

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YENİ TÜRK EDEBİYATINDA PORTR
TÜRÜNÜN GELİŞİMİ**

DENİZ GÖZDE AVCU

2501131152

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. FİKRET TURAN

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI**

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : DENİZ GÖZDE AVCU Numarası : 2501131152

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : **TÜRKİYAT
ARAŞTIRMALARI** Danışmanı : PROF.DR.FİKRET TURAN

Tez Savunma Tarihi : 05.09.2019 Saati : 14:00

Tez Başlığı : "YENİ TÜRK EDEBİYATINDA PORTRÉ TÜRÜNÜN GELİŞİMİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR FİKRET TURAN		Kabul
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ FIRAT KARAGÜLLE		Kabul
3-DR.ÖĞR.ÜYESİ MESUT KOÇYİĞİT		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR.ÖĞR.ÜYESİ ŞERİF ESKİN		
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ DEMET KOÇYİĞİT		

ÖZ

YENİ TÜRK EDEBİYATINDA PORTRÉ TÜRÜNÜN GELİŞİMİ

DENİZ GÖZDE AVCU

Yeni Türk Edebiyatı 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan ve birçok alanda değişimin de başladığı bir dönemdir. Bu dönemde Batı edebiyatının etkisiyle yeni edebî türler Türk edebiyatına girmiş ve var olan birçok tür de değişmeye başlamıştır. Değişim gösteren türlerden biri de portredir. Bu türde özellikle toplumdaki önemli kişiler ele alınıp incelenmiştir. Geçmişten günümüze birçok önemli eserin içinde rastladığımız portrenin edebî tür adı olarak karşımıza çıkması Batı edebiyatında olmuştur. Portre, Cumhuriyet Dönemi ile müstakil bir tür ismi olarak Türk edebiyatında var olmaya başlamıştır. Edebiyat alanında yapılan incelemeler sonucunda Türk edebiyatında edebî tür olarak portre ile ilgili yapılmış alana ışık tutan çalışmalar bulunamamıştır. Edebiyat alanına katkı sağlamak amacıyla yapılan bu çalışmada, geçmişten günümüze kadar portrenin gelişim süreci incelenmiştir.

Bu araştırma için birden çok edebiyatçının fiziksel ya da ruhsal portresinin ele alındığı düşünülen seksen bir kitap incelenmiştir. Bu kitaplarda bulunan edebî portreler örneklendirilmiş ve bu kitaplar belirli sınıflara ayrılarak gruplandırılmıştır. Yapılan bu çalışmanın alana fayda sağlaması, bu alandaki araştırmacılara yol göstermesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edebî Türler, Tasvir, Portre, Türk Edebiyatı, Dünya Edebiyatı.

ABSTRACT

THE DEVELOPMENT OF THE PORTRAIT GENRE IN NEW TURKISH LITERATURE

DENİZ GÖZDE AVCU

New Turkish Literature is a period that began with the Tanzimat Edict in 1839 and started to change in many areas. During this period, new literary genres entered the Turkish literature due to the influence of Western literature and many existing species began to change. One of the changing species is literary portrait. In particular with the help of literary portraits, important people in the community have been considered and studied. It has been in Western literature that the portrait which we encountered in many important works from past to present as a literary genre. The portrait began to exist in Turkish literature as an independent genre with the Republic Period. As a result of the investigations made in literature, there are no studies that provide light to the field about portraits as a literary genre in Turkish literature. In this study, which was made to contribute to the literature, the development process of the portrait from the past to the present has been examined.

For this research, eighty one books which are thought to have discussed the physical or mental portraits of multiple writers have been examined. Literary portraits in these books are exemplified and these books are grouped into specific classes. The aim of this study is to provide benefits to researchers in this field.

Keywords: Literary Genres, Description, Portrait, Turkish Literature, World Literature.

ÖN SÖZ

Yeni Türk edebiyatında portrenin bir edebî tür olarak edebiyata dahil olması geç olduğu gibi hâlâ da tam bir bağımsız bir tür olarak var olamadığı fark edilmiştir. Alanda yapılmış bir çalışma olmadığı için alana katkı sağlamak amacıyla bu çalışma yapılmıştır. İlk bölümde portrenin kökeni, anlamı, nasıl ortaya çıktığı ve hangi alanlarda nasıl var olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca diğer edebî türlerle benzerlikleri ve farklılıkları ele alınmıştır. Bununla birlikte ilk bölümde portrenin Türk ve dünya edebiyatındaki gelişimi incelenmiş ve örneklendirilmiştir.

İkinci bölümde ise tespit edilen eserler incelenmiştir. Bu eserlerin seçilmesinin birinci sebebi ya bir edebiyatçı tarafından yazılmış ya da içinde edebiyatçılardan bahsedilmiş olmasıdır. İkinci sebebi ise içinde birden fazla edebiyatçının ele alınmış olmasıdır. Bu sınırlılık dahilinde birden fazla cilde sahip olanların bir kabul edilmesiyle toplam seksen bir eser incelenmiştir. Bu seksen bir eserin neden yazıldığı, neleri ve kimleri anlattığı detaylı olarak aktarılmıştır. Ayrıca okumalar sonucunda tespit edilen birkaç portre örneğine de yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde okumalar sonucunda portre kitapları gruplandırılmıştır. Bu bölümde on iki farklı grup oluşturulmuştur. İncelenen kitaplar, özelliklerine göre bu gruplara yerleştirilmiştir. Bununla birlikte bu bölümün sonunda incelenen kitaplarla ilgili üç farklı grafik oluşturulmuştur. Birinci grafikte, üçüncü bölümdeki gruplandırmanın sonuçları sayısal verilerle gösterilmiştir. İkinci grafikte, incelenen portre kitaplarının içinde en çok hangi edebiyatçılardan bahsedildiği sayısal verilerle aktarılmıştır. Üçüncü grafikte ise portre kitapları içinde fotoğraf, resim ve / veya karikatür olan eserler gösterilmiştir. Bunların dışında ilk bölümden itibaren yapılan alıntılmalarda yazarların yazım ya da imlâ yanlışlarına hiçbir şekilde müdahale edilmemiştir.

Tezin Amacı

Bu çalışma Türk dili ve edebiyatı alanında yazılmış portre çalışmaları belirlemeyi ve bu çalışmaların portre özelliği taşıyıp taşımadığını ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda Batı edebiyatı ve Türk edebiyatındaki gelişimi

incelenmiş ve analiz edilmiştir. İlgili çalışmada portre türünün Türk edebiyatında diğer türlerden sıyrılıp bir tür özelliği gösterip göstermediği saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu bu çalışmanın amacı şekillenmiştir. Portre türünde yer aldığı düşünülen eserlerin incelenmesi, örneklendirilmesi ve gruplandırılması çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Tezin Önemi

Nesir türleri içinde gerçek bir yaşamdan kaynaklanan yazılardan biri olan portre; Türk edebiyatında anı, biyografi, otobiyografi, monografi gibi türlerle de iç içe yer almıştır. Bu çalışmada öncelikle portrenin anlamı, kökeni, Türk edebiyatında ne zaman ve nasıl yer edindiği saptanmıştır. Türk edebiyatı alanındaki çalışmalar incelenmiş ve portre türünde kaynak niteliği taşıyan bir çalışma olmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple 19. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında portre türü ismiyle yer edinen eselere yer verilmiştir. Bu eserlerdeki portre örnekleri çalışmamızın yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu özelliğiyle çalışma, bu alanda yazılmış ilk betimsel analiz özelliği taşımaktadır. Bununla beraber, bundan sonra yapılacak olan çalışmalara kaynak olacağı düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırmanın evrenini, Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan portre türü sınıflandırılmasında yer aldığını düşündüğümüz seksen bir kitap oluşturmıştır. Seksen bir örneklememizin seçilmesinin birinci sebebi eserin bir edebiyatçı tarafından yazılmış ya da içinde bir edebiyatçıdan bahsedilmiş olmasıdır. İkinci sebebi ise eserin içinde edebiyat dünyasında yer alan birden fazla kişiden bahsetmiş olmasıdır. Birden çok kişinin anlatıldığı seksen bir portre kitabının özelliklerinden, kimleri ele aldığından ve bu kişilerin ruhsal ya da fiziksel portre örneklerinden bahsedilmiştir.

Varsayım

Bu çalışmada Türk edebiyatı alanında portre türü üzerine yapılmış çalışmaların az olduğu varsayılmıştır. Ele aldığımız eserlerden seksen bir tanesinin bu çalışma için yeterli olacağı düşünülmüştür. Araştırmanın sonucunda yer

verdiğimiz analizlerin Türk edebiyatı çalışanları, araştırmacıları ve öğretmenleri için başvuru kaynağı niteliği taşıyacağına inanılmaktadır.

Bu çalışma, uzun bir yolculuk sonucunda ve büyük bir emekle ortaya çıkmıştır. Herkes kendi yolunda ne yaşadığını bilir, bu nedenle de bu yolda yaşadıklarım sayesinde hayata ve kendime dair çok şey öğrendiğimi biliyorum. Bu çalışmada bana yardım eden canım dostum Ezgi Gönen Şenkurt ve eşi Akın Şenkurt'a, tezime bir akademisyen gözüyle bakıp bana katkı sağlayan arkadaşım Sevda Yusifoğlu'na, mesafeleri yakın eden arkadaşım Melike Göktel Eşiyok'a, engin bilgisiyle bana elinden geleni yapmaya çalışan arkadaşım Berrin Özer'e, elinden geldiğince bana yardım etmeye çalışan İzzet Erol Kılıç'a, çok az tanıdığım halde bana yardım etmeye çalışan Raouaa Salhi'ye, bu tez konusunu benimle paylaşan ancak görevlendirmesi nedeniyle yurt dışına gittiği için danışmanlığımı bırakmak mecburiyetinde kalan Doç. Dr. Mehmet Samsakçı'ya, her soruma bıkmadan özveriyle cevap veren Dr. Filiz Ferhatoğlu'na ve danışmanım Prof. Dr. Fikret Turan'a, hep yanımda olduklarını ve beni desteklediklerini bildiğim iyikilerime, ayrıca bana inanıp yanımda olan ve desteklerini hiç eksik etmeyen sevgili aileme ve özellikle, bende çok emeği olan canım anneannem Satı Yalçın'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Bu tezimi canım anneanneme atfediyorum. Mekanın cennet olsun anneannem.

DENİZ GÖZDE AVCU

İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA PORTRİ TÜRÜNÜN GELİŞİMİ

1. Portre Nedir?	6
1.1. Portrenin Edebi Tür Olarak Diğer Türlerden Farkı.....	15
1.2. Batı Edebiyatında Portre	20
1.3. Genel Hatlarıyla Türk Edebiyatında Portre Türünün Gelişimi	36

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ TÜRK EDEBİYATINDA PORTRİ TÜRÜ KİTAPLARIN

ÖRNEKLENMESİ VE İNCELENMESİ

2. Portre Yazarları ve Eserleri	68
2.1. Ruşen Eşref Ünaydın, Diyorlar ki	68
2.2. Refik Halid Karay, Tanıdıklarım	74
2.3. Hüseyin Cahit Yalçın, Edebi Hatıralar	78
2.4. Halit Fahri Ozansoy, Edebiyatçılar Geçiyor	82
2.5. Samet Ağaoğlu, Babamın Arkadaşları	86
2.6. Yusuf Ziya Ortaç, Bir Varmış Bir Yokmuş - Portreler	92
2.7. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları	98
2.8. Oktay Akbal, Şair Dostlarım	104

2.9. Samet Ağaoğlu, Âşina Yüzler	109
2.10. Yusuf Ziya Ortaç, Bizim Yokuş	112
2.11. Baki Süha Edipoğlu, Bizim Kuşak ve Ötekiler	117
2.12. Yahya Kemal Beyatlı, Siyasî ve Edebî Portreler	123
2.13. Halit Fahri Ozansoy, Edebiyatçılar Çevremde	126
2.14. Nimet Arzık, Çetin Altan'dan Demirel'e Eş Kişiler Zinciri	131
2.15. Cihad Baban, Politika Galerisi	135
2.16. Hafi Kadri Alpman, Portreler	138
2.17. Necip Fazıl Kısakürek, Babıâli	142
2.18. Salah Bırsel, Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu	147
2.19. Çetin Altan, Bir Yumak İnsan	150
2.20. Samet Ağaoğlu, İlk Köşe - Edebiyat Hatıraları	154
2.21. Haldun Taner, Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil, Portreler	158
2.22. Mehmet Çınarlı, Sanatçı Dostlarım	164
2.23. Rıfat Ilgaz, Yokuş Yukarı	169
2.24. Adile Ayda, Böyle İdiler Yaşarken	172
2.25. Nihad Sami Banarlı, Kitaplar ve Portreler	177
2.26. Vedat Günyol, Gölgeden Işığa: Eleştiriler, Denemeler, Portreler	181
2.27. Atilla Özkırımlı, Tarihe Not Düşmek	184
2.28. Ergun Göze, Gözümle Gönlümle Tanıdıklarım	186
2.29. Salim Şengil, Anılarda Kalan Portreler	191
2.30. Vecihi Timuroğlu, Yazınımızdan Portreler	195
2.31. Cemal Süreya, 99 Yüz	199
2.32. Taha Toros, Mâzi Cenneti	208
2.33. Beşir Ayvazoğlu, Defterimde 40 Suret	213
2.34. Oral Çalışlar, Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler	216

2.35. Çetin Altan, Gölgelelerin Gölgesi, Portreler	219
2.36. Hakkı Süha Gezgin, Edebî Portreler	222
2.37. İsmet Kemal Karadayı, Düşün Sanat Dostlarım, Anı Portreler	229
2.38. Mehmet H. Doğan, Şimdi Uzaklardasın	234
2.39. Taha Toros, Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre	239
2.40. Yılmaz Öztuna, Türk Tarihinden Portreler	241
2.41. Beşir Ayvazoğlu, Siretler ve Suretler - Portre	246
2.42. Enis Batur, Kurşun Kalem Portreler	248
2.43. Ahmed Güner Sayar, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri	253
2.44. Şinasi Özdenoğlu, Anılar ve Portreler	257
2.45. Taha Toros, O Güzel İnsanlar	261
2.46. Ahmed Yüksel Özemre, Portreler - Hatıralar	265
2.47. Bedii Faik Akın, Matbuat Basın Derkeen... Medya, C.I ; Bedii Faik Akın, Matbuat Basın Derkeen... Medya, C.II; Bedii Faik Akın, Matbuat Basın Derkeen... Medya, C.III ; Bedii Faik Akın, Matbuat Basın Derkeen... Medya, C.IV	269
2.48. Beşir Ayvazoğlu, Altın Kapı	275
2.49. Güneş Karabuda, Zaman Bahçesinden Portreler	277
2.50. Hüseyin Cahit Yalçın, Tanıdıklarım	280
2.51. Mehmet Nuri Yardım, Türk Şiirinden Portreler	283
2.52. Kurtuluş Kayalı, Türk Kültür Dünyasından Portreler	287
2.53. Saadettin Acar, Sıkı Adamlar - Edebî Portreler	290
2.54. İsmet Kemal Karadayı, Politika ve Edebiyatımızda Aykırı Tipler	293
2.55. Tahsin Yıldırım, Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız	296
2.56. Çerkes Karadağ, Öteki Yüz	302
2.57. Halil Soyuer, Şair Dostlarım	307

2.58. Uğur İlyas Canpolat, Portreler	310
2.59. Servet Sami Uysal, Eşlerine Göre Ediplerimiz	314
2.60. Abdülhak Şinasi Hisar, Geçmiş Zaman Edipleri	320
2.61. Selim İleri, Kar Yağıyor Hayatıma	325
2.62. Hilmi Yavuz, Yüzler ve İzler	331
2.63. Sıddık Akbayır, Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler	336
2.64. Zeynep Oral, O Güzel İnsanlar	342
2.65. Naci Bostancı, Portreler	346
2.66. Avni Özgürel, Portreler Galerisi: Küllenen İzler, C.I ; Avni Özgürel, Portreler Galerisi: Küllenen İzler, C.II	349
2.67. Hikmet Feridun Es, Tanımadığımız Meşhurlar	357
2.68. Fahri Tuna, Akşamın Aydınlığında Portreler	362
2.69. Sıddık Akbayır, Bütün Hatıralar Islaktır	367
2.70. İlber Ortaylı, Defterimden Portreler, Tarihimizden ve Günümüzden	372
2.71. Zeynep Oral, O Büyülü İnsanlar	375
2.72. M. Orhan Okay, Silik Fotoğraflar - Portreler	378
2.73. Ümit Bayazoğlu, Hatırda Kalmaz Satırda Kalır (58 Portre)	383
2.74. Erdal Altun, Son Dönem Türk Edebiyatından Psikoportreler	386
2.75. Münevver Ayaşlı, İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim	390
2.76. Levent Bayraktar, Türk Düşüncesinden Portreler	393
2.77. Hüseyin Yurttaş, Onları Tanıdım	395
2.78. Nedim İnce, Hayatın İçinden Portreler	400
2.79. Fahir Tuna, Yaşa'yan Portreler	403
2.80. Ayhan İnal, Sanat ve Siyasetten Portreler, Unutulmayan Anılar	408
2.81. Gavsî Ozansoy, 40 Yıl Sonra Diyorlar Ki	411

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ TÜRK EDEBİYATINDA PORTRİ KİTAPLARININ

GRUPLANDIRILMASI

3.1. Edebî Portre Kitapları.....	416
3.2. Siyasî Portre Kitapları	419
3.3. Edebiyatçı ve Siyasetçi Dışındaki Kişilerden Bahseden Portre Kitapları	421
3.4. Akademik Portre Kitapları	424
3.5. İçinde Portre Örnekleri Bulunan Anı Kitapları: Anı-Portre Kitapları.....	425
3.6. İçinde Portre Örnekleri Bulunan Biyografi Kitapları: Biyografi-Portre Kitapları.....	428
3.7. İçinde Portre Örnekleri Bulunan Röportaj Kitapları: Röportaj-Portre Kitapları	429
3.8. Yazar Tarafından Daha Önceden Tanınan ya da Yeni Tanışılan Kişilerin Anlatıldığı Portre Kitapları: Tanışıklıklara Dayanan Portre Kitapları	430
3.9. Yazar Tarafından Tanışılmadan Araştırılarak Yazılmış Portre Kitapları: Kişileri Yakından Tanıyanlardan ya da Kitaplardan Öğrenilerek Yazılmış Portre Kitapları	434
3.10. Portre Kitabı Niteliğinde Olmasına Rağmen İçinde Kimlerden Bahsedildiği Yazar Tarafından Gizlenmiş Portre Kitapları.....	437
3.11. Portre Kitabı Niteliğinde Olmasına Rağmen Kişilerin Karışık Olarak Verildiği Portre Kitapları.....	437
3.12. Adında Portre Sözcüğü Geçen Kitaplar	438
SONUÇ	448
KAYNAKÇA	454

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Gruplandırılan Portre Kitapların Sayısal Verilerle Gösterimi.....	441
Grafik 2: İncelenen Portre Kitapların İçinde En Çok Hangi Edebiyatçılardan Bahsedildiğinin Sayısal Verilerle Gösterimi	443
Grafik 3: Portre Kitapları İçinde Fotoğraf, Resim ve / veya Karikatür Olan Eserlerin Gösterimi	445

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
M. Ö.	: Milattan önce
M. S.	: Milattan sonra
Örn.	: Örnek
S.	: Sayfa
s.y.	: Sayı yok
t.y.	: Tarih yok
vb.	: Ve benzeri
vol.	: Volume
vs.	: Vesaire
yay.	: Yayınları
YKY.	: Yapı Kredi Yayınları
yy.	: Yüz yıl

GİRİŞ

Portre isminin çok yeni bir kavram olduğu kabul edilse de varlığının, insanlığın bilinen ilk zamanlarına kadar uzanan köklü bir geçmişe sahip olduğu düşünülmektedir. İnsanların birini unutmama ya da unutturmama isteği portrenin birçok alanda var olmasına ve gelişmesine sebep olmuştur Bununla birlikte insanoğlunun ölümü kabul edemeyişi ve ölümsüzlüğe çare araması da bu türün gelişimine etki ettiği düşünülmektedir. Bu durumlar portrenin geçmişe tanıklık eden bir belge niteliğinde kabul edilmesini sağlamıştır.

Yazı bulunmadan önce insanların mağaralara yaptıkları resimlerde var olmaya başlayan portrenin ilk ortaya çıkışı resimde olmuştur. İlk insanlar, gördüklerini birbirine aktarmak ya da unutmamak için mağara duvarlarına birçok şey çizerken insan silüetlerini de çizmişlerdir. Böylece portre, varlığını yüz yıllarca sürdürme olanağına sahip olmuştur. Bu tür daha sonra insanlık geliştikçe resmin diğer alanlarında da gelişmeye ve ilerlemeye devam etmiştir. Resmin başka bir dalı olan heykelde yer bulan portre, yazının kullanımına kadar gelişmiştir. Heykelde de birçok insan yüzü yapımlarına rastlanmaktadır.

Portre, bir tür adı olarak da ilk defa resimde ve heykelde karşımıza çıkmaktadır. Bu tür, teknolojinin gelişmesiyle 19. yüzyılda fotoğraf alanında kendine yer bulurken daha öncesinde 17. yüzyılda Batı edebiyatında yer almaya başladığı görölmektedir. Bunun nedeninin o dönemdeki genel karakterler hakkında bilgi ve bazen de ahlaklı olmak hakkında da bilgi aktarmayı amaçladığı söylenebilir. Ancak daha sonraki yıllarda portre türü, karakter genellemelerinden daha farklı bir oluşum içinde yer almıştır. Bu oluşumun sebebinin anlatılmak istenen kişilerin heykeli ya da resmi yapılırken o kişilerin karakterlerinin de dile getirilmek istenmesi olduğu düşünülmektedir. Bunu sadece görsel sanatlarla sağlanamayacağı aşikârdır. Bu nedenle de portre edebiyat alanında da gelişmeye başlamıştır. Ancak bu süreçte de belli başlı sıkıntılar olmuştur. Sanatçılar, özellikle ressamlar portrenin resimden edebiyata geçmesini kolay kabul edememişlerdir. E. Heier, “The Literary Portrait” adlı

alışmasında portrenin resminden edebiyata geçişi sürecindeki sıkıntıyı şu şekilde anlatmıştır:

“Resim tekniklerinin edebiyata geçmesi, ya da, kelimelerle resmin efektlerine ulaşma gayreti güzel sanatlar içerisinde edebiyatta başkalaşım süreci üzerinde süregelen bir tartışmayı başlattı. Horace’nin formülü “ut pictura poesis” hatırı sayılır derecede başarıya ulaşmanın keyfini sürerken Diderot’un ‘her şair bir ressamdır ve her ressam bir şair keşfedebilir’ betimlemesini yapmasına sebep olsa da; bazı eleştirmenlerce kelimelerle resmin yapmanın geçerliliği belirli aralıklarla sorgulandı. Kelimeyle resim yapmak, kapsamlı tasvirler, edebi portrenin ruhu; Vasari, L. Da Vinci, Pope ve özellikle Lessing tarafından yapılan saldırıların ana objesiydi. Lessing, ünlü Lakoon (1766) eserinde resim ve şiir sanatının sınırlarını tanımlamıştı...”¹

Portrenin, Türk edebiyatına resimden geçişinde bir tartışma ortamı oluştuğu gözlemlenmemiştir. Çünkü Türk edebiyatına dahil oluşu, ilk başlarda önemli kişi tasvirleri daha sonra güzel kişi ya da güzel şeylerin tasviri ile olmuştur. Roman ve hikâye Türk edebiyatına dahil olmaya başladıktan çok sonra portre bir tür ismi olarak duyulmaya başlanmıştır. Bu nedenle de portrenin Türk edebiyatı alanında gelişimi geç olmuştur. Bunun nedenlerinden birinin diğer edebî türler içinde varlığını uzun zaman sürdürmüş olması kabul edilebilir.

Türk edebiyatında modern türlerin oluşumu Batı Edebiyatının etkisiyle hatta Fransız edebiyatının etkisiyle olmuştur. Bu dönemde varlığını sürdüren köklü türlerin bu etkiyle değişmeye başladığı söylenebilir. Klasik Türk Edebiyatında gelişmiş bir tür olan şiir bu dönemde yavaş yavaş da olsa bir değişim ve yenileşme içine girmiştir. Buna ek olarak Türk edebiyatına yeni edebî türler dahil olmaya başlamıştır. Bu durumu Orhan Okay şu şekilde anlatmıştır:

“Edebiyatta yenileşmenin öncü türleri var. Bir defa şiirde yenileşme oluyor. Ayrıca başka edebî türler giriyor. Ne onlar? Roman, hikâye, tiyatro vs. Eski edebiyatımızda hikâye var ama bu o hikâye değil. Geçmiş dönemdeki hikâye ya

¹ E. Heier, “The Literary Portrait As A Device Of Characterization”, **Neophilologus**, Vol:LX, No:3, July 1976, s. 327.

mesnevi idi, yani netice olarak şiirdi, yahut seçili, sanatkârane nesir veya ayrı bir kategori olarak halk hikâyesi. Bugün anladığımız mânada hikâye, öykü kompozisyonu olmayan metinler. Fakat bu dönemde başlayan roman ve hikâye farklı. Tiyatro da yeni ve başka bir tür.”²

Edebî türlerin, Türk edebiyatında ayrı ayrı önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Yeni Türk edebiyatında Batı edebiyatının etkisiyle artan bu edebî türler, biçim ve öz bakımından farklılık gösterdikleri için ilk başta nesir ve nazım olarak birbirinden ayrılmaktadır. Nesir daha sonra kendi içinde farklı gruplara ayrılmaktadır. Bunlar gerçek yaşamdan kaynaklanan yazılar, yaşatıcı ya da kurmaca yazılar, drama ve dramatik yazılardır. Portre, bu türlerin nesir bölümünde gerçek yaşamdan kaynaklanan yazılar içinde yer almaktadır. Bu grupta yer alan anı, biyografi, otobiyografi, monografi gibi türlerle de iç içe yer almıştır. Portre de birçok edebî tür gibi, Türk edebiyatında 19. yüzyıldan itibaren Batı’nın tesiriyle yeni edebî türlerin girmesiyle birlikte bir tür adı olarak var olmaya başlamıştır. Ancak Türk edebiyatında portre kelimesinin gerçek anlamıyla bir tür adı olarak kullanılmaya başlaması ve diğer türlerden ayrılması 20. yüzyılı bulmuştur. Bu yüz yıla kadar portre ismi Türk edebiyatının ilk dönemlerinden itibaren farklı isimlerle ya da farklı isimlerin içinde ayrı bir tür ismi olmadan varlığını sürdürmüştür. Özellikle biyografi ve anı türü ile iç içe olan portrenin, edebî bir tür olarak diğer türlerden farklı olduğu düşünülmektedir.

Portre, tür adı olarak kişilerin fiziksel ve / veya ruhsal özelliklerinin tasviri şeklinde tanımlanmaktadır. Sözlükte “bir şeyi bir yana doğru eğmek, o şeye yönelmek, bir şeyi kesmek” anlamlarındaki savr kökünden türeyen tasvîr “bir şeye biçim vermek, bir şeyin resmini yapmak, bir şeyi ince ayrıntılarıyla anlatmak” demektir.³ Tasvir, portre sözcüğünün kökenini oluşturduğu söylenebilir. Tasvir, bir kişinin ya da herhangi bir nesnenin gerçeğe yakın olarak anlatılmasıdır. Bir tasvir yapabilmek için düşünülen kişinin ya da nesnenin zihinde canlandırılması ve

² M. Orhan Okay, **Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014, s. 93.

³ Hüseyin Elmalı, “Tasvir”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XL, İstanbul, 2011. s. 135.

canlandırılan anın zihinde dondurulup resmedilmesi ya da yazılması gerekmektedir. Böylece zihindeki soyut görüntü; resim, heykel ya da yazı ile somut hale gelmektedir. Bu somut görüntü ya da anlatım, kişinin zihnindeki karşısındaki insanlara aktarmasıyla yeni bir boyut kazanır. Bu boyut kişinin, gördüklerini dışavurumu olarak adlandırılabilir.

Türk edebiyatında portre sözcüğünün anlam olarak karşılığını veren tasvir sözcüğü Arapçadan dilimize geçmiştir ve portre sözcüğünden önce kullanılmaya başlanmıştır. Terim olarak tasvir “roman, hikâye ve diğer edebî türlerde olayların geçtiği yerleri, kişileri ve eşyayı öteki nesnelerden ayırıp bütün özellikleriyle ifade etme diye açıklanabilir.”⁴ Birçok konuda tasvir yapılabilmektedir. Bu nedenle de tasviri, sadece kişilerin anlatımı olarak ele almak da doğru değildir. Ancak tasvir, türün adı olarak kabul edilirse kişilerin anlatımı da tasvirin alt dallarından biri olarak değerlendirilebilir. Fakat tasvir, bir türün adı değildir. Sadece herhangi bir eserin içinde anlatıcının gördüklerini kendi zihnindeki yansımasıyla dışarıya aktarmasıdır. Bu sebeple de edebiyatta yapılan kişi tasvirleri geçmişten günümüze değişik türlerin içinde yer almıştır. Kişi tasviri olarak günümüz sanat dünyasında kullanılan ismi portre olmuştur. Portre, bir sözcük olarak 19. yüzyılda Fransızcadan dilimize geçmiş ve Türk edebiyatında bir tür adı olarak yer almaya başlamıştır. Ancak bu sözcüğün gerçek anlamıyla kullanılmaya başlaması Cumhuriyet Dönemine kadar sürmüştür.

Portrenin aslî gelişim sahası resim ve heykel olarak bilinse de edebî bir tür adı olarak dünya edebiyatı alanında yer almayı başlaması 17. yüzyılı bulduğu bilinmektedir. Türk edebiyatında ise var olmaya başlaması 19. yüzyıl olarak kabul edilebilmektedir. Dünya edebiyatında kesin çizgilerle sınırları çizilmiş bu türün Türk edebiyatında kesin çizgilerinin olmadığı gözlemlenmiştir. Söz konusu bu türün, edebiyat dünyasında bilinip kullanılması çok geç olmuş ve bu durum da tam bir portre kitabı niteliğinin özellikle Türk edebiyatında yer edinmesini geciktirmiştir. Her ne kadar geç bir dönemde gelişim de gösterse insanlığın yazmaya olan isteği, bu türün gelişimine olanak sağlamıştır. Bu özellik, kişilerin tanıdıklarının ya da

⁴ Elmalı, a.g.m., s. 135.

okuduklarının unutulmasını insanî değerler gıyabında kabul edememelerini ve bu kişilerin karakter özelliklerini anlatırken fiziksel görünümünün de zihinde kalıcı olmasını istemelerine sebep olmuştur. İlk dönemlere bakıldığında kişilerin değer verdikleri, unutulmasını istemedikleri kumandanlarının, hakanlarının ve benzerlerinin heykelinin yapıldığı, yazıyla birlikte hem heykel hem de onlarla ilgili tasvirlerin yapıldığı bilinmektedir. Yazının ilerlemesiyle de bu tasvirleri, gelişen edebî hayata da dahil etmek istedikleri görülmektedir. Bu da insanların etraflarını gözlemlemesini, karakter tahlilleri yapmasını ve genellemeler yaparak insanların nasıl bir huya sahip oldukları sonuçlarına ulaşmaya çalışmasını sağlamıştır. Kişilik analizleri ve kalıcı olma isteği portre türün ortaya çıkmasındaki ana sebepleri oluşturmaktadır. Yeni Türk edebiyatı alanında portrenin bir edebî tür olarak ele alınması da bu türün Türk edebiyatındaki oluşumunu ve gelişimini incelemektir.

Türk edebiyatında geçmişten günümüze edebî türler arasında önemli bir yere sahip olan portre, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Önemli şair ve yazarlar tarafından kendisinden sonraki kuşakların bilmesini ve öğrenmesini istedikleri kişilerin ele alındığı portre türünde yazılmış birçok eser bu çalışmaya ışık tutmuştur. Türk dili ve edebiyatı alanındaki çalışmalarda bu tür hakkında yapılmış bir çalışmaya rastlanılmaması, bu konunun seçilmesinde önemli bir etken olmuştur. Batı edebiyatındaki ve Türk edebiyatındaki portre çalışmaları ve gelişimi, portre türünün diğer edebî türlerden farkı bu çalışmanın içinde ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA PORTRÉ TÜRÜNÜN GELİŞİMİ

1. Portre Nedir?

Türk edebiyatında, bir şahsı okuyucuya tanıtmak gayesiyle o şahsın sözlü veya yazılı tasviri anlamında kullanılan portre, Fransızca “portrait” yani “bir kimsenin yağlı boya, sulu boya, kara kalem vb. yolla yapılmış resmi”⁵ kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Bu sözcüğün kökeninin çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Orta Çağ’da “yeniden üretmek” anlamına gelen “protraho” sözcüğünden gelir.⁶ Bu sözcük ufak tefek harf değişimleri ile Türk Cumhuriyetlerinde de kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde “portre” olarak kullanılan sözcük diğer Türk Cumhuriyetlerinde: Azeri, Başkordistan, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar ve Türkmen Türkçesinde: “Portret” olarak kullanılır.⁷ Portre, Batı’da da benzer adlarla kullanılmıştır.

Portre sözcüğü, Fransızca kökenli bir sözcük olmasına rağmen İngiliz ve Alman edebiyatında da önemli bir yere sahip bir kavramdır. Bu sözcük Fransızca’da “portrait”tir ve isim olarak kullanımında portre sözcüğü; bir fırça, keski, kalem, vb. ile bir kişiye benzetmek için çizilen görüntü anlamına gelir. Bu sözcük Fransızca’da birden çok tür adı olarak kullanılır: Güzel portre, doğal portre, büyük- küçük portre, yağlı boya portresi; pastel boya portresi, minyatür portre, emaye portre, kabartma portre, madalyon portresi, tam uzunlukta portre, ayakta duran veya oturan bütün bir kişiyi temsil eden portre, düzleştirilmiş portre, modelin kusurlarını azaltan portre gibi. Ayrıca Fransızca’da düzyazıda portre bir kişinin dış görünüşünü veya karakterini tarif etme anlamına da gelir. Bu konuda ayetlerdeki portreler ve tarihî

⁵ “Portre”, **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005. s. 1621.

⁶ K. İskender, “Portre”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C:III, İstanbul, Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları, s. 1504.

⁷ “Portre”, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı- Türk Dünyası Edebiyat ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, C:V, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 110-111.

portreler de başarılıdır. Tarihte iyi çizilmiş, iyi dokunulmuş portreler vardır.⁸ Bir başka sözlükte ise portre, çizim sanatında uzman biri tarafından yapılmış bir kişinin resminin, kişinin dış görünüşü veya karakteriyle benzerliğidir. Ayrıca bir kişinin hareketlerinin, davranışlarının, sesinin taklit edilmesi veya bir kişinin tarif edildiği edebî kompozisyon da olabilmektedir. Bununla birlikte herhangi bir nesnenin tam temsili anlamına da gelmektedir.⁹

İngilizce’de ise portrenin yani İngilizce “portrait” sözcüğünün İngiliz edebiyatında isim olarak kullanımında ilk anlamı bir kişinin özellikle baş ve omuz bölgesini kapsayan resmi, çizimi ya da fotoğrafıdır. İkinci bir anlamı bir kişinin veya bir cismin detaylı bir şekilde tasviridir. Bununla birlikte portre sözcüğünün İngiliz edebiyatında fiil olarak kullanımı “portray” dir ve ilk anlamı birini ya da bir şeyi resimde göstermek; birinin ya da bir şeyin bir parçasını yazı ile tasvir etmektir. İkinci anlamı özellikle birinin ya da bir şeyin neye benzediğine dair tam ya da doğru bir izlenim verilmediğinde birini ya da bir şeyi bir şekilde tasvir etmek ya da göstermek içindir. Üçüncü anlamı ise filmde ya da tiyatrodaki belirli bir rolde davranmak içindir.¹⁰

Almanca’da ise portre yani Almanca “portrat” sözcüğünün anlamı ise ilk başta görsel sanat dalında (özellikle resim, çizim sanatı ve fotoğraftan) bir insanın resmi, en yaygın olarak baş ve omuz resmi yani (özellikle hükümdar resimlerinde) tüm vücut resimleridir. İkinci anlamı ise edebiyatta hayali ürün olmayan bir kişinin temel özelliklerinin tanımlanması, özellikle dış görünüşü ve karakteri, karakteristik konu ve hayat şartlarına bağlı olan anlatımlar içerisinde olmasıdır. Portre, farklı metin türlerinin ya da metin çeşitlerinin bir bölümü olarak yer alabilir. Mesela bir takdir konuşmasında, bir anma konuşmasında, bir sanatkar monografisinde yahut romanlarda ya da bağımsız bir tür olarak bir gazetenin sanat ve kültür sayfalarında bir sanatçının veya hatırlanması gereken bir şahsiyetin anma makalesi ya da

⁸ “Portrait”, **Dictionnaire De L’academie Française**, Paris, Institut de France, 1835, s. 464.

⁹ Beaujean Amedee, **Petit Dictionnaire Universel Ou Abrege Du Dictionnaire Français**, Paris, Hachette Et Cie, 1889, s. 656

¹⁰ Sally Wehmeier, **Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English**, Newyork, Oxford University Press, 2000, s. 1022.

makalenin farklı bir şekli olabilir (misal JD Herder: “Shakespear”,1973). Biyografiye nazaran farkı kısalığı ve anlatılan hayatî olayların özenle seçilmiş olmaları, anekdota nazaran farkı tek bir anlatımdan ziyade bir şahsiyeti anlatma arzusudur.¹¹

Portre, insanı konu alarak onun dış görünüşünü, ruhî yapısını anlatmaktadır. Ayrıca portrelerde tasvir çok önemlidir ve portre yazıların geneli tasvirden oluşmaktadır. Portrede bu tasvirler sayesinde yazı ile resim yapıldığı da söylenebilir. Buna ek olarak portrelere insan sûretinin ve ruhunun yazı ile fotoğraflanmasıdır da denebilir. Sûret kelimesi; görünüş, biçim, yol, tarz, resim, fotoğraf, yüz, çehre olarak tanımlanmaktadır.¹² Sûret, insanın dış görünüşünün göze yansıyan halidir de denebilir. Fatih Andı ise “İnsan Toplum Edebiyat”¹³ kitabında insanın fiziksel görüntüsünü, “sûret” diye ifade eden eskinin şairinin “Sûretin sûretine şahiddir / Başka şahid aramak zâiddir”¹⁴ diyerek insanın yüzünün, onun kişiliğini yansıttığını anlatmak istediklerinden bahsetmiştir. “Sûretin sûretine şahiddir” sözüne Hakkı Süha Gezgin de gönderme yaparak suretle suretin, içle dış arasındaki hilkat sırrını eski zekâların da sezdiğini ve bu sezîşlerin bazı vecizelerle ortaya koyulduğunu yalnız, bunun umumi bir kaide olgunluğunu taşımadığını dile getirmiştir.¹⁴ Bu nedenle portre yazarlığının ya da çizerliğinin günümüzdeki değerini koruması da kolay olmamaktadır denebilir.

Portre yazarken gözün / gözlemin rehberliğinden uzak kalınmadan, sağlam bir dil, akıcı bir üslûp kullanılır.¹⁵ Portreler, her ne kadar fotoğraf gibi kabul edilse de fotoğraf sadece anlık gördüğünü verirken insan gözü ve sezgisi anlık değil gördüklerini genel olarak harmanlayıp karşısındakine anlatımla ya da yazıyla sunar. Bu sunumda bazen kişinin dış görüntüsü aktarılırken bazen de içsel durumu dile getirilir. Bu nedenle de portreler tasvir ediliş biçimlerine göre de türlere ayrılmaktadır. Bir insanı sadece dış görünüşüyle tasvir edenlerine fizikî portre,

¹¹ Dieter Burdorf, Christoph Fasbender, Burkhard Moenninghoff, **Metzler Lexikon Literatur**, Stuttgart, J.B.Metzler, 2007, s. 600.

¹² “Suret”, **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 1821.

¹³ M.Fatih Andı, **İnsan Toplum Edebiyat**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1995, s. 109.

¹⁴ Hakkı Süha Gezgin, **Edebî Portreler**, yayına hazırlayan Beşir Ayvazoğlu, İstanbul, Kapı Yayınları, 2013, s. 200.

¹⁵ Turan Karataş, **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004. s. 377-378.

insanın iç dünyasına, karakterine, tutum ve davranışlarına ışık tutanlarına da ruhî portre denir.¹⁶ Eserlerde genellikle fizikî portre ve ruhî portrenin iç içe aktarıldığı gözlemlenmiştir. Fizikî portre; kişiyi diğer insanlardan ayıran dış özellikleri iyi bir gözlemle belirledikten sonra uygun sıfatlar kullanarak özgün bir şekilde yazılır.¹⁷ Ruhî portrelerde durum biraz daha farklıdır. Bu tarz portrelerde kişilerin gözlemle ya da sezgiyle anlayabilecekleri insanın, kişilik özellikleri aktarılır. Ruhî portrede ise; kişinin ahlâkı, alışkanlıkları, düşünceleri ilginç bir üslûpla yazılır.¹⁸ Portreler, bu iki dalıyla da birçok edebî türün içinde yer edinmiştir. Bu tür, tiyatrodaki karakter ya da tip olarak bilinen kahramanın anlatımında daha sonra roman ve hikâyenin gelişmesiyle kahraman tasvirlerinde daha sonra da müstakil bir tür olarak varlığını sürdürmektedir.

Portre sözcüğü ansiklopedilerde de benzer anlamlarda tanımlanmıştır. Meydan Larousse'da “Bir kimsenin resim, fotoğraf v.b. ile yapılan tasviri; edebiyatta da insanların görüşlerini ve kişiliklerini tanıtan yazı yüzü olarak bahsedilir.”¹⁹ Büyük Larousse'da ise ilk olarak “Bir kimsenin desen, resim, fotoğraf vb. ile yapılan tasviri; ikinci olarak da bir kimseyi, onun ruh durumunu anlatarak, yazarak, film çekerek vb. betimleme, tasvir şeklinde ifade edilmiştir.”²⁰ Gelişim Hachette'de benzer bir tanım yapılmasına rağmen daha geniş bir anlatıma başvurulmuştur:

“Bir kimsenin, özellikle de yüzünün, gravür, desen, yağlıboya, vb'yle yapılan tasviri.

Çağdaş sanatçıların pek ilgili göstermedikleri portre, kökeni çok eskiye dayanan sanat türlerinden biridir; çoğu zaman, bir halk ya da uygarlığa, tarih ve ikonografi açısından tanıklık eden bir belge niteliği taşır. İster mezarları süslesin, ister dinsel bir düşünceyi yansıtsın, isterse ünlü bir kişiliğe adanmış bir

¹⁶ Karataş, **a.g.e.**, s. 377-378.

¹⁷ Kumsuz, **Edebî Terimler Sözlüğü**, Kayseri, Laçın Yayınları, 2003. s. 188-189.

¹⁸ Kumsuz, **a.g.e.**, s. 188-189.

¹⁹ “Portre”, **Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi**, C:XVI, İstanbul, Meydan Yayınevi, 1969, s. 244.

²⁰ “Portre”, **Büyük Larousse- Sözlük ve Ansiklopedisi**, C:XVIII, İstanbul, Interpress Basın ve Yayıncılık, 1986, s. 9529.

külte tanıklık etsin, portre, konunun yıllar hatta yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmesine olanak sağlar. Batı sanat dünyasında, bir portre sanatçısının ölçüsü, gözlem ve ruhsal çözümlemelere yatkın olması gerekir.”²¹

Bu örnekte de portrenin çok köklü bir geçmişi olduğu ve birçok farklı alanda kullanıldığı dile getirilmektedir. Ayrıca portrenin, önemli özelliklerinden birisi de burada da bahsedildiği gibi tarihe tanıklık etmesidir. Portre; bir heykel, bir resim ya da bir yazı olarak aktarılmış olabilir. Yapılan eser sayesinde dönem ya da kişiler hakkında genel bilgiler edinilebilir.

Portre türü, Türk edebiyatında birçok yazar tarafından da farklı bakış açılarıyla değerlendirilmektedir. Samet Ağaoğlu, “Âşina Yüzler” kitabının ön sözünde portreyi şu şekilde anlatmıştır:

“Portre, resim sanatının bir çeşididir; peyzaj, natürmort gibi... Ressamın bir insanı karşısına alarak veya hayâlinde canlandırarak yaptığı resmine takılan isim...

Portre resim sanatının işte böyle bir çeşidi iken, bir yazarın, çevresinde gözüne çarpmış bazı insanları anlatan yazılarına aynı ismi vermesi biraz garip düşebilir. Fakat ressamla yazar arasında ortak nitelikler olduğu düşünülürse bu gariplik silinir. Ressamın sanatı için gerekli âletleri, fırçaları, boyaları, sehпасı, tüvali, modelleri, hayâlleridir. Yazarın kullandığı âletler, kağıtları, mürekkebi, kalemleri, defterleri, masası, fikir ve hayâlleri... Her ikisi de düşüncelerini, hislerini, emellerini kendi âletleri ile anlatmağa çalışıyorlar; aynı tabiat parçasını ressam boya ve fırçasıyla bize gösterirken, şair, romancı, hikâyeci kalemi ve kelimeleriyle canlandırıyor. Empresyonistlerin büyük ve esrarlı yüzü Van Gogh ölürken, ‘Bütün düşüncelerimin resmini yaptım. Allahaismarladıktan başka!’ dememiş miydi?²²

Samet Ağaoğlu bu anlatımında, ressam ve yazarın bir portre ortaya koymak için kullandıkları enstrümanlarının farklı olduğunu ifade etmiştir. Fakat ortak paydalarının ise her ikisinin de deneyimleri ışığında kendi gözünden gördüklerini

²¹ “Portre”, **Gelişim Hachette- Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi**, C:IX, İstanbul, Sabah Gazetesi, 1993, s.3319.

²² Samet Ağaoğlu, **Âşina Yüzler**, İstanbul, Ağaoğlu Yayınevi, 1965, s. 9-10.

aktarması olduğu söylenmiştir. Sonuç olarak farklı yöntemlerle kendi alanlarıyla ilgili bir insanı betimlemek amacıyla yarattıkları eserlerin adının portre kabul edildiğı belirtilmiştir.

Enis Batur da “Kurşun Kalem Portreler” kitabında portre ile ilgili düşüncelerini anlatmak için ayrı bir başlık açmış ve bu başlığa “Karakalem Portre Üzerine: Yüzün Arkasına Gitmek” ismini vermiştir. Bu başlık altında yazar, portre ile ilgili düşünceleri şu şekilde aktarmıştır:

“Yüzün arkasına gitmek, derken biraz da bu karmaşaya dikkat çekmek istiyorum. Yüzün, o yüzü bir ayna gibi taşıyan insanın “hal” leri vardır - birbirine benzemez(ler). Kimsenin bütün halleriyle karşılaşamazsınız, kendinizinkilerle bile.

Üstüne üstlük, konu gelip portre kurmaya dayandığında, bir de hal okuma, çeşitli hallere erişebilme yetisinden, yeteneğinden dem vurma yeridir, herkes eşit değildir burada, ne yazık ki olamaz. Usta fotoğrafçıların bize öğrettiğı birşey bu: Aynı insanı (diyelim sıkı bir Hasselblad’la) aynı gün (diyelim bugün) aynı sonuçlarla alamaz kimse: Alamamıştır.

Yüzün arkasına gitmek, çok geniş zamana, inceltilmiş bir özen tanımına, durmadan arttırılmış bir dikkate bağlı bir evrim ister.

Portre öyle kurulduğunda, yüzün sahibi de karşısına geçen aynadan bir anlığına ürperecektir”²³

Burada Enis Batur, bir kişi hakkında bir portre aktarabilmek için o kişinin birçok durumuyla ilgili bilgi sahibi olunması gerektiğini söylemiştir. Çünkü insanın tavırlarının o anki şartlara göre değiştiğı belirtilmiştir. Ayrıca insan, kendini bile tam olarak tanıyamazken başka bir insanı tanimasının pek de mümkün olmadığı dile getirilmiştir.

M. Orhan Okay ise “Silik Fotoğraflar - Portreler” kitabının ön sözünde hatıra ve portre yazılarla ilgili görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

²³ Enis Batur, **Kurşun Kalem Portreler**, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2000, s. 12-13.

“Abdülhak Hamid, Makber mukaddimesinde kitabını okuyanların bir kabristanı ziyaret etmiş olacaklarını söyler. Hatıra ve portre yazıları ise bana göre Makber’den daha fazla kabristan ziyaretini andırıyor. Belki o kadar hüznü değil, ama orada da en latif fıkralarla bile geçmişin buruk nostaljisi var.”²⁴

Bu anlatımda M. Orhan Okay; Abdülhak Hamid Tarhan’ın, Makber’in mukaddimesi ile hatıra ve portreyi kıyaslamıştır. Abdülhak Hamid Tarhan’ın savunduğu düşünceye göre hatıra ve portrenin Makber’in mukaddimesinden daha etkili olduğu aktarılmıştır. Bu sebeple de hatıra ve portrenin insanı daha çok üzdüğü belirtilmiştir.

Ahmet Muhip Dıranas da “Portre” şiiriyle sanatçının portre çizmesinin amacıyla ilgili düşüncesini şu şekilde anlatmıştır:

“Bir bahar açık duran penceresinde
Belki bir gün gelir geçmiş zamanı arar
Diyerek bu portreyi çizdi sanatkâr,
Bir oda içinin ışık ve gölgesinde.

Verdi bir başka renk, başka biçim, hasından;
Diledi ki ölümsüz ömür yaşasın,
Geçsin gecelerin kışın, günlerin yazın,
Süzgün gözlerini seyredip aynasından.

Severdi, ağlardı, güler ve hatırlardı
Değişmeden önce sanatın fırçasında;
Onun bu güzel’e gebe Rönesansında
Günler birbirini güden hoş anılardı.

²⁴ M. Orhan Okay, **Silik Fotoğraflar - Portreler**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2013, s. 6.

Şimdi çerçevede mahpus yaşamaktadır,
Alnında o yaman ölmezliğin zaferi;
Uzak bir rüyada yüzer gibi gözleri,
Artık ne gülmekte ne de ağlamaktadır.”²⁵

Burada Ahmet Muhip Dıranas, bir sanatçının portre yaratma amacının o kişinin unutulmaması için bakılabilecek somut bir nesne ortaya koymak olduğunu söylemiştir. Böylece yaratımı esnasında sanatçı, anlatmak istediği kişinin kendi gözünden yansımaları aktarmıştır. Bununla birlikte sanatçı, o anda gülüp ağlayan yani anın hallerini yaşayan kişinin bir anını dondurup onu çerçevesinin içine hapsetmiştir. Fakat ölümsüz olması sağlandığı için de mutlu olunduğu belirtilmiştir.

Edebiyatçıların bakış açılarına göre portre, anlam olarak benzer şekilde tanımlansa da anlamda birbirinden az da olsa farklılıkların olduğu görülmektedir. Bütün tanımlara bakıldığında portre; bir anı yaşatma, aktarılan yapıt ile kişiyi ölümsüzleştirmek olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda kişinin diğer kişide yansıması olarak da ele alınabilir. Bu yansımalar da kişiden kişiye farklılıklar göstermektedir. Kiminin iyi olarak gördüğü portre kimine göre hiç de iyi olmayabilir. Çünkü her kişinin bakış açısı farklı olduğu gibi zihninde oluşan şema da aynı değildir. Bununla birlikte herkesin sevdiği ve sevmediği şeyler de aynı olmamaktadır. Ayrıca kişilerin yaşadıkları deneyimler de birbirinden farklıdır. B. K. Bazylova ve Zh. D. Suleimenova göre de edebî portre yazarları kendi deneyimlerini ve hatıralarını temel alarak portreyi betimlemek istemektedir ve bu süreç belirli biçimlerde ve sınırlarda gerçekleşebilmektedir.²⁶ Ancak kişisel deneyimlerden yola çıkılarak aktarılan portreler, yazılırken ya da çizilirken kişiden kişiye farklılıklar gösterecektir. Bunun dışında bir kişi için, her bir sanatçı tarafından çizilen ya da yazılan portrede o kişinin farklı bir özelliği ile karşılaşmanın da mümkün olduğu

²⁵ Ahmet Muhip Dıranas, **Şiirler**, İstanbul, Everest Yayınları, 2015, s. 21.

²⁶ B. K. Bazylova, Zh. D. Suleimenova, “The Model of the Genre Literary Portrait in Modern Literary Criticism”, **World Academy of Science, Engineering and Technology**, Vol:6, 2012, s. 288.

söylenabilir. Oscar Wilde ise “Dorian Gray’in Portresi” adlı kitabında yarattığı kahraman Basil Hallward üzerinden portre ile ilgili görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Basil Hallwar arkadaşının gözlerinin içine bakarak, ‘Harry,’ dedi. ‘Hissedilerek çizilmiş her portre ressamın bir portresidir, modelin değil. Modelin orada bulunması yalnızca resmin yapılmasına yol açan raslantı, bahanedir. Ressamın gözler önüne serdiği kişi o değildir; tersine, renkli tuvalin üzerinde açıklanan, ressamın kendi kişiliğidir. Bu resmi sergilemekten kaçınmamın nedeni şu ki resimde kendi ruhumun gizini ele vermiş olmaktan korkuyorum.”²⁷

Portre yazarları, kendi gördüklerini yazdıkları ya da çizdikleri için, aslında kendilerinden bir parça da yansıtmış olduğu söylenebilir. Portre yapan kişi, çizdiği ya da yazdığı kişide var olmayan ama kendi görmek istediğini de verebilir. Bununla birlikte sadece yüze bakarak bir kişiyi aktarmanın da o kişi ya da yapılan sanat için ne kadar doğru olduğu tartışılabilir. Çünkü yüz, insanın gördüğü kısımdır ve bazen sanatçılar sadece bu görülen kısmı aktardıklarını söylemektedirler. Yüz, kişiliğin aynası ise, içinde yaşadığımız ortam da bu aynanın görünmeyen sırrıdır.²⁸ Bu yüzden çizilen yüzün sadece direkt görüleni verdiğini söylemek de mümkün olmayabilir. Çünkü her portrenin yapan kişiyle ve yapıldığı çevre ile bir ilişki içinde olduğunu da söylemek mümkündür. Bu nedenle de portrenin sanatçıdan sanatçıya ve hatta yapıldığı ortamdan ortama da değişiklik gösterdiği düşünülmektedir. Bununla birlikte portrenin çizildiği ya da yazıldığı anda kişinin içinde bulunduğu ruh hali de farklı olabilir. Özellikle resimde kişi bir anda hapsedilir ve o andaki hali resmedilir. Aynı durum fotoğraf için de geçerlidir. Fakat kara kalemde kişiyi bir ana sıkıştırmak zorunda kalınmaz. Kişinin kara kaleme aktarılmasıyla o kişi hakkında detaylı bilgi edinilebilir. Bir kişinin fiziksel ve ruhsal durumu herkes için aynı değildir. Mesela; o kişinin farklı zamanlarda nasıl olduğundan, nelere kızıp nelere güldüğünden, kişilere karşı nasıl olduğundan, neleri sevip neleri sevmediğinden, insanlarla olan ilişkisinden, karakterindeki tezatlıklardan bahsedilebilir ya da kişinin fiziksel

²⁷ Oscar Wilde, **Dorian Gray’in Portresi**, Çeviren: Nihal Yeğinobalı, İstanbul, Can Yayınları, 2011, s. 16.

²⁸ Mehmet Ergüven, Portre Üzerine Çeşitlemeler, **Kitap-lık Dergisi**, 2002, S. 58, YKY, s. 61.

özelliklerinin genel olarak aktarılmasının dışında kişinin, olaylar karşısında yüzünün ve vücudunun aldığı biçimler de dile getirilebilir.

Portre, insanlığın ilk zamanlarından beri var olmaya başlamış, çeşitli sanat dalları içinde yer edinmiş bir türdür. Bu türün daha da değerli olmaya başlaması insanlığın anlatma isteği ve bunun yanı sıra zaman bilincinin insanda oluşması olduğu söylenebilir. Zaman bilincinin, insanın bir gün yok olacağını fark etmesiyle ortaya çıktığı kabul edilebilir. Böylece insanlık, kalıcı olmak için çabalamaya başlamıştır. Portrenin de insanların kalıcı olma isteğinin etkisiyle var olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca insanların, tanıdıkları ve sevdikleri kişileri zamanla unutmaktan korkması yani hafızaya duyulan güvensizlik de portre yazımında etkili sebeplerden biri olduğu söylenebilir. Ressam sevdiği ve unutmak istemediği kişinin resmini yaparken yazar da o kişinin fiziksel ve özellikle ruhsal izlenimlerini bir kağıda aktarmıştır.

Portre, zaman içinde evrilerek günümüzde birçok alanda varlığını sürdürmektedir. Portre için, sanatçıların karşılarında gördükleri silüetleri yazarak ya da çizerek aktarmak ve etrafına kendindeki bu yansımayı göstermek istemesidir de denebilir. Portre; resim, heykel, fotoğrafta herkes tarafından aynı şekilde algılanıp kullanılmaktadır. Buna ek olarak sanatçıların, portrenin anlamı bağlamında da aynı düşüncelere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ancak portre, edebiyat sahasında Batı’da özellikle Fransa, İngiltere ve Almanya’da daha net bir çerçeveye sahip olmasına rağmen Türk edebiyatında kesin çizgilere sahip değildir. Bu nedenle de Türk edebiyatında halen tam bağımsız bir tür olamadığı söylenebilir.

1.1. Portrenin Edebi Tür Olarak Diğer Türlerden Farkı

Portre, anlam olarak anı (hatırat), biyografi ve monografi gibi edebi türlere çok benzediği düşünülse de onlardan çok farklıdır. Ancak bu edebi türlerin, birbirleriyle iç içe geçmiş birçok örneğiyle karşılaşılır. Bunun nedenleri arasında edebî türlerin anlamlarının tam olarak bilinmemesi söylenebilir. Ayrıca Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatına kadar türlerin isimlerinin farklı olması, bu dönemden sonra Batı edebiyatından gelen yeni tür isimlerinin kullanılmasının da etkisi olduğu

düşünülmektedir. Bu isimlerin Türk Edebiyatına geç dahil olması yeni türlerin farkının anlaşılmasını da geciktirmiştir. Ayrıca değişim sadece edebiyatta değil dönemin toplumsal yapısında da köklü değişiklikler olmuştur. Bu değişim edebiyata eserlerle yansımıştır. Bunlar dönemin hikâye ve romanlarında görülmektedir. Tür isimlerindeki değişimler ise daha yavaş olmuştur. Portre ise tür adı olarak edebiyata diğer türlerden daha geç girmiştir. Bu nedenle birbirlerine benzetilmekte, iç içe geçmekte hatta anlam olarak karıştırılmaktadır. Hilmi Yavuz, Fahir Tuna'nın "Akşamın Aydınlığında Portreler" kitabının "Sunuş" kısmına portre ile ilgili düşüncelerini anlatan bir yazı yazmıştır. Hilmi Yavuz, bu yazısında benzer türlerin farklılıklarını şu şekilde aktarmıştır:

"... Biyografi nesnel bilgileri içerir; portre öznel izlenimleri... bu yanıyla portre yazarlığı, hatırat yazmaya benzer. Hatırat da tarih değildir çünkü; onun için hem hatıra yazarken hem de portre yazarken yanılabilir insan; bellekte kalan neyse onu yazmaktadır... Öyle de olması gerekir."²⁹

Bu yazıdan da anlaşıldığı üzere Hilmi Yavuz da bu türlerin ayrımlarını vurgulamak istemiş ancak aynı özellikleri olduğunu da dile getirmiştir. Geçmişten günümüze kadar isim değiştirerek gelen portre türünün diğer türlerle benzerlikleri ve farklılıklarını şu şekilde açıklayabiliriz:

Biyografi, bir kimsenin, özellikle insanlığa hizmet etmiş tanınmış kimselerin hayatlarını, anlatan yazı; yaşamöyküsü, tercüme-i hal, hayat hikâyesi, biyografyadır.³⁰ Biyografi yazımında dikkat edilmesi gereken unsurlar vardır. Bu durum biyografi yazımının belirli bir düzen içinde kalmasını sağlamaktadır. Biyografi yazarken şunlara dikkat edilmelidir: Anlatılanlar gerçek olmalı, tarafsız davranılmalı, biyografisi yazılan kişinin yaşadığı dönem, hayatı, çevresi, çalışmaları ve eserleri üzerinde durulmalı, anlatılanlar sıralı bir şekilde verilmeli, anlaşılır sade

²⁹ Fahir Tuna, **Akşamın Aydınlığında Portreler**, İstanbul, Değişim Yayınları, 2010, s. 7.

³⁰ Mustafa Uslu, "Biyografi", **Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Yağmur Yayınları, 2007, s. 54.

bir dille yazılmalı, sonuç olarak ders çıkarılabilecek nitelikte olmalıdır.³¹ Bununla birlikte biyografi tarih yazıcılığına da ışık tutmaktadır. Biyografi yazmak birçok kişinin sandığı gibi medhiye yazmak da değildir. Anlatılan kişinin yaşadıkları olumlu ve olumsuz tarafları ile verilmelidir. Yılmaz Öztuna, biyografisi kaleme alınan kişinin tarihteki, mesleğindeki yerinin, özelliklerinin, müsbet ve menfî taraflarıyla ortaya konması gerektiğini dile getirmiştir.³² Portre ise bu türe göre daha öznel ve bazen bir medhiye niteliğinde olabilmektedir. Yazar, kişinin olumsuz yönlerinden bahsetmek istemeyebilir. Hasan Bülent Kahraman biyografi ve portre yazarlığı arasındaki farkı şöyle açıklamıştır:

“... Portre yazarlığı ise biyografinin bir başka boyutudur. Onun küçük ölçeklisi demek de olası. Dolayısıyla da daha yoğun olmasını doğal karşılamak gerekiyor. Bununla birlikte kendi içindeki güçlükleri de unutmamalı. Birkaç yüz sayfalık bir biyografi yapıtında ele alınan kişi, kendisini çevreleyen tüm koşullarla iç içe olarak anlatılabilir. O kişinin, oluşumunu sağlayan her zaman kesiti başlı başına bir bütün olarak değerlendirilebilir. Oysa portre yazısı içinde bunların tümünü yani toplumsal koşullarını, diyelim aile çevresini, bireysel özelliklerini yazar bir arada birini diğerine kurban etmeden anlatmak zorunda.”³³

Portrede kişinin yaşamından bahsedilmez; kişinin fiziki ya da ruhsal özellikleri anlatılır. Anlattığımız kişinin bizde yarattığı izlenim dile getirilir. Portre de kişinin ruhsal çözümlemesi yapılırken belki o kişinin ruhî durumu daha iyi anlaşılabilir diye onun yaşamından birkaç kesit verilebilir. Ayrıca portre, biyografi gibi bir yaşamöyküsü anlatmak yerine sadece kişinin anlatıldığı andaki fiziki ve ruhî durumunu vermektedir. Bunun dışında biyografi yazarı, anlatılacak kişi hakkında çok detaylı bir çalışma yapmalıdır. Bunun için öncelikle hayatta ise kişinin kendisiyle; değilse ailesi, yakın dost çevresi, iş çevresi ile temasa geçmeli ve gerekli bilgi, belge ve bulguları toplamalıdır. Kişiye ait fotoğraf albümleri, not defterleri, günlükleri, mektupları, hatıraları, çalışma defterleri, özel kütüphanesi incelenmelidir. Bundan sonra kademe kademe başka yollardan örneğin kitaplardan, gazete, dergi

³¹ Uslu, a.g.e., s. 54.

³² Yılmaz Öztuna, **Türk Tarihinden Portreler**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2013, s. 8.

³³ Hasan Bülent Kahraman, **Biyografi, Portre ve Sonrası**, **Sanat Olayı Dergisi**, S. 34, Y. 1985, s. 37.

koleksiyonlarından, arşiv belgelerinden, ansiklopedilerden, yıllıklardan, antolojilerden ve başka kaynaklardan kişiyle ilgili bilgiler derlenmeli ve bu malzemeler, amaca uygun olarak belli bir sistem içerisinde sınıflandırılıp değerlendirilmelidir.³⁴ Portrede böyle bir çalışma yapılmaz çünkü portrede anlatılacak kişinin tanınması gerekmektedir. O kişi yakînen tanınmasa da onu uzaktan da olsa izlemek, takip etmek ve gözlemlemek lazımdır. Başkasından duyulan bir kişi tasviri portre tanımına uymamaktadır. Ancak birçok eserde tanınmadan araştırılarak yazılmış portreler olduğu gibi anlatılacak kişiyi yakînen tanıyan kişilerden öğrenilerek yazılmış portre eserler de mevcuttur. Bu eserlerde anlatılacak kişinin portresinin kısa olmasına hatta daha çok genellemeler üzerinden verilmesine sebep olmuştur. Bu durum resimdeki gibi bir başkasının çizdiği portreyi kopya etmekten öteye geçmemektedir. Portrede anlatılacak kişi hakkında detaylı bilgi sahibi olmak o kişinin ruhsal bakımdan daha açık anlatılmasına imkân verecektir ya da kişinin fizikî portresini verirken yüzündeki bir yaranın nedenini anlatmak belki zihindeki kalıcılığı etkileyecektir fakat yaranın nedenini anlatmak kişinin hayatının bir anına bir edebî tür olarak hatıraya değinmektedir.

Anı (hatıra) ise bir kimsenin kendi hayatını, yaşadığı devrede gördüğü veya duyduğu olayları anlattığı yazılardır.³⁵ Genellikle bu kişilerin çeşitli alanlarda ün yapmış olması önemlidir çünkü hatıralar, o kişilerin hayatına ışık tutan yazılardır. Anılar, tarih ve edebiyat için önemli bir kaynak niteliğindedir. Bu tür, anlatılan dönemin özelliklerini birçok açıdan vermektedir. Bu özellikleriyle birçok araştırmalara kaynaklık ederler; belge değeri taşır, tarihin karanlıklarında kalan bazı ilginç olayların da gün ışığına çıkmasına yardım ederler.³⁶ Anılar, kişilerin yaşadıklarını anlatması bakımından portreden ayrılır ancak bazı anılarsa toplum içinde belli özellikleriyle tanınan kişilerin portrelerinden oluşmaktadır. Yazar, görüp tanıdığı önemli kişilerin, siyasî, edebî, kültürel kişiliklerini, şahsî karakter

³⁴ “Biyografi”, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, C:I, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2001, s. 452.

³⁵ Kumsuz, **a.g.e.**, s. 85.

³⁶ Karataş, **a.g.e.**, s. 194.

özelliklerini ve başka yönlerini tasvirî ve tahlîlî bir üslûpla anlatır.³⁷ Bu bakımdan da incelendiğinde yani bir kişinin tasvirî ya da tahlîlî yapıldığında anıya ait bir eser dahi olsa onun portreye ait özellikler barındırdığı söylenmesi gerekmektedir. Bir edebî portre çizmek için detaylı bir anlatım yapmak gerekebilir. Nitekim tasviri yapılacak kişinin yüzünü ya da karakterini anlatmak iyi bir gözleme, iyi bir anlatıma hatta iyi bir araştırmaya ihtiyaç duymaktadır. Ancak anı anlatımında yazar, sadece hafızasında yer edinmiş durumları paylaşabilmektedir. Yazar, anıda diğer türlerle kıyaslandığında daha cesur bir anlatım sergileyebilir. Geçmiş bugüne taşımak için geçmişte biriktirilen duygular bugüne aynen taşınmaya çalışılabilir. Bunları anlatmak için detaylı bir çalışmaya ihtiyaç duyulmayacağı gibi anıların hatırlanması yeterli olmaktadır. Adile Ayda, edebî portre çizen kişinin sahne dışında kalmaya mecbur olduğunu fakat içinde dramatik unsurlar barındıran hatıra anlatımında ise olayların gelişmesini yansıtabilmek için yazarın da sahnede yer edinmesi gerektiğini söylemektedir.³⁸ Bunun dışında bir kimsenin sadece hayatından belli kesitleri ya da fizikî veya ruhsal özellikleri anlatılmak yerine onun eserleri, hayatı ve kişiliği geniş çaplı bir inceleme ile de aktarılabilir. O zaman da bu ne anı ne de portredir. Bu başka bir edebi tür olan monografidir.

Monografi, bir kişi veya bir sorunu ya da bir olgu, durum ve konuyu farklı bir bakış açısıyla derin bir dikkatle, en ince ayrıntılarını dahi atlamadan asıl kaynaklara ve bilimsel bir sisteme dayalı olarak inceleyip değerlendiren çalışmadır.³⁹ Monografi, eğer bir kişiyi inceleyecekse içinde portre örnekleri de barındırması gerekir çünkü monografi detaylı bir çalışmanın ürünüdür. Ancak içinde portre örnekleri barındırması bu türün monografi olduğu gerçeğini değiştirmez. Bu nedenle de bir esere isim verilirken ya da türü belirtilirken bu hususa önem verilmelidir.

³⁷ “Hâtıra”, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, C:III, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004, s. 257.

³⁸ Adile Ayda, **Böyle İdiler Yaşarken**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1984, s. 3-4.

³⁹ “Monografi”, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, C:IV, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004, s. 403.

Dikkat edildiği üzere portre diğer türlerden anlam olarak farklı olmasına rağmen bahsi geçen edebi türler içinde de karşılaşılabilecek olan bir türdür çünkü bu türler birbirlerinden beslenerek büyümekte ve gelişmektedirler. Söz konusu bir kişinin biyografisinin anlatıldığı bir eserde onun ister istemez portresine de değinilebilir. Ancak portrenin varlığı Türk edebiyatında tam bilinmediğinden bahsi geçen eserde portre adı altında bir başlık açarak kişinin anlatılması da mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte bazen portre olduğu belirtilen bir kaynak da portre değil bir biyografi ya da anı niteliğinde olabilmektedir. Türk edebiyatındaki bu tür karmaşasının bazı türlerin kendi içinde bağımsız olmasını engellediği söylenebilir.

1.2. Batı Edebiyatında Portre

Portre, Batı’da edebiyattan önce resimde ortaya çıkmıştır. İlk insanların sözlü iletişime geçmeden önce mağara içlerine resimler çizdikleri bilinmektedir. Bu durumun, insanların yaşadıklarını birbirlerine aktarmak için bir iletişim ya da yaşananları unutmamak için bir not alma şekli olduğu söylenebilir. Ancak tarih öncesi döneme ait mağaralarda portre resimlerine rastlanmaz, orada yaşayanlar daha çok varlıklarını sürdürmekle uğraşırlar.⁴⁰ Bu sebeple o dönemdeki çizimler daha çok o dönemdeki insanların nasıl yaşadığını yansıtmaktadır denebilir. Ayrıca sanat kaygısıyla yapılmamış da olsa bu çizimler toplumun var olduğu yerde sanatın ve sanatçının olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte tarih öncesi dönemde portre resimlerine rastlanmasa da bu durum yine de portrenin gelişim sahasını değiştirmemiştir. Resimde ilk izlerine rastlanan portrenin ilerlemesi de yine bu alan dahilinde olmuştur. Bilinen en eski portre, 2006’da Fransa’daki Angoulême yakınlarında yer alan Vilhonneur mağarasında keşfedilen ve 27.000 yıllık olduğu tahmin edilen duvar resmi.⁴¹ Her ne kadar ilk örnek resimde olsa da heykelin gelişimi resimden daha hızlı olmuştur. Fakat heykel alanında da insan başından çok bir insanı bütün olarak yapılması tercih edilmiştir. Çünkü insan bir

⁴⁰ Ümit Özkanlı, **Sanat ve Sanatçı Bağlamında Otoportre ve Portre**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2006, s. 6.

⁴¹ Arzu Uysal, “Yüzün Ötesi-Portre Kurmak Üzerine...” **Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi**, No:4, 2009, s. 109

bütündür ve bir bütünü parçalara ayırmayı düşünmemek de dönemin yapısı içinde normaldir. Bilinen en eski insan heykeli Viyana Doğa Bilimleri Müzesinde yer alan Willendorf Venüsü olarak bilinen, kalkerden yapılmış bir kadın heykelciğidir.⁴² İlk heykelin kadın olması doğal bir durum olarak nitelendirilebilir. Çünkü kadının doğurgan bir yapıya sahip olması o dönem için önemlidir. Bununla birlikte kadının insana hayat verdiği düşüncesi de kadının kutsal bir varlık gibi görülmesinin doğal bir sonucu olduğu söylenebilir. Bu nedenle de bir kadın heykelinin o dönemlerde yapılmış olması kadına verilen değerin ve önemin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Daha sonraları da birçok heykel yapılmıştır. Bu heykellerin yapılma amacı ise birçok farklı toplumda ruhun ölümsüz olduğuna inanma ya da öldükten sonra yaşama inanma gibi sebepler olduğu söylenebilir. Ancak resim ve heykelin tür olarak bir yere sahip olması uzun yılların geçmesini gerektirmiştir. İlk insanların hayatta kalma mücadeleleri, sanat gibi estetik bir kavramın oluşmasına zemin hazırlamamakta hatta böyle bir durumun oluşmasına izin vermemektedir. Çünkü insanların temel amacı hayatta kalmak için yeme ve içme ihtiyaçlarını karşılamaktır. İnsanlar bu temel ihtiyaçlarını sağlamadan yaratıcılık gibi üst düzey alanlara da yönelmezler. Abraham Maslow'un "İhtiyaç Kuramı" ilk insanların neden hemen resim ya da heykel yapmadıklarını açıklamaktadır. Maslow insanların gereksinimlerini önem sırasına göre dizerek gereksinimler hiyerarşisi oluşturmuştur.⁴³ Bu gereksinimler, insanların fizyolojik ihtiyaçlarının önceliklerine göre araştırılıp ortaya çıkarılmıştır. Bu araştırma da ihtiyaçların öncelik sırasını ve bu ihtiyaçların giderilmesi durumunda insanlığın nasıl ilerlediğini göstermektedir. İnsanlar, öncelikle temel gereksinimlerini karşılamaya, daha sonra üst düzey gereksinimlerini karşılamaya güdülenmişlerdir.⁴⁴ İnsan, temel ihtiyacının ilk basamağı olan fiziksel ve bedensel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra güvenliğini sağlar ve diğer basamaklara ise bir önceki basamaktaki ihtiyacı karşılandıktan sonra geçer. İnsanların düşünceleri ve gelişimi önce temel gereksinimleri olan fizyolojik -

⁴² Özkanlı, **a.g.t.**, s. 7.

⁴³ Özcan Demirel, **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara, Pegem A Yayıncılık, 2007, s. 38.

⁴⁴ **a.g.e.**, s. 38.

bedensel ihtiyaç, güvenlikte olma ihtiyaı, bir gruba ait olma, sevmeye - sevilme ihtiyaı, statü kazanma - kendine saygı duyma ihtiyaçları tam olarak karşılıandıktan sonra değişip gelişebilir. İnsanda bu değişim ve gelişimin oluşup onun ilerlemesini sağlaması da ancak ikinci aşamaya geçiş ile mümkün olabilmektedir. İnsanda st düzey gereksinimler, kendini gerçekleştirme ile başlayıp merakını giderme - bilme ve anlama ile devam ederek, yaratıcılık ve estetik ile zirveye ulaşır. st düzey gereksinimlere geçildiği zaman insan düşüncelerinde bir evrilme söz konusu olabilir. Söz konusu evrilme birçok merakı ve arayışı da beraberinde getirebilir. Ölümün varlığını anlama ve kabul etmeye çalışma insanın temel duyguları arasında yer alsa da st düzey gereksinimlere geçildiğinde insanın ölümsüzlüğü bulmak isteme gibi bir arayış içinde olduğu sonucuna ulaşılabilir. Böylelikle insanların ölen kişilerin ardından bir şeyler bırakmayı düşünmesi ve o kişinin unutulmayacağına inanması ancak milattan sonraki ilk yıllara rastlar. Bundan dolayı ilk portre örnekleri ölen kişilerin ardından M.S 1. yüzyıl ile 3. yüzyıl arasında Mısır'ın Fayyum bölgesinde yapılan portre heykelleri olmuştur. Bu portreler bu bölgede yapıldığı için ‘‘Fayyum portreleri’’ olarak adlandırılmıştır.⁴⁵ Bu portrelerin önemli kişilere ait olmadığı düşünülmektedir. Ancak bu portreler insanların ölümsüzlük işteğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Zamanla resimde ve heykelde portre sanatı daha da gelişmiş ve aşama kaydetmiştir. Özellikle Rönesans ile birlikte Batı sanatında portrenin daha önem kazandığı söylenebilir. Ayrıca diğer türlere nazaran en çok ilgi gören türlerden biri olduğu görülmektedir. Aydınlanma dönemi, insanların sanata olan bakışını değiştirir ve bu değişim insanların sanatta ölümsüz olma işteğini doğurur. Buna bağlı olarak da yapılan ürün sayısının arttığı görülür. 14. yüzyılda geçmişten kalan metal paralarla (sikke) madalyonların incelenmesi ve doğalcılığın gelişmesi, devlet büyükleriyle toplumun ileri gelenlerinin resmî bst ve portrelerinin yapılmasının yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.⁴⁶ Bu tarihten sonra portre hem fizikî hem de ruhsal açıdan önem kazanmaya başlamıştır. 17. ve 19. yüzyılda psikolojik portrelerin daha çok yer

⁴⁵ zkanlı, **a.g.t.**, s. 8.

⁴⁶ K. İskender, **a.g.a.**, s. 1504.

edinmeye başladığı da görülmüştür. Özellikle 18. yüzyıl portre alanında ve birçok alanda gelişimin daha da hızlandığı, tabuların yavaş yavaş yıkılmaya başladığı ve varoluşla beraber birçok durumda sorgulandığı bir yüzyıl olduğu söylenebilir. Ayrıca romantizm akımının da etkisinin görülmeye başladığı bir dönemdir. Müberra Yıldız, 18. yüzyıldaki bu gelişimi ve değişimi çalışmasında şu şekilde aktarmıştır:

“18. yüzyıl aydınlanma çağıdır. Ressamlar, edebiyatçılar, araştırmacılar, bilim adamları yaşadıkları dünyaya yönelmişlerdir. Gösterişli resimler, abartılı ve eğlenceli yazı dili bu döneme damgasını vurmuştur. Sanayi Devrimi’nin getirdiği yenilik ve değişimler insanların değer yargılarını değiştirmiş, tarih daha bir önem kazanmıştır. 1789’da meydana gelen Fransız Devrimi, mutlak monarşinin yıkılarak cumhuriyetin kurulmasına sebep olmuştur. Böyle bir devlet anlayışı demokrasiyi de beraberinde getirmiş, birçok şeyi değiştirmiştir. Her bireyin duygu ve düşünceleri önem kazanmıştır.

Sanatçılar bundan sonra daha bireysel davranmaya başlamış, kendi bağımsızlıklarını kazanmışlardır. 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde duygular daha bir gün yüzüne çıkmıştır. Aynı dönemin akılcı anlayışının arkasında yatan bir diğer yüzü duygu ve sezgiler Romantizm akımını beraberinde getirmiştir. Alman hareketiyle başlayan bu akım, İngiliz ve Fransız sanatına da yansımıştır. Sanatçılar duygu ve düşüncelerinden ödün vermemişlerdir. Sanatta ben anlayışı vardır. 18. yüzyıla kadar yapılan kral, kraliçe, dük, düşes gibi saray insanları, kentsoyluları onları yüceltmek amacıyla resmedilirken, bu yüzyılın sonlarından itibaren eleştirel portreler yapılmaya başlanır. Portrelerde sanatçının kendi iç sesi ve psikolojisi baskındır ve portreler izleyicinin aynası olma görevini görür. Tablolara verilen isimler bile yaratıcısının duygu ve düşüncelerinin eleştirel ve mizah yüklü birer ifadesidir.”⁴⁷

18. yüzyılın ardından birçok akımın da var olmaya başlamasıyla farklı alanlarda yeni icatlar da görülmeye başlamıştır. Bunlardan bir tanesi de teknolojinin gelişmesiyle portre alanına dahil olmayı başarmış fotoğraftır. 19. yüzyılın en önemli icatlarından birisi olan fotoğraf teknolojisi, portre alanında kullanılmaya başlandığında, narsist bir ifade aracı olarak algılanmış ve küçümsenmeyle karşılanmıştır.⁴⁸ Portrenin fotoğraf alanında gelişimi ile kişilerin bu durumu

⁴⁷ Müberra Bülbül, “Portre ve Öz-Portrenin Görsel Sanat Tarihi Açısından Önemi”, **Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:I, No:1, 2017, s. 102.

⁴⁸ Uysal, **a.g.m.**, s. 110.

garipsemelerinin normal olduğu söylenebilir. Çünkü insanların portre fotoğraf ile kendini daha net ve yüz hatlarını tüm detayları ile görmeleri mümkün olmuştur. Ayrıca bu artık başkasının gözünden bir resim ya da heykel değildir. Bu artık kişinin anlık bir duruşu da olsa daha gerçekçi halinin gözler önüne serilmesidir. Bu sebeple de bu durum insanların portre fotoğraflardan hoşlanmamaları olarak algılanabilir. Fotoğraf alanında da Nadar, önemli bir yere sahiptir. 19. yüzyılın en ünlü portre fotoğrafçısı Nadar, bu teknoloji ile yüzünü keşfeden ilk kişi olarak bilinir.⁴⁹ Nadar'ın yüzünü keşfetmesi ile resimde yer etmiş olan otoportre bir isim olarak fotoğrafta da var olmaya başladığı gözlemlenmiştir.

Edebiyatta ise portre ismi kullanılmaya başlamadan önce kıyafet ilmi⁵⁰ olarak geçen bir türün varlığından bahsedilir ve Mısır, Yunan, İran, Roma, Hint gibi uygarlıklarda da bu türün varlığı bilinir. İlk, Hipokrat (MÖ. V. yüzyıl)'ın tıpta bu konuyla ilgilendiği bilinmektedir. Daha sonra Eflâtun, Galen, İladus ve Aristo da bu konuya ilgi duymuşlardır. Aristoteles, Poetika adlı kitabında tragedyada karakterlerin özelliklerini maddeler halinde anlatır ve bu tragedyada ozanlarının, iyi portre ressamalarını örnek alması gerektiğini şu şekilde açıklamıştır:

“O halde tragedyada, ortalama insandan daha iyi olan insanların taklidi olduğuna göre, ozanların, taklit ederken iyi portre ressamlarını örnek olarak almaları gerekir. Çünkü portre resamları, portresini yaptıkları kimselerin özelliğini ortaya koymakla ve onlara benzer bir resim yapmakla, aslında onları, olduklarından daha güzel olarak resmederler (idealleştirirler). Böylece taklit edici ozan da eğer kızgın, hafifmeşrep ya da bu gibi karakterlere sahip kişileri yansıtacaksa bütün bu tutkulara karşın onları ahlak bakımından üstün insanlar olarak ifade etmelidir. Homeros'un başına buyruk Akhilleus'u iyi ama sertlik örneği bir insan olarak betimlemesi gibi.”⁵¹

⁴⁹ Uysal, **a.g.m.**, s. 110.

⁵⁰ Kıyafet ilminden “Genel Hatlarıyla Türk Edebiyatında Portre Türünün Gelişimi” başlığı altında detaylı olarak bahsedilmiştir.

⁵¹ Aristoteles, **Poetika**, Çeviren: İsmail Tunalı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006, s. 44-45.

Bu tür Batı’da ise insanların yazıya duyulan ilgisinin artmasıyla gelişmiştir. Bununla birlikte portrenin ayrı bir tür olarak var olması zaman almıştır. Önceleri, Antikçağ’da en ünlü örneklerini Theophrastos’un verdiği karakter betimlemelerinden pek ayırt edilemeyen portre türü, XVII. yy.’da büyük bir ilgi gördü.⁵² Theophrastos’un “Karakterler” adlı kitabını yazma amacı herkesin karakter olarak birbirinden çok farklı olduğunu düşünmesidir. Bu kitabı yazarak gelecek nesli uyaracağını ve karakterleri tanımlarını sağlayacağını belirtmiştir. Theophrastos, bunu kitabının ön sözünde şöyle dile getirmiştir:

“Bugüne kadar ne zaman düşünsem, hep şaşmışımdır; belki de bu şaşkınlığım hiç geçmeyecek: Yunanistan aynı göğün altında bulunduğu halde ve bütün Yunanlılar aynı eğitimden geçtiği halde, acaba neden hepimiz aynı karakterde değiliz? Çünkü ne zamandır insan yapısını inceliyorum, doksan dokuz yaşıma geldim; çeşit çeşit insanla bir arada bulunup erdemlilerle kusurluları dikkatli bir karşılaştırmadan geçirdikten sonra, her birinin yaşamda sergiledikleri davranışı yazmam gerektiğini düşündüm. Bunların karakter biçimlerini, işlerini nasıl gördüklerini sana sınıflandırarak açıklayacağım. Çünkü bu yazılar çocuklarımıza miras bırakılırsa, saygın insanlarla birlikte olmayı, onlarla zaman geçirmeyi tercih edecek olan çocuklarımız bu örnekleri kullanırlarsa, onlardan geri kalmamak için, sanıyorum daha ahlaklı olacaklardır, Polykles.”⁵³

Theophrastos’un “Karakterler” kitabında yirmi dokuz farklı karakter vardır. Bu karakterler: Sinsi, Dalkavuk, Geveze, Köylü, Koltukçu, Arsız, Çalçene, Palavracı, Beleşçi, Pinti, Edepsiz, Münasebetsiz, İşgüzar, Şapşal, Kendini Beğenmiş, Batıl İnançlı, Memnuniyetsiz, Güvensiz, İğrenç, Görgüsüz, Özentili, Hasis, Gösteriş Budalası, Kibirli, Korkak, Oligarşi Yanlısı, Geçkin, Fesat, Namussuzun Yardakçısı, Fırsatçı’dır. Mesela Theophrastos, Geveze karakterini şu şekilde anlatmıştır:

⁵² “Portre”, **Büyük Larousse-Sözlük ve Ansiklopedisi**, C:XVIII, İstanbul, Interpress Basın ve Yayıncılık, 1986, s. 9529.

⁵³ Theophrastos, **Karakterler**, Çeviren: Candan Şentuna, Ankara, Dost Kitabevi, 1998, s. 15-17.

“Gevezelik, düşünmeden ve durmadan konuşmaktır. Geveze öyle bir insandır ki, tanımadığı bir kimsenin yanına oturduğunda, önce karısını över, ardından gece gördüğü düşü anlatır, sonra da akşam yediklerini bir bir sıralar... Ona katlanan birisi çıkarsa, yakasını bırakmaz.

[Başı dinç olmak isteyen, bu tür insanlardan koşar adım kaçmalıdır, çünkü eğlence zamanıyla iş zamanını birbirinden ayıramayanlarla geçinmek zor iş.]⁵⁴

Örnekte görüldüğü üzere Theophrastos iyi bir gözlemcidir ve bunu örneklerinde tasvirlerden anlamak mümkün olmaktadır. Karakterler’in Yunan edebiyatında daha önce görülmüş örneği yok.⁵⁵ Bu nedenle de Theophrastos’un karakter tahlili yaptığı bu kitabı Yunan edebiyatında yazılmış ilk portre kitabı olarak kabul edilebilir. Kitapta bir kişiyi tanıtmak ya da anlatmak yerine genel bir karakter haritası oluşturulmuştur. Bu da portre kavramının henüz bir kavram olarak yer etmediğini gösterir. Ancak Batı edebiyatında portrenin gelişimi diğer türlerle birlikte ve başka isimlerle ortaya çıkmıştır. Deneme türüyle birlikte "Characters" (Kişilikler) denilen bir düzyazı türü daha gelişmişti Elizabeth Çağı'nda.⁵⁶ Bu türde Theophrastos örnek alınmış ve onun eserine benzer yazılar yazılmıştır. Theophrastos’tan sonra 16. ve 17. yüzyılda iki önemli yazar öne çıkar. Batı’da en ünlü portre yazarları La Bruyère, Joseph Hall sayılabilir.⁵⁷ Jean de La Bruyère, Fransız klâsisizminin sanatçılarından. Jean de La Bruyère (1645-1696), sağlam üslubu ile kaleme aldığı ve 1120 karakterden oluşan portreleri ile tanınan Fransız yazardır; tek eseri Karakterler adını taşır.⁵⁸ Bu kitap da Theophrastos’un “Karakterler” kitabında olduğu gibi genel bir karakter analizi yapılmış ve okuyanlardan yine bir çıkarımda bulunulması istenmiştir. Ancak bu kitapta çıkarımda bulunacak kişiler yazara göre öncelikli olarak Fransız halkıdır. Kitabın önsözünde yazar bunu şöyle dile getirmiştir:

⁵⁴ a.g.e., s. 25-27.

⁵⁵ a.g.e., s. 8.

⁵⁶ Mina Urgan, **İngiliz Edebiyatı Tarihi**, C:I, İstanbul, YKY, 2010, s. 134.

⁵⁷ “Portre”, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, C:V, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 110.

⁵⁸ İsmail Çetişli, **Batı Edebiyatında Edebî Akımlar**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, s. 66.

“Biricik örnek olarak sadece kendisini alıp yaptığım bu portresine rahatça bakabilir kamu; ve dokunduğum hatalardan birkaçını kendi hataları olarak kabul ederse, bu hatalardan pekâlâ arınabilir.”⁵⁹

La Bruyère’in Karakterler kitabı karakter tahlilinden çok bir özdeyiş gibidir. Buna ek olarak kitapta Theophrastos’un yaptığı gibi tek tek karakter tasviri yapılmamıştır. Bunun yerine La Bruyère, dile getirmek istediği her farklı görüşüne numara vermeyi tercih etmiştir:

“1. Yedi bin yılı aşkın bir süreden beri insanlar düşündüklerini anlatmışlar, bu alanda bize söz bırakmamışlar. Törelere gelince, en güzelleri ve üstünleri ortaya konmuş, bizler eskilerin ve şimdiki yeni usta kişilerin kalıntılarını toplamaktan başka birşey yapmıyoruz.”

2. Başkalarını zevkimize ve duygularımıza uydurmaya kalkmadan sadece doğru düşünüp doğru konuşmaya bakalım. Başkalarını kendi zevkimize uydurmak haddimiz mi?”⁶⁰

Örneklerden de anlaşıldığı üzere her biri ayrı ayrı bir öğüt niteliğinde cümleler yazılmıştır ve yazar böylelikle tüm insanlığa faydalı olma çabası içindedir. Bu karakterler La Bruyère göre yüz yıla ait karakterlerdir. Aynı yüzyılda yaşamış olan Josep Hall ise İngiliz edebiyatı hiciv yazarıdır. Piskopos olan Joseph Hall (1574-1656), 1608’de Characters of Virtues and Vices’i (Erdemleri ve Ahlaksızlıkları Temsil Eden Kişiler) yayınladı. ⁶¹ Bu kitap, o dönemin hem edebiyat yazarı hem de önemli bir din adamı olan kişi tarafından yazıldığı için kitaba ahlak ve erdemden bashedilerek başlanmıştır. Bu kitapta da Theophrastos ve Jean de La Bruyère’in kitaplarında olduğu gibi genel karakterlerden bahsedilmiştir. Bu karakterlerin genel halleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ancak burada farklı bir oluşum söz konusudur. Burada karakterler olumlu ve olumsuz karakterler olarak ikiye ayrılmıştır. Bunun için kitap iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün başlığı “Erdemler”dir. Bu bölümde on bir karakter anlatılmıştır. On bir erdemli karakterin nasıl olması

⁵⁹ La Bruyere, **Karakteler**, Çeviren: Bedia Kösemihal, İstanbul, Sosyal Yayınlar, t. y., s. 17.

⁶⁰ **a.g.e.**, s. 21.

⁶¹ Mina Urgan, **İngiliz Edebiyatı Tarihi**, C:I, İstanbul, YKY, 2010, s. 134.

gerektiği hakkında sıfatlarla başlık oluşturulmuş ve bu başlıklar altında karakterler anlatılmıştır. Bu başlıklar sırasıyla: Bilge İnsanın Karakteri, Dürüst Bir Adam, Sadık Adam, Mütevazı Adam, Yürekli Adam, Sabırlı Adam, Gerçek Arkadaş, Gerçekten Asil Olan, İyi Bir Barış Hakimi, Tövbekâr ve Mutlu Adam’dır. Birinci bölümde erdemli bir karakterin özelliği olan “Dürüst İnsan” şöyle anlatılmıştır:

“Yapabileceklerine değil, ne yapması gerektiğine bakar. İlk rehberi adalettir ikincisi ise elverişli bir çareye başvurmaktır. Günahın; hakaret etmekten daha tehlikeli bulunması durumu ona hoş gelmemesinden çok bu durumdan şikayet etmesine sebep olur. İnançsızlığa merhamet etmek yerine saflığa merhamet ettiği zaman kendisini sık sık sıkıntıya sokan güveninin basit dürüstlüğü, incelikli bir halde yaptığına işe yaramasını sağlar. Görmeye açık, basireti bağlanmamış kalbi, asla tanıklık etmekten kaçınmayı düşünmez. Kağıt üzerinde söz verilmiş gibi kabul ettiği sözcüklerini ve yemini olarak bildiği evet sözcüğünü korku ya da kaybetme düşüncesi ile çiğnemez...”⁶²

Kitaptaki ikinci bölümün başlığı ise “Ahlaksızlar”dır. Bu bölümde de ahlaksız insanların karakterleri için sıfatlar verilmiştir. Bu sıfatlar üzerinden de karakter özellikleri anlatılmıştır. Bu bölümde de on beş başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar sırasıyla: İkiyüzlü Karakter, Meşgul Kişi, Batıl İnançlı, Saygısız, Memnuniyetsiz, Tutarsız, Dalkavuk, Üşengeç, Aç Gözlü, Aşırı Gururlu, Küstah, Şüpheli, Hırslı, Kararsız, Kıskanç’tır. İkinci bölümde de ahlaksız bir karakterin özelliği olan “Dalkavuklar”la ilgili yazar şunları söylemiştir:

“Dalkavukluk hiçbir şeydir ama bu; yanlış arkadaşlık, ikiyüzlü yalakalık, yalancı kibarlık, basit kelimelerin alışverişi, kalp ve ağzın olası uyumsuzluğudur. Dalkavukluk, hastalıklı mahmur gözlerdir ve bu gözler, ahlaksızlığı göremez; ve dalkavuk olanın dili haksız övgü dolu tek bir yolda yürür ve doğru bir konuşmadan nasıl rahatsız olabileceğini söyleyemez. Konuşmaları merak nidalarıyla doludur ve bütün konuşmaları mükemmeldir ve her ikisi de onun kişiliğinde aslında nadir bulunur. Onun temel zihni, başka bir adama gönüllü köle olan ve memnuniyet verici konuştuğu düşünülen ama ne kadar doğru konuştuğu düşünülmeyen paralı konuşmacıyla eşleşir...”⁶³

⁶² Joseph Hall, **Characters of Virtues and Vices**, London, Anno, 1608, s. y.

⁶³ Hall, **a.g.e.**, s. y.

Örneklerde de görüldüğü üzere bahsi geçen sıfatlarla ilgili genel bilgiler verilmiştir. İki farklı gruptandırma ile oluşturulan kişilik özelliklerinin nasıl olduğu her başlıkta ayrı ayrı anlatılmıştır. 17. yüzyıl portrenin Batı edebiyatında birçok eserde yer almaya başlaması bu alandaki gelişimin ve ilerlemenin bir göstergesidir. Edebî portrenin tür olarak var olmaya ve biyografiden ayrılmaya başlaması da Batı edebiyatında bu yüzyıla rastlamakta olduğu gözlemlenmiştir. 17. yüzyılda portrenin Batı edebiyatındaki gelişimiyle ve ilerlemesi ile ilgili E. Heier, çalışmasında şunları söylemiştir:

“Henüz Homer tarafından kullanılan edebî portre, karakter tasviri yapmayı amaçlamasına rağmen, modern dönemde edebî portrenin gelişimi 17. yy Fransa’ında alışlageldiği gibi atfedilmiştir. Bu; “Divers Portraits (1659)”, “G. De Scudery’s Portraits du Grand Cardinal (1664)” ve “Mlle de Scudery’s Le Grand Cyrus (1649-1653)” gibi portrelerin tüm galerisini sunan koleksiyonları anmaya yeter. Burada her portre bir tam boy biyografiyi kapsar. Edebî portrenin bu biçimi gayretli bir şekilde işlenmiştir ki kendi içerisinde edebî bir tür olarak hasıl olmuştur. Bu tam boy biyografilerin haricinde edebî portre terimi karakterin psikolojik varlığını ifade etmek için kullanıldı ki bu modern çağda bir zaferdi. Henry James’in romanı “The Portrait Of A Lady (1884)” ve James Joyce’un “A Portrait of the Artist As A Young Man (1916)” adlı eseri iki çarpıcı örnektir. Aynı zamanda edebî portre terimi, edebiyat eleştirisi deneme koleksiyonlarında yer almıştır. Bu türde çeşitli yazarları mesela Gorky’nin “Literature Portrety” ya da Saint Beuve’nin “Portrait Litteraires (1862-64)”te bulabiliriz. Sonuç olarak, edebî portrenin tanımına bir sözlükten bakınca Saint Beuve’nin “Portraits Litteraires”a yapılan bir referansla karşılaşınca şaşırılmamalıyız. 16. ve 17. yy. Fransa ve İngiltere’inde çok popüler olan Theophrastian ya da La Bruyerian karakter taslaklarıyla beraber edebî portrenin tanımlanması edebî portrenin anlamıyla kıyaslanınca eksik bulunabilir ya da karıştırılabilir.”⁶⁴

17. yüzyılın siyasi ortamı edebiyat alanında klâsisizm⁶⁵ gibi bir akımı başlatmıştır. Bunun etkilerinden biri de edebiyat alanında karakter gibi edebî türü ortaya çıkarmak olmuştur. Bu türdeki eserlerden de anlaşıldığı üzere “Character”

⁶⁴ Heier, **a.g.m.**, s. 321.

⁶⁵ Klâsisizmin ortaya çıkışı hakkında detaylı bir bilgi için bkz: İsmail ÇETİŞLİ, **a.g.e.**, s. 54-66.

ismi ile dürüst, özentili, erdemli, geveze, cimri, ikiyüzlü gibi genel tip özellikleri verilmiş ve bu tiplerin tasviri yapılmıştır. Ayrıca bu kişilerle ilgili tavsiyelere yer verilen eserler de olmuştur. Klasik akım fertleri kendilerine has özellikleri ile göstermekten kaçınır.⁶⁶ Bu dönemde yazarlar, kişilerin hepsinde aynı olan özellikleri ele alıp incelemiştir. Böylece karakter ismiyle genel tiplerin oluşturulması, bu karakterlerle ilgili bilgi aktarımı ve de tavsiye verilmesinin sebebi dönemin yazarlarının hâlâ antik dönem tragedya kurallarına uymalarıyla açıklamak mümkündür. Bu durumu Fatma Erkman Akerson şu şekilde anlatmıştır:

“17. yüzyılda, Fransız yazarları (aydınları) antik kurallara uyduklarına inanırlardı: Üslup ayırımına, üç birlik kuralına (zaman, yer ve konuda birlik) özen gösterirlerdi. Konu seçiminde yenilik aramazlar, eski söylencelerden, tarihten, geleneksel öykülerden yararlanırlardı. Gene de özgün bir akım yaratmışlardır...”⁶⁷

18. yüzyıl ise değişimin birçok alanda yaşanmasına sebep olan Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali'nin olduğu bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde akla önem verilir ama duygular daha ön plana çıkarılmıştır. Duyguların daha ön planda olmaya başlaması da edebiyatta romantizm⁶⁸ akımının başlamasına sebep olmuştur. Matbaanın daha da gelişip ilerlemesiyle bu dönemde artık okuyucu kitlesi de değişmeye başlamıştır. Artık bu dönemde sadece sarayın, aristokratların ve akademisyenlerin yer aldığı bir okurdan söz edilmemiştir. Bu dönemin okuyucuları geniş bir halktan oluşmaktadır. 17. yüzyılda oluşan tipler, yerini farklı insan karakterlerine bırakmış ve bu, roman türünün gelişmesine zemin hazırlamıştır. Böylece romanlarda insanların psikolojik çözümlemeleri yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu oluşum edebî türlerin sınırlarını da yumuşatmıştır. Bekir Zengin, doktora çalışmasında 18. yüzyıl Alman edebiyatında romantizmin etkisinin, biyografi türünü karakter analizlerine yönlendirdiğini dile getirmiş ve bu durumun küçük portrelerin

⁶⁶ Emel Kefeli, **Metinlerle Batı Edebiyatı Akımı**, İstanbul, Akademik Kitaplar, 2009, s. 28.

⁶⁷ Fatma Erkman Akerson, **Edebiyat ve Kuramlar**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2015, s. 117.

⁶⁸ Romantizm akımının ortaya çıkışı hakkında detaylı bir bilgi için bkz: İsmail ÇETİŞLİ, **a.g.e.**, s. 67-79.

ortaya çıkmasına sebep olduğunu belirtip Herder'in "Etmas Zu Nikolaus Kopernikus Leben, Zu Seinem Bide; Zu Reuchlins Bilde; Zu Hieronymus Savonarola Bildniss" adlı eserlerinin bu türe örnek olduğunu söylemiştir.⁶⁹ İsmail Çetişli ise romantizm akımının Avrupa'daki ilerleyişini şu şekilde aktarmıştır:

"... XVII. asrın başına kadar varlığını sürdüren klâsisizm, bu yüzyılın başından itibaren yerini adım adım -özellikle İngiltere'de- romantizme bırakmaya başlamıştır. Belirtilen yüzyılın ortalarına doğru da Almanya'da vücut bulmaya başlayan romantizm, Fransız İhtilâlî'nden sonra hem sahasını genişletmiş hem de gücünü arttırmış; XIX. yüzyılın başından itibaren ise kesin hâkimiyetini ilân etmiştir. XIX. yüzyılın başına kadar olan dönem, romantizmin tarihinde Pre-Romantik Devir (romantik öncesi devir) olarak isimlendirilir."⁷⁰

19. yüzyılda yeni icatlar, sanayileşme, endüstrileşme gibi gelişmeler toplum hayatını değiştirmeye ve hayatı daha kolay hale getirmeye başlamıştır. Bu durum Avrupa ülkelerinin kendi aralarında ve diğer dünya ülkeleriyle özellikle ekonomi alanında savaşmalarına ve kendilerine yeni sömürgeler aramalarına sebebiyet vermiştir. Gelişimin öncülüğünde bilimde ilerleme kaydetmiş ve toplum çevresini ve kendini sorgulamaya başlamıştır. Edebiyatta ise romantizm akımının öne çıkardığı duygu, bu dönem için yetersiz kalmıştır. Bu dönem aklı, bilimle birleştiren realizim⁷¹ akımının etkisine girmiştir. Romanda karakter tahlilleri, psikolojik tahliller, çevre tahlilleri gibi gözlem gücünün öne çıktığı ögeler işlenmeye başlar ve birçok edebî türün içine bunlar dahil edilir. Romanın gelişmesiyle edebî portre, daha da önemli bir hâl almaya başlamıştır. E. Heier, bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

"Romanın gelişinden beri, edebî portre, karakter tahlillerinin bir aracı olarak kendini, esas doğasında çok fazla ayrı tanımlamaların yükselişinde yer alan farklı formlar ile açığa vurdu. Bu farklı açığa vurmalar sadece şu andaki popüler edebiyat türleri, edebiyat hareketleri ve stilleri ile değil, daha fazlası, yazarın

⁶⁹ Bekir Zengin, "Alman ve Türk Edebiyatlarında Biyografi ve Stefan Zweig'in Nietzsche, Hölderlin, Kleist Biyografileriyle; Abdülhak Şinasi Hisar'ın Ahmet Haşim Biyografisi", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı**, TC. Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara, 1994, s. 66.

⁷⁰ Çetişli, **a.g.e.**, s. 71.

⁷¹ Realizm akımının ortaya çıkışı hakkında detaylı bir bilgi için bkz: İsmail ÇETİŞLİ, **a.g.e.**, s. 80-92.

arzusu, gözlem gücü ve edebi açıklama sanatına ve zamanın fizyonominin önemli ilgisine dayanıyordu.”⁷²

19. yüzyıl edebî sahasında romanın Batı’da daha da gelişmesiyle Batı’daki edebiyatçılar, artık tanınmış kişileri de anlatmaya onların karakterleri hakkında bilgi vermeye de başlarlar. Henry James’in Kısmî Portreler (Partial Portraits) kitabı bu dönemde yazılmış ve önemli edebiyatçıların anlatıldığı bir kitap niteliğinde sayılabilir. Bu eserde Ralph Waldo Emerson, George Eliot, Daniel Deronda, Anthony Trollope, Robert Louis Stevenson, Constance Fenimore Woolson, Alphonse Daudet, Guy de Maupassant, Ivan Turgénieff ve George du Maurier’den bahsedilmiştir. Henry James, George Eliot’u şu şekilde aktarmıştır:

“Çok iyi kalpli ve anlayışlıydı ve hiçbir şey ilişkilerinden daha değerli olamazdı. Fakat egoistlikten oldukça uzaktı ve hiçbir şey bu kadar kolay olamazdı ya da kabul edilemezdi.”⁷³

20. yüzyılla beraber edebiyatta birçok sanat akımı oluşmaya başlamıştır. Bu yüzyıl, natüralizm, parnasizm, sembolizm, empresyoniz (izlenimcilik), ekspresyonizm (dışavurumculuk), kübizm, sürrealizm (gerçeküstücülük), egzistansiyalizm (varoluşçuluk) gibi akımları doğurmuştur. Bu akımların etkisiyle Batı edebiyatında köklü değişimler olmuştur. Edebiyat alanında birçok tür ortaya çıkmıştır. Birçok tür de birbiri içinde verilmeye başlanmıştır. Anlaşılmaya kaygısı yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. Bu yüzyılda Alman edebiyatındaki durumu Bekir Zengin şu şekilde aktarmıştır:

“20. yüzyılda modern biyografi olarak adlandırılabilir, psikoloji biliminden de faydalanarak yazılan tarihsel yanı sıra edebî yönü dengede bulunan, kişilerin tipik özelliklerini yansıtan biyografilere geçiş Emil Ludwig ve Stefan Zweig’in biyografileriyle olur.”⁷⁴

⁷² Heier, **a.g.m.**, s. 323-324.

⁷³ Henry James, **Partial Portraits**, London, Macmillan and Co., 1894, s. 38.

⁷⁴ Zengin, **a.g.t.**, s. 68

Stefan Zweig’in portre kitabı niteliğinde sayılabilecek üç kitabı İş Bankası Yayınları tarafından Türkçeye çevirilmiştir. Stefan Zweig, “Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar” adlı kitabında “Giacomo Giralomo Casanova, Stendhal ve Lev Tolstoy”u anlatmıştır. “Kendileriyle Savaşanlar” adlı kitabında “Friedrich Hölderlin, Heinrich von Kleist ve Friedrich Nietzsche”yi aktarmıştır. “Üç Büyük Usta”da ise “Honoré de Balzac, Charles Dickens ve Fyodor Mihayloviç Dostoyevski”yi dile getirmiştir. Stefan Zweig, bu kitapların üçünde de kişilerin biyografilerini aktarmıştır ve bunu yaparken onların portrelerine de yer vermiştir. Bu portreler, yazarın araştırmaları sonucunda oluşmuştur. Stefan Zweig, “Kendileriyle Savaşanlar” adlı kitabında üç kişi içinde birden fazla yan başlık açarak aktarmıştır. Friedrich Nietzsche için oluşturulan yan başlıklardan bir tanesinin adı “Çifte Portre”dir. Burada Friedrich Nietzsche için iki farklı portre oluşturulmuştur. Birincisi etkileyici kahraman portresi, ikincisi ise insan portresidir. Birinci portrede Friedrich Nietzsche’nin fotoğraftaki görüntüsü aktarılmıştır. İkincisinde ise Friedrich Nietzsche’nin bu fotoğrafa zıt olan karakterinden bahsedilmiştir. Stefan Zweig, Friedrich Nietzsche’nin gerçek portresini şu şekilde aktarmıştır:

“İnsan portresi. Alplerde ya da Ligurya sahillerinde altı franklık bir pansiyonun mütevazı yemek salonu. Kendi halinde müşteriler, çoğunlukla yaşlı kadınlar ‘small talk’ yani ayak üstü sohbet halindeler. Yemek çanı üç kere çaldı. Eşikten omuzları çökmüş, hafif bükülmüş, tedirgin bir kişi giriyor: Adeta bir mağaradan çıkmış gibi, ‘yedide altı oranında kör’, el yordamıyla ilerliyor bu yabancı salonda. Koyu renkli, tertemiz fırçalanmış bir elbise var üzerinde, gür, dalgalı, kahverengi saçları ve çehresi karanlık. Kalın camlı yuvarlak kesimli hasta gözlüklerinin arkasındaki gözleri de karanlık. Sessizce, hatta çekinerek yürüyor, etrafındaki insanlar olağanüstü sessiz. Sohbetlerin dışında, gölgede yaşayan ve bütün sesleri, bütün gürültüleri nevrastenik bir korkuyla karşılayan bir insan izlenimi bırakıyor görenlerde...”⁷⁵

Stefan Zweig, burada Friedrich Nietzsche’nin hem ruhsal hem de fiziksel tasvirini yapmıştır. Bu anlatımda sanki Friedrich Nietzsche yakından görülmüş ve

⁷⁵ Stefan Zweig, **Kendileriyle Savaşanlar (Hölderlin, Kleist, Nietzsche)**, Çeviren: Nafer Ermiş, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2019, s. 260.

dikkatlice izlenilmiş gibi aktarılmıştır. Ayrıca burada Friedrich Nietzsche portresinin hikâye tarzında anlatılması dikkat çekmektedir.

21. yüzyılla birlikte ortaya çıkan postmodernizm ise birçok şeyin daha çok sorgulandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde gerçeğin tek bir tanımı olmadığı düşüncesi ön plana alınmıştır. Ayrıca gerçek olanla kurmaca da iç içe verilmeye başlanmıştır. Edebî türlerin birbirinden ayrılması, daha kesin çizgilerle belirlense de bu akımla beraber türlerin birbirinin içinde rahatlıkla kullanılabildiği görülmektedir. Edebiyatın içine psikolojik unsurların da dahil olmaya başlamasıyla inceleme alanı genişlemiş ve karakter tahlilleri daha da gerçekçi olmaya başlamıştır. 20. ve 21. yüzyılda kişilerin birçok durumdan ve kişiden etkilenebileceği gerçeği de kabul edilmiş ve kişilerin karakterlerinde bir genellemeden kaçınılmıştır. Bu yüzyıllarda edebî portrelerde çeşitlenmiş ve bir tür olarak Batı edebiyatında yer edinmiştir. 21. yüzyılda yaşamış John Berger, “Portreler” adıyla bir kitap yazmıştır. Kendisi de ressam olup sonradan yazar olmaya karar veren John Berger, bu kitapta 74 kişiyi ve 1952-2012 yıllarında yaşadıklarını anlatmıştır. Bu anlatım için resim sanatından yararlanılmıştır. John Berger, portrenin resimdeki oluşumunu, 1. - 3. yüzyıllarda yapıldığı düşünülen ve kitabında bölümlerinden biri olan “Feyyum Portreleri” başlığı altında anlatmıştır. Bu kitapta yazar tarafından ressamlar anlatılmıştır. John Berger, Türk ressam Abidin Dino ile tanışmış ve onu şekilde aktarmıştır:

“Yaşarken onun hakkında aklıma gelen imgelerin hepsi kaçınılmaz olarak yollar, kervansaraylar, yolculuklarla ilgili. Gezinlerin tetikte olma hali vardı onda... Atölyedeki küçük kitaplığının ya da geceleri kaldırdığı portatif şövalyesinin önünde Abidin durmadan yolculuklara çıkardı. Gezegenlere dönüşen kadın resimleri yapardı. Hastanedeki hastaların acılarını bir sismografin iğnesinin çizgileri gibi ince ince çizerdi...”⁷⁶

John Berger’in “Portreler” kitabı hakkında Ali Bulunmaz da yazısında şu şekilde yorum yapmıştır:

⁷⁶ John Berger, **Portreler**, Çeviren: Beril Eyüboğlu, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 372-373.

“Portreler’de Berger, sanatçının kavrayışı ve samimiyetine kendisinininkini katıyor. Kitabın isminin esprisi de burada işte; portresinin, sanatçı ve eseri kadar yaşayan bir şey olduğuna dair inanç: Metni şekillendiren imgeye yeni bir biçim kazandırır, iki kere bakıp iki kere görürken Berger, farklı dönemler ve tarzlar arasındaki ilişkiyi keşfedip Overton’ın da dediği gibi “Bir görme yolu gösteriyor.

...

Portreler, hatırlama ve hatırlatma arzusunun bir yansıması; unutturulanları ve hafızayı beraber ele alan Berger, taşın özüne geri dönünce ayakları toprağa basan insanla karşılaşılıyor, daha doğrusu onu anımsıyoruz. Bazı satırlarda ise Berger, Brueghel’in ya da Bosh’un, yirminci ve yirmi birinci yüzyıla dair “kehanetlerine” dikkat çekiyor, bir başka deyişle ürettiklerini böyle yorumluyor. Resim yapmanın ilk koşulu olan ve görmemizi sağlayan; İtalyan ressam Giovanni Bellini’nin en büyük tutkusu ışığı göstermeye çalışıyor baktığı ve yorumladığı her eserle Berger. Tabii karanlığı da... Dolayısıyla resmin ardını ve sanatçının zihnindekileri fark etmeye çabayıp meseleye yorum da katıyor. Mesela, defalarca otoportre çizen Albert Dürer’i bu gözle inceliyor.”⁷⁷

Batı edebiyatı sahasında portrenin edebî bir tür ismi olarak yer alması 18. yüzyılın sonları 19. yüzyılın başlarında var olmaya başlamıştır denebilir. 18. yüzyılda romanın gelişmesiyle karakter tahlillerinde gördüğümüz ruhsal ve fiziksel portre örneklerine 19. yüzyılda tanınan kişilerinde anlatıldığı bir portre anlayışının da dahil edildiği gözlemlenmiştir. Edebî portreler, Batı edebiyatında bağımsız bir tür olmanın yanında diğer türlerle de iç içe geçmiş olarak varlığını sürdürmekte olduğu söylenebilir. Ayrıca bu türün Batı edebiyatında hem tanım olarak hem de yazılış tarzı olarak belirli sınırlara sahip olduğu düşünülmektedir. Bu türün edebî akımlarında gelişip ilerlediği yerler olan Fransa, İngiltere ve Almanya’da daha geniş bir alana sahip olduğu düşünülmektedir. Özellikle Fransız ve İngiliz edebiyatında 17. yüzyıldan günümüze ulaşan eseler ele alındığında daha köklü bir geçmişe sahip olduğu gözlemlenmiştir. Edebî portrenin, Fransız ve İngiliz edebiyatı iki sahasında kendine has sınırlar içinde var olması, bu türün yayılmasına ve gelişmesine zemin hazırladığı söylenebilir.

⁷⁷ Ali Bulunmaz, “John Berger’dan ‘Portreler’ ”, **Cumhuriyet Gazetesi**, Mayıs 7, 2018, (Çevrimiçi) www.cumhuriyet.com.tr, 17 Mart 2019.

1.3. Genel Hatlarıyla Türk Edebiyatında Portre Türünün Gelişimi

Türk edebiyatında portre kavramının bir edebî tür adı olarak kullanılması Batı edebiyatının etkisiyle olmuştur. Portrenin, Türk edebiyatından önce Türk dünyasında da başlangıcı resim ve heykelle olmuştur. Bu alanda ilk önemli örnekler buddhacı gelenekleri yansıtan Uygur duvar resimleridir (VII. - IX. yy'lar).⁷⁸ Türklerin bilinen yazılı ilk edebiyat ürünlerinde ise portre örneklerine rastlanmamıştır. Ancak bu dönemde eski Türklerdeki balbal (mezar taşı) geleneğinde az da olsa portre örneklerine rastlandığı söylenebilir çünkü bu taşlarda ölen kişilerin yaptıkları işler anlatılırken onların kişilikleriyle de ilgili bilgi verilmektedir. Bu durum özellikle devletin önemli kişilerinin heykellerinin yapılmasını sağlamıştır. Turfan, Hotan, Haço gibi Uygur şehirlerinde yapılan kazılarda bulunan fresklerde Buddha'nın ve hükümdarların portrelerine rastlanır.⁷⁹ Bu dönemden kalan eserler arasında sadece duvar resimlerinde ve heykellerde portre örneklerine rastlanmamıştır. Hoça'da bulunan Uygur yazmalarında da portreler vardır.⁸⁰ Türklerde ilk olarak sözlü edebiyat gelişmiştir. Daha sonra ise yazılı edebiyatın gelişme gösterdiği görülmektedir. Türk boylarına ait sözlü ve yazılı edebî yaratmalar içinde en ilgi çekici olan eserler “destan” adı altında yaratılan eserlerdir.⁸¹ Türk kültüründe birçok destanın varlığından söz edilebilir. Birkaç tanesi Türkler için daha önemli kabul edilmektedir. Asya Hunlarının Türk kültüründeki en önemli mirası Oğuz Kağan Destanı'dır.⁸² Bu kitaptaki örnekler, tam bir portre niteliğinde kabul edilemese de bu tarzda örneklerle rastlandığı söylenebilir. Oğuz Kağan Destanı'nda, Dede Korkut Kitabı'nda vb. tabiat varlıklarına benzetmeler yapılarak çok kısa portrelere yer verilmiştir.⁸³ Bu eserlerde verilen kısa portrelerde daha çok genel karakter tasvirleri

⁷⁸ “Portre”, **Büyük Larousse-Sözlük ve Ansiklopedisi**, C:XVIII, s. 9530.

⁷⁹ “Portre”, **Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi**, C:XVI, İstanbul, Meydan Yayınevi, 1969. s. 245.

⁸⁰ **a.g.m.**, s. 245.

⁸¹ Metin Ekici, “Destan”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C:I, İstanbul, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, s. 85.

⁸² Ahmet Bican Ercilasun, **Türk Dili Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, s. 54.

⁸³ **a.g.m.**, s. 245.

yapılmıştır. Oğuz Kağan Destanı, M. Ö. 126-201 yılları arasında büyük bir göçebe devleti kuran Hiong-Nu'larla ilgili bilgi vermeye başlar ve Göktürk, Türkes, Karluk, Kayı boyuna mensup Oğuz, kısmen Gazneli, Selçuklu ve Harzemşah devletlerinden kalıntılar barındırır.⁸⁴ Sözlü gelenekle yayılmaya başlayan bu destan 13. yüzyılda yazıya geçirilmiştir. Oğuz Kağan Destanı'nın ilk cümleleri Oğuz Kağan'ı tasvir ederek başlamıştır. Eserde Oğuz Kağan şu şekilde tasvir edilmiştir:

“... Yine günlerden bir gün Ay Kağanın gözü parladı, doğum ağrıları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök; ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri elâ; saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi...”

“... Ayakları öküz ayağı gibi; beli kurt beli gibi; omuzları samur omuzu gibi; göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücudu baştan aşağıya tüylü idi...”⁸⁵

Burada Oğuz Kağan'ın doğduğu anda nasıl bir görüntüye sahip olduğunu anlaşılabilir ve zihinde canlandırılabilir. Oğuz Kağan'ın yüzü bir portre gibi anlatılmış, vücudu ise birkaç hayvanın fiziksel özelliklerine benzetilerek aktarılmıştır.

11. yüzyıldan itibaren Türklerin İslâmiyet'i kabulü ile eserlerin mahiyeti değişmeye başlamıştır. Türkler, Arap ve Fars edebiyatından etkilenmişlerdir. Bundan dolayı doğu ve batı topluluklarında portre türünün gelişimi farklılık göstermiştir. Bu dönem için ilk olarak Doğu Türkistan'daki bütün İslâm merkezlerinde, Fars edebiyatının çok açık tesiri altında vücûda gelen en eski Türk klâsik eseri olarak Balasagunlu Yusuf'un H. 462 (M. 1069-1070)'de yazdığı “Kutadgu Bilig”i gösterebiliriz. Yusuf Has Hâcip eserinde Tanrı'nın Bey olmasını istediği kişiye buna münasip olan tavır ve hareket ile akıl ve kol kanat verdiğini vurgular.⁸⁶ Kutadgu Bilig'in ikinci bölümünde Hz.Muhammed'in (s.a.v) ruhsal tasviri yapılırken üçüncü

⁸⁴ Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2009, s. 78.

⁸⁵ W. Bang, G. R. Rahmeti, **Oğuz Kağan Destanı**, İstanbul, Burhaneddin Basımevi, 1936, s. 11.

⁸⁶ Ayşe Yılmaz, “Kıyafet İlmiyle Oluşturulan Eserler ve Bu Eserlerden Seçilmiş Örnekler”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:X, No:1, 2012, s.137.

bölümde dört sahâbenin birer cümlelik tasviri yapılır. “Parlak Bahar Mevsiminin ve Büyük Buğra Han’ın Medhini Söyler” isimli dördüncü bölümde ise Yusuf Has Hâcip, Buğra Han’ın tasvirini şu şekilde anlatmıştır:

“ ...

(104) Kim cömert yüzü görmek isterse, gelsin, hakanın yüzünü görsün.

(105) Kim mes’ûd, kimseyi incitmeyen ve vefakâr birini görmek dilerse, onu yüzünü görsün; onun her işi vefadır.

...

(107) Asîl, alçak gönüllü, şefkatli ve yumuşak huylu bir kimse görmek istersen, gel, onu gör ve gönül rahatına kavuş.

(108) Ey iyi tabiatlı ve asîl nesepli*⁸⁷ hakan, dünya senden mahrum kalmasın.

...⁸⁸

Bu örnekte görüldüğü üzere Yusuf Has Hâcip, Buğra Han’ın huylarının ve davranışlarının tasvirini yapmıştır. Burada halka seslenir gibi Buğra Han’ı anlatmış hem de halka hakanın özelliklerini göstermek istemiştir. Ayrıca bu eserin otuz birinci “Öğdülmüş Hükümdara Ulu Hâcibin Nasıl Bir İnsan Olması Lâzım Geldiğini Söyler” isimli bölümünde bir hâcibin nasıl olması gerektiğini açıklar ve Nihat Sami Banarlı’ya göre buradaki tasvir Yusuf Hâs Hâcip’in kendi özelliklerini anlattığı bölümdür. Nihat Sami Banarlı, eserde gördüğü bu örneği şöyle dile getirmiştir:

“... Has Hâcib olabilmek için sayılan şartların mühim bir kısmının belki de tamâmının yazarımızda mevcut bulunması mümkün, hattâ tabîdir. Çünkü kitabında Ulu Hâciblik için saydığı vasıflar, Yûsuf’un kendisinde bulunmasaydı böyle eser yazan bir insanın bu mevkii kabûl etmemesi gerekirdi. Böyle olunca Yûsuf’un yine kendi eserine bakılarak onun mânevî hattâ fizikî portresi hakkında bâzı fikirlere varılabilir. Buna göre Yûsuf’un boylu boslu bir insan olduğunu, güzel giyindiğini, güzel yüzlü, erkek sesli, gösterişli bir erkek vasfı taşıdığını tahmin etmek mümkündür. Yazarın mânevî portresi ise, emniyetli,

⁸⁷ “is. Ar. soy, baba soyu”, **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2005, s. 1469.

⁸⁸ Yusuf Has Hâcip, **Kutadgu Bilig**, Çeviren: Reşit Rahmeti Arat, Ankara, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 1974, s. 19.

dürüst, dindar, takvâ sâhibi, gönül sâhibi, vicdanlı ve geniş bilgili, aydın bir insan olmak gibi vasıflarla süslü görünmektedir.”⁸⁹

Görüldüğü üzere bu kitapta karakter tasvirinden çok kişisel tasvir yapıldığı da anlaşılmaktadır. Ayrıca kitabın bahsi geçen bu bölümündeki anlatımda Yusuf Has Hacıp’in hem fiziksel hem de ruhsal özelliklerinin aktarıldığı belirtilmiştir. Bu sebeple bu anlatımla Yusuf Has Hacıp’i zihnimizde canlandırmanın mümkün olduğu dile getirilmiştir.

14. yüzyılda yazıya geçirilmiş olan ancak kim tarafından yazıldığı bilinmeyen Dede Korkut Hikâyeleri’nde de portre örneklerine rastlanmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri, XII., XIII., XIV. asırlarda Anadolu’nun doğusunda; bütün bu asırlar boyunca, buraya gelip yerleşmiş, buralarda vatan tutmuş Oğuz Türkleri arasında yaşamış, işlenmiş ve yayılmış hikâyelerdir.⁹⁰ Dede Korkut kitabında çeşitli konular üzerine yazılar yazılmıştır: adalet, hak, gelenek, dil, tarih, sanat gibi. Portre de bu kavramlar arasında isim olarak yer almaktadır.⁹¹ Dede Korkut kitabında portreye örnek olabilecek şahıs ve cemiyet tasvirleri de yapılmıştır.⁹² Bu eserin önemli bir özelliği de destandan hikâyeye geçişin en karakteristik örneklerinin bulunmasıdır. Ayrıca portre, bu dönemde Türk edebiyatında henüz edebî tür adı olarak yer almadığını göz önünde bulundurduğumuzda portrenin özelliklerinin bu eserde var olması bakımından da bu eserin önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Mesela Dede Korkut kitabındaki “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı”nında Dirse Han, evine geldiğinde hatuna söylediği sözlerde portre örneğine rastlanmıştır. Dirse Han, hatuna seslenirken onu şu şekilde tasvir etmiştir:

⁸⁹ Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C:I Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 231.

⁹⁰ Banarlı, **a.g.e.**, s. 399.

⁹¹ Bkz. Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi Ansiklopedisi** birinci cildinde Dede Korkut kitabında birçok konudan bahsedildiğini söyler ve bunları madde madde sıralar. Portre kavramı da bu maddeler arasında geçmektedir. (Portreler. Şahıs ve cemiyet tasvirleri), s. 412.

⁹² Bkz. Nihat Sami Banarlı, **a.g.m.**, s. 412.

“Der:

Beri gel başımın bahtı evimin tahtı
Evden çıkıp yürüyünce servi boylum
Topuğunda sarmaşınca kara saçlım
Kurulu yaya benzer çatma kaşlım
Çift badem sığmayan dar ağızlım
Kavunum yemişim düvleğim*⁹³
Görüyor musun neler oldu”⁹⁴

Görüldüğü üzere Dirse Han, hanımı için servi boy diyerek uzun boylu olduğu söylemiştir. Bunula birlikte saçlarının uzun ve siyah, kaşlarının gerilmiş ok gibi, ağzının ise çok küçük olduğunu belirtmiştir. Bu tasvir ile zihnimizde bir kadın görüntüsü yaratılmıştır.

16. yüzyılda Çağatay sahasında ise önemli bir eser olan Babür Şah’ın Babürnâme adlı eserinde de portre örneklerine rastlanmaktadır. Babürnâme, Çağatay Türkçesinin düz yazıdaki en şöhretli eserlerinden biridir. Bu eser, hayatı baştan sona maceralarla geçen Bâbur’un sâde, tabîî, yaşanan hayâta uygun, samimi bir ifâde ile yazdığı, büyük bir seyâhat ve hâtırat kitabıdır.⁹⁵ Bu kitap, hem seyahat hem de anı kitabı olması neticesiyle de o yüzyılda yazılmış başarılı eserlerden biridir. Babürnâme, Babür Şah’ın anılarını içeren bir eser olup Çağatay edebiyatının anı türünde yazılmış en ünlü eseri olduğu gibi, Türk coğrafyası üzerinde yazılmış ilk anı türü eseridir.⁹⁶ Bu eser on bir yaşında babası ölünce hükümdar olmak zorunda kalan Babür’ün bu anılarıyla başlamış ve hükümdarlık yaptığı dönem anlatılmıştır. Babür, hükümdarlık yaptığı dönemi anlatırken babası Şeyh Ömer Mirza’dan şu şekilde bahsetmiştir:

⁹³ Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı’nda “dövleğim” sözcüğünü “Küçük kavun, güzel kokan küçük kavun, şamama” şeklinde açıklamıştır.

⁹⁴ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2009, s. 22.

⁹⁵ Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C:I, s. 520.

⁹⁶ Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005 s. 139.

“Şekil ve şemali. Kısa boylu, değirmi sakallı, şişman yüzlü ve tombul bir adamdı. Çok dar elbise giyerdi. Kuşak bağlatırken, karnını içeriye çeker ve bağladıktan sonra, kendini koyuverirse, çok defa kuşak kopardı. Giyinme ve yeme hususunda tekellüfsüzdü. Sarığını destâr-pîç sarardı. Sarıklar o zaman çâr-pîç idi ve sâde sarıp, kuyruk koyarlardı. Yazın divan haricinde, ekseriya Moğul biçimi börk giyerdi.

Ahlak ve etvarı. Hanefî mezhebinden olup, temiz itikatlî bir adamdı. Beş vakit namazını bırakmazdı. Kazaya kalanları da, hayatta iken, tamamen yapmıştır. Çok defa yüksek ses ile Kur'an okurdu... Çok cömert ve cömert olduğu kadar da iyi huylu idi; iyi tabiatlı, güzel ve tatlı dilli bir adamdı. Cesur ve mertti... Yumruğu çok kuvvetli idi... Sohbeti hoş bir adamdı; yerinde güzel beyitler okurdu... Zengin olmakla beraber, mütevazı idi...⁹⁷

Bu eserde Babür Şah, babasının hem fiziksel hem de ruhsal tasvirini yapmıştır. Bu tasvirler detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Bu sebeple Şeyh Ömer Mirza'yı görmeden de bu örnekle zihinde canlandırmak mümkündür.

Türk edebiyatında birçok eserde de görüldüğü üzere portre bir tür ismi olarak kullanılmamıştır. Ancak Türk edebiyatındaki tarihi döngü içinde portre özelliklerinin günümüze kadar birçok farklı türün içinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlar arasında: Hilye, kıyafetname, siyer, tercüme-i hal, tezkire, gibi türler sayılabilir. Bu türler, Doğu edebiyatının etkisiyle Türk edebiyatına girmiş ve bu isimlerle kullanılmıştır. Fakat bu türlerin isimleri de zamanla ya değişmiş ya da bu tür varlığını kaybetmiştir. Bu türlerinde tam bir portre niteliğinde olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat bu türlerin bazı örneklerinin içinde portre örnekleri bulunmaktadır.

İslamiyetin etkisiyle Türklerde oluşan Hz. Muhammed (s.a.v) sevgisi, Türk edebiyatında onu anlatan eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hz. Muhammed'i anlatmak için ele alınan bu yazılar portre niteliğinde sayılabilecek hilyelerdir. Hilye, Hz. Peygamber'in fizikî özellikleri, bunları anlatan edebî eserler ve aynı konuda

⁹⁷ Babür Şah, **Baburnâme-Babur'un Hâtıratı**, Çeviren: Reşit Rahmeti Arat, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985, s. 10-12.

hüsn-ı hatla yazılmış levhalar için kullanılan terimdir.⁹⁸ Hilyelerde Hz. Muhammed'in önemli özellikleri, güzellikleri manzum ve mensur eserler aracılığıyla Müslümanlara anlatılmaktadır. Hilyenin yazılmasının aslî amacının Hz. Muhammed'in kendi hilyesinin yazılmasını Hz. Ali'den talep etmesi olduğu dile getirilmektedir. Hz. Muhammed'in vefatından bir müddet önce, kızları Hz. Fâtıma; "Ya Resullah, senin yüzünü bundan sonra göremeyeceğim!" diye ağladıkları zaman Hz. Peygamber de "Ya Ali! Hilyemi yaz ki vasıflarımı görmek beni görmek gibidir!" buyururlar.⁹⁹ Hilye, Hz. Muhammed'i anlattığı için de hem edebî türler hem de dinî türler arasında önemli bir yere sahiptir. Hilyenin müstakil bir tür olarak gelişmesinin en önemli sebepleri, Hz. Peygamber'i rüyada gören bir Müslüman'ın onu gerçekten görmüş sayılacağına dair hadislerle (Aclûnî, II, 250), peygamber sevgisini her şeyin üstünde tutan Türkler'in bu sevgiyi diğer milletlerde görülmeven bir şevkle edebiyata aktarmaları konusundaki gayretleridir denebilir.¹⁰⁰ Türkler, her ne kadar Arap ve Acem edebiyatından etkilenseler de hilye, Arap edebiyatında mensur halinde ve şemâilin içinde bir bölüm olarak bulunur; Fars edebiyatında ise çok az görülen bir türdür. Hilyeler, şemâillerden doğmuş edebî bir türdür. Şemâil, daha geniş mânalara gelen bir deyim olup, Hz. Peygamber'in vücut yapılarını, güzel ahlâkını, hal ve hareketlerini, tavır ve davranışlarını bir bütün olarak anlatır.¹⁰¹ Hilyelerde esas olarak Hz. Peygamber'in fizikî özellikleri anlatılmakla birlikte bazı eserlerde ruhî portresiyle ilgili hususlara da yer verilmiştir. İslâmî Türk edebiyatında bu konudaki en önemli eser Hakanî Mehmed Bey'e aittir.¹⁰² Ancak Süleyman Nahîfî, Hakanî Memed Bey'in eserine nazire yazmıştır. Süleyman Nahîfî'nin bu eseri Hakanî'nin eserinden sonra türünün en başarılı örnekleri arasında yer almıştır. Nahîfî'nin Hilyetü'l-envâr'ı mesnevi tarzında yazılmıştır. Bu eserde Hz. Muhammed'in saçından ayaklarına kadar bütün fiziksel özellikleri anlatılırken onun ahlakından ve

⁹⁸ Mustafa Uzun, "Hilye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XVIII, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, s. 44.

⁹⁹ "Hilye", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler**, C:IV, Yayına Hazırlayan: Ezel Erverdi, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1981, s. 236.

¹⁰⁰ Uzun, **a.g.m.**, s. 44.

¹⁰¹ "Hilye", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler**, C:IV, s. 236.

¹⁰² Oya Yasav, "Hilyetü'l Envâr", **T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, İstanbul, 1995, s. V.

karakterinden de bahsedilmektedir. Hilye Hz. Peygamberin boynunun anlatıldığı bir kısımla başlar, saçlarının anlatılmasıyla biter.¹⁰³ Eserde, Hz. Muhammed’in fiziksel özelliklerini anlatan mısralardan birkaçı şu şekilde aktarılmıştır:

“Rûy-ı cihân-tâbı münevver idi
Hem ne tavîl ü ne müdevver idi

Evvel rû’yetde o vech-i e’az
Gerçi müdevver görünürdü biraz”¹⁰⁴

[(onun) cihanı aydınlatan yüzü ıslıl ıslıldı
(yüzü) ne uzun ne de yuvarlaktı (tam idealdi)]

[Gerçi o değerli yüzü ilk bakışta
Biraz yuvarlak gibi görünürdü.]

Bu dizelerde Hz. Muhammed’in yüzünden bahsedilmiştir. Başka bir dizede Hz. Muhammed’in farklı bir özelliği ise şöyle anlatılmıştır:

“Fıtrat-ı hüb-ile olup hoş-nümâ
Kâmil-i zîbâ idi ol keff ü pâ
Hem kademeyn ile ol keffeyn-i hâs
Bulmuş idi kuvvet ile ihtisâs”¹⁰⁵

[Güzellikler gösteren yaratılışı çok güzeldi
(onun) elleri ve ayakları mükemmel bir giysi gibiydi

¹⁰³ a.g.e., s. VII.

¹⁰⁴ a.g.e., s. 21.

¹⁰⁵ a.g.e., s. 23.

Onun elleri ve ayakkabının içindeki ayakları kuvvetlidir.]

Burada da Hz. Muhammed'in ellerinden ve ayaklarından bahsedilmiştir. Bir başka dizede ise şunlar söylenmiştir:

“Hâssiyet-i ma'nâya viren hüsn ü zib

Ortadan a'lâ idi didi habîb”¹⁰⁶

[Manaya güzellik veren der ki Habib'in boyu ortadan uzundu.]

Bu dizelerde de Hz. Muhammed'in güzelliğinden bahsedilmiştir. Bunun gibi daha birçok dizede Hz. Muhammed'in fiziksel özelliklerini anlatan portre örnekleri vardır. Bunların dışında bir de karakterinin anlatıldığı örnekler de bulunmaktadır. Bu örneklerden birkaçı şu şekilde aktarılmıştır:

“Her sühanı dil-keş ü rengin idi

Lehce-i pâkizesi şirin idi”¹⁰⁷

[(onun) her sözü gönül çekici ve renkliydi (hoştu)

Tertemiz bir lehçesi vardı ve çok tatlı bir lehçeye sahipti.]

Bu dizelerde Hz. Muhammed'in sözlerinin nasıl olduğundan bahsedilmiştir. Buradan Hz. Muhammed'in karşısındakini incitmediği ve söylediği sözlerin kıymetli ve doğru olduğu belirtilmektedir. Bir diğer dizede ise onun başka bir özelliği şöyle anlatılmıştır:

¹⁰⁶ a.g.e., s. 29.

¹⁰⁷ a.g.e., s. 27.

“Didiler evsâfin idenler beyân
Mu’tedilü’l-hulk idi fahr-i cihân”¹⁰⁸

[Cihanın ögüncü olan (o peygamber)’in sıfatlarını anlatanlar
ahlakı çok kararındaydı derler.]

Burada da Hz. Muhammed’i gözleriyle görenlerin onun huylarının dünyada
övünç meselesi olmaya uygun olduğunu söylerler diye ifade edilmiştir. Hz.
Muhammed’in huyu ile ilgili başka beyitlere baktığımızda ise şunlar aktarılmıştır:

“Olmadı ‘ömrinde o zât-ı nîgû
Kibr ü gurur ile ebed turş-rû

Hükm-i hevâ ile o zibâ cebin
Eylemedi kimseye izhâr-ı çin

Gül gibi handan ol verd-i ter
Yog-idi hiç çîn-i gazabdan eser”¹⁰⁹

[O güzeller güzeli kişi ömrü boyunca kibir ve gurur sahibi olmadı. Bir kez bile
kimseye yüzünü ekşitmedi, o güzel alnını hevese uyup çatmadı. O taptaze gül (olan
peygamber) gül gibi gülerdi (gülümserdi). Onda gazabdan eser yoktu.]

Bu dizelerden Hz. Muhammed’in iyi huylu ve güzel ahlaklı olduğu, insanlara
karşı mütevazı ve daima onlara güler yüzle yaklaştığı anlatılmak istenmiştir.

¹⁰⁸ a.g.e., s. 36.

¹⁰⁹ a.g.e., s. 72.

Süleyman Nahifî'ye ait bu Hilîyetü'l Envâr'da 2789 beyit bulunmaktadır ve her beyitte Hz. Muhammed'e ait özellikler anlatılmaktadır. Aynı ayrı başlıklar verilerek Hz. Muhammed hakkında detaylı bilgiler verilir ve bu özellikler okunarak Hz. Muhammed zihinde canlandırılabilir. 18. yüzyılda yazılmış bu eser edebî portre örneğinin başlangıcı kabul edilebilecek bir eserdir çünkü bu eser Hz. Muhammed'in hem ruhsal portresini hem de fiziksel portresini gözler önüne sermektedir. Bu eser; iyi bir ressamın, bu satırları okuduğunda Hz. Muhammed'i hiç görmeden onun resmini çizebileceği izlenimi vermektedir.

İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte önemli bir yere sahip olmaya başlayan başka edebî türler de olmuştur. Bu türlerden birisi de kıyafetnamedir. İnsanın beden yapısıyla karakteri arasında bir ilişki olduğu düşüncesi, bu türün gelişmesine zemin hazırlamıştır. İnsanın fiziksel olarak incelenip onun bir tasvirinin ve tahlilinin yapılması bu türün portreyle benzer özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle kıyafetnameler de portre türü içerisinde incelenmesi gereken Türk edebiyatına ait bir türdür. Kıyafetname, insanın dış görünümünden karakteri tanımayı konu edinen eserlerin genel adıdır.¹¹⁰ Arapça kavf kökünden türeyen kıyafe(t) “iz sürüp gitmek, takip etmek, peşi sıra gitmek” anlamına gelir. Kelimenin Türkçe ve Farsça'da ayrıca “kılık kıyafet, elbise, şekil, görünüş” mânaları da vardır.¹¹¹ Ayrıca bu tür Arap edebiyatında farklı bir isimle de kullanılmaktadır. Arapça'da firâse(t) kelimesi de “iz sürmek, birinin arkasından gitmek” anlamına geldiğinden Arap âlim ve edipleri kıyafet yerine daha çok firâset kelimesini kullanmışlardır.¹¹² Türkler, kıyafetnamelerde insanın sadece fizikî özellikleri değil, ruh yapısıyla da ilgilenmişlerdir: Bunları “kıyâfetü'l-isr” ve “kıyâfetü'l-beşer olarak iki bölümde incelemişlerdir. Bunlardan ilki, ayak izlerinden bahseden ve onlara göre hüküm veren ilim dalıdır.¹¹³ Bu ilk kısım “kıyâfetü'l-isr” dir. İkinci kısım ise “kıyâfet'ül-beşer” dir. Konumuzu ilgilendiren ise Kıyâfetü'l-insâniye veya Kıyâfetü'l-ebdân da

¹¹⁰ Mine Mengi, “Kıyafetnâme”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XXV, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 513.

¹¹¹ **a.g.m.**, s. 513.

¹¹² **a.g.m.**, s. 513.

¹¹³ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler**, C:V, s. 339.

denilen ikinci kısımdır.¹¹⁴ Bu ikinci bölümde insanın fiziksel özelliklerine bakarak, o kişinin karakteri, ahlaki ve aile yapısı tahmin edilmeye çalışılır.

İslamiyetten önce Mısır, Yunan, İran, Roma ve Hint kültürlerinde sistematik olmamakla birlikte ilm-i kıyâfetin varlığı bilinmektedir.¹¹⁵ Bu ilim farklı alanlarda kullanılmaya çalışılmıştır. İlk olarak Hipokrat (M. Ö. V. yüzyıl) tıpta bazı hastalıkların teşhis ve tedavisinde bu ilimden yararlanmış ve insanların tiplerine göre tasnif etmiştir.¹¹⁶ Bu bilgilere ulaşmak için birkaç kaynak bulunmaktadır. Katip Çelebi ve Osmanzâde Tâib bu ilk devre ait hikâyeleri anlatırlar.¹¹⁷ Hipokrat dışında da bu ilimle ilgilenen kişiler elbette olmuştur. Hipokrat'tan sonra Eflâtun, Galen, İladus ve Aristo da konuyla ilgilenmişlerdir.¹¹⁸ Bu ilimle ilgilenebilmek için bu konuda belirli bir bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Batı'da fizyonomi adıyla bilinen kıyafetname, derin bilgi ve birikim sahibi olanların erişebileceği bir melekedir.¹¹⁹ Batı'da fizyonomi (physiognomy) adıyla bilinen türle ilgilenen kişilere de fizyonomist (physiognomist) denilmiştir. Kıyafet ilmine diğer İslam devletlerine nazaran Türkler o kadar ilgi gösterir ki bu konuda birçok eser vermiştir. Hatta saraya adam alırken ve esir alım-satımında bu ilme başvurulur ve kişiler kıyafet bakımından tedkik ve elemeye tâbi tutulmuş.¹²⁰ Bu faydaları dolayısıyla padişahlar kıyâfet-şinâslara¹²¹ ilgi göstermiş ve içinde bu konuların yer aldığı kıyafetnâmeler yazdırmışlardır.¹²² Bu durum Türklerin kendilerine ait kıyâfetnâmelere sahip olmalarına zemin hazırlamıştır. Mine Mengi, İslâm dünyasının Batı dünyasına paralel olarak kıyafet ilmine önem verildiğini söylemiş ve bu görüşünü şöyle açıklamıştır:

¹¹⁴ a.g.m., s. 339.

¹¹⁵ Mengi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XXV, s. 513.

¹¹⁶ a.g.m., s. 513.

¹¹⁷ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler**, C:V, s. 340.

¹¹⁸ Mengi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XXV, s. 513.

¹¹⁹ Yılmaz, a.g.m., s. 137.

¹²⁰ “Kıyafetnâme”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler**, C:V, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1982, s. 340.

¹²¹ İnsanın görünen dış özelliklerine bakarak görünmeyen iç özelliklerini anlamaya çalışan kimseye **kâif** veya **kıyâfet-şinâs** denilmiştir. Bkz. Mengi, “Kıyafetnâme”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XXV, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 513.

¹²² a.g.e., s.513.

“İnsanın beden yapısıyla arasında ilişki olduğu görüşü İslâm dünyasının yanı sıra Batı’da da ilgi uyandırmış, son yüzyıllarda el yazısından karakter tahliliyle psikolojinin fizyotipoloji dalı ve tıbbın bazı dallarında psikiyatrik teşhis ve tedavi alanlarında kullanılmaya başlanmıştır. Bu görüş hukukta da kriminoloji biliminin doğuşunda rol oynamış, Lombroso’dan itibaren özellikle ceza hukukunda önem kazanmıştır.”¹²³

Bu ilim hem doğu da hem de batıda daha çok ilgi görmeye başlamıştır. İlm-i kıyâfet zamanla bir bilim dalı haline gelmiştir.¹²⁴ Enis Batur, kıyafetnamenin hem doğuda hem de batıda önemsendiğini şu şekilde açıklamıştır:

“Ansiklopedinin Kıyâfetnâme” bölümü de çarpıcı bir yan taşır. Bir tür ‘yüz falı’ sayabileceğimiz ‘Kıyâfetnâme’ler’, öteden beri doğu toplumlarında olduğu kadar Batı toplumlarında da önem taşımış, insan yüzünün ve yüzdeki organların herbirinin biçimsel farklılıklarından yola çıkarak ‘karakter tespiti’ yapmak, bugün sanılabileceğinden de fazla ciddiye alınmıştır. Ünlü antropolog Claude Lévi- Strauss, büyük romancımız Halit Ziya Uşaklıgil ‘yüz falı’ ile yakından ilgilenmiş, bu konuda kalem oynatmış çağdaşlarımızdan yalnızca ikisidir.”¹²⁵

Kıyafetname, İslami açıdan iki ana kola ayrılmıştır: Bunlardan ilki peygamber, veliler ve nefsinin olgunlaştıranların ulaştığı şer’i, diğeri kişinin çalışması sonucu elde ettiği hükmi kıyafetname mertebesidir.¹²⁶ Kıyafetnameler, Müslüman topluluklar arasında özellikle Türk milletinin rağbet ettiği ve insanların dış görünüşleri üzerine yazı yazmayı gerek duyduğu bir edebî tür olmuştur. Türklerin kıyafet ilmine olan ilgisi sadece tıp alanında olmamıştır. Siyaset alanında da kıyafet ilmi Türkler için bir önem teşkil etmiştir.

¹²³ Mine Mengi, “Kıyâfetnâme”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XXV, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 514.

¹²⁴ Mengi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XXV, s. 513.

¹²⁵ Enis Batur, **Başkalaşım I-X**, İstanbul, YKY, 2000, s. 329.

¹²⁶ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 131.

Arap edebiyatında kıyafet hakkında yazılan ilk eser bulunamamış olmasına rağmen eserin hangisi olduğu bilinmektedir. Araplar arasında konuyla ilgili eserin İmam Şâfî tarafından yazıldığı ancak bunun günümüze ulaşmadığı bilinmektedir.¹²⁷ Ancak İran edebiyatındaki ilk eser farklıdır ve bu eserde bilindiği halde bulunamamıştır. Farsça kıyafetnamelere gelince, bilinen ilk eser Kemaleddin Abdürrezzak Kâşânî (Öl. 1329)'nin ismini bilmediğimiz ve elimizde nüshası olmayan eseridir.¹²⁸ Türk edebiyatında ise bu konuyla ilgili ilk eser kabul edilen Bedr-i Dilşâd'ın II. Murad'a sunduğu Murâdnâme'dir. Ancak bu eserde tam bir kıyafetname niteliğinde olduğu düşünülmemektedir. Çünkü kitapta sadece kıyafet ilminden söz edilmemektedir. Kitabın belirli bir kısmında kıyafet ilmiyle ilgili örneklere yer verilmiştir. Nüshası elimizde olan Türkçe ilk müstakil eser Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi (h. 853-909; m. 1449-1503)'nin manzum Kıyafetname'sidir.¹²⁹ Bu türde önemli olduğu bilinen ikinci eser ise 18. yüzyılda yazılmış olan Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın "Kıyâfetnâme"sidir. Amil Çelebioğlu Kıyâfe(T) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın Kıyâfetnâmeleri adlı inceleme eserinde birçok kıyafetnamelerin varlığından söz etmiş ve bunu şu şekilde açıklamıştır:

"Görüldüğü üzere islâm âleminde başlı başına bir ilim mevzûu olan kıyâfetnâmeler, telif veya tercüme edilegelmiştir. Bilhassa İslâmî Türk Edebiyatında bu nev'in mahsullerinin onsekizinci asra kadar artarak devam ettiğini, dolayısıyla bu ilme karşı bir alâkanın mevcudiyetini müşâhede ediyoruz. Müteâkıp asırda bu ilme karşı ilgi azaldığı gibi son devirlerde kıyâfet mevzuunun ciddiye alınmadığına şahit olmak da mümkündür."¹³⁰

Amil Çelebioğlu'nun da belirttiği gibi bu iki kıyafetname varlığını on sekizinci yüzyıla kadar devam ettirmiş ve önem verilen eserler arasında olmuştur.

¹²⁷ Mengi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XXV, s. 513.

¹²⁸ "Kıyafetnâme", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler**, C:V, s. 340.

¹²⁹ Amil Çelebioğlu, Kıyâfe(T) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın Kıyâfetnâmeleri, Fasikül: II/s. 11'den ayrı basım (1979), s. 132.

¹³⁰ a.g.e, s. 314.

Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi'nin Kıyafetnamesi'nde insanın dış görünüşüne bakılarak tahliller yapılmıştır. Mesnevi şeklinde yazılmış 153 beyitlik eserde renk, boy, yanak, saç, sakal, baş, alın, çene, el, parmak vb. yirmi altı başlık altında karakter tahlilleri yapılmıştır.¹³¹ Bu eser “Sûretler Beyânı ki Sîretlere Nişândur.”*¹³² cümlesiyle insanlara ait özellikleri anlatmaya başlar. Eserde sıfat-ı renk, sıfat-ı ruh, sıfat-ı kâmet*¹³³, sıfat-ı et, sıfat-ı hareket, sıfat-ı saç, sıfat-ı baş, sıfat-ı cebhe, sıfat-ı kulak ve benzeri yirmi altı başlık halinde insanların özelliklerinden bahsedilir. Bu eserin “Sıfat-ı Kâmet” başlıklı bölümünde insan boyu hakkında şunlar söylenmektedir:

“Kâmeti her kimün ki olsa uzun

Olur, ol sâfi-kalb ü sâde-derûn

Kısa olursa kibr ü kîne olur

Mekr ile hileye hazîne olur

İtidâl ile ola çü kâmet

Ana rahmet nişânidur hikmet”¹³⁴

[Her kimin ki boyu uzunsa onun kalbi tertemizdir ve içinde kötülük yoktur.

Eğer bir kişi kısa boyluysa onda kibir, kin ve içinde sakladığı hileler vardır.

Eğer bir kişi orta boylu olursa bu onun için Allah'tan bir merhametli hikmet işaretidir.]

¹³¹ Mengi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XXV, s. 513.

¹³² * İnsanların dış görünüşü, hâli, tavrı; iç hâlinin, ahlakının işaretidir.

¹³³ *boy, pos, endam.

¹³⁴ Mengi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XXV, s. 322.

Bu beyitlerde görüldüğü üzere insanların dış görünüşleri hakkında genel bir tespit yapılmıştır. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyafetnamesi'ne bakıldığında ise Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi Kıyafetnamesi ile benzerlik gösteren özellikleri olmasına rağmen farklılıkları da vardır. İbrahim Hakkı'nın Kıyafetnamesi, sekiz bölüme ayrılan eseri "Marifetname"nin içindedir. Kıyafetname, bu eserin beşinci bölümünde yer alır. İbrahim Hakkı'nın kıyâfetnamesinde, diğer birçok örneklerden farklı olarak, her uzuvla ilgili hükümler verilirken başlık konularak ayrıca uzuvlar belirtilmemiştir.¹³⁵ İbrahim Hakkı, Hamdullah Hamdi gibi insan uzuvlarını tek tek açıklamıştır. İbrahim Hakkı, insan gözleriyle ilgili şunları aktarmıştır:

"Göz çukur olsa kalîl

Olmuş o kibre delil

Çeşmi siyehdür mutî

Çeşmi kıızıldur seçi

Gözleri gökdür lebîb

Lîk ala gözli edîb

Çeşmi küçükdür hafîf

Çeşmi büyükdür zarîf

Dîdesi yumrı hasûd

Evsat olandur vedûd"¹³⁶

[Bir kimsenin boyu kısa olup gözü çukura kaçmış olsa bu durum o kimsenin kibirli olduğuna delildir. Bir kimsenin gözü siyah olsa o kişi yumuşak başlıdır.

¹³⁵ Çelebioğlu, a.g.e., s. 334.

¹³⁶ a.g.e., s. 338.

Kızıl gözlüler seçicidir. Mavi gözlüler akıllı, uyanık ve zekidirler. Ama ela gözlüler terbiyeli kimselerdir.

Küçük gözlüler hafif, büyük gözlüler zarif, yumru gözlüler hased olur.

Orta boydakiler sevmeye layıktır.]

Görüldüğü üzere Hamdullah Hamdi gibi İbrahim Hakkı da insan uzuvlarından yola çıkarak insanların özelliklerini genellemiştir. Böylece insanların fiziksel özelliklerine bakılarak edinilen tecrübeler paylaşılmıştır.

Günümüz biyografi türüyle aynı özellikleri içinde barındırdığı düşünülen bir başka tür ise tercüme-i hâldir. Tarihin en önemli kaynaklarından biri olan hal tercümesi sahip olduğu uzun geçmişi içerisinde gelişmiş, çeşitli alt bölümlere ayrılmış, anlattığı şahsın veya şahısların vasıflarına, hususiyetlerine, anlatılanın kısalığına uzunluğuna, edebî değerine göre değişik şekillere bürünmüştür.¹³⁷ Biyografi ile benzer yanlarından biri de bir başkası tarafından yazılmış olmasıdır. Bu türün aynı zamanda anı ile benzerlikler gösterdiği söylenebilir. İslâm tarihinde ilk hâl tercümesi eserleri tabîî olarak Hz. Peygamber'in hayatı üzerine yazılmıştır.¹³⁸ Klasik Türk Edebiyatında bir edebî tür olan Tercüme-i Hâl'in, Yeni Türk Edebiyatındaki edebî portrenin tanımına ve kullanımına uygun olduğu düşünülmektedir. Bu türün içine tezkire gibi birçok tür dahil olduğu için bu türden de ayrıca örnek verilmemiştir.

Edebî portre niteliğinde olduğu düşünülüp incelenen bir diğer Klasik Türk Edebiyatı türü siyerdir. Fakat yapılan araştırmalar sonucunda bu türün portreyle tam olarak benzeşmediği fark edilmiştir. Sözlükte “hal, durum, davranış, idare, yol, hareket, yürüme” gibi anlamlara gelen siyer, sîret kelimesinin çoğuludur.¹³⁹ Siyer, anlam olarak portre ile benzerlik taşısa da tam olarak bir portre niteliğinde olmadığı söylenebilir. Çünkü bu tür eserlerde Hz. Muhammed'in hayatı, onun sözleri, davranışları ve yaptıkları anlatılmaktadır. Bununla birlikte bu eserlerde İslam hukuku

¹³⁷ “Hal Tercümesi”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler, İsimler, Eserler, Terimler**, C:IV, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1981, s. 33.

¹³⁸ “Hal Tercümesi”, **a.g.m.**, s. 33.

¹³⁹ Ahmet Yaman, “Siyer”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XXXVII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s. 316.

hakkında da bilgi verildiği söylenmektedir. Dolayısıyla bu tür, portre türüyle tam olarak uyuşmamaktadır.

Edebî portre ile siyerdan daha fazla benzerlik taşıdığı düşünülen Klasik Türk Edebiyatı türü ise tezkiredir. Sözlükte “anmak, hatırlatmak” mânasındaki zıkr kökünden türeyen tezkire (çoğulu tezâkir) “hatırlatmaya vesile olan şey” demektir.¹⁴⁰ Tezkire geleneği Türklerde köklü bir geçmişe sahiptir. Türk edebiyatında pek çok örneği verilen tezkire türü 16. yüzyıldan sonra kalıplaşarak bir gelenek halini alır.¹⁴¹ Tezkire geleneği Klasik Türk edebiyatında şairlerin hayatlarını, yaptıklarını ve verdikleri eserleri anlatan bir türdür. Bu türün içinde şairlerle ilgili ruhsal ya da fiziksel tasvirler de yapılmıştır. Ancak bu örnekler her bir tezkirede olmamakla beraber bazı tezkirelerde de çok kısa olarak yer almıştır. Sinem Çelebioğlu bu durumu “Türk Edebiyatında Modern Biyografinin Doğuşu” adlı tez çalışmasında şu şekilde aktarmıştır:

“... Çok ayrıntılı olmamakla birlikte, şairlerin kişilik yapısına ait tanıtlar da yer alır. Özellikle şairlerin zihin, zeka, düşünce, kavrayış gücü ve yetenekleriyle ilgilenen tezkireciler, ayrıca mizaç, ahlak yapısı, zevkleri ve alışkanlıkları belirtir. Detaylıca ele alınan konulardan biri de şairlerin inanç dünyası, şiir yazma kabiliyetleri dışındaki diğer zevk ve hünelerlerdir...”¹⁴²

15. yüzyıl Çağatay edebiyatı ve İran edebiyatında önemli bir yere sahip olan Ali Şir Nevâyî’nin “Mecalis’ün-nefais” adlı tezkiresinin etkisiyle Osmanlı sahasında da yazılmaya başlanan bir tür haline gelmiştir. Klasik Türk Edebiyatında bu türün ilk örneği şair tezkiresi olarak kabul edilen 16. yüzyılda Edirneli Sehî Bey tarafından yazılmış Heşt Behîşt’tir. Mustafa İsen “Tezkireden Biyografiye” adlı eserinde

¹⁴⁰ Yusuf Öz, “Tezkire”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C:XLI, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s. 68.

¹⁴¹ Gül Ayşe Akar, “Tanimattan II. Meşrutiyete Türk Edebiyatında Biyografi”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi, 2013, s. 7.

¹⁴² Sinem Çelebioğlu, “Türk Edebiyatında Modern Biyografinin Doğuşu”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 2007, s. 20.

Osmanlı Devletinde şairlerin görülmeye başlamasından çok uzun yıllar sonra şairler tezkiresinin yazıldığını çünkü toplumun kendi tarihine duyduğu ihtiyaç neticesinde bu türün edebiyatta var olduğunu ifade etmiştir.¹⁴³ Fakat daha sonrasında birçok tezkire yazılmıştır. Klasik Türk Edebiyatının bugün halen kullanılan önemli tezkirelerinden biri de Âşık Çelebi'nin 1568 tarihli Meşâhirü'ş-Şuarâ'sıdır.¹⁴⁴ Âşık Çelebi'nin bu eseri mukaddime ve şair tezkireleri olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Âşık Çelebi'nin bu eserinde bazı şairlerin ruhsal veya fiziksel tasvirlerine rastlanmıştır. Âşık Çelebi, bu tasvirlerini şu şekilde aktarmıştır:

Caferî için şunlar dile getirilmiştir:

“... Kendü dahı şuh-tab u şuride-şân u şûr-engiz, pür-akl u temyiz işve -sâz ‘âşık-nevâz, vefâ-pîşe vü şikâr-endişe hüsnine mağrur ve her kemâl ile ma‘mûr, hânesi melce’-i yârân u mecma‘-ı rindân, hem-demleri ehl-i ‘irfân, her şeb meclisi güyendeler ü sâzendeler ile reşk-i gülşen-i pür-bûlbûl ve bûlbûleler ile pür-gulgul ve her gün bezmi şâgar-ı pür-mey ve çihre-i sâkî-i lâle-‘ izâr ile gül gül idi...”¹⁴⁵

[Kendi de şen, oynak, parlak, karasevda şöhretli, şamata yapan, akıl ve seçicilik dolu işve ile naz ile aşık okşayan, vefalı ve av olmakla kaygılı güzelliğiyle gururlu ve hep olgun ve bakımlı, evi dostların ve rindlerin toplandığı sığınaktır, aynı zamanda kültüre sahiptir, her gece meclisi, söyleyenler ve çalgıcılar ile gül bahçesini kıskandıran bütün bûlbûller ve bûlbûller ile bütün şamatalar ve her gün şarap dolu kadeh meclisi ve sâkinin yüzü lale bahçesi ile gül gül idi.]

Âşık Çelebi, bu tasvirde Caferî'nin sosyal bir insan olduğunu söylemiştir. Ayrıca onun misavirperver biri olduğundan da bahsedilmiştir.

Kâmî-i Sâni'î şu şekilde ifade edilmiştir:

¹⁴³ Prof. Dr. Mustafa İsen, **Tezkireden Biyografiye**, Yayına Hazırlayan: Mustafa Çevikdoğan, İstanbul, Kapı Yayınları, 2010, s. 14-15.

¹⁴⁴ Akar, **a.g.t.**, s. 7.

¹⁴⁵ Âşık Çelebi, **Meşâ'irü'ş-Şu'arâ**, Yayına Hazırlayan: Filiz Kılıç, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018, s. 202.

“Manzarda kül ve peykerde şekl-i fuzûl idi ammâ sîreti sûretine gâlib, musâhabetin işiden sohbetine tâlib idi.”¹⁴⁶

[Onun yüzünden fazilet okunurdu ama huyu görünüşünden çok daha güzeldi.]

Aşık Çelebi, Kâmî-i Sânî'nin ahlakından söz etmiştir. Burada onun kısa da olsa ruhsal tasvirine yer verilmiştir.

Yeni Türk Edebiyatında biyografi türü, Eski Türk Edebiyatının bir türü olan tezkirenin bir devamı niteliğindedir. Ancak örneklerden de anlaşıldığı üzere tezkirelerde şairlerin kısa da olsa ruhsal ya da fiziksel portrelerini verildiği tespit edilmiştir. Bu sebeple de tezkirelerin, Yeni Türk Edebiyatındaki portre türüyle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Fakat tezkirelerde, genellikle portre özelliklerinin çok kısa olması ya da hiç olmamasından dolayı tam da bir portre geleneğini devam ettiren türler arasında kabul etmek de mümkün olmayabilir. Bunun yanı sıra tezkireler, tezimizde Yeni Türk Edebiyatında portre kitapları arasında kabul ettiğimiz eserler ile mukayese edildiğinde Yeni Türk Edebiyatındaki bazı eserlerin portre kitabı kabul edilmesine rağmen içinde portre örneklerinin olmadığı da tespit edilmiştir. Buna ek olarak tezkirelerin, biyografiyle aynı özelliklere sahip olduğu da belirtilebilir. Ayrıca biyografi-portre olarak kabul edilen eserler de günümüz edebiyat dünyasında mevcuttur. Söz konusu tezkire türünün de biyografi gibi kabul edilerek içinde portre örnekleri bulunduran türler arasında olduğu söylenebilir.

Portre, bir edebî tür adıyla Türk edebiyatında var olmasa da tasvir adıyla uzun yıllar varlığını sürdürmüş ve birçok Türk sanat türünün içinde kullanılmıştır. İslam kültüründe peygamber tasvirleri, buna Hz. Muhammed'in (sav) tasvirleri de dahil, kitap resimleri, yani minyatürler olarak vardır.¹⁴⁷ İslâm kültürüne dayalı, bir “ümme” toplumu olan Osmanlılar dönemindeki kitap ressamlığı, figürün

¹⁴⁶ a.g.e., s. 305.

¹⁴⁷ Nicole Kançal Ferrari, “Hristiyan ve İslam Dünyasındaki Peygamber Tasvirleri: Bir Değerlendirme”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: 30, Y: 2014, s. 73.

“mücessem” bir biçimde, kişiliği yansıtıcı öğeler eşliğinde gösterilmesine engel olduğundan, Batılı anlamda bir portre ressamlığı doğal olarak gelişmemiştir.¹⁴⁸ Ancak gene de saray içinde resim sanatına dair çizimler olmuştur. Hatta bazı padişahlar ressamlara kendi portrelerini de çizdirmişlerdir. Türk dünyasında resim sanatı daha çok minyatürde gelişmiştir. Bu durumu Dr. Mustafa Talas ve Dr. Numan Durak Aksoy, “Osmanlı Süsleme Sanatlarının Türk Kültür Tarihi Ekseninde Değerlendirilmesi” adlı çalışmalarında şu şekilde açıklamışlardır:

“En önemli Osmanlı sanatlarından biri olan minyatür sanatının kökleri Uygurlara kadar uzanmaktadır. Osmanlı sanatçıları her türlü olayı anlatmak için bu sanat türünü kullanmışlardır. Bu olaylar; çeşitli sosyal hadiseler, devrin çalkantıları, çapullar ve savaşlar şeklinde olmuştur. Minyatürlerde tabiat sevgisinin hakim olduğu görülebilmektedir. Portre resimleri, tarihi konular ve saray hayatına ait sahneler, şehir ve kale manzaraları Osmanlı minyatürcülüğünde karakteristik eserlerde temel konular olarak işlenmiştir.”¹⁴⁹

Doğu toplumundaki minyatür sanatının nasıl olduğunu Fatma Erkman Akerson da şu şekilde aktarmıştır:

“... Doğu minyatüründe, gerçek somut kişiler değil, kavramlar yansıtılıyor. Bu şu demek: Bir padişah çizileceği zaman, o padişahın gerçek görünümünden değil, bir padişah nasıl olur ilkesinden yola çıkılıyor. Yani soyut padişah kavramından! Bu anlayış sevgililer, av sahneleri, savaş sahneleri... gibi her türlü konu ve birim için geçerli. Bu anlayış, ressamı doğrudan doğruya canlıları resmetme durumundan da kurtarıyor. Resmi yapılan, herhangi bir canlı değil de, o canlının soyut, ideal, kavramsal tözü.”¹⁵⁰

¹⁴⁸ “Portre”, **Gelişim Hachette-Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi**, C:IX, İstanbul, Sabah Gazetesi, 1993, s. 3320.

¹⁴⁹ Mustafa Talas ve Numan Durak Aksoy, “Osmanlı Süsleme Sanatlarının Türk Kültür Tarihi Ekseninde Değerlendirilmesi”, **TÜBAR**, S: XIX, Y: 2016, s.462.

¹⁵⁰ Fatma Erkman Akerson, **a.g.e.**, s. 107.

Minyatürlerde sıradan birçok insanın ve padişahların silüetlerine rastlanmaktadır. Fakat minyatürlerde silüetler dışında kıyafetlerin daha detaylı bir şekilde anlatıldığı da bilinmektedir. 17. yüzyılda Osmanlı padişahları da dahil birçok kesimden kişilerin de minyatürlerinin yapıldığı ve en zengin kıyafetlerin çizildiği bir Osmanlı minyatür albümü bulunmaktadır. Bu albüm Manchester Üniversitesinde bulunmaktadır. Prof. Dr. Fikret Turan, “Sultanlar İçinde Bir Valide Sultan: Manchester Minyatür Albümünde Osmanlı Sultanları” çalışmasında bu eserin ele alınan karakterlerin sayısı ve çeşitliliği bakımından bilinenlerin arasında en zengin Osmanlı çarşı koleksiyonu olduğunu belirtmiştir.¹⁵¹ Minyatürlere baktığımızda Osmanlı sahasındaki portre sanatında küçük sayılabilecek bazı gelişmeler olmuştur ama bunlar birbirinden çok kopuktur. Bu gelişmeleri, XV. yy. Fatih dönemine kadar geriye götürme olanağı vardır.¹⁵² Fatih Sultan Mehmet (1432-1481), İtalya’dan getirdiği resamlara kendi portresini yaptırmıştır. Fatih’ten sonra birçok padişah da Batılı resamlara resimlerini yaptırmıştır. XVI. yüzyılda, portre sanatı resimde gelişmeye devam etmiştir. Osmanlı sarayında ilk padişah portresi albümü “Kıyafetü’l-İnsâniyye fî Şemâîli’l- Osmâniyye” olup III. Murad döneminde (sal. 1574–1595) hazırlanmıştır.¹⁵³ XVII. yüzyılda padişah portrelerinde çok büyük değişim ve gelişim olmamıştır. XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin de değişim içine girmeye başladığı bir dönemdir. Bu dönemde padişah portreciliğinde yeni bir dönem başlamıştır. III. Ahmet’in tahta olduğu bu dönemde Yirmisekiz Mehmet Çelebi Fransa’ya elçi olarak yollanır. Lale Devri olarak adlandırılan bu dönemde İbrahim Müteferrika tarafından matbaa da kurulmuştur. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Batı ile olan teması artmıştır ve Batı’dan sanatçılar Osmanlı Devleti’ne gelmeye başlamıştır. Böylece XIX. yüzyıla kadar yavaş da olsa gelişme gösteren resim sanatının asıl ilerlemesi XIX. yüzyıldan itibaren olmuştur. Bu yüzyılda Batı’dan

¹⁵¹ Fikret Turan, “Sultanlar İçinde Bir Valide Sultan: Manchester Minyatür Albümünde Osmanlı Sultanları”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ölümünün 50. Yılında Uluslararası M. Fuad Köprülü Türkoloji ve Beşeri Bilimler Sempozyumu (21-22 Kasım 2016) Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2017, s. 472.

¹⁵² “Portre”, **Gelişim Hachette- Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi**, C:IX, s. 3320.

¹⁵³ Zaliha Peçe, “Nakkaş Osman Ve Levnî’ye Ait Padişah Portrelerinin Kompozisyon ve Teknik Açından Karşılaştırılması”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı**, İstanbul, T. C. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2015, s. 9.

örnek alınarak portreler yapılmaya başlanmıştır. Ancak II. Mahmud'dan (1808-1839) önce hiçbir padişah resmini devlet dairelerine astırmayı düşünmemiştir.¹⁵⁴ Bu dönem itibariyle portre bir resim türü olarak Osmanlı devletinde bir yere sahip olmaya ve dönemin önemli siyasi kişileri tarafında da bir sanat dalı olarak kabul edilip yapılmaya başlanmıştır.

“Portre türüne giren ilk yağlıboya resimlerin, İstanbul'daki azınlık sanatçıları tarafından yapıldığı bilinmektedir. Askeri okulları bitiren ilk Türk ressamı, daha çok doğa konularını işleyen peyzaj türüne ağırlık verdiklerinden, önceleri portre, sayılı örneklerle sınırlı kalmıştır. Batı anlayışına dönük Türk resminde Mühendishane ve Harbiye çıkışlı ressamın önemli bir bölümü İstanbul konulu manzaralar ve natüremortlar üstünde yoğunlaşan bir çalışmayı temel aldıkları için portre çalışmalarına pek seyrek yer vermişlerdir. Şeker Ahmet Paşa, Halil Paşa ve şehzade Abdülmecit ilk dönemin aynı zamanda portre de yapmış olan sanatçıları arasında sayılabilir.”¹⁵⁵

Osman Hamdi Bey, portre resimler ile en çok ilgilenen ilk Türk sanatçıdır. Ardından portre ressamlığı alanında yetişmiş birçok başarılı Türk ressam olmuştur. İnsan figürünün, dolayısıyla portrenin resim sanatına yerleşmesi, 1914 öncesinde resim eğitimlerini çeşitli Batı ülkelerinde sürdüren İbrahim Çallı ve arkadaşlarının Türkiye'ye dönmelerinden sonra gözlemlenen bir olaydır.¹⁵⁶ Bu dönemden sonra Türk resim sahasında portre ve otoportre gelişmeye ve değişmeye devam etmiştir.

17. yüzyılda Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâmesi bulunmaktadır. Seyahatname, bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi ve izlenimlerini anlattığı eserdir.¹⁵⁷ Seyahatnameler, insan tasvirlerinin de aktarıldığı Türk edebiyatı türlerinden biridir. Evliyâ Çelebi, Seyahatnâmesi'nde

¹⁵⁴ Ali Şükrü Çoruk, “II. Mahmud ve Bir İktidar Sembolü Olarak Resim”, Editör: Mükerrerem Mete, **Mostar Dergisi**, S. 71, Ocak 2011, (Çevrimiçi) <http://www.mostar.com.tr/koseDetaylar.aspx?id=687>, 12 Şubat 2014.

¹⁵⁵ “Portre”, **Gelişim Hachette-Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi**, C: IX, s. 3320.

¹⁵⁶ “Portre”, **Büyük Larousse-Sözlük ve Ansiklopedisi**, C: XVIII, s. 9531.

¹⁵⁷ “Seyahatname”, **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 1744.

kırk yıllık bir dönemi anlatır. Daha çok şehir veya yer tasvirlerinin yapıldığı eserde insan tasvirlerine de rastlanmaktadır. İnsan unsurunu ön plana çıkaran ve seyahatnâmesini insan hikayeleriyle zenginleştiren Evliya Çelebi, askerin psikolojisi ve zihniyeti üzerine de tatminkar bilgiler sunmuştur.¹⁵⁸ Ayrıca Evliyâ Çelebi'nin bu eserinde portre örneği de tespit edilmiştir. Evliyâ Çelebi'nin Sunduğu Önemli Bir Portre: Bitlis Hanı Abdal Han" isimli çalışmasında Yasemin Beyazıt, Evliya Çelebi'nin 4. kitap, 1. cildinde tespit ettiği Abdal Han'ın portresini inceleyip aktarmıştır.¹⁵⁹ Evliyâ Çelebi, Seyahatnâmesi'nde Abdal Han'ı şu şekilde tasvir etmiştir:

“Görünüşünü odur ki; evvelâ kısa boylu, boynu kısa esmer tenli, burnu biraz gagaya benzer, alnı geniş gök ala gözlü, şirin sözlü, nurlu yüzlü, kulakları iri, bıyıkları gür, sakalı kır o sıra 1060 [1650] tarihi idi, yaşı yetmiş seneye yetmiş idi. Ama zinde ve sağlam yapılı idi, sesi yüksek idi, omuzları geniş ve arlan gibi, pazuları kalın, beli ince ve tabanları genişçe ve her hareket ve duruşları padişahça idi.”¹⁶⁰

Burada Evliyâ Çelebi, Abdal Han'ı fiziksel olarak tasvir etmiştir. Eserin yine aynı bölümünde Abdal Han'ın ruhsal tasviri de aktarılmıştır. Ayrıca eserde bu örnek haricinde Evliya Çelebi'nin gezip gördüğü yerlerdeki halkın da tasvir edildiği bölümler bulunmaktadır.

Portrenin, Türk edebiyatı alanındaki gelişimi resmin gelişme süreciyle benzerlikler göstermektedir. Kıyafetnamelere olan ilgi on sekizinci yüzyıldan itibaren azalmıştır. Böyle bir durumun oluşması o döneme bakıldığında da normaldir çünkü Türk edebiyatı 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Batı edebiyatıyla etkileşime girmiştir. Bu etkileşim Türk edebiyatının 1839 sonrasının Batı edebiyatı

¹⁵⁸ Mehmet Yaşar Ertaş, “Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde Gazâ”, **Tarih incelemeleri Dergisi**, C: XXVII, S: 1, Temmuz 2012, s. 83.

¹⁵⁹ Yasemin Beyazıt, Evliya Çelebi'nin Sunduğu Önemli Bir Portre: Bitlis Hanı Abdal Han, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S: 10, Ağustos, 2011.

¹⁶⁰ Evliya Çelebi, **Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi**, 4. Kitap, C: I, Yayına Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.169.

etkisinde Türk edebiyatı olarak bahsedilmesine neden olmuştur. Edebiyattaki aslî değişimler bu tarihten sonra kendini göstermeye başlamıştır. Türk edebiyatında Batılılaşmanın tarihinin Şinasi ile başlatmanın yerinde bir karar olduğunu belirten Orhan Okay, onunla başlayan bu değişimin edebî türlere nasıl yansıdığını şu şekilde aktarmıştır:

“Şinasi’yle beraber eski edebî türlerin farklılaşması ve yenilerinin ortaya çıkması şeklinde başlayan edebiyatta Batılılaşma sürecinin ilk devresi itibârî olarak 1878’e kadar devam eder. Bu yirmi yıla yakın sürede yeni edebiyat roman-hikâye, tiyatro, tenkit (makale) türlerinde oldukça süratli bir gelişme gösterirken şiir alanında aynı hız görülmemektedir. Çünkü tiyatro, tenkit hatta hikâye ve roman edebiyatımızda geleneği olan türler değildi... şiir, edebiyat geleneğimizde önemini kabul ettirmiştir. Hatta klasik edebiyatımız hakkında şiirden ibarettir hükmünü vermek bir yönüyle yanlış değildir...”¹⁶¹

Kemal Özmen de “Edebiyatta Etkilenme” araştırma yazısıyla Batı etkisiyle Türk edebiyatında oluşan değişimi şöyle anlatmıştır:

“... Bu dönemde, yaygın olarak Fransız kültürü ve edebiyatının etkisi altında, roman, öykü, tiyatro, makale, anı, ve eleştiri gibi yeni türler edebiyatımıza girmiş; daha önce edebiyatımızda bulunan şiir, tarih, mektup gibi alanlar ise Batı/Fransız anlayışına göre yenileştirilmeye çalışılmıştır.”¹⁶²

Türk edebiyatı bu dönemden itibaren özellikle Fransız edebiyatının tesîri altına girmiştir. Böylelikle Fransız edebiyatından yeni edebî türler girmeye başlamıştır. Portre de bu yeni türlerle beraber edebiyatımıza dahîl olmuş yeni bir türdür. Ancak portrenin edebî bir tür olarak Türk edebiyatına giriş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ayrıca bir edebî tür ismi olarak da ne zaman yer aldığına dair de net bir bilgiye ulaşılmamıştır. Bununla birlikte Klasik Türk Edebiyatında var olan ve

¹⁶¹ Orhan Okay, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2013, s. 53.

¹⁶² Kemal Özmen, “Edebiyatta Etkilenme”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C:III, İstanbul, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, s. 47.

portre ile benzer yanları olduğunu düşündüğümüz tezkire geleneği de Tanzimat Döneminde varlığını sürdürmüştür. Gül Ayşe Akar, tezkire geleneğinin etkileri ile modern biyografinin bazı özelliklerini alan bu dönemin eserlerinde bütünüyle tezkirecilikten arınma görülmediğini ifade etmiştir.¹⁶³ Bu dönemde İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal'ın "Son Asır Türk Şairleri" adlı bir tezkiresi bulunmaktadır. İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal'ın bu eserinde hem son dönem şairlerin kısa biyografilerini anlatmış, hem bazılarını tasvir etmiş, hem de eserlerinden örnekler vermiştir. Bu eser, günümüze yakın olması, edebiyatçıları anlatması ve hepsinde olmasa da içinde tasvir örnekleri bulundurması bakımından önemli sayılmaktadır. Ayrıca eserde, bazı edebiyatçıların siyah beyaz portre fotoğrafları da bulunmaktadır. İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal, bu eserinde Arif Bey'i şu şekilde tasvir etmiştir:

"Emin Efendinin beyanatına nazaran: Arif Efendi, orta boylu, doğan burunlu, açık alınlı, beyaz yüzlü, al yanaklı, hafifüllihye idi. Yanaklarında sakal yok gibiydi. Fransız enfıyesi çeker, nargile kullanır, şekerli kahve içerdi. Birçok kedisi vardı. Haleb'e giderken uşağı Seyyid ağa'ya 'kedilerin ciğerini kesme; yine bir sırk ciğer gelsün' diye tenbih etmiştir. 1251'de yirmi kedi kalmış.

Hanedanı nübüvvete muhib, kaydı kesret ve masıvadan azade idi, mal ve mülk kerağbeti yoktu. Vefatında bir leğen ibrik ile sırtındaki elbiseden başka bir şey çıkmadı. Fakat kırk sepet sandık dolusu yazma kütübi nefisesi vardı. Bu kitapların ekserini Şeyhülislam Arif Hikmet Bey aldı. Fakru zarurete tahammül ederdi. Hattâ kırk yıllık uşağı Beşiktaşlı Seyyid Ağa, bazı kerre kayıkçılık, balıkçılık ederek efendiyi beslerdi."¹⁶⁴

Bu dönemde portre, kişilerin tasviri olarak tezkire geleneğinin içinde modern bir şekilde varlığını devam ettirse de Tanzimat Döneminde (1860-1896) önemli romancılar tarafından romanlar, kahramanları aracılığıyla da kendini göstermeye başlamıştır. Dönemin önemli yazarlarının eserlerinde bu türün özelliklerine rastlanmaktadır. Ancak bu türün görülmesi bir çeşit kahraman tasviri niteliğinde olmuştur. Ayrı bir tür ismi olarak henüz var olmaya başlamamıştır denebilir. Namık

¹⁶³ Akar, **a.g.t.**, s. 18.

¹⁶⁴ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri A-H**, C. I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969, s. 18.

Kemal ve Ahmet Mithat Efendi, romanlarında yer verdikleri kahramanlarının portrelerini çizmişlerdir. Tanzimat Dönemi'nin ilk romanlarındaki (Örn. Namık Kemal'de) portreler, tek yönlü kişilere aittir; iyiler çok iyi, kötüler çok kötüdür; çirkinler kötüdür vb. Buna karşılık çok güzel fakat çok kötü kahramanlar (Örn. İntibah'ta Mahpeyker) canlandırılır.¹⁶⁵ Namık Kemal, "İntibah" adlı eserinde Mehpeyker'i şu şekilde tasvir etmiştir:

"Hanımefendi -ki ismi Mehpeyker'dir -ahlâk ve terbiyece bütün bütün Ali Beyin hilâfına [tersine] olarak gayet namussuz, alçak bir ailede perveriş bulmuş [büyümüş] ve zaman-ı rüşde baliğ [reşit] olur olmaz rezailin envaında [rezilliklerin her çeşidinde] mürebbilerine [öğretmenlere] üstat olmuştur. Biraz okuyup yazmakla uğraştığı ve ekser evkatını [çoğu vakitlerini] meşhur aşüftelerin meclis-i ülfetinde [eğlence meclisinde] geçirdiği cihetlerle tabî bir kat daha kuvvet bulan zekâvet-i dessanesi [hilekâr zekâsı] ise bir derecede idi ki ziynette peri güzelliğinde, Haccac [zalimliğiyle meşhur Arap padişahı] dirayetinde bir iblis [şeytan] yaratılmış olsaydı istediği adama tahakkümde [hükmetmede] bu nazenin [nazlı] kadar maharet gösterir ya gösteremezdi. Bununla beraber nihayet derece şehvetine mağlûp olduğu gibi ahlâkça dahi sevdiği adamları taht-ı tahakkümünde [hükümü altında] tutmaya talip idi ve hatta bu yoldaki teşebbüsünün kâffesinde [girişimlerinin hepsinde] her istediğini yapmış idi. Bir güzeli severdi, fakat yılan bir çiçeği nasıl severse bu da öyle severdi, bir adamı nasıl sararsa bu da öyle sarmak isterdi!.. Mezar vücudu nasıl kucaklarsa bu da öyle kucaklamaya çalışırdı, nasıl kucakladığına dünya yüzü göstermezse bu da öyle ihtisas etmek [hissetmek] arzusunda bulunurdu."¹⁶⁶

Namık Kemal, burada kötü bir karakterin ruhsal portresini aktarmıştır. Eserde bu kahraman tasviri dışında romanın ana kahramanı Ali Bey'inde tasviri yapılmıştır. Eserde Ali Bey'in tasviri, Mehpeyker'in tersine iyi bir karakterin ruhsal tasvirinden oluşmaktadır.

Bu dönemde Ahmet Mithat Efendi'nin ilk biyografik roman olarak kabul edilen Beşir Fuat için yazdığı bir eseri bulunmaktadır. Bu eserde Ahmet Mithat Efendi, "Beşir Fuat Nasıl bir İnsandı?" bölümünde Beşir Fuat'ı şu şekilde tasvir etmiştir:

¹⁶⁵ "Portre", **Büyük Larousse- Sözlük ve Ansiklopedisi**, C:XVIII, s. 9529.

¹⁶⁶ Namık Kemal, **İntibah**, Yayına Hazırlayan: Selda Akyol, İstanbul, Özgür Yayınları, 2006, s. 49.

“Beşir Fuat uzuna karib orta boylu, tıknaz vücutlu, gayet mütenasip endamlı, kaviyyü’l- bünye bir babayığt olup beyaz pembe bir çehre üzerine siyah gümrah bir çift kaş ile kumral byıkları cemalinin ziynet-i esasiyyesi olduğu gibi mütenasip ağzı ve burnu ve yumru çenesi ve gayet güzel dişleri, her görenin nazar-ı muhabbetini celbettirecek bir cemal-i merdane teşkil ederdi. Hele gözlerinden saçılan zekâ nurları ilk nazarda kendisinin gayet seriü’l-intikal bir genç olduğunu tanıttırırdı. Ahlak cihetine gelince: Tavrı gayet cerbezeli, mübahasesi epeyce gürültülü, muhavereyi pek sever, münazarından ziyade kendisi söyler, ikna için lüzumundan fazla delail iradına, izahat itasına girişirse de hîn-i mübahasede asla kendisini hiddet ve gazaba mağlup etmez, karşısındaki münazırı kat’an gücendirecek bir şemme-i istihfafta bile bulunmaz, en şiddetli mübahaselerde çehresi yine mütebessim bir zattı...”¹⁶⁷

Bu örnekte de görüldüğü üzere Ahmet Mithat Efendi, Beşir Fuat’ı hem fiziksel hem de ruhsal olarak tasvir etmiştir. Burada Ahmet Mithat’ın gözünden Beşir Fuat’ın nasıl biri olduğu anlaşıldığı gibi zihinde de onun fiziksel hali canlandırılabilir. Bu örnekten yola çıkarak Tanzimat Dönemi içinde olduğu kabul edilen bu eser ile artık bilinen kişilerin fiziksel ve ruhsal portrelerinin başka türlerin içine dahil edilerek verilmeye başlandığını söyleyebiliriz.

Portre, Tanzimat sonrası Türk Edebiyatında ise örneği çokça verilmeye başlanmış türlerden birisidir. Şiirde de yer edinmeye başlayan bu tür, Servetifünun Dönemi (1896-1901) şairi Tevfik Fikret’in “Rübâb-ı Şikeste” kitabında “Aveng-i Tesavîr” adlı bölümünde bulunmaktadır. Tevfik Fikret bu şiirlerinde Fuzûlî, Cenâb, Nedîm, Üstad Ekrem, Nef’î ve Hamid gibi tanınmış kişilerin fizikî ve rûhî portrelerini çizmiştir. Tevfik Fikret, “Üstad Ekrem” başlığı altında Recaizade Mahmut Ekrem’den şu şekilde bahsetmiştir:

“Bülend-i nâsiye sîmâ-yı zî-vakâr-ı dehâ;

Güzide heykel-i rûhu’l-edeb ki sadrında

¹⁶⁷ Ahmet Mithat Efendi, **Beşir Fuat**, Yayına Hazırlayan: Bahar Dervişcemaloğlu, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014, s. 23.

Vuru şafak-zede bir kalb-i sermedi heyecân.

Lisân-ı kalbi okur bir neşide-i giryân

Ki en ferahlı, en âsûde mevc-i satrında

Derin derin düşünür, bir melâl-i müstesnâ.”¹⁶⁸

[(Recaizade Mahmut Ekrem) yüksek alınlı, alnı açık, mağrur ve zeki yüzüyle eşsiz bir heykele benzerdi. O eşsiz heykel güzelliğinin altında edepli bir ruha sahipti. Göğsünde atan kalbi şafağın o muhteşem ışığının karşısındaymış gibi sürekli bir heyecanla atıp durur.

Kalbinin dili ağlayan bir şarkı söylemektedir. O şarkıyı dinleyen ne kadar mutlu olursa olsun kalbi derin ve ince bir hüznle düşüncelere gömülür.]

Tevfik Fikret, burada Ekrem’in güzel yüzünden ve ahlakından bahsetmektedir. Ayrıca onun sesinin de insan üzerinde çok etkili olduğundan ve insanı derin düşüncelere sevk ettiğinden söz edilmiştir. Türk edebiyatında şiirde de yer edinmeye başlayan portreler, Meşrutiyet Dönemi (1908-1920) ve Cumhuriyet Döneminde (1920 - devam ediyor) daha da belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaya başlamıştır. Portre, gerçek manasıyla yani kahraman çiziminden çok tanınmış kişilerin fizikî ve ruhî tasvirinin yapılmasına ise genel olarak Meşrutiyet Döneminden sonra başlanmıştır. Gerçekçi edebiyat (H. Z. Uşaklıgil, Y. K. Karaosmanoğlu) yapıttaki toplumsal konumlara, kişilere, işlevlere uygun portreler canlandırılmaya başladı.¹⁶⁹ Ayrıca bazı yazarlar, eserlerinde tanıdığı birden çok kişiyi eserinde toplayarak onları tek tek daha detaylı anlatmak istemiştir. Ayrıntılara düşkün yazarlar (A. Ş. Hisar) yapıtlarında derin ifadeli portrelere yer verdi.¹⁷⁰ Portreler yapılan bu kişiler Türk dünyasında önemli sayılan tarihçiler, siyasetçiler, ressam, gazeteciler, fotoğrafçılar, yazarlar, şairler, akademisyenler gibi kişiler olmuştur. “Portre” sözcüğü, düzyazı kitaplarının yanı sıra şiir kitaplarında da kullanılmaya başlandığı Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı ile görülmeye başlanmıştır.

¹⁶⁸ Tevfik Fikret, **Rübâb-ı Şikeste**, Yayına Hazırlayanlar: Abdullah Uçman, Hasan Akay, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2005, s. 334.

¹⁶⁹ “Portre”, **Büyük Larousse- Sözlük ve Ansiklopedisi**, C:XVIII, s. 9529.

¹⁷⁰ **a.g.m.**, s. 9529.

Yusuf Ziya Ortaç, “Bir Varmış Bir Yokmuş-Portreler”; Yahya Kemal, “Siyasi ve Edebî Portreler”; Hafi Kadri Alpman, “Portreler” ve Hakkı Süha Gezgin, “Edebî Portreler” adıyla kitaplar yazmışlardır. Nazım Hikmet’in, Can Yücel’in “Portreler” ismiyle yazılmış şiir kitapları vardır. Şiir kitabına “Portreler” ismini veren Can Yücel, bu kitabında tanınmış birçok kişiden bahsetmiştir. Ancak bu kişilerin tam bir portresi de verilmemiştir. Can Yücel, bu kitabında “İlhan Berk İçin” başlıklı şiirinde İlhan Berk’i şu şekilde anlatmıştır:

“Epiydir görüşmüyoruz kendisiyle
Seksenlik merdivenini
Çıka çıka bitiremediği halde
Hâlâ dinçmiş öyle diyorlar
Bunamamış da
Ama oldumbittim bunaktı zâten
Haa bi de
Şiirlerini gerdirmek için
Avrupa’ya gidiyormuş arasıra.”¹⁷¹

Can Yücel, burada İlhan Berk’in büyük yaşına rağmen dinç görüntüsünden bahsetmiştir. Onun bu genç görüntüsünü Avrupa’da estetik yaptırarak sağladıyla ilgili şakayla karışık bir gönderme yapılmıştır. Bu anlatımda Can Yücel’in alaycı ve iğneleyici bir anlatımla İlhan Berk’i anlattığı tespit edilmiştir. Bu anlatımda genel bir fiziksel portre aktarılmıştır. Burada ruhsal portre örneği bulunmamaktadır.

Cumhuriyet Dönemi itibariyle portre bir edebî tür kavramı olarak da Türk edebiyatında yer almaya başlamıştır. Ancak edebiyat araştırmacıları da bu türü müstakil bir tür olarak değerlendirmek yerine diğer türlerle iç içe olarak vermeyi

¹⁷¹ Can Yücel, **Portreler**, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2009, s. 28.

tercih etmişlerdir. Portreleri, ayrı bir edebî tür olarak almak yerine anıların alt başlığında anı portre olarak “Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı”¹⁷² kitabında değerlendiren Orhan Okay, portreyi anı türünün içinde vererek anlatmış ve portre kitap örneklerini bu grubun içine dahil etmiştir. Ayrıca Emin Özdemir de “Yazınsal Türler”¹⁷³ kitabında Orhan Okay gibi portreyi anı-portre olarak değerlendirmiştir. Bunun sebebi anılarını anlatan kişilerin tanıdıkları insanlardan da bahsederek hem dönemi, hem yaşadıklarını hem de kişilerin ruhsal ya da fiziksel özelliklerini de anlatmış olmasındandır. Bu durum değerlendirildiğinde ise Batı edebiyatında müstakil bir yere sahip olan portrenin, Türk edebiyatında müstakil bir tür olarak tam bir yeri olmasa da isim olarak yer almaya başladığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte portre, biyografi türüyle benzerlikler göstermesine rağmen Cumhuriyet Dönemi ile birlikte ondan ayrı bir tür olarak varlığından söz edilmeye başlanmıştır. Tanzimat Döneminden günümüze kadar gelen birden çok eserin de anı, biyografi ve röportaj türleriyle iç içe geçmiş, portre niteliğinde sayılabilecek kitaplar olduğu fark edilmiştir. Böylece bir edebiyatçı tarafından anlatıldığı ve içinde birden çok edebiyatçının portrelerinin verildiği tespit edilen kitaplar olmuştur. Bununla birlikte edebiyatçı olmasa bile birden çok edebiyatçının anlatıldığı kitaplar da incelemeler sonucunda bulunmuştur. İçinde portre örnekleri bulunduran bu kitaplar, ikinci bölümde örnekleriyle birlikte anlatılmıştır.

¹⁷² Okay, **a.g.e.**, 2013, s. 228.

¹⁷³ Emin Özdemir, **Yazınsal Türler**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2002, s. 192.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ TÜRK EDEBİYATINDA PORTRİ TÜRÜ KİTAPLARIN ÖRNEKLENMESİ VE İNCELENMESİ

Bu çalışma Yeni Türk edebiyatı alanında portre türü sınıflandırmasına girebilecek iki yüz on dört kitap incelenmiştir. Bu kitaplardan yüz yirmi yedi tanesinin portre türü kitap niteliğinde olduğu tespit edilmiştir. Bunların seksen beşi birçok kişinin ele alındığı portre kitapları, otuz beşi tek bir şahıs üzerine yazılmış portre kitapları, yedi tanesi ise kişilerin şiirle anlatıldığı portre kitaplarıdır. Bu tezde birden çok kişinin anlatıldığı seksen bir portre kitabı ele alınacaktır. Bu kitapların seçilmesinin birinci sebebi ya bir edebiyatçı tarafından yazılmış ya da içinde bir edebiyatçıdan bahsedilmiş olmasıdır. İkinci sebebi ise içinde birden fazla edebiyatçının ele alınmış olmasıdır. Bu bölümde birden çok kişinin anlatıldığı seksen bir portre kitabının özelliklerinden, kimleri ele aldığından ve bu kişilerin ruhsal ya da fiziksel portre örneklerinden bahsedilecektir. Bu araştırma evreninde yer alan eserler betimsel tarama yöntemiyle incelenmiştir. Ele alınan eserlerdeki portre örnekleri betimsel bir yöntemle analiz edilecektir.

İkinci bölümde “Portre Yazarları ve Eserleri” başlığı altında seçilen eserlerde yer alan portreler örneklendirilmiştir. Bu kitaplardan özellikle dikkat çeken örneklerin seçilmesine özen gösterilerek portreler aktarılmıştır. Bunun dışında bu kitaplar, ilk basım tarihlerine göre kronolojik olarak sıralanarak verilmiştir. Ancak bazı eserler birden fazla cilde sahiptir. Bu eserlerin baskı tarihleri bazılarında aynı değildir. Bu nedenle bu eserler için birinci cildin baskısı temel alınarak listeye alınmıştır. Aynı zamanda bazı eserler de aynı baskı tarihine sahiptir. Bu eserler için de yazarın adına göre alfabetik bir sıra tercih edilmiştir. Ayrıca bazı eserler de gazete yazılarının bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Gazete yazılarının tarihleri eskidir fakat kitapların basım tarihleri yenidir. Bu eserler için de kitap haline getirildikten sonra basıldığı tarih temel alınmıştır. İncelenen eserler sırasıyla şu şekildedir:

2. Portre Yazarları ve Eserleri

2.1. Ruşen Eşref Ünaydın, **Diyorlar ki** ¹⁷⁴

Bu kitaptaki yazıların birkaçı 1916'da Servetifünun ve Türk Yurdu'nda çıkmıştır. Ancak daha sonra 1917 ve 1918 yıllarında Vakit'te aralıklarla bu yazılar devam etmiştir. Yazılar tamamlandıktan hemen sonra da 1918'de Kanaat Matbaası tarafından ilk defa bastırılmıştır. Bu yazılar, elli yıl sonra Şemsettin Kutlu tarafından düzenlenip yayımlanmıştır. Kitap üç yüz elli iki sayfadır. Bu kitap Türk edebiyatında röportaj türünün ilk örneğini oluşturmaktadır. Bu nedenle de bu kitabı kullanan çok fazla edebiyatçı ya da araştırmacı vardır. Kitapta anlatılan kişilerin hepsi edebiyatçıdır. Yazar, bu kişilerin hepsiyle röportaj yapmıştır. Birçok kişi ile de ilk defa röportaj için bir araya gelinmiştir. Daha önceden tanınan kişilerle yıllar sonra röportaj için bir araya gelindiğinde ise bu kişiler, yazar tarafından eski haliyle kıyaslanarak aktarılmıştır. Yazar, genellikle görüşme için kişilerin evlerine gitmiştir. Bu nedenle de bölümler genellikle bulunduğu evlerin tasvirleri ile başlamıştır. Daha sonra da kişilerin fiziki ya da ruhsal portrelerine yer verilmiştir. Bu kişi tasvirleri bazen kişilerin sorulara verdikleri cevaplardan sonra yazar tarafından açıklama yapılarak göz önüne serilmiştir. Kitapta farklı dönemler, nesiller, kişiler ve konular hakkında çok faydalı fikirler sunulmaktadır. Farklı görüşteki birçok edebiyatçı, hazırlıksız olarak yapılan bu röportaj sayesinde samimi düşüncelerini açıkça söylemişlerdir. Bu durum, kitabın yayınlandığı dönemde büyük ses getirmesine sebep olmuştur. Daha sonraki yıllarda ise aynı durum için kişilerin görüşlerini yansıtmamasından dolayı birçok konuya açıklık getirdiğinden söz edilebilir. Kitabın giriş kısmında kitabı yayına hazırlayan Şemsettin Kutlu, “Yazar ve Eser Hakkında” başlığı ile yazar ve eserle ilgili genel bir bilgi dile getirmiştir. İkinci kısımda ise “Eserin Kahramanları” başlığıyla eserde anlatılan on sekiz kişinin kısa biyografileri aktarılmıştır. Kitapta bazı kişiler için farklı yöntemler de izlenmiştir. Mesela Ömer

¹⁷⁴ Ruşen Eşref Ünaydın, **Diyorlar ki**, Yayına Hazırlayan: Şemsettin Kutlu, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, 1972, 352 sayfa, (1. bs. 1918 - Kanaat Matbaası). Bu tezde kitabın 1972 baskısı kullanılmıştır.

Seyfettin'e sorular önceden verilmiş ve o da cevaplarını kağıda yazmıştır. Bu yüzden de onunla ilgili portre örneği yoktur. Rıza Tevfik, çok uzun açıklamalar yaptığı için kendisiyle tekrar görüşülmüştür. Ali Kemal ise kitapta en uzun bölüme sahip kişi olmuştur. Kitapta her kişi için ayrı başlıklar yapılmıştır ve bu başlıklar da genellikle kısa tasvirlerden hemen sonra konunun soru cevap şeklinde devam etmesi şeklinde oluşturulmuştur. Kitapta kişilerle ilgili herhangi bir fotoğraf ya da resim kullanılmamıştır. Kitabın son kısmında notlar bölümü oluşturulmuş ve kitap içinde numaralanmış yerlerle ilgili bilgiler dipnot olarak koyulmak yerine sonda verilmiştir. Kitabın içerik bölümünde bazı kişilerin soyadları parantez içinde verilmiştir. Kitapta ikisi kadın on altısı erkek olmak üzere toplam on sekiz kişi ile röportaj yapılmıştır. Bu kişiler: Abdülhak Hâmid Tarhan, Nigâr Hanım, Sami Paşazade Sezai, Hâlit Ziya Uşaklıgil, Cenap Şahabettin, Hüseyin Cahit Yalçın, Süleyman Nazif, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Mehmet Emin Yurdakul, Halide Edip Adıvar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ziya Gökalp, M. Fuad Köprülü, Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Fazıl Ahmet Aykaç, Ahmet Haşim ve Ali Kemal'dir. Bu kişilerin hepsi edebiyatçıdır ve hepsinin eseri vardır. Kitapta Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Ahmet Haşim'de portre örneğine rastlanmamıştır. Kitapta portre örnekleri bulunan şahsiyetlerin bazılarını yazar şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Abdülhak Hamid Tarhan için şunları ifade etmiştir:

“ ... başına buyruk yaşayışın mahremiyeti içinde, dağınık bir şairden fazla siyah bonjurlu, plastron *¹⁷⁵ boyunbağı, ince iğneli rugan ayakkabılı, zengin ve zarif bir salon adamı, daima günün şartlarına göre yaşayan bir adam hali vardı. Ağırbaşlı bir diplomat diyebilirdiniz; fakat coşkun bir şair?.. Hayır... Eserleri arasında kendi kendimize tasavvur ettiğimiz dağınık ve tereddütlü Hâmid nerede, yazıhanesi başında oturan bu her hareketi ölçülü adam nerede?.

Yalnız yüzünün çizgilerinde seçkin, tertemiz bir ruhun asil görünüşleri vardı. Yüksek alına sarkan, güzel yüzünü çevreleyen çok beyazlı saçlar ve sakallar, onda, herhangi bir ihtiyarlık belirtisi halinde göze çarpmıyordu. Uzun yaşların, pek çok seyahatların, pek çok keder ve eğlencelerin bile bozmaya kıyamadığı

¹⁷⁵ * Erkek giyiminde, gömleğin göğüs tarafının üzerine takılan parça.

bu muzaffer ehrenin etrafında onlar gıpta edilecek bir öhretin ipekli bir hâlesi gibiydi.”¹⁷⁶

Yazar burada, eserlerini okurken zihninde canlandırdığı Abdülhak Hamid Tarhan ile onunla tanıştıktan sonra karşısında zuhur eden kişinin ruhsal açıdan farklı olduğunu söylemiş. Yazar, zihninde canlandırdığı kişinin dağınık ve kararsız bir insanken; gördüğü şahsiyetin ağırbaşlı, nasıl isterse o şekilde yaşayan bir kişiliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte yüzüne bakıldığında beyaz saç ve sakalının Abdülhak Hamid Tarhan’ı yaşlı göstermediği ve yüzündeki yaşlılık çizgilerinin onun ruhunun asilliğini ve düzgün bir karaktere sahip olduğunu gösterdiği ifade edilmiştir.

Yazar, Sami Paşazade Sezai için şunları söylemiştir:

“Alın tepesinden yüksek, yassıca büyük bir baş, çökük iki yanak ve onların zayıflığıyla daha büyümüş sivri bir burun. Çukur şakaklar, gayet kalın ve siyah kaşların altında, derine saklanmış gözler. Yüzünün zayıflığını daha da fazlalaştıran ve rengini uçuklaştıran kalın, uzun bıyıklar; çıkıkça bir omuz, içe rlekçe bir göğüs, asabi bir mizâc, nazik, asil ve saf bir ruh!..”¹⁷⁷

Abdülhak Hamid Tarhan’ın ruhsal tasvirini yapan yazar burada, Sami Paşazade Sezai’yi fiziksel olarak anlatmıştır. Ancak son cümlede kısa bir ruhsal tasvir dile getirilmiştir. Bu anlatıma göre Sami Paşazade Sezai, zayıf bir adam olarak ifade edilmiştir. Bu betimleme, Sami Paşazade Sezai’nin yüzünün zihinde tasavvur edilmesine yardım etmektedir. Bu anlatım, bir portre fotoğrafın değerlendirilmesi gibidir. Ayrıca Sami Paşazade Sezai’nin temiz bir kalp sahibi, kibar insan olduğu da ifade edilse de ona bakıldığında sinirli biri izlenimi gösterdiği söylenmiştir.

Yazar, Hüseyin Cahit Yalçın için şunları aktarmıştır:

¹⁷⁶ **Diyorlar ki**, 1972, s. 7.

¹⁷⁷ **a.g.e.**, s. 40.

“Hüseyin Cahit Bey, gayet derin kanepenin köşesine gömülmüş, gazete okumakla meşgul. Kibar bir tebessümle kalktı. Hareketlerinde fazla bir resmiyet, fazla bir merasim düşkünlüğü yok. Karşısındakinin üzerinde sade, cana yakın ve zeki bir adam tesiri bırakıyor.

Fakat bu geniş ve beyaz odada, ‘Servetifünun’ nüshalarını okurken hayalimizde canlandırdığımız zayıf ince, titiz ve atak Cahit Bey’i bulamadım. Karşımda gümüşleşmiş kırpık bıyıklı, çok açık alınlı, yakalığundan gerdanı taştan, kırmızı yüzlü durgun ve rahat bir adam var: Gündüzünü şehrin maddi işleriyle doldurduktan sonra, dünyanın yirmi dört saatlik şikâyetlerini, ümitlerini, hilelerini, boğuşmalarını hulasa eden gazete sütunlarına baka baka yemeğini hazmeden, refah içinde yaşayan, gönlü her türlü kaygıdan uzak bir ev sahibi.”¹⁷⁸

Yazar burada Hüseyin Cahit Yalçın’la ilgili ilk izlenimini onun ruhsal portresini çizerek yapmaya başlamıştır. Yazar, Hüseyin Cahit Yalçın’la tanışmadan önce zihninde canlandırdığı kişiyle, karşısındaki kişiyi örtüştüremediğini ifade etmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın; cana yakın, resmiyetten uzak ve kaygısız bir kişi olması gibi ruhsal tasvirlerle dile getirilmiştir. Anlatımdaki fiziksel portre tasvirinde ise anlatılan şahsın, yine yüzü ile sınırlı tutulduğu gözlemlenmiştir.

Yazar, Süleyman Nazif için şunları söylemiştir:

“... Kendisini pek neşeli gördüm. Çenesindeki uzun kısmında fazla, yanaklarındaki kısa tarafları ağarmış sakalları, esmer teninin buruşup gerilemesine göre daima kıpırdıyor; yer yer kır serpilmiş bıyıkları ve sakalları arasında, yüzünün esmerliğine tezat teşkil eden sık ve beyaz dişleri hemen hemen her cümlesinde bir tebessümle görünüyordu. Sert ve sıcak bakışlı siyah gözleri daima oynuyordu...”¹⁷⁹

Yazar burada, Süleyman Nazif’in genel bir portresi yerine, yüzünün portresini anlatmıştır. Bu anlatımda yine tezatlıklar dikkat çekmektedir. Bu tezatlıklar: Esmer ve buruşuk bir tene karşılık daima hareket halinde bir çehre ve

¹⁷⁸ a.g.e., s. 87.

¹⁷⁹ a.g.e., s. 101.

beyaz dişlerdir. Bir başka tezatlık ise sert bakan gözlerdeki sıcaklıktır. Bu anlatımda ruhsal bir tasvir saptanmamıştır.

Yazar, Mehmet Emin Yurdakul için şunları dile getirmiştir:

“Ve açık alınlı saçsız başı, dolgun yanaklarında hafif, çenesinde sivri kumral sakalları, ince kumral kaşların altındaki yeşile çalan gözleri, ağarmaya başlamış kalın bıyıklarının örttüğü dudaklarında purosı, geniş omuzlu şişmanca vücudu ile Mehmet Emin Bey bu odada, şark eşyasına meraklı bir Polonya zenginine benziyordu.”¹⁸⁰

Yazar burada, Mehmet Emin Yurdakul’un yüzünün portresini çizmiştir. Çizilen bu portre sayesinde Mehmet Emin Yurdakul’un yüzü zihinde canlandırılabilir. Bu anlatımda kişinin ruhsal portresi yerine fiziksel portresinin daha ağır bastığı gözlemlenmektedir. Son cümlede kısa bir benzetme ile Mehmet Emin Yurdakul’un duruşunun yazarda yarattığı etkiden bahsedilmiştir. Yazar, onu Polonya zenginine benzetmiştir. Bu durum, Mehmet Emin Yurdakul’un şark eşyasına meraklı olmasına bağlanmıştır.

Yazar, Refik Halit Karay için şunları dile getirmiştir:

“Araları oldukça birbirinden uzak hafif siyah kaşların altında uzun kirpikler arasından insana uysal ve cana yakın bir istihza parıltısıyla bakan iri gözlü, uzunca, kambur ve çok manalı burunlu bu yüz, kendisini hepimize bir hayli özletmişti... Onu bu sefer gayet sade ve durgun gördüm. Sadakor gömleğinin yakasından çıkan boynu daha incelmış!.. Süzgün yüzüne, geldiği diyarların esmerliği çökmüş. Üzerine sert, siyah saçlar dökülen alınına gurbet yıllarının izleri toplanmış... Sesine, hareketlerine şakrak bir ihtiyar nüktesi ve saçlarına gayet seyrek birkaç ak düşmüş.”¹⁸¹

¹⁸⁰ a.g.e., s. 143.

¹⁸¹ a.g.e., s. 228.

Yazar burada, Refik Halit Karay'a duyduğu özlemi de dile getirerek onu tasvir etmiştir. Bu anlatımda da Refik Halit Karay'ın yüzünün portresi çizilerek anlatıma başlanmıştır. Yazar, Refik Halit Karay'ı aktarırken onun geçmişteki haliyle kıyaslayarak anlatmıştır. Bu kıyaslama da yine onun yüzünün portresi çizilerek meydana getirilmiştir. Anlatımda Refik Halit Karay'ın uysal, cana yakın, durgun olması gibi ruhsal özellikleri belirtilmiştir. Buna ek olarak Refik Halit Karay'ın yaşlılığın getirdiğı bir sevimliliğe sahip olduğı da ifade edilmiştir.

Örneklerde hem fiziksel hem de ruhsal portre örneklerinin iç içe olduğı gözlemlenmiştir fakat bu örneklerde özellikle fiziksel tasvirlerin ağırlıkta olduğı tespit edilmiştir. Fiziksel tasvirlerde daha çok kişilerin yüzlerinin portresi çizilerek aktarıldığı saptanmıştır. Ele alınan kişilerin bir kısmında, yaşlanmasına rağmen yüzünde hâlâ gençliğe dair izler bulan yazar, bu durum karşısında hissettiğı etkiyi tasvirlerinin içinde dile getirmiştir. Yazar, genellikle evlerine gidip röportaj yaptığı bu kişilerin kendi üzerinde bıraktığı etkiyi ve izlenimlerini paylaşmak istemiştir. Bu yüzden de kitapta öznel bir anlatım göz önüne serilmiştir. Ayrıca yazarın röportajlarının resmî bir havadan uzak olduğı gözlemlenmiştir. Buna ek olarak yazarlarla ilgili olumsuz bir tutum içine girilmeden kişiler aktarılmıştır. Fakat önceden yazar tarafından eserleri üzerinden kişilerin karakterleriyle ilgili bir çıkarımda bulunulmuşsa ve ilk defa o kişiyle karşılaşıldığında bu çıkarımlar karşılaşılan kişiyi yansıtmamışsa, yazarda bu durumun bir hayal kırıklığı oluşturduğı çizilen portre örneklerinden anlaşılmaktadır. Portre örneklerindeki kişi tasvirleri de genel kişi analizlerinin dışında olmamıştır. Kitapta, anı anlatımı ya da biyografi anlatımına rastlanmamıştır. Kitapta akıcı ve genellikle anlaşılır bir üslup kullanılmıştır. Ancak çok olmamakla birlikte bilinmeyen kelimeler de az değildir. Bunların dışında kitapta edebiyatçıların portreleri de röportajlar içinde aktarıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına alınmıştır. Bunun yanı sıra kitapta diyaloglar soru cevap şeklinde devam ettiği ve her bölümün başında bazen de aralarda kişiler tasvir edildiğı için kitap, röportaj-portre niteliğinde kabul edilmiştir. Ayrıca yazar tarafından tanınan kişiler anlatıldığı için de kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları içinde yer almıştır.

2.2. Refik Halid Karay, Tanıdıklarım ¹⁸²

Bu kitap ilk olarak 1922 yılında basılmıştır. Kitapta yazarın yakından tanıdığı insanlardan bahsedilmiştir. Kitap toplam iki yüz altı sayfadan oluşmaktadır. Kitapta anlatılan kişilerin bazılarının isimleri verilmemiştir. İsimleri verilen kişilerin de kim oldukları bilinmemektedir. Bu kişiler hakkında bilinenler sadece o kişilerin yazar tarafından çok iyi tanındığıdır. Bu izlenime de kitapta kişiler hakkında yazılanlar sayesinde varılmaktadır. Kitapta hem fiziksel hem de ruhsal portre örnekleri vardır. Kitapta kişi anlatımlarındaki başlıkların bazılarında kişilerin isimleri, bazılarında o kişilerin lakapları, bazılarında ise yazar tarafından kişilere verilen sıfatlar yer almıştır. Kitapta edebiyatçı bir kişi bulunmasa da yazan kişinin edebiyatçı olması ve içinde portre örnekleri barındırması nedeniyle kitap tezimize dâhil edilmiştir. Kitapta sadece kişi anlatımı yapılmamıştır. Yazar farklı türlerdeki yazılarına da bu kitapta anlatmıştır. “Aşka Dair, Dilimiz Ne Der, Biz Ne Düşünürüz?, Hayvanlara Gıpta, Cemiyet Hayatı, On Sekiz Bin Lira, Boğaziçi, Olduğu Gibi, Damlara Bakıp Düşündüğüm, Ana, Çocuk ve Oyuncak, Modern Su Perisi, ‘Gönül’ Hakkında, Denizi Yenen Delikanlı, Denizde Dans, Hint Denizi’ndeki Ufak Ada, Harp ve Kadın, Boys Bos, Boza Bardağı Karşısında, İnsan ve Kuyruk” isimli bölümlerde bir konu hakkında deneme tarzında yazılar yazılmıştır. “İki Davet” isimli yazıda yazar, iki arkadaşının evini kıyaslamıştır. “Dilimiz Ne Der, Biz Ne Düşünürüz?, Lisana Hürmet ve ‘Üslub’u Müdafaa” isimli yazılarda yazar, dilimiz hakkındaki düşüncelerinden bahsetmiş ve bununla birlikte bazen insanların birbirine söyledikleri kalıp cümlelerin altında aslında ne demek istedikleri gibi konular üzerinde durmuştur. “Modası Geçmiş Bir Meşhur” bölümünde Gandhi’den, “Yananlara Yardım” bölümünde İstanbul’daki yangınlardan bahsetmiştir. “Çocukluğuma Dair Üç Hatıra” isimli bölümde yazar, çocukluğunda yaşadığı ve önemli olduğunu düşündüğü anısını anlatılmıştır. “Gazeteciliğe Dair” ve “Yeni Usul Mecmuacılık Aleyhinde” isimli bölümde ise yazar, gazetecilik hakkındaki düşüncelerinden söz

¹⁸² Refik Halid Karay, **Tanıdıklarım**, Yayına Hazırlayan: Aslıhan Karay Özdaş, İstanbul İnkılâp Yayınları, 2009, 206 sayfa, (1. bs. 1922). Bu tezde kitabın 2009 baskısı kullanılmıştır.

etmiştir. Kitapta toplam otuz beş bölüm vardır. Bu bölümlerin isimleri: Süfli İhsan, Çapkın Kenan, Tam Bir Muhalif, İstanbul’a Âşık, Gevher Nedret Bey, Dayı Bey, Bir “Şık Tip”, İştirakçi, Bir Avrupa Düşkünü, İki Davet, Çocukluğuma Dair Üç Hatıra, Aşka Dair, Dilimiz Ne Der, Biz Ne Düşünürüz?, Hayvanlara Gıpta, Cemiyet Hayatı, Gazeteciliğe Dair, On Sekiz Bin Lira, Yananlara Yardım, Lisana Hürmet, Boğaziçi; Olduğu Gibi, “Üslub”u Müdafaa, İnsan ve Bahar, Damlara Bakıp Düşündüğüm, Ana, Çocuk ve Oyuncak, Modern Su Perisi, “Gönül” Hakkında, Yeni Usul Mecmuacılık Aleyhinde, Modası Geçmiş Bir Meşhur, Denizi Yenen Delikanlı, Denizde Dans, Hint Denizi’ndeki Ufak Ada, Harp ve Kadın, Boys Bos, Boza Bardağı Karşısında, İnsan ve Kuyruk’tur. Yazarın bu başlıklar içinde portre örnekleri verdiği bölümler: Süfli İhsan, Çapkın Kenan, Tam Bir Muhalif, İstanbul’a Âşık, Gevher Nedret Bey, Dayı Bey, Bir “Şık Tip”, İştirakçi ve Bir Avrupa Düşkünü’dür. Kitapta portre örnekleri bulunan bazı kişiler, yazar tarafından şu şekilde tasvir ve tahlil edilmiştir:

Yazarın Süfli yani aşağılık, bayağı sıfatıyla bahsettiği İhsan, yazarın ilk tanıştığı zaman elini bile uzatmak istemediği fakat zamanla sohbetini, ahlakını sevdiği bir kişidir. Yazar, onu şu şekilde aktarılmıştır:

“Tütün sarısından parmakları öyle lekelenmiş, boyanmıştı ki her biri ufak birer yaprak sigaraya dönmüştü. Bir gün, bir defa, utanacak bir yere, bir ziyarete giderken, ne olur; ayakkabılarını boyatsa ve berbere uğrasa... Hayır, hamamdan, lostracıdan, berberden, nezafet ve itriyattan bir köpek gibi uzak kaçar, bağlasalar ipini koparıp fırlamak, lavanta sürünmüş, yıkanmış finolar gibi, hemen topraklara, çamurlara yatıp bulanarak tekrar kirlenmek isterdi. İndinde tarak, fırça, sabun, diş tozu, ayna, ütü, en lüzumsuz eşyadan madudtu. Sabahleyin o zifir kokulu parmaklarını şöyle, ot yıkarken kullandıkları dört dişli tahta tarak gibi, karmakarışık ve upuzun saçları arasından bir defa geçirir, arkaya atar, ondan sonra, tuvaletini bitirmiş farz edip keyfine bakardı. Onun için fena yer, fena yemek, fena adam yoktu; nerede olsa yatar, ne bulsa yer, kiminle olsa konuşur; ömrünü şurada burada, kâh adi mahalle kahvelerinde, kâh Beyoğlu birahanelerinde geçirir; kâh aşçı dükkânlarında, kâh pahalı lokantalarda yer, kâh süfli halk ile kâh büyük adamlarla görüşürdü. İğrenme nedir, bunu bilmezdi.”¹⁸³

¹⁸³ Tanıdıklarım, 2009, s. 8.

Yazar, burada Süfli İhsan ismi ile temizliği hiç sevmeyen ve hayatını oldukça basit bir şekilde yaşayan birinden bahsetmiştir. Banyo, hamam, berber gibi birçok kişisel temizlik için gerekli olan durumlardan olabildiğince kaçan ve bunlardan nefret eden, hiçbir şeyden iğrenmeyen ve herkes ile sohbet eden bir kişi olarak yazar tarafından aktarılmıştır. Yazar, onun fiziksel tasviri yerine ruhsal tasvirini yapmıştır. Bu, anlatılan kişinin yaşam tarzını özetleyen ama detaylı bir ruhsal tasvir olmuştur. Yazar, bu kişiyi yererken mizahi bir kullandığı gözlemlenmiştir.

Yazarın “Tam Bir Muhalif” diye bahsettiği kişi Veli Bey isminde, yazarın yakından tanıdığı bir kişidir. Onu şu şekilde anlatmıştır:

“Bu kadar temiz, sade, kanaatkâr bir yürekte bu derece derin, keskin, koyu bir kin, ne zaman, ne vukuat ile azalan, eksilmeyen, kuvvetini kaybetmeyen bir köklü ve sağlam husumet hiç de beklenmezdi. Kendisi ihtiyaç, zaruret içinde kıvranmaya alışmış, fakir kıyafetli, şansız, şöhretsiz, ufak tefek, silik, sessiz bir adamdı; ne ilmi vardı, ne nutku vardı, ne fevkalade bir yararlığı görülmüş, ne de belli başlı bir fedakârlık yapmıştı.”¹⁸⁴

Yazar, burada yine ruhsal tasvir yapmıştır. Bahsi geçen kişinin temiz, sade olduğu kadar kindar bir karaktere sahip olduğu özellikle belirtilmiştir. Bu durumun yazarı şaşırtmıştır. Bu kişi, hiçbir vasfı olmayıp kendini ihtiyaç sahibi olarak göstermeyi sevdiğinden söz edilmiştir. Yazar, bu kişi için sıradan, silik bir karakter olduğunu söylemesine rağmen ona yazısında yer vermiştir. Yazar, bahsi geçen bu kişi için eleştirel bir dil kullanmıştır.

“İstanbul’a Âşık” adlı yazıda Hoca Numan Efendi’den bahsedilmektedir. Yazar, çocukluk zamanlarında neden Numan Efendi’ye hoca denildiğini anlamadığını söylemektedir. Çünkü Numan Efendi de ne sarık ne de cübbe vardır. Ancak daha sonradan onun iyi bir eğitim aldığı için bu lakabı aldığını öğrenmiştir. Hoca Numan Efendi için yazar şunları söylemiştir:

¹⁸⁴ a.g.e., s. 21.

“Fılvaki Hoca Numan Efendi ellisine yaklaştığı halde Edirnekapı’dan dışarı çıkmamış, Kavaklardan ötesini merak etmemiş, Mudanya’ya kadar olsun şöyle bir ufacık seyahati hatırından geçirmemişti. Yolculuktan nefret eder, İstanbul’un haricinde, yaşanacak bir memleket olduğuna inanmak istemezdi.”¹⁸⁵

Yazar, burada Hoca Numan Efendi olarak bahsettiği kişinin kısa bir ruhsal tasvirini yapmıştır. Bu tasvirde de fiziksel hiçbir özelliğe rastlanmamıştır. Bu kişi; bulunduğu semtten hiç çıkmamış, İstanbul dışını merak etmemiş biri olarak aktarılmaktadır. Bunun sebeplerinden birisi de anlatılan kişinin yolculuğu sevmemesi olarak ifade edilmiştir.

Yazar, kitabının ilk dokuz bölümünde kendisinin yakından tanıdığı kişileri anlatmıştır. Bu kişilerin kim oldukları bilinmemektedir. Kişiler hakkında verilen örneklerin bazılarında ruhsal, bazılarında fiziksel, bazılarında ise hem ruhsal hem de fiziksel tasvirler iç içe aktarılmıştır. Ancak genel olarak incelendiğinde bu tasvirlerin çoğu ruhsal tasvirlerden oluşmaktadır. Ruhsal tasvirler detaylı anlatılırken kişilerin yaşamları hakkında da bilgiler dile getirilmiştir. Ayrıca bazen anlatılan kişilerin kılık kıyafeti hakkında da detaylı bir anlatım yapılmıştır. Bunlara ek olarak yazar, bu bölümleri samimi ve akıcı bir üslupla yazmıştır. Bu bölümler bazen dört beş sayfa bazen de yedi sekiz sayfa ile sınırlı tutulmuştur. Hatta bazı bölümlerdeki anlatımında mizahi, bazılarında alaycı bir dil de kullandığı gözlemlenmiştir. Yazarın anlatımın içten olduğu için dili de oldukça öznedir. Bunun nedeninin kişilerin isimlerinden söz edilmemesi olduğu söylenebilir. Yazar, kişileri anlatırken onlarla ilgili anılarında da kısaca bahsetmiştir. Bu kitapta kimlerden bahsedildiği bilinmediği halde yazarın etrafındaki sıradan insanları aldığı tahmin edildiği için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitapları içine dahil edilmiştir. Bununla birlikte tanınan kişiler aktarıldığı için de tanışıklıklara dayanan portre kitapları içinde gösterilmiştir.

¹⁸⁵ a.g.e., s. 28.

2.3. Hüseyin Cahit Yalçın, Edebî Hatıralar¹⁸⁶

Bu kitapta yazar, edebî hayatının nasıl geliştiğini ve değiştiğini anlatmıştır. Yazar, başlangıç olarak çocukluğunun ilk yıllarını seçmiştir. Yazar tarafından çocukluğunun ilk yıllarının seçilmesinin sebebi, kendisinin edebiyata olan ilgisinin nasıl başladığını anlatmaktır. Sonrasında ise yazar; eğitim hayatının nasıl şekillendiğini, edebiyat çevresinde nasıl bulunduğunu, edebiyatçılarla nasıl tanıştığını ve onlarla olan münasebetini anlatmıştır. Kitabın yazılma amacı edebiyatçıları anlatmak değil, yazarın edebiyat çevresindeki hayatının anlatılmasıdır. Bununla birlikte bu anlatım sırasında birkaç edebiyatçıya da yer verilmiştir. Çünkü yazar, edebî hayatı sayesinde birçok yazar ile tanışma fırsatı bulmuş, onlarla aynı ortamda çalışmıştır. Onlar anlatılırken yazar, fark ederek ya da etmeyerek o kişilerin portrelerini de çizmiştir. Kitapta bu kişiler için özel sayfalar ayrılmasa da kişilerin tasvirlerini bulmak ve kimlerden bahsedildiğini anlamak zor olmamaktadır. Ancak yazar tarafından iki kişi için başlık açılmıştır. Bu kişiler: Tevfik Fikret ve Mehmet Rauf'tur. Yazarın okumaya olan sevgisi onu kitap almaya ve kitap almak içinde para kazanma ihtiyacına yönlendirmiştir. Bu durum da yazarın yazmasına ve dergi, gazete çevresinde yer edinmeye çalışmasına sebep olmuştur. Yazar, kitabına bulunduğu ortamların değişikliğine göre başlıklar oluşturmuştur. Kitabın içinde yazarın Servetifünun dergisinin kapanmasına sebep olan “Edebiyat ve Hukuk” yazısı da bulunmaktadır. Kitapta toplam yirmi başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar: İlk Çocukluk, İlk Eser: Nadide, Fransız Kültürünün Tesirleri, Vatan ve Hürriyet Aşkı, Mektebi Mülkiyede, Matbuat Hayatında İlk Adım, Memurluk Yaşamı, Servetifünun, Tarık Gazetesinde, Ali Kemal ile Münakaşa, Sabah Gazetesinde, Bir Matbuat Grevi, Başka Dünyalar Hülyası, Edebiyatı Cedide Kütüphanesi, Bir İki Hâdise, Fikret ve Rauf, Fikret'in Servetifünun'dan Çekilmesi, Edebiyat ve Hukuk, Servetifünun Ölüyor ve Son Satırlar'dır. Kitapta karışık olarak toplam on kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler alfabetik sıra ile: Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Ahmet Rasim, Ahmet Şuayb, Cenap Şahabeddin, Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Siret, İsmail Safa, Mehmet Rauf,

¹⁸⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, **Edebî Hatıralar**, İstanbul, Akşam Kitaphanesi, 1935, 187 sayfa.

Süleyman Nesip ve Tevfik Fikret'tir. Bu kişilerin hepsi edebiyatçıdır ve kitapta bu kişilerin portreleri tespit edilmiştir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar sınıf arkadaşı olan Ahmet Şuayip'i şu şekilde aktarmıştır:

“Sınıfa yeni girdiğimiz vakitlerde, bir gün, sıralardan birinin bir ucunda sarışın, mavi gözlü, gayet müstehzi bakışlı, zayıf bir çocuk gördüm. Çekingen, vahşi bir tavrı vardı. Yanına sokuldum. Konuşmağa başladık. Beş dakika içinde aradaki buzlar uçtu. Onun elinde de bir roman vardı. Muhavere derhal edebiyat sahasına geçti. Birtakım romanları okumuş olmakta iştirak aramızda pek kuvvetli bir manevî rabıta vücuda getiriyordu. Şuayp, o muhteriz, müstehzi halile o ana kadar hemen hiçbir ruhî dost bulamamıştı. Kendisini sevenler pek azdı. O da hiç kimşeyi beğenmiyordu. Büyük bir gururu, etrafına faikîyetinî hissetmekten ileri gelen bir azameti ve istihzası vardı”¹⁸⁷

Yazar, burada sınıf arkadaşı olarak tanıştığı Ahmet Şuayip'i ilk gördüğü andan başlayarak anlatmış ve sonunda onunla ilgili genel bir tasvir yapmıştır. Yazarın, onunla ilgili ilk izlenimi yüzünün tasviri olsa da daha sonradan ruhsal bir tahlilden bahsedilmiştir. Anlatımın genelinde de ruhsal bir tasvir dile getirilmiştir. Ahmet Şuayp'in gururlu, çekingen, alaycı bir tavrı olduğu ve bu özelliklerinin onu arkadaş sahibi olma konusunda zor durumda bıraktığı yazar tarafından aktarılmıştır.

Yazar, Halit Ziya Uşaklıgil için şunları dile getirmiştir:

“Halit Ziya Bey daha teklifli, daha ağır görünüyordu. İhtimalki yazıları gibi muntazam ve mutantan konuşmasının da bunda tesiri oluyordu. Rabıtası bozuk bir yazıdan insan nasıl mahcup olursa Halit Ziyanın karşısında da biraz lâübalî davranmaktan insan öyle utanacak zannediyordum. Bende ilk hâsıl olan intiba budur. Halbuki Halit Ziyada dost oldukça ısınan ve hiçbir zaman kaybetmediği o süslü konuşmasına kalbinden gelme bir sıcaklık vermesini bilen bir ruh vardı.”¹⁸⁸

¹⁸⁷ Edebî Hatıralar, 1935, s. 33-34.

¹⁸⁸ a.g.e., s. 75.

Yazar, burada Halit Ziya Uşaklıgil'in kendinde yarattığı ilk izlenimin sonradan onu tanıdıkça değiştiğini söylemiştir. Halit Ziya Uşaklıgil'in konuşmalarından ve yazılarından ilk başta onun sert bir insan olduğunu düşünen yazar, zamanla onun sert olmadığından ve tam tersi sıcak kanlı, cana yakın bir insan olduğundan söz etmektedir. Burada da yine ruhsal bir tasvir yapılmıştır. Burada fiziksel bir betimlemeye rastlanmamıştır.

Yazar, Mehmet Rauf için şunları aktarmıştır:

“Güzel ve zarif giyinirdi. Kısa boylu, tıknazdı ve pek kanlı, renkli bir yüzü vardı. Gözlüklerin altından parlıyan miyöp gözlerindeki zekâ ile bu ateş ve hayat fişkıran varlık canlı bir ateş hissini verirdi. Her zaman temiz ve ütülenmiş beyaz üniformasile derhal göze çarpardı. Rauf bütün bunları iki ayda bir çıkan küçük bir mülazim aylığı ile yapardı. Bir de Servetifinundan arada sırada aldığı birkaç meci diye...

Rauf'ta soğuk ve keskin bir muhakemeden ziyade his hâkimdi. Hissiyatının elinde sürüklenip gider, ta sonuna kadar kendisini bu cereyana bırakırdı. O zaman, ihtirasatından başka dünyada her mülâhazayı unuttur, her şey gözünden silinirdi.”¹⁸⁹

Yazar, burada diğer örneklerden farklı olarak Mehmet Rauf'un fiziksel özelliklerinden de bahsetmiştir. Çok uzun bir fiziksel tasvir olmamasına rağmen Mehmet Rauf'un için dile getirilen kısa ve tıknaz sıfatlarıyla zihinde bir şahıs canlandırılabilir. Fiziksel tasvirin yanı sıra Mehmet Rauf'un ruhsal tasvirinden de söz edilmiştir. Burada Mehmet Rauf için zeki, hisli, özenli bir insan olduğu ifade edilmiştir. Bir konu hakkında değerlendirme yaparken de hislerinin tesiri altında kaldığı belirtilmiştir. Bu durum onun bir olumsuz özelliği olarak yazar tarafından göz önüne serilmiştir.

Yazar, Süleyman Nesip için şunları dile getirmiştir:

¹⁸⁹ a.g.e., s. 152.

“Ahlâk namına en ziyade galeyane gelen de Süleyman Nesip idi. Süleyman Nesip, sakin, yumuşak, son derecede temiz kalbi ve ahlâkı ile hepimize hürmet ve muhabbet telkin etmişti. Yazı hususunda ufak bir kıskançlık gölgesi bile fikrine düşmemiştir. Her yazının daima iyi tarafını bulur, arkadaşlarının meziyetli taraflarını ileriye sürerdi.”¹⁹⁰

Yazar, burada Süleyman Nesip’in daha çok ahlakî özelliği üzerinde durmuştur. Onun temiz kalpli, yumuşak ve sakin olmasından söz edilmiştir. Ayrıca kıskanç bir insan olmadığı ifade edilmiştir. Bu özelliklere de bakıldığında yazarın ruhsal bir portre özellikleri ortaya koyduğu gözlemlenmiştir. Burada fiziksel bir portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Tevfik Fikret için şunları ifade etmiştir:

“Bazı noktalarda çok titizdi, çok hassas idi. İnsanlardan adeta bir zahit hayatı isterdi. Ahlâk ve iyilik neşreden bir peygamberdi. Bu noktada mutaassıptı ve belki bu bir kusurdu. Fakat Fikret bütün bu biraz gayriinsanî büyüklüklerini, insanî zaafılarına karşı merhametsizce müsaadesizliklerini o kadar tatlı, o kadar candan ve affettirici bir surette yapardı ki tenkitleri’nin acısını tadanlar bile Fikrete darılmazlardı.

Fikretin de bir insan sıfatı belki bazı kusurları vardı. Fakat etrafına karşı telkin ettiği muhabbetli hürmet o kadar kat’î idi ki hiçbir hali göze batmazdı. Fikret yalnız başkalarına prensip tavsiye etmeğe kalkmaz, kendisi de bunları nefesine tatbik ederdi.”¹⁹¹

Yazar, burada Tevfik Fikret’in ruhsal özelliklerinden bahsetmiştir. Onun etrafına karşı iyilik dağıttığı ve birçok şeyi de insanları kırmadan yerine getirdiği dile getirilmiştir. Birçok davranışıyla peygamber özelliklerine sahip olduğundan söz edilmiştir. Davranışlarıyla insanlara örnek olduğu ve kimseye yukarıdan bakmadığından bahsedilmiştir. Burada, Tevfik Fikret’in ruhsal özellikleri dışında fiziksel özelliklerinden söz edilmemiştir. Onun ruhsal özellikleri üzerinden hayatında nasıl bir yol izlediğine dair genel bir bilgi de aktarılmıştır.

¹⁹⁰ a.g.e., s. 136.

¹⁹¹ a.g.e., s. 145.

Bu kitap kişileri tasvir için değil, yazarın edebî hayatını anlatmak için yazılmıştır. Fakat kitapta yazarın anılarını anlatırken kişileri de anlattığı hatta onları tasvir ettiği de gözlemlenmiştir. Kitapta bahsi geçen kişilerin hem ruhsal hem de fiziksel portreleri verilmiştir. Hem ruhsal hem de fiziksel portrelerin örneklerde genellikle iç içe olduğu söylenebilir. Ancak ağırlıklı olarak ruhsal tasvir yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan tasvirler incelendiğinde yazarın detaylı bir anlatım gücü ve dikkatli gözlem yeteneği olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak yazar tarafından anlatılan kişilerin ruhsal portreleri çizilirken genel tutumları hakkında da değerlendirmede bulunulmuştur. Yazarın “Tanıdıklarım” adlı kitabıyla kıyaslandığında “Edebî Hatıralar” kitabındaki portre örneklerinde olumsuz bir eleştiriye rastlanmamıştır. Ayrıca bu kitapta da dönemin siyasi durumu gözler önüne serilse de siyasetçilerle ilgili bir portre örneğine rastlanmamıştır. Kitap; anı tarzında olması sebebiyle dili açık, anlaşılır ve akıcıdır. Bununla birlikte kitapta resmî bir dil kullanılmamıştır. Yazar, anı türünde yazdığı bu kitapta sevdiği insanları anlattığı için sohbet havasında sevecen bir üslupla yazmıştır. Bu sebeple de anlatım oldukça öznelidir. Kitapta anılar anlatıldığı için kitap; anı-portre grubu içine, aynı zamanda edebiyatçıları barındırdığı ve bu kişilerin portre örnekleri bulunduğu için de edebî portreler arasına dahil edilmiştir.

2.4. Halit Fahri Ozansoy, Edebiyatçılar Geçiyor¹⁹²

Bu kitapta yazar, anılarını bir araya getirip anlatmıştır. Kitap bu amaçla ilk olarak 1939 yılında Kanaat Yayınevi tarafından basılmıştır. Kitapta yazar, edebiyat gecelerinden, İstanbul’daki edebiyat ortamından, öğretmenlik yaptığı yıllarda okulda yaşadıklarından, edebiyatçı arkadaşları ile edebiyat üzerine sohbet etmek için bir araya geldiklerinde neler yaptıklarından, yazarın bazı edebiyatçı arkadaşlarının yaşadığı ilginç durumlardan ve Afife Jale’nin tiyatroya ilk çıktığı zaman yaşadıklarından bahsetmiştir. Kitap, anı türünde yazıldığı için kişi isimleri kitabın içinde karışık olarak aktarılmıştır. Kimlerden bahsedildiğini bulmak için kitabı

¹⁹² Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Geçiyor**, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1967, 126 sayfa, (1. bs. 1939-Kanaat Yayınevi). Bu tezde kitabın 1967 baskısı kullanılmıştır.

detaylı bir şekilde okumak gerekmektedir. Ayrıca kitapta kara kalem ile çizilmiş kişilere ait portre resimler vardır. Bu resimlerin yazarın, kimlerden bahsettiğini anlamak için yardımcı olduğu da söylenebilir. Buna ek olarak kitap yazarın kara kalem portre resmi ile başlamaktadır. Kitapta bahsi geçen kişilerin hepsi yazarın, tanıştığı ve vakit geçirdiği insanlar olmuştur. Yazar, anılarını anlatırken bazen kısa mısralar da aktarmıştır. Bu mısralar anlatılan kişilerin şiirlerinden alıntılanmıştır. Bazen de yazar tarafından kısa diyaloglardan söz edilmiştir. Yazar, bu kitabında sadece edebiyatçılardan bahsetmemiştir. Edebiyatçılar dışında felsefeci, tiyatrocu, doktor gibi kişilerle birlikte yazarın gündelik hayatında etrafında bulunan ev sahibi, okul müdürü gibi insanları da anlatılmıştır. Kitapta toplam dört ana başlık vardır. Bu başlıklar: Edebiyat Geceleri I-II, Kadıköy’de Üç Dört Yıl Süren Bir Edebiyat Sezonu, Elimde Şiirlerim Geri Çevrildiğim Günler ve Şairlerin Resimleri’dir. İkinci ana başlık olan “Kadıköy’de Üç Dört Yıl Süren Bir Edebiyat Sezonu” için ayrıca on üç yan başlık vardır. Bu yan başlıklar: Prolog, Şemsitâp Mahallesindeki Toplantılar, Aşçı Çavuşun Dükkânında Tiyatro ve Paça Sohbetleri, Üdeba Karargâhında Ahbap Çavuşlar, Nedim Mecmuası Nasıl Çıkmış, Nasıl Batmış?, Moda ve Şifa Akşamları, İki Sonbahar, Bir Yaz ve İki Kışın Hikâyesi, Ömer Seyfeddinin Ölümü ve Ona Ait Hatıralarım, Kadıköy Lisesinde Niyazi Tevfik’in Cerbezesi ve Tahir Nadi’nin Hicviyeleri, Mütarekede Darülbedayi ve Sahnede İlk Türk Kızı, Sahneye Çıkan İlk Türk Kadını “Tatlı Sır”ı Oynarken Nasıl Sırroldu?, Kadıköy Tiyatrosundaki Skandaldan Sonra ve Afife Sahneyi Neden Terk Etti?’dir. Bunlara ek olarak kitapta kara kalem portre resmi olan kişiler: Hakkı Tahsin, Salâhattin Enis, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yahya Kemal Beyatlı, Hamdullah Suphi Tanrıöver, İhsan Raif Hanım, Ruşen Eşref Üneydin, Fazıl Ahmet, Abdullah Cevdet, Halit Ziya Uşaklıgil, Doktor Mehmet Fahri Paşa, Yusuf Ziya Ortaç, Ahmet Haşim, Salih Zeki, Haşim Nahit, Aktör Fehim Efendi, Ali Canip Yöntem, Mahmut Sadık, Falih Rıfkı Atay, Mahmut Yesari, Ahmet Rasim, Fahri Celâl, Nazım Hikmet, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ömer Seyfettin, Orhan Seyfi Orhan, Tahir Nadi, Eliza Binemecyan, Tahsin Nahit, Hüseyin Suad, Afife Jale, Reşat Nuri Güntekin, Celâl Sahir, Refik Halit Karay ve Raşit Rıza’dır. Bu kişilerin hepsi edebiyatçı değildir. Bununla birlikte bu kişilerin hepsinde portre örneklerine rastlanmamıştır. Kitapta, edebiyat çevresinden olup yazar tarafından portresi yazılan kişiler: Hakkı Tahsin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu,

Yahya Kemal Beyatlı, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ali Naci, İhsan Raif Hanım, Celâl Sahir, Haşim Nahit, Ahmet Haşim, Mahmut Yesari, Ahmet Rasim, Reşit Paşazade Âkif ve İsmail Suphi'dir. Kitapta portre örnekleri bulunan bu şahsiyetlerin bazılarını yazar, şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir.

Yazar, Hamdullah Suphi için şunları aktarmıştır:

“Hamdullah Suphi ne zarif, ne kibar adamdı. Genç çehresile garip, fakat göz okşayıcı bir tezat teşkil eden beyaz saçları bende her zaman romantik bir gölün gümüş akislerine eğilmiş bir Raphaël tesiri yapardı. Lamartine'in meşhur kahramanını hatırlatan bu çehrenin ince çizgilerinde bütün bir asalet ve incelik okuyordum.”¹⁹³

Yazar, burada Hamdullah Suphi'nin yüzünden yola çıkarak onun karakterinden bahsetmiştir. Yüzü ile ilgili tam bir tasvir yapılmamıştır. Ancak benzetmelere yapılarak Hamdullah Suphi'nin ruhsal portresi dile getirilmiştir. Hamdullah Suphi'nin yüzü, genç görünmesine rağmen saçlarının beyaz olduğundan ve Lamartine'nin Raphaël'ine benzediğinden söz edilmiştir. Burada Hamdullah Suphi'nin asil ve zarif olduğundan bahsedilmiştir. Buna ek olarak burada onun fiziksel portresi çizilmemiştir.

Yazar, Haşim Nahit için şunları dile getirmiştir:

“Haşim Nahit şiire, içtimaiyata meraklı olduğu kadar sıhhatine de meraklı idi. Kendisinde en hafif bir kırıklık hissetse, derhal perhiz etmeği düşünürdü. Düşünürdü diyorum, çünkü tatbik ettiğini görmüş değilim. Bilâkis bu perhiz arzusunun onda tamamilen zıt tecellerine şahit olmuşumdur. Bazan da kuvvetli yemek arzusuna kapılırdı. O zaman da - kaderin bir cilvesi mi diyeyim? - mutlaka en son akla gelecek, kalorisi pek öyle methe sığmaz gıdalara kaşık veya çatal salardı.”¹⁹⁴

¹⁹³ Edebiyatçılar Geçiyor, 1967, s. 16.

¹⁹⁴ a.g.e., s. 41.

Yazar, burada Haşim Nahit'in sağlığına düşkün olmasından bahsedilmiştir. Yazar, onun sağlığına özen gösterdiğini ve bunun için bir şeyler yapmak istediğini ama bunu bir türlü gerçekleştiremediğini dile getirmiştir. Burada, fiziksel bir portre örneğine rastlanmamıştır. Ayrıca burada tam bir ruhsal portre örneği de meydana getirilememiştir.

Yazar, burada Ahmet Haşim için şunlardan söz etmiştir :

“Fakat beriki, Haşim-i aruzî müthişti! Bir gün bakardık iltifatla selâm edip yanımıza sokuluyor, ertesi gün bakardık, selâm vermeden, gazapla yan yan bakarak geçiyor.

...

Derken günün birinde bakardık ki, Ahmet Haşim gene sebebi yalnız kendisince malûm dargınlığını unutmuş, yanımıza geliyor, söylüyor, şakıyor, nükteler savuruyor! Bu saadet bizi, geçmiş gazabın sebeini sormaktan menederdi. Zaten buna cesaret edemezdik! Ahmet Haşimin böyle her ay birimize darıldığı ve her ay birimizle barıştığı günleri düşündükçe şimdi bile içime hem hüznün, hem neşe beraber doluyor ve bu iki zıt duyguya biraz da hayret karışıyor.”¹⁹⁵

Yazar, burada Ahmet Haşim'in kendi içinde yaşadığı duygu değişimi ve bunun onun karakterine nasıl yansıdığını anlatmıştır. Ahmet Haşim'in nedeni hiç bilinmeden kendi içinde insanlara küsüp barışabilen ve bunun için kimseye bir açıklama yapmadan hareketleri ile insanlara belli eden bir karakter yapısına sahip olduğu dile getirilmiştir. Bu davranışıyla etrafındaki insanlara kederi ve mutluluğu bir arada yaşatmayı becerebilen bir insan olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Ahmet Haşim'in mutluyken etrafındakilere de mutlu ettiği söylenmiştir. Bu mutluluğunu hareketleri ile insanlara yansıttığı belirtilmiştir. Yazar, burada Ahmet Haşim'in sadece ruhsal portresini yapmış, fiziksel portresinden hiç bahsetmemiştir.

Bu kitapta, bahsi geçen kişilerden anı anlatımları içinde söz edilmiştir. Bu portre örnekleri, anı anlatımları içinde yeri geldikçe ve gerek duyuldukça ifade

¹⁹⁵ a.g.e., s. 49.

edilmiştir. Bu nedenle de bazı kişiler uzun uzun anlatılırken bazı kişilerle ilgili kısa birkaç sözcük yazılmıştır. Kitaptaki portre örneklerinde fiziksel portrelere rastlanmıştır fakat bu örnekler çok kısa anlatılmıştır. Çok az olmakla birlikte fiziksel ve ruhsal portrelerin iç içe verildiği gözlemlenmiştir. Lakin bu fiziksel portre örneklerinin oldukça yüzeysel olduğu ve daha çok ruhsal portre tariflerine yardımcı olmak için ifade edildiği gözlemlenmiştir. Kitapta çoğunlukla ruhsal portrelere rastlanmıştır. Bunlara ek olarak bu kitap, yazarın anılarının ve portrelerin iç içe olarak verildiği ilk kitabıdır. Bununla birlikte yazarın bu türdeki ikinci kitabı “Edebiyatçılar Geçiyor”da örnekler daha fazladır. Bu kitapta aktarılan bazı örneklerde yazarın tanıyıp da vefat eden bir arkadaşı arkasından duyduğu özlemi onu anlatarak dile getirdiği gözlemlenmiştir. Bu örneklerde, o kişiyi unutmak istemediği ve özlemle karışık bir serzeniş de bulunmakta olduğu söylenebilir. Kitap, anı türünde olduğu ve kişileri de betimlediği için anı-portre grubu içinde yer almıştır. Aynı zamanda edebiyatçılardan da bahsettiği için edebî portreler grubuna dahil edilmiştir. Fakat edebiyat çevresi haricinde de anlatılan kişiler olmasından dolayı edebiyatçılar dışında kişilerinde de anlatıldığı grupta da yer almıştır. Kitabın basımı eski olduğu için bazı kelimelerin günümüz Türkçesinden farklı kullanımları mevcuttur. Ancak bu durum okumayı zorlaştırmamaktadır. Buna ek olarak kitap anı tarzında da olduğu için akıcı ve anlaşılırdır. Ayrıca, kitap anı tarzında olduğu için yazar, sohbet havasında, öznel bir dil kullanarak yazmıştır. Anlatılan kişilerle ilgili olumsuz bir tutum tespit edilmemiştir. Eğer yazar tarafından kişilerin olumsuz özelliklerinden bahsedilecekse de tatlı bir dil ile yumuşatılarak, güzel bir sebebe bağlanarak verilmiştir. Bunun sebebi, yazarın anılarını aktarırken mutlu olduğu zamanlardan bahsetmeyi ve sevdiği insanları aktarmayı tercih etmiş olması gösterilebilir.

2.5. Samet Ağaoğlu, Babamın Arkadaşları¹⁹⁶

Bu kitabın ilk baskısı Nebiloğlu Yayıncılık tarafından 1958 yılında yayımlanmıştır. Kitap iki yüz on üç sayfadır. Yazarın bu kitabı yazma amacı

¹⁹⁶ Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, İstanbul, Baha Matbaası, 1969, 213 sayfa, (1. bs. 1958-Nebiloğlu Yayıncılık). Bu tezde kitabın 1969 baskısı kullanılmıştır.

yüzlerini babasıyla birlikte tanıdığı ama şimdi çoktan ölmüş bir kısım siyaset, ilim, sanat adamının ruh ve şahsiyet tahlilini yapmaktır. Yazarın babası siyaset ve fikir hayatında önemli isimlerden biri olan Ahmet Ağaoğlu'dur. Yazar, anlattığı kişilerin hepsini babası sayesinde çocukluk zamanından beri tanımaktadır. Bu kişiler, artık resmî görevlerinden ayrılmış sıradan bir hayat süren insanlar olmuşlardır. Bu kitap anı-portre türünde yazılmış bir kitaptır. Yazar, anlattığı kişileri yakından tanıdığı için yakın arkadaşlarını anlatır gibi yazmıştır. Yazarın bu tezde, bu kitap ile birlikte üç kitabı alınmıştır. Diğer iki kitabının ismi "Sıkı Adamlar-Edebî Portreler" ve "Âşina Yüzler"dir. Kitaplarda bazı benzer taraflar bulunmaktadır. Mesela, bu kitapta Samet Ağaoğlu'nun "Âşina Yüzler" kitabında olduğu gibi kişi adları verilmeden bu kişilerin isimleri yerine bazı sıfatlar ya da yakıştırma isimler kullanılarak başlıklar oluşturulmuştur. Kitabın ilk baskısında bu isimlerden bahsedilmemiştir. Fakat daha sonraki baskılarda bu isimler belirtilmiştir. Elimizdeki kitapta da kişi isimleri bulunmamaktadır. Bu nedenle başlıklar verilirken parantez içinde kimlerden bahsedildiği bizim tarafımızdan belirtilmiştir. Toplamda yirmi altı başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar: Babamın Arkadaşları (Ziya Gökalp), Milli Hatip (Ömer Naci), Anlaşılmayan Adam (Tunalı Hilmi), Dinsiz Mütefekkir! (Doktor Abdullah Cevdet), Harbiye Nazırı'nın Kardeşi (Nuri Paşa), Siyasetin Üstündeki Adam (Prof. Dr. Akîl Muhtar Özden), Garip Bir Avukat (Avukat Haydar Rifat), Topçu Binbaşılığından Bahriye Vekilliğine (Topçu İhsan), Kadın Şair (Celâl Sahir), Bir Nazır (Doktor Nâzım), Tarihi Siyasi Profesörümüz (Yusuf Akçura), Üç İnsan (Abdül Reşit Efendi, Seyit Tahir Efendi, Prof. Halim Sabit Nişbay), Perde Arkasındaki Adam (Hüseyinzâde Ali Turan), Kırklardan Biri (Kara Kemal Bey), İnkılap Oluyor (Ali Çetinkaya – Kel Ali), Millî Şair (Mehmet Emin Yurdakul), Kurban Başvekil (Recep Peker), Dokuzuncu Büyük Millet Meclisinin En Yaşlı Azası (Hüseyin Cahit Yalçın), Doktorluk ve Siyaset (Prof. Dr. General Esat Işık), Bizim Saint Just (Doktor Reşit Galip), Meçhul Kahraman (Karlı İbrahim Cihangir), En Genç Ama En Vefasız Arkadaş (M. Fuad Köprülü), Azap Kapısı (Halide Edip Adivar), Kısmi Siyasi Müdürü (Tevfik Hadi Baysal), Bir Devrin Sembolü (Hamdullah Suphi Tanrıöver), En Yakın Arkadaşı (Sitare Ağaoğlu - Yazarın annesi)'dir. Bu kitapta, edebiyatçı olup portre örneği bulunan kişiler: Ziya Gökalp, Ömer Naci, Hilmi Tunalı, Abdullah Cevdet, Celâl Sahir, Yusuf Akçura, Mehmet

Emin Yurdakul, Hüseyin Cahit Yalçın, M. Fuad Köprülü ve Halide Edip Adivar'dır. Kitapta portre örnekleri bulunan şahsiyetlerin bazılarını yazar, şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Ziya Gökalp hakkındaki izlenimlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Tıknaz, şişman vücudunu biraz zorlukla iki yana sallana sallana taşıyordu. O, siyasî ve asker diktatörlerin Devlet gemisini karşılıklı ihtirasların kurduğu muvazene sayesinde yürütebildikleri bir devirde kendi sahasının tek diktatörü idi. İstanbul Darülfünunu'ndaki (Üniversitesindeki) kürsüsünde nasıl konuşuyorsa mensup olduğu fırkanın umumî merkez içtimalarında da öyle konuşuyordu. Aynı sâkin, muntazam, sarf ve nahvi yerinde lisan; aynı kendisine itiraz edilmesini kabul etmiyen, kendi fikirlerinden başka fikirlerin yanlış olduklarına önceden hükmetmiş insan duruşu! Onu yalnız emir vermek, yol göstermek için ağzını açan bir Sfenks'e, veya bir Buda'ya benzetmek pekâlâ mümkündü. Sükût içinde tahakkümü temsil eden bir heykel de sayılabilirdi. Türk cemiyetini Batılı olmaya teşvik eden bu mürşit, işini Şarklı bir şeyh metod, zihniyet ve ruhu ile yapıyordu. Onun ruh ve zihniyeti ile inanışları arasındaki tezat fikirlerinin sapmasına sebebiyet veriyor, aslı kendisine ait olmıyan bir sözü, 'Garp medeniyetinden, Türk Milletinden, İslâm Ümmeti'nden olmak' vecizesini telkin ederken, Batı medeniyetinin temeli olan insan hak ve hürriyetlerini devletin mutlak otoritesi altına almakta tereddüt etmiyerek 'hak yok, vazife var' diye bağırıyordu.”¹⁹⁷

Yazar, burada Ziya Gökalp'i, fiziksel özelliklerinden çok kısa bahsederek anlatmaya başlamıştır. Bu bilgiye göre fiziksel olarak Ziya Gökalp'in kısa ve şişman bir insan olduğu öğrenilmektedir. Daha sonra onun ruhsal özellikleri üzerinden siyasi düşüncesi ve siyasette hangi yolda yürünmesini istediğinden söz edilmiştir. Kendi alanında tek kişi olduğundan ve kendi düşüncelerinden farklı olanları asla kabul etmediğinden bahsedilmiştir. Konuşması, duruşu ve hareketleri ile kişiler üzerinde hüküm kuran ve düşüncelerini insanlara benimsetmeyen çalışan bir lider vasfına sahip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Ziya Gökalp'in ruhunun başka düşüncelerinin başka olduğundan ve bu sebeple de kendi içinde çeliştiğinden söz edilmiştir. Yazar,

¹⁹⁷ Babamın Arkadaşları, 1969, s. 4-5.

burada Ziya Gökalp'i eleştirmektedir. Daha çok ruhsal portresini vererek anlattığı Ziya Gökalp'i, bu özellikleri üzerinden siyasi görüşlerine dayandırılarak olumsuz bir eleştiri yapıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte; Sfenks, Buda, Şarklı şeyh gibi Ziya Gökalp'in liderlik vasfını vurgulamak için kullanılan benzetmeler de dikkat çekmektedir.

“Millî Şair”imiz Mehmet Emin Yurdakul, yazarın babasının arkadaşları arasında en çok sevdiği yüze sahip olan kişidir. Yazar, bu kişi için şunları aktarmıştır:

“İttihat ve Terakki liderlerinin kendisine hemen hemen resmen taktıkları bu ‘Millî’ ünvanı bir bakıma ona yakışıyordu. Şişman, iri vücudunun üstünde bembeyaz sakalı, beyaz yüzü, iri, açık mavi ışıklarla dolu gözleri, titrek, âhenkli sesiyle Türk Tarihi'nin efsane Ozanlarına benziyordu.”¹⁹⁸

Yazar, burada Mehmet Emin Yurdakul'un fiziksel özelliklerini anlatmıştır. Ancak bu fiziksel özellikler, anlatılan kişinin daha çok yüz hatlarıyla ilgili olmuştur. Şişman bir vücuda sahip olan Mehmet Emin Yurdakul'un beyaz bir teni ve mavi gözleri olduğundan söz edilmiştir. Türk tarihinin efsane ozanlarına benzediği için de kendisine millî unvanın çok yakıştığı söylenmiştir. Burada Mehmet Emin Yurdakul'un yüzeysel bir portresine yer verildiği görülmektedir.

Yazar, “Dokuzuncu Büyük Millet Meclisinin En Yaşlı Âzası” olarak adlandırılan Hüseyin Cahit Yalçın hakkında şunları söylemiştir:

“Bu ufak burunla o geniş, yuvarlak alnın, bu yok denilecek kadar silik çene ile o tepeden enseye doğru kalınlaşan kafa parçasının, bu küçük gözlerle, yeleleri andıran o saçların ne ilgisi var? Bu burun, ağız, çene, gözler kocaman başa sanki ayrı ayrı yapıştırılmışlar! Bu başla bu yüz arasındaki âhenksizlik uzun bir hayatın çeşitli tezatlarını ilâhi bir hükmün damgası haline getirmiş! Kendisi bu kaderin ağırlığını, acısını, garipliğini belki ilk defa en yaşlı üye olarak Dokuzuncu Büyük Millet Meclisi'ne reislik ettiği gün tattı.”¹⁹⁹

¹⁹⁸ a.g.e., s. 106.

¹⁹⁹ a.g.e., s. 121.

Yazar, burada Hüseyin Cahit Yalçın'ın fiziksel özelliklerini aktarmıştır. Yazar tarafından anlatılan kişinin yazıyla portre resmi yapılmıştır. Bu yüz portresi okunarak Hüseyin Cahit Yalçın'ın portresini çizmenin mümkün olduğu düşünülmektedir. Yazar, bu tasvirinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın yüzünün uyumsuz olduğuna dikkat çekmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın'ın burun, alın ve çenesinin; kafası, gözleri ve saçlarının birbiriyle ilgisiz bir bütün içinde bulunduğunu ifade edilmiştir. Başının büyük olduğu ve burun, ağız gibi organlarının bu baş için çok küçük olduğu söylenmiştir. Yazar, bu yüz uyumsuzluğunun Hüseyin Cahit Yalçın'n hayatına da tesir ettiğine inandığını ifade etmiştir. Burada ruhsal bir portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, “Âşina Yüzler” kitabında M. Fuad Köprülü'den bu kitabındaki gibi aynı şekilde bahsetmiş ve aynı örnekleri vermiştir. Ancak tezimize, bu kitaptan da “Âşina Yüzler” kitabından farklı bir örnek aktarılmıştır. M. Fuad Köprülü için bu kitaptaki bir başka tasvir örneği şöyle ifade edilmiştir:

“Biraz uzun beyaz yüzü, kumral saçları, uçları aşağıya çekik gür kaşları, açık yeşil gözleri var. Yanaklar, dudaklar pembemsi. Kısaya yakın boyu ve zayıf vücuduyla ne kadar genç duruyor. Halbuki o babamın en yakın arkadaşlarından biridir. Sonra yine o kadar genç ki bana hiç çekinmek hissi vermiyor. Yanında rahat rahat oynuyabiliyorum.”²⁰⁰

Yazar, burada M. Fuad Köprülü'nün fiziksel portresi anlatılmıştır. Bu anlatımda M. Fuad Köprülü'nün sadece yüzü değil, vücudu hakkında da bilgi aktarılmıştır. M. Fuad Köprülü'nün zayıf ve boyunun kısa olduğu dile getirilmiştir. Aynı zamanda teninin beyaz olduğundan ve kumral bir kişi olduğundan bahsedilmiştir. M. Fuad Köprülü, yazarın babasıyla yaşıt olmasına rağmen babasından çok daha genç olduğundan ve bu nedenle de yazarın kendini ona yakın hissettiğinden söz edilmiştir. Bu anlatımda ruhsal bir portre örneğine rastlanmamıştır.

²⁰⁰ a.g.e., s. 162-163.

Yazar, “Bir Devrin Sembolü” olarak adlandırılan Hamdullah Suphi Tanrıöver için de şunları söylemiştir:

“... 9 uncu Büyük Millet Meclisi Kürsüsü ve yüzlerce adam! Aralarında, ortasında iki yana dikkatle ayrılmış göz alıcı kır saçların çerçevelediği düzgün, beyaz, ama hep güneşle yanmış, tunçtan gibi yüzünde son derece tatlı bakışlı kestane gözlerine, ince dudaklarının üstünü hafif kumrallaştırmış bıyıklarına hayran hayran baktığım biri var. Sesinin ahengi, konuşması, hayalleri, şakaları hoşuma gidiyor. Babamın arkadaşları arasında bu adama kardeşlerim ve ben ‘amca’ diye sesleniyoruz.”²⁰¹

Yazar, burada Hamdullah Suphi Tanrıöver’i çok sevdiğinden bahsetmiştir. Bu durum, yazarın kullandığı “hayran hayran baktığım, hoşuma gidiyor” sözlerinden saptanmıştır. Yazar, Hamdullah Suphi Tanrıöver’in yüzünün portresinden söz etmiştir. İnce dudaklar, yanık yüz, kahverengi gözler, kumral bıyıklar gibi özelliklerle anlatılan kişinin yüzü hakkında bilgi aktarılmıştır. Bunun dışında bakışlarının tatlı olduğu ve sesinin tonunun güzel olduğu belirtilmiştir. Yazar, Hamdullah Suphi Tanrıöver’i sevdiği için ona oldukça sevecen bir tutumla yaklaşmıştır. Burada ruhsal bir portre örneğine rastlanmamıştır.

Kitapta bahsedilen kişiler hakkında bazen detaylı bilgi verilse de bazen daha yüzeysel bir anlatım yapılmıştır. Detaylı bir tasvir yapılmasının sebebi: Anlatılan kişilerin, yazarın babası sayesinde tanınmış olması ve onların uzun bir süre gözlemlenmiş olmasıdır. Tam aksine bahsedilen kişiler yazarın çocukluk ve gençlik dönemi anılarını içerdiğinde ise bazen daha kısa tasvirlere yer verilmiştir. Çünkü bu anıların üzerinden çok zaman geçmiş olması nedeniyle bazılarını çok net hatırlayamadığı tespit edilmiştir. Yazarın anılarla iç içe geçen anlatımında akıcı ve kolay anlaşılır bir üslup kullanılmıştır. Yazar anlatmak istediği kişilerle ilgili nesnel bir yaklaşım yerine hem babasının arkadaşları olması hem de bu sayede onları yakından tanımış olması dolayısıyla öznel bir yaklaşımla anlatım yapmıştır. Yazar, sevdiği kişilere karşı daha yumuşak ve sevecen bir dil kullanırken hoşlanmadığı

²⁰¹ a.g.e., s. 177.

kişilere karşı sert ve biraz alaycı bir dil kullanmıştır. Yazarın hoşlanmadığı kişiler, genellikle siyasi görüş olarak babasından ve kendisinden farklı görüşte olanlardır. Bu nedenle bu kişileri, olumsuz eleştirirken onlara karşı acımasız olmaktan çekinmemiştir. Bu kitaptaki portre örneklerinde, daha çok fiziksel portreler ve özellikle yüz portrelerinin çokluğu dikkat çekmiştir. Kitapta aktarılan ruhsal portre örneklerinde ise tanınmış kişilere, karakterlere ya da tiplere yapılan benzetmeler farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu kitap, anılardan bahsettiği için anı-portre kitapları içinde yer almıştır. Bununla birlikte edebiyatçıları da anlattığı için edebî portre kitapları içine; siyasetçilerden bahsettiği için siyasî portre kitapları içine dahil edilmiştir. Ayrıca tanınmış kişiler anlatıldığı için de tanışıklıklara dayanan portre kitapları içinde yer almıştır.

2.6. Yusuf Ziya Ortaç, Bir Varmış Bir Yokmuş - Portreler²⁰²

Bu kitaptaki yazılar ilk başta Akbaba dergisi için yazılmıştır. Yazarın, bu yazıları dile getirmesinin sebebi anı türünde kimsenin yazmaya cesaret edemediğini fark etmesidir. Bu nedenle de Akbaba dergisinde kişilerin de anlatıldığı anı yazıları yazmaya başlamıştır. Daha sonra yazar, bu yazıları kitap haline getirmeye karar vermiştir. Yazarın bu yazıları kitap haline getirmesinin amacı da yine aynı sebepten kaynaklı olarak o dönemde Türk edebiyatında anı üzerine yazılmış az sayıda kitap olmasıdır. Bununla birlikte yazar, çevresine anılarını anlattığında bunların ilgi ile dinlendiğini de fark etmiştir. Bunlara ek olarak yazar, dergi için çıkardığı bu yazıların bir arada olmasını istemiştir. Yazılar toplanıp kitap haline getirilirken kitaba eklemeler de yapılmıştır. Kitaptaki kişilerin hepsi edebiyat çevresindendir. Yazar, bu kişilerin bazılarıyla tanışmış, bazılarıyla bulunduğu ortamlarda karşılaşmış, bazılarıyla ise çalışmıştır. Kitapta kişilerden bahsedilmeden önce o kişilerin küçük birer portresi kara kalem ile çizilmiştir. Bu resimleri çizen kişi Münif Fehim Bey'dir. Kitabın içindeki resimlerin hemen altına resmi çizilen kişinin doğum ve vefat tarihleri yazılmıştır. Aynı resimlerin birkaçına kitabın kapağında da yer verilmiştir.

²⁰² Yusuf Ziya Ortaç, **Bir Varmış Bir Yokmuş – Portreler**, İstanbul, Akbaba Yayınları, 1960, 188 sayfa.

Kapak resimleri ise Yalçın Çetin'e aittir. Kitapta yazar, anlattığı kişilerle ilgili anılarından çokça bahsetmiştir. Bu nedenle de portre örnekleri fazla değildir. Buna ek olarak anlatılan kişilerin eselerinden ya da söyledikleri güzel sözlerde aktarılmıştır. Kitapta toplam yirmi dört kişi anlatılmıştır. Bu kişiler: Abdülhak Hâmid Tarhan, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Cahit Yalçın, Süleyman Nazif, Rıza Tevfik, Mehmet Âkif Ersoy, Celal Sahir, Abdullah Cevdet, Mithat Cemal Kuntay, Ahmet Haşım, Emin Bülent Bakiler, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin, Enis Behiç Koryürek, Yahya Kemal Beyatlı, Ercüment Ekrem Talu, İbrahim Alâattin, Halil Nihat, Reşat Nuri Güntekin, Mahmut Yesari ve İbn-ül-Emin Mahmut Kemal İnal'dır. Bu kişilerin hepsi edebiyatçıdır ve kitapta onlarla ilgili portre örnekleri bulunmaktadır. Kitapta portre örnekleri bulunan şahsiyetlerin bazılarını yazar, şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Cenap Şahabettin'i ilk defa Birinci Dünya Savaşı'nın ilk günlerinde İctihat Evinde gören yazar, ondan şöyle söz etmiştir:

“...Yandan ayrık, tek tük gümüş pırıltılı saçları, biraz etli, biraz akçıl yüzü, kısamsı boyu ve ıslıl ıslıl siyah gözleriyle çoktandır içimde yaşayan adamdı o.

Koyu, duman rengi bir elbise, fantezi bir yelek giymişti. Az şık, çok süslüydü.

Biliyorsunuz elbet: Cenap, doktordu. Fransızca'yı, Fransız kadar, hayır, Fransız şairi kadar biliyordu. Çok okuyan adamdı: Felsefe kitabı, fal kitabı, ahçı kitabı ... Belki de bundan, bilgi şımarığı idi biraz!

Cenap'a hayran olmamak imkânsızdı. Ama, sevmek de imkânsız. Zekâsını, kültürünü, sizi aydınlatmak için değil, cehaletinizi, ahmaklığınızı göstermek için kullanırdı: Kendinizden utanır, ona da düşman olurdunuz!”²⁰³

Yazar, burada Cenap Şahabettin'in hem fiziksel hem de ruhsal özelliklerini aktarmıştır. Ancak anlatılan fiziksel özellikler, daha çok Cenap Şahabettin'in yüzüyle ilgili olmuştur. Bunun dışında fiziksel özellik olarak boyunun kısaya yakın olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca bu anlatımdan Cenap Şahabettin'in bilgili, zeki ve kültürlü bir adam olduğu öğrenilmiştir. Cenap Şahabettin'in bu özelliklerinin

²⁰³ **Bir Varmış Bir Yokmuş – Portreler**, 1960, s. 25.

farkında olduğundan ve bunu insanları aşağılamak veya onları küçük düşürmek için kullandığından söz edilmiştir.

Süleyman Nazif'i ilk defa Edebiyat Fakültesinde imtihan odasında gören yazar, onu şöyle tasvir etmiştir:

“... Başında, kenarları kulak uçlarına değen koyu kırmızı bir fes, arkasında koyu lâcivert bir esvap, kolalı gömlek, kolalı yaka, kolalı ve altın düğmeli kolluklar vardı. Bir Diyarbakır çibaniyle tırmalanmış yüzü esmer ve çetindi. Kaşları simsiyah ve çatık çaydı. Gözleri simsiyah ve parıl parıldı. Sakalı simsiyah ve vahşiydi. Karşısında mutlaka ürkek bir saygı duyardınız. Bâki'nin Kanuni Sultan Süleymana yazdığı mersiye okuyordum. Vezin bilişime âdetâ öfkelenerek şaşmıştı. Ama, ne tatlı bir öfke, ne bahtiyar bir hayretti görseniz!

Konuşurken, gülerken, ön dişleri bıyıklarının siyah çalısı arasında parlayınca, yırtıcı bir kaplan oluyordu o!

Bu kaplan, elli yedi yıllık ömrü boyunca, zulme karşı, kahra karşı pençeleşmiştir.

...

Süleyman Nazif tanıdığım insanların en gözü peklerinden biriydi. İnancında sağlamdı. Saplandığı fikir .. den sökemezsiniz. Hele izzeti nefsine, onun kadar alınganlıkla düşün insan görmedim.

Ama bu granit yüzlü adamın kalbi kadifedendi. Bu sert adam zarifti. Bu acı adam, tatlı ve nüktedandı.”²⁰⁴

Yazar, burada Süleyman Nazif'in hem fiziksel hem de ruhsal özelliklerini bir arada aktarmıştır. Bu anlatımda Süleyman Nazif'in fiziksel özellik olarak sadece yüzünün portresi yapılmıştır. Onun yüzünün esmer, kaşlarının çatık ve siyah, gözlerinin siyah ve parlak olduğundan söz edilmiştir. Ayrıca yüzünde Diyarbakır çibani olduğu ifade edilmiştir. Süleyman Nazif'in ruhsal olarak da zulme karşı, inançlı, fikirlerinde kararlı ve gözü pek biri olduğu söylenmiştir. Bununla birlikte ne kadar sert ve ciddi görünürse görünsün onun zarif, tatlı ve şakacı olduğu dile getirilmiştir. Bu anlatımdan Süleyman Nazif'in farklı karakter özelliklerini bir arada barındırdığı anlaşılmaktadır.

²⁰⁴ a.g.e., s. 47-48.

Yazar, Mithat Cemal Kuntay için şunları söylemiştir:

“... Dairenin bütün sorumluluklarını, bütün yükünü bazı bembeyaz dişleriyle gülererek, bazı gözbebekleri çıldırarak taşırdı ... Taşırdı, çünkü Mithat Cemal'i yalnız seven değil, duyan, anlayan, tadan adamdı!

Mithat Cemal Kuntay, tanıdığım insanların en çalışkanlarından biridir. Güçlükten yılmazdı. Fransızca'yı kendi kendine ve sahiden öğrenmişti. Zengin ve zarif kitaplığında, kalemle okunmamış tek kitap, kenarına not yazılmamış tek sahife bulamazsınız.”

...

Kuntay, bütün hayatınca güzel, ama daima parasız yaşadı. Maçka'da eski ve seçme eşya ile döşeli iyi bir apartmanda otururdu. Otomobilden başka taşıta binmezdi. Yalnız Abdullah Efendi Lokantasında bol ve pahalı yedi. Daima en büyük terzilerde giyinirdi... Ve meteliksiz gezerdi!

Ne zarif insandı, ne hazır cevap insandı bilseniz ... Nükteyi, kendisine karşı bile olsa feda etmezdi.”²⁰⁵

Yazar, burada Mithat Cemal Kuntay'ın ruhsal portresinden söz etmiştir. Mithat Cemal Kuntay'ın sevgi dolu, duyarlı, anlayışlı ve zarif olduğundan bahsedilmiştir. Bunun dışında çok çalışkan olduğu ve çok okuduğu söylenmiştir. Ayrıca şaka yapmayı çok sevdiği ve hazır cevap bir insan olduğu belirtilmiştir. Bunların dışında bu anlatımda Mithat Cemal Kuntay'la ilgili fiziksel bir portre örneği tespit edilmemiştir. Burada onun dişlerinden ve göz bebeklerinden bahsedilmiştir ama bu anlatım bir portre örneği oluşturmamaktadır.

Ahmet Haşim'in bir şiirine hiciv yazan yazar, yazıdan bir gün sonra kendisini odasına ziyarete gelen Ahmet Haşim ile dost olmuştur ve onu şöyle aktarmıştır:

“Size önce Haşimin resmini çizeyim: Büyük, fırlak bir alın. Sonra, yine bu alın kadar büyük, sağlam, ortası çukur, fırlak bir çene. Kaşlar, yukarı doğru çekilmiş, uçları biraz kırık iki şeytan çizgisi. Göz bebeklerinde, altın, demir, bakır karışık bir maden parçasının bütün renk ışıklarını görürdünüz. Yüzü, taşkın bir neşe, taşkın bir öfke, taşkın bir arzu ile kırmızıydı.

²⁰⁵ a.g.e., s. 90.

...

Haşim, ölünceye kadar o zeki baştan ürktü...

Üç Ahmet Haşim var: Şair Haşim, fıkra yazarı Haşim, konuşan Haşim.

Hemen söyleyim: Üçü de şairdi bunların.

Konuşan Haşim'in tadına doyamazdınız. Bu, tuzu, biberi, hardalı çok, iştah açıcı yemekler, baş döndürücü sert içkiler gibi bir konuşmaydı.

Onu, biraz huysuz, biraz hırçın, biraz ağulu yapan, mizacından çok talihiydi.”

206

Yazar, burada anlatıma Ahmet Haşim'in resmini çizeceğini söyleyerek başlamıştır ve onun yüzünün portresini anlatmıştır. Yapılan bu tasvir sayesinde Ahmet Haşim'in yüzünün portresi zihinde canlandırılabilir ve resim olarak çizilebilir. Bu ruhsal portre örneğinde kullanılan sıfatlar sayesinde anlatım daha da netlik kazanmış ve daha derinlemesine bir anlatım olmuştur. Ahmet Haşim'in ruhsal portre tasvirinde ise onun üç farklı karakteri olduğundan söz edilmiştir. Ahmet Haşim'in çok konuşkan ama aynı zamanda hırçın ve genellikle de alıngan bir yapıya sahip olduğundan bahsedilmiştir. Bunun dışında kendi yüzünden hoşlanmadığı ve talihsiz bir insan olduğu da belirtilmiştir.

Mehmet Emin Yurdakul ile sohbet etmek için ara sıra evine giden yazar, onu şu şöyle anlatmıştır:

“Orta boylu, kalın yapılı, gövdesi bacaklarından uzun, tertemiz bir adamdı. Fil dişi beyazı yüzünde açık kumral, güzel bir sakalı vardı. Sevgi dolu gözlerle bakar, titreyen seslerle konuşurdu. Kalbi çok merhametliydi, eli çok merhametsiz. Kalemi yoksullar için siyah yaşlarla bol bol ağlar, ama açılan avuçlara yelek cebinden bir metelik damlamazdı!

Mehmet Emin Yurdakul, bahtiyar insandır: Büyük şair olduğuna inanarak yaşadı, Milli Şair olduğuna inanarak öldü.”²⁰⁷

²⁰⁶ a.g.e., s. 96.

²⁰⁷ a.g.e., s. 115.

Yazar, burada Mehmet Emin Yurdakul'un fiziksel özelliklerini anlatarak başlamıştır. Onun orta boylu, kalın yapılı ve uzun bacaklı olduğu söylenmiştir. Buna ek olarak teninin beyaz ve sakalının kumral olduğu belirtilmiştir. Bunu dışında ruhsal özellikleri verilen Mehmet Emin Yurdakul için merhametli ama cimri olduğundan söz edilmiştir.

Ömer Seyfettin'i yakından tanıyan ve onunla birçok defa vakit geçirme fırsatı bulan yazar, onu şöyle dile getirmiştir:

“Hızla açılan kapıdan içeri girişi, hayır girişi değil, atılışı hâlâ gözümün önündedir. Bu kadar gergin vücut, bu kadar kımıldanan insan, o gün bugündür hâlâ görmedim. Göğsü alabildiğine ileride, omuzları gerideydi. Sarı, uçları az kıvrık bıyıkları vardı. Kaşlar seyrek ve altın kumralı... Saçlar da öyle... Hafif çiçek bozuğu yüzünde alayla acı karışık tuhaf bir gülümseme hiç eksik olmuyordu. Kirpiksiz gözleri bir noktada duramıyan iki damla mavi ışıktı. Elinizi sıkışından anlıyordunuz, çok kuvvetliydi. Bu adam, Ömer Seyfettin'dir.”

208

Yazar, burada Ömer Seyfettin'in fiziksel özelliklerinden bahsetmiştir. Onun vücudunun gergin bir görünüme sahip olduğu söylenirken vücutta tezat bulunan bir durum dile getirilmiştir. Bu durum: Ömer Seyfettin'in göğsünün ileride ve bunun aksine omuzlarının geride olması olarak anlatılmıştır. Ayrıca kaşlarının az ve açık kahverenginde olduğu söylenmiştir. Yüzünde çiçek bozuğu izleri olduğundan ve daima tuhaf gülümseyen bir ifadesi olduğundan söz edilmiştir. Gözlerinin mavi ama kirpiksiz olduğu belirtilmiştir. Ancak Ömer Seyfettin'in ruhsal portre örneği bu anlatımda bulunmamaktadır.

Kitapta tanınan kişilerin bazen sadece ruhsal bazen de sadece fiziksel portreleri aktarılmıştır. Bazı örneklerde hem ruhsal hem de fiziksel portreler olsa da genellikle bir tarafın örnekleri daha ağır basmıştır. Kitapta anılarla birlikte verilen bu tasvirler, bazen anılardan daha çok yere sahip olmuştur. Çünkü kitabın yazılma

²⁰⁸ a.g.e., s. 121.

amacı portreler olduğu için anlatılan kişilerin portre örnekleri daha çoktur. Buradaki tasvirlerin bir kısmı kişilerin zihinde canlandırılmasına yardımcı olmaktadır. Yazarın zihinde canlandırılmasını sağladığı bu anlatımlarında kullandığı sıfatlar, yaptığı benzetmeler anlatıma derinlik katmış ve tasvirlerin daha da detaylandırılmasına olanak sağlamıştır. Bunlara ek olarak kişilerin genellikle fiziksel portre örnekleri verilirken onların yüz portreleri aktarılmıştır. Kitapta, ara ara anekdotlara da yer verilmiştir. Bu anekdotlar, okumayı keyifli hale getirmekte ve bir konu hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır. Yazarın dili açık, anlaşılır ve akıcıdır. Yazar, anlatımında oldukça öznedir. Anı tarzında yazıldığı için sohbet havasında bir anlatım yapılmıştır. Kitapta yazarın tanıdığı ve sevdiği insanlar verilmiştir. Yazar, bu kişilerin ruhsal portrelerinde bahsederken onların olumlu yönlerinin yanında olumsuz yönlerini de anlatmıştır. Mesela, bazı kişilerin cimri, kindar ve bencil olması gibi olumsuz özellikleri dile getirilmiştir. Kitapta, edebiyat çevresinde yazar tarafından tanınmış kişilerden bahsedildiği ve portreleri anlatıldığı için kitap; edebî portre kitapları ve ayrıca tanışıklıklara dayanan portre kitapları içinde yer almıştır. Bununla birlikte kitapta anılardan söz edildiği için anı-portre kitapları ve buna ek olarak kitabın adında da portre sözcüğü kullanıldığı için de adında portre örneği geçen kitaplar arasına dahil edilmiştir.

2.7. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları²⁰⁹

Kitabın adından da anlaşıldığı üzere bu kitapta yazar, gençlik ve edebî anılarını anlatmıştır. Yazarın bu kitabı yazmasındaki amaç, tanıdığı ve önem verdiği şair ya da yazarlarla ilgili anılarını aktarmaktır. Bu kitabı yazarken kronolojik bir sıra izlenmemiştir. Yazar, kişileri yakından tanıma tarihlerine göre bir sıra oluşturmaya tercih etmiştir. Kitabın iki sayfalık bir ön sözü bulunmaktadır. Yazar, bu kitabı neden yazdığını burada açıklamıştır. Yazar, bu kişileri anlatırken içinden nasıl geliyorsa o şekilde yazmıştır ve neyi anlatmak istiyorsa o anılarını anlatmıştır. Kitapta anlatılan

²⁰⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, 284 sayfa (1. bs. 1961-Bilgi Yayınevi, Ankara). Bu tezde kitabın 2012 baskısı kullanılmıştır.

şair ve yazarların, yazarla olan anıları dışında onlar hakkında bilgilerin de aktarıldığı tespit edilmiştir. Bu bilgilerin, yazarın başkalarından duyduğu ya da kişilerin kendi yaşadığı ufak tefek olaylar olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte kişileri anlatırken başka önemli saydığı şahsiyetlerin isimleri de geçtiğinde dipnot olarak o kişiler hakkında kısa bilgiler de aktarılmıştır. Bu bilgilerin, biyografi niteliğinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kişilerden bahsedilirken ilk sayfada o kişiler için dipnot yapılmış ve onların kısa bir biyografisi aktarılmış ve eserlerinin neler olduğu söylenmiştir. Buna ek olarak kitapta bir şairden bahsedilirken onun şiirlerinde yazar tarafından önemli görülen mısralar eklenmiş ve bu şiirlerin bazen yazar üzerindeki tesirinden, bazen bu şiirin neden yazıldığından bahsedilmiştir. Eğer bir yazar anlatılıyorsa o yazarın romanından ya da hikâyesinden, eseri neden yazdığından, eserde neleri anlattığından ve kullandığı dilden de bahsedilmiştir. Kitapta anlatılan kişilerin birer portre fotoğrafı da eklenmiştir. Buna ek olarak bazı kişilerin birden fazla fotoğrafı koyulmuştur. Kitapta kişilerden bahsedilirken dönemin edebiyat çevresinin, yaşanan siyasi olayların, ortaya çıkan toplulukların, yayımlanan dergilerin ve yazılan yazıların da anlatıldığı saptanmıştır. Ayrıca yazar, kişileri anlatırken arada kendinden de bahsetmiş, bazı kişilerle kendini karşılaştırmıştır. Bunların dışında kitabın sonunda Bahriye Çeri'nin hazırlayıp eklediği bibliyografya bulunmaktadır. Kitapta toplam on bir kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Mehmet Rauf, Şahabettin Süleyman, Refik Halit Karay, Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Abdülhak Hâmid Tarhan, Tevfik Fikret, Abdülhak Şinasi Hisar ve Halide Edip Adıvar'dır. Bu kişilerden bazılarını yazar şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Refik Halit Karay ile her ne kadar birbirlerinden bazı açılardan farklı olduklarını söylese de kısa sürede çok samimi olduklarını dile getirmiştir. Ancak bir süre birbirlerini göremediklerini belirtmiştir. Fakat bir gün bir ev toplantısında karşılaştıklarını ifade eden yazar, Refik Halit Karay ile ilgili düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

“... Her vakitki alaycı, şakacı ve hafif ruhlu Refik Halit! Sanki Beyoğlu'nda buluşup eğlendiğimiz günlerden bu yana hayatında hiçbir değişiklik olmamış,

sanki birkaç saat önce benimle birlikte imiş ve sanki buradaki kimselerle kırk yıldan beri tanışmış gibi hemen herkesle senli benli konuşarak ve beni karısına takdim ederken ‘İşte, benden hikâyelerini dinleyip bıkip usandığın Yakup..’ demek samimiliğini gösteren ve biraz sonra bir fırsatını bulup kulağıma eğilerek: ‘Nasıl, geçtiğin yol korktuğun kadar çamurlu muydu?’ diye bana sataşmaktan kendini alamayan şen ve kalender Refik Halit...”²¹⁰

Yazar bu anlatımında, Refik Halit Karay’ın çevresindekilerle olan neşeli ve içten ilişkisinden bahsetmiştir. Onun her durumda alaycı, şakacı ve hafif ruhlu bir tutum sergilendiğinden söz edilmiştir. Bu tutumun şen ve kalender oluşundan kaynaklı samimiyet duygusuna bağlandığı dile getirilmiştir. Burada Refik Halit Karay’ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Abdülhak Hamid Tarhan ile onun adına verilen bir yemekte tanıştığını söylemiştir. Daha önce fotoğrafını görüp etkilendiği ve onun gibi bir fotoğraf çekirmek istediği Abdülhak Hamid Tarhan ile tanışma fırsatı bulacağı için heyecanlı olduğunu aktaran yazar, onu ilk gördüğünde fotoğraftaki halinden eser olmadığını düşünmüştür ama sonra Abdülhak Hamid Tarhan’ın onun üzerinde bıraktığı tesiri şöyle dile getirmiştir:

“İnce, dik ve uzunca boyu, her kıvrımından, her çizgisinden zarafet akan redingotu ve nazik, kibar tavırlarıyla ağır ağır aramızda dolaşırken hissediyorduk ki, o başka bir devir, başka bir medeniyet örneğidir. Hangi devir, hangi medeniyet? Buna Tanzimat devri mi diyeceğiz? Tanzimat devrinin İstanbul şehrinde meydana getirdiği konak ve yalı medeniyeti mi? Bunu hâlâ tayin edemiyorum.

Abdülhak Hâmid doğum ve yetişme tarihleri bakımından, şüphesiz ki, bir Tanzimat efendisi, bir konak ve yalı çocuğu idi ve bu özellikleri tanıdığım birçok Tanzimat efendilerinden, konak ve yalı çocuklarında portotipik bir surette taşıyordu. Fakat bunun arkasında başka bir Abdülhak Hâmid vardı ki, nerelerden geldiği, ne gibi sosyal ve kültürel tesirlerin altında yetiştiği belli değildi. Bütün ölçüleri aşan taşkın mizacı, bütün görgüleri, gelenekleri kırıp

²¹⁰ Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, 2012, s. 69.

geçiren yaşayış tarzı ile, çok geçmeden, o bize her şeyden evvel zaman ve mekân dışında bir varlık gibi görünecektir.”²¹¹

Yazar bu anlatımında, ilk önce yetiştirilme şekline değindiği Abdülhak Hamid Tarhan için konakta büyümesinden de ileri gelerek bir medeniyet örneği yakıştırmalarını yapmıştır. Bununla birlikte onun zarif ve kibar olduğu belirtilmiştir. Ayrıca onun uzun ve ince olduğu da dile getirilmiştir. Bunun yanında ise zaman ve mekanın dışında bir varlık olarak nitelendirilen Abdülhak Hamid Tarhan’ın taşkın mizacı, kural tanımaz yaşama tarzı ve kaidelerin dışında bir insan olduğu aktarılmıştır. Burada Abdülhak Hamid Tarhan’ın ruhsal portresi aktarılırken çok kısa fiziksel portresine de değinilmiştir.

Yazar, Tevfik Fikret ile tanışmasının biraz geç olduğunu ve onunla tanışmayı çok istemesine rağmen bir türlü bu isteği gerçekleştiremediğini ifade etmiştir. Bir gün Yahya Kemal Beyatlı ve Rıza Tevfik ile Tevfik Fikret’i görmek için Aşıyan’daki evine gittiklerini söyleyen yazar, onu ilk gördüğü andaki izlenimlerini şu şekilde aktarmıştır:

“... İşte, biz böyle şeyler konuşup gülüşürken Üstad, arka taraftan çıkagelmişti. Bu, uzunca boylu geniş omuzlu ve henüz genç görünen bir adamdı. Yüzünün sert çizgilerine, gözlerinin keskin bakışlarına ve bir kartal yavrusunun gagasını andıran burnuna rağmen hiç de haşin bir hali yoktu. Hattâ ilk bakışta, ben, onu, pek sade, yumuşak ve belki biraz da silik bulmuştum. Tevfik Fikret’e bu haliyle, adını sanını bilmeksizin herhangi bir yerde raslamış olsaydım: ‘İşte, Babiâli ketebesinden biri’ ya da ‘belki bir devlet düşkünü!’ diyebilirdim.”²¹²

Yazar bu anlatımında, Tevfik Fikret’in fiziki portresini dile getirmiştir. Onun genç görünümlü olduğu söylenmiştir. Bununla beraber uzun boylu, geniş omuzlu, keskin bakışlı gözleri, gaga gibi görünen bir burnu olduğu belirtilmiştir. Bu fiziki hâlinin onu sert ve kırıcı gösterdiği ancak bunun ruhuna yansımadığını aksine onu

²¹¹ a.g.e., s. 194-195.

²¹² a.g.e., s. 220.

sade, naif ve kendini göstermeyen bir adam görüntüsüne sahip olduğu ifade edilmiştir. Böylelikle burada onun ruhsal portresine az da olsa değinilmiştir.

Yazar, edebiyat dünyasına ilk adım attığı zamanlardan itibaren Abdülhak Şinasi Hisar'ı yakından tanıdığını söylemiştir fakat anılarını yazarken onun hayatta olmasından dolayı onu ilk sıralara alamamıştır. Çünkü yazar, kişilerle ilgili detaylı karakter analizi yaptığı için çok alıngan olduğunu söylediği Abdülhak Şinasi Hisar'la ilgili olumsuz bir şey söylediğinde kendisiyle münasabeti kesmesinden çekinmiştir. Bu yüzden yazar, Abdülhak Şinasi Hisar'ın yaşıyor olması sebebiyle tanıma sırasına göre yazma hedefinden bir kişi için bir defaya mahsus vazgeçmiştir. Yazar, otuz üç yıl boyunca Abdülhak Şinasi Hisar ile uzun süre edebiyat ve sanat üzerine konuştuğunu ve mektuplaştığını belirtmiştir. Bu nedenle birbirlerini bu konularda çok iyi anladıklarını söyleyen yazar, Abdülhak Şinasi Hisar'ı şu şekilde dile getirmiştir:

“ ... Onun bizimle dostluğu ne bir mizaç, ne bir görgü, hattâ ne de bir yaşayış tarzı, bir hayat telakkisi uyuşmasına dayanıyordu. Onun nazarında biz yoktuk, yazılarımız vardı ve bizimle -dostluk diyemeyeceğim- arkadaşlık etmeye katlanışı bunları beğenişinden, sevişinden ileri geliyordu. Nitekim hiçbir durumda, hiçbir vesile ile heyecana düştüğünü görmediğim o tepeden tırnağa kadar ilikli, kapalı genç bu yazılar üzerine konuşmağa başladı mı öylesine bir açılır saçılır, öylesine samimileşirdi ki, ancak o vakit aramızda arkadaşlığın, dostluğun üstünde bir gönül bağlılığının mevcut olduğunu hissederdik.

Doğrusunu söylemek lazım gelirse, başka türlü onunla ülfet hayli zordu. Önce şunun için zordu: Bizi, yukarıdan aşağıya süzen bakışları vardı. Sanki ya giyinişimizde, ya el kol hareketlerimizde, ya da konuşma tarzımızda birtakım kusurlar buluyor gibiydi ve bu hali son derece rahatsız eder, hattâ bazan sinirlendirirdi de... Evet, hasseten sinirlendirirdi. Zira, bize öyle gelirdi ki, Abdülhak Şinasi, etrafında oturduğumuz bir masanın üstündeki örtüye, bardaklara, tabaklara da aynı gözle bakmaktadır. Yalnız şu fark ile ki, o örtüde bir leke, o bardak veya tabaklarda bir kir izi bulunduğu vakit titizliğini türlü hırçınlıklarla açığa vurduğu halde bizim üstümüzde başımızda keşfettiğini sandığımız kusurları yüzümüze vurmaktan çekinmektedir. Bunu da, hiç şüphe yok, sinirlerine, içgüdülerine kadar hâkim olan aile terbiyesine vermemiz gerekirdi.”²¹³

²¹³ a.g.e., s. 242-243.

Yazar bu anlatımında, Abdülhak Şinasi Hisar ile kişilerin iyi bir karaktere sahip olmaları sebebiyle dost olmalarının mümkün olmadığını çünkü onun için en büyük kriterin yazılan eserlerin kalitesi olduğunu aktarmıştır. Bu duruma göre onun, kaliteli eser yazan kişi ile yakın olmayı tercih ettiği belirtilmiştir. Onun eserleri incelerkenki samimi tavrının sebebinin ise tüm dostluklarına bir gönül bağı ile yaklaşması olduğu söylenmiştir. Heyecana düşmeyen sakin tavırlı ve yüksek terbiyeli bu adamın tek kusurunun her konuda titiz olması ve titizliğiyle, dostlarını hizaya getirmeyi amaçladığını belli etmesi olduğu dile getirilmiştir. Burada Abdülhak Şinasi Hisar'ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Bu kitapta, tanınan insanların kişiliklerinin analiz edilebilmesi için onların iyi ve kötü yönlerinin bir arada anlatıldığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle onların özel hayatlarından da bahsedilmek zorunda kalındığı saptanmıştır. Bu yüzden yakından tanınan bazı insanların hâlâ yaşıyor olmasından dolayı onların aktarılmasından çekinilmiştir. Çünkü aralarında bir kırgınlık olunmasının istenmediği söylenmiştir. Bunun dışında kitapta kişilerden bahsedilirken onların karakterlerini iyi bir şekilde aktarabilmek için birçok örnek dile getirilmiştir. Bazen bu örneklerin yazarın bizzat şahit olduğu olaylardan oluştuğu saptanmıştır. Örneğin; bir yazarın kitap çıkarmak için ne kadar titiz olduğu, bir başka yazarın neden kitaplarını yıllarca bastırmadığı, bir diğerrinin ise neden kişilerle arasına mesafe koyduğu üzerine birçok açıklama yapıldığı gözlemlenmiştir. Yazarların bu karakter özellikleri bir ya da iki cümle ile söylenip daha sonra bunları uzun uzadıya örneklendirildiği için yazarın o kişi hakkında yaptığı uzun betimlemelerin olduğu paragrafın alınmasına dikkat edilmiştir. Bunların dışında kitapta kişilerin ruhsal ve fiziksel portrelerinin bir arada aktarıldığı gözlemlenmiştir. Ancak ruhsal portre aktarımının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu örneklerde de benzetmelerin, sıfatların, tamlamaların oldukça çok ve sık kullanıldığı saptanmıştır. Ayrıca yazarın bu betimlemelerde öznel bir anlatımı tercih ettiği tespit edilmiştir. Öznel algılarını, yorumlarını kendisiyle sohbet eder tarzda anlatmıştır. Bu sebeple yazar hakkında da bilgi sahibi olunduğu saptanmıştır. Bunların dışında kitapta anı anlatıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulmuştur. Bununla birlikte kitapta edebî konular hakkında bilgi de verilmeye çalışılmıştır ama

anı kitabı olduğu için merak unsuru daha ön plandadır. Bunlarla birlikte dönemin edebiyat çevresi ve bu çevrede oluşan sanat görüşleri de hakkında bilgi aktarıldığı tespit edilmiştir. Bu sebeple öyküleyici anlatım dışında kitapta açıklayıcı anlatıma da başvurulduğu gözlemlenmiştir. Kitapta sade, akıcı ve sürükleyici bir üslup hâkimdir. Bunlara ek olarak, kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitapta anılar aktarıldığı için kitap, anı-portre kitaplarına alınmıştır. Ayrıca kitapta kişiler anlatıldığı zaman, bölümün ilk sayfasında dipnot olarak kişilerin kısa biyografileri de aktarıldığı için kitap, biyografi-portre kitaplarına koyulmuştur. Bunun yanı sıra kitaptaki kişileri yazar tanıdığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer almıştır.

2.8. Oktay Akbal, *Şair Dostlarım*²¹⁴

Kitabın adından da anlaşıldığı üzere yazar, şair dostlarını anlatmak istediği için bu kitabı yazmıştır. Kitapta bahsedilen kişilerin sadece ikisi yakından tanınmamaktadır. Bu kişiler: Rüştü Onur ve Muzaffer Tayyip'tir. İkisi de aynı bölüm içinde anlatılmıştır. Yazar, onları tanımadığını ama şiirlerini çok beğendiğini dile getirmiştir ve şiirlerinden örnekler koymuştur. Ayrıca diğer bölümlerde de şair olan kişilerin eserlerinden örnekler koyulmuştur. Bu örnekler yazarın özellikle sevdiği ya da kendisinde anısını olan parçalar olduğu gözlemlenmiştir. Yazar, bir süre bu kitabı yayımlamak ve yayımlamamak arasında kaldığını ve sonunda kitabını yayımlamaya karar verdiğini söylemiştir. Bu kitapta yazarın, tanıdığı arkadaşlarıyla ilgili anılarını anlattığı tespit edilmiştir. Bu anıların içinde portre örnekleri de saptanmıştır. Yazarın genç yaşta kaleme aldığı bu eserin aynı zamanda kendisinden de kesitler sunduğu bir kitap olduğu gözlenlenmiştir. Kitapta kişilerin anlatımına başlanmadan önce onlara ait vesikalık bir fotoğraf, anlatılacak kişinin isminin üst kısmına eklenmiştir. yazar tarafından kitabın sonuna, bu kitapla ilgili ilk baskıdan sonra yazılmış yazılar koyulmuştur. Bu bölüme “Şair Dostlarım Üzerine Yazılanlar” başlığı uygun görülmüştür. Kitabın içindekiler bölümünde kimlerden bahsedildiği yazılmıştır.

²¹⁴ Oktay Akbal, *Şair Dostlarım*, İstanbul, Elif Yayınları, 1964, 144 sayfa, (1. bs. 1963). Bu tezde kitabın 1964 baskısı kullanılmıştır.

Kitapta on altı şair ve yazar anlatılmıştır. Bu kişiler: Sait Faik Abasıyanık, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Necatigil, Ziya Osman Saba, Orhan Veli Kanık, Cahit Külebi, Salah Birsell, Sabahattin Kudret Aksal, Özdemir Asaf, Nahit Ulvi Akgün, Rüştü Onur - Muzaffer Tayyip, Atilla İlhan, Orhan Arıburun, Necati Cumalı ve Kenan Harun'dur. Bu kişilerin hepsi edebiyatçıdır. Ancak kitapta Cahit Külebi, Rüştü Onur ve Muzaffer Tayyip hakkında portre örneği tespit edilmemiştir. Portresi olan kişilerden bazılarını yazar, şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Sait Faik Abasıyanık için şunları dile getirmiştir:

“Aradan yıllar geçtikten sonra Sait’le tanıştım. Önceleri arkadaşlığımız kolay olmadı. Kimseye güveni yoktu. İçine, kendi dünyasına kapalı bir insandı. Çevresindekilerle çok samimî görünmesine, onlarla içli dışlı konuşmasına rağmen, hepsinden uzaktaydı. O kırıcı, ağır sözleri, küfürleri sanki çevresinin kabalığına sertliğine, zalimliğine karşı bir çeşit kabuktu. O küfürlü konuşmaları, kabaca davranışları bir savunma yerine geçiyordu. O bu savunmanın gerisinde yeryüzünün en duygulu, en düşünceli, en anlayışlı insanıydı. Ama böyle bilinmekten hoşlanmıyordu. Aşırı duyarlılığını saklamak, kendini hayatın gündelik akışına, en kaba, en anlamsız bir yaşayışa bırakmak istiyordu. Bunun da, sıkıntısını duyuyordu.”²¹⁵

Yazar bu anlatımında, Sait Faik Abasıyanık için yeryüzünün en duygulu ve düşünceli insanı olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte onun anlayışlı ve aşırı duyarlı olduğu da ifade edilmiştir. Fakat bu özelliklerini de saklamak istercesine çevresindeki insanlara karşı mesafeli, içine kapanık, güvensiz ve kaba bir tutum sergilediğinden bahsedilmiştir. Burada Sait Faik Abasıyanık’ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Önceden Fazıl Hüsnü Dağlarca’dan bahsetmenin bir cesaret işi olduğunu düşünen yazar, ondan şöyle bahsetmiştir:

²¹⁵ Şair Dostlarım, 1964, s. 12.

“Renkli şarap içmezdi. Sağlık konusunda dehşetli bilgi sahibiydi. İtinalı, düzenli bir hayatı vardı. Öylesine dosttık, arkadaşık. Şiir sözü etmeden de onun sanatı üzerinde ne kadar düşündüğünü anlamak kolaydı. Birkaç kelime içinde sanat ve şiir konusu üstünde belki de hepimizden fazla durduğunu, kafa yorduğunu belli ediyordu. Korkunç bir seziş ve anlayışı vardı. Aynı zamanda da müthiş zeki! Gözlerini küçülterek insana alaycı bakışı vardı, ne diyeceğinizi şaşırırdınız...”²¹⁶

Yazar bu anlatımında, ilk olarak Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın sağlık konusunda bilgili olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte onun; itinalı, düzenli, yüksek bir sezgi ve anlama yeteneğinin olduğundan söz edilmiştir. Buna ek olarak onun zeki olduğu söylenmiştir. Ayrıca Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın bakışlarının da çok etkili olduğu ifade edilmiştir. Burada Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, sevdiği kişilerden biri olan Salâh Birsell için şunları dile getirmiştir:

“O sakın, tembel, durgun dış görünüşünün, o müstakbel Yahya Kemal kalıbının altında, zekâsı bir iğneli fiçiya benzeyen tehlikeli bir varlık gizlidir. Onunla konuşurken sakın fazla coşmayın, fazla atıp tutmayın. Sabırlıdır, dosttur, anlayışlıdır ya, ama bir de patladı mı işiniz iştir. Birsell bin dereden binlerce kova su taşır da sizi dünyaya geldiğinize pişman eder!”²¹⁷

Yazar bu anlatımında, Salâh Birsell’in sakın ve tembel duruşunun altında zekasıyla insanı yıkıp geçecek bir halinin olduğunu söylemiştir. Bunun dışında onun sabırlı, dost canlısı ve hoşgörülü olduğu belirtilmiştir. Fakat Salâh Birsell’in ikili ilişkilerinde zaman zaman karşı tarafın tutumuna göre, iyi özelliklerinin tamamını geride bırakıp zekası ve bilgisi ile onlara dünyayı dar ettiğinden bahsedilmiştir. Burada Salâh Birsell’in ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda ruhsal portre örneği tespit edilmemiştir.

²¹⁶ a.g.e., s. 24.

²¹⁷ a.g.e., s. 68.

Sabahattin Kudret Aksal’a kendini yakın hisseden yazar, onu şu şekilde aktarmıştır:

“Sabahattin’le ilk karşılaşmalarımızda hiç de şiirlerindeki gibi âvâre, derbeder, yaşamayı, gezmeyi, tozmayı seven bir insana benzemiyordu. Aksine ciddî, ağır başlı, yaşaması düzgün adam tipine yakındı. Tanıştığı kimseyi belli etmeden iyice tartmasını biliyordu. Kendi düşüncesini söylemeden karşısındakinin düşüncelerini öğrenmek istiyordu.”²¹⁸

Yazar bu anlatımında, Sabahattin Kudret Aksal’ın eserlerini okuduktan sonraki düşünceleri ile onu tanıdıktan sonraki düşüncelerinin farklı olduğunu söylemiştir. Onu tanımadan önce eserlerinden yola çıkılarak onun yaşamayı ve gezmeyi seven, umursamaz ve başı boş biri adam olduğunun düşünüldüğünden bahsedilmiştir. Ancak gerçekte Sabahattin Kudret Aksal’ın ciddi, ağırbaşlı, kontrollü yaşayan, karşısındaki insanı dinleyip onu tartarak hitap eden biri olduğunu anladığı ifade edilmiştir. Burada Sabahattin Kudret Aksal’ın ruhsal portresi dile getirilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Attilâ İlhan ile zıt olmalarına rağmen yakın arkadaş olan yazar, ona olan hayranlığını da gizlemeden onu şu şekilde dile getirmiştir:

“Ne çabuk ısındık birbirimize anlıyamadım. Oysaki bir çok düşüncelerimiz taban tabana zıttı, kaç defa hararetli tartışmaların heyecanına kendimizi kaptırdık. Bununla beraber o sevimli hali, zeki gözlerinin parıltısı, sinemaya olan sonsuz sevgisi, en eski filmleri en küçük ayrıntılarına, silik artistlerine kadar hatırlaması, espriden hoşlanması, samimî hali, ve en önemlisi o sıralarda çok sevdiğim ‘Türkiye’ gibi şiirlerini okumanın etkisi Attilâ İlhan’a karşı dostluğumu artırdı. Hangi sinemaya gitsem, elinde kocaman çantası, boynunda atkısı, o sevimli gülüşü ile Attilâ karşıma çıkıyordu.”²¹⁹

²¹⁸ a.g.e., s. 73.

²¹⁹ a.g.e., s. 101.

Yazar bu anlatımında, Attilâ İlhan ile olan ilişkilerinde düşünce farklılıklarına rağmen samimi olduklarını söylemiştir. Bununla beraber onun sevimli hali, zekasını gösteren gözlerindeki parıltısı, sinemaya olan tutkusu ve olaylara esprili bir yaklaşım tarzının olduğu belirtilmiştir. Onun bu hallerinin aralarındaki tüm tezatlıkları yok ettiği ifade edilmiştir. Onun her zaman elinde bir çanta taşıdığından, boynunda bir atkısı olduğundan ve daima gülümsediğinden söz edilmiştir. Burada Attilâ İlhan'ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fizikselo portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, bu kitabında yakından tanıdığı arkadaşlarının daha çok ruhsal betimlemesini aktarmıştır. Buna ek olarak yazarın, kişilerin fiziksel özellikleri yerine onları nasıl bildiğini anlatmayı tercih ettiği tespit edilmiştir. Bu kitap, anı niteliğinde olduğu için betimlemelerin çok uzun olmadığı gözlemlenmiştir. Kitaptaki bazı kişiler için portre örneğinin yok denecek kadar az olduğu saptanmıştır. Ayrıca kitapta anı aktarıldığı için öyküleyeci anlatıma başvurulduğu gözlemlenmiştir. Bunun dışında yazarın üslubu sade, akıcı ve anlaşılırdır. Bunun yanı sıra yazar, arkadaşlarını anlatıldığı için samimi, coşkulu bir dil kullanılmıştır. Ayrıca yazar, arkadaşlarını anlatırken onların eserlerinden özellikle örnekler eklemiştir ve onları sadece anılarıyla değil, hem kişilikleri hem de eserleriyle aktarmak istediği gözlemlenmiştir. Kitaptaki betimlemelerde yazarın öznel bir anlatımı tercih ettiği saptanmıştır. Bu betimlemelerde olumsuz eleştirilere rastlanmamıştır. Ancak olumsuz aktarılan kişi özelliklerinin birkaç yerde olduğu gözlemlenmiştir. Bu olumsuz durum da iyi bir nedene bağlanarak dile getirilmiştir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Buna ek olarak kitapta ağırlıklı olarak anılar anlatıldığı için kitap, anıportre kitaplarına alınmıştır. Ayrıca aktarılan kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer almıştır.

2.9. Samet Ağaoğlu, Âşina Yüzler ²²⁰

Samet Ağaoğlu'nun Âşina Yüzler kitabını yazma amacı sadece tanıdıklarını aktarmaktır. Bu kitapta anlatılanlar, yazarın çocukluğundan beri tanıdığı kişilerdir. Yazar, eserinin ön sözünde kitabında yazdığı kişilerin sadece kendi tanıdıkları değil herkesin tanıdığı kişiler olduğunu söylemiştir. Ancak bu kişilerin zamanla unutulduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle de kitabına isim olarak unutulmaya yüz tutmuş olan “Âşina” kelimesini kullandığını dile getirmiştir. Yazar, kitabın ön sözünde resimdeki portrelerde ve edebî portrelerde sanatçının amacının kendi düşüncelerini, hayallerini aktarmak olduğunu belirtmektedir. Bu ifade bize onun kitabındaki yazılarında öznel olacağının göstergesi olmuştur. Kitapta anlatılan kişilerin isimleri yazılmamıştır hatta kitaba içindekiler bölümü de koyulmamıştır. Anlatılacak bu kişilerin isimleri yerine onlara bazı sıfatlar ya da yakıştırma isimler kullanılarak başlıklar oluşturulmuştur. Bu başlıklar aktarılırken parantez içinde kimlerden bahsedildiği bizim tarafımızdan yazılmıştır. Kitapta şair, yazar ve siyasetçi toplam yirmi iki kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Bir Şair (Orhan Veli Kanık), İhtilal Habercisi (Faik Ahmet Barutçu), Sarı Benizli Doktor (Yusuf Azizoglu), Taşralı Avukat (Hasan Dinçer), Bağrı Açık Politikacı (Kasım Gülek), Orta Anadolu'nun Adamı (Osman Bölükbaşı), Naylon Politikacı (İsmail Rüştü Aksal), Baba Öğüdü (Suat Hayri Ürgüplü), Hürriyeti Örtten Şal (Nihat Erim), Ankaralı ve Siyaset (Hıfzı Oğuz Bekata), Facia Artisti (Avni Doğan), Kalp Ağrısı (Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu), Siyaset ve Güzellik (Fuat Sürmen), Ben Bilirim Her Şeyi (Fethi Çelikbaş), Bir Küçük Fıçıkcık İçi Dolu Turşucuk (Şefik İnan), Perde Arkasındaki Kudret (Ahmet Emin Yalman), Picasso'nun Modeli (M. Fuad Köprülü), Telden Tele (Cihat Baban), Değişen Soyadı (Ahmet Tahtakılıç), Şans mı Kurnazlık mı? (Kemal Türkoğlu), Unutulan Adam (Fahrettin Kerim Gökay), Bir Hikâyeci (Sait Faik Abasıyanık)'dır. Bu kitapta hem edebiyatçı olan hem eser veren hem de kitapta portre örneği bulunan kişiler Orhan Veli Kanık, M. Fuad Köprülü, Cihat Baban ve

²²⁰ Samet Ağaoğlu, Âşina Yüzler, İstanbul, Ağaoğlu Yayınevi, 1965, 229 sayfa.

Sait Faik Abasıyanık'tır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, “Bir Şair” başlığı altında Orhan Veli Kanık'ı şu şekilde aktarmıştır:

“Bir baş çiziniz sadece. Buna ince, uzun bir boyun, dar, zayıf omuzlar ekleyin, altına boy boy gövdeler koyun. Böylece ilkokul sıralarından ‘büyük sanatkar’ şöhretinin tahtında gözlerini kapadığı ana kadar Orhan Veli Kanık'ın portrelerini sıralamış olursunuz. Evet Orhan Veli başının biçimi, boyun ve omurları hiç değişmeden, yıllar içinde yalnız uzayarak çocukluktan, sonunda da biraz kamburlaşmış olarak hayattan çıktı.

Uzun, koyu buğday, ergenlik sivilceleriyle oynana oynana delik deşik, karanlık gözlerinde parlayan ışıkların hüznüyle koyu renkli bir yüzdü bu. Küçükken bostanların korkuluklarına, büyüdüğüçe efsanelerde herkesin başına vurarak ekmeğini elinden aldığı o saf insanlara benziyordu. Bir yaştan sonra da, bilenler için, Don Kişot ve Sirano'yu hatırlattı.”²²¹

Yazar, burada Orhan Veli Kanık'ın fiziksel portresini anlatarak başlamıştır. Boyunun çok uzun olduğundan özellikle bahsedilmiştir. Onun çocukluktan itibaren sadece boyunun uzadığı ve değişimin sadece boyunda gerçekleştiğinden söz edilmiştir. Ayrıca ten rengi ve yüzü de kısaca anlatılmıştır. Bununla birlikte yazar tarafından Don Kişot ve Sirona'ya benzetildiği de söylenmiştir. Bu anlatımda ruhsal portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, “Picasso'nun Modeli” olarak değerlendirdiği M. Fuad Köprülü için şunları dile getirmiştir:

“Boyunu biraz büyötmek için ayakkabılarının ölçeklerine gizli katlar yerleştirmek yerine, başını ince çenesini yukarıya kalkacak şekilde dikip, göğsünü şişirerek yüröyen bu adamın yüzü bir türlü ihtiyarlamıyordu. Daha yirmi yaşında şair olarak basın dünyasına ayak bastığı gün nasılsa, daha yirmibeş yaşında üniversite kürsüsü basamaklarını tırmanırken, otuz beş yıl sonra tek parti devrine son vermiş yeni bir partinin kurucuları arasına girerken de hemen hemen aynıydı. Küçük, uzunca, beyaz yüzde açılmış açık yeşil

²²¹ Âşina Yüzler, 1965, s. 13.

gözleri, çoğu zaman tıraşsız yanakları, sivri çenesi, onu birdenbire çok meşhur bir tuluat komiğine benzeten, uçları düşük kaşları ile, susmuş dururken hiç bir mana taşımayan bu, kumral saçlarının yarısı dökülmüş baş, konuşmağa başlar başlamaz şaşırtıcı, oldukça da yapma bir samimilik rüzgarı ortalığı sarıyor, konu ne olursa olsun, bilgi, politika veya şakalar hep bu rüzgarın, bu havanın içinde kalıyordu. Bu görünüşü, ruhunu sarmaşıklar gibi çevirmiş gurur ve övünmelerin birbirine karışmasından doğuyordu. Gururlu idi, anasının kökü bir Osmanlı vezirine dayanıyordu çünkü!...”²²²

Yazar, burada M. Fuad Köprülü’nün daima genç görüldüğünü söyleyerek başlamış ve sonrasında onun yüzünü tasvir etmiştir. Beyaz, uzun bir yüzü, yeşil gözleri ve kumral saçları olduğu belirtilmiştir. Kaşlarının onu tuluat oyuncusuna benzettiğini söyleyen yazar, konuştuğu zaman ise yapmacık bir samimiyet oluştuğunu dile getirmiştir. Kökü annesinden dolayı Osmanlılara dayandığı için de gururlu olduğu ifade edilmiştir. Bu gurulu halinin onun yürüyüşüne de yansıdığı söylenmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneği dile getirilmiştir. Ruhsal portre örneği ise bir iki kelimeden oluşmuştur.

Yazarın, “Telden Tele” başlığı vererek bahsettiği Cihan Baban ise şu şekilde anlatılmıştır:

“İşte birden gözlerimin önüne geldi. İri, göbekli vücudu, iki yanına sallanarak yürüyüşü, boyuna ve genişliğine göre çok büyük başı, eğri burnu, esmer, tombul yanakları, en neşeli kahkahalarla gülerken karşısındakine hep yarı alay, yarı şüphe ile dikilmiş bakışlarıyla Ankara caddesinin bu sevimli yüzü, şu satırları yazdığım dakikada acaba ne yapıyor?”²²³

Yazar, bu anlatımında Cihan Baba’nın fiziksel portresini aktarmıştır. İri ve göbekli bir vücudu, boyuna göre büyük bir başı olduğu söylenmiştir. Buna ek olarak Cihan Baba’nın yüzü tasvir edilmiştir. Burnunun eğri, yanaklarının tombul, bakışlarının ise şüpheli olduğu dile getirilmiştir. Burada Cihan Baba’nın ruhsal portresi aktarılmamıştır.

²²² a.g.e., s. 170-171.

²²³ a.g.e., s. 185.

Kitaptaki bu kişiler, yazarın yakından tanıdıkları olması sebebiyle anlattığı kişileri fiziksel olarak gözümüzde canlandırmamıza yardım eden tasvirler ve değerlendirmeler yapmaktadır. Anlatımda fiziksel tasvir olarak daha çok kişinin yüzü aktarılmıştır. Kitapta ruhsal tasvirler oldukça azdır. Yazar, kitapta anılarını da anlatmıştır. Yazarın bu aktarımları sohbet havasında olmuştur. Bununla birlikte yazar, bu eserinde yazılarını öznel bir üslupla yazmıştır. Kitapta akıcı, anlaşılır ve sade bir dil kullanılmıştır. Yazar, diğer iki kitabında olduğu gibi bu kitabında da sevdiği insanları aktarmıştır. Kitapta, yazarın siyasi görüşüne uyan kişilerin anlatılması tercih edilmiştir. Anlatımda dikkat çeken bir başka unsur ise yazarın sevdiği insanları anlatırken o kişiyle ilgili söylemek istediği olumsuz bir durum varsa bunu rahatlıkla dile getirmesidir. Kitapta ağırlıklı olarak siyasetçiler anlatıldığı için kitap, siyasî portre kitaplarında yer almıştır. Bununla birlikte kitapta anılar aktarılmasından dolayı kitap, anı kitapları içindedir. Ayrıca yazar, tanıdığı kişileri anlattığı için de tanışıklıklara dayalı portre kitabı içine dahil edilmiştir.

2.10. Yusuf Ziya Ortaç, **Bizim Yokuş**²²⁴

Bu kitap, Yusuf Ziya Ortaç'ın “Bir Varmış Bir Yokmuş - Portreler” kitabından sonra yazdığı ikinci portre kitabıdır. Bu kitabın adının “Bizim Yokuş” olmasının sebebi Bâbîâli Yokuşu’dur. Burada elli yıllık bir geçmişi olan yazar, buradaki insanları anlatmak istemiştir. Yazarın amacı hayatının yarısından fazlasını geçirdiği bu yerdeki insanların unutulmasını istememesi ve onlara biraz da olsun gönül borcunu ödemek istemesidir. Bununla birlikte anlatılan kişiler, yazar tarafından tanınmaktadır. Ancak anlatılan kişilerin hepsi edebiyat çevresinde bulunmamıştır. Edebiyat çevresinde bulunup farklı görevleri olan insanlar da kitapta anlatılmıştır. Mesela kitapta, siyasetçi ve karikatüristler de bulunmaktadır. Ayrıca yazar tarafından bu kitapta anı anlatıldığı belirtilmiştir. Yazar, “Bir Varmış Bir Yokmuş - Portreler” kitabında olduğu gibi bu kitabında da anlattığı kişileri kara kalem olarak çizdirmiştir. Bunları yapan kişi Bülent Şener’dir. Kitapta on bir farklı bölüm oluşturulmuştur ve her bölümde farklı kişilerden bahsedilmiştir. Buna ek

²²⁴ Yusuf Ziya Ortaç, **Bizim Yokuş**, İstanbul, Akbaba Yayınları, 1966, 352 sayfa.

olarak yetmiş iki başlık vardır. Her bölümün ilk başlığında neden bu başlık kullanıldığından bahsedilmiştir. Kitapta ayrıca kendisiyle birlikte “Akbaba”da çalışan oğlu Ergin Ortaç da “Patronumuz” başlığı altında anlatılmıştır. Kitabın sonunda yazar, kendi portresini karikatüristlere çizdirip kendinden bahsetmiştir. Bu bölüm on birinci bölümü oluşturmaktadır. Kitabın “Bizim Takım” bölümünde karikatüristleri anlatan yazar, kendilerine yardım eden yani ihtiyaç oldukça destek olan kişileri de “Yedek Parçalar” bölümünde anlatmıştır. Kitapta her kişi için ayrılan sayfa sayısı beş altı sayfayı geçmemektedir. Bunlara ek olarak yazar, her bölümün içinde farklı başlıklar oluşturmuştur, bunun sebebi ise bu başlıklarda yaşanan anıların aktarılmasıdır. Buna ek olarak bazı başlıklarda da doğrudan kişi adları yer almıştır. Ayrıca birçok başlığın içinde şairlerin şiirleri örneklendirilmiş, yeri geldikçe de kısa tahliller yapılmıştır. Bunun yanı sıra yazarın ad olarak içindekiler kısmına almadığı ama diğer kişilerden bahsederken portrelerini aktardığı üç kişi daha tespit edilmiştir. Bunlar: Yusuf Akçora, Ahmet İhsan Tokgöz ve Orhan Seyfi Orhon’dur. Bunların dışında “İçindekiler” kısmında anılarla ilgili başlıklarda kimlerden bahsedildiği belirtilmemiştir. Parantez içinde belirtilen kişi adları sonradan bizim tarafımızdan eklenmiştir. Kitaptaki on bir farklı bölümün isimleri: Bizim Yokuş, Yeni Arkadaşlar, Mizah Edebiyatına Giriş, Akbaba, Ankara’nın Bizim Yokuş’u, Kitapçılar ve Ötesi, Bizim Takım, Bir Bölümbaşı, Yedek Parçalar, Hepsi Bizim Yokuş’tan ve Yusuf Ziya Ortaç’tır. Bölüm ve başlıklar ise sırasıyla şöyledir: Birinci bölüm Bizim Yokuş’ta: Bizim Yokuş (Halit Fahri Ozansoy), Safahat ve Kehkeşan (Cenap Şahabettin), İctihat ve İctihat Evi (Rıza Tevfik Bölükbaşı), Bilgi Derneği ve Türk Yurdu (Ziya Gökalp), Bir Gümüş Mecidiye (Mehmet Emin Yurdakul), Nöbetçi ve Yıldız (Sadrazam Sait Halim Paşa), Yirmiüç Kuruş (Abdullah Cevdet), Akından Akına (Tâlat Paşa); ikinci bölüm Yeni Arkadaşlar’da: Yeni Arkadaşlar ve Servet-i Fünun (Tevfik Fikret), İki Akademi (Fali Rıfkı Atay), Şair Mecmuası (Halit Ziya Uşaklıgil); üçüncü bölüm Mizah Edebiyatına Giriş’te: Mizah Edebiyatına Giriş (Sedat Simavi), Gazeteciliğim (İlhami Safa), Bizim Yokuş’ta İş Buldum (Ahmet Rasim), Refik Halit ve Aydede (Refik Halit Karay), dördüncü bölüm Akbaba’da: Akbaba (Refet Bele), Tanıdığımız Şöhretler (Ercüment Ekrem Talû), Velit Ebüzziya, Mâhut Herif (Süleyman Nazif), İkdâm Gazetesinde (Ahmet Haşim), Yokuş’ta İki Tip (Ali Naci Karacan), Yusuf Ziya’lar (M. Asım Aksoy), Boş Cüzdan (Yunus Nadi),

Kitapçı İlyas Efendi (Recep Peker), Yeni Gazete (Orhan Seyfi Orhon), Çankaya'da Bir Gece (Hasan Âli Yücel); beşinci bölüm Ankara'nın Bizim Yokuş'unda: Ankara'nın Bizim Yokuş'u (Nihat Erim), Bir Parti Gazetesi (Halil Lûtfi Dördüncü), Parti Gazetesi (İsmet İnönü); altıncı bölüm Kitapçılar ve Ötesi'nde: Kitapçılar ve Ötesi (Reşat Nuri Güntekin), Yeni Baştan (Selâmi Münir Yurdatap); yedinci bölüm Bizim Takım'da: Bizim Takım (Ramiz Gökçe), Cemal Nâdir (Cemal Nâdir Güler), Münif'in Babası (Aktör Ahmet Fehim), Münif Fehim, Necmi Rıza Ayça, Turhan Selçuk, Orhan Ural, Semih Balcıoğlu, Nehar Tüblek, Bülent Şeren, Caf (Cafer Zorlu), Zeki Beyner, Muzaffer İzgü, Adnan Veli (Adnan Veli Kanık), Nimet Arzık, Necdet Rüştü Efe, Çifte Kutlu'lar (Şemsettin Kutlu), Selâhattin Kutlu, Para Babamız (Ahmet Koçer), Patronumuz (Ergin Ortaç); sekizinci bölüm Bir Bölümbaşı'nda: Aziz Nesin, Meral Nesin; dokuzuncu bölüm Yedek Parçalar'da: Yedek Parçalar (Yaşar Tonguç), Yalçın Çetin, Şadi Dinççağ, Mehmet Polat, Burhan Solukçu, Suat Yalaz, İhap Hulusi, Naci Sadullah (Naci Sadullah Daniş), Rıfat Ilgaz, Kenan Akıncı, Şemsi Belli, Burhan Esen; onuncu bölüm Hepsi Bizim Yokuş'tan'da: Faruk Nâfiz Çamlıbel, Sermet Muhtar, Selami İzzet (Selami İzzet Sedes), Aka Gündüz, Şehabettin Süleyman ve Nurettin Artam, Bir Sevdalı (Reşit Halit Gönç); on birinci bölüm Yusuf Ziya Ortaç'ta: Beni Ben Anlatayım. Bu kişilerden edebiyat dünyasında olup portre örneği tespit edilenler: Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ziya Gökalp, Abdullah Cevdet, Falih Rıfkı Atay, Ercüment Ekrem Talû, Ahmet Haşim, Yunus Nadi, Hasan Âli Yücel, Muzaffer İzgü, Adnan Veli Kanık, Necdet Rüştü Efe, Şemsettin Kutlu, Selâhattin Kutlu, Aziz Nesin, Naci Sadullah Daniş, Rıfat Ilgaz, Kenan Akıncı, Burhan Esen, Selami İzzet Sedes ve Reşit Halit Gönç'tir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Ahmet İhsan Tokgöz için şunları aktarmıştır:

“Ahmet İhsan Tokgöz Serveti Fünun mecmuasının ve matbaasının sahibi idi. Uzun boylu, sportmen yapılı, belli belirsiz çiçekbozuğu, soyadını yalanlayan, eli son derece sıkı bir iş adamı idi, bir yazardı. Ama, yazı bile meslek değil, işti onun için. Fikret’leri, Haşim’leri dergisinde toplamıştı bir zamanlar. Şimdi bizim kuşağa gelmişti sıra: Bayrağı biz taşıyacaktık... Kaba bir tatlılığı vardı konuşurken. Hiçbir şey vadetmiyordu bize.”²²⁵

Yazar bu anlatımında, Ahmet İhsan Tokgöz’ün soyadı ile tezat olarak elinin son derece sıkı olduğunu söylemiştir. Onun kaba ama tatlı bir konuşması olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca onun uzun boylu ve sportmen bir vücudu olduğu belirtilmiştir. Bunun dışında yüzünde izleri olduğundan bahsedilmiştir. Burada Ahmet İhsan Tokgöz’ün hem fiziksel hem de ruhsal portresi yüzeysel bir şekilde aktarılmıştır.

Yazar, Muzaffer İzgü’yü şu şekilde dile getirmiştir:

“Boy, kısa: 1,62 diyor kendisi. Kilosu mu? Onu da kendisi söylüyor: 53!... Bu kiloya bakınca, mesleğini sormazsınız artık...Öğretmen olduğunu anlamışsınızdır!”

...

Hani esemer adam, beyaz adam, şişman adam, aksi adam, cömert adam vardır ya... Bizim Muzaffer İzgü de tam bir inat adam!... Ama ne güzel inat, ne tatlı inat, dostlar başına bu inat!”²²⁶

Yazar bu anlatımında, Muzaffer İzgü’yü fiziksel olarak kısa boylu ve normal kiloda biri olarak aktarmıştır. Ancak onun ruhsal olarak tam anlamıyla onu anlatan en iyi cümlelerin ‘tam bir inat adam’ olduğu söylenmiştir. Burada da Muzaffer İzgü’nün hem fiziksel hem de ruhsal portresi yüzeysel bir şekilde dile getirilmiştir.

Yazar, Şemsettin Kutlu için şunları aktarmıştır:

²²⁵ **Bizim Yokuş**, 1966, s. 50.

²²⁶ **a.g.e.**, s. 224.

“Ama Kutlu, biraz fazla nâzik, biraz fazla terbiyelidir. Bu nezaket, bu terbiye onun yaradılışında var şüphesiz. Fazlalığı, son derece çabuk incinen, son derece alıngan mizacı yüzündendir.”²²⁷

Yazar bu anlatımında, Şemsettin Kutlu’nun temel değerlerinde fazla nezaket ve terbiye olduğunu söylemiştir. Bunun sebebi ise onun çabuk incinen, alıngan mizacına bağlandığı belirtilmiştir. Burada Şemsettin Kutlu’nun ruhsal portresiden genel olarak bahsedilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Selâhattin Kutlu’yu şu şekilde dile getirmiştir:

“Zayıf, ince bir yapısı var: Geniş alınlı büyük bir baş, kır saçlar, orta boy ve yağsız, etsiz bir vücut...Ama çöp gibi değil, yay gibi, çekiç gibi, kıvrak mı kıvrak, sağlam mı sağlam...”²²⁸

Yazar bu anlatımında, Selâhattin Kutlu’nun fiziksel portresini aktarmıştır. Onun orta boylu, zayıf, ince, yağsız ve etsiz vücuduna rağmen esnek, diri ve sağlam bir yapıya sahip olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber geniş alınlı büyük bir başının ve kır saçlarının olduğu söylenmiştir. Burada ruhsal portre örneği saptanmamıştır.

Anıları da içine alan ve portre niteliğinde sayılabilecek örnekleri de bulunan bu kitabın, yazarın ikinci anı-portre kitabı olduğu söylenebilir. Ancak tam bir portre kitabı niteliğinde olduğu söylenememektedir. Çünkü öncelikle kitapta anılar ağırlıkta olduğu için portre aktarımı oldukça az olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca aktarılan portrelerin genel özelliklerden oluştuğu, derinlemesine bir betimleme yapılmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte kitapta portre örneklerinin de genellikle tek yönlü olmadığı, fiziksel ve ruhsal portre örneklerinin iç içe aktarıldığı gözlemlenmiştir. Buna ek olarak genellikle birçok kitapta fiziksel portre örneklerinin çok az olduğu

²²⁷ a.g.e., s. 240.

²²⁸ a.g.e., s. 243.

ama bu kitapta diğer kitaplara kıyasla daha çok yer verildiği saptanmıştır. Kitap anı kitabı niteliğinde olduğu için dili sade, akıcı ve anlaşılırdır. Ayrıca kitapta anı anlatıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte yazarın portre aktarımlarında öznel olduğu gözlemlenmiştir. Bazen kişilerin olumsuz özelliklerinin de dile getirildiği tespit edilmiştir. Ancak bu özelliklerin de üzerinde çok durulmadan aktarıldığı fark edilmiştir. Genellikle bu özellikler bir iki kelime ile söylenip geçilmiştir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatılıp onların portreleri kısa da olsa aktarıldığı için kitap, edebî portre kitapları arasına ve kitapta siyasetçiler için ayrı bir bölüm açılıp onlar da anlatıldığı için kitap, siyasî portre kitapları arasına, bunun yanı sıra kitapta farklı alanlardaki kişiler de anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları arasına alınmıştır. Ayrıca kitapta anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları grubunda yer almıştır. Bunlara ek olarak kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına dahil edilmiştir.

2.11. Baki Süha Edipoğlu, Bizim Kuşak ve Ötekiler²²⁹

Bu kitabın bir anı kitabı olduğu yazar tarafından belirtilmiştir. Yazar, bu kitabı arkadaşı Doğan Nadi'nin ona ısrar etmesi üzerine yazmaya karar vermiştir. Yazar, bir kişiyi incelerken sadece eserlerini değil o kişinin özel hayatını da incelemek gerektiğini söylemektedir. Çünkü yazar, bir kişi iyi tanınırsa o kişinin eserlerinin daha iyi anlaşılacağını düşünmektedir. Böylece, o kişinin yazdığı bir eseri hangi koşullarda yazdığı hangi amaçla yazdığını anlamının daha kolay olacağı ifade edilmiştir. Buna ek olarak kişilerin kişiliklerini, günlük yaşamlarını ya da yaşadıkları önemli anları bilmek için o kişilerin günlük tutması gerektiği söylenmiştir. Ancak yazar, Türk edebiyatında günlük türüne önem verilmediğini bu nedenle bu tarz eselere rastlamanın kolay olmadığını belirtmektedir. Çünkü yazarlar gerçekleri olduğu gibi aktarmaktan çekinmektedir. Bu sebeple de günlük yazmaktan uzak durdukları belirtilmiştir. Ancak yazar, arkadaşının ısrar etmesinin yanında Türk edebiyatında yazarlara ait önemli anların az olduğunu fark ettiği için bu kitabı hem

²²⁹ Baki Süha Edipoğlu, **Bizim Kuşak ve Ötekiler**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1968, 272 sayfa.

onları daha iyi tanıtmak hem de anılarını kalıcı hale getirmek için yazdığını söylemiştir. Bu kitapta şairlerden bahsedilmiştir. Bu şairler yazarın tanıdığı şairlerdir. Bu şairlerden bahsederken hepsinin birer portre fotoğrafı da koyulmuştur. Ayrıca her birinden bir ya da birden çok şiir de her yazının içine veya sonuna eklenmiştir. Yazar, genelde her başlıktan sonra şairleri tanıtarak onların öncelikle fiziksel daha sonra da ruhsal portrelerini anlatarak başlamıştır. Bazı şairlerin kısa biyografileri de aktarılmıştır. Ayrıca şairlerin yazdıkları bütün eserler de bu biyografilerde belirtilmiştir. Bunların dışında yazılarda şairlerle nasıl ve nerede tanışıldığı, ilk anda yazarın üzerinde bıraktıkları etkilerin anlatıldığı saptanmıştır. Kitapta otuz altı şairden bahsedilmiştir. Bu şairler: Yahya Kemal Beyatlı, Halit Fahri Ozansoy, Faruk Nafiz Çamlıbel, Kemalettin Kâmi Kamu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer, Ömer Bedrettin Uşaklı, Necip Fazıl Kısakürek, Behçet Kemal Çağlar, Yaşar Nabi Nayır, Ahmet Muhip Dıranas, Hamit Macit Selekler, Ziya Osman Saba, Munis Faik Ozansoy, Cahit Sıtkı Tarancı, Feridun Fazıl Tülbentçi, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, İlhan Berk, Behçet Necatigil, Cahit Külebi, Suat Taşer, Mehmet Kemal Kurşunluoğlu, Sabahattin Kudret Aksal, Ceyhun Atuf Kansu, Necati Cumalı, Attila İlhan, Metin Eloğlu, Ümit Yaşar Oğuzcan, Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya ve Ahmet Oktay'dır. Bu kitaptaki kişilerin hepsi edebiyatçıdır ve hepsinde portre örneği tespit edilmiştir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Ahmet Kutsi Tecer için şunları aktarmıştır:

“Kutsi Tecer içine kapanık bir insan olmasına rağmen daima neşeli, hayatı ve tabiatı seven bir insandı. Büro hayatı, şehir hayatı onu sıkıyordu. Anadolu'nun şehir ve kasabalarına, köylerine özlem duyuyor, kırlara, ormanlara gitmek istiyordu.

Gayet sâkin ve hareketsiz bir mizaca sahip, ağır ağır konuşur, kızmaz, lüzumsuz yere söz söylemez, bağırıp çağırmasın! bilmez, çoğunlukla güler yüzlü ve çok terbiyeli bir insandı. Tecer'in konuşmalarına daima bir ölçü, bir mantık hakim olmuştur. Ele aldığı bir konuyu bazan en ince ayrıntılarına kadar anlatmak onun başlıca endişesiydi. Belki de öğretmenliğinden gelen bu alışkanlığı, onu halkımızın,' hele köylülerimizin yanında konuşurken -hatip değilse bile -çok iyi,

çok sevilen bir öğretici haline getiriyor ve saatlerce kendini dinletebiliyordu.”²³⁰

Yazar, burada Ahmet Kutsi Tecer’in ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun sakin, ağır ağır konuşan ve içine kapanık yapısına rağmen aslında neşeli olduğu söylenmiştir. Kapalı ortamlardan pek hoşlanmadığı daha çok doğayla iç içe olmayı sevdiği belirtilmiştir. Kızılmaktan ve gereksiz söz söylemekten hoşlanmadığı ifade edilmiştir. Daima ölçülü ve mantıklı konuşan, konuştuğu zaman dinletmesini bilen biri olduğundan söz edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Ahmet Muhip Dıranas’ı şu şekilde dile getirmiştir:

“İnce uzun boylu, gözleri bir rüya âleminde yüzermiş gibi hafif dalgın, sesi yumuşak ve dumanlı... Hafif kır düşmüş uzun saçları ince, uzun parmaklariyle tam bir şair tipi... Ağır ağır konuşuyor, daha çok dinliyor. Dış âlemle pek ilgili görünmüyor, içine dönük hülyalı bir adam. Genç şairler kuşağının en başta gelen isimlerinden biri olduğunu hiç şüphesiz kendisi de biliyor. Belki de bu yüzden saklamaya çalıştığı tatlı bir gurur havası içinde, az gülüyor, az konuşuyor.”²³¹

Yazar bu anlatımında, ilk olarak Ahmet Muhip Dıranas’ın fiziksel özelliklerini aktarmıştır. Onun boyunun ve parmaklarının ince uzun, gözlerinin hülyalı, saçlarının uzun ve hafif beyaz olduğu belirtilmiştir. Daha sonra ruhsal özellikleri olarak da onun kendi iç dünyasında yaşadığı, az konuşup çoğunlukla dinlediği ve çok gülümsemediği ifade edilmiştir.

Yazar, Hamit Macit Selekler için şunları aktarmıştır:

“Orta boylu, açık yeşil gözlü, daima güler yüzlü bir insan... Vücuduna göre, bir hayli büyükçe duran başı, ufacık elleri ve ayakları ile spor ve hareketten uzak

²³⁰ **Bizim Kuşak ve Ötekiler**, 1968, s. 43.

²³¹ **a.g.e.**, s. 79.

kalmış bir bünye. Mat ve duru bir beniz. Daha çok kafası ile, gönlü ile çalışanlara mahsus ürkek, biraz durgun ve çekingen bir hali vardır Hâmit Macit'in... Sırasını ve yerim bulunca çok konuşur, güzel konuşur, ele aldığı bir konuyu en ince ayrıntılarına kadar dakikalarca anlatmaktan ve kendini dinletmekten pek hoşlanır. Vücudundan çok kafasını ve dilini çalıştıran şairimiz, herkesin her işi, her derdiyle yakından ilgilenir. Herkese dostluk, yakınlık gösterir. Devlet kapısında, mahkemeleri zorluğa uğrayan kimselere akıl verir, yol gösterir.”²³²

Yazar burada da Ahmet Muhip Dıranas'ın portre örneğinde olduğu gibi Hamit Macit Selekler'in fiziksel portresini anlatarak aktarmaya başlamıştır. Onun boyunun orta, elleri ve ayaklarının ufak, başının vücuduna göre büyük, gözlerinin açık yeşil, benzinin ışıltısız ve sade, vücudunun hareketsizliği belli eden bir görüntüsü olduğu söylenmiştir. Daha sonra ise Ahmet Muhip Dıranas'ın ruhsal özellikleri olarak da onun çekingen, sakın ve yeri gelince çok konuşan biri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca onun herkese yardım etmeye çalışan bir yapısı ve dost canlısı olduğundan söz edilmiştir.

Yazar, Orhan Veli Kanık'ı şu şekilde dile getirmiştir:

“O akşam Orhan'ı aynı masanın başında otururken fizik yapısı, giyimi, kuşamı, tavırları bakımından da ister istemez şöyle bir süzdüm. Bende kalan bu ilk izlenimler şöyledir: Hiç de güzel bir adam değil. Yüzünde sönmüş veya patlatılmış olan ergenlik izleri var. Zaten eli alışmış, ikide bir yüzünde dolaşıyor, yeni çıkmakta olan bir ergenliği hemen yakalıyor, onunla oynuyor oynuyor, sonra dalgınlıkla yaptığı bu işten birdenbire vazgeçiyor. Kulakları başına göre büyükçe, alt dudağı etli ve sarkık. Elleri çok güzel, tırnakları muntazam ve bembeyaz. -Diyebilirim ki, Orhan'ın en güzel yeri elleriydi. Saçları çok hafif dalgalı, muntazam taranmış.”²³³

Yazar bu anlatımda, Orhan Veli Kanık'ın fiziksel özelliklerini aktarmıştır. Onun güzel bir adam olmadığını söyleyerek anlatmaya başlamıştır. Bununla birlikte onun vücudundaki en güzel yerin elleri olduğu ve tırnaklarının çok düzgün ve

²³² a.g.e., s. 85.

²³³ a.g.e., s. 147-148.

bembeyaz olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yüzünde ergenlik sivilcesi izleri olduğu ve onlarla çok oynadığının fark edildiği ifade edilmiştir. Onun kulaklarının başına göre büyük, alt dudağının ise etli ve sarkık, saçlarının da hafif dalgalı olduğundan söz edilmiştir. Burada ruhsal portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Ceyhun Atuf Kansu için şunları aktarmıştır:

“Orta boylu, kumral, derinlere bakıyormuş hissini uyandıran koyu yeşil gözlü... Çoğunlukla düşünene, az gülen bir hali var. Onu ancak içki sofrasında birkaç defa neşeli, güler yüzlü gördüm. Çevresine çok bağlı, temiz yürekli bir ozan. Yalan söylemesini hiç bilmez ve yalandan, yapmacıktan hiç hoşlanmaz. Kansu, boş vakitlerinde durmadan okuyan, okudukça yazan bir güce sahip, iyi bir şair olduğu kadar, iyi bir hekim. Kendini bu memlekete adayan birkaç idealist ozanımızdan biri de odur. Büyük şehirlerden, kalabalıklardan pek hoşlanmaz. Onun için Anadolu'nun küçük kasaba ve köyleri okumak, yazmak ve incelemek için Kansu'ya çok daha elverişli birer ortamdır.”²³⁴

Yazar burada, Ceyhun Atuf Kansu'nun fiziksel portresini kısaca anlatarak aktarmaya başlamıştır. Onun orta boylu, kumral ve koyu yeşil gözlü olduğu söylenmiştir. Daha sonra da onun ruhsal portresi dile getirilmiştir. Onun iyi kalpli, idealist, yalanı, yapmacıklığı ve kalabalığı sevmeyen biri olduğu belirtilmiştir.

Yazar, Ümit Yaşar Oğuzcan'ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Bu yazı serisinde şair ve yazarlarımızın önce boylarından boslarından bahsetmek benim için kaçınılmaz bir adet haline geldiğine göre, şimdi Ümit Yaşar için ne diyeyim? diye bir hayli düşündüm. Onu tarif etmek pek de kolay değil. Çünkü boyu ne kısadır, ne de orta... Orta ile kısa arasında bir şey. Kara kaşlı, kara gözlü, teni beyaza yakın buğdaysı. Başı vücuduna nazaran biraz büyükçe. Yüzünde cefa çekmiş, düşünene, çoğu zaman kederli ve yorgun bir ifade var. Fakat gözleri canlı, zeki ve alabildiğine sevimli... Bana öyle geliyor ki, Ümit Yaşar'ın artık çizgilerle dolmaya başlıyan alnından kederli aşk şiirleri, gözlerinden de hicivler fışkırmaktadır. Çoğu zaman mahzun ve içine kapanık olan şairimize gülmek pek yakışmaz. Çektiği hasretler, hicranlar, acılar, sonu gelmez aşklar yüzünden çehresi; gülmeye idmanlı değildir.

²³⁴ a.g.e., s. 215.

Kekeme olduğu halde, şiir okurken hiç kekelemez. Ve kendine has güzel bir okuma tarzı, daha doğrusu duygulanma ve hissettirme gücü vardır. Yazdığı yüzlerce şiirin hemen hepsini ezbere okuyabilir. Sırası düşünce irticalen şiir söyleyebilir.”²³⁵

Yazar, bu anlatımında kendi de belirttiğı gibi Ümit Yaşar Oğuzcan'ın ilk önce fiziksel portresini aktarmıştır. Yazar onun nasıl tarif edeceğini bilemediğini söylemiştir. Bunun sebebi yazarın, onun boyu için net bir şey belirtememesidir. Bunların dışında onun beyaz tenli, kara kaşlı, kara gözlü, başının vücuduna göre büyük, yüzünde çok acı çekmiş bir insan ifadesi olduğundan söz edilmiştir. Bununla birlikte gözlerinin canlı ve zeki baktığında da bahsedilmiştir. Ayrıca onun kekeme olduğu fakat şiirlerini okurken hiç kekelemediğı ifade edilmiştir. Bunların dışında onun çoğu zaman mahsun ve içine kapanık olduğu belirtilerek kısa da olsa ruhsal portresi dile getirilmiştir.

Bu kitapta anılar anlatılmasına rağmen yazar tarafından genellikle her kişinin fiziksel ve ruhsal portrelerinin detaylı bir şekilde aktarıldığı tespit edilmiştir. Birçok anı-portre kitabı olarak adlandırdığımız kitapta yazarlar, sadece anılarını anlatıp kişilerin özelliklerinden bahsedeceklerini belirttikleri halde bu kişilerin portre özelliklerini aktarmadıkları gözlemlenmiştir. Ancak bu kitapta yazar, kişilerle ilgili anılarını anlatırken şairlerin fiziksel ve ruhsal portre örneklerini de özellikle aktarmaya dikkat ettiği saptanmıştır. Yazar, anlattığı kişileri aktarırken kendisi için o kişilerin fiziksel ve ruhsal özelliklerini de aktarmanın gelenek haline geldiğini söylemiştir. Yazarın, dikkatli bir gözlem gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak kişileri birçok sıfat kullanarak anlattığı gözlemlenmiştir. Böylece kişilerin, zihinde canlandırılabilceğı saptanmıştır. Kitapta anlaşılır, açık, akıcı ve sürükleyici bir üslup kullanılmıştır. Ayrıca kitapta anılar aktarıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte yazarın düşüncelerini aktarırken oldukça öznel olduğu ve sohbet havasında bir anlatım kullandığı gözlemlenmiştir. Kişilerle ilgili olumsuz bir eleştiriye yer verilmemiştir. Bunun sebebinin ise yazarın

²³⁵ a.g.e., s. 240-241.

kişileri zihinde iyi hatırlanmasının istenmesi olduğu düşünülmektedir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatıldığı ve onlarla ilgili portre aktarıldığı için kitap, edebî portre grubuna alınmıştır. Bununla birlikte kitapta anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları arasında ve bunun yanı sıra kitapta kişilerin hayatları da belirli bir sıra ile anlatıldığı için kitap, biyografi-portre kitapları arasında yer almıştır. Ayrıca anlatılan kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları grubuna alınmıştır.

2.12. Yahya Kemal Beyatlı, Siyasî ve Edebî Portreler²³⁶

Yahya Kemal Beyatlı, bu kitaptaki kişileri daha önceden yazmış ama yayımlamamıştır. Bunun sebebi yazdıklarından dolayı kimseyle tartışmaya girmek istememesidir. Yazar; millet üzerinde önemli rolü olan devlet adamı, fikir adamı, gazeteci ve edebiyatçı hakkında görüş ve düşüncelerini yazmıştır. Kitaptaki bu yazılar, o vefat ettikten sonra Yahya Kemal Enstitüsü tarafından bir araya getirilmiştir. Bu nedenle kitabın ön sözünü, “Takdim” başlığı altında dönemin Yahya Kemal Enstitüsü müdürü olan Nihat Sami Banarlı yapmıştır. Yahya Kemal Beyatlı, gözlem gücü çok kuvvetli biridir ve insanları çok iyi tahlil etmektedir. Bu kitapta da yazarın bu özelliği açık bir şekilde görülmektedir. Kitapta, birçoğunda portre örnekleri mevcuttur ancak bazı başlıklarda portre örneklerine rastlanmamıştır. Bu kitaptaki kişiler yazar tarafından tanınmaktadır. Yazar, kişileri anlatırken kişilerin karakterlerini yansıtan olayları anlatmıştır. Böylelikle portre ve anı iç içe aktarılmıştır. Mesela Ziya Gökalp’i anlatırken aslında onunla birlikte yaşadığı anıları da bize aktarmakta ve bu olaylardan yola çıkarak da onların kişiliklerini, ruh hallerini dile getirmektedir. Ayrıca yazar, Tevfik Fikret ve Ziya Gökalp’i ayrı ayrı anlattıktan sonra bir de onları birbiriyle kıyaslama yazısı da yazmıştır. Buna ek olarak Ziya Gökalp’in gözünden çok kısa Enver Paşa’yı anlattığı yazısı da vardır. Yahya Kemal Beyatlı’nın buradaki yazıları il olarak el yazısıyla yazıldığı için kitabın sonuna el yazısıyla olan bu sayfalar da koyulmuştur. Yazar, kitapta toplamda yirmi kişiyi

²³⁶ Yahya Kemal Beyatlı, **Siyasî ve Edebî Portreler**, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 2010, 162 sayfa, (1. bs. 1968 - Baha Matbaası). Bu tezde kitabın 2010 baskısı kullanılmıştır.

anlatmıştır. Bu kişiler: Abdülhak Hamid Tarhan, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halid Karay, Ruşen Eşref Ünaydın, Ahmed Naim Bey, Enver Paşa, Murad Bey, Ali Kemal, Kıbrıslı-zade Tevfik, Doktor Nazım, Bahaeddin Şakir, Yusuf Akçura, Şekib Bey, Cemal Paşa, Cavid Bey'dir. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem de eser veren kişiler Abdülhak Hamid, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halid Karay, Ruşen Eşref Ünaydın ve Yusuf Akçura'dır. Kitapta portre örnekleri bulunan şahsiyetlerin bazılarını yazar, şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Ziya Gökalp ile Ada'da bolca vakit geçirip edebiyat üzerine konuşmalar yapan yazar, onu şöyle aktarmıştır:

“Sokrat'ın usulü sormakmış, Ziya Bey'in bilâkis sormaksızın söylemekti. Sorup bir fikri dinlese bile, kendisine serdedilen noktadan hareket eder, yine görüşlerini söylemeğe başlardı. Öyle zannolunurdu ki Ziya Bey'in, İstanbul'da ilmi, Garp'deki asrî mânasıyle anlar adamlar olduğuna itimâdı yoktur. Ziya Bey'in bu telâkkisini burada fazla kurcamak istemem. Lâkin, mutlak bir mütâlaa olarak, diyebilirim ki, diğer meziyetlerinden sarf-ı nazar, Ziya Bey ilmi, yirminci asırdaki telâkkisiyle anlamış ve benimsemiş bir adamdı. Sokrat'dan Bergson'a kadar süzülen felsefeyi tam bir kudretle kavramış, derinden derine hazm etmiş, o yükün altında bunalmamış, berrak bir dimağ sâhibi idi. Anladığını, hakikaten anlamış insanlar gibi, kolay, bâriz, şeffaf ve ihtirash bir hâlde anlatırdı.”²³⁷

Yazar, burada Ziya Gökalp'in kimseyi dinlemeden sadece kendi görüşlerini aktardığı söylenmiştir. Bilgili bir adam olduğu söylenen Ziya Gökalp'in yaşadığı yüz yılı iyi anlamış ve benimsemiş bir insan olduğu dile getirilmiştir. Öğrendiklerini ya da anladıklarını anlatmak konusunda da başarılı olduğu ifade edilmiştir. Burada Ziya Gökalp'in ruhsal portresi aktarılırken onunla ilgili daha genel bilgiler üzerinde durulmuştur. Ancak bu anlatımda Ziya Gökalp'in fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

²³⁷ Siyasî ve Edebî Portreler, 2010, s. 14-15.

Süleyman Nazif ile bir Boğaziçi vapurunda tanıştırılan yazar; onunla dil, şiir ve vezin üzerine çok konuştuklarını, bu konuda çok münakaşa ettiklerini söylemiştir ve böyle zamanlarda Süleyman Nazif'in nasıl olduğunu şu şekilde anlatmıştır:

“Başlıca fârikası heccâvâne ihtirâsı olan Nazif de bir çok meşhur edîblerimiz gibi, muhatabının fikirlerini ya hiç dinlemez, ya yarım yamalak dinler, yâhud da hemen atılıp îtirâz etmek için dinler gibi görünür bir münâkaşacı olduğu için hemen her söylediğime derhal savletle cevap veriyordu. Asıl şiir bahsinde, onunla yalnız o günlerde, daha sonraları, çok dost olduğumuz zaman da hiç anlaşılamamıştık. Lisan bahsinde ise onu kendi görüşüne bırakmak daha ziyâde hoşuma giderdi. Çünkü Nazif, ‘münşî’ doğmuştu; Osmanlı yazışının hattından ayırlamazdı; o yazının satırındaki nahvî ruhuna bir nazım dalgası gibi geçirmiş bir nâsirdi. Nazif’i eski lisandan ayırmağa kalkmak, bir müreceddide göre, ham ervahlık gibi bir şeydi; yâhud bunu ben böyle telâkki ediyordum.”²³⁸

Yazar, bu anlatımda Süleyman Nazif'in de Ziya Gökalp gibi kendi bildiğini savunduğunu, karşısındakini dinlese de kendi düşüncelerinin asla değişmeyeceğini dile getirmiştir. Bununla birlikte onun tartışmayı seven bir insan olduğu aktarılmıştır. Buna ek olarak Süleyman Nazif'in bir yazı ustası olarak doğduğu ve bu konuda usta olduğu söylenmiştir. Burada Süleyman Nazif'in fiziksel tasviri yapılmamıştır. Ruhsal tasviri de genel bir anlatım içinde fazla derine inmeden aktarılmıştır.

Yazar, Paris'ten döndükten sonra ilk tanıştığı genç Refik Halid Karay olmuştur. Refik Halid Karay'la ilk karşılaşmasına ilişkin izlenimlerini şöyle ifade etmiştir:

“... Vapurdan çıkıp da İstanbul'a ayak bastığımdan bir kaç saat sonra, Refik Halid'i o yazıhânede, karşımda buldum. İnce yapılı, esmer, papağan burunlu, sahte tavırlarla alaycı edâları iyi mezcetmiş, kalın sesli bir gençti.”²³⁹

Yazar, burada Refik Halid Karay için kısa bir tasvir yapmıştır. Onun zayıf olduğundan ve teninin esmer olduğundan bahsedilmiştir. Yazar, Refik Halid

²³⁸ a.g.e., s. 27.

²³⁹ a.g.e., s. 44.

Karay'ın burnunun papağan gibi olduğunu ve kalın sesli olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca sahte hareketleri ve alaycı davranışları birbiriyle iyi harmanlayıp kullandığını aktarmıştır. Bu anlatımda Refik Halid Karay'la ilgili genel bir tasvir yapıldığı söylenebilir.

Bu kitap, çoğunlukla yazarın anılarından oluşmaktadır. Bununla birlikte kitapta, yazarın birçok konuda eleştirileri de vardır. Yazar, beğenmediği bir kişiyi ya da durumu açıkça dile getirmiştir. Bu durumlar kitapta öznel bir anlatım olmasını ve kitabın sohbet havasında yazılmasını sağlamıştır. Kitapta anlatılan olayların içinde birden fazla kişi olması bazen aynı konuların tekrarlanmasına sebep olmuştur. Çünkü aynı olay içinde anlatılan kişiler, kendi bölümlerinde aktarılırken yaşanan olaylar tekrar anlatılmıştır. Kitapta verilen örneklerde ruhsal ve fiziksel portre örnekleri bulunmaktadır. Ancak örneklerde daha çok ruhsal portre özellikleri ön plandadır. Daha çok genel bir tasvir yapılmıştır. Kişiler, derinlemesine aktarılmamıştır. Bunların dışında kitabın dili ağırdır. Bilinmeyen eski kelime çoktur. Bu da kitabın akıcılığını, açık ve anlaşılır olmasını engellemektedir. Kitapta edebiyatçılar ve siyasetçiler anlatıldığı için kitap edebî portre kitapları ile siyasî portre kitapları içinde yer almıştır. Bununla birlikte yazar, tanıdığı kişileri anlattığı için kitap tanışıklıklara dayalı portre kitaplarına dahil edilmiştir. Ayrıca kitabın adında portre sözcüğü olduğu için de kitap adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasına alınmıştır.

2.13. Halit Fahri Ozansoy, Edebiyatçılar Çevremde ²⁴⁰

Bu kitaptaki yazılar “Tercüman” dergisi için yazılmıştır. Bu kitap ve yazarın bundan önce yazılan “Edebiyatçılar Geçiyor” adlı kitabı, yazarın anılarını anlattığı eserlerdir. Yazar, uzun dönem edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Bu durum, yıllarca farklı yerlerde bulunmasını ya da farklı ortamlara girip çıkmasını sağlamıştır. Bu sayede birçok anı biriktirmiş ve edebiyat çevresinde de çok fazla insan tanımıştır. Bu durum onun birçok insan hakkında fikir sahibi olmasına sebep olmuştur. Yazarın anı

²⁴⁰ Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Çevremde**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2015, 306 sayfa, (1. bs. 1969 - TİSA Matbaacılık Sanayi, Ankara). Bu tezde kitabın 2015 baskısı kullanılmıştır.

alanındaki ilk kitabı “Edebiyatçılar Geçiyor”da anılarla iç içe geçmiş halde verilen kişiler, bu kitabında ayrı ayrı belirtilerek anlatılmıştır. Ancak bu kitapta sadece kişi anlatımı yapılmamıştır. Buna ek olarak yazarın “Edebiyatçılar Geçiyor” kitabındaki gibi bu kitapta portre resimler de bulunmamaktadır. Kitapta farklı tür anlatımlar da yapılmıştır. Bu nedenle de yazarın bu kitabı birden çok bölümden oluşturulmuştur. Yazarın kitabında toplam üç bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde yazar, tanıdığı edebiyatçılarla ilgili anılarını anlatmıştır. Bu bölümde kişilerle ilgili izlenimler de aktarılmıştır. Ancak kişilerin hepsinde portre örneği tespit edilememiştir. Kişilerin bazılarını anlatılırken sadece kişinin adı başlık olarak kullanılmıştır. Bazılarında ise kişilerle ilgili özellikle söylenmek istenen cümleler tamlama halinde yazılmıştır. Birçok başlığın içinde şairlerin şiirleri örneklendirilmiş, yeri geldikçe de kısa tahliller yapılmıştır. Bazı başlıklarda iki ya da daha fazla kişinin bir arada aktarıldığı olmuştur. Ayrıca birinci bölümün içerik kısmı belirtilirken bazı başlıkların yanına bizim tarafımızdan parantez açılıp başlığın içeriğinde kimden ya da kimlerden bahsedildiği yazılmıştır. İkinci ve üçüncü bölümlerde edebiyat çevresinde yaşanan olaylara, siyasi olaylara ve bu olayların edebiyat çevresinde ve toplumda yaşattığı tesirlere, tiyatrodaki önemli olaylara ve kavgalara yer verilmiştir. Bu iki bölümde de yeri geldikçe kişilerden bahsedilmiştir. Fakat bu iki bölümde kişilerle ilgili portre özelliklerine rastlanmamıştır. Bu iki bölümün amacı daha çok edebiyatla ilgili bilgi vermektir. Kitapta toplam üç ana başlık ve yetmiş yan başlık oluşturulmuştur. Ana bölümlerin isimleri sırasıyla: Edebiyatçılar Çevremde, Olayların Ardından ve Son Çizgiler’dir. Bu bölümlerin alt başlıkları ise şu şeklide oluşturulmuştur: Birinci bölüm “Edebiyatçılar Çevremde”nin alt başlıkları: Vefatının 30. Yılında Saffet Nezihi, Ercüment Ekrem Talu ve İsmail Habib Sevük, Muhit-ül-Maarif ve Bir Fıkranüvis-ül-Ârif!, Yahya Kemal ve Hâtıraları, Ahmet Refik Altınay, Ahmet Refik’le Çallı ve Hazin Biten Dostlukları, Peyami Safa, Salâhattin Enis, Vah! Zavallı Kardeşim Ekrem (Ali Ekrem Uşaklıgil), İki Dostumun Ölümü Karşısında (Reşat Nuri Güntekin ve Ercüment Ekrem Talu), Hüseyin Siret Özsever, Ali Canip Yöntem, Fazıl Ahmet Aykaç, Bekir Sıtkı Kunt, Bir Hicret Şairi Kemalettin Kamu, Faik Sabri Duran, Refi Cevad Ulunay 55 Yıllık Dostumdu, Davet Edildiğimiz İki Evde de Aç Kalmıştık, Esat Mahmut Karakurt, Florinalı Nazım ve Abdülhak Hâmit’in Hicvi, Osman Cemal Kaygılı, Ekrem Reşit Bey, Ahmet Kutsi Tecer, Ziya Osman Saba,

Hıfzı Tevfik Gönensay, Sabri Esat Siyavuşgil, İki Kardeşler: Mehmet Ali Tevfik ve Niyazi Tevfik, İbnürrefik Ahmet Nuri, Nurullah Ataç, Faruk Nafiz Çamlıbel, Abdülhak Hâmit, Fecr-i Âti Şairleri Albümü (Ahmet Haşim, Tahsin Nihat, Celal Sahir Erozan, Mehmet Behçet Yazar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ali Canip Yöntem, Emin Bülent Serdaroğlu, M. Fuad Köprülü), “Zaman Saati”, “Yakınma” ve “Medea” Şairi Munis Faik Ozansoy, Halit Ziya Uşaklıgil, Arif Nihat Asya ve Şiirleri, Halide Nusret Zorlutuna, Necip Fazıl Kısakürek, Orhan Şaik Gökyay, Mehmet Çınarlı, Ahmet Muhip Dıranas, Şükûfe Nihal, “Gönülden Sesler” Şairi Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Nâyiler ve Kehkeşan, Gurbet Arkadaşım Hakkı Suha Gezgin, Behçet Kemal Çağlar, Salih Zeki Aktay ve Yahya Salih Ozanoğlu’dur. İkinci bölüm “Olayların Ardından”nın alt başlıkları: İhsan Raif Hanım’ın “Ezan” Şiiri, Gazi “Cesaret” Demişti, Ali Ekrem Bolayır’ın Anlattığı Tevfik Fikret, İlân-ı Meşrutiyet, O Günlerin Gazetelerine Göre II. Meşrutiyet Günleri, Edebiyatın Bir Havası Vardı Eskiden, Kaybolan Eserlerle Türk Tarihi ve Edebiyatı Büyük Zararlara Uğradı, Rabia Hatun Efsanesi ve Ercüment Ekrem’in Esprisi, Mekteb-i Sultani, Tiraje ve Ruşen Eşref Ünaydın, Mahmut Yesari; Bahariye’deki Ev ve “Kaynanam” Piyesimiz, Servet-i Fünun’un Son Ciltlerini Karıştırırken, Kavga Hâtıraları ve Türk Dili Kurumu, Edebiyatçılar Nasıl Toplanırlardı, Faruk Nafiz’le Mütarekedeki Şiirlerimizden, Biri Müşterek Üç Şiirimiz, Yusuf Ziya Ortaç Bana Neden Çatardı?, Tokatlıyan Otel; “Finten” Piyesinin Kutlanışı, “Alemdar” Gazetesi ve Bâbüâlî Baskını, Yağmur ve Getirdikleri ve Refi Cevat Beyin Akrobatik Öfkesi’dir. Üçüncü bölüm “Son Çizgiler”in alt başlıkları: Tipler, Bizde Edebiyat Münakaşası Nasıl Yapılırdı?, Şiiri Nasıl Sevdim ve Nasıl Şair Oldum? ve Toroslardaki Çoban’dır. Kitabın birinci bölümünde yazar tarafından portresi verilmiş olan kişiler: Ercüment Ekrem Talu, İsmail Habib Sevük, Peyami Safa, Salâhattin Enis, Ali Ekrem Uşaklıgil, Reşat Nuri Güntekin, Ercüment Ekrem Talu, Ali Canip Yöntem, Fazıl Ahmet Aykaç, Bekir Sıtkı Kunt, Kemalettin Kamu, Faik Sabri Duran, Refi Cevad Ulunay, Esat Mahmut Karakurt, Florinalı Nazım, Osman Cemal Kaygılı, Ekrem Reşit Rey, Ahmet Kutsi Tecer, Ziya Osman Saba, Hıfzı Tevfik Gönensay, Sabri Esat Siyavuşgil, Mehmet Ali Tevfik, Nurullah Ataç, Ahmet Haşim, Mehmet Behçet Yazar, Halide Nusret Zorlutuna, Şükûfe Nihal, Orhan Seyfi Orhon, Hakkı Suha Gezgin, Salih Zeki

Aktay ve Yahya Salih Ozanoğlu'dur. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Ali Canip Yöntem için şunları aktarmıştır:

“Sanki gözlüklerinin altından, gözlerini kısarak cin gibi hâlâ bakıyor bana... O toparlacık ve kısacık boyu ile değil de, en çok, o gözleri ve gözlükleri ile beliren bir varlık gibi idi. Zekâ, bilgi ve nükte, esrarlı bir hava ile kaynaşarak, o araştırmacı ve biraz muzip bakışlardan mı dolmuştu benliğine? Üstelik, onu Ömer Seyfettin'den de ayırmazdım. Yanyana yapışık iki fotoğraf gibi görürdüm ikisini de... O kadar beraber, o kadar can ciğer iki dosttular. Birini düşünürken ötekini de hatırladım.

Biraz hayal gibi adamdı da Ali Canip. Ortada bir görünür, bir kaybolurdu.”²⁴¹

Yazar bu anlatımında, Ali Canip Yöntem'in, biraz kısa boylu olmasından kaynaklı kilosunu belli ettiğini, ama asıl öne çıkan özelliğinin gözleri ve gözlükleri olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak zekası ve bilgisi ile söylediği ince sözlerinin, onun gizli havasına karışarak onda araştırmacı muzip bakışlara sebep olduğundan söz edilmiştir. Burada Ali Canip Yöntem'in hem fiziksel hem de ruhsal portresi yüzeysel bir şekilde aktarılmıştır.

Yazar, Fazıl Ahmet Aykaç'ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Yakından tanıyanlar çok severdi onu. Ben de severdim. Samimi, zarif ve nüktedandı. Bu meziyetleri meczetmesini bilmesi, onu, dostları arasında bir neşe ve sevgi hâlesi ile sarmıştı...

Ne âlem! Fazıl Ahmet! Çok zeki, çok bilgili ve bilgisini aşan hicivci adamdı.”²⁴²

Yazar bu anlatımında, Fazıl Ahmet Aykaç'ın ruhsal tasvirini aktarmıştır. Onun samimi, bilgili ve zarif olduğu belirtilmiştir. Ayrıca sözlerine ince zekasını

²⁴¹ Edebiyatçılar Çevremde, 2010, s. 58.

²⁴² a.g.e., s. 62.

katan, ve eleştirilerini zekice yapan biri olduğundan söz edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Kemalettin Kamu için şunları aktarmıştır:

“Bana bir kardeşim gibi yakın gelmişti. Biraz sıkılgan, mahviyetli ve çok samimi bir gençti. Ruhunun berrak derinliği gözlerinde okunuyordu. Bakışlarında parlayan iyilik ve sanat ateşi sesinin sıcaklığında da hissolunuyordu. Çok geçmeden hiç yanılmamış olduğumu anladım.”²⁴³

Yazar bu anlatımında, Kemalettin Kamu’nun sıkılgan, alçak gönüllü ve samimi bir yapısı olduğunu söylemiştir. Bununla beraber onun temiz ruhlu oluşundan, iyilik dolu bakışlarından ve sıcak sesinden bahsedilmiştir. Burada Kemalettin Kamu’nun ruhsal portresi dile getirilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, Ziya Osman Saba’yı şu şekilde dile getirmiştir:

“İnce bir şair, bir yıldız kayar gibi kaydı, şiir dünyamızdan. Gençti, hisli idi, kibardı, zarıftı, bu onun insanlık cephesi idi. En içli duygularla ve en pürüzsüz, en güzel İstanbul şivesi ile, yeni kuşağın daima yaşayacak olan şiirlerini o yazmıştı. Yazık ki, ölüm, bu narin ve çiçekli şiir dalını çabuk kuruttu ve bir gün çıt diye kıldı.”²⁴⁴

Yazar bu anlatımında, Ziya Osman Saba’nın ruhsal portresini aktarmıştır. Onun hisli, kibar, zarif, içli ve narin biri olduğundan söz edilmiştir. Burada fiziksel portre olarak da onun genç ve düzgün şiveli olduğu belirtilmiştir.

Bu kitapta aktarılan portrelerin detaylı olmadığı tespit edilmiştir. Ancak bu örneklerin detaylı olması beklenmiştir çünkü kitapta yazar, tanıdığı kişileri anlatmıştır. Kitapta bazı anlatımlar ise kısa olmasına rağmen kişilerle ilgili detaylı

²⁴³ a.g.e., s. 68.

²⁴⁴ a.g.e., s. 102.

bilgi verildiği görülmüştür. Ancak bu bilgilerin onların portreleriyle ilgili olmadığı, daha çok anlatılan kişilerin yaşadıklarıyla ilgili olduğu saptanmıştır. Birçok kitapta olduğu gibi bu kitapta da fiziksel portre örneklerinin çok olmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca fiziksel portre örnekleri belirtileceği zaman ruhsal portre örnekleri ile iç içe koyulmuştur. Bunlara ek olarak bazı örneklerde yazarın tanıyıp da vefat eden bir arkadaşı arkasından duyduğu özlemi onu anlatarak dile getirdiği gözlemlenmiştir. Bu örneklerde o kişiyi unutmak istemediği ve özlemle karışık bir serzenişte bulunmakta olduğu tespit edilmiştir. Bu durum yazarın anı alanındaki “Edebiyatçılar Çevremde” adlı ilk kitabında da bulunmaktadır. Ancak bu kitapta kişi sayısının fazla olması ve kişilerin düzenli aktarılması sebebiyle burada anılara ve portrelere daha çok rastlanılmıştır. Bununla birlikte kitapta genellikle anı anlatıldığı için öyküleyici anlatıma ve bunun yanı sıra bazen kişilerle ilgili bilgi de aktarıldığı için açıklayıcı anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak portre örneklerinde öznel bir anlatım yapıldığı gözlemlenmiştir. Kitabın anlatımının kullanılan eski sözcüklerden dolayı akıcı olmadığı saptanmıştır. Ayrıca bu durumun kitabın dilini ağırlaştırdığı gözlemlenmiştir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatılıp onların portreleri de aktarıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına ve bunun yanı sıra kitapta farklı meslek gruplarından da kişiler aktarıldığı için kitap edebiyatçı ve siyasetçi dışında kişilerden de bahseden portre kitaplarına alınmıştır. Buna ek olarak kitapta anı anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları grubu içinde yer almıştır. Ayrıca kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına dahil edilmiştir.

2.14. Nimet Arzık, Çetin Altan’dan Demirel’e Eş Kişiler Zinciri ²⁴⁵

Bu kitaptaki kişiler, daha önce kısa bir şekilde “Akbaba Dergisi” için yazılmıştır. Daha sonra bu yazılar, yazar tarafından biraz daha uzatılarak kitap halinde bastırılmıştır. Bu kitapta, yazar tanıdığı veya tanışmasa bile yakından izleme

²⁴⁵ Nimet Arzık, **Çetin Altan’dan Demirel’e Eş Kişiler**, Ankara, Güven Matbaası, 1969, 136 sayfa.

olanağı bulduğu insanları anlatmıştır. Kitapta edebiyatçılar da anlatılmıştır ancak ağırlıklı olarak siyasetçilerden bahsedilmiştir. Bu siyasetçilerin yaşadıkları dönemdeki siyasi kimlikleri de aktarılmıştır. Bununla birlikte anlatılan kişilerin yaşadıkları dönemdeki siyasi durumlara da kısaca değinilmiştir. Yazar, tanıdığı kişilerin hem fiziksel hem de ruhsal durumlarını dile getirmiştir. Burada, anı anlatımından çok kişilerle ilgili akılda kalan bilgilerin aktarımı gözler önüne serilmiştir. Yani kişilerle ilgili anılardan çok yazarın zihninde kalan izlenimlerinden, o kişilerle ilgili söylemek istediği bir olaydan ya da o kişileri hatırlatan bir durumdan bahsedilmiştir. Kitapta, her başlık altında portre örneğine rastlanmamıştır. Mesela Süleyman Demirel'in anlatıldığı bölümde portre örneği yoktur. Ancak Yaşar Kemal'in ya da Çetin Altan'ın anlatıldığı bölümlerde hem onların ruhsal portreleri hem de fiziksel portreleri aktarılmıştır. Kitabının her başlığı için, kişi isminden sonra “olayı” sözcüğü eklenmiştir. Mesela “Çetin Altan Olayı” ama kitabın içerik bölümünde kişilerin sadece isimleri bulunmaktadır. Kitapta ön söz ve son söz bölümü vardır. Bu bölümlerde kitabın neden yazıldığından, ne anlatılmak istendiğinden çok kısa bahsedilmiştir ve kitabın neden yazıldığından uzun uzadıya bahsedilmek yerine bu iki bölümde de bir hikâyeye anlatılması tercih edilmiştir. Bu hikâyeye: “Barbizon diye Paris'in bir köyü vardır” diye başlamış ve kafiyeli bir şekilde hikâyeye anlatılmıştır. Barbizon'dan bahsedilirken kendi memleketinin yani Türkiye'nin hatırlandığı söylenmiş ve kitapta memleketin yaralarını sarmak için olay adamların elden geçirildiği dile getirilmiştir. Son sözde de yine aynı konudan bahsedilmiştir. Bu kitapta yazarın olay adam olarak nitelendirdiği sekiz kişi anlatılmıştır. Bu kişiler: Çetin Altan, Aşık İhsani, Cünet Gökcer, İsmet Giritli, Metin Toker, Turan Feyzioğlu, Yaşar Kemal, İlhami Soysal ve Süleyman Demirel'dir. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem de eser veren kişiler Çetin Altan, Aşık İhsani (İhsan Sırlıoğlu), Yaşar Kemal ve İlhami Soysal'dır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, İhsan Sırlioğlu için şunları dile getirmiştir:

“Saçını sakalını, bir gözünün yarı körlüğünü avantaj olarak kullanıyordu hayatta. Herşeyi avantaj olarak kullanmasını bilirdi ya. Zarif adamdı. Yolumuza, havuza ve yere güller serperdi. Eminim ki, <<kamrad>> larından hiç bir TİP’çi, idealinin mezarına bile bunca çiçek serpmemiştir. Kişizâde yönleri vardı. Meteliksizken bile, kabulü ağa kabulüydü. Çalarken, yüzüne daldım. Bir profili Asurî kralına, bir tarafı zebâniye benzerdi. Türküyü çalgıyı kestikten sonra zebânileşirdi.”²⁴⁶

Yazar, burada İhsan Sırlioğlu’nun görme engeli bulunduğunu söyleyerek anlatmaya başlamıştır. İhsan Sırlioğlu’nun görme engelini bir avantaj olarak kullandığı ve aslında birçok şeyi yarara çevirdiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra kibar bir adam olduğu ve her yere güller bıraktığı aktarılmıştır. Her zaman etrafına karşı eli açık bir adam olduğu da dile getirilmiştir. Bunlara ek olarak çalgı çalarken önemli bir kişi gibi olduğu fakat çalmayı bırakınca da bir zebaniye döndüğü söylenmiştir. Bu anlatımda genel bir tasvir yapılmıştır. Detaylı bir anlatım aktarılmamıştır.

Yazar, İlhami Soysal için şunları ifade etmiştir:

“Ortalarda kalmış adamdı, hoşnutsuz, dik, sıkıntılı, kabuğunu yaramıyan, malın gözü olmaktan uzak, ağa kılıklı...

“Ne yapıyordu hayatta?.. Aksi huyu gibi aksi yazılar yazıyordu... Aksi huyu, tersine çevrilmiş muhabbeti.. Sertliği aşırı duygululuğunun maskesiydi.”²⁴⁷

Yazar, bu anlatıma İlhami Soysal’ın ruhsal tasvirini yaparak başlamıştır. Onun hiçbir yere tam olarak ait olmadığı söylenmiştir. Mutsuz, memnuniyetsiz, kendi küçük dünyasının dışına çıkamayan bir insan olduğu aktarılmıştır. Bununla birlikte açık gözlü bir adam olmadığı belirtilmiştir. Görüntü olarak da ağaya benzediği ifade edilmiştir. Bu söylemden onun ağa gibi heybetli bir duruşu olduğu ya

²⁴⁶ Çetin Altan’dan Demirel’e Eş Kişiler Zinciri, 1969, s. 42–43.

²⁴⁷ a.g.e., s. 89.

da ağa gibi hareket ettiği sonucu çıkarılabilir. Bunlara ek olarak yazar, onun içinde ve dışında farklı iki insan olduğunu da anlatmaya çalışmıştır. Aslında aşırı duygusal, iyi niyetli bir insan olduğu ancak bu özelliklerini sert maskesiyle gizlediği söylenmeye çalışılmıştır. Burada İlhami Soysal'ın fiziki portresine rastlanmamıştır.

Yazar, Yaşar Kemal için şunları aktarmıştır:

“... Uzun yürüyüşler yapıyordu. Sohbeti, uzun monologdu. Her bir cümle başına sonuna <<burjuva>> kelimesini yapıyordu. Herbir noktasını burjuvalara karşı bir öfke patlaması şeklinde koyuyordu. Bu bir nevi profesyonel öfkeydi. Büyük ve dürüst adamların çabuk kızdıkları inancına dayanıyordu, ah Yaşar Kemal!..”

Artist mizaçlıydı. Herşeyin tersini iddia etme eğilimindeydi. Çocukların kendilerinden azıcık daha <<az>> bulacakları için yukardan sevecekleri bir dev ağabeydi. Özüyle çelişmeye düşmeme kaygısı yoktu. Kendine karşı kritiği yoktu ki!..”²⁴⁸

Yazar, burada Yaşar Kemal'in “burjuva” kelimesi çok kullandığını çünkü onlara çok kızdığını söyleyerek anlatmaya başlamıştır. Daha sonra onun ruhsal özelliklerinden bahsedilmiştir. Onun dürüst ama çok bilmiş bir tavrı olduğu dile getirilmiştir. Kendiyle ilgili rahat bir yapıya sahip olduğu ve kendini beğenen bir insan olmadığı ifade edilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Kitapta hem ruhsal hem de fiziksel portre örnekleri bulunmaktadır. Bunlar bazen bir arada aktarılmıştır. Ancak genellikle ruhsal portre örnekleri daha çoktur. Yazar, yakından tanıdığı kişilerle ilgili ne düşünüyorsa öznel bir dille aktarmıştır. Yazarın kendine has bir anlatımı ve dili vardır. Bazen ağır denebilecek sözcükler kullanılmaktan çekinilmemiştir. Bu durum, kitabın akıcılığını ve anlaşılır olmasını biraz engellemiştir denebilir. Ayrıca bazen de farklı benzetmeler yapılmıştır. Verilen örnekler, detaylı tasvirlerden çok kişilerin genel özelliklerini içermektedir. Bu durum, anlatılan kişilerin ya bir yönünün ya da birkaç özelliğinin bilinmesini sağlamıştır. Ancak kitaptaki portre örnekleri kişileri az çok tanımamıza yardımcı

²⁴⁸ a.g.e., s. 101.

olabilecek nitelikte örnekler olarak kabul edilebilir. Bunların dışında bu kitapta, tam bir anı anlatımından bahsedilemez. Çünkü bu anlatımlarda, daha çok kişi hakkında bilgi aktarımı yapılmıştır. Bu yazılar, bilgilendirme amaçlı yazılmış gibidir. Ancak yine de sohbet havasında yazılmıştır. Kişilerle ilgili olumsuz durumlar varsa bunlar da çekinilmeden dile getirilmiştir. Bu kitapta, siyasetçi daha çok anlatıldığı için kitap, siyasî portre kitapları içinde yer almıştır. Ayrıca tanışılmış kişiler anlatıldığı için de kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına dahil edilmiştir.

2.15. Cihad Baban, Politika Galerisi ²⁴⁹

Cihad Baban, otuz beş yıllık gazetecilik ve yirmi beş yıllık politikacılık yapmıştır. Yazar, bu süre içerisinde tanıdığı kişileri anlatmıştır. Yazar bu kitabı, Roma'da parlamento binası olan Montecitorio Sarayı'nı gezerken o millete hizmet etmiş insanların büstlerini gördükten sonra yazmaya karar vermiştir. Böylelikle o da yakından tanıdığı, milleti için bir şeyler yapmaya çalışan ve devlet makamlarında çalışmış insanları kendi gözünden aktarmaya çalışmıştır. Bu nedenle yazar, kitapta nesnel olmaya çalıştığını ancak yine de tanıdığı insanları anlattığı için öznelliğin ağır bastığını söylemektedir. Yazar, anlatacağı kişileri bir heykeltıraşın yaptığı büst gibi ya da bir ressamın yaptığı portre resim gibi o kişileri bir başlarına anlatmanın mümkün olmadığını ifade etmektedir. Bu yüzden kişiler, birbirinden kesin çizgilerle ayıramamaktadır. Kitaptaki başlıklarda her kişinin ismi ayrı yazılmış olsa da kitaptaki diğer kişilerin de konuya dahil edildiği yerler olmuştur. Kitapta anlatılan her kişinin ismiyle beraber kurşun kalem portre resmi ya da siyah beyaz bir portre fotoğrafı koyulmuştur. Bununla beraber anlatılan kişilerin yaşadıkları olaylardan ve yazarın onlarla yaşadığı anılardan bahsedilirken o kişilerle ilgili fiziksel ve ruhsal tanımlar da yapılmıştır. Ayrıca yazarın kişileri analiz ederken yaptığı çözümlemeler ve gerçekçi yaklaşımı, özellikle anlatılan kişilerin yaşadığı dönemle ilgili yazı yazacak tarihçilere yardımcı olacak nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Kitabın ilk basımı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Büstler,

²⁴⁹ Cihad Baban, **Politika Galerisi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009, 459 sayfa, (1. bs. 1970 - Remzi Kitapevi). Bu tezde kitabın 2009 baskısı kullanılmıştır.

ikinci bölüm Portreler'dir. Elimizdeki basımda böyle bir ayırım yoktur. Bu kitapta yazarın kendisi de politikayla ilgilendiği için politikayla uğraşmış on bir kişiden bahsedilmiştir. Birinci bölüm Büsteler'de: Celal Bayar, Mareşal Fevzi Çakmak, Adnan Menderes, Cemal Gürsel ve İsmet İnönü'den; ikinci bölüm Portreler'de: M. Fuad Köprülü, Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ, Samet Ağaoğlu, Ahmet Tahtakılıç ve Osman Bölükbaşı'ndan bahsedilmektedir. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem de eser veren kişiler M. Fuad Köprülü ve Samet Ağaoğlu'dur. Yazar, bu iki kişiyi şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, M. Fuad Köprülü için şunları söylemiştir:

“Genel olarak az gülen bir yüz, kısa bir boy, dudakların üzerinde duran ve şeklini hiç değiştirmemiş muhafazakâr kısa ve o az gülen yüze özelliği bütün hayatı boyunca vermiş olan bıyıklar... Başın içi belki çok dolu... Okuyan ve yazan bir insan... Neden mi gözlerinde gururun kıvılcımları yanıyor? Onda bu gururun ihtiraslı ateşini, kendi kendini yetiştirmiş olmanın emniyetini tutuşturmuş... Bu ateşle de bütün hayatı boyunca, kendince sırası geldiği zamanlarda önemli çıkışlar yapmış... Resimlerde büyüklerin yanında görünmenin hevesini hiç duymamış... Şatafatlı bir hayata merak sarmamış... Çünkü aslında kimseyi kendisinden üstün görmemiş, görememiş.”²⁵⁰

Yazar, burada kısa bir fiziksel tasvir yaparak anlatıma başlamıştır. M. Fuad Köprülü'nün boyunun kısa olduğu ve az gülen bir yüzü olduğu söylenmiştir. Daha sonra ruhsal portresi yapılan M. Fuad Köprülü için çalışan, kendi halinde ve gösteriştan uzak biri olduğu ifade edilmiştir. Bu özellikler; yazar tarafından doğrudan dile getirilmemiştir. Yazar, bu özellikleri anlatımın geneline yaymıştır.

Yazar, Samet Ağaoğlu için şunları aktarmıştır:

“Kalemi tutan eli kıvrak, üslûbu, ruhu gibi zikzaklar yapan iyi bir hikâyeci üslûbu. Fakat ne var ki o, kalemi, sanatı bırakmış, makam merdivenlerinde yükselmeyi hikâyede yükselmeye tercih etmiş, ondaki sivrilme arzusu değerli bir hikâyeciyi yok edivermişti. Hiç kimseye güven vermiyordu. Basit bir

²⁵⁰ **Politika Galerisi**, 2009. s. 355.

menfaat çatışmasında, karşısındakini ezmek için merhametsiz olmuştu. Onda mertlik namına bir şey arayanlar her zaman hayal kırıklığına uğruyorlardı. Sessizce kola girmeler, gel görüşelim demeler, kimse bizi dinliyor mu? diye etrafa bakarak konuşmalar... Acaba kim ne diyor? Ve ne düşünüyor kerametine ermek için tahkikler, yakıştırmalar, araştırmalar... Samet'in hayatı böyle geçiyordu; eski arkadaşları artık onu görmemek için yollarını değiştiriyorlardı.”²⁵¹

Yazar, burada Samet Ağaoğlu'nun ruhsal özelliklerinden bahsetmiştir. Onun edebiyatı bırakıp siyasete yöneldiğinden, bu alanda yükselmek ve makam sahibi olmak için karakterinden ödün verdiği söylenmiştir. Onu mert ve güvenilir biri olmadığı; başkalarının arkasından konuştuğu, çıkarlarını gözettiği, merhametsiz olduğu ifade edilmiştir. Yazar, Samet Ağaoğlu'nu bu anlatımında olumsuz eleştirmiştir. Burada Samet Ağaoğlu'nun fiziksel portresine rastlanmamıştır.

Bu kitapta yazar, kendisi de siyasetle ilgilendiği için siyasetçileri anlatmayı tercih etmiştir. Siyasetle ilgilenen ve yazarın tanıma fırsatı bulduğu iki edebiyatçının da portreleri bu kitapta yazar tarafından verilmiştir. Kitapta fiziksel portre örneği için yazar, anlatılan kişinin boyunu ve yüz hatlarını aktarmıştır. Ancak yazarın kişilerle ilgili tasvirleri onların daha çok karakterleri hakkında bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Çünkü kitapta yazar tarafından daha çok ruhsal tasvirler yapılmıştır. Bu tasvirlerde öznellik ön plandadır. Bunun dışında yazar, siyasetçi de olduğu için kendi görüşünden farklı olanları da olumsuz eleştirmekten çekinmemiştir. Yazar, olumsuz eleştirileri için alaycı değil ama iğneleyici bir üslup kullanmıştır. Bununla birlikte sevdiği kişileri de yeri geldikçe yüceltmıştır. Kitapta yazarın anıları ya da kişilerle olan ilişkisi dile getirilmesi sebebiyle yazarın bu anılar içinde anlatılan kişilerle bazen yaşadığı kısa diyaloglar da aktarılmıştır. Bu durum da yazarın okuyucuyla sohbet eder gibi yazmasını sağlamıştır. Ayrıca kitapta dönemin siyasi yapısı, ülkenin içinde bulunduğu durum gibi bilgilere de ulaşmak mümkündür. Kitap, anı tarzında olduğu için kullanılan dil akıcı ve anlaşılırdır. Kitapta yazar tarafından tanınan siyasetçilerden bahsedildiği için kitap; siyasî portre kitapları ve tanışıklıklara

²⁵¹ a.g.e., s. 436.

dayanan portre kitapları içinde yer almıştır. Bununla birlikte anı anlatımı da olduğu için anı-portre kitapları içine dahil edilmiştir.

2.16. Hafi Kadri Alpman, Portreler²⁵²

Hafi Kadri Alpman'ın bu kitabı yazma sebebi hatırlanmayan ya da unutulmaya yüz tutmuş kişileri tekrar gün yüzüne çıkarmak, bu kişileri yeni nesillere tanıtmak ve yazdığı insanlara karşı duyduğu vefa borcunu ödemektir. Kitapta anlatılan kişiler isimlerine göre yazar tarafından alfabetik sıralanmıştır. Bununla beraber bu kişiler hakkındaki yazılar, bir kitap olarak basılmadan önce yazar tarafından yazılmıştır. Bu nedenle kitabın yayımlandığı tarihten çok daha öncesinde yaşayan kişiler, kitap yazıldığında artık hayatta değildirler. Bunlara ek olarak kitapta Bekir Sıtkı Kunt'un Reşat Nuri Güntekin'i ve Nusret Sefâ Coşkun'un da Cevat Fehmi Başkut'u anlattığı bölüm vardır. Yazar bu iki anlatımı özellikle koymuştur. Çünkü o kişilerin de hatıralarına yer vermek istemiştir. Bunun dışında yazar, kitapta anlattığı kişileri bizzat tanımaktadır. Kitapta anlatılan kişilerin birer portre fotoğrafları, isimlerinden sonra yazıların yanında yer almaktadır. Ancak Kemal Ahmet'in fotoğrafı olmadığı için kara kalem resmi koyulmuştur. Yazıların hepsinde olmasa da bazılarında birkaç cümlelik portre örneği tespit edilmiştir. Kitapta aktarılan kişilerle ilgili kısa anılara yer verilmiştir ve portre cümleleri de bu anıların içinde yer almıştır. Kitaba, bazı kişilerin eserlerinden birer örnek eklenmiştir. Bunun yanı sıra her kişiden sonra o kişilerin çok kısa biyografisi anlatılmıştır. Kitapta içindekiler bölümü bulunmamaktadır. Kitap iki bölümden oluşmuştur. İkinci bölümde "Tiyatro Sanatçıları ve Üç Besteci" başlığı altında yazılmış on dokuz kişi vardır. Bu kişiler edebiyatçı olmadıkları için tezimize dâhil edilmemiştir. Yazar kitapta toplam elli bir kişiden bahsetmiştir. İlk otuz iki kişi: Ahmet Baha Gökoğlu, Ayhan Yetkiner, Cevat Fehmi Başkut, Hakkı Süha Gezgin, Hakkı Nezih Beller, Halit Fahri Ozansoy, Hamid Nuri Irmak, Hüseyin Avni Şanda, Hüseyin Şehsuvar, Kadri Kemal Sevgil, Kemal Ahmet, Mehmet Gayur Bleda, Mustafa Yücel, Münif Fehim Özarman, Münir Süleyman Çapanoğlu, Neyzen Tefik, Necdet Rüştü Efe, Necmi

²⁵² Hafi Kadri Alpman, **Portreler**, İstanbul, Sile Matbaası, 1972, 196 sayfa.

Rıza Ayça, Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu, Nurettin Erdoğan, Nurettin Ünen, Nusret Safa Coşkun, Osman Cemal Kaygılı, Refik Halit Sevensil, Refik Ahmet Sevensil, Refi' Cevad Ulunay, Hazret-i Mevlana ve Ulunay Çelebi, Reşat Nuri Güntekin, Reşid Halid Gönç, Salih Dizer, Said Kesler, Yekta Ragıp Önen'dir. İkinci bölümdeki on dokuz kişi: Asım Baba, Aşat Madat, Cemal Sahir, Eyüp Sabri Gülenler, İsmail Dömbüllü, İsmail Galip Arcan, Kadri Ögelman, Mardiros Minagyan, Muhsin Ertuğrul, Naşit Özcan, Necdet Mahfi Ayral, Nuvart Suat, Raşit Rıza Samako, Refik Kemal Arduman, Şeref Şenpınar, İrma Toto ve Mehmet Karaca, Kaptanzade Ali Rıza, Muhlis Sabahattin İzgü, Sabri Süha Ansen'dir. İkinci bölümdeki bu kişiler yazar ya da şair olmadıkları ve de eseleri olmadığı için tezimizde örneklendirilmemiştir. Bu kitabın birinci bölümünde hem edebiyatçı olup hem de eser veren kişiler: Ahmet Baha Gökoğlu, Ayhan Yetkiner, Cevat Fehmi Başkut, Hakkı Süha Gezin, Hakkı Nezh Beller, Halit Fahri Ozansoy, Hüseyin Avni Şanda, Münir Süleyman Çapanoğlu, Neyzen Tevfik, Necdet Rüşü Efe, Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu, Osman Cemal Kaygılı, Refik Ahmet Sevensil, Refi' Cevad Ulunay ve Reşat Nuri Güntekin'dir. Yazar, kitabında onlardan bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Hakkı Nezh Beler için şunları dile getirmiştir:

“Hakkı Nezh Beller büyük bir tevazu ve hoşgörölölölge sahipti. O'nun için kötü diye birşey yoktu. En sinirlendiği şey, aldatılmak ve atlatılmaktı.”²⁵³

Yazar bu anlatımında, Hakkı Nezh Beler hakkında kendisinin diğer insanlar ile alçakgönüllük ve hoşgörü içerisinde iletişim kurduğundan söz etmiştir. Ayrıca onun kötölölölüğü hayatına sokmadığından bahsedilmiştir. Fakat bu güzel tavırlı adamın istisnasları olduğunu ve insanlara karşı iyilik çerçevesinde yaklaşmasına rağmen onlar tarafından kandırılmayı içine sindiremeyerek sinirlenebildiği belirtilmiştir. Bu

²⁵³ Portreler, 1972, s. 21.

kısa ruhsal portre anlatımında, Hakkı Nezih Beler'in fiziki portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Münir Süleyman Çapanoğlu için şunları söylemiştir:

“Pırlıl pırlıl bir zekâ, pek ender rastlanan hâfıza... Ben O'na <<Bab-ıâli>> nin <<Ayaklı Kütüphanesi>> derim ve bunda da yanıldığımı sanmam. Hangi gazeteyi, hangi gazeteciyi ve yazarı sorarsanız, nüfus memuru gibi, hem de deftere falan bakmadan şeceresini söyleyiverir size...

...

Tatlı sözlü, güler yüzlü, değindiği konuları, fıkralarla süsliyen, hemen hemen her sahada kalem oynatabilen Münir Süleyman Çapanoğlu'nun bir özelliği de gençlere yardımcı olmak, bilmediklerini öğretmektir.”²⁵⁴

Yazar bu anlatımında, Münir Süleyman Çapanoğlu'nun zekâsı eşliğinde yürüttüğü eşsiz hafızasından söz etmiştir. Onun bahsettiği konuları pozitif enerjisi ile insanlara aktarabilme yeteneği dile getirilmiştir. Bununla birlikte hafızasında yer edinen bilgileri özellikle gençlere öğretme arzusundan bahsedilmiştir. Burada Münir Süleyman Çapanoğlu hakkında genel bir betimleme yapılmıştır. Onunla ilgili fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Neyzen Tevfik'i şu şekilde dile getirmiştir:

“Evvelâ yirminci yüzyılda hâlâ bütün kudret ve ihtişamıyla yaşayan bir Diyojen, Medrese tahsiline ve devrinin en büyük din adamlarından faydalanmasına rağmen, mistik havanın çok üstünde kalabilmiş bir insan... Bu sözlerle bilmem Neyzen'i tarif mümkün olabiliyor mu?..”²⁵⁵

Yazar bu anlatımında, Neyzen Tevfik için bir fikir adamı tablosu çizmiştir. O, almış olduğu eğitimi gerçek hayatın bilgileriyle harmanlayarak marifete ermiş bir insan olarak aktarılmıştır. Burada çok kısa bir betimleme yapılmıştır ve bu

²⁵⁴ a.g.e., s. 54-55.

²⁵⁵ a.g.e., s. 58.

betimleme çok kısadır. Ayrıca burada Neyzen Tefik'in fiziksel portresi tespit edilmemiştir.

Yazar, Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu'nu şu şekilde aktarmıştır:

“Görünüşte kabadayı edalı, fakat iç âleminde çok yumuşak, rikkatli, karşısındakine değer veren bir insandı. Ölümden çok korkar, kopacak endişesiyle tramvay tellerinin altından geçemezdi. Yemekleri zevekinden ziyade vitamin ve kalorilerine göre ayarlardı.”²⁵⁶

Yazar bu anlatımında, Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu'dan dışarıdaki insanlara karşı ördüğü duvarlarından farklı olduğunu söylemiştir. Onun duvarlarını aşmayı başaranlara sunduğu iç dünyasının naif, nazik ve ince duygularla bezenmiş olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca yaşamı içerisinde zevklerden öte endişeleri ve mantığıyla hareket ettiği de belirtilmiştir. Burada Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu'nun fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Osman Cemal Kaygılı için şunları ifade etmiştir:

“Orta boylu, biraz tıknaz, esmer ve güleryüzlü bir kalenderdi. Hayatta çok geçim sıkıntısı çektiği halde, susar ve sadece gülerdi...”²⁵⁷

Yazar bu anlatımında, Osman Cemal Kaygılı'nın fiziksel görüntüsünden bahsetmiştir. Onun orta boylu, etine dolgun ve esmer bir insan olduğu söylenmiştir. Ayrıca onun hayatı içerisinde yaşadığı her türlü zorluğa rağmen tavrını bozmayarak mutlu olmayı başarabildiği dile getirilmiştir. Burada hem fiziksel hem de ruhsal portre iç içe ve çok kısa olarak aktarılmıştır.

²⁵⁶ a.g.e., s. 68.

²⁵⁷ a.g.e., s. 81.

Kitapta Hakkı Süha Gezgin için portre örneği sayılabilecek bir örnek tespit edilememiştir. Buna ek olarak Cevad Fehmi Başkut ile ilgili kısmı da yazan kitabın sahibi değil, Nusret Safâ Coşkun'dur. Bu nedenle Cevad Fehmi Başkut'a ait bir tasvir örneği koyulmamıştır. Kitap, anı-portre niteliğinde olduğu için anlatımında tasvirlerden çok yazarın anlattığı kişiyle yaşadığı olaylar yer almıştır. Bazı yazılar ise daha çok anlatılan kişileri tanıtmak için yazılmıştır. Örneklerde de görüldüğü üzere bu kitapta yazar, kişilerin fiziksel tasvirlerinden çok ruhsal tasvirlerini yapmaya çalışmıştır. Ancak kitapta kişilerin fiziksel portreleri de bulunmaktadır. Kitapta anı anlatımı olan yerlerde yazar, öyküleyici anlatım tarzına başvurmuştur. Kitapta öznel bir anlatım hâkimdir. Buna ek olarak anıların, yazar tarafından sohbet havasında yazıldığı gözlemlenmiştir. Kişilerin biyografileri ayrı bir başlık açılarak belirtildiği için bu kısımlarda açıklayıcı bir anlatım kullanılmıştır ve sadece bilgi aktarımı yapılmıştır. Kitabın dili açık, anlaşılır ve akıcıdır. Kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitaplarına; farklı meslek gruplarındaki kişilerden de bahsedildiği için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Kitapta anılara yer verildiği için kitap, anı-portre kitapları grubuna ve kişilerin biyografileri de aktarıldığı için kitap, biyografi-portre kitapları grubuna alınmıştır. Kitaptaki kişiler; yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer almıştır. Bununla birlikte kitabın adı portre olduğu için de kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar grubuna koyulmuştur.

2.17. Necip Fazıl Kısakürek, **Babîâli**²⁵⁸

Bu eser, Necip Fazıl Kısakürek'in anılarını anlattığı bir kitaptır. Bu kitabın yazılma amacı yazarın Babîâli'de yaşadıklarını ve buradaki çevreyi aktarmak istemesidir. Yazar, bu eserde kendi adını kullanmamıştır, kendini sürekli "Genç Şair" olarak atfeder ve eserin ana kahramanı olarak bu ismi sürekli dile getirmiştir. Kitabın

²⁵⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **Babîâli**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1985, 344 sayfa, (1. bs. 1975). Bu tezde kitabın 1985 baskısı kullanılmıştır.

ortalarında yer alan “Mistik Şair” başlığından sonra Necip Fazıl Kısakürek, “Genç Şair” sıfatını bırakıp “Mistik Şair” sıfatını kullanmaya başlamıştır. Ancak kitabın sonlarına doğru “Sâbık Şair” başlığıyla birlikte “Mistik Şair” sıfatı bırakılıp “Sabık Şair” sıfatı kitabın ana kahramanı için kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle yazarın, kendisini üç farklı dönemde anlattığı tespit edilmiştir. Bu yazarın, dünya görüşünün ve düşüncelerinin değişiminin de göstergesi niteliğinde olduğu düşünülmektedir. Necip Fazıl Kısakürek, bir kısım grup tarafından bu kitap yüzünden eleştirilmesine tepki gösteren bir yazıyı bu kitabın ön sözünde yazmıştır ve kendi değişimini, gelişimini anlatmıştır. Yazarın bu kitabı yazmasının amaçlarından biri olarak onun geçirdiği değişim ve yaşadığı çevrenin etkisini göstermek de sayılabilir. Çünkü yazar, Babiâli’de bohem bir hayat yaşadığını dile getirmiştir ve bu hayatın zamanla değiştiği kitapta gözlemlenmektedir. Kitapta, Necip Fazıl Kısakürek’in Babiâli’de bulunduğu dönemlerde önemli olan yazar ve şairler aktarılmıştır. Ayrıca kitapta, anlatımın sonlarına doğru dönemin siyasi kişilerinden de söz edilmiştir. Kitapta Babiâli’nin olumlu olumsuz her yönü anlatılmıştır. Ayrıca kitap, dönemin edebî kalbinin attığı yeri tüm açıklığıyla anlattığı için de tarihî niteliği bakımından kıymetli olduğu düşünülmektedir. Kitaptaki bölümler belirli bir düzene göre ayrılmıştır. Bu bölümlerin başlıklarının anıların içeriğine göre belirlendiği gözlemlenmiştir. Bölümlerde betimlemelere ve diyaloglara çokça yer verilmiştir. Yazar, aktarılan diyalogların ve kişi tasvirlerinin birebir doğru olduğunu fakat bazen tam doğru değilse bile doğruya çok yakın olduğunu ön sözde özellikle söylemiştir. Kitapta toplam elli bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlerin isimleri: Lokanta, Mecmua, Vapur, Uçurum, Nefse Ezâ, Vakit Gazetesi, Sır, İctihad, Tekinsiz Ev, Hep Öyle, Hep Böyle, Anadolu, Bohem, Hengâme, Ahlâk, Ankara, Karavana, Kan İçen Kedi, Şişlideki Salon, Dondurulmuş Ân, Züppeler Çerçevesi, Şâir-i Âzam, Akşam Fecri, Sosyeteler, Bu Yağmur, Kadın Kokusu, Kasırğa, Ense Kökünde Feza, Metafizik Buhran, Kapılanma, Mistik Şair, Tiyatro, Ağaç, Yalnız Adam, Hayat Bu mu?, Eser mi, Şaheser mi?, Ya Ol, Ya Öl!, Dolap Beygiri, Politika, Büyük Doğu’ya Doğru, Sâbık Şair, Doğum, Sille, Büyük Doğu, Parti, Gazete, Ötesi, “Ve”ler, “Ve”ler Boyunca, Şen Olasın!, Ek (Arif Nihat Asya, Nurettin Topçu, Nihal Atsız)’dir. Her bölümde birçok önemli kişiden bahsedilmiştir. Bahsi geçen kişiler için özel bölümler açılmamıştır. Kitapta adı geçen bazı kişiler: Peyami Safa, Mesut Cemil, Mustafa

Şekip, Fikret Âdil, Burhan Ümit Toprak, Burunsuz Tevfik, Şeyh Nureddin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Nurullah Atâ (Ataç), Falih Rıfkı Atay, Faruk Nafiz Çamlıbel, Feridun Cemal Erkin, Hakkı Tarık Us, Mustafa Nihat, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer, Hilmi Ziya Ülken, Mükrimin Halil, Yusuf Ziya Ortaç, Salih Zeki, Abdullah Cevdet, Nazım Hikmet, Halit Ziya Uşaklıgil, Ahmet Haşim, Abidin Dino, İbrahim Çallı, Süleyman Nazif, Abdülhak Şinasi Hisar, Abdülhak Hâmid Tarhan, İsmail Hâmi Danişmend, Sait Faik Abasıyanık, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, Hasan Âli Yücel, Adnan Menderes, Alparslan Türkeş, Cemal Gürsel'dir. Bu kişilerden kitabın birinci baskısında bahsedilmiştir. İkinci baskıda Arif Nihat Asya, Nurettin Topçu ve Nihal Atsız da kitabın son kısmına ek bölüm olarak koyulmuş ve ayrıca diğer bölümlerden farklı kişilerin isimleri verilerek eklenmiştir. Yazarın anıları arasında edebiyatçı olan ve eser vermiş kişilerden birkaçının tasviri yazar tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

Yazar, Nâzım Hikmet için şunları dile getirmiştir:

“Nâzım Hikmet, uzun boylu, altun renkli saçları, çakır ve çiğ gözleri, çilli tozpembe yüzü, şapşal çehre hatları ve küçük ve yusyuvarlak kafasıyla, insana ilk bakışta yakışıklı hissini veren, bilhassa maymunvârî içeriye doğru tuttuğu sarkık elleriyle bu halini mühürleyen bir aptaldır.”²⁵⁹

Yazar bu anlatımında, Nazım Hikmet'in fiziksel portresini aktarmıştır. Onun boyunun uzun, gözlerinin renkli, saçlarının sarı olduğu söylenmiştir. Ayrıca onun çilli olduğundan, küçük bir kafası olduğundan bahsedilmiştir. Burada Nazım Hikmet'in yüzü betimlenmeye çalışılmıştır. Bu betimlemede de yazarın kullandığı sözcükler onun Nazım Hikmet'ten pek hoşlanmadığını gözler önüne sermektedir. Bu sözcükler: “şapşal, maymunvârî ve aptal”dır. Yazar, bu anlatımı ile Nazım Hikmet'e karşı olan duygularını açığa çıkarmıştır. Burada ruhsal portre örneği tespit edilmemiştir.

²⁵⁹ Babıâli, 1985, s. 83.

Yazar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nu şu şekilde aktarmıştır:

“Yakup Kadri, kansız hissini veren fazla beyaz yüzü, kapkalın ve simsiyah kaşları ve açık alniyle, sükûtu kelâmından fazla bir temkin tavrına bürülü, heyecanı kontrollü ve ‘alelâde’den çekingen...”²⁶⁰

Yazar bu anlatımında, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun fiziki portresiyle başlayıp onun ruhsal portresine geçiş yapmıştır. Onun, konuşmaktan çok sessizliği tercih eden biri olduğu söylenmiştir. Bununla birlikte onun iç dünyasında yaşadıklarını dışarıya kontrollü bir şekilde sunan, girişkenlik yerine çekingenliği tercih eden bir kişiliğe sahip olduğu ifade edilmiştir. Burada Nazım Hikmet örneğinde olduğu gibi eleştirel ve sert sözcükler kullanılmamıştır.

“Şair-i Âzam” olarak ayrı başlık açtığı Abdülhak Hâmid Tarhan'dan yazar, şöyle söz etmiştir:

“80 küsurluk yaşına rağmen dökülüp gitmemiş ve beyazları arasında siyah telleri kalmış, yatık ve taralı saçlar... Açık, ferah, saygı ve güven verici, saray cephesi gibi bir alın... Sağdaki yukarıya kalkık ve çatık, bir çift hiddetli kaş... Göz kapaklarının ve göz altlarının kıvrımlarında şahsiyet mühürü çizgiler... İştihâ habercisi irice bir burun, büyükçe kulaklar ve gayet zarif, rengi saçlarına denk bir sakal...”²⁶¹

Yazar bu anlatımında, şiirin üstadları arasında kabul ettiği Abdülhak Hâmid Tarhan'ın fiziksel görünümü üzerinden onun ruhsal portresini aktarmıştır. Alnının saygı ve güven verici olduğundan, kaşlarının hiddetli olduğundan, göz altlarındaki izlerin onun kişiliğini gösterdiğinden bahsedilmiştir. Bu anlatımdaki sözcükler de Abdülhak Hâmid Tarhan'ın yazarın kendisi için ne kadar kıymetli olduğunu gözler önüne sermiştir.

²⁶⁰ a.g.e., s. 95.

²⁶¹ a.g.e., s. 131.

Yazar, Orhan Veli Kanık için şunları aktarmıştır:

“Orhan Veli, yüzü çiçek bozuğu gibi ergenlik çukurlarıyla pörtük pörtük, hiçbir iddia ve şamata tavrı takınmaksızın, gülümsemelerin en ahmağı içinde bu evin baş köşesine kurulmuştur. O, kendisini ve sanatını izah edeceğine, herkes ona çözülmez bir Hitit yazısı gözüyle baksın ve onu izaha çabalasın, yeter! Mizacının gerektirdiği taktik...”²⁶²

Yazar bu anlatımında, Orhan Veli Kanık’ı fiziksel olarak betimleyerek anlatmaya başlamış ve hemen ardından da onun ruhsal portresinden söz etmiştir. Onun yüzünün çiçek bozuğu olduğundan bahsedilmiştir. Daha sonra ise onun kibriyle hayatının içerisindeki tavır ve tutumlarına yön verdiği belirtilmiştir. Bunların dışında eserlerinin övgü almasındansa kendisinin herkes tarafından anlaşılması zor ve değerli olarak kabul edilmesinin onun için daha mühim olduğu dile getirmiştir. Yazar, burada Orhan Veli Kanık’ı eleştirmiştir. Yazarın Orhan Veli Kanık’tan pek hoşlanan bir tavır içinde olmadığı gözlemlenmiştir.

Necip Fazıl Kısakürek’in bu kitabında yakından izlediği ve birebir gözlemlediği kişilerle ilgili betimlemeleriyle genellikle onları gözümüzde canlandırmamızı sağladığı tespit edilmiştir. Kişilerin hem fiziksel hem de ruhsal portreleri yazar tarafından çoğunlukla bir arada aktarılmıştır. Kitabın anlatımı anı tarzında olduğu ve insanda merak duygusunu uyandırdığı için kitabın dili akıcıdır. Bununla birlikte günümüz Türkçesinde pek dile getirilmeyen kelimelerin de çok olduğu söylenebilir. Bu durumun kitabın okumadaki akıcılığını yavaşlattığı tespit edilmiştir. Kitapta karışık olarak daha birçok portre örneği vardır ancak hepsi alınmamıştır. Yazar, kişileri aktarırken öznel bir dil kullanmıştır. Kitapta yazarın çekinmeden birçok kişi hakkında istediği gibi ve istediği sözcükleri kullanarak eleştiri yaptığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak yazarın eleştirilerinde oldukça sert olduğu gözlemlenmiştir. Yazarın yazı dilinden; sevdiği kişiler, sevmediği kişiler veya kızdığı kişiler kolaylıkla tespit edilebilmiştir. Yazarın kullandığı kelimeler bu

²⁶² a.g.e., s. 239.

durumların tespiti için yol gösterici olmuştur. Kitapta öyküleyici bir anlatıma başvurulmuştur. Ancak kitapta kişilerle yazar arasındaki diyaloglar da aktarılmıştır. Kitapta hem edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitapları grubuna hem siyasetçilerden bahsedildiği için kitap, siyasî portre kitapları grubuna hem de bu iki grup dışındaki kişilerden bahsedildiği için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitap, yazarın anılarından oluştuğu için anı-portre kitapları grubuna alınmıştır. Ayrıca kitapta yazar tarafından tanınan kişiler anlatıldığı için de kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer almıştır.

2.18. Salah Birsal, Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu ²⁶³

Bu kitap yazarın anılarını anlattığı bir kitaptır. Bu kitapta Beyoğlu ve bu çevrede vakit geçiren insanlarla ilgili bilgi verilmek istenmiştir. Yazar kitabına Beyoğlu'nu anlatarak başlamıştır. Beyoğlu'nda nerelerin ünlü olduğundan, insanların nerelere gittiğinden, nerelerde vakit geçirdiğinden ve buralarda neler yaptıklarından bahsetmiştir. Bu kitapta Beyoğlu'nun birçok yeri anlatılırken özellikle kahveleri üzerinde durulmuştur. Çünkü eski Beyoğlu kahveleri, o dönemin edebiyat konuşmalarının yapıldığı yani edebiyatçıların bulunduğu yerdir. Bu nedenle buralardan bahsederken ister istemez edebiyatçılar da anlatılmış ve edebiyatla ilgili birçok bilgi de ifade edilmiştir. Yazar, anılarını anlatırken birçok edebiyatçıyı da aktarmıştır ancak birkaçı için ayrı bir başlık açsa da bu başlıklar içinde o kişilerle beraber başka kişilerden de söz etmiştir. Bu başlıkların amacı: Anının o kişilerle başlamış olmasıdır. Mesela Asaf Halet Çelebi, Orhan Veli ve Sait Faik için kitapta ayrı başlıklar oluşturulmuştur. Bu yazılarda anlatılan kişilerin tasvirleri aktarılmıştır. Daha sonra o kişilerin en çok bulundukları yerler ve o yerlerde ilişki içinde bulundukları kişiler de bu anılara dahil edilmiştir. Böylelikle birçok kişiden bahsedilmiştir. Çoğunluk ise anıların içinde karışık olarak bulunmaktadır. Ancak bu anıların içinde her kişinin olmasa da bazılarının birkaç cümle de bahsedilse fiziksel

²⁶³ Salah Birsal, **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2009, 237 sayfa, (1. bs. 1976 - Sander Yayınları). Bu tezde kitabın 2009 baskısı kullanılmıştır.

ya da ruhsal portrelerine rastlanmaktadır. Örneğin kitabın ilk bölümü kitabın adı da olan Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu'dur. Bu başlığın içinde: Flamme, Commerce, Couronne, Cristal, Luxembourg, Royal ve Paris gibi Beyoğlu'nda dönemin ünlü mekanlarından bahsedilir. Bununla beraber bu mekanlara gelen Şinasi, Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Ahmet Rasim, Süleyman Nazif, Yahya Kemal, Ali Ekrem, Celal Sahir ve Ziya Gökalp gibi ünlü edebiyatçılardan aynı başlık altında bahsedilmiştir. Bu kitapta toplam yirmi başlık vardır. Bu başlıklar: Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu, Lebon, Tepebaşı Bahçesi, Kahvengiz, Asaf Halet Çelebi, Nisuz Edebiyat Fakültesi, Sanat Öfkeyle Başlar, Seyirci Sahneye Çıkıyor, Orhan Veli, Ankara Pastanesi, İki Tehlikeli Adam, Sait Adında Bir Balık, Cennet Bahçesi, Elit Kahvesi, Yenilikler Dergisi, Boğaziçi Yandan Yandan, Baylan, Matineciler, Marquis de Sade, Sepet Havası'dır. Bu kitapta Asaf Halet Çelebi, Orhan Veli Kanık ve Sait Faik Abasıyanık için ayrı başlık oluşturulmuştur. Burada portre örnekleri bulunan Orhan Veli Kanık ve Sait Faik Abasıyanık'ı yazar, şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Orhan Veli Kanık için şunları aktarmıştır:

“Birsel, Orhan Veli'nin uzun mu uzun boyunu, hallaç pamuğu gibi atılmış yüzünü, sarkık dudağını ve bobstil giyinişini gördüğü vakit bir zekâ gerisiyle karşı karşıya olduğunu sanmıştır. Ama aradan zaman geçip de Orhan konuşmaya başlayınca, kazın ayağının öyle olmadığını, Orhan'ın yaldır yıldır bir zeka taşıdığını anlar. Yalnız Orhan'ın sözlerine kapılmamak gerektiğini de anlamıştır. Orhan Veli, karşısındakine büyük bir değer veriyormuş gibi davranırken, cümlelerin altına kendi propagandasını sokuşturmaktan hiç geri kalmıyordur.

...

Kısacası, Orhan Veli gemisini yürütmeyi bilir. İstanbul'a her ayak bastığında hemen Şevket Rado, Vâlâ Nurettin, Nizamettin Nazif gibi fıkra yazarlarını yoklar, kendisi üzerine bir yazı yazdırmadan onların yakasını bırakmaz. Uydurma kayık safası haberinde yanındaki kişinin herhangi bir kırtipil değil de, Ahmet Hamdi Tanpınar olarak gösterilmesi de Orhan Veli'nin bu planlarını ne denli ince hesaplara dayandığını ortaya koyar.”²⁶⁴

²⁶⁴ Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu, 2009, s. 105-106.

Yazar, burada Orhan Veli Kanık'ın fiziksel görünüşüyle başlamıştır. Orhan Veli Kanık'ın uzun boylu biri olduğu söylenmiştir. Yüzünün belirli bir estetiği olmadığından bahsedilmiştir. Mesela dudağının sarkık olduğu dile getirilmiştir. Başta bu durum yazarı, Orhan Veli Kanık'ın zekâsında bir problem olduğu düşüncesine yönlendirmiştir. Fakat sonra yazar, onun çok zeki olduğunu anladığını ifade etmiştir. Ayrıca Orhan Veli, kendi düşünceleri başkalarına aktarmakta ve onları bu düşüncelerini benimsetmekte de usta olduğundan söz edilmiştir. Bununla birlikte onun biraz kurnaz olduğu da aktarılmıştır. Yazar, Orhan Veli Kanık için bu anlatımda kısa kısa ruhsal ve fiziksel bir portre çizmiştir.

Yazar, Sait Faik Abasıyanık için şunları ifade etmiştir:

“Bir balığın gözünü andıran iri patlak gözleri vardır. Daha doğrusu, kendisine bakanlara bir balığı düşündürür. Abidin Dino bir karikatüründe hanos mu, sinagrit mi, kefal mi işte onlardan birini hatırlatan bu pörtlek gözleri çok ustaca çizmiştir. Gözlerinin çevresinde –şakaklara doğru- bir takım çizgiler de vardır. Ne ki, bunlar hayatında çok güldüğünü değil, güneşe çok baktığını, bakarken de mavi gözlerini kıstığını anlatır. Yüzünün bütününden çıkan anlam ise, onun, içi tedirgin biri olduğunu ortaya koyar. Sait, ‘Havada Bulut’ öyküsünde bunun, sevilmemişlerin, çok üzölmüşlerin, okumuşların tedirginliği olduğunu açıklamıştır.

Gülerken çokluk ağzını açmaz, burnundan kesik kesik ve hızlı soluklanarak güler. Bu yüzden de bu gülüşler bir otomobil tekerine hava basan pompanın hihhihi-hihihi'lerini andırır. Bunu kimi zaman, eleştirilerini ya da ‘Ulan Kerata’ diye başlayan takılmalarını sulandırmak içinde kullanır.

...

Sait'in bir yanı da, olur olmadık şeylere kızmasıdır. Nedir, kızgınlığı çabuk geçer, küskünlüğü de uzun ömürlü olmaz.”²⁶⁵

Yazar, burada Sait Faik Abasıyanık'ın gözleriyle anlatımına başlamıştır. Onun gözlerinin dışarıya doğru çıkık olması sebebiyle bir balığın gözlerine benzediği

²⁶⁵ a.g.e., s. 138.

söylenmiştir. Bununla birlikte gözlerinin mavi olduğu da dile getirilmiştir. Anlatımda, Sait Faik Abasıyanık'ın fiziksel tasviri kısa olduğu gibi ruhsal tasviri de kısa olmuştur. Onun tedirgin biri olmasından, neye kızacağına tam belli olmamasından bahsedilmiştir. Ancak kızgınlığının ve küskünlüğünün de uzun sürmediği anlatım içinde aktarılmıştır.

Bu kitapta örneklendiren kişilerin hem fiziksel hem de ruhsal özellikleri bir arada verilmiştir. Bunun en önemli sebebi: Yazarın kişileri yakından tanıyor olması kabul edilebilir. Buradaki tasviller çok uzun değildir. Buradaki portre örnekleri daha çok genel yargılar içermektedir. Kişilerin detaylı tasvirlerine rastlanmamıştır. Yazar, anılarından bahsettiği için kitabın üslubu akıcı ve anlaşılırdır. Kitap, anı tarzında yazıldığı için merak unsuru ön plandadır. Kitapta öznel bir anlatım olmasından dolayı verilen portre örneklerinde de öznel bir yaklaşım izlendiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte kitap, sohbet havası içinde yazılmıştır. Kitap, nitelik olarak tam bir portre kitabı özelliğine sahip olmadığı düşünülmektedir. Özellikleri bakımından bu kitap, anı-portre türü içinde kabul edilmiştir. Buna ek olarak kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları içine dahil edilmiştir. Ayrıca birçok kişi de karışık verildiği için bu kitap, kişilerin karışık olarak verildiği portre kitapları arasında sayılmıştır.

2.19. Çetin Altan, Bir Yumak İnsan²⁶⁶

Çetin Altan, bu kitapta gençlik yıllarından tanıdığı insanlardan bahsetmiştir. Bu kişilerle yaşadığı anıları dile getirirken onların fiziksel yapılarını, hatta genel tavırlarını da anlatır. Kitapta kırk dokuz başlık vardır ve burada yazar, kişilere nasıl sesleniyorsa ya da onların kendisinde iz bırakan özellikleri ne ise kişileri ona göre adlandırmıştır. Fakat anlatılan kişilerin isimlerinden bahsedilmemiştir. Bu nedenle kimlerden bahsedildiği ile ilgili bilgiye o kişileri çok iyi tanımadan ya da bulundukları ortamları bilmeden bulmak kolay değildir. Yazar, bu kitapta anılarını anlatırken bazen düz bir anlatım çoğunlukla da diyalog halinde bir anlatım

²⁶⁶ Çetin Altan, **Bir Yumak İnsan**, İstanbul, Milliyet Gazetesi, 1977, 376 sayfa.

kullanmıştır. Bu diyaloglar kendisi ve anlattığı kişiler arasında geçen olayları aktarmaktadır. Bu kitaptaki başlıklar: Etyemez Öğretmen, Bir Garip Ademdi O, Bozkırların Donsuz Çocuğu, Üstad, Mon Cher, Dolap, Göster Birini Döveyim, Sigara İçiyormusun - İçme, Renkli Süper Bir Gazeteci, Pancar Suratlı Milletvekili, Kemikkıran, Bir Opera Sanatçısı, Ak Saçlı Ağabey, Şef, Sünnetçi Mehmet Efendi, Yuvarlak Gözlüklü Şişman Yazar, Bir Eski Patron, Enstantaneler, Eski Bir Dost, Vapur Durur mu, Durmaz mı?, <<İsviçre’den Bir Belgem Var>>, Rölöve Şapkalı Bir Yönetici, Saman Kafa, <<Bir İhtimal Daha Var>>, Sınıf Arkadaşı, Kibirli Bir Büyük Yazar, Bir Hukuk Danışmanı, Baba Karpi, Yorgo, Tatlı Bir Dalgacı, Burunsuz Tevfik, Karanfil ve Ötesi, Cezaevi Koğuşlarında, Bir Eski Yazar Daha, Öyle Biri, Yalnızlık, Aynı Gölgenin Değişik Çizgileri, Kıl Testeresi, Şerefe Abicim - Şerefe!, Fötr Şapkalı Şişman, Paris’te Bir Kadın, Ben Senin Yerinde Olsam, Topsuz Gol, Bir Foto Muhabiri, Bir Diş Doktoru, Yani Öyle di mi Efendim?, <<Ben Kaçakçıyım, Üç Kağıtçıyım>>, Ça Va..., Bir Eski Belalı Kişi’dir. Bu kitapta portre örneği niteliğine sahip örnekler bulunmaktadır. Ancak kişilerin kim olduğu bilinmediği için bu kitaptan birkaç portre örnek verilmiştir. Yazar, bu örneklerden bazılarını şu şekilde aktarmıştır:

“Sigara İçiyor musun, İçme” başlığı altında anlatılan kişi için yazar şunları söylemiştir:

“Ufak-tefek, yaşlıca adamdı. Yumuşak gömlekler giyer, rastgele alınmış ucuz ve eskimiş kravatlar takardı. Elbiseleri ütülü mü, ütüsüz mü, anlayamazdınız. Giyimi özenli değildi; hırpani de değildi. Sadece silikti.

Azıcık ağzının üstüne doğru uzamış yumuşak burnu ve burnunun üstüne düşen gözlükleriyle, Galata’daki eski Yahudi sarraflarına benzerdi.

Gerilimsiz cümlelerle az, ama kimseyi umursamadan konuşurdu. Sözcüklerinde yalınkat bir bilgelik ve hafifçe yanıp sönen nükte pırıltıları uçuşuyordu.”²⁶⁷

²⁶⁷ **Bir Yumak İnsan**, 1977, s. 56.

Yazar, burada bu kişinin kısa olduğunu aktararak başlamıştır. Giyiminin özensiz olduğunu ve kullandığı renklerin dikkat çekmeyen soluk renklerden tercih ettiğini dile getirmiştir. Genellikle sakın ve etrafındaki kimseyi düşünmeden konuştuğundan söz edilmiştir. Konuşmalarından onu bilgili bir kişi olduğunun anlaşıldığını ifade etmiştir. Daha sonra kişinin yüzüyle ilgili çok kısa bir tasvir yapılmıştır. Burnunun uzun ama sert olmadığı ve sevimli bir görüntüsü olduğu söylenmiştir. Yüzünün görüntüsü ile Yahudi kuyumcularına benzediği aktarılmıştır.

Yazar, “Renkli Bir Süper Gazeteci” olarak bahsettiği kişiden ise şöyle söz etmiştir:

“İri gövdesi, arkaya doğru arslan yelesine benzeyen kabarık kıvr saçları davudi sesi, yeryüzünde bir tek kendisi varmışçasına iri cümleli çarpıcı konuşmasıyla çok renkli bir insandı.”²⁶⁸

Yazarın bu anlatımında, genel bir tasvir dile getirilmiştir. Burada hem ruhsal hem de fiziksel tasvir bir arada ve kısaca yapılmıştır. Anlatılan kişinin yapılı olduğu söylenmiştir. Saçları ise aslan yelesine benzetilmiştir. Ses tonunun kalın olduğu ve konuşmasının etkileyici olduğu aktarılmıştır. Aynı zamanda çok renkli bir kişiliği olduğu ifade edilmiştir.

“Yuvarlak Gözlüklü Şişman Yazar” diye bahsedilen kişiyi ise yazar şöyle aktarmıştır:

“Bohem görünmesine rağmen, özel hayatında gayet tertipli, para hesaplarında da gayet dikkatliydi. Pek sevmezdi kimseye birşey ısmarlamayı...

Bütün bu hırçın, vefasız, gürültülü, patırtılı, tutamaksız, hatta dengesiz davranışlarının gerisinde galiba bir hayli de yalnızdı. Çeşitli acıları vardı içinde. Özellikle, dilediği kadar ünlü olamamanın baskısı altında hiç kimseyi takmama ve ‘Ben de benim işte’ diye herkese kendini bağıra çağıra kabul ettirme,

²⁶⁸ a.g.e., s. 63.

saplantılarına düşmüştü. Hiç bir ölçü, hiç bir kural, hiç bir taktik tanımaz görünürdü.”²⁶⁹

Yazar, bu anlatımda dış görünüşü ile karakteri arasında fark olan bir kişiden söz etmiştir. Dış görünüşünden çok rahat bir insan olduğuna dair fikir verdiği ancak içinde aslında çok düzenli, dikkatli ve özenli bir kişi olduğu dile getirilmiştir. Karakter olarak çok huysuz, dikkatsiz, dengesiz, kadir kıymet bilmeyen bir kişi olarak anlatılmıştır. Ünlü olmak istediği ancak bu dileği gerçek olmadığı içinde sağa sola daha fazla tepkili yaklaştığı söylenmiştir. Bu durumun onu dışarıya karşı daha da sert ve kural tanımaz bir kişi yaptığı dile getirilmiştir. Burada kişinin fiziksel portresine rastlanmamıştır.

Bu kitapta, yazar tarafından portre kitabı olduğu belirtilen diğer kitaplara göre portre niteliğinde çok fazla örnek bulunmaktadır. Bu örnekler, birçok başlık altında bir paragrafla sınırlı tutulmamış yazının geneline yayılmıştır. Bu da o yazı okunduğunda anlatılan kişi hakkında birçok bilgi edinilmesini sağlamıştır. Kitapta anlatılan kişilerin isimlerinin verilmemesi yazarın, kişiler hakkında daha rahat yazmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda olumlu eleştirilerin yanında olumsuz eleştirilerin de daha kolay dile getirildiği fark edilmiştir. Kitapta kimlerden bahsedildiği bilinmemesine rağmen kitaptaki örnekler ve anlatım göz önünde bulundurulursa bu kitap, bir portre kitabı niteliğinde kabul edilebilir. Kitapta fiziksel ve ruhsal portre örnekleri bir arada verilmiştir. Ancak kitapta, ruhsal portre örnekleri fiziksel portre örneklerinden daha fazladır. Bunların dışında kitabın dili akıcı, anlaşılır ve sürükleyicidir. Kitapta öznel bir anlatım hâkimdir. Bununla birlikte biraz alaycı bir dil de kullanılmıştır. Ayrıca kitap, sohbet havasında yazılmıştır. Kitapta kimlerden bahsedildiği bilinmediği için kitap, portre kitabı niteliğinde olmasına rağmen içinde kimlerden bahsedildiği yazar tarafından gizlenmiş portre kitapları içine dahil edilmiştir. Buna ek olarak tanışılmış kişilerle yaşanan anılar anlatıldığı için kitap, hem tanışıklıklara dayalı portre kitapları içinde hem de anı-portre kitapları içinde yer almıştır.

²⁶⁹ a.g.e., s. 136.

2.20. Samet Ağaoğlu, İlk Köşe - Edebiyat Hatıraları²⁷⁰

Bu kitaptaki yazılar ilk olarak “Hayat” dergisinde yayımlanmıştır. Daha sonra yazar tarafından kitap haline getirilmesine karar verilmiştir. Yazar, diğer kitaplarında siyasetçilere daha çok yer verirken bu kitabında şair ve yazarları anlatmayı tercih ettiği tespit edilmiştir. Bu kişilerin, yazarın gençliğinden bu kitabı yazmaya başladığı zamana kadar tanıdıkları olduğu saptanmıştır. Yazarın bu kitabında kırk altı yıllık birikimini aktarmak istediği tespit edilmiştir. Bu birikimin de yazarın kendisi gibi edebiyatçı olan arkadaşlarını aktarmak olduğu ifade edilmiştir. Yazar, zamanın çabuk geçtiğini düşündüğünü belirtmiştir. Bu sebeple yazar, çocukluğundan kalan anıları paylaşarak hem anılarını yad ettiği hem de o kişilerin kendisi üzerindeki etkilerini anlatırken onların betimlemelerini yaptığı gözlemlenmiştir. Yazarın bu kitabı yazarken amacının kişileri eleştirmek olmadığı, sadece kişilerin kendisinde bıraktığı izdüşümlerini yazılı ortama aktarmak ve bunu paylaşmak olduğu saptanmıştır. Kitapta içindekiler bölümü bulunmamaktadır. Ancak kişi isimlerinin kitabın içinde geçtiği tespit edilmiştir. Yazar kitaba, “Hayat” dergisinde yazarken kendisine sorulan bazı soruları ve bunların cevaplarını ön söz olarak koymayı tercih etmiştir. İkinci bölümde ise bu kitabın isminin neden “İlk Köşe” olduğunu anlatmıştır. Bu ismin koyulmasının sebebinin de yazarın çocukluk dönemini yani ilk anılarını barındırıyor olduğu söylenmiştir. Daha sonra aynı bölüm içinde yazarın edebiyat adım atmasına vesile olan “Hep Gençlik Dergisi”nden, edebiyat dünyasına girdikten sonra Ankara’da edebiyatçılar ile yaptıkları edebî sohbetlerden ve “Yedi Meşaleciler”den bahsedilmiştir. Kitapta, bu bölümlerden sonra başlık olarak kişilerin adları belirtilerek onlar hakkında yazılar aktarılmıştır. Son bölümde “Ve Diğerleri” başlığı ile genel bir edebiyat anlatımı yapılmıştır. En son bölümde ise “Şiirlerim” başlığı ile yazar şiirlerini koymuştur. Ayrıca kitapta Orhan Veli Kanık, yazarın “Aşına Yüzler” kitabındaki gibi bu kitaba da aktarılmıştır. Bu sebeple de bu kitapta Orhan Veli Kanık tekrar ele alınmamıştır. Bu kitapta toplam yirmi yedi edebiyatçıdan bahsedilmiştir. Bu kişiler: Sadri Ethem Ertem, Nahit Sırrı Örik, Yaşar Nabi Nayır,

²⁷⁰ Samet Ağaoğlu, **İlk Köşe - Edebiyat Hatıraları**, İstanbul, YKY, 2013, 117 sayfa , (1. bs. 1978-Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri). Bu tezde kitabın 2013 baskısı kullanılmıştır.

Baki Süha Edipoğlu, Ertuğrul Şevket Avaroğlu, Kenan Hulusi Koray, Vasfi Mahir Kocatürk, Sabri Esat Siyavuşgil, Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ahmet Hamdi Tanpınar, Behçet Kemal Çağlar, Hamit Macit Selekler, Şevket Rado, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı, Sabahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık, Feridun Fazıl Tülbentçi, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Veli Kanık, Peyami Safa, Ahmet Kutsi Tecer, Kemalettin Kamu, Ahmet Haşim ve Nurullah Ataç'tır. Kitapta ilk bölüme ad verilmemiştir fakat küçük küçük yan başlıklar yapılmıştır. Bu yan başlıklardan bir tanesi "Ankara'nın Genç Edebiyatçıları"dır ve burada altı kişiden bahsedilmiştir. Bu yan başlıklardan bir diğeri ise "Yedi Meşaleciler"dir ve burada üç kişi dile getirilmiştir. Daha sonra Enis Behiç Koryürek ile birlikte diğer kişiler hakkında ayrı ayrı başlık oluşturulmuş ve on dokuz kişi aktarılmıştır. Bu kişilerin hepsi edebiyatçı olup her birinde portre örneği tespit edilmiştir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Cahit Sıtkı Tarancı için şunları aktarmıştır:

"Tarancı'nın kaynağı çeşitli kompleksleri vardı. Başta kendi fizik yapılışı. Yüzünün rengini, çizgilerini, boyunun kısalığını beğenmiyordu. Konuştuğu zaman çok çekici bir insandı, ama kendisi bunun farkında değildi. Ruhundaki komplekslerin bir başka çeşmesi, içinden çıkıp geldiği toprakların, insanların, ailesinin özelliklerine bağlı melankolik duygular!"²⁷¹

Yazar bu anlatımında, Cahit Sıtkı Tarancı'nın büyüdüğü toprakların etkisi ile edindiği melankoli yüzünden kompleksleri olan bir insan çerçevesi çizmiştir. Bu tespiti ek olarak ise aslında onun yüzünün rengine, çizgilerine, boyunun kısalığına takıldığı belirtilmiştir. Bunların dışında onun konuştuğu zaman ne kadar çekici bir insan olabildiğinden bahsedilmiştir. Burada Cahit Sıtkı Tarancı'nın genel bir ruhsal portresi aktarılmıştır. Ayrıca bir iki kelime ile onun fiziksel portresinden söz edildiği saptanmıştır.

Yazar, Sait Faik Abasıyanık'ı şu şekilde dile getirmiştir:

²⁷¹ İlk Köşe - Edebiyat Hatıraları, 2013, s. 61.

“Şimdi ölümünden birkaç yıl önceki görünüşüyle canlanıyor hâfızamızda. Geniş, beyaz yüzünde açılmış iri, biraz patlak yeşil gözleri, birkaç tutamı alnına düşmüş dağınık saçları, hafif yalpalı yürüyüşüyle savaştan yeni gelmiş bir Viking’e benziyor. Yorgun bir adam. Sesi de öyle. Kısık, nefes nefese. Yüz çizgileri, bakışları yaşına uymuyor. Daha ihtiyar bunlar. Ama dudaklarda çocuk gülümsemeler, çocuk kahkahalar.”²⁷²

Yazar bu anlatımında, Sait Faik Abasıyanık’ın yaşıyla uyuşmayan görünüşünden söz etmiştir. Onun geniş beyaz yüzündeki iri yeşil gözlerinden, dağınık saçlarından, kısık ve nefes nefese sesinden ve yalpalı yorgun yürüyüşünden bahsedilerek onun fiziksel portresi aktarılmıştır. Ayrıca tüm bu dış görünüşüne rağmen çocukluğunu yitirmemiş gülüşü ve kahkası belirtilerek ruhsal portresiyle alakalı kısa bir bilgi aktarılmıştır.

Yazar, Peyami Safa için şunları aktarmıştır:

“Fakat Peyami’nin özelliklerinden biri de aklı ile duygularını mümkün olduğu kadar birbirine yakınlaştırmaya çalışmasıydı. Duyguları ile yaklaşıyor, aklı ile uzaklaşıyordu. Aklına yol çizen küçük hesaplar, duygularına ufuk açan mistik inançları ile ruhundaki dalgalanmalardı. Bunun içindir ki bütün hayatı çelişkilerle dolup taşı.”²⁷³

Yazar bu anlatımında, Peyami Safa’nın küçük hesaplar ile onu yöneten aklının ve mistik öğretilerden edindiği inançlarının yön verdiği duygularının nasıl çarpıştığını dile getirmiştir. Bu durumun da onun iç dünyasını çelişkilerle dolu hale getirdiğini belirtilmiştir. Burada Peyami Safa’nın ruhsal portresi olarak onun aklı ve duyguları hakkında bilgi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

²⁷² a.g.e., s. 69.

²⁷³ a.g.e., s. 89.

Yazar, Nurullah Ataç'ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Derin bilgisine rağmen ikide bir fikir değiştirdi. Bence Nurullah Ata'nın bütün fikir ve görüşlerine öncülük eden yalnız hisleri idi. Şu veya bu sebeplerle hislerinin rengi durmadan değişiyordu. Nurullah Ata'daki his dalgalanmalarının ana kaynağı da bazı kompleksleri! Komplekslerinin asıl doğum yeri kekemeliği. Bu, sinirlendiği zaman sıkıştırıcı hal alan konuşma zorluğu onda bir mürşit olma ihtirasını uyandırmıştı.”²⁷⁴

Yazar bu anlatımında, Nurullah Ataç'ın derin bilgisine rağmen sürekli fikir değiştiren biri olduğu söylenmiştir. Bu durum özünde de onun kekemeliği olduğundan ve bu kekemeliğin onda kompleks yarattığından bahsedilmiştir. Ayrıca sinirlenince daha çok ortaya çıkan bu hâl yüzünden de doğru yolu gösteren kişi olmaya çalıştığı ifade edilmiştir. Burada Nurullah Ataç'ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Kitapta, şairin yakından tanıyıp anlattığı bu kişilerin onun çocukluk anılarında kalan simalar olduğu belirtilmiştir. Kitapta yazar tarafından her bir kişi için uzun veya kısa betimlemeler yapılmıştır. Bu betimlemelerin bazen fiziksel bazen de ruhsal portre özelliklerini içinde barındırdığı gözlemlenmiştir. Ancak kitapta ruhsal portre örneklerinin daha çok olduğu tespit edilmiştir. Bu ruhsal portrelerin de kişilerin çoğunlukla genel özelliklerinin anlatımdan oluştuğu saptanmıştır. Bu portre aktarımlarında da yazarın öznel bir dil kullandığı tespit edilmiştir. Bu kitapta yazarın diğer iki kitabından farklı olarak kişilerin siyasi görüşlerini önemsemediği ve bu konuda oldukça saydam olup kişilere yaklaştığı gözlemlenmiştir. Kitabın dili sadedir ve anılarla iç içe olduğu için akıcı bir anlatıma sahip olduğu saptanmıştır. Kitapta anılar aktarıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yazarın samimi bir üslupla sohbet havasında bir anlatım gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına alınmıştır. Buna ek olarak kitapta anılar anlatıldığı için kitap, anı-

²⁷⁴ a.g.e., s. 96.

portre kitaplarında yer almıştır. Bunların dışında kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına dahil edilmiştir.

2.21. Haldun Taner, Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil, Portreler²⁷⁵

Yazarın bu kitabı yazma amacı tanıdığı kişilerin sadece unutulmaması ya da onların yeni nesillere aktarılması değil aynı zamanda onları tekrar hatırlamak ve onları anlatırken onlarla tekrar birlikte vakit geçiriyormuş hissini yaşamak istemesidir. Burada anlatılan kişiler hepsi vefat etmiştir. Bu nedenle de yazar, onları yazarak yad etmeyi istemiştir. Yazar onlara karşı bir vefa duygusunu yerine getirmek istemiştir de denebilir. Kitapta anlatılan kişiler belirli bir özelliğe göre sıralanmamıştır. Bu kişiler, rastlantılar sonucu yazılmış ya da kişilerin yazar tarafından az veya çok tanınmasına göre ele alınmıştır. Kitapta her kişi için başlık olan adının yanında yazarı hatırlatan bir tanım yapılmıştır. Bu yazı, kişinin bir özelliği veya eserinin adı olmuştur. Kitapta kişilerin anlatımı anılardan yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu anlatımlar için ayrı ayrı küçük başlıklar da yapılmıştır. Bu anlatımlarda kişileri çok eleştirmeden onlarla ilgili izlenimler ya da yaşanan olaylar aktarılmaya çalışılmıştır. Genellikle her kişiye beş altı sayfa ayrılmıştır. Kişilerin portre fotoğrafları ise kitabın sonuna koyulmuştur. Buna ek olarak kitabın ikinci adı “Portreler” olmuştur. Bu ad da kitapta ana başlığın hemen yanında parantez içinde belirtilmiştir. Kitapta sadece edebiyatçılar anlatılmamıştır. Edebiyatçılar dışında filozof, tiyatrocu, tarihçi, hukukçu, siyasetçi ve akademisyen gibi kişiler de anlatılmıştır. Bunun dışında kitapta kişi anlatımı dışındaki dört farklı başlıkta ise bir gruptan, bir vapurdan, bir pasajdan ve bir dergiden bahsedilmiştir. Kitapta toplam kırk başlık oluşturulmuştur. Her bir başlığın yanına genellikle parantez içinde kimden bahsedildiği de belirtilmiştir. Bu parantezler de yazar tarafından oluşturulmuştur. Bu başlıklar: Sakallı Celal (Celal Yalnız), Edebiyatımızın Grand

²⁷⁵ Haldun Taner , **Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil - Portreler**, İstanbul, Özal Basımevi, 1979, 248 sayfa.

Seigneur'ü (Abdülhak Şinasi Hisar), Bir Bellek Fenomeni (Mükrimin Halil Yinanç), Ne İçinde Zamanın, Ne De Büsbütün Dışında (Ahmet Hamdi Tanpınar), Cumhuriyetin ilk First Lady'si (Latife Uşaklıgil), Om Mani Padme Hum (Asaf Halet Çelebi), Sırtık Bir Küskün (Celal Sılay), Sazlı Operetten Çardaş Furtstin'e (Cemal Sahir), Rose Bonbon (Aliye Berger), Hedonist Bir Kirpi (Refik Halid Karay), Güneş Ufuktan Daha Doğmadan (Ahmet Selahattin), Orda Bir Köy Var Uzakta (Ahmet Kutsi Tecer), Öne Çıkan Bir Hanım (Halide Edip Adivar), Kentlere İmzasını Atmak (Haşim İşcan), Son Tuluatçı (İsmail Dümbüllü), Tombul Tatlı Bir Adam (Selçuk Kaskan), Fortiter İn Re/Suaviter İn Modo (Seha L. Meray), Şeytan Tüylü Bir Adam (Muammer Karaca), İkbalde Sabah Kahvesi (Orhan Kemal Ögütçü), Osmanlı'nın Peşinde (Kemal Tahir Demir), Tiyatro Bir Tutku (Ulvi Uraz), Hocaların Hocası (Sıddık Sami Onar), Sevimli Bir Aylak (Sait Faik), Yedi Meşalecilerin En Çok Yanlısı (Sabri Esat Siyavuşgil), İyiler Erken Ölür (Suad Baydur), Bir Tiyatro Ermişi (Muhsin Ertuğrul), İki Sevimli Hece (Va-La Nurettin Vâ-Nû), Aktörlerin Doyen'i (İ. Galip Arcan), Röportaj Kralı (Naci Sadullah Danış), Sağduyunun Sözcüsü (Abdi İpekçi), Adının İmlasını Değiştiren Adam (İsmail Hakkı Baltacıoğlu), Zoraki Diplomat - Gerçek Romancı (Yakup Kadri Karaosmanoğlu), Her Gece Saat Dokuzda (Rauf Ulukut), Hayatını Yaşayan Adam (Esat Mahmut Karakurt), İsteddiği İşi Yapmak Mutluluğu (Arif Müfid Mansel), S/S Ankara, Akbabanın Ardından, Çiçek Pasajı, Bir Sextet (Tevfik Sağlam ve Arkadaşları) ve Yazar Mısın, Durma Yaz (Ahmet Rasim)'dir. Bu kitapta hem edebiyatçı olup portre örneği bulunan toplam yirmi bir kişi tespit edilmiştir. Bu kişiler: Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Hamdi Tanpınar, Asaf Halet Çelebi, Celal Sılay, Refik Halid Karay, Ahmet Kutsi Tecer, Halide Edip Adivar, Selçuk Kaskan, Muammer Karaca, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Sait Faik Abasıyanık, Sabri Esat Siyavuşgil, Va-La Nurettin Vâ-Nû, İ. Galip Arcan, Naci Sadullah Danış, Abdi İpekçi, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Esat Mahmut Karakurt ve Ahmet Rasim'dir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar Vâ-Nû için şunları aktarmıştır:

“... Çok rahat ve akıcı üslûbunun altında bilinçli bir halk eğiticisi, bir vulgarizatör kişiliği sezilirdi...

Köklü bir İstanbul terbiye ve görgüsünden gelen çelebiliği, Galatasaraylılığın verdiği ince bir esprisi, çok sevdiği Viyana’nın hayat üslûbundan edindiği zarif bir Avrupalı gustosu ve nihayet Moskova günlerinin anısı bir diyalektikten örülme, kendine özgü, çok ilginç bir kültürü vardı. Düşüncelerindeki açık seçiklik, düzenlilik ve çok taraflılık buna dayanırdı.

...

Vâ-Nû herşeyden çok bir yaşam filozofu, bir yaşam sanatkarı idi. Soyuttan kaçıp her şeyi somuta indirgemekle onu kalabalıklara daha iyi anlatıyor, daha iyi sindiriyordu.”²⁷⁶

Yazar bu anlatımında, Vâ-Nû’nun ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun çok rahat ve akıcı bir üslûbla anlatacaklarını soyut değil somut olarak anlatan iyi bir eğitici olduğu söylenmiştir. Bunun yanı sıra onun köklü bir terbiye ve görgü sahibi, ince espiri yetenekli ve zarif bir Avrupalı beğenisi içinde biri olduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak onun düşüncelerinde açık sözlü, düzenli, farklı açılardan konuyu inceleyebilme yeteneğine sahip olduğu ifade edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, İ. Galip Arcan’ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Kendisiyle kırk yıla yakın tanışıklığımız vardı. Ama ben onu, çok daha önceden de çocukken görmüş, sevmiştim. Hem Darülbeyaz’ın Şehzadebaşı temsillerinde, hem özel yaşamında. İlk gördüğümde, elinde gümüş topuzlu bir baston vardı. Bir papyon kravat bağlamıştı. Ayağında beyaz getrler. Dudaklarında kendi iç sorunlarını çözmüş, dünya ile barışık, herkese de bu mutluluğunu yaymak ister gibi bir güvenli gülümseme. Çocuk gözlerim onunla öbür yaşlıları arasındaki ayrıcalığı hemen sezmişti. Bu adam, neşeye dönük, sevimlilik yayan, güleryüzlü bir insandı. Bu halinde, o zamanki pısrık, içine büzülmüş ortamımızı aşmış olmanın bir meydan okuyuşu bile vardı. Aktörlüğü seçmiş olmak, kısa da olsa, Paris’e gidip aktörlüğün ne kadar saygı gördüğüne tanık olmak, ona bu haklı böbürlü vermiş olsa gerekti”²⁷⁷

²⁷⁶ **Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil - Portreler**, 1979, s. 173-174.

²⁷⁷ **a.g.e.**, s. 177-178

Yazar bu anlatımında, İ. Galip Arcan'ın ruhsal portresini aktarmıştır. Onun kendi ile olan sorunlarını çözmüş, dünya ile barışık ve bu mutluluğunu tüm insanlara yaymak ister gibi bir güvenli gülümsemeye sahip olduğu söylenmiştir. Ayrıca neşeli, güler yüzlü, kendine güvenen ve hak ettiği övünmeyi yaşayan biri olduğundan bahsedilmiştir. Burada fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, İsmail Hakkı Baltacıoğlu için şunları aktarmıştır:

“Üstatla şahsen tanışmak 1950’lerde nasip oldu. Tanıdıktan sonra onu daha da sevdim. «Ağzına baktırır» deyiminin somut örneğini onun konuşmaları verirdi. Her sohbeti esprili, öğretici ve yine gençliğindeki gibi iddiacı idi. Uzun boyu, bükülmez kameti, uzağa romantik bakışları ve bazen kısıp bazen gürleştirdiği sesi, bazen yavaşlatıp bazen hızlandırdığı, bazen yumuşatıp duygusallaştırdığı, bazen de çelik gibi bilimsel bir keskinlikle verdiği ses vurgulamaları ile sizi çağrışımından çağrışıma, bazen de konudan çıkarıp başka konulara götürürdü. Türk Dil Kurumu’nun Yönetim Kurulu toplantılarını ipe çekerdim. Kurum’un ivedi sorunları içinde toplantı gündeminin disiplininden bezen dikkatler onun bir gedikten yararlanıp yaptığı, gündemle hiç ilişkisi olmayan nefis saplamalarını, yarım saat, bir saat boyu zevkle dinlerdi. Bu monologlar sırasında sık sık bilmezden gelip kendi kendine sorular sorup, sonra yine kendi yanıtladığı, bir olay karşısında dışardan bir çocuksu hayranlık sayhası atıp ondan sonra onun olgun açıklamasına giriştiği çok olurdu. Dedim ya, bilim adamı olmaktan çok, estetti, artistti. Duygu dolu bir idealistti. Tam bir yurtseverdi. Türkseverdi...”²⁷⁸

Yazar bu anlatımında, İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun uzun boylu, dik endamlı, romantik bakışlı olduğunu söyleyerek onun fiziksel portresini dile getirmiştir. Daha sonra ise ruhsal portresi aktarılmıştır. Onun duygu dolu bir idealist olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca hitabet yeteneği sayesinde anlatacağı bir konuyu aktarırken sesinin vurgu ve tonlamasını çok iyi ayarlayarak konudan konuya geçse bile kendini insanlara dinlettirebilen biri olduğundan söz edilmiştir.

Yazar, Esat Mahmut Karakurt’u şu şekilde dile getirmiştir:

²⁷⁸ a.g.e., s. 193.

“... Doğulu kökeninin sağlam bünyeliliği, iri yarılığı onu aşağılık komplekslerinden çok uzak bir candanlığa, sevecenliğe bürümüştü. Aklını, iradesini kullanıp duygusallığın tuzaklarına kapılmadan (hayatını yaşamak) istiyordu. Her anının tadını çıkara çıkara. Urfa'nın bir köyünden gelip sırf zekası, doğru sözlülüğü ile sarayda en yüksek dini makamlara kadar çıkan babası gibi çapkındı.

...

Daha sağlığında bile onun üzerine bir yazı yazmıştım. (Hayatını Yaşamak) başlığını taşıyan bu yazı şöyle başlıyordu:

<<Somurtuk, buruk ve pasif bir ortamın içinde sürekli canlılığı ve candanlığı, sevimliliği ile manevi bir vitamin gibidir Esat Mahmut... >>²⁷⁹

Yazar bu anlatımında, Esat Mahmut Karakurt'un sağlam bünyeli, iri yarı biri olduğunu belirterek fiziksel portresini aktarmıştır. Ayrıca onun ruhsal portresi olarak da candan, sevecen, sürekli canlılık içerisinde olduğu ve en sıkıntı içindeki ortamlarda bile oradakilere vitamin etkisi yarattığı söylenmiştir. Aynı zamanda çapkın bir kişiliği olduğundan da bahsedilmiştir.

Yazar, Ahmet Rasim için şunları aktarmıştır:

“Çocukların insan değerlendirmede bazen büyüklerden daha sağlam ve şaşmaz bir önsezisi oluyor. Ahmed Rasim amcanın yapmacıksız, alabildiğine doğal, kalender, sevecen ve insancıl hali belleğime öyle bir yerleşmişti ki, bugün dahi aynı canlılıkta orada durur. Babacan sözcüğünün benim belleğimdeki ilk ve tek çağrışımı bugün dahi Ahmed Rasim olarak kalmıştır. Bu, kısaya yakın orta boylu, pos bıyıklı, şişman, kelebek gözlüklü ve rakı sevenlere has, dünyaya biraz metelik vermez kalender adam için büyükbabamın «Türkiye'nin en büyük yazarı üstad Ahmed Rasim Bey» diye yaptığı takdime bile gerek yoktu. Bu adamın büyük bir yazar olduğuna o anda çocuk kafamda hemen karar vermiştim. Bence iyi yazar böyle biraz kılıksız olmalı idi. Halktan olmalı idi. Dünyaya biraz boş vermeli idi. Konuşunca herkes gibi konuşmalı, ama tonunda, tınısında, herkesten daha sıcak, daha candan, daha içten bir şeyler olmalı idi. Çocukla çocuk, büyükle büyük, yaşlı ile yaşlı olabilmeli idi. Karşısındakinin bam telini bulabilmeli idi. Atatürk şımarığı, yeni ve varlıklı bir statünün adamı, öbür üdebay-i kiramdan başkalığı işte buradan geliyordu. Çocukların sevdiği insana güvenilebilirsiniz.”²⁸⁰

²⁷⁹ a.g.e., s. 208.

²⁸⁰ a.g.e., s. 242.

Yazar bu anlatımında, Ahmet Rasim'in ilk önce fiziksel portresini dile getirmiştir. Onun orta boylu, pos bıyıklı, şişman, kelebek gözlüklü, giyinişine özen göstermeyen biri olduğu söylenmiştir. Daha sonra ruhsal portresi olarak da alabildiğine doğal, kalender, sevecen, babacan, insancıl, dünyayı umursamayan, sıcak, candan ve içten biri olduğundan söz edilmiştir.

Yazarın kişilerle ilgili yaptığı betimlemelerin genellikle uzun olduğu tespit edilmiştir. Bu betimlemeler yazarın o kişiyle ilgili yaptığı anlatımın geneline yayıldığı gibi bazen sadece betimleme için ayrılan paragraflardan da oluştuğu gözlemlenmiştir. Bunu dışında bazen de anılar üzerinden kişilerin portreleri aktarılmıştır. Bu anıların anlatılma sebeplerinin ise anlatılan kişiyle ilgili aktarılan portrelerin doğruluğunu ispatlamak olduğu da söylenebilir. Yani somut örnekler ile inandırıcılığı ve gerçekliği gösterme ihtiyacı duyulduğu düşünülmektedir. Yazar, kişilerle ilgili hem ruhsal hem de fiziksel portreler dile getirmiştir. Bu kitapta ruhsal portreler her ne kadar çok olsa da fiziksel portrelerin de incelenen birçok kitaba göre az olmadığı saptanmıştır. Bu durumda kişilerin yazar tarafından tanınıyor olduğu ve en önemlisi de yazarın gözlem gücünün kuvvetli olmasının etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir. Portrelerde kullanılan sıfatlar, tamlamalar ve benzetmeler yazarın kuvvetli üslup gücüne sahip olduğunu da göstermektedir. Kitapta anı anlatıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulduğu gözlemlenmiştir. Yazar kitaptaki portre yorumlarını, öznel bir dille kendisiyle sohbet eder tarzda aktarmıştır. Buna ek olarak aynı zamanda yazarın bu portre aktarımlarında yoğun bir anlatımla beraber az da olsa da süslü bir dil kullandığı da gözlemlenmiştir. Ayrıca yazarın, yeri geldiğinde çok olmasa da olumsuz eleştiri yapmaktan çekinmediği saptanmıştır. Kitabın dili açık ve anlaşılırdır. Kitapta akıcı bir anlatım olduğu gözlemlenmiştir. Kitabın ikinci ismi “Portreler”dir ve yazar, bu kitapta anlattığı kişilerin portrelerini zihinde canlandırılabilir kadar açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu nedenle de kitabın ikinci adına uygun bir anlatım tarzı olduğu düşünülmektedir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatılıp portreleri de aktarıldığı için kitap, edebî portre kitaplarında ve farklı alanlardan kişiler de aktarıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitaplarında yer almıştır. Bunun yanı sıra yazarların portrelerini aktarılırken anılardan da yaralandığı için kitap, anı-portre kitapları

arasında kabul edilmiştir. Ayrıca kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına alınmıştır. Bunların dışında kitabın ikinci adı “Portreler” olduğu için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasına dahil edilmiştir.

2.22. Mehmet Çınarlı, *Sanatçı Dostlarım* ²⁸¹

Bu kitapta yazar, tanıdığı kişileri anlatmaktadır. Bu kişiler yazarın yakından tanıdığı dostlarıdır. Bu nedenle dostları hakkında detaylı bir anlatım yapmış, onların özel hayatlarına kadar inmiştir. Ancak yazar, dostlarının özel hayatlarını anlatırken sakınca görmediği sırlardan da bahsettiğini ama dostlarıyla aralarındaki ilişkiye zarar vereceğini düşündüğü konulardan bahsetmediğini ifade etmiştir. Çünkü yazar, anlattığı kişilerle dostluklarının zedelenmesini istemediğini kitabında dile getirmiştir. Kitapta bahsi geçenler “Hisar” topluluğunda yer alan kişilerdir. Bu nedenle bu kitap Hisar topluluğunu anlattığı için de önemlidir. Bu toplulukta sadece edebiyat alanındakiler değil, bu topluluğa hizmet eden herkes anlatılmıştır. Yazar, kişileri anılarından yola çıkarak aktarmıştır. Anlatılan kişilerin çoğunluğu ile nasıl ve nerede tanışıldığı anlatılarak başlanmıştır. Ayrıca bu kişilerle ilgili anılar anlatılırken az da olsa o kişilerin geçmişleri, anne ve babalarıyla da ilgili bilgi aktarılmıştır. Bu bilgiler biyografi niteliğinde olmamıştır. Bunun dışında yazar, anlattığı kişilerin şiirleri varsa o şiirlerden bazılarının birkaç satırını bazılarının da tamamını eklemiştir. Bu alıntılar sadece bir iki şiirden değil birden çok şiirden yapılmıştır. Aynı zamanda kişilerle ilgili anılar anlatılırken bir iki cümle ile kişilerin portrelerinden de söz edilmiştir. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde “Hisar” topluluğu anlatılırken ikinci bölümde yeni vefat etmiş yazarın ardından ya da daha önce vefat etmiş yazarın doğum veya ölüm yıldönümü dolayısıyla yazarın o kişilerle ilgili yazdığı yazılar eklenmiştir. İlk bölümün adı kitabın da adı olan “Sanatçı Dostlarım”dır. Bu bölümde on beş kişiden bahsedilir. Bu kişiler: Münis Faik Ozansoy, Arif Nihat Asya, Gültekin Samanoğlu, İlhan Geçer, Nevzat Yalçın, Mustafa Necati Karaer, Nüzhet Erman,

²⁸¹ Mehmet Çınarlı, *Sanatçı Dostlarım*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1979, 308 sayfa.

Tarık Buğra, Halide Nusret Zorlutuna, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Emine Işın, Ahmet Tufan Şentürk, Talat Sait Halman ve Sevinç Çokum'dur. Birinci bölümdeki kişiler "Hisar" dergisinde şiir yazmış kişilerdir. Kitapta ikinci bölümün adı "Gidenleri Anarken"dir. Bu bölümde de yedi başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar: Niçin Süleyman Nazif?; Mehmet Akif'in Şiir Dünyası; Orhan Seyfi'den Hatıralar; Halit Fahri Ozansoy; Falih Rıfkı ve Yakup Kadri; Ahmet Haşim, Cihat Okurer, Selahattin Bat ve sonuncusu da Cemal Yeşil ve Osman Atilla'dır. İkinci bölümde portre örnekleri tespit edilememiştir. Daha çok kişiler hakkında onları anmak için kısa yazılar yazılmıştır. Birinci bölümde ise portre niteliğinde sayılabilecek örnekler tespit edilmiştir. Birinci bölümdeki kişilerin hepsi hem edebiyat çevresindendir hem de portre örneği bulunmaktadır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Munis Faik Ozansoy için şunları dile getirmiştir:

"Aramızda, yaş farkı ile birlikte, rütbe ve makam farkı da vardı. Ama, dostluğumuz her zaman eşit şartlarla, karşılıklı saygı ve sevgi ile devam etti. Onun, bir gün olsun, böbürlenme, yukardan bakma gibi, küçük duygulara kapıldığını görmedim.

Adı gibi «munis» olan tabiatı, karşısındakini incitecek herhangi bir hareket yapmasını önlediği kadar, sesini yükseltmesi gereken bazı durumlarda susmasına da sebep olmuştur. Bu yüzden, «Neden konuşmaz? Neden uyarmaz? Neden karşı çıkmaz?» diye zaman zaman hayıflandığımı ve bunu kendisine de söylediğimi hatırlıyorum.”²⁸²

Yazar bu anlatımında, Munis Faik Ozansoy hakkında, kendisi ile olan ilişkisinin kibirden uzak olduğunu söylemiştir. Bu sebeple Munis Faik Ozansoy'un bu alçakgönüllü, kendisini diğer insanların üzerinde görmeyen tavrı övülmüştür. Fakat onun bu mülayim halinin bazı zamanlarda diğer insanların küstah tutumlarına karşı devam ettirmemesi gerektiğini düşünüldüğü de dile getirilmiştir. Burada yazar, genel bir ruhsal betimleme yapmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

²⁸² Sanatçı Dostlarım, 1979, s. 9.

Yazar, Arif Nihat Asya'yı şu şekilde aktarmıştır:

“Arif Nihat, büyük bir alçak gönüllülük içinde kendisine ilgi gösteren insanların hiç birinden dostluğunu esirgememiş, iyi niyetle yapılmış hiç bir daveti reddetmemiş, yazı ve şiirlerini kimseden kıskanmamıştır. Ünlü şairlerin çoğunun katılmaya tenezzül etmedikleri şiir günlerine koşarak gelmesi; en küçük, en dar imkânlı dergilerde bile adının görünmesi bundandır. Poz yapmadığı, gururlu davranmadığı için, onun büyüklüğünü farkedemeyenler olmuştur.”²⁸³

Yazar bu anlatımında, Arif Nihat Asya'nın, mütevazılık içerisinde herkes ile dost olabilmeyi ve dost kalabilmeyi benimsemiş bir kişi olduğunu söylemiştir. Ayrıca döneminin birçok şairinden daha fazla saygıyı hak eden birisi olduğu dile getirilmiştir. Bununla birlikte kibir göstermeyen ve dostluklarını devam ettirebilen birisi olarak dile getirilmiştir. Burada Arif Nihat Asya'nın ruhsal portresi genel olarak anlatılmıştır ancak fiziksel portresi dile getirilmemiştir.

Yazar, İlhan Geçer için şunları ifade etmiştir:

“İlhan'ın yumuşak ve çekingen mizacı, kötünün kötü olduğunu belirtmesine izin vermez. Ama takma ad olarak seçtiği Bülent Nafiz imzasını kullanırken onun bambaşka bir insan olduğunu, sertleştiğini, hırçınlaştığını görürüz.

...

Geçer'in çekingenliği, bir takım küçük hesaplardan değil, alçak gönüllülükten gelir. İlhan, hiç bir konuda iddialı görünmek, üstadlık taslamak istemez. Yeni şiire başlayan gençlerden kendisini farklı göstermez.”²⁸⁴

Yazar bu anlatımında, İlhan Geçer'in alçakgönüllü birisi olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte onun kendi bilgi birikimini insanlara hissettirmeden ve insanları kırmadan yaşamayı seçtiğinden bahsedilmiştir. Fakat onun birisini

²⁸³ a.g.e., s. 38.

²⁸⁴ a.g.e., s. 62.

eleştirmek istediğinde Bülent Nafiz imzası ile o kişiyi sert bir dille eleştirebildiği de ifade edilmiştir. Bu anlatımda da yine genel bir ruhsal betimleme yapılmıştır. İlhan Geçer'in fiziksel portresine burada rastlanmamıştır.

Yazar, Tarık Buğra'yı şu şekilde dile getirmiştir:

“Buğra'nın hem öfkeli, sert, isyankâr; hem de çok alingan bir mizacı var. Araya kırgınlık, dargınlık karışmadan onunla uzun süre dost olarak kalabilmek zordur. Bana geçenlerde «Düşman Kazanmak Sanatı» başlığını taşıyan eski bir yazısından söz açmış, o yazıyı okuyup okumadığımı sormuştu. Okuduğumu hatırlayamadım. Fakat Üstad'ın bu «sanat»a hakkıyla vakıf olduğunu biliyorum.

Tok sözlü, kırıcı, taviz vermez bir adam. Başkalarına ilgi göstermede hayli ihmalci; fakat ilgi beklemede fazla hassas. Eserlerinin lâyük oldukları ölçüde değerlendirilmemiş olmasının sebeplerinden biri de - kanaatimce - budur”²⁸⁵

Yazar bu anlatımında, Tarık Buğra'nın ruhsal portresinden söz etmiştir. Onun öfkeli ve isyankar olduğu söylenmiştir. Ayrıca Tarık Buğra'nın insan ilişkilerinde takındığı sert, kendi doğrularına inanan, acımasız ve ilgi göstermeyen biri olduğu da ifade edilmiştir. Ancak kendisinin ilgi bekleyen alingan tutumunun, insanları kendisinden uzaklaştırdığını, bu sebeple de hem kendisinin hem eserlerinin yeterli ilgiyi görmediği dile getirilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilememiştir.

Yazar, Ahmet Tufan için şunları aktarmıştır:

“Ahmet Tufan'da, büyük sıkıntılar, çileler ve yokluklar içinde, başını dik, gururunu her şeyin üstünde tutan; kimseye el açıp eyvallah etmeyen, alçak gönüllülüğü, dalkavuktan, çanak yalayıcılıktan ayırmasını çok iyi bilen - kendi deyimiyle - <<erdemli>> bir insan bulurum.”²⁸⁶

Yazar bu anlatımında, Ahmet Tufan'ın yaşantısı zorluklar içerisinde geçse de bu durumunu kullanmadığını söylemiştir. Bununla birlikte kişiliğinden asla taviz vermeyerek çevresine karşı dik durduğunu göstermiş biri olduğu dile getirilmiştir. Bu

²⁸⁵ a.g.e., s. 132.

²⁸⁶ a.g.e., s. 217.

mütevazı tutumu ile de erdemli bir insan görünümü verdiği ifade edilmiştir. Burada da fiziksel portre örneği tespit edilememiştir.

Yazar, Talât Sait Halman'ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Halman, tanıdığım insanların en çalışkanlarından, en düzenlilerinden biri. Her mektuba muhakkak cevap verir, her yollanan esere mutlaka teşekkür eder. Mektupları da yazıları da düzgün ve dikkatli yazılmıştır. Yüzüncü kere bile olsa, her yazdığına adresini koyar. (Bu son noktayı önemsiz sayıp gülümsemeyle karşılamayın: Mektuplaştığım yazar ve okuyucuların yüzde doksanı, adreslerini bir kere bildirince, ikinci defa yazmaya gerek görmüyorlar. Ben eğer o adresi bir yere not etmemişsem, çaresizlik içinde bocalayıp duruyorum). Acılı ve sevinçli günlerimde, onun bu duygularını paylaşan mektupları, ta Amerika'dan bana ulaşmakta gecikmedi. Kıskançlık, böbürlenme gibi küçük duygulara onda hiç rastlamadım. Tanımak fırsatını bulduğu her şair ve yazara iyi niyetle kollarını açar, kitaplarına önsöz yazar, eserlerinden çeviriler yapar. Övgülerini, değerli bulduğu hiç bir kimseden esirgemez.”²⁸⁷

Yazar bu anlatımında, Talât Sait Halman'ın başta yazara olmak üzere tüm dostlarına ve yeni tanıdığı insanlara karşı nazik ve kibar olduğunu söylemiştir. Onun bencillikten uzak, dikkatli ve düşünceli olduğu aktarılmıştır. Bununla birlikte onun, insanlardan sevgisini ve övgüsünü esirgemeyen biri olduğu ve bunun çok kıymetli olduğu dile getirilmiştir. Burada da fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, bu kitapta tanıdığı insanlarla ilgili anılarını anlatırken onlarla ilgili birçok konudan bahsetmeyi de unutmamıştır. Kitapta bazen bazı kişilerle nasıl tanıştığını anlatırken, bazen de bazı kişilerle bir anısını aktarırken onların portrelerini aktarmıştır. Yazar, kitabının ön sözünde betimlemelerinde rahat bir tutum içinde olacağını dile getirmiştir. Yapılan inceleme sonucunda da kişileri aktarırken söylediği söze uyduğu gözlemlenmiştir. Bunların dışında, kişiler aktarılırken birçok kitapta olduğu gibi bu kitapta da ruhsal portre örneklerinin daha çok olduğu saptanmıştır. Ancak fiziksel portre örneklerinin de varlığının az olmadığı söylenebilir. Fakat bu kitapta tek başına bir fiziksel portre örneği tespit

²⁸⁷ a.g.e., s. 240.

edilememiştir. Ele aldığımız örnekler dışında kitaptaki diğer örneklerde de fiziksel ve ruhsal portrelerin iç içe geçtiği gözlemlenmiştir. Yazar, anlattığı kişileri tanıdığı için onlarla ilgili daha detaylı tasvirler beklenmiştir. Ancak bazı kişilerde yazarın oldukça yüzeysel tasvirler yaptığı tespit edilmiştir. Kitapta öznel bir anlatım kullanılmıştır. Bununla birlikte kitapta anılar aktarıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulmuştur. Yazarın anılarını anlatırken de sohbet havasında yazdığı tespit edilmiştir. Kitap anı kitabı niteliğinde olduğu için kitabın dili açık ve anlaşılırdır. Kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap edebî portre kitapları grubunda yer almıştır. Buna ek olarak kitapta anılar da anlatıldığı için kitap anı-portre grubu içine de dahil edilmiştir. Ayrıca yazar tarafından tanınan kişiler aktarıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları grubuna alınmıştır.

2.23. Rıfat Ilgaz, *Yokuş Yukarı*²⁸⁸

Yazar, bu kitabını çok daha önceden yazmış ama hemen yayımlamamıştır. Bu kitapta yazarın gazeteci olarak çalıştığı yıllarda yaşadıkları anlatılmaktadır. Bu yaşananlar yazarın Babiâli’de geçen zamanını ve orada tanıştığı insanlarla yaşadığı olayları içermektedir. Bununla birlikte kitapta yazarın Babiâli anılarının yanı sıra Cağaloğlu’ndaki yaşamından da anılar aktarılmıştır. Buralardaki anıları daha çok yazarın çalıştığı dergilerdeki anılarıdır. Yazar, birçok farklı dergide çalışmış ve bu sayede farklı insanlarla tanışmıştır. Kitabın adının “Yokuş Yukarı” olması da Babiâli yokuşundan kaynaklanmaktadır. Yazar, bu anıları kısa anekdotlar halinde aktarmıştır. Bu anılar anlatılırken yazarın yakından tanıdığı, Türk edebiyatında ve basınında önemli yeri olan kişiler de dile getirilmiştir. Bu kişilerden bahsedilirken çok az kişinin birkaç cümle ile fiziki ya da ruhsal tasvirleri yapılmıştır. Bu nedenle bu kitap tam anlamıyla olmasa da bir anı-portre kitabı niteliğinde sayılabilir. Bunların dışında kitabın bazı yerlerine karikatürler konulmuştur. Bu karikatürlerin bazıları anlatılan kişilerin karikatürleridir. Kitapta yazar, oğlunda da bahsetmiştir. “Aydınların Orhan Amcaları” başlığında Rıfat Ilgaz, oğlu Aydın’la ilgili kısa bir anı

²⁸⁸ Rıfat Ilgaz, *Yokuş Yukarı*, İstanbul, Çınar Yayınları, 2017, 204 sayfa, (1. bs. 1982). Bu tezde kitabın 2017 baskısı kullanılmıştır.

anlatmıştır. Otuz dört başlıktan oluşan kitapta, bazı kişiler için ayrı başlıklar açılabilir birçok kişi iç içe verilmiştir. Hatta bazı başlıklarda bahsedilecek anıya bir isim verilmiş ve birden çok kişinin de dâhil olduğu bir anı anlatılmıştır. İlk başlığın ön söz olarak yer aldığı bu kitapta başlıkların isimleri: Hep Yokuş Yukarı, “Dönmez Olsun Döner Kebap!”, “Edebiyat Memuru”, Aydınların Orhan Amcaları, Gündük Kalemler, Eski Bir Arkadaş, Hangimiz Polis?, “Getir Şu Falakayı!..”, Ayaküstü Meyhanesinden Bir Dirsekdaş, “Heeey, Çekiştirmeyin Beni!”, Sait Faik Pinti miydi?, Bir Ayağımız Dışarıda Bir Ayağımız İçeride, Bu Yokuştan Halûk Yetiş Geçti (Uçan Matris Yaratıcısı), Öfkesine Güldüren Sait; Refüzeler, Tulumlar, Kalemler, Gündükler, İnekler; Galatasaraylıymışım Ben!, Stepne’den Çeviri!, Dargın mıyız a be Rıfat?, Ben de Yazsam O Kadar Yazardım!, Hey Kargalar, Kargalar!..., Reklam Fiyatına, Abdülcanbaz Artist Ajanı, Beni Ezbere Çizen Sanatçı Bedri Koraman; O, Önce Bir “Editör”dü..., Tahtirevan Ekibi, Ziya Giremez, Makarna Ne İşe Yarar; Dosya mı, Mizah Antolojisi mi?, “Rıfat Usta’ya Bi Çay Yap!”, Vera’nın Azizliği, Biz Tanırız Mücap’ı, Dinamo’ların Savunmaları, “Sofra”sı Sevdiklerine Açıktır, Cide Kıyılarından’dır. Bu başlıklarda: Niyazi Akıncıoğlu, Rüştü Şardağ, Halil Lütfü, Sabahattin Ali, Orhan Veli Kanık, Sait Faik Abasıyanık, Orhan Şaik Gökyay, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Cahit Külebi, Yaşar Kemal, Turhan Selçuk, İlhan Selçuk, Can Yücel, Leylâ Erbil, Bedri Koraman, Yusuf Ziya Ortaç, Hasan İzzettin Dinamo gibi önemli isimler anlatılmıştır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şöyle tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Niyazi Akıncıoğlu için şunları aktarmıştır:

“1940 Kuşağı’nın ünlü şairlerinden Niyazi Akıncıoğlu, yalnız şiirleriyle değil, ipince, upuzun boyu, sarı bıyıklarıyla da gösterişli bir kişiydi. İnce, uzun parmaklarıyla sarı bıyıklarını kıvıra kıvıra, yalnız kendi şiirlerini değil, hocası Şair Gökyay’ın şiirlerini bile okusa sevdirdi.”²⁸⁹

²⁸⁹ Yokuş Yukarı, 2017, s. 7.

Yazar, burada Niyazi Akıncıoğlu'nun fiziksel özelliklerini tasvir etmiştir. Onun uzun ve ince ve uzun olduğu dile getirilmiştir. Oldukça uzun olduğu için ellerinin de ince ve uzun olduğu söylenmiştir. Fiziksel olarak dikkat çeken bir yapıya sahip olduğu belirtilmiştir. Bu anlatımda boyu dışında bıyığının sarı olduğundan söz edilmiştir. Burada ruhsal portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, bir başka başlıkta ise Sait Faik Abasıyanık'la ilgili anısını anlatmıştır. “Sait Faik Pinti miydi?” ve “Öfkesine Güldüren Sait” adlı yazılarında özellikle Sait Faik Abasıyanık'tan bahsedilmiştir ve o, şu şekilde aktarılmıştır:

“... Sait öyle kolay anlaşılır kişilerden, kolay kırılır cevizlerden değildi. Birine sigara bile vermekten kaçındığı ne kadar doğruysa, birinin sigarasını, rakısını içmek istemediği de o kadar gerçektir...”

Çabuk alınır, çabuk kızardı. Kızınca da dudakları titremeye başladılar. Karaciğerinin pürüzlülüğü, kızartı halinde hemen yüzüne vurur, ya da tersine olurdu. Ak pak kâğıt kesilirdi, birazcık öfkelenirdi mi.”²⁹⁰

Yazar, burada Sait Faik Abasıyanık'ın ruhsal portresini anlatmıştır. Bu anlatımdan, yazarın Sait Faik Abasıyanık'ı yakından tanıdığı ve onunla fazla vakit geçirdiği anlaşılmaktadır. Yazar, onun insanlar tarafından çabucak anlaşılıp hakkında bir kanıya varılmasının kolay olmadığını ifade etmiştir. Bunun dışında sigara ve rakısını paylaşmayı sevmeyişinden bahsedilmiştir. Ayrıca çok alıngan olduğu ve çabucak sinirlendiği aktarılmıştır. Kızınca renginin attığı ve sinirden titrediği de dile getirilmiştir. Bu anlatımda, fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Kitapta birçok edebiyatçıya yer verilse de onlarla ilgili portre örneğine rastlanmamaktadır. Bu kişilerin daha çok bir olay karşısında ne yaptığı, neler söylediği gibi durumlar anlatılmıştır. Bazı yazılardan kişilerin karakterleri hakkında bir değerlendirme yapılabilmektedir ama bunlar portre örneği olarak kabul edilememektedir. Kitapta portre örneği olan kişilerin, ağırlıklı olarak ruhsal portreleri

²⁹⁰ a.g.e., s. 60.

Çizilmiş ve fiziksel portreleri hakkında birkaç sözcük söylenmiştir. Kitap; edebiyat çevresinden birçok anektodu öğrenmek, dönemin edebiyatçılarının yaşayını, dergilerin çalışma şeklini, yazıların nasıl yazıldığını anlamak için yararlıdır. Kitabın slubu oldukça akıcı, anlaşılır ve sürükleyicidir. Yazar, kitabının n sözünde değindiği gibi yazılarında mizahi unsurlara da yer vermiştir. Ancak bu mizah, abartılmamıştır. Bu durum, anlatımda sevecen bir tutumun oluşmasına da sebep olmuştur. Bununla birlikte kitapta öznel bir üslup kullanılmıştır. Bunlara ek olarak kitapta sohbet havasında bir anlatım yapılmıştır. Kitapta yazar tarafından tanışılmış edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitapları ve tanışıklıklara dayanan portre kitapları içinde yer almıştır. Ancak bu kişiler karışık anlatıldığı için kitap, portre kitabı niteliğinde olmasına rağmen kişilerin karışık olarak aktarıldığı portre kitapları içine ve anılardan behsettiği için de kitap, anı-portre kitapları içine dahil edilmiştir.

2.24. Adile Ayda, Böyle İdiler Yaşarken ²⁹¹

Bu kitaptaki bazı bölümler 1975 ve 1978 arasında “Hisar” dergisinde yayımlanmıştır. Yazar, bu kitabında anılarını anlatmıştır. Kitabın n sözünde kitabın adından dolayı bu kitabın bir portre kitabı sanılmasından endişe edilerek kitabın bir anı kitabı olduğu özellikle vurgulanmıştır. Çünkü yazar, portre yazmanın çok ciddi bir iş olduğunu ve ciddi bir araştırma gerektirdiğini söylemiştir. Ayrıca portre yazan kişinin yazara göre kendini yazıya dâhil etmemesi gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle yazar, hatıra yazarken hem kendini de olaylara dâhil ettiğini hem de böylelikle daha rahat bir anlatım gerçekleştiğini söylemektedir. Bu kitapta anlatılan kişileri yazarın tanıdığı saptanmıştır. Bunun dışında yazar, kişilerle ilgili anılarını anlatırken düşüncelerinde yanlı olmamaya çalıştığını n sözünde özellikle belirtmiştir. Kitapta, edebiyatçıların iyi yönlerinden bahsedildiği kadar onların kötü yönlerinden de bahsedilmiştir. Kitapta kişilerin ideolojik görüşleri yazarın kendi düşüncelerine ters de olsa o kişileri anlatmaktan çekinmediği tespit edilmiştir. Kişilerin sadece bilinen

²⁹¹ Adile Ayda, **Böyle İdiler Yaşarken**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1984, 279 sayfa.

yönlerinin değil, başkalarından duyulan özelliklerinin de anlatıldığı gözlemlenmiştir. Mesela, yazarın babası sayesinde tanıdığı kişiler de olduğu ve bazı yerlerde yazarın babasının kişiler hakkındaki düşüncelerine de yer verildiği saptanmıştır. Ayrıca kişilerle ilgili anılar anlatılırken yer yer kısa da olsa portre örnekleri tespit edilmiştir. Kitabın sonunda kitaba ek koyulmuştur. Bu ekte yazarın yapmış olduğu üç röportaj vardır. Röportaj yapılan bu kişiler: Halide Edip Adıvar, Yahya Kemal Beyatlı ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Bu ek kısmı sadece röportajdan oluştuğu için ve içinde portre örneği bulunmadığı için ele alınmamıştır. Bu kitapta seçilen kişilerin hepsi birer edebiyatçıdır ve yazara göre döneminin birinci sınıf yazarları olduğu söylenmiştir. Kitapta toplam yirmi kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Abdülhak Hamit Tarhan, Mehmet Emin Yurdakul, Yahya Kemal Beyatlı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Fazıl Ahmet Aykaç, Behçet Kemal Çağlar, Sabahattin Ali, Salih Zeki Aktay, Şüküfe Nihal Başar, Refik Halit Karay, İsmail Hâmi Dânişmend, Abdülhak Şinasi Hisar, Celâl Sahir Erozan, Halide Edip Adıvar, Cevat Fehmi Başkut, Peyami Safa, Orhan Seyfi Orhon, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nihal Atsız ve Halide Nusret Zorlutuna'dır. Bu kitaptaki kişiler hem edebiyatçı olup hem de onlarda portre örneği bulunduğu tespit edilmiştir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Yahya Kemal Beyatlı için şunları aktarmıştır:

“Kararlaştırıldığı üzere, Beyoğlu'ndaki Büyük Kulübe gittim. Şâir beni büyük nezaketle karşıladı. Çok itinalı giyinmişti. Zarif giyinişi, zarif gülümseyişi ile çelişkili olarak duruşunda ve hareketlerinde bir çeşit hantallık vardı. Çünkü hayli şişmandı ve göbekli idi. Tuhaftır, büyük Soprano'lar ve büyük şâirler çok defa şişman olur... Fakat Yahya Kemal oturduktan ve hele konuşmağa başladıktan sonra ne şişmanlığı kaldı ne de hantallığı... İçinde binbir mananın parıldadığı yeşilimsi gözlerinden başka bir şey görünmüyor, o konuştuğça kuvvetli bir büyü'nün etkisi altına girdiğimi hissediyordum.”²⁹²

²⁹² Böyle İdiler Yaşarken, 1984, s. 33-34.

Yazar bu anlatımında, Yahya Kemal Beyatlı'nın dış görünüşünün iç dünyasından ne kadar farklı olduğunu anlatmıştır. Onun giyişinin, gülümseyişindeki zariflik ile zıt görünen hareketlerindeki hantallığın ve karışık-kararsız duruşun, karşısındaki insanda kötü izlenim bıraktığından bahsedilmiştir. Fakat onun konuşmaya başladığında, manalı bakan yeşilimsi gözlerinin eşliğinde kötü izleniminin kaybolduğu dile getirilmiştir. Burada Yahya Kemal Beyatlı'nın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda tam bir fiziksel portre örneğinin varlığı tespit edilememiştir.

Yazar, Behçet Kemal Çağlar'ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Genç şâiri üçüncü görüşüm. Fakat istasyonun karanlığında ve Dışişleri koridorunun loşluğunda yüzüne iyice görememişim. Bu temiz bir Anadolu çocuğunun yüzü. Her şeye şaşan, her şeye inanan, her şeye hayran kalan bir yüz. Cilâlanmış gibi parlayan ve bakışı ile her şeye, herkese uzun zaman yapışıp kalan siyah gözlerinde ve hep aralık duran dudaklarında devamlı, mutlu bir gülümseme... Bu yüz ve bu yüzdeki ifade, şâirin hayatının sonuna kadar değişmeyecektir...”²⁹³

Yazar bu anlatımında, Behçet Kemal Çağlar'ın fiziki durumu hakkında bilgi verirken ruhsal durumunun yüzüne nasıl yansıdığını anlatmıştır. Onun, ruhsal durumunun etkisi ile her şeye şaşıp her şeye inanan ve her şeye hep hayran kalan iyi niyetli biri olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca tüm diyaloglarda siyah gözlerini karşısındakinden ayırmayan ve aralıklı dudaklarında mutlu bir gülümseme barındıran halleri ile temiz yüzlü bir Anadolu çocuğuna benzediği söylenmiştir.

Yazar, Refik Halit Karay için şunları aktarmıştır:

“Refik Halit Bey, yazılarını okuduğum zaman hayalimde canlandırıdığım tipte, tam düşündüğüm gibi bir adamdı: Etrafındaki eşyayı ve insanları delip geçen zeki bakışlarıyla karşısındakini etkileyen, insanların ve hayatın kötü taraflarını hoş görür bir gülümseyişle karşılayan, iyi taraflarından yararlanma fırsatını

²⁹³ a.g.e., s. 69-70.

kaçırmayan, sosyal ideallere palavra nazarı ile bakan ve kendi kendine ‘inanma, kanma’ diyen, dışa dönük mizaçta, hayatiyet dolu, mıknatıslı, elektrikli bir insan... Ötedenberi yazılarına bayıldığım bu insana, kendisiyle hemen hemen hiç konuşmadığım halde, bu ilk görüşte ısınıverdim.”²⁹⁴

Yazar bu anlatımında, Refik Halit Karay’ın ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun zeki bakışları ile etrafındakileri etkilediği söylenmiştir. Bununla birlikte herkese hoşgörölü ve anlayışlı davranarak insanların iyi yanlarını görmeyi kendine bir kural olarak edindiği belirtilmiştir. Ayrıca insan ilişkilerinde kuvvetli, hayatı doyasya yaşayabilen, insanları kendine çeken ve herkesin iletişimden memnuniyet duyacağı bir kişiliğe sahip olduğundan bahsedilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Nihal Atsız’ı şu şekilde aktarmıştır:

“Demek bu idi Atsız dedikleri... Hiç de hapiste yatmış, işkenceler çekmiş birine benzemiyordu. Tam sağlıklı görünen, güler yüzlü, sempatik bir adamdı. Yüz çizgileri çok düzgündü ve çok medeni bir görünüşü vardı. Her şeyden evvel alnının genişliği göze çarpıyordu.”²⁹⁵

Yazar bu anlatımında, Nihal Atsız’ın yaşamak durumunda kaldığı bazı fiziki koşulların olumsuz etkisinin ona tesir etmediğini düşündüğünü belirtmiştir. Onun beklenenden daha sağlıklı, güleç, sıcakkanlı ve kendine iyi bakan biri olduğu söylenmiştir. Ayrıca kendini geliştirmiş medeni bir insan görünümünde olduğundan bahsedilmiştir. Burada Nihal Atsız’ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda Nihal Atsız’ın alnının geniş olması dışında fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Halide Nusret Zorlutuna için şunları dile getirmiştir:

²⁹⁴ a.g.e., s. 115.

²⁹⁵ a.g.e., s. 215.

“... 1901 de doğmuş olan Halide Nusret bugün, (yani 1981 de) vücutça çökmüş bir haldedir. Oval yüzü büsbütün uzamış, yanakları balmumu renginde... Sırtı hafifçe kamburlaşmış... Dilimizde ‘Bir deri, bir kemik’ deyimi vardır. İşte o odur sekseninde... Mecazî anlamda değil, harfî anlamda... O ince, o titrek maddî kabuk kırılıverecek diye her an korku duyuyor etrafındakiler. Fakat o maddî kabuğun içinde gepgenç, tap taze, dip diri bir ruh yaşıyor. Bir kere tabiatın hârikası denebilecek bir hâfıza. İstedığınız şairin istediğiniz şiirini ısmarlayabilirsiniz. Hepsi ezberinde. Politik olayları gazetelerden günü gününe dikkat ve ilgi ile takip etmekte... Düşünce ve muhakamesinde hiç yıpranmamış, kireçlenmemiş bir fikir çevikliği var. Bu ruhlaşmış, manalaşmış insanla konuştuğumuz zaman, yaş kavramı tamamen silinmekte... Esasen, ellerindeki mafsalları romatizması dışında ciddi bir rahatsızlığı da yok. Fakat devamlı olarak halsizlikten şikâyet etmekte? İstiyor ki otuzunda, kırkında olduğu gibi güçlü ve enerjik olsun, bir şeyler yapsın. Çünkü fikrî, ruhî enerjisi yerinde.”²⁹⁶

Yazar bu anlatımında, Halide Nusret Zorlutuna’nın fiziksel portresini aktarmıştır. Onun sarkmış yüzü, balmumu yanakları, halsiz, çok zayıf, kambur bir vücuttan oluşan görüntüsünün aksine, içinde hep diri-taze tutmayı başardığı genç ruhunun olduğu belirtilmiştir. Bunun dışında tabiat harikası olarak yorumlanan hâfızasını kullanmaktan vazgeçmemesi sebebi ile çevikliğini yitirmeyen fikirleri olduğundan bahsedilmiştir. Burada tam anlamıyla ruhsal portre örneği saptanmamıştır.

Kitapta yazar, portre örnekleri dile getirmediğini ve getirmek istemediğini belirtip bunun için özel bir çalışma gerektiğini söylese de tanıdığı birçok insanı betimlemiştir. Ancak yazarın da belirttiği gibi bu betimlemeler onların karakterlerinden çok yazarın gözünden ilk izlenimlerin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum da kitapta fiziksel ve ruhsal portre örneklerinin bir arada olmasına ve genel betimlemelerin yapılmasına sebep olduğu gözlemlenmiştir. Fiziksel açıdan kişilerin özellikle yüzleriyle ilgili detaylı bilgilerin aktarıldığı tespit edilmiştir. Bu betimlemelerde öznel bir dil kullanıldığı gözlemlenmiştir. Buna ek olarak kişilerin görünüşlerinin dışında onların hareketlerinin, konuşmalarının hatta bazı olaylar karşısındaki tutum ve yaklaşımları gibi durumlarının da aktarıldığı saptanmıştır. Kitapta anı anlatımı yapıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir.

²⁹⁶ a.g.e., s. 240.

Bunlara ek olarak kitapta samimi bir dille sohbet havasında bir anlatım gerçekleştirildiği saptanmıştır. Bunların dışında kitabın dili açık, akıcı ve anlaşılırdır. Bununla birlikte yazar, her ne kadar kitabının portre kitabı niteliğinde olmadığını özellikle belirtse de kitapta anlatılan herkes edebiyatçı olduğu ve kişi betimlemeleri tespit edildiği için kitap, edebî portre kitapları arasına alınmıştır. Yazar, kitapta anılarını anlattığı ve arada betimlemeler de yaptığı için kitap, anı-portre kitapları arasında kabul edilmiştir. Ayrıca kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları grubuna dahil edilmiştir.

2.25. Nihad Sami Banarlı, Kitaplar ve Portreler²⁹⁷

Bu kitap, Nihat Sami Banarlı'nın "Hürriyet" gazetesi ve "Meydan" dergisinde yayımlanan çeşitli yazılarının toplanmasıyla oluşturulmuştur. Kitabın en son düzenlemesi Abdullah Uçman tarafından yapılmıştır. Bu kitapta edebiyatçı ilim adamı, şair, öğretmen, politikacı, kütüphaneci, ressam gibi kişilerden bahsedilmiştir. Bu kişilerden bahsedilme sebebi yazılan kişilerin eserleri, vermiş oldukları hizmetler, Türkiye'yi sevmeleri, Türk milletinin değerlerine sahip çıkmaları ve Türk dilini önemsemeleridir. Kendisi de edebiyat tarihçisi olan yazar için bu kavramlar önemlidir ve bu nedenle bu kişileri özellikle seçmiştir. Bu kitaptaki yazılar, 1949-1974 yılında yazılmıştır. Yazarın bu kitapta bir araya toplanmış yazıları daha çok araştırmalar sonucunda toplanan bilgileri sunmak için olduğu gözlemlenmiştir. Bu yazıların hepsi birbirinden farklı amaçla yazılmıştır. Kimisinde portre örneklerinin yanında biyografi ve monografi örneklerine de rastlanmaktadır. Kimisinde yazılan dönemin sanatı, kültürü, tiyatrosu ve kütüphaneleri hakkında bilgi aktarılmıştır. Kiminde de yazılmış bir eser üzerine eleştiri ve inceleme yapılmıştır. Bu kitapta altmış beş başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar: 65. Doğum Yılı Dolayısıyla Yahya Kemal ve Târih, Huzur'a Dair Düşünceler, Ölümünün Yıldönümünde Fikret'in Mısraları, Şiir Kitapları, Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Ziya Gökalp Külliyyatı, Fatih Devri Mimarisi, Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Şair

²⁹⁷ Nihad Sami Banarlı, **Kitaplar ve Portreler**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2014, 432 sayfa, (1. bs. 1985). Bu tezde kitabın 2014 baskısı kullanılmıştır.

Hocalar, Mevlid'e Dair, Türkçenin Sırları, Ders Kitapları, Hıfzı Tevfik İçin, Büyük Kapı, İslam Sanatı, Hamid'in İntikamı, Bir Eser, Dini Edebiyat Antolojisi, Kitaplar, İki Kaybın Acısı (Sedat Simavi ve Reşat Nuri), Milli Kütüphane, Son Hattatlar, Yugoslavya'da Türk Abideleri, Süleymaniye Kütüphânesi, İstanbul Ansiklopedisi, Anadolu Evliyalari, En Güzel Eseri, Mevlana ve Eseri, Türk Yurdu, Üç Devrin Romanı, Kadri Yörüköğlu, Yahya Kemal'e Mektup, Yahya Kemal'in Hürriyet Şiiri, Yahya Kemal'in Hatıraları, Yahya Kemal'e İkinci Mektup, Mevlana'nın Vuslat Gecesi, Fatih'in Çocukluk Defteri, Yahya Kemal'e Üçüncü Mektup, Fikret'in Gelin Odası, On Beş Amerikan Üniversitesi Köprülünün Evinde İlmi Araştırmalar Merkezi Kuruyor, Şecaat Arzederken, Nadir Nadi ve Dilini Edebiyatını Bilmek, Fuad Köprülü, Fuad Köprülü ve Türk Dili, Avrupalı Âlimler ve Fuad Köprülü, Köprülünün Hayatından Çizgiler, Köprülünün Rubailer, Türk Edebiyatı, Kitaplar Arasında, Büyük Bir Ekmek, Bir Mabed Karşısında, Şair Tabibler, İhtilal Sonraları, Tevfik İleri İçin, Yeşilay'ın Kapakları, Bu Ayın Büyükleri, 1000 Temel Eser Yaygarası, Türk'ün Ateşle İmtihani, Bir Önsöz, Fuad Köprülü ve Edebiyat Fakültemiz, Adnan Ötüken, Şiir ve İman Sahtekârlığı, Siyâsilerimiz ve Kültürümüz, Yeni ve Kıymetli Bir Kitap, Halide Edip ile Adım Adım'dır. Bu kitapta edebiyatçı olan ve portre örneği olan kişiler: Yahya Kemal Beyatlı, Tevfik Fikret, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Sedat Simavi, M. Fuad Köprülü ve Halide Edip Adivar'dır. Yazar, onlardan bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Yahya Kemal Beyatlı için şunları söylemiştir:

“Bir kat daha inandım ki yeryüzünde çok büyük bir dostluk, senin yakınlığınmış... Zihin ve gönül dolduran sohbet, senin musâhabenmiş... Senin millet dertleri, vatan sevgileri, millî ıstırap çâreleri üzerinde konuştuklarınmış. Bunu, senden öksüz kalmanın boşluğunu duyanlar bilir.

Sen, bizde eski Türk veya bugünkü batı kafasında düşünuşün heybetli örneğiydin. Hem batı sanat ve tefekküründe, hem Türk mîzacında olmanın asil mümessiliydin. Bilgin sağlam, görgün ve sanatın sağlamdı.”²⁹⁸

²⁹⁸ **Kitaplar ve Portreler**, 2014, s. 211-212.

Yazar, burada Yahya Kemal Beyatlı'nın her konudaki samimiyetinin ve konuşmalarının yerli yerinde olduğunu, içten olduğunu ve gerçekçi olduğunu dile getirmiştir. Onun düşünce yapısının, Türk ile Batı kültürünü sentezlemiş olduğu ve örnek bir insan olduğu aktarılmıştır. Bilgisi, görgüsü ve sanatı ile aydın bir insan olduğu ifade edilmiştir. Bu anlatımda, Yahya Kemal Beyatlı için genel bir tasvir yapılmıştır. Bu cümleler, tam bir ruhsal portre örneği oluşturmamaktadır. Burada fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Tefik Fikret için şunları aktarmıştır:

“Fikret, çok alıngan, hassas ve mağrûr; millî- içtimâî ıstırapları fevranla karşılayan; hükümlerinde bâzan aceleci, haksız fakat mutlaka temiz ve faziletli bir insandı. Hiçbir haksızlığa, hiçbir tahakküme boyun eğmiyen başı, onun kıymetli gurur hazînesiydi.”²⁹⁹

Yazar, burada Tefik Fikret'in çok içli ve kırılğan olduğunu dile getirmiştir. Milletle, toplumla ilgili bir durum olduğunda fevri hareketlerde bulunan bir insan olduğu söylenmiştir. Bu fevri davranışları sebebiyle genellikle yanlış kararlar verebildiği ama bu durumda bile iyi niyet beslediği söylenmek istenmiştir. Ayrıca Tefik Fikret'in haksızlıkları asla kabul etmediği ifade edilmiştir. Bu anlatımda Tefik Fikret'in ruhsal portresi yapılmıştır. Burada onun fiziksel portresine rastlanmamıştır.

Yazar, Sedat Simâvi için şunları dile getirmiştir:

“Sedat Simâvi, bir kimsede her hangi bir değer sezdi mi, hele büyük bir değer sezip bir kere dost oldu mu, o kimse için fedakârlık yapmayı vazîfe sayan asîl bir his duyar, öyle hareket ederdi.”³⁰⁰

²⁹⁹ a.g.e., s. 230.

³⁰⁰ a.g.e., s. 137.

Yazar, burada Sedat Simavi'nin hislerine göre hareket ettiği söylemiştir. Sedat Simavi, karşısındaki kişiyle ilgili olumlu bir duygu hissettiği zaman ona sonuna kadar sahip çıkacağı ve onun için birçok özveride bulunabileceği aktarılmıştır. Bu anlatımın oldukça kısa ve tam bir portre niteliğinde olmadığı gözlemlenmiştir. Bu cümleler genel bir ruhsal portre rneği niteliğinde kabul edilebilir. Burada fiziksel bir portre örneğine rastlanmamıştır.

Bu kitabın isminde her ne kadar portre sözcüğü geçse de kitapta tam bir portre niteliğinde örneğe rastlanıldığı söylenemez. Kişiler hakkında verilen bilgiler, genellikle detaylı olamamıştır. Yazar, bahsi geçen kişilerin yaptıklarından; Türk dünyasına katkılarından bahsetmeyi daha çok tercih etmiştir. Bunların dışında, verilen örneklerde daha çok ruhsal portre örneklerine rastlanılmıştır. Bu örneklerde de bahsi geçen kişilerin sanat hayatlarındaki özellikleri daha ön planda olmuştur. Ayrıca fiziksel portre örneğine neredeyse hiç rastlanmamıştır. Yazar, bu yazıları yazarken bazen espirili bazen sanatlı bir dil kullanmıştır. Resmî bir anlatımdan uzak olsa da incelemeler ve bu incelemeler sonucunda elde edilen çıkarımların oldukça fazla olduğu söylenebilir. Kitapta, znel bir anlatım hâkimdir. Bununla birlikte kitabın dili, açık ve anlaşılırdır. Kitap, tam anlamıyla portre örnekleri içermese de edebiyatçılardan bahsettiği için edebî portre kitapları grubunda yer almıştır. Ayrıca akademik portre kitabı özelliğini bütünüyle barındırmasa da araştırmalar ve incelemelerin bulunması dolayısıyla kitap, akademik portreler grubuna dahil edilmiştir. Bununla birlikte tanınan kişiler anlatıldığı için kitap, tanışıklıklara dayalı portre kitapları içine yerleştirilmiştir. Bunlara ek olarak kitabın adında portre sözcüğü geçtiği için kitap adında portre sözcüğü geçen kitaplar içinde yer almıştır.

2.26. Vedat Günyol, Gölgeden Işığa: Eleştiriler, Denemeler, Portreler³⁰¹

Bu kitap, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüme bir başlık verilmemiştir. Bu bölümde yazarın eleştirileri ve denemeleri vardır. Birinci bölümde farklı yazarların eseriyle ilgili düşüncelerin dile getirdiği yazılar yazılmıştır. Mesela kitabın adı da olan “Gölgeden Işığa” başlığı, Peride Celâl hakkında yazılmış bir yazıdır. Bununla birlikte “İnce Hüzünler” Ruşen Hakkı hakkında, “İnsan ve Dünya” Kemal Demirel hakkında, “Yoksullar Geliyor” Orhan Duru hakkında, “Gönül Borcu” Işıl Özgentürk hakkında ve “Sesin Öncesini Ararken” Nedim Gürsel hakkında yazılmış yazılardır. Birinci bölümde daha birçok başlık vardır. İkinci bölüm ise “Portreler” başlığını içermektedir. “Portreler” başlığı altında yazılan kişilerin bir kısmı yazar tarafından tanınan kişilerdir. Yazıların bir kısmı da bir kişinin anısına yazılmıştır. Mesela yazardan, Aziz Nesin ve Orhan Kemal hakkında yazı yazılması istenilmiştir ve onlarla ilgili kısa bir yazı yazılmıştır. Bir kişinin anısı için yazılmış bu yazılarda portre özelliğine rastlanmaz. Bir yazıda ise başlık çok genel bir anlamda verilir ve bir olay anlatılır. Mesela “Bir Dostluğun Yıkılışı” adlı yazısında Melih Cevdet Anday’ın Sabahattin Eyüboğlu ile neden konuşmadığı anlatılmıştır. Bir başka yazıda, tanınan bir kişi anlatılırken aralarındaki mektuplaşma da yazıya eklenmiştir. Mesela “Benim Yılmaz Güney”im yazısı bu şekilde yazılmıştır. Bunların dışında bir başka yazı da bir kitabın ön sözünü oluşturmaktadır. Mesela “Ahmet Rasim’den Selamlar” yazısı Nuri Erten’in “Anılar ve Söyleşiler” adlı yapıtının ön sözüdür. Bunu dışında bazı yazılarda da kişilerin eserleri birer paragraf ile anlatılmıştır. Mesela Halide Edip Adıvar ve Ahmet Rasim hakkında bilgi verilirken onların eserlerinden de kısaca bahsedilmiştir. Kitapta birkaç yerde kişilerin biyografileri de aktarılmıştır. Bu kitapta ilk bölümde otuz beş başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar: Gölgeden Işığa, İnce Hüzünler Yazarı, İnsan ve Dünyası, Yoksullar Geliyor, Gönül Borcu, Sesin Öncesini Ararken, Bizi Aşktan Korum, Tarih Kötüdür,

³⁰¹ Vedat Günyol, **Gölgeden Işığa: Eleştiriler, Denemeler, Portreler**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1988, 200 sayfa.

Dertli Dünyamız, Sulara Gömülü Çağrı, Tarık Dursun'dan Yansıyanlar, Burhan Günel'den Yansıyan, Aydın Üzerine Tezler, Dev Anası Dev Aynası, Bilime Bulaşan Sanat, Seyreyle Dünyayı, Son Konuşma, Batı Topu, İyi Niyetli Okurlar Önünde, Yüz Sorumluluğu, Gerçekçilik Savaşı, Denemeciliğimiz, Şiir Konusunda, Şiir Dünyamızdan, Ansiklopedik Bilgi Sarmalı, Çevirinin Getirdikleri, Çeviri Serüvenim, Günce Üstüne, Kitap Sevgisi Üzerine, Soruşturma (Saçak Dergisi), Siyasi Partiler ve Sanat, Kuyucaklı Yusuf, Tiyatro Konusunda, Yeni İstanbul Serüvenim ve İslam Ansiklopedisi Dolayısıyla Bir Saldırıya Yanıt'tır. İkinci bölüm olan "Portreler"de ise toplam on dokuz başlık bulunmaktadır. Bunlar: Karikatür Ustası Cemal Nadir Üstüne, Orhan Burian, Orhan Burian Üstüne, Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat'ın Ardından, Orhan Kemal, Ruhi Su Bir Söylencedir Artık, Su Gibi Aziz İnsan: Ruhi Su, Aziz Nesin XX. yy. Türkiye'sinin Yüzakı, Haldun Taner'in İnsan Yanı, Cenap Şahabettin Konusunda, Halide Edip Adivar, Memduh Şevket Esendal, Fikret Adil, Cihat Burak Bizimle, Bir Dostluğun Yıkılışı, Büyük Gazeteci Günter Wallraff, Benim Yılmaz Güney'im ve Ahmet Rasim'den Selamlar'dır. Bu kitapta, hem edebiyat dünyasından olup hem de eser verenler: Orhan Burian, Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Haldun Taner, Cenap Şahabettin, Halide Edip Adivar, Memduh Şevket Esendal, Fikret Adil, Cihat Burak, Yılmaz Güney ve Ahmet Rasim'dir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir

Yazar, Sabahattin Eyüboğlu için şunları aktarmıştır:

"Sabahattin Eyuboğlu deyince, dostluk, kardeşlik, iyiliğe adanmış cömert bir yürek, bilgiye bilince, yurt sevgisine gönül vermiş bir sade, bir içten, bir sıcak insan gelir akla ilkten."³⁰²

Yazar, burada Sabahattin Eyuboğlu'nun ruhsal portre tasvirini yapmıştır. Onun dost canlısı, iyi niyetli, hoşgörülü ve cömert olduğu söylenmiştir. Ayrıca millet

³⁰² Gölgeden Işığa: Eleştiriler, Denemeler, Portreler, 1988, s. 139.

sevgisinin ön planda olduğu ve samimi bir insan olduğu dile getirilmiştir. Bunlara ek olarak bilgili olmaya da önem verdiği ifade edilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Haldun Taner için şunları söylemiştir:

“Haldun Taner, Galatasaray Lisesinde okumuştur. Galatasaraylılara özgü, o ince alaycılığı, muzipliği yaşamında işlemez, öykülerinde kullanırdı bol bol. Bir hoşgörü adamıydı Haldun Taner.”³⁰³

Yazar, bu anlatımında genel bir ruhsal portre tasviri yapmıştır. Haldun Taner’in Galatasaray Lisesine has alaycı yapısının sadece eser anlatımında olduğu ve kişiliğine yansımadağı aktarılmıştır. Bunun dışında anlayışlı bir adam olduğu da dile getirilmiştir. Burada Haldun Taner’in fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Görüldüğü üzere yazar, portreler başlığını ayrı bir şekilde belirtmesine rağmen kitapta çokça portre örnekleri yoktur. Verilen örnekler de ruhsal portre örnekleridir. Kitapta fiziksel portre örneklerine rastlanmamıştır. Kitapta Orhan Kemal, Aziz Nesin XX. yy. Türkiye’sinin Yüzakı, Cenap Şahabettin Konusunda, Halide Edip Adıvar, Memduh Şevket Esendal ve Ahmet Rasim’den Selamlar başlıkları da incelenmiştir. Ancak bu başlıklar altında herhangi bir portre örneği tespit edilmemiştir. Bu başlıkların bazıları istek üzerine bazıları da deneme için yazılmıştır. Kitabın dili akıcı, açık ve anlaşılırdır. Kitapta öznel bir anlatım hâkimdir ve kitap genellikle sohbet tarzında yazılmıştır. Bunlara ek olarak bilgi vermek amaçlı yazılan yazılarda ise açıklayıcı bir anlatım tarzı kullanılmıştır. Kitapta daha çok yazarın, kişiler ve onların eserleri üzerine düşünceleri aktarılmıştır. Kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap edebî portre kitapları ile edebiyatçı ve siyasetçiler dışındaki kişiler de anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışında kişilerden de bahseden portre kitapları içine dahil edilmiştir. Ayrıca bazı kişilerin biyografileri de

³⁰³ a.g.e., s. 158.

aktarıldığı için kitap, biyografi-portre kitapları içinde yer almıştır. Bunların dışında kitapta anlatılan kişilerin bazıları yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına fakat bazıları yazar tarafından tanınmadığı için kitap, anlatılan kişileri yakından tanıyanlar ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları arasına koyulmuştur. Bunun yanı sıra kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasında kabul edilmiştir.

2.27. Atilla Özkırmı, Tarihe Not Düşmek³⁰⁴

Bu kitaptaki yazılar “Cumhuriyet” gazetesi için yazılmıştır. Bu yazıların yazılmasını gazetenin o zamanki genel yayın müdürü Hasan Cemal, yazardan talep etmiştir. Bunun üzerine Cumhuriyet sonrası Türk kültürüne katkıları olmuş edebiyat ve sanat dünyasındaki kişilerle görüşülüp bu yazılar yazılmıştır. Böylece o dönemin kültürel ve siyasal durumu gösterilmek istenmiştir. Kişilerle yapılan görüşmelerde soru cevap tekniği yerine belirli konular etrafında gelişen anlatım biçimi tercih edilmiştir. Kitaptaki konuşmaların tarihe bir not düşme niteliğinde olduğu düşünüldüğü için kitabın adı “Tarihe Not Düşmek” olmuştur. Yazılan kişilerin sıralaması doğum tarihi önceliğine göre yapılmıştır. Kitapta, kişiler anlatılmadan önce kara kalem portreleri çizilmiştir. Bu çizimleri Ferruh Doğan yapmıştır. Portre resimden sonra da kişilerin kısa biyografileri verilmiştir. Her portre yazısı için ayrı bir başlık koyulmuştur. Bu başlıklar yazıların içeriğinin ana teması üzerine oluşturulmuştur. Kitaptaki kişilerin hepsini yazar, tanımaktadır ve onlarla yüz yüze konuşma fırsatı bulmuştur. Kitapta bahsi geçen kişilerin hepsi, edebiyatçı değildir. Kitapta anlatılanlar arasında hukukçu, felsefeci, sanat tarihçisi ve ressam da vardır. Kitapta koyu renk yazılı kısımlar vardır. Bu kısımlar konuşulan kişilerin söyledikleridir. Açık renkli olanlar ise yazarın, kişilerle ilgili söyledikleri ve kişilere sordukları soruları da içeren kısımlardır. Kitabın ön sözünde kitabın bir portre kitabı niteliğinde olduğu söylene de kitapta sadece bir tane portre örneğine rastlanmıştır. Kitapta toplam yirmi kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Dil Devrimine Adanmış Bir Ömür - Ö. A. Aksoy, Hukuksuz Toplum Çöker-H. V. Velidedeoğlu, Edebiyatın

³⁰⁴ Atilla Özkırmı, **Tarihe Not Düşmek**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1989, 165 sayfa.

Gönül Dostu - S. R. Kırkpınar, Devrimler Bir Bir Yok Edildi - C. Kudret, Felsefenin Sisyphos'u - M. Gökberk, Yazmak ve Yaşamak Zorund - H. İ. Dinamo, Barışçı Bir Dünya İçin - A. Cemgil, Türk Özünü Yitirmeden Avrupalılaşmak- E. Akurgal, Onun Derdi İnsanlık - R. Ilgaz, Kalıplaşmış Düşüncelere Karşı - F. İz, Edebiyatta Gönül Maratonu - V. Günyol, Resim Yaşama Sevincidir - A. Arad, Öğretici Özgür Olmalıdır - H. İlaydın, Şiirle Bitirmek İsterim - C. Tanyol, Demokrasinin Alfabesindeyiz - T. Z. Tunaya, Şiir Bir Araştırmadır - M. C. Anday, Fırtınalı Mutluluklar - M. Dikerdem, Her Yerde Şiiri Yaşamak - C. Külebi Kitaplarla Gelen Bilinç - K. Korcan ve Adaletin Türkçesi Peşinde - A. R. Önder'dir. Kitapta hem edebiyatçı hem de eser veren kişiler vardır ama hiçbiri hakkında portre örneği yoktur. Ancak yazar, sadece Ömer Asım Aksoy'un portresini aktarmıştır ve onu şu şekilde tasvir etmiştir:

“Apaydınlık bir beyin, yıllar yıllar öncesindeki en küçük bir ayrıntıyı bile anımsayan güçlü bir bellek, birbiriyle tutarlı düşünceleri art arda sıralayan sağlam bir mantık...”³⁰⁵

Yazar, burada Ömer Asım Aksoy ile ilgili genel bir tasvir yapmıştır. Birçok bilgiyi en ince ayrıntısına kadar hatırlayan bir kişi olduğu söylenmiştir. Bu bilgilerin birbiriyle ilgili ve mantık çerçevesi içinde düzenli bir şekilde hatırlandığı da aktarılmıştır. Yani onun zeki olduğu ve kuvvetli bir hafızaya sahip olduğu belirtilmiştir. Bu anlatımda fiziksel bir tasvir bulunmamaktadır. Onun sadece ruhsal portresi aktarılmıştır.

Kitapta, hem edebiyatçı olup hem de eser veren kişiler arasından sadece Ömer Asım Aksoy'un portresi çizilmiştir. Bu portre örneği de çok kısadır. Kitap röportaj kitabı niteliğinde olduğu ve kısa yazılardan oluştuğu için açık ve anlaşılır bir üsluba sahiptir. Kitabın portre niteliğindeki kitaplar arasında kabul edilme sebepleri yazarın edebiyatçı olması, edebiyatçılardan bahsetmesi, portre çizimlere yer vermesi

³⁰⁵ Tarihe Not Düşmek, 1989, s. 9.

ve kitabın ön sözünde bu kitabın portrelerden oluştuğunu söylemesidir. Ancak kitabın tam bir portre kitabı niteliğine sahip olmadığı söylenebilir. Bunların dışında kitap, röportajlardan oluştuğu için sohbet havasında yazılmıştır. Ayrıca kitapta, resmî bir dili kullanılmamıştır. Kişilerle ilgili yazarın yorumları da kitapta bulunmaktadır. Bu da kitapta öznel bir dilin hâkim olduğunu göstermektedir. Bunlara ek olarak kitapta çoğunlukla farklı meslek gruplarından kişiler anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitapları arasına alınmıştır. kitapta kişilerin hayatları belirli bir sıra içinde aktarıldığı için kitap, biyografi-portre kitapları içinde yer almıştır. Bununla birlikte ya önceden tanınan ya da yeni tanışılmış kişilerle röportaj yapıldığı için kitap, röportaj-portre kitaplarına ve kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına dahil edilmiştir.

2.28. Ergun Göze, Gözümle Gönümle Tanıdıklarım³⁰⁶

Bu kitaptaki yazılar, “Tercüman” gazetesinde “Köşebaşı Pazarı” başlığı ile biyografi denemesi olarak her hafta düzenli bir şekilde yazılmıştır. Kitapta aktarılan her kişi yazar tarafından tanınmamaktadır. Okumalar sayesinde bazı kişilerle ilgili bilgi edinilmiş ve yazılmıştır. Kitapta tarih, din, edebiyat, akademi, siyaset, ekonomi gibi birçok farklı alandaki kişiler dile getirilmiştir. Mesela, dinî nitelikteki kişiler olarak “İnsanlığın Efendisi” başlığı ile Hz. Muhammed (s.a.v.)’den bahsedilmiştir. Daha sonra Hz. Ebubekir, Hz. Ali gibi birçok kişi anlatılmıştır. Edebiyat alanında Ziya Paşa, Rıza Tevfik Bölükbaşı ve Peyami Safa gibi kişilerden söz edilmiştir. Buna ek olarak Polonyalı Madame Curie gibi bir kâşiften bahsedilen yazılar ve Mehmetçik gibi genel bir konun da anlatıldığı yazılar da bulunmaktadır. Yazarın, ilk önce kişileri tanıttığı saptanmıştır. Kişiler tanıtılırken onların lakapları ya da onlara verilen sıfatlar varsa bunların özellikle belirtildiği gözlemlenmiştir. Bazı yazılarda ise kişilerin biyografisinin yapıldığı tespit edilmiştir. Mesela, Halide Edip’in, Haccac-ı Zalim’in ve Kâtip Çelebi’nin birkaç kişinin daha biyografisinin aktarıldığı saptanmıştır.

³⁰⁶ Ergun Göze, **Gözümle Gönümle Tanıdıklarım**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1993, 404 sayfa, (1. bs. 1989 - Boğaziçi). Bu tezde kitabın 1993 baskısı kullanılmıştır.

Yazıda anlatılan kişilerin söyledikleri sözlerden, önemli görülen cümlelerden bahsediliyorsa ve o kişilerin eserlerinden bir bölüm ya da mısra alınmışsa dikkat çekmek için o cümlelerin koyu renkle belirtildiği tespit edilmiştir. Kitapta toplam yetmiş sekiz kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Hz. Muhammed (s.a.v.), Hazreti Ebubekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali, Ömer Bin Abdülaziz, İmam'ı Âzam, Hacca-ı Zalim, Şeyhül Ekber, Nasrettin Hoca, Salâhaddini Eyyubi, Akşeyh, Mehmed Bin Murad Han, El-Muzaffer Dâima, Yavuz Sultan Selim Han Gazi, İbn-i Kemâl, Kanuni Sultan Süleyman, Mimar Sinan, Sultan Mahmud, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Timur, Barbaros, Turgut Reis, Tiryaki Hasan Paşa, Gazi Osman Paşa, Şeyh Şâmil, Kâtip Çelebi, Hasan Rızâ Paşa, Sivas Valisi Halil Rıfat Paşa, Keçecizâde İzzet Molla, Keçecizâde Fuat Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Abdülhak Hâmid Tarhan, Ziya Paşa, Namık Kemal, Şâir Eşref, Süleyman Nazif, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Yahya Kemal Beyatlı, Madame Curie, Cemâl Nâdir Güler, İkbâl, Kâzım Karabekir Paşa, Halide Edip Adıvar, Neyzen Tevfik, Ahmet Hâşim, Aşık Veysel, Peyami Safa, Necip Fazıl Kısakürek, Deli Nizam, Samiha Ayverdi, Mahir İz Hoca, Tevfik Demiroğlu, Hacı Muzaffer Ozak Hoca, İsa Yusuf Alptekin, Rauf Denktaş, Hüseyin Saadettin Arel, Dünder Taşer, Ekrem Hakkı Ayverdi, Sakıp Sabancı, Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil, Profesör Osman Turan, Tahsin Demiray, İsmail Hâmi Dânişmend, Yahut Râbia Hatun, Fethi Gemuhluoğlu, Osman Bölükbaşı, Hamal İhsan, Ali Gündüz Veyahut, Profesör Gündüz Akıncı, Dr. Rahmi Eray, Dr. Mehmed Remzi Sakarya, Mehmetçik, Malik Binnebi, Profesör Muhammed Hamidullah, İsmet İnönü ve Bekir Berk'tir. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem portre örneği tespit edilenler: Ahmet Vefik Paşa, Abdülhak Hâmid, Ziya Paşa, Namık Kemal, Şâir Eşref, Süleyman Nazif, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Yahya Kemal Beyatlı, Halide Edip Adıvar, Neyzen Tevfik, Ahmet Hâşim, Aşık Veysel, Peyami Safa, Necip Fazıl Kısakürek ve Samiha Ayverdi'dir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Namık Kemal için şunları aktarmıştır:

“Sakallı, mehip siması onu olduğundan yapılı göstermektedir. Halbuki ona aslında kısa boylu denebilir. Ama geniş alını, ufuk açan gözleri ve içinde bulunduğu şartları aşarmış hissi veren etvarı ile etrafına müessir...”³⁰⁷

Yazar bu anlatımında, Namık Kemal’in kısa boylu olmasına rağmen iri cüssesi sayesinde daha yapılı görüldüğünü dile getirmiştir. Bunun yanında da Namık Kemal’in geniş alınının ve parıldayan gözlerinin olduğu ifade edilmiştir ve bu alın ve gözler ile insana her şeyi aşabilen biri izlenimi verdiğini belirtilmektedir. Ayrıca onun etrafına karşı her zaman tesirli bir karakter olduğundan söz edilmiştir. Burada Namık Kemal’in genel bir ruhsal ve fiziksel potresi aktarılmıştır.

Yazar, Rıza Tevfik Bölükbaşı’nı şu şekilde dile getirmiştir:

“Pehlivan dedik. Daha doğrusu büyük sportmen demek gerekir. Çünkü her sabah jimnastik yapmadan edemezdi. Ondan da mühimi, o devirde jimnastiği aktüel hale getiren Selim Sırrı onun talebesi idi. Uzun sakallı, mehip simâsı, kavi bedeniyle bir insan heykeliydi sanki. Estatirî bir heykel...

Amma bu arslan yapılı adamın göğüs kafesinde bir bülbül kalbi vardı. Türk edebiyatının en içli aşk şiirlerini de, en samimî vatan şiirlerini de o yazmıştır.”³⁰⁸

Yazar bu anlatımında, Rıza Tevfik Bölükbaşı’nın insanı korkutacak kadar cüsseli fakat saygı uyandıran görünüşünden, uzun sakallarından ve sağlam bir bedeni olduğundan bahsetmiştir. Ancak bu dev adamın bülbül naifliğinde bir kalbi olduğu da belirtilmiştir. Burada Rıza Tevfik Bölükbaşı’nın genel bir ruhsal ve fiziksel portresi aktarılmıştır.

Yazar, Neyzen Tevfik için şunları aktarmıştır:

³⁰⁷ Gözümle Gölümle Tanıdıklarım, 1993, s. 192.

³⁰⁸ a.g.e., s. 213.

“Bu taşkın mizaç, neyini alınca semalara yükselen ve dinleyenleri de yükselten bu büyük dehâ, hiciv sahasında pervâz etmiştir.

...

Çünkü Neyzen aynı zamanda bir büyük mütefekkindi... İstirap dolu hayatında tefekkür onu terketmiş değildi... Belki tefekküründen ötürü mustarıptı...”³⁰⁹

Yazar bu anlatımında, Neyzen Tevfik’i aşırılarda yaşayan bir mizaca sahip olduğu belirtmiştir. Ayrıca üst düzeylerde zekaya sahip bir dahi ve eleştiri yeteneği ile büyüleyici biri olduğundan bahsedilmiştir. Aynı zamanda her dakikasını yaşadıklarından öğrendiklerini değerlendirerek geçiren büyük bir düşünür olarak ifade etmiştir. Burada Neyzen Tevfik’in genel bir ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Sâmîha Ayverdi’yi şu şekilde dile getirmiştir:

“Sâmîha Ayverdi azim timsali bir insandır. Başladığı işi bitirmesin olmaz...

...

Hamaset onun karakterinin mayası idi... En karanlık günlerde o dimdik durdu. Benim diyen erkeğin sesini çıkaramadığı günlerde haykırdı.”³¹⁰

Yazar bu anlatımında, Sâmîha Ayverdi’nin çok azimli ve bu sebeple başladığı her işi bitirecek kadar kararlı olduğundan söz etmiştir. Onun yiğitliğinin ve cesaretinin, karakterinin temel yapısını oluşturduğu belirtilmiştir. Burada Sâmîha Ayverdi’nin ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

³⁰⁹ a.g.e., s. 248-249.

³¹⁰ a.g.e., s. 280-281.

Yazar, Fethi Gemuhluoğlu için şunları aktarmıştır:

“Güzelliklere meclûp ve coşkun mizacı, onu bir yerde cemiyetin vicdanı haline getirmişti. Güzellikleri takdir ettiği kadar, çirkinliklerden de rahatsız olurdu... Onun için bu rahatsızlığı belirtmek de bir vazife idi. Güzellikten anladığı bütündü. Bütünleşen güzellik.

...

Asaletsizliği affedemezdi... Görgüsüzlük, asaletsizlik. Fuzulî açıkgözlülük onu çok rahatsız ederdi.”³¹¹

Yazar bu anlatımında, Fethi Gemuhluoğlu’nun ruhsal portresini aktarmıştır. Onun güzelliklere tutkun ve heyecan dolu bir yaratılışı olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte onun çirkinliklere karşı olduğu da ifade edilmiştir. Ayrıca onun davranışlarında bayağılık gösterenlerden ve gereksiz yere alçakgönüllülük gösterenlerden rahatsız olduğundan söz edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Kitaptaki betimlemelerin bazılarının kısa bazılarının ise uzun cümlelerden oluştuğu saptanmıştır. Yazar tarafından tanınan insanlar anlatılırken o kişilerin fiziksel portrelerinin yanında ruhsal portrelerinin de aktarıldığı gözlemlenmiştir. Bu örneklerin birçoğunda da detaylı bilgiden çok genel bilgiye ulaşıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca fiziksel portreler de kitapta bulunmaktadır ancak bu örneklerde detaylı betimlemeler saptanmamıştır. Bazı örneklerde anlatılan kişilerin sanat çevresindeki karakterlerinin daha ön planda olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte bu betimlemelerin öznel olduğu gözlemlenmiştir. Tanışmadan, araştırmalar sonucunda ele alınan yazılarda ise portre örnekleri tespit edilememiştir. Bu yazılarda da yazarın okuduğu eserlerden edinilen bilgilerin bulunduğu saptanmıştır. Bu bilgilerin aktarıldığı bölümlerde yazarın öğretici anlatım tarzına başvurduğu ve dilin de biraz daha resmî olduğu gözlemlenmiştir. Fakat bilgi aktarımı olmadığı bölümlerde ise öyküleyici anlatıma başvurulduğu ve anlatımın sohbet havasında

³¹¹ a.g.e., s. 356.

olduğu tespit edilmiştir. Bunların dışında kitabın dili açık ve anlaşılırdır. Ancak bazen yazar tarafından “mehip, etvarı, estatirî, meclûp” gibi daha önce çok kullanılmamış kelimelere rastlanmıştır. Fakat bu kelimelerin okumada herhangi bir engel oluşturmadığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak kitapta edebiyatçılar anlatılıp portreleri aktarıldığı için kitap, edebî portreler grubuna ve siyasetçiler de anlatıldığı için kitap, siyasî portre kitapları grubuna, bunun yanı sıra farklı alanlardaki kişiler de anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitapları grubuna alınmıştır. Bununla birlikte kitapta kişilerin hayatları da belirli bir sırayla aktarıldığı için kitap, biyografi-portre grubuna dahil edilmiştir. Ayrıca kitaptaki kişilerin bazıları yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları ve bazı kişilerle de tanışılmadan araştırma yapılarak yazıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları arasında yer almıştır.

2.29. Salim Şengil, Anılarda Kalan Portreler³¹²

Bu kitap yazarın kitabının isminde söylediği gibi anılarında kalan kişileri anlatmak için yazılmıştır. Bu kişiler yazarın yakından tanıdığı ya da zaman geçirdiği kişilerdir. Kitapta yazar, tanıdığı herkesten bahsetmemiştir. Sadece belirli kişileri seçmiştir. Uzun bir dönem yayıncılık işiyle uğraşan ve kendisi de yazar olan Salim Şengil, bu sayede edebiyat çevresinden birçok insanı tanıma fırsatı bulmuştur. Ancak yazar, bu kişileri yakından tanıma fırsatına sahip olmasına rağmen yazılarında kimseyi rencide etmek istemediğini, bu nedenle de onlarla ilgili hoş olmadığını düşündüğü anılardan bahsetmeyeceğini belirtmiştir. Bununla birlikte net hatırlayamadığı anılarını da anlatmayacağını söylemiştir. Çünkü bu anılarla ilgili bir yanlışlık olursa kendisini bundan sorumlu tutacağını ifade etmiştir. Kitabın ilk kısmında yazar kendi kendisiyle kitabı hakkında röportaj yapmıştır. Kendine sorduğu soruları kendisi cevaplamıştır. Bu kitabı yazmasının sebeplerinden biri etrafında değer verdiği insanların anılarını toplamasını istemesidir. Ancak kendisi bu durumu sürekli ertelemeye çalışmıştır. Fakat bir süre sonra çevresinde değer verdiği

³¹² Salim Şengil, **Anılarda Kalan Portreler**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1991, 137 sayfa.

insanların vefat etmesi ve elindeki bazı belgelerinde kaybolması yazarın bu kitabı yazmasında öncü olmuştur. Yazarın anlatacağı kişilerle ilgili bir düşünce yanlışlığına düşülmesini istememesi onu bazen bir konuyu anlatmadan önce toplumun siyasi ve ekonomik durumunu anlatmaya yönlendirmiştir. Kitapta birçok kişi anlatılmıştır. Bazı kişilerle ilgili iki ayrı başlık açılmış ve ikinci başlıklarda genellikle kişilerin eserleri hakkında yazılmıştır. Buna ek olarak “Bir Milli Eğitim Bakanı” başlığı altında kimden bahsettiği bilinmemektedir. Kitapta bahsedilen her kişi hakkında portre örnekleri yoktur. Bunun yanında kitapta sadece edebiyatçılardan da bahsedilmemiştir. Kitapta siyasetçi, ressam ve tiyatrocu da vardır. Kitap, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Portreler”, ikinci bölüm ise “Anılarda Kalan” ismini almıştır. “Portreler” bölümünde on dört başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar: Sadri Ertem, Orhan Veli - Nurullah Ataç, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı-I, Bir Namazlık Saltanatın Olacak Dedik Yazdık-II, Sait Faik, Esendal-I, Ustam Esendal-II, Bir Milli Eğitim Bakanı, İlhan Berk, Meydan Dergisi, Orhan Peker, Suat Taşer’in Kozası’dır. İkinci bölüm Anılarda Kalan’da ise altı başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar: Sunullah Arısoy’un Ardından, Oyuna Oyun, Sayın Nihat Erim’e Açık Mektubumdur, Hasan Hüseyin, Yılmaz Güney, Demirtaş Ceyhun’un Mektubu’dur. Bu kitapta hem edebiyatçı olan hem eser veren kişiler: Sadri Ertem, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı, Memduh Şevket Esendal, Sunullah Arısoy’dur. Yazar, bu kişilerden bazılarını sırasıyla şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Sadri Ertem için şunları dile getirmiştir:

“Sadri Ertem’in yuvarlak, güleç yüzünü, yaygın ağzı, iki yana doğru daha da genişletiyordu. İster masa üstünde dursun, ister koltukta otururken olsun, dirseğinden sürekli bükülü duran kısacık kolları vardı. Bu kolların uzantısından devingen elleri, bir sihirbazın hünerli ellerini anımsatıyordu.”³¹³

³¹³ **Anılarda Kalan Portreler**, 1991, s. 12.

Yazar, burada Sadri Ertem'in fiziksel portresini aktarmıştır. Ancak bu anlatım oldukça kısadır ve sadece Sadri Ertem'in yüzünden bahsedilmiştir. Onun yüzünün yuvarlak olduğu, ağzının geniş olduğu söylenmiştir. Ayrıca onun yüzünün güleç olduğu da belirtilmiştir. Bunların dışında yazar, Sadri Ertem'in ellerine dikkat çekmeye çalışmıştır. Onun ellerin görüntüsünün biraz farklı olduğundan ve bir sihirbazın ellerine benzediğinden söz edilmiştir. Bu anlatımda ruhsal portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Ahmet Muhip Dıranas için şunları aktarmıştır:

“Genç yaşta kırılaşmış saçlarıyla, ister gözlüğünün üstünden, ister merceğin tam ortasından olsun, insanlara biraz yukarıdan bakardı Ahmet Muhip Dıranas. Açık yürekli, sözcüklerini seçerek çekinmeden konuşurdu. Kalın sıcak bir sesi vardı.”³¹⁴

Yazar, burada yaşlandığını belirttiği Ahmet Muhip Dıranas'ın biraz kendini beğenmiş bir karaktere sahip olduğu ve kendini diğer insanlardan yukarıda gördüğü söylenmiştir. Ayrıca onun kimseden çekinmeden istediğini söyleyip istediği şeyi dile getirdiği belirtilmiştir. Bu anlatımda tam bir fiziksel ve ruhsal portre örneği tespit edilememiştir. Burada kısa bir fiziksel ve ruhsal portre betimlemesi yapılmıştır.

Yazar, Cahit Sıtkı Tarancı'dan şu şekilde söz etmiştir:

“Cahit Sıtkı, ince yapılı, kısa boyluydu. Duygulu, sessiz, çekingendi. Böyle olmasına böyleydi ama şiir ya da sanat konularındaki tartışmalarda acımasız olduğunu çok görmüşümdür. İyi Fransızca bilirdi. Dünya edebiyatını, özellikle Fransız sanatını yakından izlerdi.”³¹⁵

³¹⁴ a.g.e., s. 29.

³¹⁵ a.g.e., s. 36.

Yazar, bu anlatımda Cahit Sıtkı Tarancı'nın zayıf ve kısa olduğunu söylemiştir. Onun genellikle sessiz ve çekingen olduğu ifade edilmiştir. Ancak konu şiir ve sanat olunca onun karakterinin tamamen değiştiği ve acımasız bir insan olduğu aktarılmıştır. Burada da kısa bir ruhsal ve fiziksel portre aktarımı olmuştur.

Yazar, çok fazla kişi tanımasına rağmen az kişiyi anlatmıştır. Örnekler bakıldığında ruhsal ve fiziksel portre örneklerinin bir arada olduğu gözlemlenmiştir. Kitaptaki örnekler, genellikle fiziksel portre ile başlayıp ruhsal portreyle devam edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu fiziksel betimlemeler genellikle kişilerin yüzleriyle ilgili olmuştur. Kitaptaki örnekler az olmasına rağmen bahsedilen kişilerin betimlemeleri onları az da olsa anlamak açısından açıklayıcı olmuştur. Kitap, anı biçiminde yazıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulmuştur. Kitapta anı anlatımına çokça yer verilmiştir. Bu nedenle de portre örnekleri çok fazla tespit edilememiştir. Ayrıca kitapta kişilerle ilgili eleştiriler de aktarılmıştır. Kitapta öznel bir dil kullanılmıştır ve kitap, sohbet havasında yazılmıştır. Kitapta Orhan Veli Kanık, Nurullah Ataç, Sait Faik Abasıyanık, İlhan Berk, Suat Taşer, Hasan Hüseyin Korkmazgil ve Yılmaz Güney için portre örneği tespit edilememiştir. Ancak Hasan Hüseyin Korkmazgil ve Yılmaz Güney'le ilgili yazarın yayın dünyasında yaşadığı sorunlar dile getirilmiştir. Bu yazılar özellik bakımından biraz iç dökme veya serzenişte bulunma tarzında kabul edilebilir. Kitabın üslubu akıcı, açık ve anlaşılırdır. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına ve farklı alanlardaki kişiler de anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Ayrıca kitapta anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitaplarına alınmıştır. Bunların dışında kitapta yazar tarafından tanınan kişiler aktarıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına ve kitapta tanışılmadan yazılmış dört kişi bulunduğu için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubuna koyulmuştur. Bunlara ek olarak kitabın adında portre sözcüğü geçtiği için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasında yer almıştır.

2.30. Vecihi Timuroğlu, Yazınımızdan Portreler³¹⁶

Bu kitabın yazılma amacı aktarılan bu kişilerin tanınmalarını, eserleri hakkında bilgi sahibi olunmasını ve onların unutulmamasını sağlamaktır. Yazar, genellikle tanıştığı kişileri yazmak istese de ulaşmak istediği amaç doğrultusunda unutulmasına razı olmadığı kişileri de araştırıp yazdığı tespit edilmiştir. Bu nedenle yazar, kendi dünya görüşüyle uyuşmayan kişileri de bu kitabına dahil ettiğini dile getirmiştir. Hatta unutulmasına izin verilmeyen ve eserlerinin özellikle bilinmesinin istendiği kişiler de yazılmıştır. Bu kişiler anlatılırken çokça alıntılar yapılmış ve dipnotlar kullanılmıştır. Ele alınan kişilerin çoğu hayattayken kitap yayımlanmıştır. Ancak Sabri Altınel ve Ahmet Arif'ininki ise onlar vefat ettikten sonra yazılmıştır. Buna ek olarak Enver Gökçe ve Hasan Hüseyin Korkmazgil için ikinci defa bir başlık açılmıştır ve bu ikinci başlıklar onlar vefat ettikten sonra oluşturulmuştur. Kitapta yazarın, vefat eden oğlu Kürşat ile söyleyişi yaptığını belirttiği iki başlık bulunmaktadır. Bu iki başlık, Hasan İzzettin Dinamo ve Sabri Ertenel üzerine yazılmıştır. Bunların dışında bazı kişilerin başlıkları sadece tek bir başlık olarak kişinin adından oluşturulmuştur fakat bazı kişilerde ise başlıktan hemen sonra alt başlık olarak anlatılan kişi hakkında yazarın kısa cümleleri ya da o kişilerle ilgili kısa tanımları koyulmuştur. Mesela, Enver Gökçe için “Anadolu Acısı Bir Şair”, A. Kadir için “Her Zaman Dosdoğru, Erkekçe ve Efendi”, Necip Fazıl Kısakürek için “Hep, Merdivenin İlk Basamağında Bekletilmiş Adam” ve Arif Damar için “Davasından Ödün Vermeyen Şair” gibi yan başlıklar oluşturulmuştur. Kitapta siyasi içerikli bir anlatım ağır bastığı gözlemlenmiştir. Ama hepsi için aynı durumun söz konusu olmadığı saptanmıştır. Bazı kişilerin anlatımında kişilerin eserleri, bazılarında anı, bazılarında da dönemin içinde bulunduğu durumun etkili olduğu tespit edilmiştir. Kişilerin eserlerine genellikle çok değinildiği gözlemlenmiştir. Eserlerde nasıl bir anlatım yolu kullandıklarına, hangi türde başarılı olduklarına, hangi temaları neden kullandıklarına yer verildiği saptanmıştır. Bazı kişilerin çok uzun anlatıldığı gözlemlenmiştir. Buna eser tahlilleri de dahil edilmiştir. Kitaptaki anlatım sayesinde

³¹⁶ Vecihi Timuroğlu, **Yazınımızdan Portreler**, Ankara, Başak Yayınları, 1991, 350 sayfa.

dönemin siyasi yapısı, yaşanan olaylar, kişilerin görüşleri hakkında da bilgi sahibi olunmuştur. Kitapta bahsi geçen kişilerden İbrahim Kafesoğlu hariç hepsinin edebiyatçı olduğu tespit edilmiştir. İbrahim Kafesoğlu ise tarihçidir. Kitapta Ceyhun Atuf, Hasan Hüseyin ve Enver Gökçe için ikinci bir başlık açılmıştır. Bu başlıkların içeriğinde bu kişilerin eserleri üzerinde durulduğu saptanmıştır. Bununla birlikte kitapta “Hangi Attila?” adıyla ismi belirtilmeden başlık koyulan tek kişi Attila İlhan’dır. Kitapta yirmi dört kişiden bahsedilmiştir. Enver Gökçe’den iki farklı ana başlıkta bahsedilmiştir ve iki tane de iç başlık yapılarak toplam yirmi altı başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar: Pertev Naili Boratav, İlhan Selçuk, Enver Gökçe, Kürşat’la Hasan İzzettin Dinamo Üzerine Söyleşi, Ceyhun Atıf Kansu, Ceyhun Atuf’un Şiiri: Büyüyen Gül, A. Kadir, Necip Fazıl Kısakürek, Behçet Necatigil, Rıfat Ilgaz, Hasan Hüseyin, Hasan Hüseyin’in Şiiri üzerine, Arif Damar, Hasan Şimşek, Hangi Attila? (Attila İlhan), İbrahim Kafesoğlu, Nimet Arzık, Orhan Şaik Gökyay, Server Tanilli, Kürşat’la Sabri Altınal Üzerine Bir Söyleşi, Ahmet Arif, Orhan Kemal’de Emekçiler, Salâh Birsell, Enver Gökçe, Cevdet Kudret ve Ömer Asım Aksoy’dur. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem de portresi aktarılan yirmi iki kişi tespit edilmiştir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Hasan Hüseyin Korkmazgil için şunları aktarmıştır:

“Gerçekten, insan olmanın sarhoşluğuymuştu ani çıkışları ve kavgaları. Evccen bir mizacı vardır. Erzincan’da askerken, kendisini çok seven Bölük Komutanı, coşkulu, kıpır kıpır halinden dolayı, ona, ‘telaşe memuru’ adını takmış. Coşkulu ırasının bir gereğidir telaşlılığı. Bir yazısında ‘Ben, bastırılmış isteklerin, susturulmuş özlemlerin, zincire vurulmuş kaçmaların çocuğuyum.’ der. Bütün bunlar, onun çabuk sinirlenen, öfkeyle dolu kişiliğinin ipuçlarıdır. Bu yüzden sürekli gerilim içindedir. Öfkesi, onu beyin kanamasına götürdü. Coşkusu, evccenliği, saf yüreği, pas tutmaz duygusu, Hasan Hüseyin’i, çabuk verilmiş, yerinde olmayan kararlara götürmüştür.”³¹⁷

Yazar bu anlatımında, Hasan Hüseyin Korkmazgil’in ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun kendi içinde, an’ın etkisinden uzak ve farkındalığının az olduğu

³¹⁷ **Yazınımızdan Portreler**, 1991, s. 141.

bunun yanı sıra genellikle kontrolsüz hareket ettiği belirtilmiştir. Bu tespitin göstergeleri olarak da onun öfkeyle dolu kişiliğinin unsurları olan ani çıkışları, kavgaları, coşkulu bir telaş içinde oluşu söylenmiştir. Ayrıca onun coşkulu, sevecen, saf yürekli, paslanmayan duygulu hâli gibi iyi taraflarınının da çoğu zaman onu yanlış kararlara yönlendirdiğinden söz edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Salah Birsal'i şu şekilde dile getirmiştir:

“Gözkapakları şiş, kırçıl saçlı, yüzünde sönmüş sivilcelerin bıraktığı çukurlarla, kabarcıklarla, esmer lekelerle bilge duruşlu, şair sezişli, gizemli bakışlı düşünür Salâh Birsal, 1919'da Bandırma'da doğdu. Bu kendi huyunca yaşamayı seven, mahalle çocuklarıyla, özellikle hoşlanmadığı kimselerle, daha küçük yaşta bile çene yarıştırmayı sevmeyen Birsal'in bütün çocukluğu, İzmir'de geçti.”³¹⁸

Yazar bu anlatımında, Salah Birsal'in şiş gözkapakları, beyazları olan saçları, kaybolan ama izi kalmış sivilcelerinden bahsederek kısmî olarak onun fiziksel portresini aktarmıştır. Ayrıca bir düşünür olarak görülen Salah Birsal'in yazarı etkileyen bilge duruşu, seziş yeteneği ve gizemli bakışı ile ruhsal portresinden bahsedilmiştir. Burada hem fiziksel hem de ruhsal portre için genel bir anlatım yapıldığı tespit edilmiştir.

Yazar, Cevdet Kudret için şunları aktarmıştır:

“... Besinlerini bile, doğadaki nitelikleriyle vermeye çalışır. Örneğin, eti yalnız ateşten geçirerek yer. Doğallığını hiçbir zaman bırakmamaya çabalar. Yapıtlarındaki titiz çalışma, biraz da titiz yaşamının bir ürünüdür. Hiçbir sebzeyi iyice yıkamadan yemez. Bu yüzden de, lokantalarda sebze yemeği yememeye çalışır.

Duyarlı bir kişidir. Zaman zaman duygusallığa da düşer, ama ussallığını yitirmemeye çalışır.”³¹⁹

³¹⁸ a.g.e., s. 305.

³¹⁹ a.g.e., s. 336.

Yazar bu anlatımında, Cevdet Kudret'in ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun kendi yaşamında oldukça doğal olmaya çalıştığı söylenmiştir. Ayrıca onun çok titiz olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte onun akılcılığını ve duyarlılığını yitirmemeye çabaladığı ifade edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Ömer Asım Aksoy'u şu şekilde dile getirmiştir:

“... Bu ince ve uzun boylu, hafif çıkık elmacıkkemikli, iri gözlü, sakın bakışlı adamın kişiliğinde iki şey ağır basar: Öğretmenlik ve ‘hemşehriperverlik’

...

Arı gibi, ama vızıltısız bir arı gibi çalışır Aksoy. Sesten hoşlanmaz. Ağır, güvenli adımlarla ilerler.”³²⁰

Yazar bu anlatımında, Ömer Asım Aksoy'un fiziksel portresini aktarmıştır. Onun ince ve uzun boyundan, iri gözlü ve çıkık elmacık kemikli yüzünden bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra onun çalışkanlığından, sakın bakışlarından, sestten hoşlanmamasından, ağır ve güvenli adımlar atmasından bahsedilerek de ruhsal portresi ifade edilmiştir. Burada hem fiziksel portresi hem de ruhsal portresi genel bir anlatımla belirtilmiştir.

Bu kitaptaki örneklerin hepsinin tam bir portre niteliğinde olmadığı gözlemlenmiştir. Özellikle Arif Damar, Attila İlhan, Nimet Arzık, Server Tanilli, Sabri Altinel, Ahmet Arif ve Orhan Kemal'de tam bir portre cümlesi tespit edilememiştir. Buna ek olarak diğer kişilerde de genellikle hem fiziksel hem de ruhsal portre örnekleri anlatıldığı gözlemlenmiştir. Fakat bu örneklerin de genel bir anlatım içerdikleri, bunlarda derinlemesine bir betimleme yapılmadığı saptanmıştır. Buna ek olarak bu betimlemelerde öznel bir dil kullanıldığı tahlil edilmiştir. Bunların dışında bazı kişiler çok uzun anlatılmasına rağmen o kişilerin portre özelliklerinden çok yazın dünyasındaki yerleri, tarzları ve eserlerinin anlatıldığı gözlemlenmiştir. Bazılarında da kişilerin siyasi görüşleri aktarılmış ve bu özellikleri üzerinden bir

³²⁰ a.g.e., s. 342.

anlatım yapıldığı tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak anı anlatılan bölümlerin dilinin diğer bölümlere göre daha akıcı ve anlaşılır olduğu tahlil edilmiştir. Anı anlatımı yapılan bu bölümlerde öyküleyici anlatıma başvurulduğu saptanmıştır. Ancak inceleme ya da bilgi aktarmak amaçlı yazılmış bölümlerin dilinde akıcılığın devam etmediği tespit edilmiştir. Çünkü özellikle bu bölümlerde edebî bilgi de verildiği için akıcılığın kaybolduğu ve öğretici anlatıma başvurulduğu saptanmıştır. Bununla birlikte kitabın adında portre sözcüğü kullanılmasına rağmen kitapta portre aktarımının çok olmadığı tespit edilmiştir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılardan bahsedilip portreleri aktarıldığı için kitap, edebî portre kitapları grubunda yer almıştır. Ayrıca kitapta anı anlatıldığı için kitap, anı-portre kitaplarına ve kişilerin hayatları da belirli bir sıra içinde anlatıldığı için kitap, biyografi-portre kitaplarına dahil edilmiştir. Buna ek olarak kitaptaki kişilerin bazıları yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında; bunun yanı sıra bazı kişilerle tanışmadan araştırılarak yazıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarına alınmıştır. Ayrıca kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar grubunda kabul edilmiştir.

2.31. Cemal Süreya, 99 Yüz³²¹

Bu kitabın yazılma amacı yazarın gözlemlerini ve düşüncelerini aktarmak istemesidir. Bu sebeple kitapta bu durumun, birçok kişi hakkındaki izlenimlerin aktararak gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Kitapta ara ara başka konular hakkında da yazılan yazılar saptanmıştır. Kitap bir yazarın kişiler hakkındaki izlenimlerini aktarması ve bir konu hakkındaki görüşlerini dile getirmesiyle kitabın bir deneme türü niteliğinde olduğu tespit edilmiştir. Yazarın, bu kitapta yakından tanıdığı ve okuyup araştırdığı insanları yazdığı gözlemlenmiştir. Buna ek olarak kitapta yakından tanınan insanların daha fazla olduğu tahlil edilmiştir. Bunların dışında kitapta yazarın, bazı kişileri anlatırken anlatımın sonunda ‘şemsiye’ sözcüğünü

³²¹ Cemal Süreya, **99 Yüz**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013, 474 sayfa, (1. bs. 1992 - Kaynak Yayınları). Bu tezde kitabın 2013 baskısı kullanılmıştır.

kullandığı gözlemlenmiştir. Yazar, kendince herkesin bir şemsiyesinin olduğunu hayal etmiş ve herkesin nasıl bir şemsiyeye sahip olduğunu düşündüğünü aktarmıştır. Böylelikle bu tabirin kullanıldığı kişilerin şemsiyelerinin özelliklerinin de farklı olduğu saptanmıştır. Mesela, Doğan Hızlan'ın şemsiyesini Nil kıyısında harmaniye olarak kullandığı, Necdet Evliyagil'in şemsiyesinin sustalı olduğu, Cihat Burak'ın şemsiyesinin kabzasında kakma kaplan olduğu gibi anlatımlar yapıldığı gözlemlenmiştir. Bunların dışında yazarın kitabına Doğan Hızlan ön söz yazmıştır. Bu ön sözde Doğan Hızlan tarafından ve bunun yanı sıra kitabın içinde de Nazif Kocayusufpaşaoğlu tarafından Cemal Süreya'nın portreleri çizilmiştir. Doğan Hızlan Cemal Süreya için şunları dile getirmiştir:

“İnişli çıkışlı, engebeli insan ilişkileri görünürdü dostluk grafiğinde. Alınan, kırılğan, kin tutmayan, çıkarsız, ivazsız garazsız bir dost. Yok, araya düştüğüm portre notları bitmedi... Yokuş yorgunuyken gelip de yayınevinde oturunu. Gözlerinden belli olan kızgınlığını. İhmal edildiği duygusuna kapıldığındaki tedirginliğini. İnandıklarındaki inatçılığını, bağışlamaktaki hercai gönüllüğünü. Bölüşülen kalabalık gecelerin anlatılmadıkça artan güzelliğini. Bir yediveren güle benzeyen imzasını. Her şeye direndiğini, sadece şiire teslim olduğunu. Taşdığı şiir flamasının üstünde yalnız kendi isminin değil, başka şairlerin adının da bulunduğunu, gizli bir Zümrüdüanka olduğunu yakın dostları hâlâ sevgiyle hatırlar.”³²²

Doğan Hızlan bu anlatımında, Cemal Süreya'nın ruhsal portresini aktarmıştır. Onun inandığı şeyler uğruna yapabileceklerinden ve şiire olan tutkusundan söz etmiştir. Ayrıca alınan ve kırılğan olması sebebiyle ilişkilerinde dalgalanmaların çok olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte onun çıkarsızlığından, hayata karşı dik duruşundan ve bağışlayıcılığından bahsetmiştir. Buna ek olarak onu Zümrüdüanka'ya benzetererek bu gizli hazineye olan sevgisini ifade etmiştir.

Nazif Kocayusufpaşaoğlu ise Cemal Süreya ile ilgili şunları aktarmıştır:

³²² **99 Yüz**, 2013, s. 14. *Bu örnek, kitabın ön sözünde Doğan Hızlan'ın Cemal Süreya için çizdiği portre olduğu için alınmıştır.

“Başlangıçta Cemal Süreyya yazardı, iki ‘y’ ile ama herkes Süreya diye bilir. Nereden bilsinler ki iddiada kaybetti ikinci ‘y’ harfini ve o günden sonra bir daha kullanmadı.

Borcuna bu kadar sadıktır Cemal, güvenilir insandır, dosttur, arkadaş canlısıdır, ama tutkuludur Cemal Süreya.”³²³

Nazif Kocayusufpaşaoğlu burada, Cemal Süreya’nın kısa da olsa ruhsal portresini aktarmıştır. Onun dürüst ve güvenilir olduğunu belirtmiştir. Ayrıca onun arkadaş canlısı ve tutkulu olduğunu ifade etmiştir. Bunların dışında Cemal Süreya’nın soyadındaki “y” harfinden de kısaca bahsederek onun soyadındaki iki “y” harfinden birini bir iddia sonucu kaybettiğinden söz etmiştir.

Bu iki örnekte de Cemal Süreya için ruhsal portre aktarımı yapıldığı tespit edilmiştir. Birinci portre örneğinin ikinciye göre daha kısa ve genel olduğu gözlemlenmiştir. İkincisinde ise daha detaylı ve derin bir anlatım tespit edilmiştir. Özellikle Doğan Hızlan’ın Cemal Süreya’yı Zümrüdüanka kuşuna benzetmesi de önemli bir ayrıntı olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu benzetme ile Cemal Süreya’nın onun için kıymetli bir yeri olduğunu gözler önüne sermiştir. Bunların dışında her iki örnekte de fiziksel portre örneği tespit edilememiştir.

Kitapta anlatılan kişiler hakkında çok uzun yazılar yazılmadığı tespit edilmiştir. Cemal Süreya’nın birçok portre yazarından farklı bir tarz kullanarak kitabını oluşturduğu tahlil edilmiştir. Bu tarzın biraz daha şiirin düzyazıya yaklaştırılması şeklinde olduğu saptanmıştır. Cümlelerdeki ahenk ve uyumun bir şiir okunuyor hissi verdiği gözlemlenmiştir. Kitapta Türkiye’nin tarihinden de bahsedildiği tespit edilmiştir. Bazen portre dışındaki konulara da değinildiği saptanmıştır. Kitapta doksan dokuz yüzden bahsedildiği söylene de daha fazla kişiden bahsedildiği tahlil edilmiştir. Bu kişilerin hepsi edebiyatçı olmadığı tespit edilmiştir. Burada siyasetçi, gazeteci, akademisyen, hukukçu, müzisyen, tiyatrocu,

³²³ a.g.e., s. 57. *Bu örnek, kitabın içinde Nazif Kocayusufpaşaoğlu, Cemal Süreya için çizdiği portre olduğu için alınmıştır.

asker, diplomat, bakan, çevirmen, ressam, aktivist, doktor, karikatürist ve tarihçi gibi kişilerden de bahsedildiği tahlil edilmiştir. Bu kişilerin ünlü kişiler olduğu gözlemlenmiştir. Cemal Süreya'nın bu kişilerin iyi yönünü de kötü yönünü de aktardığı tespit edilmiştir. Kitapta toplam yüz elli dört başlık saptanmıştır. Bu başlıklar: Turgut Özal, Demirel'in Yeni Yüzü, Deniz Baykal, İhsan Doğramacı, İsmail Cem, Hüsamettin Cindoruk, Samime Sanay'in Sesi, Sivil Turhan Paşa, Bedrettin Özfatura, Vasbi Rıza Zobu'nun Siyasal Hayatı, Kasım Gülek, Galatasaraylı, Aydın Güven Gürkan, Erdal Atabek, Cemal Süreya, Halit Kıvanç, Emre Kongar'ın Çocukluk Yılları, '82 Anayasası'nın Kravatları, Marjinal Başkan: Turgut Sunalp, Çağlayangil'in Saygınlığı, Hasan Fehmi Güneş, Patriyot Hayati, Görünmeyen Adam: Keçeciler, Çetin Altan'ın Birkaç Yazısı, Meksikalı Bir Eskimo, Posta Kartalı: Altemur Kılıç, Perihan Abla, Sakıp Sabancı, Banker Kastelli, Kısa Türkiye Tarihi, Sanatçı Olmayarak Bülent Ersoy, Melek Yüzlü, Erdal İnönü, "Karanlık Kule": Kâmrân İnan, Güngör Bayrak, Bir Bürokrat, "Tahta At": Hasan Eren, "En Hayali Bakan": Kurtcebe Alptemoçin, Faruk Sükan, Bal Mahmut, Türkân Şoray, Dünder, İdris ve Öbürleri, Fenerbahçe'nin Babası: Semih Bayülken, Vedat Günyol İçin Çağrışımlar, İsmail Giritli, Vural Arıkan, Geçici Başkan'ın Duruşu ve Bakışları, Eğreti Seçenek: Mehmet Yazar, Semra Özal, Yıldırım Gürses, Mimar Olmayarak Vedat Dolokay, Kendi Kaleminden Nihat Kitapçı, Demir Özlü, Şevket Yılmaz, Attila Tokatlı, Korkut Özal, Sait Maden, Fikri Sağlar, Adnan Başer Kafaoğlu, Tarık Buğra, Nimet Arzık, Tan Oral, '68'li Olarak Metin Güngörmüş, İmren Aykut, Rasih Nuri İleri, Gülriz Sururi, Feyyaz Tokar, Emil Galip Sandalcı, Agop Arad, Aydın Menderes, Metin Oktay, Barış Manço, Doğan Hızlan, Necmettin Erbakan, Necdet Evliyagil, M. Şevket Eygi, Cihat Burak, Mehmet Ali Aybar için Yeniden Yazılması Gereken Bir Yazı, Cemal Madanoğlu, Adnan Kahveci, Ferit İlsever, Ziyaü'l-Hak, Ferruh Doğan, Nazif Kocayusufpaşaoğlu, Rauf Tamer, Aydın Yalçın, Raif Ertem, İbrahim Tatlıses, İlhan Selçuk, Nahit Hanım, Muzaffer İlhan Erdost, Kaya Erdem, Arslan Başer Kafaoğlu, Nadir Nadi, Ferruh Bozbeyli, Ali Topuz, Bahri Savcı, Sezai Karakoç, İlhami Soysal, Nazlı ılıcak, Zeki Müren'in Ünü, Fethi Naci, İlhan Berk, Murat Belge, Levent Kırca, Bülent Şemiler, Rauf Mutluay, Hasan Celal Güzel, Server Tanilli, Nurettin Sözen, Ziya Müezzinoğlu, Banker Bako, Ayhan Songar, Uğur Mumcu, Fatma Yazıcı, Anavatan, Baba Hakkı, Cem Duna,

Meddah/Mehdi, Jandarma Mavisi/Eşkiya Kırmızısı, Şinasi Özdenoğlu, Hayvanlarda Kızlık Zarı, Necdet Uğur, Demirel, Şili ve Jokey Kulüp, İhsan Ünlüer, Aydın Boysan, Ek Gösterge ve Panama Kanalı, Tahsin Saraç, Büyük Türkiye/Büyük Britanya, Nihal Yeğınobalı, Eli Titremiş, Sokullu ve Çandarlı, Kanun Kuvvetinde Aşağılama, Kazı Kazan!, Haldun Dormen, Ölü Yasalar, Takunyalı Ters, Merih Gibi, Metin Toker, Yazılı Basın, Gelir Vergisi Öldü, İsmail Rüştü Aksal, Mevlid ve Özal, Turgut Özal’a Birlikte İntihar Önerisi, Ali Uğur, Barbara Hutton, Sözcükler, Helikopter, Memduh Aytür, Dünya Noteri, Sarsılan Türkçe, Süper, Akbulut, Ödüller ve Belirsizlik’tir. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem portre örneği bulunan toplam otuz iki kişi tespit edilmiştir. Bu kişiler: Erdal Atabek, Cemal Süreya, Çetin Altan, Vedat Günyol, Demir Özlü, Attila Tokatlı, Sait Maden, Tarık Buğra, Nimet Arzık, Gülriz Sururi, Doğan Hızlan, Necdet Evliyagil, Cihat Burak, Rauf Tamer, İlhan Selçuk, Muzaffer İlhan Erdost, Nadir Nadi, Sezai Karakoç, İlhami Soysal, Fethi Naci, İlhan Berk, Murat Belge, Rauf Mutluay, Server Tanilli, Uğur Mumcu, Şinasi Özdenoğlu, İhsan Ünlüer, Aydın Boysan, Tahsin Saraç, Nihal Yeğınobalı ve Haldun Dormen’dır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Demir Özlü için şunları aktarmıştır:

“Hoşgörü diyoruz. Hoşgörü doğal bir şey Demir Özlü için, sıradan olması gereken bir şey. Aşmıştır hoşgörüyü.

...

Bütün dogmalara karşı çıktı. Bunu yalnız sanatında ve düşüncesinde değil; özel hayatında, dostluk ilişkilerinde de, bir ara üstlendiği siyasal rolde de gerçekleştirmeye yöneldi. Bütün bunlar Demir Özlü’nün çok sivri bir kişi olarak bilinmesine yol açtı.”³²⁴

Yazar bu anlatımında, Demir Özlü’nün genel bir ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun hoşgörüsünün çok olduğu özellikle belirtilmiştir. Ayrıca onun, bir düşüncenin her türlü eleştiri ve araştırma konusu olmaktan uzak tutularak kabul ettirilmeye çalışılmasına her zaman karşı olduğu ifade edilmiştir. Bu sebeple de bu

³²⁴ a.g.e., s. 174.

karşı tavrı yüzünden onun sivri bir kişi olarak algılandığından söz edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, Nimet Arzık'ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Kızarak şakalaşır. Güncel siyaset tanıklığı naif yanını törpülemiş görünüyor. Cesaretini de, biraz.

Bütün bu karışık sözlerden sonra tek bir cümle bulmak için bakıyorum ona; sürgünde sanki. Tabii, kraliçe olarak.

Bir de şöyle bir cümle: Güzelliğiyle küçümsedi, zekâsıyla yadsıdı. Küçümseme ve yadsıma bir düşünce biçimidir Nimet Arzık'ta.

Bir düşünce değil, bir üslup olarak bakmak gerek Nimet Arzık'a. Hep yaratıcı yanıyla yaşadı. Her an.

Amazon olmadı.

Ankara'nın nişanlısı demiştim; şaka bir yana, Ankara biraz da odur.”³²⁵

Yazar bu anlatımında, Nimet Arzık'ın ruhsal portresini aktarmıştır. Onun şakalaşma üslubundan, birazcık törpülenmiş olsa da naifliği ile cesaretinin varlığından söz edilmiştir. Ayrıca güzelliği ile zekasının farkında olmasının sonucu çevresine değer vermeyen davranışlarından bahsedilmiştir. Bununla birlikte onun her zaman yaratıcı olduğu ifade edilmiştir. Buna ek olarak yazar, onu Ankara'ya da benzetmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Doğan Hızlan için şunları aktarmıştır:

“Babîlî'de benzersiz ve çok renkli bir tip yarattı. Gerçekten benzeri yok. Editör ve eleştirmen olarak hiçbir zaman büyük bir yanıla düşmez. Ama adam atlatma sanatında Bizans'tan bu yana ondan büyüğü gelmemiştir. İki türlü atlatır: Atlatma zorunda kalmıştır, bir; atlatmadan artık haz da duymaya başlamıştır, iki. Yine de şöyle diyelim: Yüz kişiye yardım etmek için, on kişiyi atlatır.

Kalabalığa muhattap olmak istemez. Bunu kendine verilmiş bir ceza olarak görür. Yine de savunduğu, omuz vermek istediği bir şey varsa, ortalığı toz

³²⁵ a.g.e., s. 200.

duman eder, uçaktan adam indirmeyi bile dener, karakollarda karınca izi aramayı becerir. Başı o kadar kalabalıktır ki, çok şeyi unutmak zorunda kalır.

Küçük ödünler vererek cezalandırır. Böylece de öç alma duygusunu lüks bir biçimde yitirme tadına ulaşır. Yanlış anlaşılma lüksü de vardır.

Peter Ustinov'un biraz daha zekisi. Kibrit bile çakmak istemeyen iyi kalpli Neron. Tören adamı.”³²⁶

Yazar bu anlatımında Doğan Hızlan'ın ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun renkli bir kişilik olduğundan söz edilmiştir. Bununla birlikte yapmak istediklerini yapmak ve istemediklerini yapmamak konusundaki tutkulu hali ile benzersiz bir insan olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca onun, karşısındakileri küçük ödünler vererek cezalandırdığını, çok şey ile meşgul olması sebebi ile unutkan oluşunu, iyi kalpli ve zeki bir adam olduğu söylemiştir. Burada fiziksel portre örneği saptanmıştır.

Yazar, Muzaffer İlhan Erdost'u şu şekilde dile getirmiştir:

“Erdost'un çok uzaktan ve çok yakından bakıldığında değişmeyen bir yüzü var. Ara uzaklıkları bilmem. Sanırım kendisini ıralayan yanı, asıl özetleyen yanı, sanatçılığıdır. Şairliği her zaman ağır basar. Baştan beri onun hemen yanında gelişen düşünsel gücü zamanla öne geçmiş göründü. Bu iki nitelik eşzaman içinde Erdost'u polemiğe iter. Soruna birdenbire girer Erdost. Sezgisinde de usçu bir birikim vardır, duygusal yanıyla da nesnelliği etlendirir sanki. Gerçek anlamda yaratıcıdır. Aramaya vakit kalmadan bulur. Hem yabancı ve insancıl, hem duygusal ve nesnel.

Ödünsüz. Bu konuda öyle aşırı planlıdır ki ödünsüzlük bir yerde bencillik gibi de görünebilir. Oysa özseverliğinden yalnızca parıltı olarak yararlanma eğilimindedir. Uzak düşüncesine ulaşmış, ama köylülüğün diri ve doğal tatlarından vazgeçmemiştir.

Türk entelektüelinin doğal prototipi. Bağımsız, kendinden çıkış yapan...”³²⁷

³²⁶ a.g.e., s. 235.

³²⁷ a.g.e., s. 289.

Yazar burada, Muzaffer İlhan Erdost'un ruhsal portresini aktarmıştır. Düşünsel gücünün, sezgilerini akıl ışığında kullanmasının, duygusal yanıyla maddeye mana kazandırmasının ve yaratıcılığının onun öne çıkan özelliklerinden olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında onun ödünsüz ve bağımsız olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca yalnızca kendi iç dünyasında özümlediklerini kabul ettiği söylenmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Sezai Karakoç için şunları aktarmıştır:

“Karakoç ise bir yerde inancının çılgını. Onunla delici bir ideolojiye ulaşmak ister. Bunun için her şeyi bilmesi gerektiği kanısındadır. İnancı hem silahı, hem çocuğudur. Düşüncesini iyice soyut bölgelere götürür. Mantığını yitirir, bir başka mantık bulur.

...

Dışarıya karşı bağnaz değil. Her şeyi tartışabilirsiniz.

Kimseyi küçük düşürmez. Ama bazı kişileri büyük düşürdüğü olmuştur.

En ilkel en modern arasında durur.”³²⁸

Yazar bu anlatımında, Sezai Karakoç'un ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun öğrenmeye olan tutkusunu inançları ile bir araya getirdiğinden söz edilmiştir. Bununla birlikte onun düşüncelerini kafasının içinde türlü yerlere götürüp sorguladığından ve yeni mantıklar yakaladığından bahsedilmiştir. Ayrıca onun her türlü fikre müsaade etmesi ile tartışmalara açık olduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak onun kimseye kibir göstermeyen hatta gerektiğinde onları övmekten kaçmayan ilkel ile modern arası bir adam olduğu ifade edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, Uğur Mumcu'yu şu şekilde dile getirmiştir:

“... Her zaman açık yürekli oldu, cesur davrandı, risklerden korkmadı. Ve elbet en önemli nitelik: Eli gerçekten kalem tutuyordu.

³²⁸ a.g.e., s. 309.

...

Okunaklı, orta boylu, dev adam.

Polemiği düşüncenin içinden nasıl da geçiyor.

...

... Kişisel tartışmada da her sözü bir şeyin karşılığı olsun istiyor. Ne olursa olsun bu, Uğur Mumcu'nun temiz yanıdır. Onun kişiliğine, tuttuğu işe bütünüyle ışık düşürüyor. En ufak şantaj, gözdağı, böbürlenme yok Uğur Mumcu'da. İşyle ilişkisini bir sanatçı çılgınlığına da dönüştürmüş.³²⁹

Yazar bu anlatımında, Uğur Mumcu'nun korkusuz, açık yürekli, risk almaktan çekinmeyen tavrı olduğundan bahsetmiştir. Bu sebeple bu tavrının ışığında yazdığı yazıları ile okunası bir insan olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında onun işine aşık, kibirsiz ve seviyeli tartışmayı arzulayan biri olduğu ifade edilmiştir. Buraya kadar Uğur Mumcu'nun ruhsal portresi aktarılmıştır. Ayrıca orta boylu olduğu ama yazarda bıraktığı izlenimlerle dev bir adam görüntüsü yarattığı söylenerek kısa bir fiziksel portresinden de söz edilmiştir.

Yazarın bu kitapta anı, biyografi ya da röportaj yazmadığı tespit edilmiştir. Bu kitabın tamamen denemeler üzerine kurulduğu tahlil edilmiştir. Birçok kişi hakkında yapılan gözlemler ele alınan birçok portre kitabındaki örneklerden farklı olduğu gözlemlenmiştir. Mesela, kitapta imgelere çokça yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca kitapta lirik bir anlatım olduğu saptanmıştır. Bu durumun mensur şiir özelliğini yansıttığı düşünülmektedir. Şiirsel bir anlatımla kişilerin aktarımı Fahri Tuna'nın "Akşamın Aydınlığında Portreler" ve Yaşa'yan Portreler" kitabında da rastladığımız bir özellik olmuştur. Bunların dışında kitapta hem ruhsal hem de fiziksel portre örneklerinin aktarıldığı gözlemlenmiştir. Ancak ruhsal portre örneklerine daha çok yer verildiği tespit edilmiştir. Yazarın bu betimlemelerinde oldukça öznel olduğu ve genel bir anlatım yerine derin bir anlatım yaptığı gözlemlenmiştir. Yazarın kullandığı sıfatların, tamlamaların dikkat çekici olduğu söylenebilir. Bazı kişiler için kullanılan sözcüklerin ve benzetmelerin zihni düşünmeye yönelttiği gözlemlenmiştir. Ayrıca kitapta somutlaştırmalara ve bilinç

³²⁹ a.g.e., s. 355.

akışı tekniğine de yer verildiği saptanmıştır. Bunların dışında kitap deneme türünde yazıldığı için anlatımın sohbet havasında olduğu gözlemlenmiştir. Yazarın üslubu akıcı, açık ve anlaşılırdır. Kitaptaki anlatım okumayı sürekleyci bir hale getirmiştir. Kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için ve bunların portreleri de aktarıldığı için kitap, edebî portre kitapları grubuna ve içinde siyasetçiler de anlatıldığı için kitap, siyasî portre kitapları grubuna, bunun yanı sıra farklı meslek grubundan insanlar da anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Bunların dışında kitaptaki birçok kişi yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları grubuna ve tanışılmadan araştırılarak yazılmış kişiler de olduğu için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubuna alınmıştır.

2.32. Taha Toros, *Mâzi Cenneti*³³⁰

Bu kitap, yazarın toplu halde biyografiler yazdığı üç kitabından ilkidir. Yazar, kitabında çok küçük yaşlarından itibaren kişiler hakkında bilgiler toplamaya başladığını belirtmiştir. Bu bilgilerin, kişilerin yazdıkları, fotoğrafları ya da başkaları tarafından yapılmış karikatürleri olduğu söylenmiştir. Yazarın kişiler hakkında nitelikli biyografi kaynakları topladığı düşünüldüğü için bu kitabı yazması birçok kişi tarafından istenmiştir. Yazar, bu kitabı gelecek nesillere de faydalı olacağını düşündüğü ve haklarında bilgiye sahip olduğu kişilerin daha iyi tanınmasını sağlamayı da istediği için bu kitabı yazmıştır. Yazar, bu kitapta anlatılan herkesi tanımaktadır. Hatta yazar, kitapta anlatılan kişilerden biri olan Yaşar Nezihe ile tanışmak için özel olarak onun adresini bulup evine gitmiştir. Yazar, kitaba kendini anlatarak başlamıştır. Bu anlatımın biyografi tarzında olduğu tespit edilmiştir. Ancak biyografisini hikâyeleştirerek anlattığı tahlil edilmiştir. Yazarın, bu tarzı birçok anlatımda kullandığı saptanmıştır. Bu sayede anlatımın daha akıcı olması sağlanmıştır. Kitapta anlatılan herkesin edebiyatçı olmadığı gözlemlenmiştir. Edebiyatçıların dışında kitapta bir ressam ve bir avukat da anlatılmıştır. Bu iki kişi

³³⁰ Taha Toros, *Mâzi Cenneti*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992, 220 sayfa.

milletvekilliği de yapmışlardır. Anlatılan herkesin adı kendi bölümü için başlık olmuştur. Ayrıca her başlığın içinde birden çok yan başlık da oluşturulmuştur. Bu yan başlıkların daha çok değişen konular üzerinde yapıldığı gözlemlenmiştir. Kitabın sonuna yazar tarafından bir albüm koyulmuştur. Bu albüm, anlatılan kişilerin fotoğraflarından ya da başkaları tarafından çizilmiş karikatürlerden oluşmuştur. Bu kitapta aktarılan İbnülemin Mahmud Kemal, Abdülhak Hâmid Tarhan ve Abdülhak Şinasi Hisar hakkındaki bilgiler daha sonra yazar tarafından yazılan “Altı Renkli Portre”de ve “O Güzel İnsanlar”da da aynı şekilde yer almıştır. Kitapta toplam on dokuz başlık yapılmıştır. Bu başlıklar: Kendime Dair, Atatürk’ten Anılar, İbnülemin Mahmud Kemal, Abdülhak Hâmid Tarhan, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Abdülhak Şinasi Hisar, Refik Halid Karay, Midhat Cemal Kuntay, Celâl Esad Arseven, Yaşar Nezihe, Faik Âli Ozansoy, Münis Faik Ozansoy, Abdülkadir Kemali, Salih Keramet Nigâr, Ahmet Rasim, Ahmet Refik, İsmail Habib Sevük, Cevdet Paşa’nın Kızları, Lütfü ve Ümit Yaşar Oğuzcan’dır. Bu başlıklardan “Cevat Paşa’nın Kızları” başlığı ile Fatma Aliye ve Emine Semiye’den bahsedilmektedir. Cevat Paşa’nın kızlarından Fatma Aliye edebiyatçı ve Emine Semiye de gazetecidir. Lütfü ve Ümit Yaşar Oğuzcan başlığında ise baba ve oğul olarak ikisi birlikte alınmıştır ve ikisi de edebiyatçıdır. Bunların dışında Celâl Esad Arseven, Abdülkadir Kemali ve Emine Semiye edebiyatçı değildir. Kitapta toplam on dokuz başlık bulunmasına rağmen yirmi bir kişiden bahsedilmiştir. Kitapta on altı kişi hem edebiyatçıdır hem de portre örnekleri tespit edilmiştir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Hamdullah Suphi Tanrıöver için şunları aktarmıştır:

“Hamdullah Suphi Tanrıöver duyarlığı, kibarlığı, İstanbul beyefendiliği bakımından, orjinal bir kişiliğe sahipti. Ondüleli gibi duran bembeyaz saçlarının kapladığı temiz çehresi ile fizik yapısında da bir özellik vardı. En güçlü yönü konuşması ve bitmez tükenmez anılar hazinesine sahip oluşuydu. Öylesine zengin anıları vardı ki, bunlar tarihimizin derinliğinde erimiş ve potalaşmış millî olaylar zinciri idi. Dinleyenlere coşku ve gurur verirdi.”³³¹

³³¹ **Mâzi Cenneti**, 1992 s. 74.

Yazar bu anlatımında Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun duyarlı, kibar, beyefendi olması gibi güzel özelliklerinin onu benzeri olmayan bir kişi yaptığından bahsedilmiştir. Ayrıca onun konuşmasının güçlü olduğu ve bitmek bilmeyen anılara sahip olduğu ifade edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Refik Halid Karay'ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Refik Halid, paraya pula kıymet vermezdi. Evlenirken eşine -kendisinin bir kalem işçisi olmaktan öte- adından başka hiçbir serveti bulunmadığını söylemişti. Refik Halid, kimseye de el açmadı. İzzet-i nefsine düşküdü, sertti ve inatçıydı. Kimsenin emrine körükürüne girmek istemezdi.”³³²

Yazar bu anlatımında, Refik Halid Karay'ın ruhsal portresini aktarmıştır. Onun yaşamında maddi değerlere ehemmiyet vermeyen ve kimseye de muhtaç olmak istemeyen biri olduğu belirtilmiştir. Onun kendisine saygısının yüksek, sert ve inatçı olduğu da ifade edilmiştir. Ayrıca inanmadığı kimsenin de emrine girmedeği söylenmiştir. Burada fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, Abdülhak Şinasi Hisar için şunları aktarmıştır:

“Okuyucuların çoğu, Abdülhak Şinasi Hisar'ın, temizlik ve titizlikte benzeri bulunmayan, ömrü boyunca inatla sürdürdüğü bu fobisini iştmişlerdir. Ona göre, elle tutulan her şeyde mikrop vardı! Temizlik ve titizlik tutkusunu benliğini saran bir virüs gibi ölünceye dek taşıdı. Hatta, garibinize gidecek ama, üstad Abdülhak Şinasi Hisar, bu alerjisi yüzünden hiçbir meyveyi yemezdi! Bu ihtiyacını sun'i meyve hapları yutarak giderirdi!

...

Hisar, pek az kişinin elini sıkardı. Özellikle laubâli surette uzatılan bir eli, hele tanımadığı bir kadın elini sıktıktan sonra, karşısındakine hissettirmeksizin, elini cebindeki küçük bir şişede taşıdığı alkolle veya kolonya ile silerdi. Ondaki mikrop korkusu, ölüm korkusu ile eşit gibiydi! Herkesle tanışmak istemezdi. İlk tanıdığı kimseyi önceleri dikkatle inceler, sonraları, kendi dilinden anladığına kanaat getirirse söze karışırdı. Ancak, çok mesafeli konuşurdu. İnandığı ve

³³² a.g.e., s. 93.

sevdığı insanlarla hiçbir vesile ile ilişkilerini azaltmaz, onları zaman zaman arardı. Dostluklarda asalete ve vefakârlığa değer verirdi.”³³³

Yazar bu anlatımında, Abdülhak Şinasi Hisar’ın ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun tüm hayatını saran temizlik, titizlik tutkusunun onda bıraktığı alışkanlıklardan ve hassasiyetlerden bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra onun, yeni tanıdığı insanlara karşı mesafeli oluşundan söz edilmiştir. Ancak asalet ve vefakârlık içerisinde devam eden dostluklarından ve gönlüne aldığı insanlardan asla vazgeçmediği belirtilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Munis Faik Ozansoy’ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Munis’in özellikleri arasında sınırsız çalışma sevgisi, hafıza gücü, bir konuyu kısa zamanda derleyip kaleme alması gerek düz yazılarında gerek şiirlerinde gramer kurallarına derinliğe vukufu, insanlarla münasebetlerinde nezaketi hoşgörülüğü, hücumlara, çilelere karşı sabırla tahammülü, hiç kimseye düşmanlık ve kırgınlık duymaması gibi insancıl duyguların son basamağına erişen bir olgunluğa sahip bulunması her kula nasip olmayan meziyetlerindendir. 24 saat durmaksızın çalıştığı olmuştur. Beraberinde çalıştığımız arkadaşları hayrete düşüren dikkate değer bir özelliği vardı: Bir taraftan resmî dairesinde iş sahiplerini kabul ederek onları dinler, öbür yandan telefonlara cevap verir ve yapılacak işler hakkında direktifler gönderirken, bir taraftan da yarım kalmış bir şiirin mısralarını tamamlardı.”³³⁴

Yazar bu anlatımında, Munis Faik Ozansoy’un ruhsal portresini aktarmıştır. Onun çalışmaya olan bağlılığından ve hafızasının güçlü oluşundan söz edilmiştir. Bununla birlikte insanlarla olan ilişkisinde nezaketli olduğundan ve hoşgörülü davrandığından bahsedilmiştir. Ayrıca onun kendisine yöneltilen suçlamalara karşı her zaman sabırla tahammül ettiği, hiç kimseye kırgınlık ve düşmanlık duymadığı belirtilmiştir. Bunlara ek olarak zaman ve iş yönetimi konusunda çok yetenekli bir insan olduğu ifade edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

³³³ a.g.e., s. 77-78.

³³⁴ a.g.e., s. 163.

Yazar, İsmail Habib Sevük için şunları aktarmıştır:

“İsmail Habib Sevük'ün bütün ömrü okumak, okutmak ve yazmakla geçti. Edib olarak güzel bir üsluba, kıyaslamalı bir görüşe, kıvrak bir kaleme sahipti. Kalemnin pürüzsüz akışında, eski kalıpları aşan, bir özellik vardı. Güzel yazdığı kadar güzel konuşurdu. Sesinin kelimelere uyum sağlayan tonu ile, kendine özgü mimik ve jestleri ile dinleyicilerini bir heyecan dalgasında sürükledi. Millî günlerin, ilmi konferansların ünlü bir hatibi idi. Hoca olarak, mesleğine sonsuz tutkusu vardı. Geçmişteki olayları, görmüşçesine, onların gerçek yönünü araştıran ve yansıtan bir tarihçi idi. İçerisinde yaşadığı Atatürk devrimlerinin sıcaklığı ile, yüreği dopdoluydu. Güzeli ve gerçeği seçmekte titizlik gösteren, bir düşünce adamıydı. Edebiyattan öte, güzel sanatların her türünden anlardı ve bu konuda yetkili olanların hayranlığını toplardı. Hitabet, sanat ve dil konularında kendine özgü görüşleri vardı. Her aydın kişide biraz hitabet, her yazarda sanat yönü ağır basan bir kitabet arardı. Nüktedan ve feylesofdu da... Hoş görürlüğü, kimseye karşı düşmanlık ve kin beslememesi gibi meziyetleri arasındaki huylarını, yaşamı boyunca özenle sürdürdü.”³³⁵

Yazar bu anlatımında, İsmail Habib Sevük'ün ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun edebiyata tutkusu ile sesini kelimelerle uyumlu bir şekilde dans ettirerek özgün jest ve mimikleri sayesinde karşısındaki toplulukları coşkuya sürükleyen bir hatip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca onun güzel ve gerçek olanı aramada ince bir titizlik içinde çalışan düşünce adamı olduğu söylenmiştir. Bununla birlikte onun hoşgörülü olmayı, kimseye karşı kin düşmanlık beslememeyi de kendine kural edindiği belirtilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Bu kitapta yazar, kişilerin hem ruhsal hem de fiziksel portrelerini aktarmıştır. Ancak bu örneklerde de yine birçok kitapta olduğu gibi ruhsal portrelerin daha çok olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra kitapta kişilerin fiziksel portreleri aktarılırken özellikle yüzlerinin anlatıldığı tespit edilmiştir. Bunun sebebinin yazarın anlattığı bu kişileri yakından tanıması olarak değerlendirilebilir. Ancak burada alınan örneklerde fiziksel portre örneği bulunmamaktadır. Bunun dışında betimlemelerde kullanılan sıfatların ve benzetmelerin sıradan olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca yazar tarafından yapılan ruhsal portre analizlerinin de ayrıntılı olduğu gözlemlenmiştir.

³³⁵ a.g.e., s. 199-200.

Bununla birlikte yazar, düşüncelerini sohbet havası içinde öznel bir aktarımla dile getirmiştir. Buna ek olarak anlatılan kişilerin hayatlarıyla ilgili de detaylı bilgilere sahip olduğu tahlil edilmiştir. Hatta bazı kişilerin siyasi görüşleri hakkında da bilgi edinilmektedir. Çünkü yazar, çok uzun zamandır kişiler hakkında biyografi bilgileri topladığını belirtmiştir. Ayrıca kitapta anı anlatımı da yapıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra kitapta sade, açık, anlaşılır bir kullanılmıştır. Bunların dışında kitapta birçok edebiyatçıdan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitapları grubuna ve farklı alanlardaki birkaç kişiden de bahsedildiği için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Ayrıca yazarın kişilerle ilgili anıları da anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları grubuna ve bununla birlikte kişilerin hayatları da belirli bir sıra içinde anlatıldığı için kitap, biyografi-portre kitapları grubuna alınmıştır. Ayrıca kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer almıştır.

2.33. Beşir Ayvazoğlu, Defterimde 40 Suret³³⁶

Bu kitaptaki yazılar ilk olarak yazar tarafından “Aksiyon” dergisi için yazılmıştır. Yazar, bu yazıları yazmaya başlamadan önce tanıdığı kişileri aktarmaya ve bu kişilerin özellikle hayatta olması gerektiğine karar vermiştir çünkü yazara göre insanların değerleri hep öldükten sonra anlaşılmaktadır ve o, bu kalıbı kırmak istemiştir. Öncelikle tanınan kişilerle sohbet edilmiş, onlara sorular sorulmuş ve daha sonra yazılar yazılmıştır. Yazar, daha önce tanışmadıklarıyla ise onlarla detaylı bir sohbet etmiş ve o kişilerin varsa eserlerini okuyup ondan sonra onlarla ilgili yazı yazmıştır. Beşir Ayvazoğlu, bu yazılarına en başından beri portre yazısı demektedir ve her ne kadar kitabın adı portre olmasa da türünün portre olduğu kitap haline getirilip basılırken yayınevi tarafından özellikle belirtilmiştir. Buna ek olarak kitabın adında suret sözcüğü de portre sözcüğünü anlam olarak karşılamaktadır denebilir. Bu kitap, yazarın portre kitaplarının ilkinin oluşturmaktadır. Yazarın seçtiği bazı kişiler

³³⁶ Beşir Ayvazoğlu, **Defterimde 40 Suret**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1997, 266 sayfa, (1. bs. 1996). Bu tezde kitabın 1997 baskısı kullanılmıştır.

bilim, kültür, sanat, siyaset gibi toplumda önemli yeri olanlar ve adları duyulmamış, kenarda kalmışlardır. Yazara göre onun bu kitapta yaptığı bir çeşit tarih yazıcılığıdır ve bu yazıların hem tarihçilere hem de sosyal bilimcilere fayda sağlayacağını söylemiştir. Kitapta bazılarında bir iki cümleden oluşan portre örnekleri bazılarında daha fazladır. Bunu dışında kişilerle konuştukça yazıların daha çok onların çocuklarına gittiğini fark eden yazar, bu kişilerin çoğunun şu anki durumlarına gelmelerinde çocukluklarının payının yüksek olduğunu gözlemlemiş ve ön sözünde bunu dile getirmiştir. Ayrıca kişilerin çocuklukları dışında hayatlarındaki dönüm noktaları da verilmiş ve o kişilerin topluma katkılarında da bahsedilmiştir. Kitap, dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler: Osmanlı'nın Yedigârları; Yeni Devir, Yeni Yüzler; '46 Sonrası; Onlar da Bizden'dir. Kitabın adında da anlaşılacağı üzere kitapta kırk kişiden bahsedilmiştir. Birinci bölüm Osmanlı'nın Yedigârları'ndaki kişiler: Necmeddin Okyay, Nezahet Nureddin Ege, Malik Aksel, Necip Fazıl Kısakürek, Münevver Ayaşlı, Nuri Arlasez, Fuat Bayramoğlu, Perihan Arıburun, Ahmet Yakupoğlu, Turgut Cansever'dir. İkinci bölüm "Yeni Devir Yeni Yüzler"deki kişiler: Ahmet Kabaklı, Sedat Umran, Alaeddin Yavaşca, Tosun Bayrak, Turgut Özal, Ziya Nur Aksun, Çelik Gülersoy, Orhan Okay, Erol Akyavaş, Halit Refiğ, Hilmi Yavuz, Yavuz Bülent Bakiler, Erol Güngör, Hüsrev Hatemi, Cinuçen Tanrıkorur, Ayşe Şasa, Saadettin Ökten, Ekmeleddin İhsanoğlu, Sevinç Çokum'dur. Üçüncü bölüm '46 Sonrası'nda: Aydın Menderes, Mustafa Kutlu, Ali Birinci, İlhan Kesici, Mustafa Çalık, Ahmet Turan Alkan, İsmail Kara, Mustafa Ruhi Şirin'dir. Dördüncü bölüm "Onlar da Bizden"dendeki kişiler: Annemarie Schimmel, Cengiz Aytmatov ve Kenize Murad'dır. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem de eser verenler: Necip Fazıl Kısakürek, Münevver Ayaşlı, Ahmet Kabaklı, Orhan Okay, Hilmi Yavuz, Yavuz Bülent Bakiler, Sevinç Çokum ve Mustafa Kutlu'dur. Yazar, onlardan bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Necip Fazıl Kısakürek için şunları aktarmıştır:

"Necip Fâzıl, bütün dâhiler gibi, anlaşılması ve anlatılması son derece zor bir sanatkârdır. İnanılmaz zekâsı muhayyilesi, fikrin cangıllarla dolu öyle bölgelerinde gezinir ki, yetişemezsiniz; öyle tehlikeli uçlarda öyle hassas

dengeler kurar ki, yüreğiniz ağzınıza gelir. Necip Fâzıl gibiler hakkında yazılabilecek her cilt, onları ancak bir taraflarıyla yakalayabilir. Bütünüyle kavramak, ruh ve zekâ portrelerini eksiksiz çizmek imkânsızdır.”³³⁷

Yazar, burada Necip Fazıl Kısakürek’in çok zeki bir insan olduğundan ve anlatılması zor biri olduğundan bahsederek başlamıştır. Ayrıca kendisiyle anlaşılmasının da zor olduğu söylenmiştir. Onun bir bütün olarak çizmenin ya da anlatmanın mümkün olmadığı çünkü çok engin bir ruh dünyası olduğu dile getirilmiştir. Onu anlatmak için ciltler dolusu kitap yazılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu anlatımda Necip Fazıl Kısakürek’in genel bir ruhsal portresi verilmiştir. Burada onun fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Orhan Okay’ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Meslek hayatının tamamını taşrada geçirdiği halde, zarafeti, çelebiliği ve Türkçesiyle İstanbullu kalmayı başaran, nesli tükenmiş bir ideal adamı, hakiki bir hoca...”³³⁸

Yazar, burada Orhan Okay için genel ve kısa bir tasvir yapmıştır. Çok zarif ve kibar bir kişi olduğu dile getirilmiştir. Bununla birlikte onun beyefendi bir kişiliğe sahip olduğu aktarılmıştır. Ayrıca onun gerçek bir öğretmen olduğu söylenmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Kitapta, portresi verilen kişilerle ilgili fiziksel portre örneği yoktur. Bu kişilerin ruhsal portre örnekleri yapılmıştır. Bu örneklerdeki betimlemeler çok uzun değildir. Edebiyatçı olduğu halde kitapta Ahmet Kabaklı ve Sevinç Çokum’la ilgili portre örneği yoktur. Bu kişilerin portre özellikleri genel anlatımın içine yayılmıştır. Bu kitabın, tam bir portre kitabı niteliği taşımadığı söylenebilir. Çünkü çizilen portreler çok geneldir ve kişilerin bir yönünden kısaca bahsedilmiştir. Kitaptaki örnekler, daha çok kişilerin hayatlarını aktarmak, onların yaşamlarıyla ilgili bilgi vermek amacıyla yazılmıştır. Bu nedenle de kitap, biyografi-portre kitabı olarak

³³⁷ Defterimde 40 Suret, 1997, s. 23.

³³⁸ a.g.e., s. 108.

kabul edilebilir. Kitapta açıklayıcı anlatımla beraber öyküleyici bir anlatım tarzı kullanılmıştır. Açıklayıcı anlatımlarda resmî bir dil kullanılmıştır. Buradaki anlatımın bilgi vermek amaçlı olduğu ya da öğretmek amaçlı yazıldığı tespit edilmiştir. Öyküleyici anlatıma daha çok anı anlatımları yapıldığı zaman yer verilmiştir. Öyküleyici anlatımın olduğu kısımlarda kullanılan dil öznelidir. Bunların dışında kitabın üslubu açık ve anlaşılırdır. Bu kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitapları ve siyasetçiler de anlatıldığı için kitap, siyasî portre kitapları içinde yer almıştır. Bununla birlikte bu kişiler yazar tarafından tanındığı için tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına dahil edilmiştir. Bunlara ek olarak kitapta kişilerin hayatları detaylı bir şekilde aktarıldığı için kitap, biyografi-portre kitapları grubuna yerleştirilmiştir.

2.34. Oral Çalışlar, Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler³³⁹

Bu kitaptaki kişilerin çoğu yazarın tanıdığı kişilerdir. Yazar, bu kitabını yazarken tanıdığı bazı kişilerle röportaj yaptıktan sonra yazmıştır bazılarını ise tanıdığı veya aklında kaldığı kadarıyla anlatmıştır. Mesela Deniz Gezmiş'i, Yaşar Kemal'i, Aziz Nesin'i yakından tanımıştır fakat onların hepsiyle röportaj yapma şansı olmamıştır. Yazar, Yaşar Kemal ile çok vakit geçirmiştir. Bu nedenle de kitapta özellikle Yaşar Kemal için büyük bir bölüm ayrılmıştır. Tanımadığı kişileri yazarken de ya o kişileri tanıyan insanlarla konuşmuş ya da o kişilerle ilgili çok bilgi toplamıştır. Bununla birlikte bu kitap röportaj kitabı gibi yazılmamıştır. Daha çok bir anlatıcı tarafından röportaj yapılan kişi anlatılmıştır ve arada da kişinin konu ile ilgili söylediği önemli şeyler doğrudan anlatımla verilmiştir. Buna ek olarak bazen de sorulan soruların neler olduğu söylenerek kişilerin bu sorular üzerine verdikleri cevaplar aktarılmıştır. Bu bilgilerin anlatımı biyografik anlatımdan çok öyküleyici bir anlatım türünde olmuştur. Ayrıca bahsedilen kişilerin yakınlık kurduğu önemli insanlarla olan ilişkileri de anlatılmıştır. Mesela Yaşar Kemal'in Nazım Hikmet,

³³⁹ Oral Çalışlar, **Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler**, İstanbul Çağdaş Yayınları, 1996, 191 sayfa.

Orhan Kemal, Abidin Dino ve Yılmaz Güney ile olan yakınlıkları, nasıl tanıştıkları gibi konular üzerinde de durulmuştur. Bunun dışında o kişilerin hayatlarında önemli olan eşleri, sevgilileri, yakın arkadaşları ve aileleri hakkında da bilgi verilmiştir. Buna ek olarak yazar, Sabahattin Ali'yi yakından tanımamıştır ama kızı Filiz Ali'yi tanıma fırsatı bulmuştur ve Sabahattin Ali'nin de eserlerini okumuştur. Sabahattin Ali ile ilgili bu bölümde ise yazarın amacı yaşamayan ve Türk edebiyatı için önemli olan bir yazarı okuyuculara hatırlatmak ve kalıcılığını sağlamak olmuştur. Ancak Sabahattin Ali ile ilgili portre örneği yoktur. Bu nedenle Sabahattin Ali örneklendirilemeyecektir. Buna ek olarak Aziz Nesin'le de röportaj yapan yazar, bu bölümde de sadece soru ve cevapları aktarmıştır. Bu yüzden Aziz Nesin'le de ilgili portre örneğine rastlanılmamıştır ve o da örneklendirilemeyecektir. Bu kitabın ismi portre olmasına rağmen kitapta çok az portre örneği vardır. Kitapta kişilerle ilgili anlatım yapılırken kişilerle ilgili yan başlıklar yapılarak anlatılmak istenen önemli anlar ya da konular dile getirilmiştir. Ayrıca kitapta içindekiler bölümü oluşturulmamıştır. İçindekiler bölümü kitabın ön kapağında ve ön sözde verilmiştir. Yazar, bu kitapta on altı kişiden bahsetmektedir. Bu kişiler: Deniz Gezmiş, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Yılmaz Güney, Sabahattin Ali, Fikret Otyam, M.Ali Aybar, Halil Ergün, Ümit Yaşar Oğuzcan, Panayot Abacı, Cornelius, Edip Sakarya, Hamdullah Erbil, Veli Yılmaz, Lefter ve Cem Özdemir'dir. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem eser veren hem de portre örneği bulunan kişiler: Yaşar Kemal ve Ümit Yaşar Oğuzcan'dır. Yazar, onları sırasıyla şu şekilde tasvir etmiştir.

Yazar, Yaşar Kemal için şunları söylemiştir:

“Yaşar Kemal sosyalist. Zulme ve haksızlığa her zaman başkaldırmış. Eşitlik ve özgürlük onun yaşam felsefesi. İnançlarından hiçbir zaman ödün vermemiş bir kavga adamı, bir yol eri.”³⁴⁰

³⁴⁰ Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler, 1996, s. 191.

Bu anlatımda, Yaşar Kemal'in haksızlığa karşı olduğundan ve böyle bir durum karşısında tepkisini belli ettiğinden bahsedilmiştir. Onun her daim eşitlikten ve özgürlükten yana olduğu ifade edilmiştir. İnandığı ve savunduğu görüşler uğrunda sonuna kadar savaştığı ve asla yılmadığı belirtilmiştir. Burada Yaşar Kemal'in ruhsal portresinden bir kesit aktarılmıştır. Bu cümlelerde onun fiziksel portresine rastlanmamıştır.

Yazar, Ümit Yaşar Oğuzcan için şunları aktarmıştır:

“Ümit Yaşar her zaman yaşamımdan şiiri çıkarırsanız geriye pek bir şey kalmaz sözlerini kullanmıştır. Bu çok büyük bir tevazudan kaynaklanıyor. Çünkü bence şiiri kadar insanlığı da üstündür. Bir kere gerçekten güzel bir insan tabiri edebileceğimiz bir insandı. Kimseye karşı haset duymaz, kıskançlık duymazdı ve bütün insanlara yardım etmeyi severdi. Ayrıca kadınlara çok büyük değer verirdi. Şiirlerinde de bunu defalarca yansıtmıştır. Dostluğa saygılıydı, vefaya çok bağlıydı.”³⁴¹

Yazar, burada Ümit Yaşar Oğuzcan'ın çok mütevazı bir insan olduğunu söyleyerek anlatmaya başlamıştır. Onun, şiire çok değer verdiğinden ve kendinden bile daha üstte tuttuğundan söz edilmiştir. Ayrıca onun, kıskanç olmadığı, her zaman iyi niyetli olduğu, insanlara yardım etmeyi sevdiği ve onları daima arayıp sorduğu dile getirilmiştir. Arkadaşlığa ve özellikle kadınlara çok değer verdiği aktarılmıştır. Bu anlatımda, Ümit Yaşar Oğuzcan'ın ruhsal portresinden söz edilmiştir. Bu cümlelerde onun fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Bu kitabın isminde portre sözcüğü geçmesine rağmen sadece iki kişide portre örneği bulunmuştur. Bu örneklerde de kişilerin fiziksel portrelerine rastlanmamıştır sadece ruhsal portreleri tespit edilmiştir. Buradaki ruhsal portrelerde de kişiler hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. Kitabın tam bir portre kitabı niteliğinde olduğu söylenememektedir. Çünkü aktarılan örnekler tamamıyla portre özelliğine sahip olamamıştır. Bunların dışında kitap, birçok farklı düzyazı türünü de içinde barındırmaktadır. Mesela, kitap bazen röportaj türünde bazen de anı türünde

³⁴¹ a.g.e., s. 184.

yazılmıştır. Bu durumun oluşması, anlatılan kişinin tanınıp tanınmamasına ve tanınıyorsa kişiyle oluşan yakınlık derecesine göre değişiklik göstermiştir. Ayrıca kitapta, röportajla ilgili olan yerlerde daha çok sohbet tarzı, anı anlatımı olan yerlerde ise daha çok öyküleyici bir anlatımın yapıldığı gözlemlenmiştir. Kitapta, öznel bir anlatım hâkimdir. Kitabın dili ise açık ve anlaşılırdır. Kitapta, edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitapları ve ayrıca siyasetçiler de anlatıldığı için kitap siyasî portre kitapları içinde yer almıştır. Kitapta röportaj tarzı daha ağır bastığı için kitap, röportaj-portre kitapları içine dahil edilmiştir. Ayrıca kitapta yazar tarafından tanışılmış kişiler anlatıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları ve tanışılmamış kişileri de anlattığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubuna koyulmuştur. Bunlara ek olarak kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar içine yerleştirilmiştir.

2.35. Çetin Altan, Gölgelelerin Gölgesi, Portreler³⁴²

Çetin Altan, bu kitabında tanıdığı kişileri ve bahsetmek istediği bazı konuları aktarmıştır. Yazar, anlatmak istediği kişilerin edebiyatçı olup olmamasına önem vermemiştir. Sadece hayatında yer eden kişileri anlatmayı istemiştir. Yazar, bu kişilerin kendisinde yarattığı izlenimleri anlatmıştır. Bu izlenimler aktarılırken ruhsal ya da fiziksel betimlere rastlanılmaktadır. Bu betimlemeler, edebî portre tanımına uymaktadır. Yazar, bahsetmek istediği konular hakkında ise merak ettiği bir konu üzerine düşüncelerini aktarmayı amaç edinmiştir. Bunu da yazar, o kişilerle yaşadığı ve kendi üzerinde etkisi olan olayları anlatarak aktarmayı tercih etmiştir. Her başlıkta farklı bir anlatım tekniği kullanılmıştır. Eğer bir kişi anlatılıyorsa kiminde diyaloglar, kiminde yaşanan bir olay, kiminde de o kişinin ilk görüldüğünde yarattığı izlenimler aktarılmıştır. Buna ek olarak üzerinde durulmak istenilen konularda ise yazar, kendi düşüncelerini anlatırken bazı yerlerde kısa örnekler bazılarında ise doğrudan örnek üzerinden söz etmek istenilen konuyu anlatmıştır. Bu başlıkların

³⁴² Çetin Altan, **Gölgelelerin Gölgesi - Portreler**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2001. 215 sayfa, (1. bs. 1997 -YKY Şefik Matbaası). Bu tezde kitabın 2001 baskısı kullanılmıştır.

bazılarında da yine diyaloglara yer verilmiştir. Mesela “Cinsellik ve Şiddet” başlıklı yazıda bir Japon filminden yola çıkılarak cinsellik ve şiddet üzerine düşünceler verilmiştir. Bunun dışında bazı başlıkların içeriğinde de yaşanılmış olaylar anlatılırken başka kişilerden duyulan anılar da aktarılmıştır. Bazı olaylardan da bahsedilirken birden çok yazar bir arada birkaç cümle ile verilmiştir ya da anlatılan olaya dâhil edilmiştir. Mesela “Neşesiz Demokrasi” başlıklı yazısında Neyzen Tevfik, Ercüment Ekrem Talu ve Yahya Kemal Beyatlı anlatılan olayın içine dâhil edilmiştir. Kitapta kırk iki başlık oluşturmuştur. Bu başlıklarda bir kişiden bahsedilecekse o kişinin adı ya da yazarın o kişi için zihninde oluşturduğu özelliği kullanılmıştır. Eğer bahsetmek istenilen bir konu aktarılıyorsa o konunun neyle ilgili olduğuna dair başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar şunlardır: Mehmet, Aydın Kişi Olmanın Koşulu, Haliç, İşte Nihayet Seçildiniz, Reşit Halit, Hortlak, Önsezi, Fal ve Elektrik, “Benim Bir Huyum Vardır”, Robert, Eski Bir Gazeteci, Tatil, Esat Mahmut Karakurt, Kozalak Memiş’in Latincesi, Ankara, Rejin Hanım, Bir Uçak Mühendisi, “Caka İşleri Yapılır”, Yalçın Çetin, Muhsin Ertuğrul, Eski Bakanlar, Abazan Müdür, Batıyor mu, Batmıyor mu?, Avni Arbaş’la Bir Gün, Profesör Dostum, “Sen Adam Değilsin; Yoksun Dünyada”, Reşit Bey, Derin ve Üstün Biri, Abdi, Benim Dostumdu, Bir Karı-Koca, Eski Bir Dost, Sisler İçinde, Tanrı Janus, Neşesiz Demokrasi, Unutulup Gitmiş Bir Gazeteci, Mühendis, Cinsellik ve Şiddet, Ali Bey, Çağın Garip Dramı, Bilinmeyen Bir Yazar, Kurtarıcılarla Karşılaştıkça, Yol Boyunca, Uzaklardan Eylül İkindisi, Yazarlık’tır. Bu başlıklar içinde anlatılanlar arasında edebiyatçı olup edebî eseri olan tek kişi Esat Mahmut Karakurt’tur. Bu nedenle sadece onun tasviri verilmiştir. Yazar, onu ilköğretim yıllarında öğretmeni olarak tanımıştır ve şöyle anlatmıştır:

“Altıncı sınıfın ilk Türkçe dersinde tanıdık onu. Uzun boyu, esmer yüzü, arkaya doğru taranmış siyah, dalgalı saçları ve kocaman kara gözlükleriyle sınıfa girmiş, hiç konuşmadan beş aşağı beş yukarı sınıfın içinde volta atıp durmuştu. Sirtında gri bir kruvaze elbise vardı.”³⁴³

³⁴³ **Gölgelerin Gölgesi - Portreler**, 2001, s. 60.

Yazar, burada çocukluk yıllarına ait anısını anlatmıştır. Bu anısına göre hocasıyla ilgili ilk izlenimi onun fiziksel tasviri olmuştur. Aslında ilk izlenimler de tam bir portre niteliğinde kabul edilememektedir. Ancak bu tasvir fiziksel olduğu için ve bu özellikler aynı kalacağı için örneklendirilmiştir. Bu anlatımda, Esat Mahmut Karakurt'un uzun boylu ve esmer olduğu söylenmiştir. Ayrıca saçlarının dalgalı olduğu ve gözlerinin siyah olduğu aktarılmıştır. Yazar, böylelikle Esay Mahmut Karakurt'un fiziksel özellikleriyle zihnimize tam anlamıyla olmasa da canlandırılmasını sağlamıştır. Burada ruhsal portre örneğine rastlanmamıştır.

Kitapta yazarın etrafında yer edinmiş birçok insan anlatılmıştır. Bu insanların bazılarının tasvirleri yapılmıştır. Kitapta bu kişilerle yaşanmış anılardan söz edilmiştir. Bu anılar sohbet havasında gözler önüne serilmiştir. Ayrıca anlatılan kişiler öznel bir üslup ile aktarılmıştır. Bununla birlikte kitapta anıların çoğunlukla karşılıklı diyaloglar şeklinde aktarıldığı gözlemlenmiştir. Anıların anlatımında öyküleyici bir anlatım tarzı hâkimdir. Kitapta açık, anlaşılır ve akıcı bir dil kullanılmıştır. Kitapta anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları içine dahil edilmiştir. Bununla birlikte yazar tarafından tanınan kişiler anlatıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları içinde yer almıştır. Ayrıca kitap bir portre kitabı özelliğindedir ancak anlatılan birçok kişinin kim olduğu bilinmemektedir bu nedenle de kitap portre kitabı niteliğinde olmasına rağmen içinde kimlerden bahsedildiği yazar tarafından gizlenmiş portre kitapları grubuna yerleştirilmiştir. Bunun dışında kitapta bahsedilen kişilerin kim olduğu bilinmese de bu kişiler birçoğu edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişiler olduğu için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitapları grubuna koyulmuştur. Ayrıca kitapta yazar, anılarını anlattığı için kitap, anı-portre kitapları arasına alınmıştır. Bunlara ek olarak kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar içine dahil edilmiştir.

2.36. Hakkı Süha Gezin, Edebî Portreler³⁴⁴

Bu eser Beşir Ayvazoğlu tarafından kitap haline getirilmiştir. Buradaki yazılar Hakkı Süha Gezin tarafından “Yeni Mecmua” dergisine 1939’da yazılmaya başlanmış 1941’de bitirilmiştir. Yazar, bu dergide birçok kişiden bahsetmiştir. Bu yazılar yazıldığı sırada bahsi geçen çoğu kişi de yaşamaktadır. Ayrıca yazar, bahsedilen kişilerin birçoğunu tanımaktadır. Fakat kitapta tanışmadan fotoğraflarına bakılıp haklarında araştırma yapılarak yazılan kişiler de bulunmaktadır. Bu kişiler: Pertev Paşa, Cevdet Paşa, Eşref, Muallim Naci, Namık Kemal ve Şemsettin Sami’dir. Kitaptaki tüm yazıların çok uzun olmadığı tespit edilmiştir. Ancak her yazı, okunduktan sonra yazılan kişinin gözümüzde canlandırılması sağlanmıştır. Kitabı hazırlayan Beşir Ayvaoğlu kitaba Hakkı Süha’yı anlatarak başlamıştır. Bu bölümün de bir portre niteliğinde olduğu gözlemlenmiştir. Beşir Ayvazoğlu, Hakkı Süha’yı yakından tanımış ve onun evinde musikî saatlerine katılma imkânı bulmuştur. Hakkı Süha’nın çok başarılı bir neyzen olduğunu söyleyen Beşir Ayvaoğlu, onun evde tam bir Osmanlı dışarıda ise tam bir modern olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca giriş kısmı niteliğinde olan bu bölümde Hakkı Süha’nın müzik için verdiği mücadeleden, eserlerinden ve tercümelerinden bahsedilmiştir. Ayrıca niçin öğretmen olduğunu anlattığı bir yazısı da ek olarak buraya koyulmuştur ve sonunda da bir portre fotoğrafı eklenmiştir. Bu bölümden sonra ilk bölüm ile kitap başlamıştır. Kitap, Beşir Ayvazoğlu tarafından üç bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölüm yazarın “Yeni Mecmua” dergisinde yazı başlığı olarak kullandığı “Edebî Portreler”dir. İkinci bölüm ise Hakkı Süha’nın 1944 yılında “Çınaraltı” dergisinde “Ses ve Saz Erenleri” başlığıyla daha sonra 1953’te “Aydabir” dergisinde “Saz ve Ses Yaratıcıları” adıyla ve aynı dergide daha sonra da “Saz ve Söz Yaratıcıları” başlığı ile devam ettirdiği yazılardan oluşmuştur. Müzikle ilgilenen kişileri anlattığı portre çalışması için de “Ses ve Saz Erenleri” olarak kitaptaki ikinci bölümün başlığı oluşturulmuştur. Üçüncü bölüm olan “Ek Bölüm” ise yine Beşir Ayvaoğlu tarafında

³⁴⁴ Hakkı Süha Gezin, **Edebî Portreler**, Yayına Hazırlayan: Beşir Ayvazoğlu, İstanbul, Kapı Yayınları, 2013, 458 sayfa, (1. bs. 1997-Timaş Yayınları). Bu tezde kitabın 2013 baskısı kullanılmıştır.

oluşturulmuş ve bölüme “Hakkı Tarık Us” adı koyulmuştur. Hakkı Tarık Us, Hakkı Süha’nın yakın arkadaşı ve müdürüdür. Hakkı Süha, Asım Us ile beraber Hakkı Tarık Us hakkında bir kitap hazırlamıştır. Bu kitapta da Hakkı Süha Gezgin’in ve Asım Us’un, Hakkı Tarık Us hakkında yazdığı metin, “Edebî Portreler “kitabının üçüncü bölümünü oluşturmuştur. Bu kitabın ilk bölümü olan “Edebî Portreler”de doksan iki kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Abdülhak Hamid Tarhan, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Ahmet Midhat Efendi, Ahmet Haşım, Ahmet Râsim, Ahmet Refik, Ahmet Vefik Paşa, Aka Gündüz, Âkif ve Pertev Paşalar, Ali Cânîp Yöntem, Ali Ekrem Bolayır, Bekir Sıtkı Kunt, Celal Sahir Erozan, Cenap Şahabeddin, Cevdet Paşa, Ebubekir Kâni, Emin Bülent, Enis Behiç Koryürek,ERCÜMENT Behzat Lav,ERCÜMENT Ekrem Talu, Eşref, Fâik Âli, Falih Rıfkı Atay, Faruk Nafiz Çamlıbel, Fâzıl Ahmet, Florinalı Nâzım, M. Fuad Köprülü, Halide Edip Adıvar, Halil Nihat, Halit Fahri Ozansoy, Halit Ziya Uşaklıgil, Halûk Nihat, Hamamîzâde İhsan, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Hüseyin Cahit Yalçın, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hüseyin Siret, Hüseyin Suat, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, İbrahim Alâeddin, İsmail Safa, İzzet Melih, Kemalettin Kâmi, Kenan Hulusi Koray, Mahmut Yesari, Mehmet Âkif Ersoy, Mehmet Emin Yurdakul, Mehmet Rauf, Midhat Cemal Kuntay, Muallim Naci, Müfid Râtib, Nâmık Kemal, Nâzım Hikmet, Necdet Rüştü, Necip Fâzıl Kısakürek, Necmettin Halil, Nurettin Artam, Nurullah Ataç, Orhan Seyfi Orhon, Osman Cemal, Ömer Nâci, Ömer Rıza, Ömer Seyfettin, Peyami Safa, Recâizâde Mahmut Ekrem, Refik Halid Karay, Reşat Nuri Güntekin, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ruşen Eşref Ünaydın, Sabahattin Ali, Sadri Ertem, Sait Faik Abasıyanık, Salâhattin Enis, Salih Zeki, Sâmih Rifat, Sâmî Paşazâde Sezâi, Selâmi İzzet, Süleyman Nazif, Sürûrî, Şahabeddin Süleyman, Şemseddin Sâmî, Şeyhî, Şinâsi, Tevfik Fikret, Turhan Tan, Yahya Kemal Beyatlı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yunus Kâzım, Yusuf Ziya Ortaç, Ziya Gökalp ve Ziya Paşa’dır. İkinci bölüm Ses ve Saz Erenleri’nde on sekiz kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Ali Rifat Bey, Bestekâr Ahmet Râsim, Dede Efendi, Hâcî Ârif Bey, Kanunî Âmâ Nâzım, Münir Nurettin, Neyzen Aziz Dede, Neyzen Emin Dede, Neyzen Tevfik, Rauf Yekta Bey, Selânikli Ahmed, Şevki Bey, Tanburî Cemil Bey, Tanburî Tahsin, Tatyos Efendi, Tophaneli Sadık Bey, Udî Nevres ve Zaharya’dır. Üçüncü ek bölümde ise Hakkı Tarık Us’tan bahsedilmiştir. Bu kitabın ilk bölümdeki doksan iki kişinin hepsi edebiyatçıdır. Bu kişilerden Âkif

ve Pertev Paşa, Sürûrî, Şeyhî, Şinâsi ve Tevfik Fikret’de portre örnekleri saptanmamıştır. Diğer seksen yedi kişi de portre örneği tespit edilmiştir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Enis Behiç Koryürek için şunları aktarmıştır:

“İnce, zarif bir endam; krem renkli solgun, fakat içindeki zekâ zorlayışıyla şişip kabarmış yuvarlak bir alın; profiline bir kuş manzarası veren keskin çizgili, atılğan bir burun; yüksek, kemerli kaşların ebedî hayreti altında sevimli, parlak gözler. İki sıra kirpik oyası içinde hızla dönen, hızla mânâ değiştiren bu gözler Enis’in madde olmuş maneviyatından birer parçadır.

Hafifçe kabarık şakaklardan sonra, süzüle süzüle inen yüz çizgileri çukurlu, sivri bir çene ile biter ve başı uzaktan bir topacı andırır.

...

Dünyanın belki en şen adamlarındandır. Bir meclise girince havayı değiştirir. Ağırlığı, resmiyeti hemen dağıtır. Tatlı, cana yakın bir şakraklıkla bütün bu işleri kimseyi incitmeden becerir ve herkesin:

- Hay Allah razı olsun! duasını kazanır.

Konuşması renklidir. Söylerken, ağzında bembeyaz dişleriyle beraber, sözleri de bire kıvılcım gibi çakar. Sesi yumuşak tavlıdır. Zahmetsizce her tona çıkıp iner. Her ırkın şivesini hem tecvit, hem nahviyle birlikte taklit eder. Keman çalar, şarkı söyler, hülâsa eskilerin ‘bir kol çengi’ dedikleri nâdir yaradılışı, dört başı mamur bir varlıktır.”³⁴⁵

Yazar bu anlatımda, Enis Behiç Koryürek’in ilk önce fiziksel portresini dile getirmiştir. Onun ince ve hoş görünümlü bir boya sahip olduğu belirtilmiştir. Uzaktan bakınca başının topaca benzediği ve alınının solgun krem renkli ve zeka dolu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca burnunun atılğan ve keskin çizgili, kaşlarının kemerli, gözlerinin sevimli ve parlak, şakaklarının hafifçe kabarık ve de çenesinin sivri olduğundan bahsedilmiştir. Daha sonra onun ruhsal portresi olarak da eğlenceli, neşeli, tatlı, cana yakın, kibar, yetenekli ve elinden birçok iş gelen biri olduğundan söz edilmiştir.

Yazar, Hüseyin Cahit Yalçın’ı şu şekilde dile getirmiştir:

³⁴⁵ Edebi Portreler, 2013, s. 67-68.

“Uzun, geniş yapılı, hâlâ eski bir atlet endamının izlerini taşır. Bu güzel vücudun üstünde güzel, mânâlı ve cana yakın bir baş da vardır. Yüksek alnı, düz hassas kanatlı burnu, kaş ve kirpik gölgeli gözleri, düzgün yüz çizgileri, ilk bakışta onu pek sevimli gösterir. Fakat kibar ve zarif duruşunda araya daima bir ayrılık koyan bir hal sezilir. Kendiyle başkaları arasına böyle mesafeler koyuşunu sakın bir kibir eseri sanmayınız. O, gururu zekâsının ateşinde yakıp kül etmesini bilmiş bir bahtiyardır.

Yaklaştığınız zaman, aranızda hâlâ bir açıklık kaldığını duyuyorsanız, bunun sebebini, onun gururunda değil kendi vehminizde aramalısınız.

Hususiyetinin pek tatlı olduğunu söylerler. Yüksek ruhludur. Münevverlik ahlâkının en büyük örneklerini vermiştir.”³⁴⁶

Yazar burada, Hüseyin Cahit Yalçın’ın da ilk önce fiziksel portresini aktarmıştır. Boyunun uzun ve düzgün olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte alnının yüksek, burnunun kanatlı, gözlerinin kaş ve kirpikle kaybolduğu, yüzünün çizgilerinin düzgün olduğundan bahsedilmiştir. Daha sonra ruhsal portresi olarak da sevimli, kibar ve zarif bir duruşa sahip, mesafeli, kibirsiz, kişisel yaşamında iyi huylu, yüksek ruhlu, aydınlık ahlaklı biri olduğundan söz edilmiştir.

Yazar, Mehmet Emin Yurdakul için şunları aktarmıştır:

“Geniş omuzları, dolgun göğsü ile ortadan kısa görünen bir boy. Bembeyaz bir sakal, dolgun bıyıklar. Bu beyazlıkla bir türlü uzlaştıramayacağınız derecede genç, gergin, pürüzsüz bir yüz. Altından sanki temiz ruhunun güneşi doğacakmış hissini veren pembe bir ten. Tombulluğundan umulmaz, çevik hareketler. Yaylı gibi keskin ve âni kımıldanışlar. Sarı elâ gözleri, çocuk bakışlarının gölgesiz aydınlığı ile doludur. Onlara bakınca, içinizde derin bir emniyetin, büyük bir ferahlanışın tadını duyarsınız. Dokunaklı, ılık, yumuşak bir sesi vardır. Ağzında söz, nezaketle kanatlanır. Tevazuyla büyüktür; kibarlığa, insanı ürkütmeyen sıcak ve cana yakın bir eda verir.”³⁴⁷

³⁴⁶ a.g.e., s. 134.

³⁴⁷ a.g.e., s. 180.

Yazar bu anlatımında, Mehmet Emin Yurdakul'un ilk önce fiziksel portresini aktarmıştır. Onun geniş omuzlu, kısa boylu, keskin ve ani hareketli, ılık ve yumuşak sesli, tombul ve çevik olduğu belirtilmiştir. Ayrıca beyaz sakallı, dolgun bıyıklı, gergin pürüzsüz yüzlü, canlı pembe tenli ve sarı ela gözlü olduğu ifade edilmiştir. Sonrasında ruhsal portresi olarak temiz ruhlu, nezaket sahibi, alçak gönüllü olduğundan ve insana huzur verdiğinden bahsedilmiştir.

Yazar, Ömer Seyfettin'i şu şekilde dile getirmiştir:

“Çiçek bozuğu pembe bir yüzü, azgın bir beynin itip fırlattığı, çıkıntılı bir alnı vardı. Bitmez bir yahretle kalkık gölge kaşları, küçük mavi, kirpiksiz gözleri, gaga burnu, kısa kesilmiş dağınık, bakımsız saçlarıyla hiç de güzel değildi. Yalnız o mavi, o kirpiksiz gözlerden öyle zengin, öyle tılsımlı bir tan aydınlığı dökülürdü ki, bu ışıkla yıkanan yüz, ansızın parlar, sevimli, cana yakın, vazgeçilmez bir şey olurdu.

...

Ömer Seyfettin, neşesini herkese cömertçe harcar, sıhhatini ruhlara, gönüllere ışık gibi dağıtırdı. Fakat onu dinleyenler, bu taşkın keyfin, nasıl bir iç yarasının sargısı olduğunu bilmezlerdi.”³⁴⁸

Yazar bu anlatımında, Ömer Seyfettin'in yüzünü anlatarak fiziksel portresini aktarmıştır. Onun çiçek bozuğu pembe yüzü, çıkıntılı alnı, kalkık gölge kaşları, küçük mavi kirpiksiz gözleri, gaga burnu, kısa kesilmiş dağınık ve bakımsız saçları olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca burada Ömer Seyfettin'in sevimli, neşesini paylaşan, cana yakın ama iç dünyasında sarılması gereken yaraları olan biri olduğu söylenerek onun ruhsal portresi de dile getirilmiştir.

Yazar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu için şunları aktarmıştır:

“Yanaklarında mat bir allık vardı. Simsiyah iri gözleri, sanki başka bir cihanda açılmış gibiydi. İçleri derin hayretlerle dolu, güzel gözler. Ta tepeye kadar uzanıp genişleyen ve insanı fikir dağlarına çıkaran dimdik bir alın yamacı, ince

³⁴⁸ a.g.e., s. 243-244.

yüz çizgileri üstünde ansızın kalınlaşan kalkık kaşlar. Gözlere o derin hayranlığı vermekte galiba bu mütehayyir kaşların da payı var. Bütün yüzünü kaplayan masum hüznün, içli ve temiz çizgilerinde ansızın değişiyor. Uçurumlarla biten düzlükler gibi. Duygulu dudaklar. Açılmadan konuşan, bükülüşleri belîğ hutbeli dudaklar. Orta boy, orta yapı. İnce ve zarif duruş. Konuşurken aydınlığı yüze vuran bembeyaz dişler.”³⁴⁹

Yazar bu anlatımında, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun detaylı bir fiziksel portresini dile getirmiştir. Onun orta boylu, orta yapılı ince ve zarif biri olduğu söylenmiştir. Ayrıca allık sürülmüş gibi alyanaklı, derin bakışlar barındıran siyah iri gözlü, geniş alınlı, şaşkın bir ifade veren kalın ve kalkık kaşlı olduğu ifade edilmiştir. Buna ek olarak ince yüz çizgileri, kapalı konuşan dudakları ve bembeyaz dişleri olduğundan söz edilmiştir. Burada ruhsal portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Ziya Gökalp’i şu şekilde dile getirmiştir:

“Geniş bir göğüs, kuvvetli bir boyun üstünde aslan yelesi gibi kabarık saçlı büyük bir baş. Şeftali esmerliğinde bir yüz. Ortası yüksek alına bakanların içleri saygı ile dolardı. Siyah gözlerindeki derin parıltı, bazen ışıktan bir burğu olur, meçhulün peçesini, cevherin kabuğunu ve riyakârın maskesini delerdi.

Kımıldanışında garip bir ağırlık vardı. Onu hiçbir zaman ve hiçbir yerde boşuna vakit geçirir gören olmamıştır. Ya okur, ya yazar yahut düşünürdü. Boynu başındaki muazzam fikirleri taşıyamıyormuş gibi biraz sağa bükülü durur, saatlerce öyle dalgın kalırdı. Pos bıyıkları altında o heybetli yüzden beklenmez ince bir gülümseyiş sezerdiniz. Hem dudaklar açılmadan, gözlerin, yanakların çizgileri gerilip buruşmadan bu tebessüm sezilirdi. Onunla ne vakit karşı karşıya kalsam, kendimi ufkî çağlayanlar gibi korkunç bir hızla aktığı halde ses vermeyen derin sular kenarında sanır, içimi ürpermeler alırdı.”³⁵⁰

Yazar bu anlatımında, Ziya Gökalp’in ilk önce fiziksel portresini aktarmıştır. Onun geniş göğüslü, kuvvetli boyunlu, aslan yelesine benzeyen kabarık saçlı, büyük başlı, şeftali renginde yüzlü, yüksek alınlı, siyah gözlü, pos bıyıklı, heybetli yüzlü, ince gülümseyişli biri olduğundan söz edilmiştir. Daha sonra ruhsal portresi olarak

³⁴⁹ a.g.e., s. 334.

³⁵⁰ a.g.e., s. 346.

da onun ağırbaşlı, zamanın tümünü üretmeye harcayan bir fikir adamı olduğu ifade edilmiştir.

Hakkı Süha Gezgin, bu kitabında bahsettiği kişilerin genellikle önce fizikî portresine daha sonra ruhsal portresine yer vermiştir. Ele alınan birçok kitaba göre bu kitapta fiziki portrelerin ön planda olduğu gözlemlenmiştir. Kitapta, kişilerin detaylı fiziksel betimlemeleri yapılmıştır. Hatta bazı kişiler görülmediği halde fotoğrafları üzerinden de fiziksel betimlemeleri aktarılmıştır. Bu betimlemeler kişilerin zihinde canlandırılmasını hatta anlatılan kişilere ait bir şema oluşturulmasını sağlamaktadır. Kitapta sadece fiziksel portreler bulunmamaktadır, aynı zamanda ruhsal portreler de bulunmaktadır. Yapılan betimlemelerin oldukça net ve detaylı olduğu gözlemlenmiştir. Bu kitaptaki yazıların, ele alınan kitaplar içinde portre çizmek amacıyla yazılmış kitaplardan biri olduğu söylenebilir. Ayrıca anlatımdaki ayrıntılar ve fiziksel portrelerin çokluğu bu kitabın, diğer kitaplardan farklı olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak yapılan tanımların, benzetmelerin ve kullanılan sıfatların farklı olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum sayesinde yazarın gözlem gücünün çok kuvvetli olduğu tespit edilmiştir. Kitapta kişiler aktarıldığı için ve onlara hakkında bilgi sahibi olunması istendiği için kitapta resmî bir kullanıldığı ve açıklayıcı anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yazarın, portre aktarımında oldukça öznel ve edebî bir dil kullandığı saptanmıştır. Bunlara ek olarak kitabı hazırlayan Beşir Ayvazoğlu'nun ise kitaptaki portrelere hiçbir şekilde müdahale etmeden saydam bir şekilde araştırdıklarını aynen aktardığı gözlemlenmiştir. Bu kitabın dili açık, anlaşılır ve akıcıdır. Ayrıca bu kitabın adıyla kitabın hem türünün hem de içeriğinin bütünlük sağladığı düşünülmektedir. Bu kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitapları arasında ve farklı alanlardan kişiler de anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları arasında yer almıştır. Ayrıca kitapta dipnotlar olduğu, kaynakça belirtildiği ve akademik bir çalışma sonucunda oluştuğu için kitap, akademik portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitaptaki kişilerin çoğu yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayana portre kitaplarına ve tanışılmadan araştırılarak yazılmış bazı kişiler de olduğu için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre

kitaplarına alınmıştır. Bunlara ek olarak kitabın isminde portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar grubunda kabul edilmiştir.

2.37. İsmet Kemal Karadayı, Düşün Sanat Dostlarım, Anı Portreler³⁵¹

Bu yazılar kitap haline getirilmeden önce önce 1981 yılından itibaren “Sesimiz” dergisinde portreler başlığı ile yazar tarafından aylık olarak yazılmıştır. Yazar, bu dergide toplam yetmiş beş Türk büyüğünü yazmıştır. Bunu yazma amacı İbrahim Alaettin Gövsa’nın “Elli Türk Büyüğü” adlı kitabına nazire yapmaktır. Bu yazıların dergideki başlığı “Çok Özel Olmayan Yanlarıyla Düşün Sanat Dostlarım” olmuştur. Yazar, bu yazılarında tanıdığı insanları anlatmıştır. Kitapta yetmiş beş kişiden değil altmış iki kişiden bahsedilmiştir. Yazar, anlattığı kişilerle nerede, ne zaman tanıştığını ve bazılarıyla neler paylaştıklarını aktarmıştır. Bazı kişilerin eserlerinden örnekler de koyulmuştur. Bu örneklendirmeler birinci ve üçüncü bölümde olmuştur. Yazar, kitaptaki yazıların dergideki yazılarından biraz daha farklı olduğunu belirtmiştir. Ancak bazı kişilerden bahsederken “Sesimiz” dergisindeki yazılarından da paragraf eklemiştir. Sadece “Sesimiz” dergisinden değil Cumhuriyet, Şiir Okulu, Kıyı, Türk Dili ve Gerçek Sanat gibi dergilerdeki yazılarda kitapta yer almıştır. Kitapta çok sayıda yazar ve şairden bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra kitapta, bir iki siyasetçi ya da sanatın başka dalıyla ilgilenen insanlar da anlatılmıştır. Kitapta her ne kadar yazar ve şair çoğunlukta olsa da kitaptaki yazılarda siyasi göndermelerin ve söylemlerin oldukça fazla olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle kitabın ilk bölümünde bu durum fark edilmiştir. Bunun yanında bazen bazı kişilere yazar tarafından öğüt verilen cümleler de yazılmıştır. İlk bölümde yazar, kişilerden bahsederken onları tanımlamak için sıfatlar ya da lakaplar kullanmıştır. Bunlar: Hasan Hüseyin için “O Dost Ölmez Diyeler”; Cemal Süreya için “Dersim ‘Göçebe’si, Gurbet Ermiş”; Erzincalı Asım Bezirci için “Edebiyatımızın Karıncası”; Sabahattin Kudret Aksal için “Bir İstanbul Çiçeği”; Hasan İzzettin Dinamo için

³⁵¹ İsmet Kemal Karadayı, **Düşün Sanat Dostlarım - Anı Portreler**, C:I, İstanbul, Yön Yayıncılık, 1997, 152 sayfa.

“Kutsal Amca”; İbrahim Balaban için “Engingönüllü Köylü”, Yılmaz Güney için “Boynu Bükük Asi”; Vecihi Timuroğlu için “Başka Bir Şey Bu”; Mübeccel İzmirli için “İzmir’siz Bir ‘İzmirli’ ”; Afet Muhteremoğlu Ilgaz için “Şimdi ‘Uzaklar’da Bir Arkadaş”; Aziz Nesin için “Varlığın İnsanlığa Armağan Oldu”; Yaşar Kemal için “‘Suçumuz İnsan Olmak’ mı Yaşar Kemal? ; Doğu Perinçek için “Doğu Kızıdır...”; İlhan Selçuk için “Aydınlanma Bilgesi; Aydınlık Neferi” ve Attila İlhan için “Sosyalizm, Devrim, Aşk, Sevgi...” olmuştur. Kitap beş bölümden oluşmuştur. Bu bölümlerin isimleri: Tablolar, Portreler, Ustalarım, Küçük Tipler, Kendi Kaleminden Kendisi’dir. Kitabın ilk bölümünde on altı kişi anlatılmıştır. Bu kişiler: Hasan Hüseyin Korkmazgil, Cemal Süreya, Asım Bezirci, Sabahattin Kudret Aksal, Hasan İzzettin Dinamo, İbrahim Balaban, Yılmaz Güney, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Vecihi Timuroğlu, Mübeccel İzmirli, Afet Muhteremoğlu Ilgaz, Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Doğu Perinçek, İlhan Selçuk ve Attila İlhan’dır. İkinci bölümde kırk bir kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Mehmet Kemal, Ceyhun Atuf Kansu, Vedat Günyol, Yaşar Nabi Nayır, İlhami Bekir, Sami Karaören, Ayhan Hünalp, Mahmut Makal, Beyzat Ay, Günel Altıntaş, Ruşen Hakkı, Ali Haydar Cilasun, Subutay Hikmet Karahasanoğlu, N. Berin Taşan, Tekin Sönmez, İsmail Karaahmedoğlu, Mehmet Yaşar Bilen, Julide Gülizar, Hasibe Ayten, Nida Kadıbeşegil, Şamlı Aslangül, Güler Dikmen Nalbantoğlu, Aysel Alpsal, Necati Cumalı, Atif Özbilen, Muzaffer Hacıhasanoğlu, Eray Canberk, Kemal Bayram Çukurkavaklı, Burhan Günel, Osman Şahin, Halil Uysal, Hasan Kıyafet, Ezgi Yel, Aşık İhsani, Elif Sorgun, Leyla Şahin, Güngör Gençay, Ömer Nida, Zeliha Berksoy, Suna Aras ve Aydın Öztürk’tür. Üçüncü bölümde beş kişi anlatılmıştır. Bu kişiler yazarın ustalarım diye bahsettiği: Tevfik Fikret, Nazım Hikmet, Sabahattin Eyüpoğlu, İmran Öktem ve Recai Seçkin’dir. Dördüncü bölümde küçük tipler adıyla beş küçük tip anlatılmıştır. En son bölümde ise yazar kendi biyografisini ve bibliyografisini aktarmıştır. Bu beş bölüm içinde birinci ve ikinci bölümün bizim için önemli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu iki bölümde portre örnekleri tespit edilmiştir. Bu yazılar çok uzun yazılar değildir. Özellikle ikinci bölüm olan “Portreler”de her kişiden bir sayfa kadar bahsedilmiştir. Birkaç kişiye ise bir sayfadan fazla yer ayrılmıştır. Ancak bu kısa yazılar içinde yazar birçok kişinin ruhsal portresini anlatmıştır. Birinci bölümde portresi aktarılmayan yazarlar da tespit edilmiştir. Bunlar: Asım Bezirci, Hasan İzzettin

Dinamo, İbrahim Balaban, Fazıl Hüsnu Dağlarca ve Vecihi Timuroğlu'dur. Birinci bölüm "Tablolar"da portresi aktarılan kişilerden bazılarını yazar şu şekilde dile getirmiştir:

Yazar, Hasan Hüseyin Korkmazgil ile 1962 yılında Türk Dil Kurultayında tanışmış ve 1963 yılından itibaren de dostlukları başlamıştır. Hasan Hüseyin Korkmazgil hakkında şunlar söylenmiştir:

"Sevecenliği ile aile içi ödünsüzlüğü, dostluğu, çok yanlışları olan kişileri bağışlamazlığı, bunları büyük bir seçki ve titizlikle uygulaması, karşısındakileri etkiliyordu ama kendisini yoruyor, sanırım fizikçe yıpratıyordu."³⁵²

Yazar bu anlatımında, Hasan Hüseyin Korkmazgil'in hayatın içerisindeki prensipli duruşundan bahsetmiştir. Bu duruşuyla kendi çizgileri dışında davranan insanlara katıyen müsamaha göstermediği aktarılmıştır. Bu sebeple de karşısındakilerin gözünde etkili olduğunu ama yorucu bir hayat tarzı yaşadığı dile getirilmiştir. Burada Hasan Hüseyin Korkmazgil'in genel bir ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazarın, Sabahattin Kudret Aksal'ı ise o kadar çok tanıma fırsatı olmamış ama yazar birkaç oturumda onu izlemiştir. Onunla ilgili düşüncelerini yazar, şu şekilde aktarmıştır:

"Bu çok yönlü İstanbul ermişi'ni, diyelim beş altı oturum içinde izlemiş, biraz tanımıştım. Ve görmüştüm ki o, dışıyla sessiz, içiyle kavgalı, 'kibarlık budalası' olmamış incelikte bir insan; 'bürokratik' uzlaşmalar dışında sanatıyla topluma yaklaşmış bir yaratıcı; 'şeytani'liği değil, 'insancıl'lığı seçmiş ve uygulamış bir güzel 'dünyalı'dır. Ozan, denemeci, oyun yazarı, öykücü..."³⁵³

³⁵² **Düşün Sanat Dostlarım - Anı Portreler**, C:I, 1997, s. 10.

³⁵³ **a.g.e.**, s. 26-27.

Yazar bu anlatımında, Sabahattin Kudret Aksal hakkında dışardan bir süre gözlemlemiş olduğu şeyleri bize aktarmıştır. Onun, mücadelesini içinde yaşamayı sevdiği söylenmiştir. Ayrıca onun düşünceli, sanatını ön plana çıkarmayı seven ve bu vesile ile de insanların sevgisini kazanan bir adam olduğu dile getirilmiştir. Bununla birlikte basit hesaplardan uzak durduğu ve insanlardan da sevgisini esirgemediği ifade edilmiştir. Yazar, Sabahattin Kudret Aksal'ı dışarıdan izlediği için burada fiziksel olarak da bir betimleme beklenmiştir. Ancak burada fiziksel bir portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, ikinci bölüm olan “Porteler”de birer sayfalık yazılar yazmıştır. Burada kırk bir kişiden bahsedilmiştir. Ancak her yazıda portre örneği yoktur. Portre örneği olmayan kişiler: Ceyhun Atuf Kansu, Ali Haydar Cilasun, N. Berin Taşan, İsmail Karaahmedoğlu, Güler Dikmen Nalbantoğlu, Aysel Alpsal, Halil Uysal ve Leyla Şahin'dir. Atıf Özbilen ve Zeliha Berksoy da şair ya da yazar olmadığı için alınmamıştır. Bu kişilerin dışında kalan ve edebiyat alanında önemli kabul edilen birkaç kişiden bazısını yazar şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, İlhami Bekir Tez için şunları dile getirmiştir:

“Kendinden söz edilmesini sever. Ne var ki bu, kendini anılarında bulmak, alnında birikmiş terleri ve de küçülmüş gözlerini bir iyi silebilmek içindir. Kimsenin hesabını kimseninkine karıştırmaz, karışık meyva ve salatalara el uzatmaz, üstüne başına pek bakmaz... Ölümü, küçük puntolarla yazıldığında... Hayır, kızmaz...”³⁵⁴

Yazar bu anlatımında, İlhami Bekir Tez'in kendinden bahsedilmesini sevdiğini aktarmıştır. Onun insanlara karşı olan tutumunu ayrı ayrı yaşayabilmesinden söz edilmiştir. Ayrıca onun bakımsız bir adam olduğundan bahsedilmiştir. Burada genel bir ruhsal betimleme yapılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

³⁵⁴ a.g.e., s. 80.

Yazar, Mahmut Makal'ı şu şekilde aktarmıştır:

“Alayı, kalayı sever, iri bir limondur... ‘Üç aylık’tan başka da vardır aylığı, ‘gılay’dır çaldığı... İşini, eşini bulamadığını sık sık söylerse de, elini beline, dişini döşüne koyunca kişilerin, onları kolaylıkla harcayabilir... Kızılınca kızmaz, pişkindir...”³⁵⁵

Yazar bu anlatımında, Mahmut Makal hakkında insanlarla olan ilişkilerinde kendisine ters gelen konularda kızgınlığı ile onlara acımasız davranabildiğinden bahsetmiştir. Ancak kendine kızıldığında ise gayet rahat bir tutum takınabildiğinden bahsedilmiştir. Burada da İlhamı Bekir Tez’de olduğu gibi genel bir ruhsal betimleme yapılmıştır. Bu anlatımda da fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, ilk bölümde tanıdığı kişilerle nerede ve nasıl tanıştığını ya da onlarla ilgili anılarını anlatırken daha sade bir anlatım yapmıştır. Bu bölümde daha çok bir hikâye anlatıcısı gibidir. Bu sebeple de burada öyküleyici anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir. İkinci bölümde ise daha şiirsel bir dil kullanmıştır ve kelime oyunları ile kurulmuş cümleler göze çarpmıştır. İkinci bölümdeki kısa anlatımının içine kişilerin daha çok ruhsal tasvirleri yerleştirilmiştir. Kitapta genel olarak ruhsal portre örneklerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Yazarın incelediği kişilerin daha çok karakterleriyle ilgilenmiş olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte kitapta öznel bir anlatım hâkimdir. Kitapta açık, anlaşılır ve akıcı bir dil kullanılmıştır. Bu kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitaplarına; siyasetçilerden bahsedildiği için siyasî portre kitaplarına bunun yanı sıra her iki grup dışındaki kişilerden de bahsedildiği için edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitapta anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları grubuna alınmıştır. Ayrıca kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer

³⁵⁵ a.g.e., s. 83.

almıştır. Buna ek olarak kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasında kabul edilmiştir.

Bu kitabın ikinci cilde de vardır. Düşün Sanat Dostlarım (Anı - Portreler) II olarak 2001 yılında basılmıştır. Ancak ikinci kitabın içinde hiç portre örneği saptanmamıştır. Bu ikinci kitapta, başka kişilerin yazılmış kişiler hakkındaki düşünceleri ya da kişilerin kendi haklarında yazdıkları gözler önüne serilmiştir. Bu nedenle ikinci kitabın portre kitabı olarak alınması için gerekli özellikleri taşımadığı tespit edilmiştir. Bunda dolayı da tezimize dahil edilmemiştir.

2.38. Mehmet H. Doğan, Şimdi Uzaklardsın³⁵⁶

Bu kitapta yazar tarafından tanınan kişiler anlatılmıştır. Kitap bir anı kitabıdır ve anlatılan her kişi hakkında uzun yazılar yazılmıştır. Yazar, bu kitabı 1990'lı yıllarda yazmaya başlamış ve anı kitabı olduğu için de uzun bir süre üzerine çalışmıştır. Kitapta sadece o kişilerin anılarından bahsedilmemiştir ve aynı zamanda o kişilerin yazarın zihninde kalan izlenimleri de aktarılacak istenmiştir. Kitaptaki yazılardan bazıları farklı dergilerde yayınlanmıştır. Yazar, kitapta anlattığı kişilerin dışında kendi hayatından da bazı kesitleri aktarmıştır. Bu anlatımlar, yazarın hayatını geçirdiği üç farklı şehirle ilgili olmuştur. Bu şehirler İstanbul, İzmir ve Adana'dır. Bu şehirler anlatılırken o dönemlerde edebiyat çevresinde tanışılmış insanlardan, onlarla yaşanan önemli anlardan da bahsedilmiştir. Bu yazılarla ilgili: "İstanbul'u Artık Hiç...", "Adana'lı Yıllar" ve "İzmir'de Bir Adana'lı" adlı başlıklar oluşturulmuştur. Bir de bir ödül törenini anlattığı "Bir Toplu Ödül Töreni" başlıklı yazısı bulunmaktadır. Bunun dışında yazarın en son oluşturduğu başlık ise "Sonsöz ya da Ölüm" adını almıştır. Yazar, bu başlığı kendisinin de ölüme yaklaştığını düşündüğü için koymuştur ve ölümlle ilgili birkaç dizeye de bu yazısında yer vermiştir. Yazar, her başlık altında olmasa da birçok kişiyi anlatırken o kişilere ait bir ya da birden fazla fotoğraf da kitaba koymuştur. Bazen bu fotoğraflar o kişilerin portre fotoğrafları olmuştur. Bahsedilen kişilerin çoğunluğu yazar ya da şair olmakla

³⁵⁶ Mehmet H. Doğan, *Şimdi Uzaklardsın*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, 170 sayfa, (1. bs. 1998 - Adam Yayınları). Bu tezde kitabın 2009 baskısı kullanılmıştır.

birlikte edebiyattan uzak birkaç kişiden de bahsedilmiştir. Aktarılan bazı edebiyatçıların da çok tanınmış kişiler olmadığı tespit edilmiştir. Yazar kitapta yirmi dört başlık oluşturmuştur. Bu başlıklar: Ön söz, Şimdi Uzaklardasın, Şair Edip Cansever, “Bilene Bilene Tükenen Bıçak” (Turgut Uyar), “Sürgün Abdal” (Cemal Süreya), Eloğlu (Metin Eloğlu), “Yaşaması Üvey, Şiiri Has Bir Şair” (Metin Altıok), Gizli Şair (Ruhi Su), İstanbul’u Artık Hiç..., Aziz Nesin, Bir Toplu Ödül Dağıtımı, Yeni Foça’dan Hayalet Geçti (Oğuz Haluk Alplaçın), “Cher Papy” (Atilla Tokatlı), Onat Kutlar, “Mehmet Avlu, Konuşma Park” (Bilge Karasu), Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı), Suat Taşer’le İzmir’de, “Birisi”: Nahit Ulvi Akgün, Eliot Suphi (Suphi Aytimur), Can Yücel, Melih Cevdet Anday, “Nice Kaygılardan Sonra” Şükran Kurdakul, Adana’lı Yıllar, Son Söz ya da Ölüm’dür. Bu başlıkların birinci ve sonuncusu ön söz ve son söz olmaktadır. İkinci başlık ise kitabın adını verdiği ve yazarın; zamanın yitimini ve zaman içinde yaşadığı değişimi anlattığı, aslında kitabı neden yazdığını anlattığı kısımdan oluşmaktadır. Kitaptaki başlıkların bazılarında kimlerden bahsedildiği yazar tarafından belirtilmemiştir. Bu kişiler de yazılar okundukça parantez içinde bizim tarafımızdan yazılmıştır. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem de portre örneği olduğu tespit edilen kişiler: Edip Cansever, Turgut Uyar, Cemal Süreya, Metin Eloğlu, Metin Altıok, Aziz Nesin, Onat Kutlar, Mehmet Avlu, Halikarnas Balıkçısı, Suat Taşer, Nahit Ulvi Akgün, Eliot Suphi, Can Yücel, Melih Cevdet Anday ve Şükran Kurdakul’dur. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Turgut Uyar için şunları aktarmıştır:

“Bu anıları yazmaya başladığım günden beri Turgut sayfasını birkaç kez açtım, ama sürdüremedim, bir yerde takılıp kalıyordum. ‘Fazla konuşmayan, suskun’ dedim, belki ‘içine kapalı’ da demeliyim. Ya da Melih Cevdet’in o şiirindeki dizeyi kullanıp ‘vakur, metin, sade’ demeliydim.

Ve hüznü.

Nerde, ne zaman biriktirmişti o kadar acıyı? ‘En başta mutsuzluk elbet’ diyecek kadar acıyı?

Belki biriktirmemişti de onunla doğmuştu. Doğası acıyla ve ‘sıkıntı’yla yoğrulmuştu.”³⁵⁷

Yazar bu anlatımında, Turgut Uyar’ın ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun genel olarak acıyla, sıkıntıyla doğmuş mutsuz ve hüznü bir görüntüsü olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca ağırbaşlı, sağlam ve dayanıklı olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra fazla konuşmayan, suskun yani içine kapanık olduğu ifade edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Metin Eloğlu’nu şu şekilde dile getirmiştir:

“Metin Eloğlu’nun insanlarla ilişkisinde kişiliğiyle ilgili ilk akla gelebilecek şeyin, onun apaçık, gılgıssız bir insan oluşudur, sanırım. Sakin, rahat tavrı, tok sesi, daha sonra hiç aklımdan çıkmayacak, kendine özgü, genizden gülüşü bir anda ısıtıveriyordu insanın içini. Yakışıklıydı, uzun sayılabilecek boydaydı, koyu esmer teni gözlerinin çevresindeki halkalarla daha da koyulaşıyordu.”³⁵⁸

Yazar bu anlatımında, Metin Eloğlu’nun öncelikle fiziksel portresini aktarmıştır. Onun yakışıklı, uzun, koyu esmer tenli, gözlerinin çevresi halkalı, tok sesli, genizden gülüşlü olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca daha sonra ruhsal tasviri olarak da onun sözünü esirgemeyen, gizli niyetleri olmayan, sakin, rahat tavırlı biri olduğu belirtilmiştir.

Yazar, Onat Kutlar için şunları aktarmıştır:

“Bu ilk konuşmada Onat’ın kendini hiç gizlemeden, olduğu gibi bütün açıklığıyla ortaya koyan sıcak tavrı etkilemişti beni. Her zaman da etkilemiş ve düşündürmüştür. İnsanlarla el sıkışırken, karşısındakinin elini sanki soğuk ya da kirli bir şeye dokunmuş gibi parmaklarının ucuyla tutanlardan değildi o, güreşe tutuşacakmış gibi kuvvetle kavrardı. Buna, temiz bir yüze yayılmış olan dostça gülüşü, zeki, pırl pırl gözleri ve bas sesi de ekleyin, işte size gerçek bir Onat Kutlar portresi. Dostluklar ilerledikçe, onu daha iyi tanıdıkça bu görünüme

³⁵⁷ Şimdi Uzaklardasın, 2009, s. 38.

³⁵⁸ a.g.e., s. 59.

katılacak olan, kendine güven, kararlılık, atılganlık, yaşının çok ötesinde bir olgunluk, sözünü esirgemezlik, yüreklilik gibi hasletleri, espri ve mizah yeteneği, onu dostları arasında hep birinci sıraya koymaya götürmüştür herkesi. Hep aranan, hep çevresinde toplanılan bir kişi yapmıştır onu. Onun bulunduğu bir salonda, bir barda, bir meyhanede en kalabalık, en neşeli, en şamatalı masa onunkisidir. Bunun yanında, en bungun ânınızda sıcak bir dostluk, yüreğinize su serpecek bir sohbet arıyorsanız, bunun ilk adreslerinden biri mutlaka Onat olacaktır. İnsan yüreğine nasıl dokunulacağını bilirdi o.”³⁵⁹

Yazar bu anlatımında, sıcak tavrından etkilendiğini söylediği Onat Kutlar’ın, temiz yüzüne yayılmış olan dostça gülüşü, zeki, pırıl pırıl gözleri ve kalın sesi ile fiziksel portresini dile getirmiştir. Bunun yanında ise ruhsal olarak da onun kendine güvenen, kararlı, atılgan, olgun, sözünü esirgemeyen, yürekli, espri ve mizah yeteneği olan biri olduğundan bahsedilmiştir.

Yazar, Halikarnas Balıkcısı’nı şu şekilde dile getirmiştir:

“Balıkçı bütün dostluğumuz süresince hep şaşırtmıştır beni. Nasıl bu kadar coşkulu, içten hareketli; nasıl bu kadar çökmüş ama hâlâ genç; nasıl bu kadar kararlı, ödün vermez, inatçı, ama bir o kadar sevecen ve yumuşak; nasıl bu kadar alçakgönüllü, dost canlısı; nasıl bu kadar yoksulluk çekmiş, ama bu kadar tokgözlü olabilirdi insan!”³⁶⁰

Yazar bu anlatımında, Halikarnas Balıkcısı’nın yaşadıklarına ve fiziksel görüntüsüne ters bir izlenim verdiğini söylemiştir. Onun yoksulluğuna rağmen tok gözlü, çökmüş haline rağmen genç görüldüğü belirtilmiştir. Bununla birlikte kararlı, mütevazı, inatçı, sevecen, yumuşak huylu ve dost canlısı olduğundan bahsedilmiştir. Burada Halikarnas Balıkcısı’nın hem fiziksel hem de ruhsal portresi bir arada verilmiştir.

Yazar, Can Yücel için şunları aktarmıştır:

³⁵⁹ a.g.e., s. 138.

³⁶⁰ a.g.e., s. 156.

“Oysa tanıştığımız ilk gece hiç de öyle sert, sivri dilli biri olmadığını, tersine, konuşmayı seven, esprilerle, yakası açılmadık buluşlarıyla süslediği konuşmasını herkese can kulağıyla dinleten hoş bir insan olduğunu görecektim. Ama 'karşısında dikkatli olunması gerekir' duygusu bende nedense silinmeyecek, bir süre daha sürecekti. O sert, aksi, sivri dilli izlenimi veren yüzün gerisinde sevgi dolu bir kişiliğin bulunduğunu çok daha sonra, 1990'larda somut biçimde görecektim.”³⁶¹

Yazar bu anlatımında, Can Yücel hakkında zihninde oluşturduğu kalıpların ilk tanışmasın da yıkıldığından bahsetmiştir. Onu aksi, sert, sivri dilli olarak düşünen yazar karşısında gördüğü kişinin konuşmayı seven, espirili, yeni tespitleriyle süslediği konuşması ile kendisini herkese dinlettiren bir fikir adamı olduğunu söylemiştir. Burada ruhsal portresi aktarılan Can Yücel'in, fiziksel portresi dile getirilmemiştir.

Kitap, bir anı kitabı olmasına rağmen kişilerle ilgili aktarılan portreler, kişiler hakkında yeterli bilgi sahibi olunmasını sağladığı tespit edilmiştir. Birçok anı kitabında bu duruma rastlanmamıştır. Diğer anı kitabı yazarlarının çoğu, kitaplarında daha çok yaşadıkları olayları anlatmayı tercih etmişlerdir. Ancak bu kitapta yaşanan olayların yanında kişiler de detaylı bir şekilde anlatıldığı gözlemlenmiştir. Buna ek olarak kişiler için farklı sıfatlar, alışılmışın dışında tanımlar ve benzetmeler yapıldığı saptanmıştır. Yazarın hem gözlem gücünün hem de hafızasının çok kuvvetli olduğu tespit edilmiştir. Çünkü bu sayede yazarın, bu kişilerin ayrıntılı portrelerini aktarabildiği gözlemlenmiştir. Böylece anlatılan kişiler, zihinde canlandırılmıştır. Kitapta portre aktarımında yazarın, sohbet havasında öznel bir dil kullandığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak kitabın açık ve anlaşılır bir dille yazıldığı gözlemlenmiştir. Kitabın anı türünde olması kitapta akıcı ve sürükleyici bir anlatım sağlamıştır. Bununla birlikte kitapta anı anlatıldığı için kitapta öyküleyici anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitapları grubuna alınmıştır. Ayrıca kitapta hem anıları anlattığı hem de anılar anlatılırken kişilerin portrelerini de aktarıldığı için kitap, anı-portre kitaplarında yer

³⁶¹ a.g.e., s. 193.

almıştır. Bununla beraber kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına dahil edilmiştir.

2.39. Taha Toros, **Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre**³⁶²

Bu kitap, isminden de anlaşıldığı üzere altı önemli kişinin anlatımından oluşmaktadır. Yazar, bu kişilerin bazıları tanımaktadır. Bazı kişilerle ilgili de iyi bir araştırma yapılmıştır. Bu kişilerin anlatılma sebebi yazarın bir şekilde haklarında bilgi sahibi olduğu bu insanları anlatmak ve bu kişilerin kalıcı olmasını sağlamayı amaçlamasıdır. Bununla birlikte kişilerle ilgili bilinenler aktarılacak istenmiştir. Kitapta tanınmış kişiler anlatılırken anı türüne başvurulmuştur. Ancak kişiler tanınmıyorsa onlarla ilgili başkalarından öğrenilenler aktarılmıştır. Bu başkaları da genellikle anlatılan kişinin yakınları olmuştur. Kitapta yazarın arşivinden kişilere ait fotoğraflar koyulmuştur. Bu fotoğraflar genellikle çoktur. Ayrıca bazı kişileri için o kişilerin karikatürleri de koyulmuştur. Kitapta anlatılan kişilerin hepsi edebiyatçıdır. Bu kişiler: Namık Kemal, Mehmet Âkif Ersoy, Abdülhak Hâmid Tarhan, İbnülemin Mahmut Kemâl, Yahya Kemal Beyatlı ve Abdülhak Şinasi Hisar'dır. Bu kişilerle ilgili önemli olduğu düşünülen konular üzerinde durulmuştur. Namık Kemal ile tanışma fırsatı bulamayan yazar; onun oğlu, damadı, torunlarıyla olan yakınlığı sayesinde onun hakkında çok bilgiye sahip olmuştur. Bu kitapta da Namık Kemal'in mektuplaşmalarına çokça yer verilmiştir. Mehmet Âkif Ersoy'u hasta yatağında ziyaret ederek görme imkânı bulan yazar, onunla ilgili detaylı bir çalışma yapmıştır. Ayrıca Mehmet Âkif Ersoy'un kaybolan portre resmi hakkında da burada bilgi vermiştir. Yahya Kemal Beyatlı ile tanışma imkânı hiç olmayan yazar, onu araştırarak yazmıştır. İbnülemin Mahmut Kemal ve Abdülhak Şinasi Hisar'ı yakından tanıma ve onlarla uzun süreli vakit geçirme fırsatı bulan yazar, onlarla ilgili anılarına da yer vermiştir. Bu kitapta anlatılan İbnülemin Mahmut Kemal, Abdülhak Hâmid Tarhan ve Abdülhak Şinasi Hisar, yazarın "Mazi Cenneti" kitabında da bulunmaktadır ve "Mâzi Cennet"i kitabı yazarın "Altı Renkli Portre" kitabından önce yazılıp basılmıştır ve bu üç kişi hakkında aynı bilgelere yer verilmiştir. Ancak

³⁶² Taha Toros, **Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre**, İstanbul, İsis Yayıncılık, 1998, 173 sayfa.

İbnülemin Mahmut Kemal hakkında farklı portre örneği bulunduğu için onun örneği verilmiştir. Bu kitapta anlatılanlar, hem edebiyatçıdır hem de eserleri vardır hem de kitapta portreleri bulunmaktadır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir.

Yazar, İbnülemin Mahmut Kemâl için şunları dile getirmiştir:

“Mahmut Kemâl Bey, Bâb-ı Âlî tarihinin tüm detaylarına kadar yaşayan, sohbetlerinde ve kitaplarında yaşatan bir eski zaman efendisiydi. Edebiyat ve tarih alanındaki derin bilgisiyle, hiddetli ve şiddetli konuşmalarıyla, zehir gibi hicivleriyle, hazırcevaplığı ile, dinleyenleri kahkahalara boğan nükteleri ve mizahı ile eşine rastlanmayan bir kişiliğe sahipti. Eski zaman deyimiyle nev’i şahsına münhasır bir umman’dı.”³⁶³

Yazar, burada İbnülemin Mahmut Kemâl’in tarihe çok önem verdiğini ve bunu her şekilde yaşatmaya çalıştığını söylemiştir. Onun, tarih ve edebiyat alanında çok bilgili olduğu aktarılmıştır. Yazar, ayrıca İbnülemin Mahmut Kemal’in insanlarla olan ilişkilerinde neşeli bir tavra sahip olduğunu ve bu yapısı ile zamanın kişilerinden farklı bir tutum içinde bulunduğunu dile getirmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Yahya Kemal Beyatlı’yı şu şekilde aktarmıştır:

“... Üstadın yemek hususundaki zevki, zaman zaman Küçükpazar semtindeki Pandeli lokantasında doruğuna erişirdi! Şairimizin ayrıca rahat terlik ve zarif iskarpın meraklısıdır...

Yahya Kemâl gibi nazik herkese karşı gönlü sevgi dolu bir şairin sohbet ustalığı yanında hicivleri ve nükteleri de boldur. Bunlardan bazıları çok keskindir! Halk tabiri ile zehir zemberek nevindedir. Üstad birine kızmaya görsün!... Nükteleri ile hicivleri içiçe kucaklaşır...”³⁶⁴

Yazar, bu anlatımında Yahya Kemal Beyatlı’nın lezzet düşkünlüğünü anlatarak başlamıştır. Bununla birlikte giyim konusunda zevkine düşkünlüğü de dile

³⁶³ **Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre**, 1998, s. 89.

³⁶⁴ **a.g.e.**, s. 137.

getirilmiştir. Ayrıca onun, insanlara olan sevgisini gösterirken onlar ile ilgili tespitlerini sivri bir dille ifade ettiği ve aynı zamanda şakacı bir kişiliğe sahip olduğu söylenmiştir. Burada ruhsal portresi aktarılan Yahya Kemal Beyatlı'nın fiziksel portresine rastlanmamıştır.

Kitabın isminde portre sözcüğü geçmesine rağmen kitabın tam bir portre niteliğinde olmadığı söylenebilir. Çünkü her kişiyle ilgili detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Kitaptaki örneklerde hem ruhsal hem de fiziksel portreler birlikte verilmiştir. Fakat ruhsal portreler genellikle ağırlıktadır. Buradaki tasvirler, kişilerin tanınması ya da tanınmaması durumuna göre farklılık göstermektedir. Yazar tarafından tanınan kişiler, detaylı bir şekilde hatta birçok özelliği iç içe geçmiş olarak verilirken tanınmayan kişiler için o kadar detaylı bir anlatım söz konusu olmamıştır. Kitap, bazen bilgi vermek amaçlı yazılmıştır. Burada daha çok açıklayıcı bir anlatım tarzı kullanılmıştır. Bazen de yazar, kişilerle olan anılarına yer vermiştir. Bu bölümlerde ise öyküleyici bir anlatım tarzı kullanılmıştır. Bunlara ek olarak kitapta genel olarak öznel bir anlatım hâkimdir. Kitabın dili açık, anlaşılır ve akıcıdır. Kitapta altı edebiyatçı anlatıldığı için kitap, edebî portre kitapları grubuna alınmıştır. Ayrıca içinde anılar da barındırdığı için anı-portre grubunda yer verilmiştir. Bunlara ek olarak kitapta bazı kişilerin hayatları da anlatıldığı için kitap, biyografi-portre kitapları içine dahil edilmiştir. Bunların dışında kitaptaki bazı kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları ve tanışılmadan araştırılarak yazılmış kişiler de anlatıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlar ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubuna yerleştirilmiştir. Ayrıca kitabın adına portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasında yer almıştır.

2.40. Yılmaz Öztuna, *Türk Tarihinden Portreler*³⁶⁵

Bu kitaptaki yazıların çoğunluğu, bir gazete için yazılmıştır. Bu yazılar, 1990-1992 tarihleri arasında “Türkiye” gazetesinde “Tarihten Portreler” adıyla her

³⁶⁵ Yılmaz Öztuna, *Türk Tarihinden Portreler*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2013. 364 sayfa, (1. bs. 1998). Bu tezde kitabın 2013 baskısı kullanılmıştır.

hafta yayımlanmıştır. Kitapta kişilerin biyografileri, hayatları ve kişilikleri verilmiştir. Burada anlatılan kişilerin hepsi yazar tarafından tanınmamaktadır. Bir kısmı tanınsa da bir kısmı hakkında detaylı araştırma yapılmıştır. Bu kişiler, kitapta yazar tarafından doğum tarihlerine göre kronolojik sıra ile aktarılmıştır. Kitapta anlatılan kişilerin hepsi vefat etmiştir. Bu duruma yazar, özellikle dikkat etmiştir. Kitapta Türk büyükleri, Türk dâhileri, Türk edebiyatçıları ve siyasetçileri gibi kişiler tanıtılmıştır. Hatta Türklere zarar verdiği düşünülen birkaç kişi de yazar tarafından anlatılmış ve bu da kitabın ön sözünde bu durum belirtilmiştir. Kitaptaki birçok yazı biyografi tarzında olmasına rağmen bazı yazıların deneme, bazı yazıların ise tanınan kişileri aktardığı için anı türünde olduğu tespit edilmiştir. Anlatılan kişiler için genellikle beş altı sayfa ayrılmıştır. Bu kişilerin anlatılma sebebi yazarın bu yazılar sayesinde okuyucuların tarihe tanıklık edeceğini düşünmesi ve anlatılan kişilerin geleceğe örnek teşkil edeceğine inanmasıdır denebilir. Yazarın tarihçi olması, tarihteki birçok kişinin de anlatılmasına ve örneklendirilmesine neden olmuştur. Yazarın; en büyük biyografi yazarı olduğunu söylediği İbnülemin Mahmûd Kemâl İnal'ı yakından tanınması, onun sohbetinde bulunması ve onu örnek alması yazarın bu kitabı oluşturmaya fayda sağladığı söylenebilir. Kitapta toplam elli üç kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Bumin Kağan, Abdülkerîm Saltuk Buğra Han, Birinci Sultân Sileymân - Şâh, Sultân Kılıç - Arslan, Hoca Ahmed Yesevî, İkinci Kılıç - Arslan, Ertuğrul Gazi, Gazi Süleyman Paşa, Timur, Oruç Reis, Bâbü'r Şâh, Gazi Hüsrev Bey, Turgut Paşa, Sâlih Paşa, Büyük Hasan Paşa, Seydî - Ali Reîs, Özdemir Paşa, Küçük Hasan Paşa, Balı Paşa, Rüstem Paşa, Koca Sinân Paşa, Kılıç - Ali Paşa, Piyâle Paşa, Kurdoğlu Hızır Reîs, Özdemiroğlu Osman Paşa, Müezzîn-zâde Ali Paşa, Ramazân Paşa, Hoca Sâdeddîn Efendi, Mîmâr Mehmed Ağa, Peçevî İbrâhîm Efendi, Evliyâ Çelebi, Âlemgîr Şâh, Tarhan Sultan, Fâzıl Ahmet Paşa, Mustafa İzzet Efendi, Midhat Paşa, Süleymân Paşa, İkinci Abdülhamid, İbnülemin Mahmûd Kemâl İnan, Tal'at Paşa, Sâdeddîn Arel, Enver Paşa, Raûf Orbay, Yahyâ Kemâl Beyatlı, Fuâd Köprülü, Adnan Menderes, Nihâl Atsız, Nihad Sami Banarlı, Orhan Osmanoglu, Mehmed Altay Köymen, Alparslan Türkeş, Muharrem Ergin ve Turgut Özal'dır. Kitapta hem edebiyatçı olup hem eser veren hem de portresi yapılmış kişiler Evliyâ Çelebi, İbnülemin Mahmûd Kemâl İnan, Yahyâ Kemâl Beyatlı, Nihâl Atsız, Nihad

Sami Banarlı ve Muharrem Ergin'dir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Evliya Çelebi için şunları dile getirmiştir:

“... Merak, en büyük özelliğidir. Her şeyi görmek istemiştir... Çok ince gözlemcidir. Gözlem yeteneği hem yapılara, hem tabiate, hem insanlara karşı kuvvetlidir. Padişahla da, dilenci ile de rahatça konuşabilen, hâтта sohbet edebilen bir yaratılıştadır. Şakacı, nükteci, tenkitçi, alaycı, hazırcevap, konuşkan, sohbet ehli, açık gönüllü, dürüst, dikkatli, iyi kalblidir. Dindar, fakat rind, hayatın tadını çıkartmaya özen gösteren bir adamdır.”³⁶⁶

Yazar bu anlatımında, Evliya Çelebi'nin araştırmacı, sorgulayıcı ve hayatın içerisindeki tüm varlıkları müthiş bir incelikle yargılamadan gözlemleyebilme yeteğine sahip olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca Evliya Çelebi'nin mizah duygusunun yüksek ve iletişiminin iyi olduğu ifade edilmiştir. Bunun dışında lafını ve sevgisini esirgemeyen, dürüst ve dikkatli bir şahsiyet olduğu aktarılmıştır. Burada Evliya Çelebi'nin ruhsal betimlemesi yapılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

İbnülemin Mahmûd Kemâl İnal için şunları aktarmıştır:

“İbnülemin Mahmûd Kemal İnal, nev'i şahsına münhasır denen tipin mücessem örneği idi. Dindar, milliyetçi tutumlu, zeki idi. Kitapları ve kâğıtları olmaksızın yaşayamazdı ama, çevresinde insanlar olmadıkça da yaşayamazdı. Münzevi olmaktan uzaktı. Galiba - Ahmed Hamdi haklıdır - tevazuun yanından da geçmemişti. Ama büyük adam, eşsiz bir bilgindi. Hepimizi gerçek bir meşale gibi aydınlattı...”³⁶⁷

Yazar bu anlatımında, İbnülemin Mahmûd Kemal İnal'ın kendine özgü bir kişiliği olduğundan ve bu sebeple herkesten farklı olduğundan bahsetmiştir. Onun, dine önem verdiğinden, milliyetçi ve bilgili bir kişi olduğundan söz edilmiştir. Ayrıca onun kitabının, kaleminin, kağıdının çok kıymetli olduğu ve

³⁶⁶ Türk Tarihinden Portreler, 2013, s. 201.

³⁶⁷ a.g.e., s. 265.

her zaman onlara ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte insanlardan uzak kalamadığı ve mütevazı bir kişi olmadığı dile getirilmiştir. Burada İbnülemin Mahmûd Kemal İnal'ın ruhsal portresi aktarılmıştır fakat onun fiziksel portresine rastlanmamıştır.

Yazar, Nihal Atsız için şunları dile getirmiştir:

“Aslında mütevazı, mahcup, merdümگیر (misanthrope) idi. Gerçekten terbiyeli, samimî nazik bir insandı...”

Bu kadar büyük, hayatımda nâdir gördüğüm bir yüksek ahlâkta, kıskançlık ve hased gibi her on insanın dokuzunda bulunan nakıysalardan tamamen uzak, müstesna yaradılışlı bir adamın hayatta çektiği ızdıraplar ve hak ettiği bütün nimetlerden uzak tutulması, hayatımın en büyük üzüntülerinden biri olmuştur.”³⁶⁸

Yazar bu anlatımında, Nihal Atsız'ın topluma karışmaktan geri durmasından, kibirli olmayışından, nezaket çerçevesinde davranışından ve haddini aşmayan tutumundan bahsetmiştir. Ayrıca onun kıskançlık ve haset duygularına sahip olmadığı ifade edilmiştir. Bunun yanında Nihal Atsız'ın kimseye içinde kötü duygular besleyemeyen bir adam olmasına karşın hayatın içerisinde hak ettiği yeri bulamadığı dile getirilmiştir. Burada Nihal Atsız'ın sadece ruhsal portresi aktarılmıştır. Ancak burada onun fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Nihad Sâmi Banarlı'yı şu şekilde aktarmıştır:

“Nihad Sâmi, bütün bu kıskançlık ve düşmanlıklara karşı en küçük bir fikir tâvizi vermemiş adamdır. Bilginliği, nezakati ve çeşitli meziyetleri yanında, kendisini bu az bulunur karakter sağlamlığından dolayı da çok sevmiş -âcizâne- çok takdir etmişimdir.”³⁶⁹

Yazar bu anlatımında, Nihad Sâmi Banarlı hakkında kendisine karşı yöneltilen tüm kötü tutumlara karşı doğru inandığı şeylerden asla taviz vermeyen biri

³⁶⁸ a.g.e., s. 325.

³⁶⁹ a.g.e., s. 332.

olarak bahsetmiştir. Ayrıca onun bilgili, nazik davranışı ve sağlam karakteri ile sevmeye değer bir adam olduğu söylenmiştir. Burada Nihad Sâmî Banarlı'nın genel bir ruhsal portresi aktarılmıştır. Ancak burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir. Ancak burada onun fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Kitaptaki örneklerde bahsi geçen kişilerin ruhsal portreleri aktarılmıştır. Bununla birlikte kitapta fiziksel portre örnekleri tespit edilememiştir. Yazar, kitapta portresini verdiği kişilerden İbnülemîn Mahmûd Kemâl İnân, Yahyâ Kemâl Beyatlı, Nihâl Atsız, Nihad Sami Banarlı ve Muharrem Ergin'i tanımaktadır. Ancak yazar, kitapta onların ruhsal portrelerini aktarmayı yeterli bulmuş ve bu nedenle de daha detaylı portre örneklerini gözler önüne sermeyi tercih etmemiştir. Kitapta Fuâd Köprülü de anlatılmıştır. O da edebiyatçı olmasına rağmen, onunla ilgili yazıda portre örneğine rastlanmamıştır. Kitapta yazarın genel amacının bilgi vermek olduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı kitapta açıklayıcı anlatıma daha çok başvurulmuştur. Bununla birlikte kitapta anı da aktarılmıştır. Anı aktarımı yapılan bölümlerde yazarın sohbet havasında yazdığı ve öyküleyici anlatıma başvurduğu tespit edilmiştir. Kitapta açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Ayrıca yazar, aktardığı portre örneklerinde öznel bir tutum sergilemiştir. Kitapta, edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitaplarına ve siyasetçilerden bahsedildiği için kitap, siyasî portre kitaplarına bunun yanı sıra bu iki grup dışındaki kişilerden de bahsedildiği için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Kitapta az da olsa anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları arasına alınmıştır. Bununla birlikte kitapta genellikle kişilerin hayatı belirli bir düzen içerisinde aktarıldığı için kitap, biyografi-portre kitapları grubunda yer almıştır. Ayrıca kitapta yazar tarafından tanınan kişiler aktarıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları ve de yazar tarafından tanınmayan kişiler araştırılarak aktarıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarına dahil edilmiştir. Bunlara ek olarak kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar grubuna alınmıştır.

2.41. Beşir Ayvazoğlu, Siretler ve Suretler - Portre ³⁷⁰

Bu kitap, Beşir Ayvazoğlu'nun yazdığı ikinci portre kitabıdır. Birinci kitabı “Defterimde Kırk Suret” sevilerek okunmuştur ve birçok defa basımı yapılmıştır. Bu nedenle ikinci kitap oluşturulmuştur. Yazar, bu kitapta “Defterimde Kırk Suret”te olduğu gibi ya tanınan kişileri ya da tanışıldıktan sonra hakkında yeterince bilgi toplanan kişileri yazdığını söylemektedir. Fakat kitapta tanışmadan yazdığı ama üzerine çok araştırma yaptığı kişiler de vardır. Bu kişilerin eseri varsa o eserlerden de parçalar koyulmuştur. Mesela Sadullah Paşa, Pierre Loti, Gaspıralı İsmail Bey, Enver Paşa gibi kişilerle tanışılmamıştır. Burada anlatılan bazı kişiler; yazarın diğer kitabında da olduğu gibi bilim, kültür, sanat, siyaset vb. alanlarda adları duyulmamış, kıyıda kalmış kişilerdir. Yazar, bu kitabında tanıdığını sandığı kişileri aslında tanımadığını fark ettiğini de ifade etmektedir. Ayrıca tanıdığı kişileri yazmayı daha çok sevdiğini belirtmiştir çünkü onlar sayesinde anı tadında bir metnin ortaya çıktığını söylemiştir. Kitaptaki kişilerin anlatımına yazar bazen o kişileri nereden ve nasıl tanıdığını anlatarak, bazen o kişileri nasıl merak edip onlar hakkında yazmaya karar verdiğini söyleyerek, bazen o kişilerin önemli bir anısından yola çıkarak, bazen de o kişilerle tekrar nasıl iletişime geçtiğini anlatarak başlamıştır. Bu kitaptada kırk kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Sadullah Paşa, Pierre Loti, Gaspıralı İsmail Bey, Enver Paşa, İsmail Hami Danişmend, Ali Fuat Başgil, Hasan Âli Yücel, Ekrem Hakkı Ayverdi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nihad Sami Banarlı, Nurettin Topçu, Kemal Tahir, Sabri Ülgener, Ziyad Ebüzziya, Osman Turan, Ali Ulvi Kurucu, Bahtiyar Vahapzâde, Nevzad Atlıg, Ayhan Songar, Mustafa Necati Karaer, Aykut Kazancıgil, Sezer Tansuğ, Hayreddin Karaman, Mehmet Genç, Ahmet Yüksel Özemre, Uğur Derman, Hocaefendi, Muhammed Zekeriya, Barış Manço, Mehmet Aydın, Hasan Celâl Güzel, Taha Akyol, Ümit Meriç, İlber Ortaylı, Hüseyin Kutlu, Fehmi Kuru, Hikmet Barutçugil, Recep Tayyip Erdoğan, Muharrem Hilmi Şenalp, Nazan Bekiroğlu'dur. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem de eser veren kişiler Hasan Âli Yücel, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nihad Sami Banarlı, Kemal Tahir,

³⁷⁰ Beşir Ayvazoğlu, **Siretler ve Suretler – Portre**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2013, 286 sayfa, (1. bs. 1999 - Ötüken Yayınları). Bu tezde kitabın 2013 baskısı kullanılmıştır.

Mustafa Necati Karaer ve Nazan Bekiroğlu'dur. Ancak yazar, bu kişilerden sadece Nazan Bekiroğlu'nu yakından tanıdığı için kitabında sadece onun portresini çizmiştir. Diğer kişileri yakından tanımadığı için onların biyografilerini vermiştir. Buna ek olarak yazar, eserleri üzerinden hem kişileri hem de eserleriyle ilgili fikirlerini anlatmıştır.

Yazar, bunun yanı sıra Nazan Bekiroğlu ile tanışmış ve onu şu şekilde anlatmıştır:

“... Son derece ince duyarlılığa ve zengin bir kültür birikimine sahipti; hikâyelerinde Osmanlı tarihine, kültürüne ve yaşama iklimine, aynı konulara ilgi duyan birçok yazarın aksine sevgiyle yaklaşıyor; o dünyada yabancı bir gezgin gibi değil, dilini konuşan, acılarını paylaşan, sevinçleriyle sevinen ve biraz da kusurlarını görmezden gelen bir dost gibi dolaşıyordu...”³⁷¹

Yazar burada, Nazan Bekiroğlu'nun çok duyarlı bir kişi olduğunu söylemiştir. Onun kültürlü bir insan olduğu dile getirilmiştir. Bu paragrafta oldukça genel bir anlatım yapılmıştır. Yazar, Nazan Bekiroğlu'nun çok kısa ruhsal tasvirinden söz ettikten sonra onun eserlerini nasıl yazdığından bahsedilmiştir. Burada fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazarın bu kitabında ele alınan kişilerin fiziksel örneklerine rastlanmamıştır. Bazılarının ruhsal portreleri de bir arada aktarılmamıştır. Yani, bir cümle ya da bir kısa paragraf olarak ifade edilmemiştir. Ancak bu kişileri okudukça bahsedilenler üzerinden ruhsal portre özelliklerini çıkarmak mümkün olmaktadır. Bunlara ek olarak kitapta ele alınan edebiyatçılardan tek bir kişinin ruhsal portre örneğine rastlanmıştır. Yazarın bu kitapta üslubu ağdalıdır. Buna ek olarak yazarın, “Defterimde Kırk Suret” kitabında olduğu gibi bu kitabında da bazı bölümlerde açıklayıcı bir anlatım tarzı tespit edilmiştir. Bu tarzın yine bilgi aktarma amaçlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu anlatımda resmî bir dil kullanılmıştır. Bazı bölümlerde ise yine öyküleyici bir anlatım tespit edilmiştir. Bu anlatımda da öznel bir dil

³⁷¹ Siretler ve Suretler- Portre, 2013, s. 274.

kullanılmıştır. Ayrıca okumalar üzerine yazılmış bir kitap olduğu için yazarın değerlendirmelerinden oluşmuştur. Bu durum da kitabın sürükleyici bir anlatımı olmasını engellemektedir. Bu kitap, portre niteliğinde bir kitap özelliğinde sayılmayabilir. Ancak yazar; edebiyatçılardan bahsettiği için, kitabının portre kitabı olduğunu ön sözde belirttiği için ve kısa bir örnek de olsa portre örneği tespit edildiği için bu kitap, portre kitaplar içine dahil edilmiştir. Kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitapları ve siyasetçilerden bahsedildiği için de kitap, siyasî portre kitapları içinde yer almıştır. Kitapta kişilerin hayatları aktarıldığı için kitap, biyografi-portre kitapları içine dahil edilmiştir. Ayrıca hem tanınan kişiler hem de tanışılmadan araştırılarak yazılmış kişiler olduğu için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları ve kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubuna yerleştirilmiştir.

2.42. Enis Batur, Kurşun Kalem Portreler³⁷²

Enis Batur'un, portre yazarlığıyla ilgili ilk girişimi 1979'da kalem aldığı kısa tanıtım metinlerinden oluşan "Vesikalık Fotoğraflar"dır. Ardından "Gergedan" dergisinin şairleri ve yazarları için kısa künye bilgileri düşmüş sonra da bir dizi "polaraid portre" yazmıştır. Enis Batur, 1997'nin sonunda "Cumhuriyet" gazetesine her pazar "Köşebentleri" başlığı altında yazmaktadır ve bir süre sonra bu bölümü portre yazılarına ayırmaya karar vermiştir. Yazarın kitabı yazmasındaki amaç daha önce portre yazarlığıyla ilgili edindiği deneyimi burada farklı alanlardan tanıdığı kişileri anlatarak bunu kitap haline getirmek istemesidir. Yazar, portre yazmanın bir an'a odaklanmak olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca yazar, insanların kendini tanıyacak vakti olmadığını bu nedenle başkalarını tanımaya da vakti olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle de portre yazmanın kolay olmadığını ve belirli sınırlar içinde kalacağını belirtmiştir. Kitapta anlatılan her kişinin portresinin aktarılmadığı saptanmıştır. Ayrıca kitapta Mina Urgan'ın Haşim Portresi ve Arslan Ebiri'nin (Oto) Portresi gibi birkaç bölümü bulunmaktadır ve bu bölümleri de yazar yazmamıştır. Bu

³⁷² Enis Batur, **Kurşun Kalem Portreler**, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2000, 146 sayfa, (1. bs. 1999). Bu tezde kitabın 2000 baskısı kullanılmıştır.

bölümler adı geçen yazarların kendi kitaplarında bulunmaktadır ve yazar da bu bölümleri beğendiği için kitabına koymak istemiştir. Bunun dışında yazar, genellikle kitapta tanıdığı kişilerden bahsettiği ama anlattığı her kişiyi de tanımadığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak yazar, bir kişiyi tanımadan o kişiyi araştırarak ve hakkında yeterli araştırma yaparak yazmanın da mümkün olduğunu söylemiştir. Yazar kitaba ön söz olarak “Karakalem Portre Üzerine: Yüzün Arkasına Gitmek” başlığıyla portre üzerine düşüncelerini anlattığı bir deneme yazmıştır.³⁷³ Daha sonra yazar, kitabında portresini çizdiği oyun yazarı, tarihçi, ekonomist, siyasetçi, ressam, gazeteci, yazar, şair, sinemacı, çevirmen, dilbilimci, besteci ve benzeri kişilerden bahsetmiştir. Kitapta toplamı kırk dört kişi anlatılmıştır. Bu kişiler: Ingmar Bergman, Feyyaz Kayacan, İlber Ortaylı, Cornelius Castoriadis, Turgut Çeviker, Adnan Benk, Necdet Uğur, Octavio Paz, Özer Kabaş, İbrahim Yılmaz, Ekrem Işın, Ara Koçunyan, H. Nazım, Ernst Von Salomon, Ertuğrul Oğuz Fırat, Mustafa Kemal Ağaoğlu, Mina Urgan’ın Haşim Portresi, Sami Şekeroğlu, Erol Akyavaş, Özdemir İnce, Mustafa Irgat, Turhan Ilgaz, Sevin Okyay, İlhan Usmanbaş, Ragıp Duran, Ergin Günçe, Frank Lloyd Wright, Jean-Louis Bacque-Grammond, Sefa Kaplan, Antony Greenwood, Arif Verimli, Berke Vardar, Louis Massignon, Şefik İbrahim İşçil, Selim Somçağ, Ahmey Say, Haşim Çatış, Bedrettin Cömert, Çetin Altan, Nurettin Ergun, Engin Ardiç, Ergin Telci, Ali Semizoğlu ve Arslan Ebiri’nin (Oto) Portresi’dir. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem de portresi aktarılan kişiler: Feyyaz Kayacan, Turgut Çeviker, Adnan Benk, İbrahim Yılmaz, Ekrem Işın, H. Nazım, Ertuğrul Oğuz Fırat, Mustafa Kemal Ağaoğlu, Özdemir İnce, Mustafa Irgat, Turhan Ilgaz, Sevin Okyay, Sefa Kaplan, Ahmey Say, Haşim Çatış, Bedrettin Cömert, Çetin Altan, Engin Ardiç ve Ali Semizoğlu’dur. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Adnan Benk için şunları aktarmıştır:

“Faka basmaz bir ifade cambazı, sıkı bir sözcük soykütükçüsü olduğunu kendisiyle birlikte çalışanların hemen fark etmemeleri olanaksızdı. Çoğumuzun

³⁷³ Bu yazıdan bazı yerler, tezin ilk bölümde paylaşılmıştır.

bir ömür çırpınarak edinme uğraşı verdiğimiz dil bilgeliği, Adnan Benk'te sanki içkin bir özellikti, sıksanız onun öyle doğmuş olduğunu ileri s rebilirdiniz.

Herkeste, kendisini tanıyanlarda, bir ana izlenim bırakmış olsa gerek. Kendi payıma ben, Adnan Benk'i benzersiz bir karizma'nın sahibi olarak anımsayacağım. Aşırılık ve zerafeti özel bir tartım yoluyla terazisinde dengelemeyi başarmıştı”³⁷⁴

Yazar bu anlatımında, öncelikli olarak Adnan Benk'in kısa bir ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun kelimelerle oynayabilen ve anlatmak istediği şeyi dil bilgeliği ile anlatan ifade cambazı olduğu belirtilmiştir. Bunun dışında onun kısa bir fiziki portresi aktarılmıştır. Onun benzersiz bir karizması ve ölçülü bir zerafeti olduğu söylenmiştir.

Yazar, Ertuğrul Oğuz Fırat'ı şu şekilde dile getirmiştir:

“1970'lerin başında, Ankara'da, bir avuç seçkin kafanın tanıdığı özel, gizemli bir insandı. 1981'de tanıştık. Görüşmelerimiz, kişiliğinin ne denli g  , çetrefil olduğu konusundan belli bir kanı oluşturdu zihnimde. Kim, ne dereceye kadar kendisine yaklaşabilmiştir kestiremem, bütün bildiğim: Kimseyi kendisine yaklaştırmama konusunda kararlı ve başarılı biri olduğuna inandıydım.”³⁷⁵

Yazar bu anlatımında, Ertuğrul Oğuz Fırat'ın ruhsal portresini aktarmıştır. Onun kendisini dış dünyaya kapattığı ve duvarları olduğu söylenmiştir. Ayrıca onun gizemli kişiliğini anlamanın zor ve zahmetli olduğu, bunun yanı sıra kimseyi kendine yaklaştırmamak konusunda kararlı olduğu belirtilmiştir. Burada fiziksel portre  rneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Sevin Okyay için şunları dile getirmiştir:

“... Onun dibe vurduğunu, kıyasıyla yaşamayı seçtiği için vurgun yediğini ve bir daha d zelemeyeceğini düşündüğüm anlarda birden su yüzüne döndüğüne tanık

³⁷⁴ Kurşun Kalem Portreler, 2000, s. 30-31.

³⁷⁵ a.g.e., s. 56.

oldum. Alabora olmayı göze alacak kadar gözüpek, son eşikte durmayı başarabilecek ölçüde güçlü ve iradeliymiş. İşin ilginç yanı, her seferinde, zorlu deneyiminden kârlı dönmüş olması, kendisine katarak geri gelmesidir. Böyle bir insanı tanımadım: uçlara doğru yaşamış bütün öteki tanıdıklarım malûldür, bir tek Sevin aşmıştır yaşamayı seçtiği vartaları.”³⁷⁶

Yazar bu anlatımında, Sevin Okyay’ın genel bir ruhsal portresini aktarmıştır. Onun zorluklarla başa çıkabilen güçlü biri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca onun uçlarda korkusuzca yaşamayı seçtiği söylenmiştir. Bununla birlikte durması gerektiği yerde durabilecek kadar da iradeli biri olduğundan bahsedilmiştir. Burada fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, Ragıp Duran’ı şu şekilde aktarmıştır:

“Güleryüzlü, hatta kahkahalı, yumuşak görünümlü bir adam. O efendi çehrenin arkasında ödün vermez, gerektiğinde sertleşebilen bir savaşçının beklediğini tanıyanlar bilir. Üstüne üstlük, savaşçının ciddi bir birikim sahibi olması koşulunun farkındadır Ragıp: Durmadan bilgisini tazelemiş, donanımını arttırmaya özen göstermiştir. Özellikle de iletişim alanında, bütün kurumsal yeniliklerle sıcak ilişki içinde kalmaktan geri durmamıştır...”³⁷⁷

Yazar bu anlatımında, Ragıp Duran’ın yüzünün güleç olduğunu ve hep güldüğünü söylemiştir. Fakat onun naif ve neşeli olduğu kadar yeri geldiğinde bilgilerini tazelemiş, donanımlı ve savaşmaya hazır bir savaşçı olduğu belirtilmiştir. Burada Ragıp Duran’ın çok kısa ruhsal ve fiziksel portresi aktarılmıştır.

Yazar, Ahmet Say için şunları dile getirmiştir:

“Benim ‘delikanlılığımla’ sevmişti o, bense onun katı kabuğunun altında duran insanı yavaş yavaş okumaya başlamıştım. Yaklaşınca, göstermekten kaçındığı, neredeyse gizlediği asıl kişiliğini, kimi özelliklerini şaşkınlık içinde keşfeder olduydum.

...

³⁷⁶ a.g.e., s. 81.

³⁷⁷ a.g.e., s. 87.

Misket gibi parlayan gözlerini, kır saçların altından çıkan yüzünün gençliğini gördükçe, içinde büyük bir enerji deposunun durduğunu anlıyorum. Belki de kendisine yeniden dönüş saati çalmıştır. Herkesin hayatı roman ya, asıl Ahmet Say'ınki romandır.”³⁷⁸

Yazar bu anlatımında, ilk olarak Ahmet Say'ın ruhsal portresini aktarmıştır. Onun mesafeli ve ciddi durduğundan söz edilmiştir. Ancak iç dünyasını keşfettikçe şaşkınlık veren özellikleri olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra miskete benzetilen gözleri, kır saçları ve yüzünün genç görünümünü ile enerji dolu bir iç dünyası olduğunun anlaşıldığı söylenmiştir. Bu cümlede ise çok kısa fiziksel portresi dile getirilmiştir.

Yazar, bu eserinde portre örnekleri aktarmak istemiştir. Bunun yanı sıra kitapta yazar, tanıdığı ve tanımadığı yerli yabancı birçok kişi ile ilgili düşüncelerini ve izlenimlerini anlatmıştır. Ancak bazen bu kişilerle ilgili portre örnekleri dile getirilmediği de tespit edilmiştir. Aktarılan örneklerde de çoğunlukla ruhsal portre anlatımı yapıldığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte kitapta, fiziksel portrelerin yok denecek kadar az olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu kitap da Cemal Süreya'nın “99 Yüz”ü gibi deneme şeklinde yazılmıştır. Bu sebeple yazar kişilerle ilgili düşüncelerini belirtirken öznel bir anlatımla sohbet havası içinde aktarmıştır. Bazen yazar, kişilerle ilgili bilgiler de aktarmıştır. Burada da öğretici anlatım tarzının kullanıldığı saptanmıştır. Ancak bu tarz cümlelerin oldukça kısa ve az olduğu gözlemlenmiştir. Bunlara ek olarak yazarın üslubu açık, anlaşılır ve akıcıdır. Yazar, kitabın isminde kurşun kalem ile portreler çizdiğini söylemiştir fakat kitapta tam olarak bir portre örneği tespit edilememiştir. Bu nedenle aktarılan örneklerin zihinde canlandırmak için yeterli olmadığı, bu örneklerin daha genel olduğu saptanmıştır. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatılıp portreleri de aktarıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına ve bunun yanı sıra kitapta farklı alanlardan da kişiler anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitaptaki bazı kişiler yazar tarafından

³⁷⁸ a.g.e., s. 120-121.

tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına ve bazı kişiler de tanışılmadan araştırılarak yazıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarına alınmıştır. Ayrıca kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar içinde yer almıştır.

2.43. Ahmed Güner Sayar, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri ³⁷⁹

Bu kitapta yazarın unutulduğunu düşündüğü kişileri ya da unutulmasını istemediği kişiler anlatılmıştır. Çünkü değer verdiği kişilerin unutulması ya da hatırlanmaması yazarı çok rahatsız etmektedir. Bu nedenle de önemli saydığı kişilerin unutulmasına razı olamamıştır. Bu amaçla yazar, 1967 yılında “Son Osmanlılar” adı altında bir yazı yazmış ve bu yazı babası Abbas Sayar’ın Bozok gazetesinde yayımlanmıştır. Yıllar sonra kendisi akademisyenliğe yönelmiş ve iktisat alanında çalışma yaparken “Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması” başlıklı bir kitap çalışması yapmaya başlamıştır. Bu alanda çalışırken yıllar önce yazdığı “Son Osmanlılar” başlıklı yazısını da kitabına ekleyerek Cumhuriyet döneminde önemli saydığı kişileri de kaleme almaya başlamıştır. Bu yazıların bir köşede kalmasını istemeyen Ötüken yayınevi başkanı Nurhan Alpay, yazıların basılmasını yazardan istemiştir. Böylece yazar, unutulmasını istemediği bu kişilerin tekrar hatırlanmasını sağlayacağı için teklifi kabul etmiştir. Böylece yazarın akademik bir çalışma şeklinde hazırladığı bu kitap oluşmuştur. Kitapta dipnotlar, bibliyografyalar bulunmaktadır. Ayrıca anlatılan kişilerin biyografileri de verilmiştir. Yazar, tanıdığı kişileri anlattığı gibi tanımadığı kişileri de yaptığı detaylı çalışmalar sonucunda aktarmıştır. Yazar, edebiyatçı değildir. Anlattığı kişiler arasında da bilinen iki önemli edebiyatçı vardır. Bu kişiler, Hasan Âli Yücel ve Cemil Meriç’tir. Yazar, Hasan Âli

³⁷⁹ Ahmed Güner Sayar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2000, 287 sayfa.

Yücel'i tanıma imkânına nahil olamamıştır. Bu nedenle de onunla ilgili portre örneği verememiştir. Buna ek olarak Cemil Meriç ile tanışan yazar, onunla ilgili de portre örneği vermemiştir. Bunların dışında kitabın ön söz kısmından sonra yazarın ilk yazısı olan “Son Osmanlılar” yazarın birinci başlığı olmuştur. Bu başlıkla beraber toplam otuz iki başlık daha oluşturulmuştur. Bu başlıklar: Son Osmanlılar, İsmail Necati Efendi, İsmail Saib Efendi'nin Vefatına Düşürülen Tarihler, Hz. Mevlana Dergâhı Postnişini Abdülhalim Çelebi Efendi ve Türk Kurtuluş Savaşındaki Hizmetleri, Tosyavîzade Dr. Rıfat Osman, Muallim Cevdet, Osman Nuri Ergin, Osman Nuri Ergin ve Çağdaş Türk Düşüncesindeki Yeri, 20. Yüzyılda Ülkemizin Yetiştirdiği Mühim Sîmâlardan Biri A. Süheyl Ünver, Ahmed Süheyl Ünver'in Çağdaş Türk Düşüncesindeki Yeri, A. Süheyl Ünver Bibliograflarına Dair, Sanat Yolunda A.Süheyl Ünver, Süheyl Ünver'in İstanbul'u, Süheyl Ünver'in Atatürk'e Dair Düşünceleri, Vefatının 25. Yılında Sahhaf Raif Yelkenci'ye Dair Anılar ve Düşünceler, Ömer Celal Sarc, Sabri F. Ülgener, Prof. Ülgener İçin, Ülgener'i Yeniden Okurken, Sabri Ülgener'in Bıraktığı Miras, Sabri Ülgener'in Bir Türk Weber'i Olarak Portresi, Ahmed Güner Sayar'la Ülgener'e Doğru, İdris Küçükömer Hocamıza Dair Düşünceler ve Hatıralar, Hocam Profesör Yüksel Ülken'in Ardından, Ertüzün'ün Bıraktığı Boşluk, Talât Paşa Berlin'de, Hasan - Ali Yazılarına Önemli Bir Zeyl'e Zeyl, Cemil Meriç'e Dair Anılar ve “Ali Bey”in Doçentliği, Nermin Suner - Pekin'i Rahmetle Anarken: Bir Vefa Borcu, Bir Semt Monoğrafisi Girizgâh: “Üsküdar'da Bir Aktar Dükkânı”, Necmettin Hilav'ın Ardından: Bir Ölümün Düşündürdükleri ve İstanbul'a Dair Bir Derkenar'dır. Kitapta hem edebiyat dünyasında olup hem küçük çapta eser veren hem de portresi verilen dört kişi tespit edilmiştir. Bu kişiler: Muallim Cevdet Bey, Ahmed Süheyl Ünver Nermin Suner Pekin ve Ahmed Yüksel Özemre'dir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Muallim Cevdet Bey için şunları aktarmıştır:

“... Kariyerini bir lise hocası olarak sürdürmesine ve küçük çaplı birkaç eser vermesine rağmen Muallim Cevdet Bey dürüst kişiliği, ahlâkî yüceliği ve fikrî selabeti ile münevver muhitinde esaslı izler bırakmıştır...”³⁸⁰

Yazar, bu anlatımda Muallim Cevdet Bey’in zamanına ait diğer yazarlara göre popüler olmadığını ama daha az eser üretmiş olmasına rağmen ahlaki tutumu ve fikirleri ile çevresinde iz bırakabildiğinden söz etmiştir. Muallim Cevdet Bey’in kişiliği hakkında izlenimlerini dile getirerek ruhsal portresini bize sunmuştur. Fakat fiziksel olarak kendisinden bahsedilmemiştir.

Yazar, Ahmed Süheyl Ünver’i şu şekilde dile getirmiştir:

“... Önce göz görünecek tarafıyla Süheyl Ünver’in sanatkar cephelerini yansıtan eserleri -tezhip, minyatür, resim- talebesine feyz dağıtan yanı ve öğretme aşkı hepimizin malûmudur. Tabii buna gündelik hayatındaki intizamını, duruşunu, oturuşunu, hülâhasa adeta düstur olabilecek bir yaşantı gerçeğini de katmak gerekiyor. Şayet Süheyl hocamızda bir ruh derinliği ve safiyeti olmasaydı dış alemde şekil ve vücut bulan hal ve etvarı ile insanları nasıl etkileyebilirdi? Ondaki ruh zenginliğini hangi kaynaklar besliyordu ki o ruh enginliği içten dışa geçiyor, çelebiliği ve gönül adamlığıyla insanlar arasından seçilebiliyordu.”³⁸¹

Yazar, bu anlatımında Ahmet Süheyl Ünver’in sanatın çeşitli alanlarındaki başarısını, yine o alanlardaki öğreticiliği ile daha da takdir edilir hale getirdiğinden bahsetmiştir. Nitekim onun, eserlerindeki intizam ve saygıyı hak eden bu çizgisini, gündelik hayatına da taşıyarak çevresindeki insanların saygısını kazandığını dile getirmiştir. Yazar; Ahmet Süheyl Ünver’in bu durumunu, kendi ruhsal gelişiminin

³⁸⁰ Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Portre Denemeleri, 2000, s. 68.

³⁸¹ a.g.e., s. 88.

dışa yansıması olarak değerlendirmiştir. Burada Ahmet Süheyl Ünver'in ruhsal durumu özetlenerek bilgi verilmiş, fiziki tasviri yapılmamıştır.

Kitapta birçok başlık olmasına rağmen aslında az kişiden bahsedilmiştir. Bu başlıkların çoğu aynı kişiler için açılmış ve aynı kişilerle ilgili farklı araştırma konuları anlatılmıştır. Kitaptaki portre örneklerine bakıldığında kişilerin daha çok ruhsal portre özelliklerine yer verildiği gözlemlenmiştir. Örneklenen bu kişilerin edebiyat çevresinde neredeyse hiç bilinmeyen kişiler olduğu söylenebilir. Fakat yazarın amacının da bu kişileri hatırlatmak olduğu için ele aldığı bilinmektedir. Yazar, yakından tanıdığı bu kişilerin kendisinde oluşan izlenimlerini aktarmayı özellikle tercih etmiştir. Bu kitap, akademik çalışma niteliğine sahip olduğu için genellikle resmi bir üslup kullanılmıştır. Bunun yerine açıklayıcı bir anlatım tercih edilmiştir. Ancak yazar, anılarından bahsedeceği zaman bu akademik dil yerini öznel, samimi, daha anlaşılır ve akıcı bir üsluba bırakmıştır. Bununla birlikte bu bölümlerin sohbet havasında yazıldığı tespit edilmiştir. Yazarın bu kitap için ciddi bir çalışma yaptığı da kitabın içeriği incelendiğinde açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitapları grubuna ve edebiyatçıyla siyasetçi dışında kişilerden bahsettiği için edebiyatçı ve siyasetçi dışında kişilerden bahseden portre kitapları grubuna alınmıştır. Ayrıca kitap, akademik çalışma niteliğine olup içinde dipnotlar ve bibliyografya da olduğu için akademik portre kitapları grubuna kabul edilmiştir. Bununla birlikte kitapta anılar da aktarıldığı için kitap, anı-portre kitaplarına ve kişilerin hayatları da aktarıldığı için kitap, biyografi-portre kitaplarına dahil edilmiştir. Bunların dışında kitapta yazar tarafından tanınan kişiler anlatıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları ve tanışılmadan araştırılarak yazılmış kişiler de anlatıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları içinde yer almıştır. Ayrıca kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar grubuna alınmıştır.

2.44. Şinasi Özdenoğlu, Anılar ve Portreler³⁸²

Yazar, bu eseri edebiyat dünyamıza hizmet etmiş kişilerin unutulmaması için yazmıştır. Bu kitapta yazar, adından da anlaşıldığı üzere anıları ve portreleri bir arada anlatmıştır. Yazar, üniversite yıllarında kitapta anlattığı kişilerle röportaj yapmak için tanışmıştır. Bu röportajlardan sonra yazdıklarını bir kitap halinde yayımlamıştır. Daha sonra bu kişileri daha yakından tanımaya ve eserlerini de yakından incelemeye çalışmıştır. Böylelikle bu eser ortaya çıkmıştır. Bu eserde anlatılan kişiler yazar tarafından tanınmaktadır. Ancak burada anlatılan kişilerin hepsi şimdi yaşamamaktadır. Bu kişilerin anlatılmak istenmesinin asıl sebebinin, şimdi hayatta olmayan bu kişilerin unutulmamasını, hatırlanmasını sağlamak olduğu ifade edilmiştir. Yazar, bu kitapta portre ve anı yazacağını ön sözde söylemiş ve bu söylemini de yerine getirmiştir. Kişiler, anlatılmaya başlamadan önce onların kara kalem portre resimleri yapılmıştır. Daha sonra kişilerle olan anılardan bahsedilmiştir. Bu anılar için veya anlatılan kişiler hakkında farklı bir konudan bahsedileceği zaman ayrı ayrı küçük başlıklar oluşturulmuştur. Bunun dışında kişilerin eserlerinden de örnekler aktarılmıştır. Yazar, bu kitapta toplam on beş kişiyi anlatmıştır. Bu kişiler: Sait Faik Abasıyanık, Nurullah Ataç, Behçet Kemal Çağlar, Ahmet Muhip Dıranas, Bedri Rahmi Eyüpoğlu, Abdülhak Şinasi Hisar, Kemalettin Kamu, Vasfi Mahir Kocatürk, Halit Fahri Ozansoy, Cahit Sıtkı Tarancı, Melahat Togar, Vedat Nedim Tör, Bedrettin Tuncel, Ömer Bedrettin Uşaklı ve Suut Kemal Yetkin'dir. Bu kişilerden Melahat Togar çevirmen, Bedrettin Tuncel de akademisyendir. Buna ek olarak Ömer Bedrettin Uşaklı, edebiyatçıdır ama kitapta onunla ilgili portre örneği saptanmamıştır. Diğer on iki kişi edebiyat çevresindendir ve kitapta bu kişilerin portreleri tespit edilmiştir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde aktarmıştır:

³⁸² Şinasi Özdenoğlu, **Anılar ve Portreler**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2000, 175 sayfa.

Yazar, Nurullah Ataç için şunları dile getirmiştir:

“Tanıdığım, saygı duyduğum Ataç; duygusal yönü ağır basan, inatçı, kavgadan yılmayan, acımasız eleştiri ve iğnelemeleriyle olay yaratıp, gündemde kalmak isteyen bir kişiydi. Alçakgönüllüydü, kasılması filan yoktu. Yalnızca gençlerle değil, herkesle tartışmayı seven, kültür ve bellek zenginliği olan insandı. Fransız dilini, ülkemizde en iyi bilen bir kaç kişiden biriydi.”³⁸³

Yazar bu anlatımında, Nurullah Ataç’ın kibirden uzak oluşunun yanında mütevazı bir duruş sergilediği söylenmiştir. Bununla birlikte bilgisine güvendiği tüm konularda diğer insanlarla münazara edebildiğinden bahsetmiştir. Ayrıca Nurullah Ataç’ın bu münazaraları sırasında keskin zekasını ve dilini acımasızca kullanıp belleklerde yer etmeyi de çok sevdiği ifade edilmiştir. Burada Nurullah Ataç için ruhsal portre örneği aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Bedri Rahmi Eyüboğlu için şunları ifade etmiştir:

“Bedri Rahmi Eyüboğlu; kabına sığmayan, yaşam dolu, coşkulu bir insandı. Gönül zenginliğini tüm dostlarıyla paylaşan, yapmacıksız bir candan insan. Karadenizli olduğunu ilan eden burnuyla, erkek çizgileri ve sere serpe yaşantısıyla kadınlar katındaki başarısını, başka hünerlerine borçlu olmalıydı. Bedri Reis ‘şeytan tüyü’ taşıyor olabilirdi. Bir topluluğa girdiği zaman, tüm kadınlar hemen onun çevresinde toplanırlardı.”³⁸⁴

Yazar bu anlatımında, Bedri Rahmi Eyüpoğlu’nun renkli ve içi içine sığmayan kişiliğinden bahsetmiştir. Onun doğal halleri ile sıcak kanlı bir insan olduğu aktarılmıştır. Ayrıca yazar, Bedri Rahmi Eyüpoğlu’nun dış görünümü ile bağ kuramadığı çekiciliği konusuna da dikkat çekmiştir. Burada ruhsal portre örneği

³⁸³ Anılar ve Portreler, 2000, s. 26.

³⁸⁴ a.g.e., s. 65.

aktarılmıştır. Fiziksel portre olarak sadece Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun burnunun yapısının, onun Karadenizli olduğunu belli ettiği söylenmiştir.

Yazar, Abdülhak Şinasi Hisar için şunları aktarmıştır:

“1940’lı yılların kışında, Ankara’da Atatürk Bulvarı’nda (ki o zamanlar تنها bir bulvardı) elleri paltosunun ceplerinde, başında melon şapkasıyla, orta boylu, göbekli ve gerdanlı, tonton bir kişi; geçmiş günlerinin dünyasındaymış gibi, dalgın yürürdü. Bu kişinin, değerli romancı Abdülhak Şinasi Hisar olduğunu fark edince, bir eski tarihe saygı duyarcasına, selamlardım kendisini... İşte o zaman Üstat, birden durur, yeni şiirler yazıp yazmadığımı sorar, bazen de konuşmaz, geçerdi.”³⁸⁵

Yazar bu anlatımında, Abdülhak Şinasi Hisar’ın dış görünüşü hakkında bilgi aktarmıştır. Onun göbekli ve orta boylu olduğu söylenmiştir. Onun genellikle düşünceli bir şekilde yürüdüğü ve bu sebeple kendisi ile zaman zaman iletişim kuramadıkları dile getirilmiştir. Burada Abdülhak Şinasi Hisar’ın kısa olarak fiziksel özelliği aktarılmıştır. Onun ruhsal özelliği hakkında örnek tespit edilmemiştir.

Yazar, Cahit Sıtkı Tarancı’yı şu şekilde dile getirmiştir:

“Kısa bir beden üstünde düzgün bir baş, sert yüz hatları... Hafifçe çekik, ama hep gülümseyen gözler ve çıkık elmacık kemikleri...

Elbette yakışıklı denemez. Hatta çirkin bile denebilir. Ancak, alabildiğine sevimli, cana yakın, alçakgönüllü...

Ölümünün üstünden geçen 37 yıla karşın, şu anda karşımda görür gibi olduğum Cahit Sıtkı Tarancı, işte bu... Evet, Cahit Sıtkı; ufacık-tefecik bir fizik yapı içinde, herkes için sevgilerle dopdolu engin bir yürek taşıyan tafrası olmayan, demokrat düşünceli bir kişi, gerçek bir insandı.

50 yılı aşkın, koskoca bir zaman dilimi içinde; nice gerçek şairler yanında, nice şair geçinen ‘Büyüklik ve poz budalası’ ruh hastası tanıdık. Ve onların, adına ‘kapis’ dedikleri nice çekilmez çılgınlıklarına dayandık. Tarancı’nın, bunların hiç birisine uzaktan ya da yakından benzer yönü yoktu: Sevimli ve çekilir bir kekemelikle, düşüncelerini kısa tümcelerle, açık-seçik ortaya koyardı. Boş konuşmazdı. Sarhoşken söylediği sözde bile, cilalanmamış bir gerçek ya da ince bir nükte bulurdunuz. Ergin bir sosyal adaletçiydi Tarancı... Varlıklı bir

³⁸⁵ a.g.e., s. 73.

aileden geliyordu ama, düşünce ve inançlarıyla hep yoksulların yanında yer alırdı.”³⁸⁶

Yazar bu anlatımında, Cahit Sıtkı Tarancı'nın sert görünümlü yüz hatları olmasına rağmen sevimli, içten, çekik, alçakgönüllü ve parıldayan gözlerinin olduğu söylenmiştir. Bunun yanı sıra varlıklı bir aileden geldiği ama onun, sosyal adaleti savunduğu ve yoksulların yanında olduğu dile getirilmiştir. Hepsinden önemlisi de kendisine bahsedilen edebi yeteneklerin diğer örneklerine nazaran ona mütevazılık kazandırdığı söylenmiştir. Cahit Sıtkı Tarancı'nın ufak tefek bir insan olduğu halde etrafına hep aydınlığını sunmaya ve onlara yardımcı olmaya çalışmış koca yürekli bir insan olduğundan söz edilmiştir.

Bu kitaptaki portre örneklerinde ruhsal ve fiziksel portreler genellikle iç içe geçmiştir. Ancak yine de ruhsal portre örnekleri çoğunluktadır. Ayrıca ruhsal portrelerin, fiziksel portrelere göre daha detaylı anlatıldığı gözlemlenmiştir. Yazarın anlatımında sıfatları ve ikilemeleri çok kullanıldığı tespit edilmiştir. Kitapta, anılardan bahsedilirken portre örnekleri aktarılmıştır. Bu durum, kitabı adıyla özdeşleştirmektedir. Kitapta genellikle öyküleyici anlatıma başvurulmuştur. Kişi anlatımlarında da oldukça öznel bir aktarım yapılmıştır. Yazar, aktardığı kişilerin olumlu yönlerini göstermiştir. Bu kişilerin, iyi hatırlanılması istenildiği için olumsuz özelliklerinden bahsedilmediği düşünülmektedir. Bununla birlikte kitapta az da olsa bilgi aktarımı da olmuştur. Buralarda açıklayıcı anlatıma başvurulmuştur. Kitapta akıcı ve açık bir dil kullanılmıştır. Kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitaplarına; bunun yanı sıra kitapta farklı alanlardan kişilerden de bahsedildiği için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Kitap, yazarın üniversite yıllarında hazırlandığı için ve içerisinde bilgi ve dipnotlar da bulundurduğu için kitap, akademik portre kitaplarına alınmıştır. Ayrıca kitapta genellikle anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitaplarında yer almıştır. Bununla birlikte kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına koyulmuştur. Bunların dışında

³⁸⁶ a.g.e., s. 121-122.

kitabın adında portre sözcüğü geçtiği için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasına alınmıştır.

2.45. Taha Toros, O Güzel İnsanlar³⁸⁷

Yazar, Türk dünyasına birçok alanda hizmet etmiş kişileri bu kitapta bir araya toplamıştır. Bu kişiler mesleklerinde iyi yerlere gelmiş, tanınmış kişilerdir. Yazarın bu kitabı yazmasındaki amaç geçmişteki değerli kişileri gelecek kuşaklara tanıtmak ve onların unutulmamasını sağlamaktır. Bu kitaba sadece Türkler değil, Türkiye’yi benimsemiş ve Türkiye’yi etrafına tanıtmaya çalışan farklı ülkelerden insanlar da alınmıştır. Buradaki yazılar birçok farklı dergi de yayımlanmıştır. Yazar, bu yazıları etrafından da gelen talepler ve beğeniler sebebiyle bir araya toplama ihtiyacı duymuştur. Kişilerin birçoğu tanınmayan kişiler olduğu için bu kişilerle ilgili genel bilgi anlatılmıştır. Bazılarının biyografileri de dile getirilmiştir. Kitapta, sadece edebiyatçılardan bahsedilmemiştir. Ayrıca hemşire, doktor, tarihçi, besteci, spiker, ressam, akademisyen, asker, müzeci gibi farklı meslek gruplarında olan kişilere de anlatılmıştır. Kitapta anlatılan kişilerin birçok fotoğrafı kitaba koyulmuştur. Bazılarının birden fazla portre fotoğrafı eklenmiştir. Bazı kişilerin karikatürlerine de yer verilmiştir. Kitapta kişilerin yaptıklarından, Türkiye’ye katkılarından ve varsa eserlerinde de bahsedilmiştir. Ressamların birkaç resmine de kitapta yer verilmiştir. Bestecilerin bestelerinden ve yazarların, şairlerin, tarihçilerin eserlerinden söz edilmiştir. Kitapta ressamlar için ayrı bir bölüm, kültür ve sanat adamları için ayrı bir bölüm ve yabancı kişiler için de iki ayrı bölüm yapılmıştır. Yazarın kitapta tanıdığı ve anlattığı kişiler Yahya Kemal Beyatlı, İbnülemin Mahmut Kemal, Abdülhak Hamid Tarhan ve Abdülhak Şinasi Hisar’dır. Yazar, bu kişileri “Altı Renkli Portre” kitabında ve “Mâzi Cenneti” kitabında da anlatmıştır. Bu üç kitaptaki kişilerle ilgili anlatılanlar ve verilen örnekler aynıdır. Bu nedenle bu kişiler burada tekrar örneklendirilmemiştir. Yazar, bu kitapta beş ana başlık kullanmıştır. Ancak birinci bölüm için bir başlık yapmamıştır. Bu başlıklar ve içindekiler sırasıyla şöyledir: Başlıksız birinci bölümdekiler: İlk Kadın Doktorumuz Dr. Safiye Ali, İlk Türk

³⁸⁷ Taha Toros, **O Güzel İnsanlar**, İstanbul, Aksoy Yayıncılık, 2000, 400 sayfa.

Hemşiresi Safiye Hüseyin Elbi, İlk Türk Kadın Gazeteci Selma Rıza, Bir Tiyatro Öncüsü Burhaneddin Tepsi, İlk Kadın Heykeltıraşımız Sabiha Bengütaş, Türkiye’de Karikatürün Öncüsü Cemil Cem, İlk Fotoğrafhane Açan Türk Ferit İbrahim, Türkiye’de Kimya Biliminin Öncülerinden Remziye Hisar, Rebia Tevfik Hanım, İstanbul Üniversitesi’nden Diploma Alan İlk Kız Şekibe Ali, Şair Nigar Hanım, İlk Tango Bestecimiz Necip Celal, İlk Kadın Müzecimiz Seniha Sami, İlk Spor Spikeri Sait Çelebi, İlk Kadın İllüstratörümüz Sabiha Bozcalı, Dört Ülkede Resim Eğitimi Gören Hale Asaf, Dört Dilde Eserleri Olan Sanatkar Melek Celal, Osmanlı Sarayı’nın Son Ressamı İzzet Ziya Bey, Boğaz’ı Atı ile Yüzerek Geçen Nazım Bey ve Osmanlı Meclisine İlk Giren İşçi Milletvekili Numan Usta’dır. İkinci bölümün başlığı “Ressamlar”dır. Bu bölümdeki kişiler: Osman Hamdi Bey ve Aile Çevresi, Halil Paşa, Türk Resim Dünyasında Bir Şevket Dağ, Saraylarımızın Son Ressamı Zonaro, Türk Uyuğunu Seçen Bir Dünya Ressamı Prof. K. Rubolowski, İstanbullu Bir Fransız Ressam Albert Mile, Sanat Dünyasını Renklendiren Kendi Dünyasını Karartan Ressam Fikret Mualla, İbrahim Çallı, Paris’te 50 Yıl Doktorluk Yapan bir Jöntürk Refik Nevzad ve 1870 Yılında Fransız Ordusunda Bir Jöntürk Mehmet Bey’dir. Üçüncü bölümün başlığı “Muhtelif Kültür ve Sanat Adamları”dır. Bu bölümdeki kişiler: Şemseddin Sami, Ali Samî Yen, Tiyatromuzun Cihangiri Muhsin Ertuğrul, Türk Sahnesinin Abidelerinden Vasfî Rıza Zobu, Sahnemizin Yıldızlarından Bedia Muvahhit, Hayal Olan, Eski İstanbul’un Aynası Sermet Muhtar Alus, İstiklal Marşımızın Şairi Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Tarih adam: İbnülemin, Adnan Saygun’dan Anılar, Abdülhak Hamid’den Anılar, Şair ve Bestekar Leyla Saz, Çok Yönlü ve Renkli Bir Üstat Celal Esat Arseven ve Abdülhak Şinasi Hisar’dır. Dördüncü bölümün başlığı “Türk Milletine Fransız Övgüleri”dir. Bu bölümdeki kişiler: İmparatoriçe Eugénie, Lamartine, Pierre Loti’den İstanbul’a Kalan Anılar, Bir Karagün Dostu Claude Farrère ve Yaşamının Yarım Asırdan Fazlasını Ülkemizde Geçiren Türk Dostu Bir Fransız Profesörü: Albert Gabriel’dir. Beşinci bölümün başlığı “Diğer Yabancı Ünlüler”dir. Bu bölümdeki kişiler: İstanbul’da Ölen, Polonya’nın Milli Şairi Adam Mickiewicz, Bir Sanat Dostu Adolphe Thalasso, Bela Bartok’tan Türkiye’de Kalan Anılar ve Liszt’ten İstanbul’da Kalan Anılar’dır. Kitapta son iki başlıkta yabancı uyruklu kişiler olduğu ve tezin sınırlılıklarının içine yabancı uyruklu kişiler dahil olmadığı için bu kişilerle ilgili

örnek aktarılmamıştır. Bu kitapta hem edebiyatçı olan hem eser veren hem de portresi bulunan kişiler: Selma Rıza, Şair Nigar Hanım, Şemseddin Sami, Sermet Muhtar Alus ve Leyla Saz’dır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Şemseddin Sami için şunları aktarmıştır:

“Şemseddin Sami’nin garip tutkuları ve hobileri vardı. Ayda bir kere sokağa çıkardı. Bu nedenle bir elbiseyi 12 yıl, bir ayakkabıyı 10 yıl kullandığı, bir kravatı parçalanıncaya kadar taktığı, hayatında hiç sebze ve zeytinyağlı yemek yemediği, petrol lambasından nefret ettiği için bütün yazılarını mum ışığında ve yer minderinde oturarak kalemle, dizinin üstünde yazdığı bilinmektedir! Hiç berbere gitmeyerek, sakalını makasla kendisi keserdi. Son beş yılda hiç sokağa çıkmadığı da söylentiler arasındadır.”³⁸⁸

Yazar, bu anlatımında Şemseddin Sami’nin eserlerini üretirken tercih ettiği yalnızlığı, hayatının her alanına taşıdığını bu sebeple kendi kendine yetme isteğiyle işlerini evinde hallederek daha mütevazı bir yaşam sürdürdüğünden bahsetmiştir. Fakat bu durumun, çevresi tarafından asosyallik olarak değerlendirilebilecek kadar uzun kesintisiz süreler olduğu dile getirilmiştir. Yazar, bu bölümde Şemseddin Sami’nin ruhsal portresi hakkında bilgi edinilebilecek kesitler sunmuş fakat fiziksel portresi hakkında bilgi aktarmamıştır.

Yazar, Leyla Saz’ı şu şekilde dile getirmiştir:

“80’ini aşmış bulunduğu halde yıllarca önce duyduğu, gördüğü veya okuduğu olayları, tarihi tarihine, hatta saatini dahi belirterek, net bir şekilde anlatırdı. Bu anı zenginliği ve hafıza gücü karşısında, dinleyenler hayretten hayrete düşerlerdi.

...

Salonu ne kadar kalabalık olursa olsun, tatlı sözleri ile ve nükteleriyle havaya hemen hakim olurdu. Konunun ağırlığı müzik veya eski anılara dönüştürülmüşse, o dakikalarca geçmiş yıllara bir canlılık verirdi. Bembeyaz

³⁸⁸ O Güzel İnsanlar, 2000, s. 216.

saçının pek yakıştığı sevimliği çehresi, sanki eski yazma tarih kitaplarının zevkli minyatürlerle işlenmiş süslü ciltlerini andırırdı.”³⁸⁹

Yazar, bu anlatımında Leyla Saz’ın seksenini aşmış yaşına rağmen aksamadan bir saat gibi işleyen hafızasından söz etmiştir. Onun, neşeli ve şen kahkaha halleri ile girdiği ortamlarda dikkat çekici olduğundan ve insanları etkisi altına alan hallerinden bahsedilmiştir. Leyla Saz’ın bu enerjisinin de dış görünüşüne yansıdığını dile getirilmiştir. Yazar, burada hem ruhsal hem kısmî bir fiziki portre örneği aktarmıştır.

Bu kitapta çok farklı insanlardan bahsedildiği ve hepsi de yazar tarafından tanınmadığı için kişiler hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ancak yazar, kişileri hikâye aktarır gibi anlattığı için sanki onlarla tanışılmış gibi hissettirmektedir. Kitaptaki örneklerde fiziki portreye genellikle rastlanmamıştır. Kitapta kişilerle ilgili ruhsal portre örnekleri daha çok bulunmaktadır. Bu örnekler, detaylı tasvirlerden oluşmamıştır. Kişilerle ilgili genel bilgiler edinilmektedir. Bazı kişilerin biyografileri hikâye gibi anlatılmıştır. Yazar, bu kitapta kişilerin biyografilerini hikâye aktarır gibi verdiği için akıcı ve sürükleyici bir anlatım olmuştur. Ayrıca kitabın dili açık ve anlaşılırdır. Bununla birlikte kitapta öznel bir anlatım yapılmıştır. Bunların dışında kitaptaki bazı bölümler, bilgi vermek amacıyla yazılmıştır. Bu cümlelerin olduğu yerlerde de açıklayıcı bir anlatım tarzı izlendiği gözlemlenmiştir. Kitap, hem edebiyatçıları anlattığı için edebî portre grubuna, hem siyasetçileri anlattığı için siyâsî portre kitapları grubuna hem de bu iki grubun dışında kalanları da anlattığı için siyasetçi ve edebiyatçı dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Bununla birlikte biyografiler anlatıldığı için de biyografi-portre grubunda ve anılar da aktarıldığı için anı-portre grubuna alınmıştır. Ayrıca kitapta yazar tarafından tanınan kişiler aktarıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları ve tanışılmadan araştırılarak yazılan kişiler de olduğu için kitap, kişileri yakından

³⁸⁹ a.g.e., s. 320.

tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları içinde yer almıştır.

2.46. Ahmed Yüksel Özemre, Portreler - Hatıralar³⁹⁰

Yazarın, bu kitabı yazmasında arkadaşı Ergun Göze öncü olmuştur. Yazar, akademik çevrede bulunduğu için Ergun Göze ona, o çevrede bulunup farklı olan insanları anlatmasını rica etmiştir. Yazar ise bu konuda yazı yazmayı istemiştir fakat sadece o kişilerin biyografisini aktarmak istememiştir. Bu nedenle kitapta hem anılardan hem de kişilerin portre özelliklerinden bahsedilmiştir. Kitapta anlatılan kişiler edebiyatçı değildir. Yazar, atom mühendisi olduğu için anlattığı kişiler de fizikçi, matematikçi gibi akademisyenler; önemli bilim adamlarıdır. Yazar, bu kitabı akademik bir titizlikle yazmıştır. Kitapta gerekli oldukça dipnotlar kullanılmıştır. Kitapta bazı kişiler anlatılmak istenmemiştir. Anlatılan kişiler hakkında da bazı konulardan bahsedilmemiştir. Bunun nedeni yazarın bu durumun sonuçlarından duyacağı rahatsızlık olmuştur. Kitaptaki dört kişi hariç diğerleri yazar tarafından tanınmaktadır. Tanınmayan bu kişiler: Max Planck, Albert Einstein ile karı-koca olan Pierre Curie ve Marie Curie'dir. Ancak bu kişilerle ilgili geniş bir bilgiye sahip olup aynı zamanda onların gelecek nesillere örnek olacağını düşünen yazar, onları da kitabına eklemek istemiştir. Bu dört kişinin içeriği ve uslubu diğerlerinden farklıdır. Buna ek olarak yazım türü ve uslubu farklı olan iki kişi daha vardır. Bu iki kişi Prof. Dr. Nesim Fintz ve Prof. Dr. Tuncer Ören'dir. Bu kişiyle yazar röportaj yapmış ve bu röportajı koymuştur. Kitaba fotoğraf koyulmamıştır. Bunun nedeni ise yazarın elinde o kişilere ait gençlik fotoğrafları bulunmamasıdır. Bahsi geçen kişiler, fotoğraflardaki görüntü ile uyuşmazsa okuyanları aldatacağı düşünülmüştür. Bu kitabın teze dahil edilmesinin sebepleri yazarın edebiyat alanında yazmış olduğu eserlerin varlığı, bu kitabın isminde portre sözcüğü geçmesi ve aynı zamanda içinde portre örnekleri barındırmasıdır. Bu nedenle örnek olması amacıyla kitaptan birkaç portre örneği verilmiştir. Kitapta yirmi altı başlık vardır ama toplam da yirmi yedi

³⁹⁰ Ahmed Yüksel Özemre, **Portreler - Hatıralar**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2001, 536 sayfa.

kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Büyük Matematikçi Ord. Prof. Dr. Câhit Arf; Efsânevi Bir Hoca: Prof. Dr. Fâhir Yeniçağ; İlim, Fazîlet ve Haysiyet Âbidesi: Prof. Dr. Fezâ Gürsey; Türkiye’de Teorik Fizik Eğitiminin Sâdık, Etkin ve Mütevâzi Hizmetkârı: Prof. Dr. Fikret Kortel; Çok İyi Bir Matematik Hocası: Prof. Dr. Lûtfi Biran; Türk Astronomisi’nde Bir Ekol Kurmuş Olan Hoca: Ord. Prof. Dr. Wolfgang Gleissberg, İlk Hanım Dekanımız: Prof. Dr. Nüzhet Gökdoğan; Azîz Dostum Prof. Dr. Târık Gökmen; Fizik’de Bir Efsâneyi Yıkan Âlim: Prof. Dr. Yalçın Koç; Türkiye’de Nükleer Enerji’nin ve Nükleer Teknoloji’nin Ateşli Savunucusu: Prof. Dr. H. C. Nejat Aybers; Türkiye’nin En İyi Tecrübî Fizikçisi: Prof. Dr. Adnan Şaplakoğlu; Sorbonne Üniversitesi’nde “Nükleer Santrallerin Ekonomik Analizi” Hakkında Doktora Yapmış Olan Prof. Dr. Ahmet Bayülken; Türk İlim Âleminin Büyük Kaybı: Prof. Dr. Kâzım Çeçen; Üsküdar Ebrû Ekolü’nün Bir Zirvesi: Mustafa Esad Düzgünman; Kutbu-n Nâyî, Hezârfen Niyâzi Sayın; Elhak, Hâzik Bir Cerrâh: Prof. Dr. Yılmaz Kafadar; Enerjinin Sürekli Yayılmadığını Keşfeden Ildırıp ve Vekar Âbidesi Âlim Max Planck; XX. yüzyılın En Büyük Teorik Fizikçisi: Albert Einstein; Radium’un Kâşifleri Pierre Curie ve Marie Curie; Fransa’da Yüzümüzün Akı Bir ilim Adamımız: Prof. Dr. Nesim Fintz; Bilgi Çağı Ödülü Sâhibi Prof. Dr. Tuncer Ören; Bir Osmanlı Hanımefendisi: Gülbün Türkgeldi; Osmanlı San’atının Eşsiz Muhâfızı, Hakim Bir İstanbul Beyefendisi: Nûrî Arlasez; Osmanlı’nın Son Nâzırlarından, Vekar âbidesi: Râşid Erer; Siberetik Kavramını Türkiye’ye Tanıtan Adam: Dr. Toygar Akman ve 65 Yıllık Dostum: Hacı Ahmet Taşçıoğulları’dır. Yazar, birkaç kişiyi şu şekilde tasvir etmiştir:

Prof. Dr. Lûtfi Biran, yazarın üniversite hocasıdır ve onu şu şekilde aktarmıştır:

“... Kısaya yakın boyunu taçlandıran (ve sağ omuzuna doğru belli-belirsiz eğik duran) dolikosefal³⁹¹ başı, ilk başta fevkalâde zeki bir kimse olduğunu telkin eden ve kaşlarını kaldırdığında birbirine paralel pekçok çizgiyi ortaya çıkaran yüksek bir alına sâhipti... Hafif briyantinli seyrelmiş saçları, itinalı bir tarağın tanzim ettiği paralel fakat sık sıralar hâlinde başının iki yanına yapıştı. Başının

³⁹¹ dolikosefal baş: Yüksekliği eninden daha büyük, ince uzun baş.

tepesinde saç niyetine ancak özenle uzatılmış birkaç kıl bulunmaktaydı. Hörmetlice fakat düzgün şekilli kulakları yüzüne cepheden bakıldığında başının yanlarında iki çizgi şeklinde görünüyordu. İri gözlerinin belli belirsiz şehlâlığı ona bir başka türden sevimlilik bahşetmekteydi. İnce dudakları, esmer teninden daha koyu ve hafif mora meyleden bir renkteydi...”³⁹²

Yazar bu anlatımında, Prof. Dr. Lûtfî Biran’ın yüzünü zihnimizde canlandırabilmemiz için onun yüzünü en ince ayrıntısına kadar anlatmıştır. Ayrıca bu anlatımıyla yüz hatlarındaki farklılıkların dikkat çekiciliğini ortaya koymuştur. Prof. Dr. Lûtfî Biran’ın kusur gibi görünen bu farklılıklarının onu diğer insanlara daha da yaklaştırabildiği söylenmiştir. Yazar, onun bu halini sevimli bulduğunu dile getirmiştir.

İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinin ilk kadın dekanı olan Nüzhet Gökdoğan’ı eşi sayesinde yakından tanıma fırsatı bulan yazar, onu şekilde aktarmıştır:

“Hocalığı yanında müdebbir, çok uzak görüşlü, zâbit bir idâreci ve üniversite içi ince siyâseti ve ilişkileri herhangi bir kimsenin cesâret edemeyeceği kadar olağanüstü bir beceriyle sürdüren, irâdesine karşı gelinmesinden ise aslâ vaz etmeyen kuvvetli bir şahsiyetti.”³⁹³

Yazar, bu anlatımında Nüzhet Gökdoğan’ın öğreticiliğinin yanında planlı oluşunu, öngörü yeteneğini, insanlar arasında dengeli ilişkiler kurabilmesini takdir etmiştir. Aynı zamanda onun, bu ilişkiler içerisinde kendi doğrularını her şeyin üzerinde tutmasını da bir güç göstergesi olarak görmüştür. Yazar, Nüzhet Gökdoğan’a duyduğu hayranlığın neticesinde hakkında övgü dolu sözler sarfetmiştir. Burada fiziki portre örneğine rastlanmamıştır.

Kitapta, anıların içinde yer alan portrelere genellikle çok yer verilmemiştir. Yazar, bazı anılarını farklı kişilerde tekrar etmiştir. Bazı yerlerde yazar, kendinden daha fazla söz etmiştir. Kitapta, ruhsal özellikler genellikle daha fazla aktarılmıştır.

³⁹² **Portreler, Hatıralar**, 2001, s. 93-94.

³⁹³ **a.g.e.**, s. 132.

Fiziksel özelliklere, ruhsal özellikler kadar çok yer verilmemiştir. Kitapta bahsi geçen kişilerle ilgili yaşanan kötü anılar da aktarılmıştır. Bu durum bazen o kişiye bir serzenişte bulunmak gibi olmuştur. Bu bölümlerde eleştirel bir dil kullanılmıştır. Bu eleştiriler genellikle olumsuz olmuştur. Kitap; anı kitabı olmasına rağmen seçilen kelimeler, matematik ve fizik terimlerinin kullanımı kitapta kullanılan dili biraz ağırlaştırmıştır. Bu durum kitabın akıcılığını da önlemiştir. Kitapta bilgi vermek amacı da olduğu için bu bölümlerde açıklayıcı bir anlatım kullanılmıştır. Bununla birlikte bu bölümlerde resmî bir dilin hâkim olduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak bu bölümlerin akademik bir düzen içinde yazılmış olduğu da gözlemlenmiştir. Kitapta portre aktarımından çok anı anlatımı yapıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle de kitabın bilgi aktarmak amaçlı olan yerleri haricindeki bölümlerde genelde öznel bir anlatım kullanılmıştır. Kitapta resmî bir dil kullanılması ve yazıların bir kısmının da dipnotlarla aktarılmış olması sebebiyle kitap, akademik portre kitapları içinde yer almıştır. Bununla birlikte anılar da aktarıldığı için kitap, anı-portre kitapları grubuna alınmıştır. Ayrıca kitapta anlatılanlar yazar tarafından tanınan kişiler olduğu için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları içine dahil edilmiştir. Bunların dışında kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için de adında portre sözcükleri geçen kitaplar grubuna koyulmuştur.

**2.47. Bedii Faik Akın, Matbuat Basın Derkeen... Medya, C.I³⁹⁴
; Bedii Faik Akın, Matbuat Basın Derkeen... Medya,
C.II³⁹⁵; Bedii Faik Akın, Matbuat Basın Derkeen...
Medya, C.III³⁹⁶; Bedii Faik Akın, Matbuat Basın
Derkeen... Medya, C.IV³⁹⁷**

Yazar, bu dört ciltlik kitabı anılarını anlatmak için yazmıştır. Bu eserlerde 1940'ların Babiâli'sine yer verilmiştir. Dört ciltlik kitabın ilk cildine, İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Türkiye'nin genel durumunu anlatılarak başlanmıştır. Kitapta dönemin Türkiyesinin içinde bulunduğu siyasi koşullar, yaşanan sosyal ve ekonomik sıkıntılar, halkın bu durumlar karşısındaki tutumu anlatılmıştır. Gazeteci olan yazar, bu kitapta Türkiye'nin savaş bittikten sonra izlediği siyasetten, bu dönemde başta bulunan ya da Türkiye gündeminde önde olan kişilerinden, yayım dünyasından, oradaki olaylardan ve kişilerden bahsetmiştir. Bu kişilerin bir kısmı edebiyatçı, bir kısmı gazeteci, bir kısmı da siyasetçidir. Burada edebiyatçı olan bazı kişiler aynı zamanda siyasi alanda da bulunan kişilerdir. Yazar, bu kişileri yakından tanımaktadır. Kitapta asıl anlatılmak istenen ise dönemin gazete, dergi ve basım alanındaki durumları, ilerlemeleri, yazılarıdır. Bununla birlikte bu yazıların veya kişilerin topluma etkisi ve o çevredeki kişilerin tutumlarıdır. Yazar, kitabın dört cildinde de anılarını anlatırken bir yerde anlatımı durdurup portre başlığı koyarak bazı kişilerden bahsetmiştir. Bu kişiler birbiri ardına verilmemiştir. Anılar anlatırken kişilerden yeri geldikçe bahsedilmiştir. Bunun sebebi anlatılan olay içerisinde o kişiyle ilgili ayrıca bir başlık açılması gerekmesi ve o dönemde yer alan o kişiyle

³⁹⁴ Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C:I³⁹⁴, İstanbul, Doğan Kitap, 2001, 253 sayfa.

³⁹⁵ Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C:II³⁹⁵, İstanbul, Doğan Kitap, 2001, 269 sayfa.

³⁹⁶ Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C:III³⁹⁶, İstanbul, Doğan Kitap, 2002, 262 sayfa.

³⁹⁷ Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C:IV³⁹⁷, İstanbul, Doğan Kitap, 2003, 256 sayfa.

ilgili detaylı bir bilgi verilmek istenmesi olduğu tespit edilmiştir. Dört ciltlik kitap, birbirinin devamı niteliğindedir. Birinci ciltten sonraki kitaplarda bir önceki ciltte nerede kalındıysa yeni bir başlık oluşturulmadan anlatılmaya devam edilmiştir. İlk ciltte sekiz kişinin ayrı portresi yapılmıştır. Bu kişiler: Ziyad Ebüzziya, Nadir Nadi, Cihad Baban, Fikret Karakoyunlu, Ercüment Ekrem Talu, Peyami Safa, Burhan Felek ve Nizamettin Nazif'tir. İkinci ciltte üç kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Ali Naci Karacan, Yusuf Ziya Ortaç ve Doğan Nadi'dir. Üçüncü ciltte iki kişiden bahsedilmiştir. Bunlar: Falih Rıfkı Atay ve Nurullah Ataç'tır. Dördüncü ciltte ise bir kişiden bahsedilmiştir. Bu kişi Hasan Âli Yücel'dir. Bu dört ciltlik kitapta hem edebiyatçı olup hem eser veren hem de portresi verilmiş kişiler: Nadir Nadi, Cihad Baban, Ercüment Ekrem Talu, Peyami Safa, Burhan Felek, Nizamettin Nazif, Yusuf Ziya Ortaç, Falih Rıfkı Atay, Nurullah Ataç ve Hasan Âli Yücel'dir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Cihat Baban için şunları aktarmıştır:

“Hayli, şişman bir gövdesi vardı. Ellerinden başka şişmemiş bir yer bırakmamaya çok özenmiş bir şişmanlıktır bu!

...

Böyle bir fizik çoğu zaman bir tontonluk, bir sevimlilik ifadesidir ve Cihat Baban'da da bu pek kolay böyle olabilirdi ama, o, sevimli olmaktan adeta korkar ve sevimlik yerine kendisinden korkulmasını yeğlerken, ne mümkün..

Hırs, özellikle siyasî hırs, Cihat Baban'dan adeta taşar. Kaleminden kâğıtların üzerine, gövdesinden muhataplarının üzerine ve ruhundan kendi benliğinin üzerine seller gibi akar ve taşar...”³⁹⁸

Yazar, burada Cihad Baban'ın şişman olduğunu söylerek onu anlatmaya başlamıştır. Genellikle tombul insanların sevimli göründüklerini belirten yazar, Cihad Baban'ın ise sevimli görünmemek için elinden geleni yaptığını dile getirmiştir. Ayrıca onun çok hırslı bir insan olduğundan söz edilmiştir. Bu anlatımda cümlelerin sayısı çok olsa da ruhsal ve fiziksel portre örnekleri kısadır.

³⁹⁸ **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C:I, 2001, s. 67-68.

Yazar, Ercüment Ekrem Talu için şunları dile getirmiştir:

“Ercüment Ekrem’in tatlı bir anlatışı ve anlatırken gerek görürse, harika bir taklit yapışı vardı. Öğrencileri bu yüzden onu hep tatlı bir olay dizisi içinde hatırlarlar. Bu dizide kabartmalı bir iz bırakmaktan çok, buğulu, pastel renklerle tatlanmış bir sessiz karakter vardı.

...

... Ercüment Ekrem, kalıp adamı değil, sohbet adamıydı. Büro adamı değil, meşveret adamıydı ve ciddiyeti bile kolayca alaya alabilen bir mizah adamıydı.”³⁹⁹

Yazar, bu anlatımında Ercüment Ekrem Talu’nun çok başarılı taklitler yaptığından bahsetmiştir. Bununla birlikte burada onun ruhsal portresi aktarılmıştır. Onun sessiz bir adam olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca resmî bir insan olmaktan uzak, sohbeti ve gülmeyi seven biri olduğu söylenmiştir. Burada onunla ilgili fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Peyami Safa’dan şu şekilde söz etmiştir :

“O kadar çelimsiz ve ince bedenden, bu kadar kalın ve etkili bir ses çıkması, insanı hemen şaşırtır.

Peyami Safa’ya ilk karşılaşmada, muhatabının ilgisini çekme avantajı sağlayan birinci unsur bence sessiydi. Çiseleme beklerken birden boşanan sağanak gibi, damla umarken birden fışkıran musluk gibi, insanı irkiltten bir sestir bu! Tabii o kalınlığı, kelime kabalığı yerine, seçilmiş bir söz inceliğinin ve düşündürücü bir cümle yapısı ustalığının emrine de verirseniz, Peyami Safa’daki konuşma üstünlüğünü anlamak daha da kolaylaşmış olur!”⁴⁰⁰

Burada yazar, Peyami Safa’nın sesine dikkat çekmeye çalışmıştır. Onun sesi ve fiziki yapısı arasında fark olduğu söylenmiştir. Onun ince ve güçsüz görüntüsüne rağmen sesinin güçlü ve incelikli yapısının hemen fark edildiğinden söz edilmiştir. Onun konuşma konusunda bir üstat olduğu ifade edilmiştir. Bu anlatımda çok kısa fiziksel portre örneği aktarılmıştır. Ruhsal portre özelliği ise bu anlatımın içinde tespit edilememiştir.

³⁹⁹ a.g.e., s. 129-130.

⁴⁰⁰ a.g.e., s. 185.

Yazar, Yusuf Ziya Ortaç için şunları söylemiştir:

“Gerçekten tatlı bir insandı. Yazdığı kadar değilse de gene de çok güzel konuşurdu. Bence emsalinde ve akranlarında pek az görülen bir meziyeti, dinlemesini de konuşmak kadar iyi bilmesidir.”⁴⁰¹

Bu anlatımında yazar, Yusuf Ziya Ortaç’ın sevimli bir insan olduğunu özellikle belirtmek istemiştir. Ayrıca çok güzel konuştuğu da dile getirilmiştir. Bunlarla birlikte onu akranlarıyla karşılaştıran yazar, Yusuf Ziya Ortaç’ın akranlarına kıyasla karşısındaki kişiyi dinlemeyi bildiği söylenmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir. Ruhsal portre örneğinin de bu anlatımda oldukça kısa olduğu gözlemlenmiştir.

Yazar, Falih Rıfkı Atay’ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Falih Rıfkı, en az yazarlığı kadar güçlü bir sohbet adamıydı. Yakınlarında olabilenlerin hepsi, ‘Acaba yazısı mı daha güzel, yoksa sohbeti mi?’ diye daima bocalamışlardır. Bir meydan hatibi hiç değildi, aslında biraz sıkılgandır da... Ama ikili üçlü ve eğer bir dost meclisinde ise, hatta isterse beşli onlu olsun, sohbetlerinde ‘kâbına erişilmez’ denilen sınıftan olduğu mutlaktır. Müthiş bir anekdot hafızası da vardır. Olayları, o gün yaşamışçasına anlatabilmesi biraz da bu gücünden geliyordu. Tam bir nüktedandı. Ona göre espri, zorlamayla hemen kırılan bir sırçadır ve hele hoşsohbetliğin taklitten güç alan bir zoraki espriye yönelmesine hiç katlanamaz.”⁴⁰²

Yazar, burada Falih Rıfkı Atay’ın sohbetinin güçlü olduğundan söz etmiştir. Onun güçlü hafızası sayesinde birçok konuyu hatırladığı ve sanki olayları yeni yaşamış gibi aktardığı söylenmiştir. Ayrıca onun espri anlayışının çok gelişmiş olduğundan bahsedilmiştir. Espriyi çok önemseyen Falih Rıfkı Atay’ın zorla yapılan espiriden de hiç hoşlanmadığı ifade edilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Nurullah Ataç için şunları aktarmıştır:

⁴⁰¹ Matbuat Basın Derkeen... Medya, C:II, 2001, s. 196.

⁴⁰² Matbuat Basın Derkeen... Medya, C:III, 2002, s. 84-85.

“Gülerken dahi kızgın bakar. Kaşıkla verip sapıyla çıkarır gibi, ağızyla güler, gözleriyle hemen geri alır sanki.

Bu çehreyle, aksilik kazanmış gibi, terslik renk ve sıkıntı ten olmuş gibidir ama gene de itici değildir. Korkutucu hiç değil, biraz saydıcı, biraz da duraksatıcıdır.”⁴⁰³

Bu anlatımda yazar, Nurullah Ataç’ı sert bir şekilde eleştirerek başlamıştır lakin sona doğru eleştirisini yumuşatmıştır. Onun gülerse bile kızgın baktığı, insana bir iyilik yaparken sanki aynı zamanda ondan bunu hemen geri alan bir tavır içinde olduğu dile getirilmiştir. Aksiliğin Nurullah Ataç’ta can bulduğunu söyleyen yazar, bu görünüşe rağmen onun korkutucu ya da itici biri olmadığından söz etmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilememiştir.

Yazar, Hasan Âli Yücel’i şu şekilde dile getirmiştir:

“Neşeli bir insandı. Bütün o ciddî görünüşü, daima koyu renkli itinalı giyinişi ve delici bakışlarına rağmen, bulunduğu her çevreye neşe vermiştir. ‘Böylece büyükle büyük, küçükle küçük olmak’ deyimini tam onun için biçilmiş gibidir.”⁴⁰⁴

Yazar, burada Hasan Âli Yücel’in giyiminin ve duruşunun ciddi olmasına rağmen neşeli bir insan olduğundan söz etmiştir. Onun etrafına her zaman olumlu enerji aktaran bir yapısı olduğu söylenmiştir. Ayrıca onun herkesin seviyesine inebildiği ve böylece insanlarla arasındaki ilişkilerde bir denge sağladığı ifade edilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilememiştir.

Kitapta yazar, anılarını dile getirirken bu anlatımı durdurup portre başlığı ile kişileri aktarması birçok anı-portre kitabından farklı olmasını sağlamıştır. Portre başlığı dışındaki bölümlerde de kişilerden bahsedilmiştir ama bu kişilerle ilgili portre özellikleri tespit edilememiştir. Kitapta; kişilerle olan anılar, kişilerin topluma olan

⁴⁰³ a.g.e., s. 203.

⁴⁰⁴ Matbuat Basın Derkeen... Medya, C:IV, 2003, s.165.

katkıları ve onlarla nasıl tanışıldığı aktarılmıştır. Dönemin siyasi çerçevesi içinde anlatılan kişilerin siyasi kimliklerine de az çok değinilmiştir. Hatta bu dönem içinde kişilerin yaşadığı siyasi problemler de anlatılmıştır. Yazar, bazı kişileri anlatırken genel özelliklerini vermesi dışında onların resmini çizdiğini ya da fotoğrafını çektiğini söyleyerek portrelerini anlatması dikkat çeken bir özellik olmuştur. Kitapta genellikle yazar, portresini çizdiği kişilerin hem fiziksel hem de ruhsal portrelerinden söz etmiştir. Lakin kitapta bazen hem ruhsal hem de fiziksel portre bir arada aktarılırken bazen de ya ruhsal ya da fiziksel portrelerden biri tercih edilip aktarılmıştır. Buna ek olarak kitapta genellikle ruhsal portre örneği aktarıldığı tespit edilmiştir. Ancak ruhsal portre örneklerinin de aktarılan fiziksel portre örnekleri gibi genel ve kısa olduğu gözlemlenmiştir. Kitapta 1940'ların Türkiye'sindeki basım, yayım dünyası ve siyasi yapısının anlatılmış olması dönemin siyasi yapısı içinde basım dünyasının tanıtımına ışık tutmaktadır denebilir. Kitabın dili açık, anlaşılır ve akıcıdır. Kitapta genel olarak öznel bir anlatım hâkimdir. Yazar, kişilerle ilgili düşüncelerini aktarırken hiçbir çekince duymadan olumlu ya da olumsuz görüşlerini dile getirmiştir. Ayrıca yazar, anılarından bahsettiği için kitapta öyküleyici anlatım tarzına başvurulmuştur. Bu anlatımını sohbet havasında gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Fakat bazen bilgi aktarmak amaçlı cümleler de bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu gibi anlatımlarda da yazar, açıklayıcı anlatıma başvurmuştur. Bununların dışında kitapta hem edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına hem siyasetçiler anlatıldığı için kitap, siyasî portre kitaplarına hem de içinde bu iki grup dışındaki kişiler de anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitapta genellikle anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları grubuna alınmıştır. Bunun yanı sıra kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer almıştır.

2.48. Beşir Ayvazoğlu, Altın Kapı⁴⁰⁵

Bu kitap, dört bölümden oluşmaktadır. Kitap, yazarın kitabı yazmadan önceki son on yıl içinde kaleme aldığı makale, deneme ve bildirimlerinden oluşmaktadır. Bunların arasında da yayımlamak istediklerini bir araya getirmiş ve onları tekrar derlemiştir. Birinci bölüm “Mehmet Akif”, ikinci bölüm “Portreler”, üçüncü bölüm “Şehre Bakmak” ve dördüncü bölüm “Mütenevvia” adını almıştır. Bu kitaptaki portreler bölümü yazarın portrelerle ilgili olan “Defterimde Kırk Suret”, “Siretler ve Suretler” kitaplarına almadığı portrelerdir. Bu kitap yazarın üçüncü portre kitabıdır. Bu kitaptaki kişilerin bir kısmı “Aksiyon” dergisinde yayımlanmıştır. Kitapta araştırmalar da bulunduğu için akademik nitelikte bir kitaptır ve içinde dipnotlar da bulunmaktadır. Birinci bölüm “Akif”te beş başlık bulunur. Bu başlıklar: Safahat’ta Şiir Aramak, Akif ve İkbâl, Akif’in Musiki Anlayışı, Asım Şakir’e Göre Akif, İstiklal Marşı’dır. İkinci bölüm “Portreler”de sekiz başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar: Altın Kapı, Küflerimize Hayran Fransız: Pierre Loti, Gaspıralı İsmail Bey, İki Korku, Önce Şair, Sonra Asker: Mustafa Necati Karaer, Anadan Doğma Tarihçi: İlber Ortaylı, Gecikmiş Osmanlı: Muharrem Hilmi Şenalp, Nazan Bekiroğlu’dur. Üçüncü bölüm “Şehre Bakmak” ta altı başlık vardır. Bu başlıklar: Su Zevki; Çeşme Estetiği, Bir Ramazan Gecesi Dolmabahçe’de, Mostar’da Dirilen Cami, Edebiyatın Penceresinden Eyüp, Sünbül Sinan’ın Ruhu, Paris’i Görmek’tir. Dördüncü bölüm “Mütenevvia”da on başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar: Mevlana, Tasavvuf ve Moğollar, Mevlana ve Osmanlı Estetik Dünyası, “Yağma-yı Sühan”, Edebiyat Adamı Olarak Erol Güngör, Bir Medeniyet Teorisi, Türkçe’nin Kaderi: Dünya Dili Olmak, İki Şeytan, Bir Düello Hikâyesi, Kerem ile Aslı, Sakala ve Bıyığa Dair’dir. Bu kitaptan sadece ikinci bölüm “Portreler” ele alınıp incelenmiştir. Bu bölümde yazarın hem tanıdığı hem de tanımadığı ama üzerine birçok araştırma yaptığı kişiler anlatılmıştır. Burada anlatılan kişilerin bazılarında kısaca biyografik bir tanım yapılmış ve doğdukları zamandan, aile yapısından bahsedilmiştir Mesela Mustafa Necati Karaer doğumdan itibaren anlatılmış; ailesi, yaşadığı dönem ve edebiyat

⁴⁰⁵ Beşir Ayvazoğlu, **Altın Kapı**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2001, 288 sayfa.

alanındaki çalışmalarından da bahsedimiştir. Bazılarında ise sadece belirli bir dönemden, mesela ülkede isim olarak var olmaya başladıkları dönemden itibaren alınmıştır. Örneğin Nazan Bekiroğlu'yla ilgili bölüm, onun edebiyat alanında var olduğu dönemden itibaren başlamıştır ve arada onun ailesi, nereli olduğu anlatılmıştır. “Portreler” bölümünün ilk başlığında “Altın Kapı” isminden bahsedilmiştir. Daha sonra tanımadığı ama araştırdığı Gaspıralı İsmail Bey'den söz etmiştir. “İki Korku” adlı yazısının içinde ismini dile getirdiği Bahtiyar Vahapzâde'yi anlatır. Kitabın “Portreler” bölümünde hem edebiyatçı olup hem eser veren hem de portre örneği bulunanlar: Gaspıralı İsmail Bey, Mustafa Necati Karaer ve Nazan Bekiroğlu'dur. Yazar, onlardan bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Nazan Bekiroğlu ile ilk tanıştıkları günü anlatan yazar, onu şu şekilde aktarmıştır:

“... Ayasofya meydanındaki çay bahçesinde otururken ilk konuştuklarımız bana onun bugüne sürgün edilmiş bir geçmiş zaman hanımefendisi olduğunu düşündürmüştür. Eski sanatlardan, Topkapı Sarayı'ndan, saray hayatından, şehzâdelerden, cariyelerden vb. bahsederken gözleri bir başka türlü parlıyordu. Doğup büyüdüğü ve hâlen yaşadığı Trabzon onun için herhangi bir taşra değil, “şehzâde taşrası”ydı. Hayretler içinde kalmıştım; sanki doğma büyüme İstanbulluydu ve taşrada Tanpınarca bir yoğunlukla derunî bir İstanbul hayatı yaşıyordu. Son derece ince bir duyarlığa ve zengin bir kültür birikimine sahipti; hikâyelerinde Osmanlı tarihine, kültürüne ve yaşama iklimine, aynı konulara ilgi duyan birçok yazarın aksine sevgiyle yaklaşıyor; o dünyada yabancı bir gezgin gibi değil, dilini konuşan, acılarını paylaşan, sevinçleriyle sevinen ve biraz da kusurlarını görmezden gelen bir dost olarak dolaşıyordu...”⁴⁰⁶

Yazar, burada Nazan Bekiroğlu'nun bugüne ait olmadığını hissettiğini, onun geçmişten geldiğini düşündüğünü söylemiştir. Onun Trabzon'da doğup orada yaşamasına rağmen sanki İstanbullu gibi konuşup davranmış olmasının şaşırtıcı olduğundan bahsedilmiştir. Nazan Bekiroğlu'nun duyarlı, nazik ve kültür birimi çok zengin olduğundan söz edilmiştir. Bu anlatımda genel bir ruhsal portre aktarılmıştır. Burada fiziksel bir portre örneğine rastlanmamıştır.

⁴⁰⁶ Altın Kapı, 2001, s. 127.

Kitapta hem tanınan hem de tanınmasa da üzerine nitelikli araştırma yapılan kişiler yazılmıştır. Yazar tarafından tanışılmadan araştırma yapılarak yazılanlar için çok az portre örneği vardır. Bunlardan birkaçı portre niteliğinde sayılabilmektedir. Ancak yazar tarafından tanışma fırsatı bulunan kişiler için daha geniş tasvir yapıldığı görülmektedir. Kitapta bulunan portre örnekleri ruhsal portre örneği niteliğindedir. Bununla birlikte kitapta fiziksel portre örneği tespit edilememiştir. Kitap, akademik portre niteliğinde olmasına rağmen dili resmî değildir. Ancak yazarın diğer iki kitabında olduğu gibi bu kitabında açıklayıcı bir anlatım tarzı kullanılmıştır. Bu tarzın tercih edilme sebebinin yazarın bilgi öğretme amacı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yine kitabın bazı bölümlerinde öyküleyici bir anlatımın da etkili olduğu gözlemlenmiştir. Kitabın genelinde öznel bir anlatım tarzı hâkimdir. Bununla birlikte kitabın dili açık, anlaşılır ve akıcıdır. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına ve edebiyatla siyaset çevresi dışındaki kişiler de anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitabın dili ve düzeni akademik bir çalışma şekline sahip olduğu için kitap, akademik portre kitapları içinde yer almıştır. Ayrıca kitapta kişilerin hayatlarından da belirli bir düzen içinde bahsedildiği için kitap biyografi-portre kitapları arasına koyulmuştur. Bunlara ek olarak kitapta yazar tarafından tanınan kişiler için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları ve tanışılmadan da araştırılarak yazılmış kişiler de olduğu için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubuna yerleştirilmiştir.

2.49. Güneş Karabuda, Zaman Bahçesinden Portreler⁴⁰⁷

Yazar, bu kitapta elli yıl boyunca rastladığı insanları anlatmıştır. Bu nedenle de kitabın adı “Zaman Bahçesinden Portreler” olmuştur. Tanıtılan bu kişiler anlatılmazsa ve kalıcı hale getirilmezse hayatın anlamsız ve renksiz olacağı düşünüldüğü için bu kitap yazılmıştır. Yazarın mesleği gazetecilik ve fotoğrafçılıktır.

⁴⁰⁷ Güneş Karabuda, **Zaman Bahçesinden Portreler**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, 178 sayfa.

Ayrıca yazar, televizyonda program yapmış ve belgesel de çekmiştir. Bununla birlikte yıllarca yurt dışında çalışmış ve birçok farklı insanla tanışma fırsatı bulmuştur. Bu sebeple anlatılan kişilerin çoğu yabancıdır. Kitapta anlatılan kişilerin çoğu yakından tanınmaktadır. Bir kısmı ile de yazarın mesleği gereği bir arada bulunulmuştur. Kitapta anlatılan kişilerin isimlerinin hemen altında genel de yazar tarafından çekilen ya da Sida Press tarafından çekilmiş portre fotoğraflarına ya da o kişilerin tek oldukları boydan fotoğraflarına yer verilmiştir. Ayrıca anlatılan kişinin fotoğrafı, yazarın kendisi ya da Sipa Press tarafından çekilmemişse o kişinin de bir şekilde fotoğrafı bulunup koyulmuştur. Kitaptaki başlıklar ise yazarın anlatılan kişiyi yansıtacağını düşündüğü sıfatlar ya da cümlelerle oluşturulmuştur. Kitapta edebiyatçı, ressam, siyasetçi, fotoğrafçı, araştırmacı, aydın, diplomat gibi birçok farklı alanlardan ve kültürlerden kişiler anlatılmıştır. Kitapta toplam otuz bir kişiden bahsedilir. Bu kişilerin yirmi ikisi yabancı, dokuzu Türk'tür. Bu kişiler: Pablo Neruda "Neruda Burada! Şimdi ve Her Zaman!", Ağa Han "Altınla Tartılan Adam", İlhan Koman "Sanat Denizinde Bir Kaptan-ı Derya", Aung San Suu Kyi "Burma'da Bir Kadın Kahraman", Salvador Dali "Dahi + Deli = Dali", Cengiz Aymatov "Kırgızların Aksakalı", Jean Rostand "Kurbağalı Evde Bir Bilge Yaşardı", Harald Edelstam "Yürekli Bir Diplomat", Ara Güler "Fotoğraf O'ndan Sorulur", Wifredo Lam "Küba'dan Paris'e, Uzun ve Güzel Bir Öykü", Olof Palme "Makbul ve Maktul Başbakan", Yaşar Kemal "Çukurova Kadar Sıcak Bir Yürek", Romeo Martinez "Fotoğraf Sanatının "Guru"sü, Han Suyin "Çin'i En İyi O Anlatır", Salvador Allende "Şili'nin Şehidi", Mübin "Monparnasse'tan Mübih Geçti", Edita Morris "Hiroşima'nın Beyaz Çiçeği", Kral Hüseyin "Küçük Kral", Münevver Andaç "İsmi Gibi Aydın", Kipling Jiregari "Eski Yamyamlar Çevreci Oldu", Kosta Daponte "Pariste Bir İstanbullu", Delia Del Carril "Minik Dev Karınca", Ahmet Ertegün "New York'un Paşası", Fidel Castro "Dışarıda Castro, İçeride Fidel", Jacques Prevert "Paris Şairi", Ingrid Bergman "Casablanca'da Bir Yıldız Doğdu", Rolf Blomberg "Gezginler Gezgini", Gökşin Sipahioğlu "Mösyö 'Sipa", Nelson Mandela "Kara Afrika'nın Yüzakı", Elisabeth & Fernando "Hüzünlü Bir Şili Öyküsü", Onat Kutlar "Öyküler Yarım Kaldı"dır. Bu kişilerin hepsinde portre örneği yoktur. Bu kitapta edebiyatçı ya da edebî eser veren kişiler arasında olanlar Yaşar Kemal ve Onat Kutlar'dır. Yazar, onları şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, yakından tanıdığı ve birlikte vakit geçirme fırsatı bulduğu Yaşar Kemal'i şu şekilde anlatmıştır:

“Yaşar’la olan dostluğumuz kırk küsur yılı rahatlıkla bulur. Onunla her karşılaşmamda, sanki antidepresyon hapları yutmuş gibi olur, yaşamın merceğinden yeniden baktığımda her şeyin olumlu yönde netleşip, berraklaştığını görürüm.”⁴⁰⁸

Yazar, Yaşar Kemal’den bahsettiği bu anlatımında dostu ile beraber geçirdiği sürenin sonunda onun kendi üzerinde yarattığı etkisinden bahsetmiştir. Onun bu etkisiyle yazar, yeniden gözden geçirdiği dünyasındaki iyileşmenin, aydınlanmanın, geleceğinin öngörülebilir olmasının kendisine iyi geldiğinden söz etmiştir. Burada yazar, Yaşar Kemal’in ruhsal özelliğini dile getirmiştir. Onun fiziksel portresini bu anlatımda rastlanmamıştır.

Yakından tanınan bir başka kişi ise Onat Kutlar’dır. Onun hakkında da yazar, şunları söylemiştir:

“Onat’la ilk kez, Sinematek’in kuruluşundan sonra, 60’lı yılların ortasında karşılaşmıştım. Ortak dostumuz Hüseyin Baş tanıştırmıştı bizi. Kıvrak zekâsı, bariton sesi ve gevrek kahkası ilgimi çekmişti. Gel zaman git zaman ilerleyen dostluğumuz süresince, onun ne kadar duyarlı, esprili, yaşamımda rastladığım en hoşsohbet insanlardan biri olduğunu anlamıştım...”⁴⁰⁹

Yazar, bu anlatımında Onat Kutlar’ın, ilk tanıştığı anda ilgisini çeken başta zekası olmak üzere bazı özelliklerinden bahsetmiştir. Sonrasında bu ilgi ile başlayan dostluklarının ilerlemesi sonucunda ise Onat Kutlar’ın zekasının da etkisiyle duyuşal yeteneklerinin ne kadar gelişmiş olduğunu idrak edişini dile getirmiştir. Yazar, Onat Kutar için de ruhsal portre örneği vermiştir. Ancak bu portre örneğinin, daha genel

⁴⁰⁸ Zaman Bahçesinden Portreler, 2001, s. 66.

⁴⁰⁹ a.g.e., s.172.

bir anlatım özelliğine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu anlatımda, fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Kitapta, daha çok anılar üzerinde durulduğundan portre örneği çok fazla aktarılmamıştır. Kitaptaki portreler de daha çok ruhsal tasvirler üzerinden olmuştur. Bu tasvirler de kişiler hakkında yeterli bilgi edinilmesini sağlamamaktadır. Daha çok yazarın o kişiler hakkındaki düşünceleri öğrenilmiştir. Kitapta, kişilerin fiziksel portresi ise çekilen fotoğraflarla verilmeye çalışılmıştır. Kitapta biyografi niteliğinde bir anlatıma rastlanmamıştır. Fakat kitap; yazarın o kişilerle karşılaşmasını, tanışmasını ya da anlattığı kişiyle ilgili anılarını içermektedir. Bu nedenle kitap anı-portre kitabı içine dahil edilmiştir. Kitap, merak edilen bazı kişileri de içinde barındırdığı ve farklı anılar sunduğu için hem sürükleyici bir anlatım içermekte hem de akıcı bir dil sunmaktadır. Bununla birlikte yazar, tanıdığı kişileri aktardığı için de öznel bir anlatım kullanılmıştır ve kişiler hakkındaki anlatımlar üç dört sayfayı geçmemiştir. Kitapta edebiyatçılardan, siyasetçilerden ve bu iki grup dışındaki kişilerden de bahsedildiği için kitap, hem edebî portre kitapları hem siyasî portre kitapları hem de edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Kitapta anlatılanlar yazar tarafından tanınan kişiler olduğu için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer almıştır. Ayrıca kitabın başlığında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasına alınmıştır.

2.50. Hüseyin Cahit Yalçın, Tanıdıklarım⁴¹⁰

Bu kitaptaki yazılar, 1936 yılında “Yedigün” dergisi için haftalık yazılmıştır. Yıllar sonra Ömer Faruk Şerifoğlu tarafından yazılar toplanıp kitap haline getirilmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın, edebiyat çevresinde bulunduğu zamanları “Edebî Hatılar” adı altında anlatmıştır ve bu kitabında edebiyatçılardan bahsetmiştir. Yazarın “Edebî Hatılar” adlı eseri, altıncı sırada alınmış ve incelenmiştir.⁴¹¹ Bu yazılarında ise yazarın siyaset içinde uzun yıllar bulunmasından dolayı siyasetçiler

⁴¹⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, **Tanıdıklarım**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, 180 sayfa.

⁴¹¹ bkz. Hüseyin Cahit Yalçın, **Edebî Hatıralar**, İstanbul, Akşam Kitaphanesi, 1935.

anlatılmıştır. Buna ek olarak kitapta anlatılanlardan ikisi de edebiyat çevresinde yer almaktadır. Yazar, buradaki kişilerin hepsi ile tanışmıştır. Bu yazılarda kişilerle ne zaman ve nasıl tanışıldığından genellikle bashedilmiştir. Kitapta, yazarın siyasi anıları anlatılmıştır. Bunun dışında portreler ile dönemin siyasi ve toplumsal yapısını anlamak mümkün olmaktadır. Kitap hazırlanırken birkaç ekleme yapılmıştır. Bunlar: Başlıklar için kişilerin isimlerinin kullanılması, kişilerin portre fotoğraflarının ve farklı birkaç fotoğrafının daha kitaba eklenmesi ve de dergiden alınan karikatürlerin kitaba koyulması şeklinde olmuştur. Özellikle portre fotoğraflar anlatılan kişilerin başlığından önce koyulmuştur. Kitapta toplam otuz iki başlık yapılmıştır. Bu başlıkların bir tanesinde birden çok kişi anlatılmıştır. Bu başlık “İlk Meclisten Bazı Simalar”dır. Kitaptaki başlıkların hepsi sırayla: Enver Paşa, Talat Paşa, Cemal Paşa, Ziya Gökalp, Ahmet Rıza Bey, Mithat Şükrü, Sait Halim Paşa, Küçük Sait Paşa, Hüseyin Hilmi Paşa, Bahattin Şakir, Hacı Adil Bey, Ubeydullah Efendi, Ömer Naci, Halil Bey, Lütfi Fikri, Karasu Efendi, Ağaoğlu Ahmet, Ahmet Nesimi, Babanzade İsmail Hakkı, Salah Cimcoz, Buşo ve Gümülcineli İsmail, Bolu Mebusu Habib Bey, Seyid Bey, Kozmide, Tokat Mebusu İsmail Paşa, İsmail Hakkı Paşa, Musa Kazım Efendi, Hallacyan Efendi, Emrullah Efendi, Şükrü Kaya, İlk Meclisten Bazı Simalar ve İkinci Wilhelm’dir. Burada bahsi geçen kişilerden ikisi edebiyatçıdır ve eserleri bulunmaktadır. Ayrıca bu kişilerin portreleri de aktarılmıştır. Bu kişiler: Ziya Gökalp ve Ömer Naci’dir. Yazar, bu kişileri şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Ziya Gökalp için şunları dile getirmiştir:

“Onda en evvel göze çarpan şey mahviyeti ve tevazuu idi. Kılığı, kıyafeti de ruhundaki bu sadelik ile mütevizin bulunurdu. Halinde bir gün Türk gençliğinin ve Türklük idealinin canlanmasında ve şuur kesbetmesinde en birinci rolü oynayacak bir şahsiyeti gösterir hiçbir şey yoktu.

O, vatansız kimseler için daha ziyade, manâsız ve yavan bir şahsiyet gibi telâkki edilmek tehlikesine maruzdu. Çok lâkırdı etmezdi. Söyleyişi de tatlı değildi. Konuşmak onun için bir zahmet teşkil ediyor hissini verirdi.”⁴¹²

⁴¹² Tanıdıklarım, 2001, s. 57.

Yazar, bu anlatımında Ziya Gökalp'in kendi kusurlarının farkında olduğundan ve davranışlarında büyüklük göstermemesinden söz etmiştir. Ayrıca bunların etkisiyle Ziya Gökalp'in dış görünüşündeki sadelikten bahsedilmiştir. Onu bu sade görünüşüne rağmen bir nesle Türklük şuuru hakkında öncülük ettiğini dile getirilmiştir. Bu mütevazı duruşunun, karşı fikrindeki kimseler tarafından onu basit göstermek için kullanıldığını söylemiştir. Bunların dışında Ziya Gökalp'in konuşmayı sevmediği de gözler önüne serilmiştir. Burada fiziksel bir portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Ömer Naci'yi şu şekilde aktarmıştır:

“Ömer Naci, tam şark ananesinin içinden fişkırışmış canlı bir ideal idi. Onun 19. ve 20. asır adamı olduğuna çok şahit isterdi. Şairliği derbederlik manasında almıştı. Biraz da seyyah bir derviş, bir peygamber ruhu taşıyordu. Onun neşrettiği iman, hürriyet ve kardeşlik ruhu idi. Belki daha eski zamanlarda gelse, dünya malını, mülkünü feda ederek bir kuru lokma ile çölde yaşayan zahitler gibi تنها bir yere çekilirdi.”⁴¹³

Yazar bu anlatımında, Ömer Naci'nin hayatın maddi değerlerini kendisi için değersizleştirdiğinden ve kendi manevi duygularını yeşerttiğinden bahsetmiştir. Bununla birlikte içinde yeşeren bu duygular ile insanlara manevi değerler üzerinden bir yol gösterici şair olmayı seçtiğini, gözlemlediği halleri dolayısı ile dile getirmiştir. Burada Ömer Naci için genel bir ruhsal portre çizilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Alınan örneklerde yazar tarafından kişilerin ruhsal portreleri gözlemlenmiş ve aktarılmıştır. Ancak kitapta siyasetçilerden bahsedilirken bazen fiziksel özelliklerin de verildiği gözlemlenmiştir. Buradaki örnekler, yazarın derin gözlem ve tasvir gücünün anlaşılması için yeterli sayılabilir. Buna ek olarak yazılarda olumlu analizlerinin yanında olumsuz analizlerin de çok olduğu gözlemlenmiştir. Yazarın,

⁴¹³ a.g.e., s. 93.

kullandığı kelimeler yazıldığı dönem için açıktır. Ancak günümüz Türkçesinde bazı kelimelerin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, bazı kelimeleri bilmeyenler için okuma anında zorluk çıkarabileceği düşünülmektedir. Yazar, kişilerle olan anılarını anlatırken arada aralarında geçen kısa diyaloglara da yer vermiştir. Bazen anıların içinde bahsi geçen kişilerin yaşadıkları ilginç olaylar da verilmiştir. Yazar, bu yazılarında genellikle yanlı bir taraf sergilemiştir. Olumlu ya da olumsuz düşünceler yazılarda saklanmamıştır. Kişilere yönlendirilen eleştiri okları bazen sert bir üslubun göstergesi olabilmıştır. Buna ek olarak yazar, bazen de anlatımında alaycı bir tutum da sergilemiştir. Bunların dışında kitapta siyasetçilerden bahsedildiği için kitap, siyasî portre kitaplarına ve edebiyatçılardan da bahsedildiği için kitap edebî portre kitapları grubuna alınmıştır ama aslı yeri siyasî portre kitaplarıdır. Çünkü yazarın bu kitabının, siyasî portreler içinde ele alındığında daha faydalı bir kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir. Ayrıca kitap anılarla bütünleştirilerek anlatıldığı için anı-portreler grubunda da yer almıştır. Bunların dışında yazar tarafından tanınan kişiler anlatıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına dahil edilmiştir.

2.51. Mehmet Nuri Yardım, Türk Şiirinden Portreler⁴¹⁴

Yazar, herkesin şiir yazmasından ve etrafta şair olarak dolaşmasından rahatsız olduğu için bu kitabı yazmıştır. Bu duruma itiraz etmiştir çünkü şiir yazan herkesin şair olamayacağını ve şiir yazmanın da kolay bir iş olmadığını düşünmektedir. Bu nedenle bu kitabı yazıp hem şairleri tanıtmak hem de onlar hakkında bilgi vermek istemiştir. Kitapta, hakkında konuşulacak ya da röportaj yapılacak şairin başlığının üst kısmına küçük portre fotoğrafları koyulmuştur. Kitap, üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölüme, “Türk Şiirine Genel Bir Bakış” ismi verilmiştir. Bu bölümde Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan günümüze kadarki şiirin genel yapısı ve durumu hakkında bilgi aktarılmıştır. İkinci bölüme, “Osmanlı Dönemi Türk Şiiri Soruşturması” ismi verilmiştir. Bu bölümde Osmanlı Dönemi’nde

⁴¹⁴ Mehmet Nuri Yardım, **Türk Şiirinden Portreler**, İstanbul, Burak Yayınları, 2001, 360 sayfa.

oluşturulan Türk şiiri ve bu şiirin günümüzdeki durumu ile ilgili bilgi verilmiştir. Burada yazar, Türk aydınlarına Klasik Türk şiirinin günümüz şiirine etkisinin nasıl olduğuna dair genel bir soru sormuştur. Onların verdiği cevapları da bu bölümde toparlanmıştır. Üçüncü bölüme ise “Konuşmalar” ismi verilmiştir. Bu bölümde, tanınmış şairlerle röportaj yapılmıştır. Bu bölümde iki farklı sistem kullanılmıştır. Birincisi tanınmış şairler hakkında araştırmacılarla röportaj yapılmıştır. İkincisinde 1985-2001 tarihleri arasında eser veren tanınmış şairlerin kendisiyle şiirleriyle ilgili röportaj yapılmıştır. Buradaki bazı röportajlar farklı gazete ve dergiler de yayımlanmıştır. Bu röportajlarda şairler; kimlerden etkilendiklerini, şiir yazmaya nasıl başladıklarını ve şiir anlayışlarını anlatmışlardır. Kitabın üçüncü bölümdeki röportajların bir kısmı, ele alınan şairleri yakından tanıyan kişilerle yapılmış röportajlardan oluşmaktadır. Bu nedenle bu kitapta sadece bu kısımlar incelenmiş ve tezimize dahil edilmiştir. Üçüncü bölümdeki diğer kısımlarda ise ya kişilerin şairlerle ilgili araştırmaları üzerine yapılmış röportajlarından oluşmuştur ya da kişilerin kendisiyle röportaj yapılmıştır. Dolayısıyla bu kısımlarda portre örneklerine rastlanmamıştır. Başka araştırmacıların yaptığı araştırmalar da tezimizin sınırlıkları dışında kalmaktadır. Çünkü yazar, kendisi araştırma yapıp yazmış olsaydı kabul edilebilirdi. Kitabın birinci bölümü “Türk Şiirine Genel Bir Bakış” toplam on beş başlıktan oluşmuştur. Bu başlıklar: Büyük Bir İmparatorluğun Muhteşem Şiiri, İhtişam ve Zarafet, Türkçeye Yöneliş, Şiiri Taçlandıranlar, Teşekkür Edebiyatı, Sultanü’ş Şuara, Halk Şairleri, Lâle Devri ve Nedim, Bir Yaşama Biçimi, Ozanların Coşkusu, Kuğunun Son Şarkıları, Tanzimat Sonrası, ve Milli Edebiyat, Halkla Bütünleşenler ve Cumhuriyet Şairleri’dir. İkinci bölümü “Osmanlı Dönemi Türk Şiiri Soruşturması” toplam on üç başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar: Osmanlı Dönemi Türk Şiiri, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Prof. Dr. Ali Alparslan, Prof. Dr. İskender Pala, Dr. Tahir Kutsi Makal, İlhan Geçer, Abdurrahim Balcıoğlu, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Cahit Uçuk, Gültekin Samanoğlu, Sedat Umran, Ziya Bakırcıoğlu ve Refet Köroğlu’dür. Üçüncü bölümü “Konuşmalar” toplam elli dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar: Yunus Üzerine Prof. Dr. Abdülkadir Karahan’la, Yunus Üzerine Vehbi Vakkasoğlu’yla, Fuzuli Üzerine Prof. Dr. Muhammed Nur Doğan’la, Cenap Şahabettin Üzerine Doç. Dr. Hasan Akay’la, Mehmet Akif Üzerine Halistin Kukul’la, Mehmet Akif Üzerine Muhsin İlyas Subaşı’yla, Yahya Kemal

Üzerine Dr. Muhtar Tevfikoğlu'yla, Yahya Kemal Üzerine Doç. Dr. Serdar Öztürk'le, Ahmet Haşim Üzerine Beşir Ayvazoğlu'yla, Nazım Hikmet Üzerine Prof. Dr. Birol Emil, Prof. Dr. İnci Erginün, Prof. Dr. Şerif Aktaş ve Prof. Dr. İsmail Parlatur'la, Haşim Nezihi Okay, Necip Fazıl Üzerine Prof. Dr. Orhan Okay'la, Necip Fazıl Üzerine Mehmet Kısakürek'le, Necip Fazıl Üzerine Mustafa Miyasoğlu'yla, Ziya Osman Saba, Fazıl Hüsnü Dağlarca, İlhan Geçer, Yüksel Serdengeçti Üzerine Abdurrahim Balcıoğlu'yla, Fahri Ersavaş, Cengiz Alpay, Fevzi Halıcı, Sedat Umran, Emin Dursun, Bekir Sıtkı Erdoğan, Osman Türkay Üzerine Prof. Dr. Necat Birinci'yle, Gültekin Samanoğlu, Abdurrahim Balcıoğlu, Mehmet Zeki Akdağ, Ayhan İnal, Sezai Karakoç Üzerine Osman Akkuşak'la, Abdullah Satoğlu, Yavuz Bülent Bakiler, Dr. Tahir Kutsi Makal, Erdem Bayazıt, Cahit Zarifoğlu, Salah Nevres, Ali Akbaş, Suphi Saatçi, Halistin Kukul, Dilâver Cebeci, Sadettin Kaplan, Nâzım Tektaş, Mustafa Miyasoğlu, Metin Önal Mengüşoğlu, Prof. Dr. Şahin Uçar, Mehmet Atilla Maraş, Özkan Yalçın, Ahmet Özdemir, Olcay Yazıcı, Sefa Kaplan, Nurullah Genç, Ekrem Kaftan ve Özcan Ünlü'dür. Bu kitabın üçüncü bölümündeki Haşim Nezihi Okay, Ziya Osman Saba ve Yüksel Serdengeçti Üzerine Abdurrahim Balcıoğlu'yla başlıkları ele alınmıştır. Bu kısımlarda anlatılan kişileri yakından tanıyan insanlarla röportaj yapılmıştır ve bu bölümlerde portre örnekleri bulunmaktadır. Yazar, bu bölümlerden bazılarını şu şekilde ele almıştır ve konuşulan kişiler anlattıkları şairleri şu şekilde tasvir etmiştir:

Ziya Osman Saba üzerine eşi ve çocuklarıyla röportaj yapılmıştır. Eşi onu şu şekilde anlatmıştır:

“Çok iyiydi, kolay kolay kızmazdı. Çocuklar onu yorardı. Çok yumuşak huyluydu, çocuklar eve geldiği zaman ona yapmadılarını bırakmazlardı. Çocukları dövmezdi.”⁴¹⁵

Bu röportajda Ziya Osman Saba'nın eşi, onun naif ruhunun aile içerisindeki mutluluğa bir vesile olduğunu göstermek istemiştir. Ayrıca onun az kızdığından ve

⁴¹⁵ **Türk Şiirinden Portreler**, 2001, s. 141.

iyi niyetli biri olduğundan bahsedilmiştir. Burada çok kısa bir ruhsal portre örneği tespit edilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Osman Yüksel Serdengeçti için yakını Abdurrahim Balcıoğlu ile röportaj yapılmıştır. Abdurrahim Bey, Osman Bey’i şu şekilde aktarmıştır:

“... Cesur tavırlı, orta boylu, esmer tenli, Osmanlı burunlu, iri siyah gözlü, kartal bakışlı, dik başlı yürüyen adam ise Serdengeçti Osman Yüksel’den gayrısı değildi...”⁴¹⁶

Bu anlatımda Osman Yüksel Serdengeçti’nin yakını onun fiziksel özelliklerini aktarmıştır. Onun orta boylu ve esmer tenli olduğu söylenmiştir. Ayrıca onun yüzüyle ilgili betimlemeler yapılmıştır. Bu betimlemelerde “Osmanlı burnu ve kartal bakışlı” benzetmeleri dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra onun çok kısa ruhsal özellikleri de belirtilmiştir ve onun cesur ve kendine güvenen bir kişilik olduğu dile getirilmiştir.

Kitabın isminde portre sözcüğü geçmesine rağmen kitapta yazara ait portre örneği tespit edilememiştir. Aktarılan örnekler de röportaj yapılan kişilerin cevapları içinde bulunan portrelerdir. Bu kitabın amacı şairleri tekrar hatırlatmak ya da unutulmasına müsaade etmemektir. Bu nedenle de kitapta, araştırmalar ve araştırmacıların çalıştıkları kişilerle ilgili röportajlar aktarılmıştır. Burada da şairlerin unutulmaması için üzerine konuşulan kişilerin küçük portre fotoğrafları verilmiştir. Bu yüzden de kitabın başlığında portre sözcüğünün kullanıldığı düşünülmektedir. Kitapta tespit edilen örnekler kısadır ve genellikle kişilerin ruhsal portreleri gözler önüne serilmiştir. Birkaç örnekte fiziksel portreye rastlanmıştır. Kitabın dili özellikle üçüncü kısımda röportaj olması sebebiyle de daha akıcı ve anlaşılırdır. Burada diyaloglar da olması sebebiyle sohbet havasında bir anlatımın hâkim olduğu gözlemlenmiştir. İlk kısımlar biraz daha bilgi verme odaklı olduğu için akıcılık yavaşlamaktadır. Burada daha çok açıklayıcı bir anlatım kullanıldığı tespit edilmiştir. Kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitapları grubuna ve

⁴¹⁶ a.g.e., s. 163.

edebiyatçı, siyasetçi dışındaki kişilerden bahsettiği için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Kitabın içinde kişilerle ve kişilerin yakınlarıyla yapmış röportajlar olduğu için kitap, röportaj-portre kitaplarına alınmıştır. Bununla birlikte kitapta yazar tarafından tanınan kişiler anlatıldığı için kitap, tanışıklılara dayanan portre kitapları içinde yer almıştır. Ayrıca kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplara dahil edilmiştir.

2.52. Kurtuluş Kayalı, **Türk Kültür Dünyasından Portreler**⁴¹⁷

Yazarın bu kitabı yazma amacı Türk kültür dünyasındaki bazı kişilerin karakterleri hakkında bilgi vermektir. Kitapta sosyal bilimcileri tanıtmak isteyen yazar edebiyat ve siyasetten de insanlardan bahsetmektedir. Kitap, bir derleme niteliğinde sayılabilir. Kitapta birçok yazarın tanınmış kişiler hakkında yazı yazmak için onların bilinen eserlerini tanıtmayı ya da eserleri üzerinden yorumlar yapılmayı tercih ettiği söylenmektedir. Ancak çok az yazarın önemli bir şahsın kişiliği hakkında yazı yazma cesaretini gösterdiği belirtilmiştir. Ayrıca insanların da o kişilerin nasıl biri oldukları ile ilgili bir merakı olmadığı da ifade edilmektedir. Yazar, portre yazmak için o kişileri yakından tanımak gerekmediğini, eserlerini de çok iyi analiz ederek o kişilerin ruh hallerini anlayabileceğimizi söylemektedir. Kitabın ön sözünde yazar, portre yazmanın zor olduğundan ve herkesin bunu beceremeyeceğinden söz etmiştir. Kişilerin eserleri ve yaptıkları hakkında bilgiler verilmiştir. Kitapta edebiyatçılar, siyasetçiler ve akademisyenlerden bahsedilmiştir. Kitabın başlığı her ne kadar portre sözcüğünü içerse de portre örneği sayılabilecek çok fazla örnek tespit edilememiştir. Kitapta birçok portre niteliğinde sayılabilecek kitap isimlerinden söz edilmiştir. Bu kitapların birkaçından örnek de kitaba koyulmuştur. Kurtuluş Kayalı'nın bu kitabında portre kitaplarından bahsedilen kişilerden bazıları: Nimet Arzık, Cemal Süreya, Refik Halit Karay ve Bedii Faik Akın'dır. Bunların dışında kitapta toplam on dört başlık vardır. Bu başlıklardan on bir tanesi ayrı ayrı kişiler için

⁴¹⁷ Kurtuluş Kayalı, **Türk Kültür Dünyasından Portreler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, 159 sayfa, (1. bs. 2002). Bu tezde kitabın 2014 baskısı kullanılmıştır.

oluşturulmuştur. Kişilerden bahsedilirken yazar, onlarla ilgili kendi fikirlerini beyan ettiği başlıklar kullanmıştır. Cemal Süreya için bir başlık oluşturulmamıştır. Hasan Âli Yücel'in de adı başlıkta olarak yer almamıştır. Bu nedenle onun ismi, parantez içinde bizim tarafımızdan belirtilmiştir. Bunun dışında “Dönekler” ve “Düşünsel Gelişmeyi Biraz Geç ve Güç Yaşayanlar” adlı iki farklı başlıkta genel konulardan bahsedilmekte ve birçok kişinin ismi geçmektedir. “Dönekler” başlığı altında zamanla görüşleri, düşünceleri değişen edebiyatçılardan bahsedilmiştir. “Düşünsel Gelişmeyi Biraz Geç ve Güç Yaşayanlar” da ise birbirini tanımadan ve anlamadan sert dille eleştirenler ve bazı değişimleri geç fark edenler anlatılmıştır. Ayrıca İdris Küçükömer için iki ayrı yan başlık oluşturulmuştur. Kitabın sonunda da “Flu Aydın Fotoğrafları” başlığı ile yazar, 1960 kuşağından başlayarak edebiyatçılar, edebiyat, çeviri ve okumalar hakkında genel bir eleştiri yazısı yazmıştır. Kitaptaki başlıklar şunlardır: Cemal Süreya, Aslına Rücu Eden Çetin Altan, “Dönekler”, Düşünsel Gelişmeyi Biraz Geç ve Güç Yaşayanlar, Bir Siyaset Adamı Olarak Bülent Ecevit'i Anlamayı Denemek, Siyasal ve Entelektüel İktidar Odaklarından Uzak Bir Düşünce Adamı Olarak Hilmi Ziya Ülken'in Portresi, Bir Türk Aydınının Trajik Portresi (Hasan Âli Yücel), Emre Kongar ya da Siyasal Konjonktürün Düşüncelerini Şekillendirdiği Tipik Bir Aydının Portresi, Niyazi Berkes ya da İyimserlikten Kötümserliğe Sürüklenmesine Karşın Düşünsel Tercihinde Israrlı Bir Entelektüelin Portresi, 1960'lı Akademisyenlerin Üzerindeki Bir Entelektüel Silueti: Behice Boran, Zürcher İdris Küçükömer Okudu mu?: A. 1960'lı Yılların Tipik Olmayan Bir Entellektüelinin Portresi: İdris Küçükömer; B. Döneminin Düşünsel Ortamını Zorlamaya Çalışan Bir Entellektüel: İdris Küçükömer, 1950 Kuşağının Özgün Bir Karikatüristi: Ali Ulvi, Özdilek Erdem ya da Öyküleriyle Hayatı Örtüşen Bir Mahcup Adamın Portresi ve Flu Aydın Fotoğrafları'dır. Kitapta edebiyat dünyasından sadece dört kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Cemal Süreya, Çetin Altan, Hasan Âli Yücel ve Özdilek Erdem'dir. Özdilek Erdem'i çok uzun süredir tanıdığını söyleyen yazar, onu şu şekilde aktarmıştır:

“Oldukça zengin olduğu görüntüsü, para sıkıntısı çektiğini fark etmeyi güçleştiriyor. Ve hayattan hiç şikâyet etmiyor. Verdiği ilk izlenim, olağanüstü sakin olması. Sakin olmadığı ancak bir süre geçtikten sonra anlaşılıyor. Verdiği

izlenim ile gerçek kimliği oldukça farklı. Kişiliğini ortaya çıkaran şey bu çelişki. Bu çelişkiye dikkat etmek gerekiyor. Aynı zamanda bir başka fark da var. Özdilek Erdem çok hızlı konuşuyor ve oldukça ağır yazıyor.”⁴¹⁸

Yazar, bu anlatımında Özdilek Erdem’in iç dünyasında yaşadıkları ile etrafına verdiği izlenim arasında farklar olduğunu dile getirmiştir. Aslında Özdilek Erdem’in asil ve sakin duruşunun arkasında sunduğu bu görüntünün tam tersi bir adam olduğundan ve duygularını saklamakta ustalaştığından söz edilmiştir. Burada onun ruhsal portresi hakkında bir bilgi aktarılmıştır fakat onun fiziki portresi saptanmamıştır.

Kitabın isminde portre sözcüğü geçmesine rağmen kitapta portre niteliğinde sayılabilecek uzun örnekler tespit edilememiştir. Örneğin kitapta Çetin Altan başlığında Çetin Altan’a ait ruhsal ya da fiziksel bir portre örneği bulunamamıştır. Buna ek olarak kitapta, Çetin Altan’ın yazın hayatından bahsedilmiştir. Kitap daha çok bir öğreti niteliğindedir. Bu nedenle kitapta açıklayıcı anlatım tarzı kullanılmıştır. Buradaki amaç okuyucuya bilgi aktarmaktır. Bu anlatımlarda resmî bir dil kullanılmıştır. Ayrıca bazı yerlerde dipnotlara yer verilmiştir. Bazen kitapta eleştirel bir kullanılmıştır. Bunların dışında kitapta bilgi verme amacı olsa da yazarın üslubunda daha çok öznellik dikkat çekmiştir. Kitaptaki kişilerin biyografisi dile getirilmemiştir ama o kişilerin yazar tarafından önemli sayılan eserleri aktarılmıştır. Bunun dışında yazarların edebiyat hayatından, yaptıklarından, amaçlarından bahsedilmiştir. Yazar, Hasan Âli Yücel’e geniş bir yer vermiştir ancak burada portre örneği yok sayılabilir. Kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitapları grubunda; siyasetçilerden bahsettiği için kitap, siyasî portre kitapları grubunda; bunların dışındaki kişilerden bahsedildiği için de kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışında kişilerden bahseden portre kitapları grubunda yer almıştır. Ayrıca kullanılan dil, dipnotlar ve kitabın anlatım tarzı nedeniyle kitap akademik portre kitapları arasına dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitaptaki bazı kişilerle yazar tarafından önceden tanışıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları ve kitaptaki bazı kişiler yazar tarafından araştırılarak yazıldığı için de kitap, yazar

⁴¹⁸ Türk Kültür Dünyasından Portreler, 2014, s. 148.

tarafından tanışılmadan araştırılarak yazılmış portre kitapları grubuna alınmıştır. Ayrıca kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap adında portre sözcüğü geçen kitaplar grubuna dahil edilmiştir.

2.53. Saadettin Acar, **Sıkı Adamlar - Edebî Portreler**⁴¹⁹

Saadettin Acar'ın “Sıkı Adamlar - Edebî Portreler” kitabını yazma amacı insanlardaki merak duygusunu uyandırmak ve insanları merak ettikleri konuda araştırmaya yönlendirmektir. Yazar kitabının ön sözünde amacının bu olduğunu söylerken abartılı bir üslup kullanmaktan da çekinmediğini belirtmiştir. Ayrıca kitabın ortaya çıkışı yazarın okumaları esnasında altını çizdiği notlar ve onlar hakkında edindiği bilgilerle oluşmuştur. Kitapta övgüler de eleştiriler de bulunmaktadır. Kitapta kişilerden bahsetmeye başlarken onların Türk dünyasına katkılarıyla ilgili süslü ve sanatlı bir anlatım yapılmıştır. Bu başlangıç kısımlarında kişiler yazar tarafından övülmüştür. Yazıların tamamında bu övgü dolu sözcüklere rastlanmaktadır. Buna ek olarak her yazının sonuna kişilerle ilgili bir paragraflık biyografi yazılmıştır. Bu kitapta yazar tarafından tanınmış kişiler anlatılmadığı halde kitap tezimize dâhil edilmiştir çünkü Saadettin Acar, kitabının adında portre sözcüğü kullanılan ve yazılan kişiler hakkında birçok araştırma yaptıktan sonra yazmıştır. Bununla birlikte kitapta portre niteliği taşıyan cümleler bulunmaktadır. Kitapta toplam sekiz kişiden bahsedilmiştir. Bu kitaptaki kişiler: Bu Ülkenin Vicdanı - Cemil Meriç, Aşk'ın Dirilişi - Sezai Karakoç, Bir Dirilişin Ön sözü - Nuri Pakdil, Sımsıkı Bir Şair - Ahmet Cahit Zarifoğlu, Asık Suratlı Bilgi - İsmet Özel, Bir Modern Derviş - Mustafa Kutlu, Bir Usanmaz Ozan - Arif Ay, Bir Muhalif Öykü - Ahmet Kekeç'tir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, sımsıkı bir şair olduğunu söylediği Ahmet Cahit Zarifoğlu için şunları dile getirmiştir:

⁴¹⁹ Saadettin Acar, **Sıkı Adamlar - Edebî Portreler**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2002, 101 sayfa.

“Dağınık bir adamdır Zarifoğlu. Sadece yazılarında değil; özel hayatında da kullandığı müstearlar var. Ve kimi çevresi onu sadece o müstearıyla tanır. Sıra dışı bir insan olduğu onu tanıyan ya da onunla kısa bir süre arkadaşlık eden herkesin üzerinde mutabık kaldığı nokta. Deli dolu, koşan, sürekli bir uğraş içinde bulunan ilginç bir yaradılış. ‘Biz işimize bakalım’ derken samimiydi. Çünkü o kendi meselelerimizle uğraşırken başkasıyla ilgilenmeye vakit bulmazdı. Onun herkes tarafından dile getirilen bir diğer özelliği ise sağlam karakteri. Ondan söz edilirken kesinlikle taraflı tarafsız herkesin kabul ettiği şeydir sağlam kişiliği. Karakterindeki sağlamlığın yanında, ona uyan ve onun için sıkça kullanılan diğer vasıflar ise; asalet, sadelik, tevazu, yakışıklılık, artistlik, şairlik ve son olarak Nabi Avcı’nın buluşu: Prens.”⁴²⁰

Yazar bu anlatımında, Cahit Zarifoğlu’nun; kuralları ile yaşayışının, çalışkanlığının, güçlü karakterinin ve şahsına münhasır bir insan oluşunun onu tanıyan herkes tarafından kabul edildiğinden bahsedilmiştir. Bunun yanında onun asil, gösterişsiz, alçak gönüllü olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca yazar, Cahit Zarifoğlu’nun fiziki görünüşüne olan beğenisini de dile getirerek Nabi Avcı’nın yapmış olduğu Prens yakıştırmasının doğru olduğunu düşündüğünü aktarmıştır. Burada ruhsal portre anlatımının ağırlıkta olduğu gözlemlenmiştir.

Herkes tarafından farklı yorumlansa da yazar tarafından bilge olduğu düşünülen İsmet Özel için şunlar dile getirilmiştir:

“Kiminin filozof, kiminin kendini beğenmiş, kiminin zor şair, kiminin efsane, kiminin ise zor konuşup zor anlaşılan dediği, nev’i şahsına münhasır kişilik... Başkasının arabasına binip caka satmaktansa, arabanın önüne ot koyanların safında, kendi aydınlanması peşinde koşan adam... Bir kadirşinas itaatsiz, tevarüs edilmemiş asalete sahip biri... Zor zamanların şairi, asık suratlı, dik başlı, inatçı, aykırı...”⁴²¹

Yazar bu anlatımında, İsmet Özel için herkesin gözünde farklı görüldüğünü ve kimselere de benzemeyen biri olduğunu söylemiştir. Bunula birlikte kendi ait dünyasında kendi gelişimi için yaşadığı aktarılmıştır. Ayrıca kıymet bilen, asaleti

⁴²⁰ Sıkı Adamlar - Edebî Portreler, 2002, s. 45.

⁴²¹ a.g.e., s. 55-56.

aileden değil kendinden olan ve kendi çizgisinde ilerlemekte kararlı bir insan olarak değerlendirilmiştir. Burada fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Arif Ay'ın şiirleri ile insanlara çıkış yolu göstermeye çalıştığını söyleyen yazar, onu şöyle aktarmıştır:

“Tercihi her zaman suskunluk olmuştur. Yüzünün derin ve bilgece anlamı unutulmuştur. Aşksız ve dortsuz bir dünyada, sevgiye açılmamış kapılardan döne döne yorulmuştur. Kendi ifadesiyle yufka yürekli ve duygulu bir insandır. Buna rağmen asık suratlılığının da bilincindedir.”⁴²²

Yazar bu anlatımında, Arif Ay için az konuşmayı tercih eden birisi olduğu söylemiştir. Bununla birlikte bildiğini belli eden bir ifadesi olduğu ama asık suratlı ve duygu yüklü bir adam olduğundan söz edilmiştir. Ayrıca onun sevgiden yeterince beslenemediği bir hayat yaşadığı dile getirilmiştir.

Örneklerden de anlaşıldığı üzere yazar anlattığı kişilere hayranlık beslediği ve bu nedenle onları anlatırken onları yücelten sözcükler kullandığı gözlemlenmiştir. Yazıların hepsi, yazarın araştırmaları ve etraftan edindiği bilgilerle oluşmasına rağmen onları yakından tanıyor gibi aktarımlar yaptığı tespit edilmiştir. Bazı kişilerin karakterleriyle ilgili detaylı cümleler de dikkat çekmiştir. Buna ek olarak bu kişiler, araştırmalar sonucunda aktarıldığı için burdaki kişilerin fiziksel portreleri yerine ruhsal portreleri dile getirilmiştir. Bu kitap, portre kitabı niteliğinde tam olmasa bile tanınan kişilerin aktarıldığı bazı portre kitaplarından daha iyi betimlemeler barındırdığı gözlemlenmiştir. Buradaki kişiler bazen sohbet havasında bazen de açılایıcı anlatıma başvurularak aktarılmıştır. Kitabın genelinde yazar, özne bir dil kullanmıştır. Bunun yanı sıra kitapta kişilerin kısa da olsa biyografilerinden söz edilmiştir. Bu anlatımlarda da resmî bir dil kullanılmıştır. Bunların dışında kitabın dili, açık ve anlaşılırdır. Kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitapta kişilerin hayatları belirli bir düzen içerisinde bilgi vermek amaçlı aktarıldığı için kitap, biyografi-portre

⁴²² a.g.e., s. 80.

kitaplarına alınmıştır. Bunlara ek olarak kitaptaki kişiler, yazar tarafından araştırılarak aktarıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarında yer almıştır. Ayrıca kitabın adından portre sözcüğü geçtiği için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasına koyulmuştur.

2.54. İsmet Kemal Karadayı, **Politika ve Edebiyatımızda Aykırı Tipler**⁴²³

Bu kitapta adı gibi politika ve edebiyatımızda aykırı olan kişiler hakkında genel betimlemeler yapılmış ve genel bilgiler aktarılmıştır. Yazarın bu kitapta kimlerden bahsettiği bilinmemektedir. Yazarın bu kitabı yazmasındaki amaç herkesin okuyarak genel bir ders çıkarmasıdır. Burada anlatılan kişilerin bazılarının gerçekten var olduğu bazılarının da var olmadığı söylenmektedir. Var olmayan kişilerin hayali ya da var olabileceği düşünülen kişiler oldukları dile getirilmiştir. Yazar, bu yazılarda herkesin kendinden bir şeyler bulacağını belirtmektedir. İnsanlar kendinden bir şeyler bulduklarında belki de onu düzeltmek isteyeceklerini ve kendilerini biraz olsun tanıyabileceklerini ifade edilmiştir. Bu kitap aynı zamana bir portre eleştiri kitabıdır. Kitapta ön deyişten sonra “Aykırı Tipler” başlığı ile A’dan Z’ye kadar harf verilmiş bölümler bulunmaktadır. Bu bölüm bittikten sonra yazar son deyiş bölümü yapmıştır. Kitabın son bölümünde ise yazarla ilgili yapılmış söyleşiler ve onlar hakkında söylenenler koyulmuştur. “Aykırı Tipler” bölümünün her birinde farklı bir karakter anlatılmaktadır. Bu kitaptaki anlatım; Antikçağ’da “Karakterler” kitabını yazan Theophrastos’un, 17.yy’da “Karakterler” kitabını yazan Fransız yazar Jean de La Bru  yere’in ve yine 17.yy’da “Erdemleri ve Ahlaksızlıkları Temsi Eden Kişiler” adlı kitabı yazan İngiliz yazar Joseph Hall’un portre kitaplarındaki tarzlarına benzemektedir. Kitabın öndeyişinde yine politika ve edebiyatımızdaki kişilere öğüt veren yazılar yazılmıştır. Kitabın her bölümünde portre örnekleri bulunmaktadır. Yazar, kitabındaki portre örneklerinden bazılarını şu şekilde aktarmıştır:

⁴²³ İsmet Kemal Karadayı, **Politika ve Edebiyatımızda Aykırı Tipler**, İstanbul, Pencere Yayınları, 2003, 79 sayfa.

A başlığındaki portre örneği şöyle dile getirilmiştir:

“Cin gibi, şeytan gibi’ydiler bu tip ‘aykırı’lar.. Kendi ‘kul-köle’liklerine kimi güçsüz yazıcıları, çizicileri ‘kurban’ seçer, yaralayıp bir yana attıkları bu ‘yaratıcı’lığı sıfır yaratıkları için, paslanmış ‘eski’ bıçaklarını kullanırlardı.. Kendilerinden ve kölelerinden başkası yaşamamalıydı hiç, ‘basın-yayın’ cehenneminde ve cennetinde...

Bu ünlü densizler, bu gereği ve gerekçesi olmayan ‘değersizler’, küçük kabuklarını beğenmez, büyük sığınaklardan dışarı çıkmaz; böylece dünya ışıklarına da bir türlü ulaşamazlardı.. İrikıyım görünür, sinsice öldürürlerdi. Kim korkardı ki ‘hain kurt’tan? ‘Zorba’lığı denemeye çalışsalar da asıl ‘korkak’ kendileriydi ve doğruyu konuştuğunuzda, dut yemiş bülbüllere, gerdanı kızarmış hindilere dönüşen yine kendileriydi...”⁴²⁴

Yazar bu anlatımında, bu tarz kişiliklerin kendi hesaplarına uyan insanlarla kendilerine ait yeni bir düzen kurmaya alışmış olduklarını söylemiştir. Bununla birlikte yanlarına aldıkları liyakatı eksik bu insanları, bu karaktere sahip kişiler koruyup kollayarak saltanatlarını devam ettiren vasıfsız insanlar olarak değerlendirilmiştir. Kendilerine çok güvendikleri için kaplarına sığamadıkları ve istemedikleri kişileri sinsice ortadan kaldırdıkları belirtilmiştir. Ayrıca bu gruptakiler zorbalık içerisinde ve doğru sözden çekinen korkaklar olarak yorumlanmıştır. Burada bu kişilerle ilgili fiziksel bir betimleme tespit edilmemiştir.

H harfindeki portre örneği şöyle aktarılmıştır:

“Kader’ciler!. ‘çok şükür’cüler!. ‘Allahverdi’ciler!.

Bilimden yana olanlar, bilinçlenmiş olanlar, çağdaş seçiciler...

Birinciler, garip pozlar içinde ‘öte dünya’ kozlarını nasıl paylaşacaklarını düşünüyor; ikincilerse doğa’yı, insan’ı, yaşananı, emeği ve daha iyi bir dünya’yı düşünüyorlardı...

Bir üçüncü kesim vardı ki evlere değil, şiir okunan yerlere şenlik!. Onlar, saati bitmiş ‘maarif’lerden geliyorlardı. ‘Arif’tiler, ‘marifetli’ydiler. Çoğu nasıl

⁴²⁴ **Politika ve Edebiyatımızda Aykırı Tipler**, 2003, s. 17-18.

şışırılmış bilinmez. Ne ki küçük bir iğne ucu, onları patlatmaya yetmiyordu...”⁴²⁵

Yazar bu anlatımında, bahsettiği karakterleri üç gruba ayırmıştır. Birinci grupta dini bağlılığı yüksek olanlar için bu dünyayı bırakıp öteki dünyayı yaşayanlar olarak yorum yapılmıştır. İkinci grupta bilim ışığında ilerleyenler için ise dünyanın içinde yaşayan tüm fiziksel şartları daha iyi yapmanın peşine düşmüşler olarak değerlendirilmiştir. Üçüncü grup ise farkındalıkları yüksek ilim ve irfan içinde kendilerini yetiştirmeyi başarmış kolay kolay olumsuzluklardan etkilenmeyen bireyler olarak anlatılmıştır. Burada da bu kişilerle ilgili fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

J harfindeki portre örneğinde şunlar söylenmiştir:

“Kendini, eğlentiye vurulmuş (eğlenceye değil..) ‘aykırı’larda deniyor. Buna zorlanıyor.. Bir bakıyorsunuz ‘medyatik’!. Sonra, ‘tematik’ mi, ‘fanatik’ mi, ‘antipatik’ mi, anlayamıyorsunuz. Anlıyorsunuz da, siz daha çok, bu gibilerin fiyakasına, cakasına kapılmış olanlara bakıyor, vaktiyle verdiğiniz ‘iyi’ notu düşündükçe aklınıza şaşıyorsunuz..”⁴²⁶

Yazar bu grubu anlatırken ise neşeli toplantılarda bulunan; kendinin ne tarafta ve tarz da davranacağına henüz karar verememiş kişiler olarak aktarmıştır. Buna ek olarak onların nerede olacağına karar vermekte zorlandığı ve etrafındakilerin de onun nerede olduğunu anlayamadığı dile getirilmiştir. Ayrıca bu kişilerin değişken ama buna rağmen popüler oldukları ifade edilmiştir. Burada da diğer aktarılan örnekler de olduğu gibi fiziksel betimleme tespit edilmemiştir.

Kitapta birçok kişiye üstü kapalı göndermeler bulunmaktadır ancak kim oldukları hakkında bir bilgi edinilememiştir. Kitapta yapılan tasvirlerde fiziksel

⁴²⁵ a.g.e., s. 24.

⁴²⁶ a.g.e., s. 27.

tasvirlerden çok kişilerin ruhsal tasvirleri tespit edilmiştir. Yazar burada belirlediği karakterler üzerinden bazen sert bazen mizansel bazen de yumuşak bir dille eleştiriler yapmıştır. Eleştirilerde kullanılan dil akıcıdır ve dilde şiirsellik hâkimdir. Kitapta farklı karakterler için analizler yapılmıştır. Ayrıca yazar, kitapta öznel bir anlatım kullanmıştır. Çünkü karakterlerle ilgili yapılan yorumların hepsi yazara ait fikirlerdir. Yazar, “Aykırı Tiplerin” hem ön hem de son deyişleri ile amacının anlattığı karaktere sahip edebiyatçı ya da politikacı veya bu karaktere sahip olduğuna inanan kişilerin durumu fark etmeleri ve düzeltmelerine yardımcı olmak olduğunu söylemiştir. Kitabın içinde kimlerden bahsedildiği bilinmediği için ama kitapta genel de olsa portre örnekleri tespit edildiği için kitap, portre kitabı niteliğinde olmasına rağmen içinde kimlerden bahsedildiği yazar tarafından gizlenmiş portre kitapları grubuna dahil edilmiştir.

2.55 Tahsin Yıldırım, Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız⁴²⁷

Yazar, bu kitabını hazırlamaya yüksek lisans tezi yazarken başlamıştır. Tez araştırmaları sırasında edebiyatçıların kişilikleriyle ilgili bazı eksiklikler olduğu yazar tarafından fark edilmiştir. Bu bilgilere de ancak o kişileri yakından tanıyan insanlar sayesinde ulaşılabileceği tespit edilmiştir. Böylece edebiyat alanında edebiyatçıların yakınlarıyla, özellikle eşleriyle yapılan röportajlar incelemeye başlanmıştır. Bu da gazete ve dergilerdeki birçok yazıya ulaşma olanağı sağlamıştır. Bu yazılar arasında da bir sınırlandırma yapılmasına karar verilmiştir ve ele alınan kişilerin detaylı bir şekilde betimlemesinin yapılması ölçüt olarak kabul edilmiştir. Yazar, bu kitapta sadece bir derleyici olduğunu belirtmiştir. Bu kitapta ele alınan röportajlar; “Cumhuriyet” gazetesinde 1954 yılında Servet Sami Uysal’ın “Eşlerine Göre Edebiyatçılarımız” başlıklı serisinden, “Günay” dergisinde 1969-1972 yılları arasındakilerden, Mehmet Nuri Yardım’ın “Türk Şiirinden Portreler” kitabından ve daha birkaç farklı kitap, dergi ve gazeteden alınanlardan oluşturulmuştur. Kitapta bu röportajlar dışında kişilerin kısa biyografileri de bulunmaktadır. Bununla birlikte her

⁴²⁷ Tahsin Yıldırım, **Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız**, İstanbul, Selis Kitaplar, 2003. 315 sayfa.

röportajın sonunda nereden alıntı yapıldığı da belirtilmiştir. Ayrıca kişilerin küçük portre fotoğrafları da kitaba koyulmuştur. Bunun dışında birkaç kişinin eşleriyle de fotoğraflarına yer verilmiştir. Bu kitabın röportaj-portre kitabı olduğu söylenebileceği düşünülse de kitap başka kitaplardaki yazıları ele aldığı için bir araştırma kitabı niteliğinde olduğu kanısına varılmıştır. Ancak yine de içinde röportajlar olduğu için röportaj-portre kitapları arasında alınmıştır. Buna ek olarak kitapta edebiyatçılarla ilgili portre örneği bulunduğu ve içinde toplu halde edebiyatçılar hakkında yapılmış röportajlar da olduğu için tezimize alınması uygun bulunmuştur. Kitaba toplam kırk yedi röportaj alınmıştır. Bunlar: Şinasi, Abdülhak Hamid Tarhan, Mehmet Rauf, Aka Gündüz, Ahmet Emin Yalman, Refik Halid Karay, Reşat Nuri Güntekin, Enis Behiç Koryürek, Falih Rıfkı Atay, Yusuf Ziya Ortaç, Şüküfe Nihal, Hasan Ali Yücel, Faruk Nafiz Çamlıbel, Nurullah Ataç, Peyami Safa, Ahmet Kutsi Tecer, Halide Nusret Zorlutuna, Nazım Hikmet, Arif Nihat Asya, Cevdet Kudret, Sabahattin Ali, Ahmet Muhip Dıranas, Ziya Osman Saba, Kemal Tahir, Rıfat Ilgaz, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Oktay Rıfat, Orhan Kemal, Behçet Necatigil, Cahit Irgat, Osman Yüksel Serdengeçti, İlhan Berk, Metin Eloğlu, Tarık Buğra, Mehmet Seyda, Sabahattin Kudret Aksal, Ömer Faruk Toprak, Attila İlhan, Mehmet Çınarlı, Ümit Yaşar Oğuzcan, Ayhan Hünalp, Turgut Uyar, Cemal Süreya, Orhan Okay, Özdemir İnce, Adnan Özyalçiner, Sennur Sezer ve Dilaver Cebeci hakkındadır. Kitapta Abdülhak Hâmid Tarhan ve Adnan Özyalçiner’de portre örneği saptanmamıştır. Buna ek olarak Aka Gündüz, Refik Halid Karay, Reşat Nuri Güntekin, Falih Rıfkı Atay, Yusuf Ziya Ortaç, Şüküfe Nihal, Hasan Ali Yücel, Faruk Nafiz Çamlıbel, Nurullah Ataç, Peyami Safa, Ahmet Kutsi Tecer, Halide Nusret Zorlutuna, Cevdet Kudret, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Oktay Rıfat röportajları Servet Sami Uysal’ın “Eşlerine Göre Ediplerimiz” kitabında olduğu için ayrıca Ziya Osman Saba ve Dilaver Cebeci’de Mehmet Nuri Yardım’ın “Türk Şiirinden Portreler” kitabında olduğu tespit edilmiştir ve bu kişilerle ilgili portre örnekleri saptansa da bu kitap incelemesinin içinde aktarılmamıştır. Çünkü adı geçen bu kitaplara tezimizde yer verilmiştir. Bu nedenle burada tekrar alınmamıştır. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem de portre örneği bulunanlar: Şinasi, Mehmet Rauf, Ahmet Emin Yalman, Enis Behiç Koryürek, Nazım Hikmet, Arif Nihat Asya, Sabahattin Ali, Ahmet Muhip Dıranas, Kemal Tahir, Rıfat Ilgaz, Orhan Kemal, Behçet Necatigil, Cahit Irgat,

Osman Yüksel Serdengeçti, İlhan Berk, Metin Eloğlu, Tarık Buğra, Mehmet Seyda, Sabahattin Kudret Aksal, Ömer Faruk Toprak, Attila İlhan, Mehmet Çınarlı, Ümit Yaşar Oğuzcan, Ayhan Hünalp, Turgut Uyar, Cemal Süreya, Orhan Okay ve Özdemir İnce'dir. Bu kişilerin röportajlarından portre örnekleri aktarılırken bunların nereden alındığı da belirtilmiştir. Bu röportajlardaki portre örneklerinden bazıları şu şekilde aktarılmıştır:

Şinasi için kitapta yer verilen röportaj, Ziyad Ebuzziya'nın 1997 tarihinde İletişim Yayınları tarafından çıkarılan "Şinasi" adlı eserinden alınmıştır. Ancak röportajı yapan kişi Ziyad Ebuzziya değildir. Röportajı, Şinasi'nin eşi Tiryal Hanım ile 1 Ağustos 1911'de yapan Ebuzziya Tefik'tir. Eşi, Şinasi'yi şöyle anlatmıştır:

"... Zihnen meşgul olmadığı vakitlerde pek çabuk neşelenirdi. Az söylerdi. Nükte yapmasını sevdiği için bir söz söylediği vakit tesirini muhattabının yüzünde görmek isterdi. Onun nükte severliğine aynıyla karşılık verilirse adeta neşelenirdi. Zihnen meşgul olduğu zamanları pek çoktu. Bunu da evden içeriye girdiği zaman görünüşünden belli ederdi. Tabii ev halkı da ona göre bir hal takınırdı.

Evde asla şamata istemez. Tam bir sükûn bulunmasını arzuları. Verdiği emriler gayet kısa ve kesin idi. Hiçbir emrinin yerine getirilmeden kalmasını istemezdi. Çünkü yerine getirilmeyecek hiçbir emirde bulunmazdı."⁴²⁸

Burada, Tiryal Hanım eşi Şinasi'nin ruhsal portresini aktarmıştır. Onun az konuştuğu, genellikle çok düşündüğü ve düşünmediği zamanlarda neşeli olduğu söylenmiştir. Bununla birlikte şaka yapmayı sevdiği için yaptığı şaka karşı tarafa etki edince ve karşı taraftan da aynı karşılığı alınca mutlu olduğu belirtilmiştir. Ev içinde genellikle kuralcı, ciddi, sessizliği seven ve buna özen gösterilmesini isteyen biri olduğundan söz edilmiştir. Bu anlatımda ruhsal portre örneğine rastlanmamıştır.

Sabahattin Ali için kitapta yer verilen bölüm, F. Ali Laslo ve A. Özkırımlı'nın Cem Yayınları tarafından çıkarılan "Sabahattin Ali" adlı kitabından alınmıştır. Bu bölüm röportajdan çok Aliye Hanım'ın eşi hakkındaki anlatısı şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Aliye Hanım, eşini şöyle anlatmıştır:

⁴²⁸ Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız, 2003, s. 10-11.

“Sabahattin çok zeki, bilgili, çok yönlü, çalışkan bir insandı, ayrıca dikkatli, meraklı idi. Dakikalarca vitrinlerde, kitap evlerinde kitapları tetkik eder, duran ve hareket eden bir tren lokomotifini uzun uzun gözler, her şeye her olaya karşı aynı tutumu sürdürürdü. Elbiselerine, giyimine karşı titiz, son derece temiz bir adamdı.”⁴²⁹

Bu anlatımda Aliye Hanım eşi Sabahattin Ali’nin ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun bilgili, zeki, çalışkan, dikkatli ve meraklı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca temiz ve titiz olduğundan da söz edilmiştir. Bununla birlikte gözlem yapmayı çok sevdiği, bu nedenle bir şeyi saatlerce gözlemleyebildiği belirtilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Rıfat Ilgaz için kitapta yer verilen röportaj, İsmail Demirci tarafından Rıfat Ilgaz’ın eşi Afet Hanım ile yapılmıştır ve 25 Nisan 2003’te özel röportaj olarak yayımlanmıştır. Afet Hanım, onu şöyle tasvir etmiştir:

“Rıfat Bey zeki, espirili, eski kültürden birikimleriyle kültürlü bir zattı. Bu taraflarıyla da bulunduğu yerlerde cazibe merkezi olurdu.

...

Kapıdan, eve ne kadar yorgun olursa olsun gülümseyerek ve eve dönüşünün verdiği memnuniyeti belli ederek girerdi. Evi çok severdi ve gerekmezse haftalarca çıkmazdı evden. Akşam soframızı beraber hazırlardık ve uzun uzun konuşurduk.

Bir baba olarak azıcık sert ve disiplinliydi. Ama düşünceliydi de. Çocukların maddi ihtiyaçlarını temin konusunda da çok hassastı. Ama tenkitçi tarafı da çocukları etkilerdi.”⁴³⁰

Burada Afet Hanım eşi Rıfat Ilgaz’ın ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun bilgili, zeki ve kültürlü olduğundan bahsedilmiştir. Espirili olmasına rağmen bir baba olarak sert, disiplinli ve kuralcı olduğu söylenmiştir. Fakat çocukları konusunda aynı

⁴²⁹ a.g.e., s. 165.

⁴³⁰ a.g.e., s. 195

zamanda hassas ve düşünceli olduğu da belirtilmiştir. Ayrıca evde olmayı ve ailesini sevdiğinden, eve geldiği zaman ne olursa olsun gülümseyerek eve girdiğinden söz edilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Sabahattin Kudret Aksal için kitapta yer verilen bölüm, Muzaffer Uyguner'in 2001'de Bilgi Yayınları tarafından çıkarılan "Sabahattin Kudret Aksal" adlı kitabından alınmıştır. Bu bölüm röportajdan çok Münire Hanım'ın eşi hakkındaki anlatısı şeklinde olduğu saptanmıştır. Hatice Hanım, eşini şöyle anlatmıştır:

"Yaşamı, örnek alınacak bir sadelik ve sessizlik içinde geçmiştir. Ailesine, evine saygılı ve bağlı, talebelerini seven bir insandı. Memuriyet yaşamında çalışan arkadaşlarını da sevmiştir. Doğaya tutkundu. Kurumuş bir ağaç dalını da severdi. Yürümeyi sever, uzun yürüyüşler yapardı. Kedileri severdi; yakın zamana kadar evde üç kedi ile yaşadık. Az yemek yiyen, az alkol alan, çok sigara içen, az konuşan, çok düşünen, çağdışı uygar, aydın bir kimliğe sahipti. Renkli bir yaşamı vardı. Espiriliydi. Kahveye gitme tutkusu vardı, hemen hemen her gün giderdi. Sağlıklı değildi; buna rağmen şikayet etmez, gününü iyi geçirmeye çalışırdı. Her türlü kağıt oyunlarını bilir, gerektiği zaman tavla da oynardı. Kendisine özgü bir tipti. İleriye dönük, yenilikler yaratan, çevresiyle uyumlu, hoşgörülü, olayları uzatmayan, yerinde kesmeyi bilen, gençliği seven bir kişiydi..."⁴³¹

Bu anlatımda Münire Hanım eşi Sabahattin Kudret Aksal'ın ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun saygılı, bağlı, hoşgörülü, yenilikçi ve uyumlu olduğu söylenmiştir. Bununla birlikte insanları, doğayı ve hayvanları çok sevdiği belirtilmiştir. Ayrıca çok düşünen, az konuşan, espirili, kendi şahsına özgü biri olduğundan söz edilmiştir. Bunun yanı sıra sağlıklı olmadığı halde şikayet etmeden gününü iyi geçirmekten yana olduğundan ve olumsuzluklardan hiç hoşlanmadığından da bahsedilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

⁴³¹ a.g.e., s. 249.

Ayhan Hünalp için kitapta yer verilen röportaj, Atıf Özbilen tarafından Ayhan Hünalp'in eşi Berna Hanım ile yapılmıştır ve 1970 yılının aralık ayında “Güney” dergisinde yayımlanmıştır. Berna Hanım, onu şu şekilde anlatmıştır:

“Küçük olayları büyütür, günlerce kurar, insanlara olduğundan fazla değer verir, onlar tarafından anlayışsızlık gördüğünde de büyük kırılmalar olur.

...

Ayhan gerçekten çok iyi bir insan. Çok anlayışlı, sabırlı, sebatkâr bir insandır. Onun birçok konularda gösterdiği inat ve iradeye de daima hayranımdır. Çabuk kızar, çabucak da kızgınlığı geçer. Kusurlarının arasında insanları çok sevmesi, onlara daima inanmak ihtiyacını duyması vardır. Haksız olduğu veya yanlış olduğu her konuda derhal ben hatalıymışım, yanlışmışım diyebilir. 27 yıldan beri içinde bulunduğu gazetecilik mesleğini çok sever, ancak son yıllarda mesleğimizi yozlaştırdılar diye üzüldüğü durur. Yalnızlığı çok sever. Gürültüden, fazla ışıktan kaçır. Programsızlığa daima karşıdır. Mahallemizde ve muhitemizde evine düşkünlüğü ile ün yapmıştır.”⁴³²

Burada Berna Hanım eşi Ayhan Hünalp'in ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun küçük olayları büyüttüğünden ve böyle şeyleri günlerce düşündüğünden bahsedilmiştir. Ayrıca onun çok iyi, anlayışlı, sabırlı olduğundan bu nedenle karşı taraftan anlayışsızlık görünce çok üzüldüğünden söz edilmiştir. Bununla beraber onun inat, iradeli ve programlı olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra da evini çok seven biri olduğu söylenmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Buradaki röportajların hepsi alıntıdır ve farklı yayınlarda bulunan bu tarz röportajların bir arada bulunup okunması için de önemli eserler arasında kabul edilebileceği düşünülmektedir. Kitapta eşlerini anlatan kişiler, onların özellikle evlerindeki halleriyle ve nasıl eş olduklarıyla ilgili bilgi vermişlerdir. Bu durumun oluşmasında özellikle röportajda sorulan soruların etkisinin de olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu sorular, kişileri yönlendirmiştir. Eşler, edebiyatçıların olumsuz yönlerinden çok fazla bahsetmemiştir. Bahsi geçse bile bunun normal

⁴³² a.g.e., s. 278-279.

olduğu özellikle eşler tarafından belirtilmiştir. Bunun dışında edebiyatçıların fiziksel özellikleri üzerinde neredeyse hiç durulmamıştır. Daha çok kişilerin genel halleri ve yazarkenki ruh halleri anlatılmıştır. Kitaptaki bölümlerin hepsi farklı yerlerden alındığı için genel bir üslup bilgisi dile getirilememiştir. Ancak kitapta genellikle hepsi röportaj niteliğinde olduğu için kitabın genel anlatımının akıcı ve anlaşılır olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte alınan röportajların sohbet havasında yazıldığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra yazarın düşüncelerine yer verilmediği için yazarın saydam bir şekilde anlatılanları aynen aktardığı gözlemlenmiştir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar aktarıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına alınmıştır. Ayrıca kitap araştırmalar sonucunda oluşturulup bölümlerin nereden alındığı da belirtildiği için kitap, akademik portre kitapları arasında yer almıştır. Buna ek olarak, kitapta her kişi anlatılmadan önce onun çok kısa da olsa biyografi bilgisi aktarıldığı için kitap, biyografi-portre kitaplarında kabul edilmiştir. Kitabın tam bir röportaj-portre kitabı niteliğinde olmadığı çünkü yazara ait bir röportajın bulunmadığı tespit edilmiş olsa da içinde röportaj barındırdığı için yine de kitap, röportaj-portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Bununla beraber kitaptaki kişilerle tanışmadan farklı yerlerden araştırılarak yapılan alıntılar aktarıldığı için de kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarına alınmıştır.

2.56. Çerkes Karadağ, Öteki Yüz⁴³³

Bu eserdeki yazılar, kitap haline getirilmeden önce Ankara’da “Siyah Beyaz” gazetesinde 1995-1996 tarihleri arasında “Tanıdığım Yüzler” başlığı ile yayımlanmıştır. Kitapta anlatılan kişilerin siyah beyaz fotoğrafları, kendisi de fotoğrafçı olan yazar Çerkes Karadağ tarafından çekilmiş ve bu fotoğraflar her başlıktan önceki sayfaya yerleştirilmiştir. Yazar, bu kitapta ressam, yazar, şair, akademisyen, karikatürist, heykeltıraş, fotoğrafçı, siyasetçi, sosyolog ve daha birçok kişinin hem portre fotoğraflarını çekip koymuş hem de o kişiler hakkındaki düşüncelerini anlatmıştır. Yazar, anlattığı bu kişileri tanımaktadır. Yazarın amacı

⁴³³ Çerkes Karadağ, **Öteki Yüz**, Ankara, Doruk Yayınları, 2004, 204 sayfa.

tanıdığı kişilerle yaşadığı kısa anıları ve onlarla ilgili düşüncelerini aktarmaktır. Yazar, her başlık için dört beş sayfalık kısa yazılar yazmayı tercih etmiştir. Bu anlatımların daha önce dergi yazısı olması da bunların kısalığının sebebidir. Yazılar, kitap haline getirilmeden önce tekrar gözden geçirilmiştir. Yazar, yazılarındaki ilk paragrafta anlattığı kişi hakkında kısa bir bilgilendirme yaparken o kişi ile ilgili ne düşündüğünü kısaca söylemiştir. Daha sonra ise o kişilerle nasıl tanışıldığından, ilk izlenimlerinden bahsedilmiş ve her kişiyle ilgili önemli bulunan bir anı anlatılmıştır. Bu nedenle bu kitap, tarz olarak anı-portre kitapları arasında kabul edilebilir. Anlattığı kişilerin her birinin fotoğrafını çeken sanatçı, onların portre fotoğraflarını çekerken ne düşündüğüne, onların yüzünde hangi ifadeyi yakalamak istediğine ve o kişilerin fotoğraf çektirirken takındıkları tavırlara da yer vermiştir. Kitabın içerik kısmında anlatılacak kişilerin isimleri belirtilmemiştir. Anlatılacak kişilerin isimleri yerine yazar tarafından o kişiler yazarın dünyasında hangi sıfatla, yazı ya da anı ile kaldıysa o şekilde isimler verilmiştir. İçindekiler kısmı verilirken parantez içinde bahsedilen kişilerin isimleri bizim tarafımızdan yazılmıştır. Bu isimler, kitabın anlatım kısımlarındaki portre fotoğrafların altında ve yazıların ilk paragrafında verilmiştir. Kitapta toplam kırk bir kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Ateş Çiçekleri I (Metin Altıok), Ateş Çiçekleri II (Uğur Kaynar), Ateş Çiçekleri III (Behçet Aysan), Ateş Çiçekleri IV (Nesimi Çimen), Ateş Çiçekleri V (Asaf Koçak), “Ellerin Dert Görmesin” (Metin Yurdanur), Alamancı Şair (Gültekin Emre), “Ekmekçi Kadın” (Lütfiye Aydın), Yeni Türkülerin Şairi (Yaşar Miraç), Çağdaş Bir Masalcı (Nuri Taner), Egenin Türkücüsü (Tolga Çandar), Bir Eleştirmen (Kaya Özsezgin), Özgün Baskı Ustası (Mürşide İçmeli), Fotoğrafın Ozanı (Ozan Sağdıç), Direncin “Karbeyaz”ı (Çetin Öner), Turaç’ın Babası... Resim de Yapıyor (Duran Karaca), Görüntü Serüvencisi (İbrahim Demirel), Fotoğrafik İmgenin Şairi (Ahmet Telli), Bingöl Dağlarından Çağdaş Resme (Mahmut Celayir), Yazının Eşkiyası (Mehmet Bayrak), Tiyatronun ‘Jale Abi’si (Jale Aylanç), Resmin Bilim Adamı (Necmettin Özlü), Son Göçmen (Selim Turan), Tersyüz bir Adam (Hasan Uysal), Beyazların Ressamı (Cemil Eren), Kaşık Sanatçısı (Hüsnü Züher), “Güneş Türküleri”nin Şairi (Ülkü Tamer), Fotoğrafın Yaramaz Abisi (Gültekin Çizgen), Toroslardan Bir Soluk (Musa Eroğlu), Fizik Biliminin Devi (Feza Gürsoy), Sanatçı Bürokrat (Tunç Tanışık), Felsefeci, Yazar, Öğretmen, Aktör (Şahin Yenişehirlioğlu), “Felaket

Geliyorum Der!” (Ali Hüsrevoğlu), Bilim ve Sanat Düzleminde (Erhan Karaesmen), “Bizim Köyün Ağası!” (Mahmut Makal), Çamurun Gizinde (Hamiye Çolakoğlu), Fotojurnalizmin İlk İsmi (Fikret Otyam), Siyasal Yaşamdan Bir Portre (Naci Kutlay), Bilimin Namuslu İsmi (İsmail Beşikçi), Kalbi Dinamit Kuyusuydu (Ahmed Arif), Kavganın Sessiz Şairi (Enver Gökçe)’dir. Kitapta yer alan on dört kişiden üç kişinin ruhsal ya da fiziksel portresi tespit edilememiştir. Bu kişiler: Lütfiye Aydın, Yaşar Miraç, Çetin Öner’dir. Bununla birlikte bu kitapta edebiyatçı ya da edebî eser veren kişiler arasında olanlar Metin Altıok, Uğur Kaynar, Behçet Aysan, Gültekin Emre, Lütfiye Aydın, Yaşar Miraç, Nuri Taner, Çetin Öner, Ahmet Telli, Ülkü Tamer, Mahmut Makal, Fikret Otyam, Ahmed Arif, Enver Gökçe’dir. Yazar, onlardan bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, yakından tanıdığı ve “Ateş Çiçekleri I” olarak adlandırdığı Metin Altıok’u şu şekilde aktarmıştır:

“Onu yakından tanımayanlar için yazıyorum. Metin Altıok, bu kitabın yazarı gibi zayıf fakat ondan daha kısa boylu biriydi. Gür olan düz ve siyah saçlarını her zaman geriye doğru tarardı. Oldukça neşeliydi. Kendisini genellikle top sakallı, arada bir de traşlı görürdüm.”⁴³⁴

Yazar bu anlatımında, Metin Altıok’un fiziksel görünümünden bahsetmiştir. O’nun ince ve kısa yapısından, saçlarının düz ve siyah oluşundan, genelde top sakallı dolaştığından söz edilmiştir. Aynı zamanda neşeli bir karakter olduğu ifade edilmiştir. Burada genel bir betimleme yapılmıştır ve hem ruhsal hem de fiziksel portre bir arada aktarılmıştır.

Yazar, “Ateş Çiçekleri II” olarak adlandırdığı diğer arkadaşı şair Uğur Kaynar’ın ise şu şekilde dile getirmiştir:

⁴³⁴ Öteki Yüz, 2004, s. 15.

“Suskun, fazla konuşmayan, edebiyat ortamına ve dergilere mesafeli duran Uğur’un, sosyal olmayan bu tavırlarına karşın zengin bir iç dünyası vardı. Bu özelliğini kolayca ortaya çıkarmak istemiyor, yansıttığı görüntünün aksine oldukça neşeli biri olduğunu, ancak yeri geldiğinde öğreniyordunuz.”⁴³⁵

Yazar bu anlatımında, Uğur Kaynar’ın topluluk içerisine karışmamaya özen gösterdiği söylenmiştir. Bunun yanı sıra onun dışarıya karşı sessiz biri olduğu belirtilmiştir. Uğur Kaynar’ın iç dünyasında kendini geliştirmiş ve neşeli bir insan oluşundan bahsedilmiştir. Burada ruhsal portre örneği aktarılmış fakat fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, 1978’de tanıştığı ve “Bizim Köyün Ağası” olarak bahsettiği Mahmut Makal’ı şu şekilde aktarmıştır:

“Bende, sert bir ilköğretim müfettişi izlenimi bırakmıştı ilk an’da. Sonraları kendisini tanıdıkça ne denli coşkulu, sevecen, heyecanlı ve duyarlı olduğunu öğrenecektim.”⁴³⁶

Yazar bu anlatımında, Mahmut Makal’ı ilk gördüğünde edindiği izlenimden farklı olduğunu dile getirmiştir. Sonradan onun ne denli coşku içinde, insanları şefkati ile kucaklayarak seven biri olduğu söylenmiştir. Bununla birlikte onun heyecanlı ve çevresinde olanlara karşı hassas olduğu ifade edilmiştir. Burada ruhsal betimleme yapmıştır ve fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, “Kalbi Dinamit Kuyusuydu” dediği Ahmet Arif’i şu şekilde dile getirmiştir:

⁴³⁵ a.g.e., s. 19.

⁴³⁶ a.g.e., s. 174-175.

“Oldukça hırçın biriydi. Özellikle toplumdan kopuk olan, masabaşlarında toplumculuğu kimseye kaptırmayan, yarı-aydınlara karşı çok hırçındı. Gençlere duyduğu sevgi, acaba onların böyle olmadıklarından mı kaynaklanıyordu? Kimbilir! Belki de kirlenmemişliklerini seviyordu onların. Ahmed Arif’in dostluğu ve onunla olan ilişkilerim bu nedenle benim için inanılmayacak ölçüde hassas bir denge üstüne kuruluydu. Aynı zamanda kendisine yakın olan herkes için de! Çünkü sevdi mi tam severdi, kişinin bir yanlışlığını gördüğünde ise kalbini kazanmak artık neredeyse mümkün değildi. Bu hassas noktasını bilemeyen pek çok kişi de, bir daha yanına asla yaklaşamadılar.”⁴³⁷

Yazar bu anlatımında, Ahmet Arif’in prensipli ve bu prensipten taviz vermeyen biri olduğunu söylemiştir. Onun sert ama sevgisini yoğun yaşayan bir insan oluşundan bahsedilmiştir. Bununla birlikte gençlerle olan iyi diyalogu dile getirilmiştir. Ayrıca onun ilişkilerinde dengeli olduğu da ifade edilmiştir. Burada Ahmet Arif’in ruhsal portresi aktarılmıştır fakat onun fiziksel portresi tespit edilememiştir.

Yazar, portre fotoğrafını çektiği ve tanıma fırsatı bulduğu kişilerin kendinde yarattığı izlenimleri fotoğraflara tekrar tekrar bakarak aktarmıştır. Bu fotoğraflar için yazar, onların sadece birer anı olmadığını aynı zamanda kişileri unutmamasına engel olan birer araç olduğunu dile getirmiştir. Yazar da çektiği bu fotoğrafların sadece siyah beyaz birer fotoğraf olarak kalmasına izin vermemiş o fotoğraftaki kişilerle ilgili ruhsal ya da fiziksel özelliklerini aktarıp hem fotoğrafın hem de kişilerin kalıcı olmasına katkıda bulunmuştur. Bunlara ek olarak kitapta daha çok ruhsal portre örneği aktarımı yapıldığı tespit edilmiştir. Bunların dışında kitapta anı anlatıldığı için öyküleyici bir anlatıma başvurulmuştur. Yazar, buradaki betimlemelerini öznel bir anlatımla aktarmıştır. Bu betimlemelerde kişilerin olumsuz bir özelliği tespit edilememiştir. Fakat bazen kişilerin sıfatlarla kısa da olsa olumsuz bir özelliği dile getirilmiştir. Ancak bunun da amacının, bu olumsuz özelliğin aslında iyi bir sebep için var olduğu örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır. Kitap, akıcı ve sade bir üslupla yazılmıştır. Kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına ve bunun yanı sıra farklı alanlardan kişiler de anlatıldığı için kitap edebiyatçı ve

⁴³⁷ a.g.e., s. 196.

siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Ayrıca kitapta anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitaplarına alınmıştır. Bununla birlikte kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için de kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer almıştır.

2.57. Halil Soyuer, *Şair Dostlarım* ⁴³⁸

Bu kitaptaki yazılar ilk olarak 1966 yılından “Defne” dergisinde “Şair Dostlarım” başlığı altında yayımlanmıştır. Sonra bu yazılar, “Sanatçılar Albümü” adıyla kitap haline getirilmiştir. 2002 tarihinden itibaren de vefatına kadar yazar, Türk Edebiyatı dergisinde yine “Şair Dostlarım” adıyla eski yazdıklarına ekleme yapmaya ya da yeni kişileri de yazmaya devam etmiştir. Yazar, vefat ettikten sonra bu yazılar Türk edebiyatına faydalı olacağı ve hem genç edebiyatçılar için hem de edebiyat meraklıları için iyi bir kaynak olacağı düşüncesiyle “Şair Dostlarım” adıyla Türk Edebiyatı Vakfı tarafından basılmıştır. Kitaptaki kişilerin hepsi yazar tarafından tanınmaktadır. Bu kişilerin hepsinin şair olduğu belirtilmiştir. Yazar da şair olduğu için anlattığı kişilerle vakit geçirme ve onları daha iyi tanıma şansına sahip olmuştur. Kitapta her kişi anlatılmaya başlanmadan önce kısa biyografileri aktarılmıştır. Birçoğu ile nasıl tanışıldığı hakkında bilgi de bulunmaktadır. Her kişi için ayrı ayrı başlıklar açılmıştır ve bu başlıklar kişilerin isimlerinden oluşmaktadır. Ayrıca kişilerden bahsederken yan başlıklar da kullanılmıştır. Bu yan başlıklar sayesinde farklı anılardan ya da konulardan bahsedildiği tespit edilmiştir. Yazılarda kişilerin betimlemelerinden çok onlarla yaşanan anılar anlatılmıştır. Genellikle anlatılan kişilerin şiirlerinden örnekler koyulmuştur. Bazen anlatımlar bu şiirler üzerinden yapılmış, bazen de anlatılanlar şiirle örneklendirilmiştir. Kişiler için altı yedi sayfa ayrılmıştır. Kitapta bahsi geçen kişilerin hepsinde portre örneklerinin olmadığı saptanmıştır. Bunlara ek olarak kitabın sonuna ekler bölümü koyulmuş. Bu bölümde de farklı konulardan bahsedilmiştir. Ancak bu kısım portre ile ilgili olmadığı için alınmamıştır. Bu ekler bölümdeki başlıklar: Aşklarında Yaşayan İki Şair Faruz Nafiz

⁴³⁸ Halil Soyuer, *Şair Dostlarım*, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2004, 248 sayfa.

Çamlıbel - Şüküfe Nihal, Yahya Kemal - Aşık Veysel Karşılaşması, Edebiyatımızda Hiciv, Sanat ve Bilim Adamı Alanında 1992 Kıyımı'dır. Kitabın sonundaki bu dört başlıktan oluşan ekler kısmından önce ise yazar, toplam yirmi dört kişiyi anlatılmıştır. Bu kişiler: Yahya Kemal Beyatlı, Aşık Veysel Şatıroğlu, İbrahim Alaeddin Gövsa, Faruk Nafiz Çamlıbel, Cemal Yeşil, Kemalettin Kamu, Zeki Ömer Defne, Arif Nihat Asya, Ömer Bedrettin Uşaklı, Necip Fazıl Kısakürek, Behçet Kemal Çağlar, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı, Munis Faik Ozansoy, Rıza Polat Akkoyunlu, Orhan Veli Kanık, Cahit Külebi, Osman Attila, Mehmet Gökkaya, Azmi Güleç, Mustafa Arif Arık, Ümit Yaşar Oğuzcan, Hayati Vasfi Taşyürek ve Orhan Ete'dir. Bu kişilerin hepsi edebiyatçıdır fakat Yahya Kemal Beyatlı, Zeki Ömer Defne, Arif Nihat Asya, Necip Fazıl Kısakürek, Behçet Kemal Çağlar, Ahmet Muhip Dıranas ve Ümit Yaşar Oğuzcan'da portre örneği olmadığı saptanmıştır. Bu nedenle bu yedi kişi hariç on yedi kişide portre örneği tespit edilmiştir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir

Yazar, Faruk Nafiz Çamlıbel için şunları aktarmıştır:

“Uzun boyluydu ve yakışıklıydı. Simsiyah ve kıvrır kıvrır saçlıydı. Teker teker ve dokunaklı konuşuyordu. Birden etkisi altına girivermişim. Kalın çerçeveli gözlüğünü (yakın gözlüğünü) bir takıp bir çıkarıyordu...”⁴³⁹

Yazar bu anlatamında Faruk Nafiz Çamlıbel'in kısa bir fiziksel portresini aktarmıştır. Onun uzun boylu, yakışıklı, siyah ve kıvrırcık saçları olduğu belirtilmiştir. Konuşmasının da etkili olduğu söylenmiştir. Burada ruhsal portre örneği tespit edilmiştir.

Bu kitapta incelenen diğer portre örnekleri de çok kısa oluşturulmuştur. Mesela yazar, Kemalettin Kamu için: “Çakır gözlüdü. Temiz giyimliydi. Belki de onların yanında bile yalnızdı.”⁴⁴⁰ diye söylemiştir. Burada da Kemalettin Kamu'nun

⁴³⁹ Şair Dostlarım, 2004, s. 32.

⁴⁴⁰ a.g.e., s. 48.

gözlerinin çakır olduğundan ve yalnızlığı tercih ettiğinden söz edilmiştir. Bunlara ek olarak yazar, Cahit Sıtkı Tarancı için: “Kısa boylu, esmerdi. Sağ yanağında Diyarbakır çıbanı izi vardı.”⁴⁴¹ demiştir. Bu anlatımda da Cahit Sıtkı Tarancı’nın kısa boylu, esmer olduğunu ve yanağında Diyarbakır çıbanı izi olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra yazar, Orhan Veli Kanık için: “Orhan Veli, uzun boyluydu. Uysal ve sakindi hep. Sevimli yüzünde iri sivilceler vardı.”⁴⁴² demiştir. Burada da Orhan Veli Kanık’ın sevimli, sivilceli bir yüzü ve uzun boylu olduğu dile getirilmiştir. Bununla beraber yazar, Cahit Külebi için: “Alçak gönüllü, tertemiz kalpli, kötülüklerden uzak, iyiliklerle dost, içli bir şairdir Cahit Külebi.”⁴⁴³ diye söylemiştir. Bu anlatımda da yazar, Cahit Külebi’nin alçak gönüllü, iyi kalpli, dostluğa önem veren biri olduğunu belirtilmiştir. Yazar bu anlatımlarında, Kemalettin Kamu, Cahit Sıtkı Tarancı ve Orhan Veli Kanık’ının dış görünüşleri hakkında bilgi aktararak onların fiziksel portresinden bahsetmiştir. Bunun yanında Kemalettin Kami Kamu’nun yalnızlığı; Orhan Veli Kanık’ın uysal ve sakin oluşu; Cahit Külebi’nin alçak gönüllüğü, temiz kalbi, iyiliklerin tarafında oluşu, hisliliği hakkında bilgi aktararak onların ruhsal portreleri dile getirilmiştir. Ancak Cahit Sıtkı Tarancı’nın ruhsal portresi tespit edilmemiştir.

Bu kitaptaki portre örneklerinin oldukça kısa olduğu saptanmıştır. Diğer kitaplarla karşılaştırıldığında örnekler kısa olsa da anlatılan kişilerin fiziki portrelerine daha çok yer verildiği gözlemlenmiştir. Yazarın, bahsi geçen kişilerin anıları üzerinde daha çok durduğu tespit edilmiştir. Yakından tanıdığı bu kişilerin ruhsal portrelerine de anlatımı içinde kısa kısa yer verdiği gözlemlenmiştir. Ancak birkaç kelime ile verilen bu betimlemeler yeterli bilginin bir arada alınmasını engellemiştir. Bu nedenle de burada örneklendirilememiştir. Bununla birlikte anlatılan kişinin anısı okuduğunda zihinde az çok bir izlenim oluştuğu tespit edilmiştir. Bunların dışında kitapta anılar anlatıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra yazarın, düşüncelerini aktarırken öznel bir dille sohbet havasında anlatım yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca kitapta kısa bilgi

⁴⁴¹ a.g.e., s. 110.

⁴⁴² a.g.e., s. 139.

⁴⁴³ a.g.e., s. 148.

aktarımları da yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu tarz anlatımların olduğu yerlerde de açıklayıcı anlatıma başvurulduğusaptanmıştır. Bunlara ek olarak yazarın üslubu açık ve anlaşılırdır. Bu durum kitabın akıcı bir şekilde okunmasını sağlamaktadır. Kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için ve onların portreleri kısa da olsa dile getirildiği için kitap, edebî portre kitapları grubuna alınmıştır. Bununla birlikte kitapta anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları grubunda yer almıştır. Fakat içinde biyografi de bulundurmasından dolayı kitap, biyografi-portre kitapları içine de dahil edilmiştir. Bunların dışında kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında kabul edilmiştir.

2.58. Uğur İlyas Canpolat, **Portreler**⁴⁴⁴

Bu kitapta yazar, birçok kişiyle yaptığı röportajları koymuştur. Bu nedenle kitap röportaj-portreler arasında alınmıştır. Çünkü röportaj yapılan kişilerin anlattıkları kişilerle ilgili bazı cümlelerinde kişilerin ruhsal ya da fiziksel portre özelliklerine rastlanmaktadır. Bu kitapta yirmi başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklarda kiminle röportaj yapıldıysa o kişilerin isimleri yazılmıştır ve röportaj yapılan bu kişilerin hiçbiri tanınmış bir edebiyatçı değildir. Yazar, bu kişilere bahsetmek istediği konular ya da kişiler hakkında sorular sormuştur ve o kişilerin verdiği cevapları değiştirmeden kitaba aktarmıştır. Kitabın içerik bölümünde önce röportaj yapılan kişilerin kim oldukları söylenmiş daha sonra da hangi konu üzerine röportaj yapıldığı yazılmıştır. Bu başlıklar: Prof. Dr. Nevzat Tarhan - Ruh Sağlığını Korumak ve Beynimiz; Son Mesnevîhan Emekli Albay Şefik Can - “Dertsiz Adam Adam Değildir”; Ebruzen Hikmet Barutçugil - Suyun Rüyası; Prof. Dr. İbrahim Canan - “Hz. İbrahim’in Mesajı”; Müzikolog Ethem Ruhi Üngör - Türk Müziği Nasıl Yakalandı?; Mustafa Özdamar - “Sevebildiklerim Artı, Sevemediklerim Eksi Hanemde”; Gürbüz Azak “Ne Dediğime Değil, Nasıl Dediğime Bakarım”; Dr. Halûk Nurbaki - Gönül Gücü Bir Hayal mi?; Prof. Dr. İbrahim Balcıoğlu - Şiddet ve Toplum; TRT Sanatçısı Dr. Adnan Çoban - Türk Müziği ve Müzikle Tedavi; Metin

⁴⁴⁴ Uğur İlyas Canpolat, **Portreler**, Nesil Yayınları, İstanbul 2004, 255 sayfa.

Bobaroğlu - “Sükûta Erenler, Varlık Zannından Kurtulur”; Psikolog Davut İbrahimoğlu - Renklerin Dili ve Bioenerji; Prof. Dr. Süleyman Ateş - “Kur’an’ı Anlayan, Tevhit Ehli Olur,Tüm İnsanlığı Kucaklar”; Metin Hasırcı - “İstanbul’da Bir Gün,İki Gün Sayılır!”; Abdullah Işıklar - “Sezai Karakoç’a Dikkat Etmemiz Lâzım”; Prof. Dr. Mustafa Nutku - “Üniversitede ‘Akademik Terör’ Var!”; Âşık Terzi Ali Osman Çoban - “İdris’in Çocukları,Âdem’in Çocuklarını Giydiriyor”; Doç. Dr. Emin Işık - “Göçebenin Sandalyesi Olmaz”; Necmi Naz - “Yağmalanan Şair: Baudelaire ve Cemal Nur Sargut - Sonsuz Yüzlü Bir Ayna - Samiha Ayverdi’dir. Bu kişilerden iki tanesiyle yapılan röportajda ünlü edebiyatçılardan bahsedilmektedir ve ikisinde portre örneklerine rastlanmıştır. Bu ünlü edebiyatçılardan bahseden kişiler, anlattıkları kişileri yakından tanımaktadır. Bu anlatılan kişiler Sezai Karakoç ve Samiha Ayverdi’dir. Kitapta Abdullah Işıklar’la “Sezai Karakoç’a Dikkat Etmemiz Lâzım” başlığı altında Sezai Karakoç ile ilgili röportaj yapılmıştır. Ancak Sezai Karakoç dışında Necip Fazıl’la da ilgili soru sorulmuş ve onunla da ilgili Abdullah Işıklar’ın betimlemesi tespit edilmiştir. Bununla birlikte Cemal Nur Sargut’la “Sonsuz Yüzlü Bir Ayna - Samiha Ayverdi” başlığı altında da Samiha Ayverdi hakkında röportaj yapılmıştır. Bu kişiler tanıdıkları insanları şu şekilde tasvir etmişlerdir:

Abdullah Işıklar, Necip Fazıl Kısakürek’le olan kısa bir anısını anlatırken ondan şu şekilde söz etmiştir:

“... Yakasını kaldırmış, sigarası dudağında, tam bir babayiğit!...

Çok cömert bir insandı. Beraber kaç kere yemek yedik; mümkün mü onun yanında elini cebine atmak!.. Garsonun getirdiği para üstünü bile almazdı.”⁴⁴⁵

Yazar bu röportaj aktarımında, Abdullah Işıklar’ın Necip Fazıl Kısakürek hakkındaki gözlemlerini yazmıştır. Abdullah Işıklar, Necip Fazıl Kısakürek’in fiziksel görünümünün mert ve bıçkın bir insan özelliği yansıttığından bahsetmiştir.

⁴⁴⁵ **Portreler**, 2004, s. 204.

Ayrıca onun elibol ve ikramı seven bir insan olduğu ifade edilmiştir. Burada fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, bir sorusunda Abdullah Işıklar'ın gözünden Sezai Karakoç'u tanımak istediğini söylemiştir ve Abdullah Işıklar onu şöyle dile getirmiştir:

“... Onu en iyi izah eden kelime, ‘Mütefekkir’ dir...”

Aslında söylendiği gibi sert değil, munis bir adamdır. Önüne bakarak yürür; hep huzur hâlinindedir; gayet takvadır, mütevazidir.”⁴⁴⁶

Yazar bu röportaj aktarımında, Abdullah Işıklar'ın Sezai Karakoç hakkındaki gözlemlerini yazmıştır. Abdullah Işıklar, Sezai Karakoç'u en iyi anlatan kelimenin düşünür olduğunu söylemiştir. Bunun dışında Sezai Karakoç'un diğer insanların söylediği gibi sert mizaçlı bir insan olmadığı ifade edilmiştir. Bunun aksine onun cana yakın, huzuru eksik olmayan, dini kurallara bağlı, kibirden uzak biri olduğu belirtilmiştir. Burada da fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Cemal Nur Sargut'un çok yakından tanıdığı, birlikte çok fazla vakit geçirme fırsatı bulduğu ve ondan çok şey öğrendiği Samiha Ayverdi'yi anlatması istendiğinde Cemal Nur Sargut, “Annem” dediği Samiha Ayverdi'den şu şekilde söz etmiştir:

“Samiha Annem, vakur, asil ve heybetli görünümü altında inanılmaz tavazuu, yani dervişliği ile, âdeta zamanla yarışırçasına durmadan çalışmasıyla, izzet-i ruhu, yani manevî değerleri için taviz vermeden savaşmasıyla, İslâm ahlâk anlayışını özetlediği mesajlarıyla dikkat çekerdi. Kısaca o, yaşayan Kur'an-ı Kerim'di.

...

Güzel Sultan, son derece zeki idi! Bize zarafetin asıl manasının, insanın karşısındakini rahat ettirmesi olduğunu öğretti.

Hepimiz kendi eksik ve yanlışlarımızla ona sığındık. Onu sevdik. Hayatımda tanıdığım en şık ve kibar hanımefendiydi!

⁴⁴⁶ a.g.e., s. 206.

Her hareketi ve sözüyle örnekti. O, herkesin kendini huzur ve mutlulukta seyrettiği sonsuz yüzlü bir aynaydı.”⁴⁴⁷

Yazar bu röportaj aktarımında, Cemal Nur Sargut’un Samiha Ayverdi hakkında, onunla uzun vakit geçirmiş olmasının da etkisiyle söylediği güzel cümleleri aktarmıştır. Cemal Nur Sargut’un, Samiha Ayverdi’yi modern bir zaman dervishi olarak ifade etmiştir. Samiha Ayverdi’nin kişisel ahlakının sonucu olarak diğer insanlara karşı olan sevgi ve merhametli tutumundan övgü ile bahsedilmiştir. Burada sadece ruhsal portre aktarılmıştır ve fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Bu eser röportaj kitabı olduğu için yazar, röportaj yaptığı kişilerle kim hakkında konuşmak istiyorsa onunla ilgili neler düşündüklerini aktarmalarını istemiştir. Genellikle bu aktarmalar da kişilerin yakından tanıyıp değer verdikleri olduğu için oldukça öznel ve olumlu betimlemeler dile getirilmiştir. Ayrıca genellikle bu betimlemelerin, aktarılan kişilerin ruhsal portrelerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Yazarın yönlendirmesine dayalı bir anlatım tarzı olan röportaj, yazarın müsaade ettiği kadar bilgiye sahip olunmasını sağlamıştır. Bu nedenle elimize sınırlı bilgi ulaşımı olmuştur. Kitabın dili akıcıdır ve röportaj kitabı olduğu için merak unsuru daha ön plandadır. Kitap, röportaj kitabı olduğu için adı “Portreler” de olsa tam bir portre kitabı niteliğinde kabul edilememiştir. Ancak yine de kitap, röportajlardan oluştuğu için röportaj-portre kitaplarına dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitapta anlatılan kişiler hakkında röportaj yapılanlardan bilgi alındığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarına alınmıştır. Ayrıca kitabın adı “Portreler” olduğu için adında portre sözcüğü geçen kitaplar grubunda yer almıştır.

⁴⁴⁷ a.g.e., s. 250.

2.59. Servet Sami Uysal, Eşlerine Göre Ediplerimiz ⁴⁴⁸

Bu kitaptaki yazılar, “Cumhuriyet” gazetesini için yazar tarafından hazırlanmıştır. Bu yazılar, 1954 yılında gazete için yazılmaya başlanmıştır. Bu yazıların gazetede yazılmasını isteyen Cevat Fehmi Başkut’dur. Yazarı gazetede işe alan Cevat Fehmi Başkut, onun tanınmış yazarların eşleriyle gidip görüşmesini istemiştir. Hatta “Eşlerine Göre Ediplerimiz” başlığını da Cevat Fehmi Başkut koymuştur. Röportaj yapılacak kişileri Servet Sami Uysal seçmiştir. Ancak bu kişilere Yaşar Kemal de ekleme yaparak katkıda bulunmuştur. Bu proje bittikten yıllar sonra Tahsin Yıldırım yazılanlardan birkaç kişiyi kitabına almak için Servet Sami Uysal’ı aramıştır. Yazar, yazıların bir kısmının alınmasına müsaade etmiştir. Ancak Tahsin Yıldırım her ne kadar ön sözde Servet Sami Uysal’a teşekkür etse de müsaade edilenden fazlasını aldığı için Servet Sami Bey bu durumdan hoşlanmamıştır ve bunu da kitabının ön sözünde dile getirmiştir. Bu durum üzerine yazar, gazete için hazırlanan yazıların hepsini yeniden ele almış ve bir kitap çıkarmaya karar vermiştir. Böylece gazeteye koymadığı bölümleri ve kişileri de inceleyip onları da kitaba dahil etmiştir. Bu kitap için detaylı bir çalışma yapılmıştır. Anlatılacak yazarların detaylı biyografileri ve eserleri de tek tek türlerine göre ayrılarak verilmiştir. Bu bölüm için Şükran Kurdakul’un ve Behçet Necatigil’in sözlüklerinden yararlanılmıştır. Ayrıca Ana Britannica, Büyük Larousse ve Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi’nden de yararlanılmıştır. Bu kitabın oluşturulması ve bu röportajların kitap haline getirilmesinin en önemli sebebinin de gençler olduğu yazar tarafından söylenmiştir. Kitapla ilgili birçok bilgiye yazarın kitaptaki ön sözü sayesinde ulaşılmaktadır. Kitabın çok titiz bir çalışmanın eseri olduğu özellikle belirtilmiştir. Ayrıca yazar, röportaja giderken yanında fotoğrafçı da götürmüştür. Bu nedenle yazarların olduğu birçok fotoğraf da kitaba koyulmuştur. Her yazar için ayrı bir başlık oluşturulmuştur. Bu başlıkların en üst kısmına üç küçük fotoğraf koyulmuştur. Sol alt tarafa soru cevapların olduğu çok kısa bir bölüm eklenmiştir. Bölümün hemen arka sayfasına Servet Sami Uysal’ın da

⁴⁴⁸ Servet Sami Uysal, **Eşlerine Göre Ediplerimiz**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, 400 sayfa, (1. bs. 2004 - Leyla ile Mecnun Yayıncılık). Bu tezde kitabın 2010 baskısı kullanılmıştır.

olduğu, röportajı yapılmış edebiyatçının ailesiyle olan fotoğrafı koyulmuştur. Daha sonra yazarların detaylı bir biyografisi ve eserleri anlatılmıştır. Ardında da yazarların genellikle eşleriyle yapılmış bazen çocuklarının da dahil edildiği röportajlara yer verilmiştir. Yazar, bu röportajlara eşleriyle beraber edebiyatçıların kendisini de dahil etmiştir. Yani hem eşlerle hem de edebiyatçılarla yapılan bir röportaj olmuştur. Ancak Ercüment Ekrem Talu için kızı Esin Talu ile Nurettin Artam için de kendisiyle görüşülmüştür. Ercüment Ekrem Talu da portre örneği tespit edilmiştir. Ancak Nurettin Artam da portre örneğine rastlanmamıştır. Bunlara ek olarak edebiyatçıların eşlerinin dışında yazarında bazen edebiyatçılarla ilgili gözlemleri de olmuştur. Bu gözlemler de örneklerin içine dahil edilmiştir. Ayrıca sadece erkek yazarlar aktarılmamıştır. Şükûfe Nihal Başar, Halide Nusret Zorlutuna, Peride Celal, Mükerrerem Kamil Su ve Halide Edip Adıvar gibi kadın yazarlar da anlatılmıştır ve onların da eşleri ile görüşülmüştür. Aslında edebiyatçıların eşleriyle röportajı Halide Edip Adıvar'ın derslerini üniversitede takip eden yazarın bir gün onların evlerine gitmesi ve Halide Edip Adıvar'ın eşi Adnan Adıvar ile görüşmesiyle yıllar önce başlamıştır. Bu durum röportaj yazılarının ilk adımını oluşturmuştur. Ancak yazar, onu kitabının en sonuna koymuştur ve yıllar sonra tekrar Halide Edip Adıvar ile görüşme imkânı bulmuştur. Kitaptaki röportajlar bittikten sonra yazarla çekilen ya da yazarların olduğu birçok fotoğraf koyulmuştur. Bu fotoğraflar içinde yazar için imzalanan fotoğraflar da bulunmaktadır. Yazar, bu röportajların birçoğundan sonra edebiyatçılarla yakınlık kurmuştur ve görüşmeye devam etmiştir. Bu nedenle de bazı röportajların sonunda anılar da yer almıştır. Mesela Faruk Nafiz Çamlıbel'de böyle bir bölüm bulunmaktadır. Kitabın içerik kısmında başlıklar için önce kişi adları belirtilmiştir. Sonra ise alt başlık yapılarak o kişiler için kiminle röportaj yapıldığı söylenmiştir. Bunun dışında kitapta birden fazla başlığa sahip olanlar da vardır. Kitapta toplam yirmi sekiz edebiyatçı hakkında röportaj yapılmıştır. Bu kişiler ve başlıkları: Reşat Nuri Güntekin - Hadiye Güntekin, Bize Reşat Nuri'yi Anlatıyor; Refik Halit Karay - Nihal Karay, Refik Halit Karay'ı Anlatıyor; Peyami Safa - Nebahat Safa, Peyami Safa'yı Anlatıyor, Ve Sonrası; Faruk Nafiz Çamlıbel - Azize Çamlıbel, Faruk Nafiz'i Anlatıyor, Faruk Nafiz'den Anılar-I, Nasıl Hocaydı?, Çamlıbel'in Evinde, Faruk Nafiz'den Anılar-II-İkinci Ziyaret, Bizim Evde, Edebiyat Gününde, Son Görüşmelerimiz, Ve Son Görüşmemiz; Ercümen Ekrem Talu - Esin

Talu, Ercüment Ekrem'i Anlatıyor; Nurullah Ataç - Leman Hanım, Eşi Nurullah Ataç'ı Anlatıyor, Falih Rıfkı Atay - Mehruba Atay, Falih Rıfkı Atay'ı Anlatıyor; Yusuf Ziya Ortaç - Güzide Ortaç, Yusuf Ziya'yı Anlatıyor; Ahmet Kutsi Tecer - Meliha Tecer, Ahmet Kutsi Tecer'i Anlatıyor; Orhan Kemal (Öğütçü) - Nuriye Öğütçü, Orhan Kemal'i Anlatıyor; Oktay Rıfat- Eşi Sabiha Hanım, Oktay Rıfat'ı Anlatıyor; Şüküfe Nihal Başar - Ahmet Hamdi Başar, Şüküfe Nihal'i Anlatıyor; Halide Nusret Zorlutuna - Emekli General Aziz Zorlutuna, Halide Nusret'i Anlatıyor; Hüseyin Siret Özsever - Nigarin Özsever, Hüseyin Siret'i Anlatıyor; Hasan Âli Yücel - Refika Yücel, Hasan Âli'yi Anlatıyor; Aka Gündüz - Zehra Hanım, Aka Gündüz'ü Anlatıyor; Ahmet Muhip D(ı)ranas - Münire Dranas, Ahmet Muhip'i Anlatıyor; Ziya Osman Saba - Rezzan Saba, Ziya Osman'ı Anlatıyor; Cevdet Kudret Solok - İhsan Solok, Eşi Cevdet Kudret'i Anlatıyor; Bekir Sıtkı Kunt - Feriha Kunt, Bekir Sıtkı'yı Anlatıyor; Reşat Enis Aygen - Ayşe Aygen, Reşat Enis'i Anlatıyor; Bedri Rahmi Eyüboğlu - Eren Eyüboğlu, Bedri Rahmi'yi Anlatıyor; Nurettin Artam - Nurettin Artam, Nurettin Artam'ı Anlatıyor; Ruşen Eşref Ünaydın - Saliha Ünaydın, Ruşen Eşref'i Anlatıyor; Yaşar Nabi Nayır - Belma Nayır, Yaşar Nabi'yi Anlatıyor; Peride Celal - Atıf Yonsel, Eşi Peride Celal'i Anlatıyor; Mükerrerem Kâmil Su - Kamil Su, Eşi Mükerrerem Kâmil'i Anlatıyor; Halide Edip Adıvar, Halide Edip Adıvar, Abdülhak Adnan Adıvar'a Gelince, Eşlerine Göre Ediplerimiz'in İlk Tohumu, Halide Edip'le Son Görüşmemiz şeklinde oluşturulmuştur. Bunların dışında kitaptaki örneklerin bazılarında farklı bir durum tespit edilmiştir. Bu durum şöyledir: Röportajların bazılarında hem yazarın hem de bahsi geçen edebiyatçının eşinin ya da çocuklarının gözünden portreler bulunmaktadır. Çünkü yazar, kişilerle görüşme yaparken genellikle edebiyatçılar da eşlerinin yanında bulunmuşlardır. Örneklerde her ikisi de ve ayrı ayrı kim tarafından aktarıldığı belirtilmiştir. Bu örneklerden bazıları sırasıyla şu şekildedir:

Yazarın gözünden Reşat Nuri Güntekin şu şekilde aktarılmıştır:

“Ve nihayet ufak tefek, fakat son derece sevimli ve güleryüzlü bir insan olan Reşat Nuri ellerini ovuşturarak içeri girip söze başladı:

...

Reşat Nuri konuşurken kendisini daha da sevimlileştiren mimikler yapıyor. Yüzünde ise en büyük özelliği gözlerinde toplanmış... Ufak, fakat öylesine canlı, öylesine ıslıl ıslıl ki!... Üstelik içten gelen davranışlarını da bütünlüyor.”⁴⁴⁹

Ve eşi Hadiye Hanım’ın gözünden Reşat Nuri şu şekilde dile getirilmiştir:

“Eve ait ufak marangozluk işleri, elektrik tamiri filan gibi şeylere eli yatkındır ve bunlarla meşgul olmak için âdeta bahaneler arar. Sonra canı istediği zaman gayet spesiyal yemekler pişirir ve bununla âdeta dinlenir.”⁴⁵⁰

Yazar bu iki anlatımda hem kendi gözünden hem eşi Hadiye Hanım’ın gözünden Reşat Nuri Güntekin’i bize aktarmıştır. Yazar kendi gözünden Reşat Nuri Güntekin’in kısaca fiziksel portresinden bahsetmiştir. Onun minyon, güler yüzlü, güzel gözlü ve mimikleriyle desteklediği sevimliliği olduğu belirtilmiştir. Eşi Hadiye Hanım ise Reşat Nuri Güntekin’in ev içerisindeki yeteneklerinden söz etmiştir. Bu işerin Reşat Nuri Güntekin’i rahatlattığı ifade edilmiştir. Burada ruhsal portre örneği tespit edilmiştir.

Yazarın gözünden Peyami Safa şu şekilde aktarılmıştır:

“Hayretimin sebebi hayli tuhaftı: Vaktiyle bu romancımızın bir fotoğrafını görmüştüm; korkunç denecek derecede çirkindi... Hâlbuki şu karşıdaki kanapede oturan ufak tefek, zayıf insanın, o resimle hiç alâkası yoktu!... Gerçi 54 baharı geride bırakan romancımızın saçları kırışmış ve yüzünde yılların derin izleri kalmıştı... Fakat bu kırlar ve kırışıklıklar; yüzüne apayrı bir kişilik kazandırmış, hatta kendisini hayli sevimli de yapmıştı.

Peyami Safa’nın bir başka özelliği de daha konuşmaya başlar başlamaz; tok sesi, olgun ifadesi ve ölçülü jestleriyle karşısındaki üzerinde hemen çok iyi bir tesir yaratmasıydı... Üstelik kültür bakımından da hayli yüklüydü... O gün nelerden bahsetmedi ki...”⁴⁵¹

Ve eşi Nebahat Hanım’ın gözünden Peyami Safa şu şekilde dile getirilmiştir:

⁴⁴⁹ Eşlerine Göre Ediplerimiz, 2010, s. 40.

⁴⁵⁰ a.g.e., s. 42.

⁴⁵¹ a.g.e., s. 66-67.

“Gürültüden hoşlanmaz, yalnızlık ister, bilhassa gece yazmayı sever. Düşünürken veya yazı yazarken kendisine bir şey sorulursa müthiş canı sıkılır.”⁴⁵²

Yazar bu anlatımda kendi gözünden Peyami Safa’nın ufak tefek zayıf, kır saçlı, yüzünde izleri ve kırışıklıkları olduğunu söylemiştir. Ayrıca onun tok sesi, olgun ifadesi ve yerinde jestleriyle karşısındakine tesir ettiği belirtilmiştir. Bunun yanında Peyami Safa’nın eşi Nebahat Hanım, onun yalnızlığı ve sessizliği sevdiğini, bu sebeple de çalışırken kesin olarak rahatsız edilmek istemediğini ifade etmiştir. Hem yazarın hem de Peyami Safa’nın eşinin anlatımıyla burada hem fiziksel hem de ruhsal portre aktarımı yapılmıştır.

Yazarın gözünden Falih Rıfkı Atay şu şekilde aktarılmıştır:

“Ben, belki de o ateşli, hararetli polemiklerinden dolayı iriyarı, biraz saldırgan bir kimse beklerken; birkaç dakika sonra salona, halim selim, hatta hayli mahcup birisi girip de kendisinin Falih Rıfkı olduğunu söyleyince doğrusu ya hayli şaşırdım.”⁴⁵³

Ve eşi Mehruba Hanım’ın gözünden Falih Rıfkı Atay şu şekilde dile getirilmiştir:

“Rahatına çok düşkündür... Muntazam hayatı çok sever... Güzel hazırlanmış bir sofra çok hoşuna gider...”

...

Temiz kalpliliği ve tok gözlülüğü... Kimsenin mevkiini kıskanmaz; bilâkis memnun olur.”⁴⁵⁴

⁴⁵² a.g.e., s. 68.

⁴⁵³ a.g.e., s. 127.

⁴⁵⁴ a.g.e., s. 135.

Yazar bu anlatımında, Falih Rıfki Atay'ın yazılarını okuduktan sonra hayal ettiği iri yarı, saldırgan adamın yerine yumuşak huylu, edepli, mahçup bir adam gördüğünü anlatarak onun ruhsal portresinden söz etmiştir. Ayrıca Eşi Mehruba Hanım, Falih Rıfki Atay'ın keyfi seven, rahatına düşkün, düzenli hayatı isteyen, temiz kalpli, tok gözlü olduğunu belirtmiştir. Böylece Mehruba Hanım'ın da Falih Rıfki Atay'ın ruhsal portresi hakkında bilgi aktardığı tahlil edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Kitaptaki örneklerde görüldüğü üzere edebiyatçıların eşleri onların daha çok ruhsal portreleri hakkında bilgi aktarmıştır. Eşlerinin neleri sevdiklerini, neleri sevmediklerini, nelere kızdıklarını ya da yazarken nasıl olduklarını ve ne zaman yazdıklarını anlatmışlardır. Bazı örneklerde bu bahsi geçen durumlar özellikle belirtilerek anlatılmıştır. Bazı eşler, anlattıkları kişinin karısı ya da kocası olmasının yanında ünlü bir insan da olması sebebiyle daha yüzeysel bilgiler vermeyi hatta eşleri hakkında olumsuz hiçbir şey söylememeyi tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bazı eşler ise edebiyatçı eşlerinin de yanında bulunmasından dolayı çekindiklerini ifade etmişlerdir. Ancak bu durumun tam tersi olduğu yerlerde olduğu okumalar sırasında gözlemlenmiştir. Edebiyatçılar kendi olumsuz durumlarını söylemesi için ya da rahat olması için eşlerine destek olmuş veya bazen kendileri bunu dile getirmiştir. Yazarın da röportaj sırasında bazı edebiyatçılarla ilgili kendi gözlemlerine yer vermesi sayesinde sadece edebiyatçıların ruhsal portrelerini değil, fiziksel portrelerinin de aktarılmasını sağlamıştır. Kitap röportajlarla birlikte yazarın gözlemlerini, röportaj yaparken yaşadıklarını, eşlerin birbirleriyle olan diyaloglarını da yansıttığı için sürükleyici bir kitap niteliğinde olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte kitabın röportajlardan oluşması sebebiyle sohbet havasında, senli benli bir dil kullanılarak yazıldığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak kitapta öznel bir anlatımın hakim olduğu saptanmıştır. Ayrıca bazen anı anlatımı da yapıldığı için kitapta öyküleyici anlatıma da başvurulduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak kitabın üslubu açık, anlaşılır ve akıcıdır. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına alınmıştır. Bununla birlikte bu kitap, edebiyatçılarla ve eşleriyle görüşülerek yazıldığı ve anlatımlar esnasında edebiyatçıların portreleri de aktarıldığı için kitap, röportaj-portre kitapları arasında kabul edilmiştir. Bununla birlikte kitap,

yazarın röportaj yaparken yaşadığı durumları aktarması bakımından anı-portre grubunda, ayrıca kitapta röportajlara başlanmadan önce edebiyatçılar hakkında biyografi bilgisi verildiği için de kitap, biyografi-portre kitapları grubunda yer almıştır. Bunlara ek olarak bu kişilerle tanışıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında kabul edilmiştir.

2.60. Abdülhak Şinasi Hisar, Geçmiş Zaman Edipleri ⁴⁵⁵

Abdülhak Şinasi Hisar, vefat etmeden önce basımı yapılan kitaplarında yakın zamanda bir kitap daha yayınlanacağını dile getirmiştir. Bu kitabın adının “Geçmiş Zaman Edipleri” olacağı ve içinde neler anlatılacağı belirtilmiştir. Ancak Abdülhak Şinasi Hisar’ın böyle bir eseri bulunamamıştır. Fakat Cevdet Kudret, Abdülhak Şinasi Hisar tarafından kendisine yazılmış mektupları saklamıştır. Bu mektuplar incelendikten sonra Abdülhak Şinasi Hisar’ın “Hakimiyet-i Milliye”de yazı yazmaya başlayacağı ve bu yazıların edebî portrelerle ilgili olacağı Necmettin Turinay tarafından öğrenilmiştir. Buna ek olarak Abdülhak Şinasi Hisar’ın bu yazılarına “Varlık” dergisinde devam ettiği de araştırmalar sonrasında elde edilen bilgilerden biri olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple bu kitaptaki yazıları bir araya toplamak için uzun bir çalışma gerekmiştir. Bunların dışında kitapta dile getirilen kişiler Abdülhak Şinasi Hisar tarafından uzun süreli bir gözlem sonucunda yazılmıştır. Ayrıca bu kişilerle yazar, uzun zaman birlikte vakit geçirmiş ve onları yakından tanımıştır. Bazı yazılar kişiler yaşarken, bazıları da kişiler vefat ettikten sonra yazılmıştır. Kitapta aktarılan kişilerin hepsinin ünlü şair ve romancı olmadığı aralarında az tanınanların hatta hiç bilinmeyenlerin olduğu da belirtilmiştir. Kitapta iki bölüm bulunmaktadır. Yazar, kitabın birinci bölümde edebî portre yazılarının yanında anı-portre yazılarının olacağını da söylemiştir. Ancak ikinci bölüm ise biyografik anı yazılarından oluşturulmuştur. Bu bölümdeki yazılar yayınlandığı tarihe göre aktarılmıştır. Birinci bölümün adı “Ediplerimize Dair Hatıralar”dır. Bu bölümde yirmi dört başlık bulunmaktadır ama yirmi kişiden bahsedilmiştir çünkü bazı kişiler için iki başlık

⁴⁵⁵ Abdülhak Şinasi Hisar, **Geçmiş Zaman Edipleri**, Yayına hazırlayan: Necmettin Turinay, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013, 235 sayfa, (1. bs. 2005 - Selis Kitapları). Bu tezde kitabın 2013 baskısı kullanılmıştır.

oluşturulmuştur. Bu başlıklar: Hamdullah Suphi'ye Dair Hatıralar-I, Hamdullah Suphi'ye Dair Hatıralar-II, Süleyman Nazif'e Dair Hatıralar, Halil Halit'in Hayatı ve Eserleri, Nigar Hanım, Şehabeddin Süleyman, Halit Raşit, Tunalı Hilmi, Saffeti Ziya, Tefvik Fikret-I, Tefvik Fikret-II, Ahmet Midhat Efendi, Ziya Gökalp, Abdullah Zühtü, Süleyman Nazif'in Son Günleri-I, Süleyman Nazif'in Son Günleri-II, Cenab Şehabeddin'e Dair Hatıralar, Nigar Hanım'a Dair Bir Hatıra, Celal Sahir'e Dair Hatıralar-I, Celal Sahir'e Dair Hatıralar-II, Şairin Altmış Beş Yılı, Selim Nüzhet Gerçek, Abdülhak Hamid ve Faik Ali'dir. İkinci bölümün adı ise "Geçmiş Zaman Edipleri"dir. Bu bölümde on iki başlık bulunmaktadır ama sekiz kişiden bahsedilmiştir. Bu başlıklar: Halit Ziya-I, Halit Ziya-II, Mehmet Rauf, Nigar Binti Osman-I, Nigar Binti Osman-II, Ahmet Hikmet-I, Ahmet Hikmet-II, Abdurrahman Şeref-I, Abdurrahman Şeref-II, Recaizade Ekrem, Ercüment Ekrem Talu'ya Dair Hatıralar ve Ziya Osman Saba'nın Ölümü'dür. Bu kitaptaki kişilerin hepsi edebiyatçıdır ve hepsinde portre örneği tespit edilmiştir. Yazar, onlardan bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Süleyman Nazif için şunları dile getirmiştir:

"Süleyman Nazif'i daima ilk gördüğüm gün gibi buldum ve seneler onun hakkında edindiğim fikirleri değiştirmede, teyit etti. Onun pek şarklı ve hatta Asuri bir çehresi ve manzarası vardı. Ekser koyu renkli esvaplar giyer, güler ve söylerdi. Son zamanlarına doğru yanları beyazlaşmış siyah bir sakalı, iri ve esmer bir yüzü, çıkık dişli bir ağız üstüne açılan irice dudakları ve bu simayı sanki örten ve ona bütün manasını veren siyah, parlak, zeki ve cevval gözleri vardı." ⁴⁵⁶

Yazar bu anlatımında, Süleyman Nazif'in fiziki portresini aktarmıştır. Onun şarklı gibi görünen bir yüzü olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yanları beyazlaşmış siyah sakalı, çıkık dişleri, ince dudaklarının olduğu söylenmiştir. Bunun yanı sıra bu simanın dışında onun gerçeğini yansıtan ve zekasını

⁴⁵⁶ Geçmiş Zaman Edipleri, 2013, s. 38.

gösteren, cevval olarak tanımlanan siyah, parlak, gözlerinden bahsedilmiştir. Burada ruhsal portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, Şehabeddin Süleyman'ı şu şekilde aktarmıştır:

“Kalıpsız ve tepesi kalkık bir fes, uzun bir boy, ergenliklerin kapladığı bir yüz, sarı bir ten, siyah saçlar, gözlüğün camları arkasında büyüyen ve titrekleşen siyah gözler, sarı ve yosunlu dişler, kirli tırnaklı esmer eller!.. Onu düşündüğüm zaman bunlarla bir de, muttasıl uçlarına kadar içtiği küçük sigaralarını hatırlıyorum ve bu sigarayı tutan parmakları bir kehrüba suyu ile boyanmış gibi sapsarıydı. Şehabeddin Süleyman'ın sesi de biraz kısık alkolün, nikotinin ve tasannuun tesirleriyle çatal çatal olmuş bir sesti ve galiba hafif bir tarzda peltekti. Yahut onun biraz telaffuzu bozuktu. Sözleri sigarasının dumanlarına dökülüp karışmış gibi fikirleri vuzuhtan mahrum geliyor, iyi görünmeyen gözleri bu karışık çehre hakkında muayyen bir fikir vermiyor, fakat o parmaklarında bir kordon sallayarak, yüksekte ye amirane bir şeyler söylüyordu. Bütün bu hüviyetleriyle biraz dumanlı, biraz silik, biraz kendine mahsus, biraz malum, biraz amiyane ve kadınların sevdikleri çirkinlikte bir tip teşkil ediyordu.”⁴⁵⁷

Yazar bu anlatımında, Şehabeddin Süleyman'ın fiziksel portresini dile getirilmiştir. Onun uzun boyu, sarı teni, titrekleşen gözleri, siyah saçları, sararmış dişleri, kirli tırnakları ile bütünleşmiş esmer ellerinden bahsedilmiştir. Ayrıca onun çataallaşmış, kısık sesinden ve peltek konuşmasından söz edilmiştir. Bunun yanında kendine has bir tarzı olduğu ve kadınlar tarafından sevilen çirkinlikte biri olduğu söylenmiştir. Burada tam bir ruhsal portre örneği tespit edilememiştir.

Yazar, Tunalı Hilmi için şunları dile getirmiştir:

“Tunalı Hilmi!.. O, hepimiz gibi alelade bir insan değil, fakat sanki Tuna'dan bir dalga, bir rüzgâr gibi bir şeydi. Ben onu tanımış olduğum zaman yaşı bir hayli geçkindi. Beyaz ve kıvrık saçları daima harekette ve coşkunun yüzü, her vakit üst perdeden taşan sözü, dağınık yürüyüşü ve perişan tavrıyla o adama samimi ve muztar bir kuvvet hissi veriyordu. Onun, ilk insanların söylemiş olacakları gibi lisanını zahmetle, yoğura yoğura ve adeta kelimeleri kendi icat ediyor gibi,

⁴⁵⁷ a.g.e., s. 57.

içinden taşan bir hisle konuştuğunu duyduğunuz vakit, hitap edilecek bir mantığı olmadığına acır ve onu makul cevaplarla rencide etmekten kaçınırdınız.”⁴⁵⁸

Yazar bu anlatımında, Tunalı Hilmi’nin kısaca fiziksel portresini aktarmıştır. Onun beyaz ve kıvrıkcık saçlar ve coşkulu yüzünden bahsedilmiştir. Buna ek olarak onun üst perdeden konuşması, dağınık yürüyüşü ve perişan tavrının onda samimi bir görüntüye sebep olduğu belirtilmiştir. Burada tam bir ruhsal portre örneği saptanamamıştır.

Yazar, Ziya Gökalp’i şu şekilde aktarmıştır:

“Esmer, kısa boylu, tıknaz, kara gözlü, kara bıyıklı, alnında bir bere, onu ilk defa bir konferans vereceği gün sahnede görmüştüm. Perde arasından meydana öyle gösterişsiz, mahcup, mütereddit, yavaş ve acemi bir tavırla çıkıverdi ki konferansçı mı, yoksa masayı hazırlayacak, suyu değiştirecek ve gidecek bir hademe mi, birden anlayamadım. Ve hademe değil konferansçı olduğuna emniyet edince eyvah! Muvaffak olamayacak, şimdi kekeleyecek, sonra söyleyemeyecek, mütevazı bir tarziye verip çekilecek korkusuna düştüm. Halbuki o, bilakis o kadar samimi, ciddi ve ilmi söyledi ki, söylediğin! düşündüğü görölüyor gibi oluyordu. Ve bu konferans yalnız bir mütefekkir değil, hem de bir hatip muvaffakiyeti oldu.

O zekâsını böyle maddeten göstermeyen bir adamdı. Lakin dünyada emsalini ancak üç dört kişiye çıkardıkları Fransız alimi Henri Poincaré, ondan daha şaşkın ve beceriksiz bir adama benzerdi. Halbuki onun aklının muayyen bir meseleyi derin, etraflı, dogmatik ve milli bir tarzda düşünmek ve hülâsa etmek kabiliyeti yekta idi.”⁴⁵⁹

Yazar bu anlatımında, ilk kez gördüğü Ziya Gökalp’in fiziksel portresini dile getirmiştir. Onun esmer, kısa boylu, tıknaz, kara gözlü ve kara bıyıklı olduğu ifade edilmiştir. Daha sonra onun ruhsal portresi için gösterişsiz, mahcup ve kararsız biri olduğu belirtilmiştir ve bu yazarın onu ilk gördüğünde sahip olduğu düşünceler olduğu söylenmiştir. Fakat sonrasında yanıldığını söyleyen yazar, Ziya Gökalp’in

⁴⁵⁸ a.g.e., s. 66.

⁴⁵⁹ a.g.e., s. 93.

zekasını ulu orta göstermekten hoşlanmayan bir ilim adamı olduğunu anladığını belirtmiştir.

Yazar, Ahmet Hikmet Müftüoğlu için şunları dile getirmiştir:

“Kendisi zayıf, uzun boylu, solgun benizli, iri gözlü, itinalı giyimli idi. Şakaklarındaki saçlar biraz beyazlaşmış olduğu gibi biraz da dökülmüş olduğundan, şakaklarının biraz açık görünmesi bir hususiyet oluyordu. Sesi ve telaffuzuyla, her nedense, İstanbullu olduğu duyuluyordu. Onu görüp duyanın, bu hususta hiçbir tereddüdü kalmıyordu. Sözlerini acele acele söylerken, ellerinin ve kollarının süratli hareketleriyle onlara iştirak eder gibi görünür, duygularının şiddet derecesi de, elleriyle kollarının süratleriyle ölçülmüş olabiliyordu.

Ahmet Hikmet, ders verdiği günler, bazan neşeli, şakrak, bazan ise durgun, dalgın görünürdü. Hâlâ hatırlarım ki o yorgun, bedbin görüldüğü günler, maneviyatıma tesir etmiş olur ve ben de onu istemeden, taklit eder gibi, biraz da o zamanın meşhur tabiriyle ‘dekadan’ olduğumu duyardım.”⁴⁶⁰

Yazar bu anlatımında, Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun ilk önce fiziksel portresini aktarmıştır. Onun zayıf, uzun boylu, solgun benizli, iri gözlü, yanları beyazlamış saçları olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca giyim kuşamına dikkat ettiği ve konuşmasının düzgün olduğu vurgulanmıştır. Bununla beraber iç dünyasında duyduğu heyecanı konuşurken ellerini çok kullanarak beden diline yansıttığı anlatılmıştır. Daha sonra ruhsal durumu ile ilgisi ise bazen neşeli, bazen konuşkan, bazen ise durgun, dalgın, yorgun ve karamsar olduğu belirtilmiştir. Böylece Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun çok değişken bir ruh hali olduğu anlaşılmaktadır.

Bu kitapta genellikle hem ruhsal hem de fiziksel portrelerin bir arada aktarıldığı gözlemlenmiştir. Bazen kişilerle ilgili detaylı betimlemeler yapıldığı saptanmıştır. Çünkü yazar, bu kişileri yakından tanımış ve onlarla uzun bir süre vakit geçirmiştir. Ayrıca yazarın, gözlem gücünün de kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Buna ek olarak yazar, bu kişileri uzun zamandır tanıdığı için onların hayatları içinde yaşadıkları birçok durumu da onları anlatırken dile getirmiştir. Yani kişiler, bir bütün

⁴⁶⁰ a.g.e., s. 189.

içinde aktarılmıştır denebilir. Bu kitaptaki bazı betimlemeler ile kişilerin, zihinde canlandırılmasının mümkün olduğu tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak kitapta anı da aktarıldığı için kitapta öyküleyici anlatıma başvurulmuştur. Bazen kitapta bilgilendirme de yapıldığı için resmî bir kullanıldığı ve bu anlatımın olduğu yerlerde de açıklayıcı anlatıma başvurulduğu gözlemlenmiştir. Bunların dışında kitapta aktarılan portrelerde yazarın öznel olduğu saptanmıştır. Ayrıca kitapta yoğun bir anlatımın ve ağır bir dilin hakim olduğu tespit edilmiştir. Çünkü kitapta bazı kelimeler günümüz Türkçesinde kullanılmadığı için bazı cümlelerin anlaşılmasının zor olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle de kitabın dilinin açık olduğu söylenememektedir. Bununla birlikte bu durum sebebiyle kitapta akıcılık da sağlanamamaktadır. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için ve bu kişilerin portreleri aktarıldığı için kitap, edebî portre kitapları grubunda yer almıştır. Kitabın ilk bölümünde anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları grubunda ve ikinci bölümde bazı yerlerde hikâye tarzında biyografiler de aktarıldığı için kitap, biyografi porte kitapları grubuna dahil edilmiştir. Ayrıca kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına alınmıştır.

2.61. Selim İleri, *Kar Yağıyor Hayatıma*⁴⁶¹

Yazar; bu kitapta hayatında önemli yere sahip, onun hayatına yön veren kişileri aktarmak istemiştir. Kitaptaki anlatılanlar arasında sadece iki kişi yazar tarafından tanınmamaktadır. Bu kişiler Afife Jale ve Cahide Sonku'dur. Yazar, Halide Edip Adıvar'ı da sadece bir kere görmüştür. Anlatılan her kişinin yazarın sanatla olan ilişkisine katkısı vardır ve bu nedenle bu kişiler kaleme alınmıştır. Yazar, kitabının isminin ortaya çıkışını kitabında şu şekilde anlatmıştır: Salih Zeki Atay'ın şair olduğunu arkadaşı sayesinde öğrenen yazar, şairle bir gün Hacı Bekir Pastanesi'nde karşılaşmış ve onunla sohbet etmek istemiştir. Şairin yalnızlıktan dem vurduğu o kısa süren sohbet sırasında onunla ilgili bir izlenimini şu şekilde dile

⁴⁶¹ Selim İleri, *Kar Yağıyor Hayatıma*, İstanbul, Everest Yayınları, 2010, 437 sayfa, (1. bs. 2005 - Doğan Kitap). Bu tezde kitabın 2010 baskısı kullanılmıştır.

getirmiştir: “Çocuklaşmıştı beyaz, yıprak, uzun saçlı adam.”⁴⁶² Yazarı, çok etkileyen konuşmalardan biri olan bu kısa süreli sohbet yazarın hayatına dönüp bakmasına sebep olmuş ve kitabında ismini de “Kar Yağıyor Hayatıma” koymasına vesile olmuştur. Çünkü Salih Zeki Atay unutulup gitmiş ve yalnız kalmıştır. Yazar, bu durumdan çok etkilenmiştir. Bu sebeple de bu kitabı kalme almıştır. Buna ek olarak kitapta anlatılan kişiler sadece edebiyat çevresinden kişiler değildir; içlerinde oyuncu ve güzellik yarışması birincisi olanlar da vardır. Bu kitap bir anı-portre niteliğindedir. Yazar, bu kişilerle nasıl tanıştığını, o kişilerle ilgili önemli bulduğu anılarını anlatmıştır. Yazar, bu kitapta yazması gereken daha çok kişi olduğuna inansa da belirli bir sınır içinde bırakmak istemiştir. Kitapta, kişilerin özel hayatlarına derinlemesine giriş yapılmamış, kişileri incitecek bir anlatımda bulunulmaktan kaçınılmıştır. Bu şekilde yazar, sevdiği insanlarla olan ilişkisine sahip çıkmak istemiştir. Kitap, resim ve fotoğraf gibi unsurlarla zenginleştirilmiştir. Kitapta, edebiyatçıların bazı eserleri hakkında bilgiler verildiği gibi o eserlerin bazılarının da fotoğrafı paylaşılmıştır. Bununla birlikte kitapta bazı kişilerin portre fotoğrafları ya da kara kalem fotoğrafları paylaşılmıştır. Bahsi geçen bazı oyuncuların da sahnede bir oyun oynarken fotoğrafı ya da oyunun afişine yer verilmiştir. Bazı bölümlerde ise önemli bir günden fotoğraflar ya da önemli kişilerin çizdiği resimler koyulmuştur. Mesela Selim İleri’ye hediye edilen bir kitapta onun için yazılmış bir yazı ve yazarın imzaladığı sayfanın fotoğrafı; başka bölümde hasta odasındaki yazarın kızı ile çekilmiş fotoğrafı bulunmaktadır. Bir başka bölümde ise Cevat Şakir Kabaağaçlı’nın çizdiği resimler yer almıştır. Kitapta toplam yirmi dört bölüm vardır. Yazar, bazı kişilerden bahsederken onlara nasıl hitap etmek istiyorsa başlığı da o şekilde oluşturmuştur. Ancak kişiler anlatılırken yazının en başında kimden bahsediliyorsa söylenmiştir. Bazılarında ise kişilerin isimleri de yazılmıştır. İsmi başlıkta olmayan kişilerin kim oldukları parantez içinde bizim tarafımızdan belirtilmiştir. Bu kişiler: Denize Koşanlar (Zeki Faik İzler), Handan’ın Romancısı (Halide Edip Adıvar), Farklı Bir Vamp (Sevda Ferdağ), Yaşar Nabi’nin Varlığı, Sönmeyen Yıldız (Belgin Doruk), Sevgili Öğretmenim (Vedat Günyol), Tanıdığım Kemal Tahir, On Beş

⁴⁶² a.g.e., s.433.

Milyonun Sevgilisi (Cahide Sonku), Behçet Necatigil’e Kır Çiçekleri, Yanık Saraylar Primadonnası (Sevim Burak), Mehmet Ağbi (Memet Fuat), Mavi Kyble (Azra Erhat), Bir Gönül Adamı (Haldun Taner), Başkentteki Arkadaşım (Sevgi Soysal), Oğuz Atay’ın Mektubu, “Böcek Sesleri Dinlediğimiz Gecedden...” (Sadri Alışık), “Hoyrattır Bu Akşamüstleri Daima” (Ahmet Muhip Dıranas), Nisa Serezli’yi Hatırlamak, Hayal Kafesinde (Kerime Nadir), “Ağaoğlu, Samet: Günümüz Yazarlarından”, Kırık Hayaller Kraliçesi (Feriha Tevfik), “Beni Unutmayacaksınız!..” (Cahit Uçuk), Bir Çiğ Damlası (Afife Jale), “Persefon” Şairi (Salih Zeki Aktay)’dir. Bu kitapta edebiyatçı ya da edebî eser veren kişiler arasında olanlar Halide Edip Adıvar, Yaşar Nabi Nayır, Vedat Günyol, Kemal Tahir, Behçet Necatigil, Sevim Burak, Memet Fuat, Azra Erhat, Haldun Taner, Sevgi Soysal, Oğuz Atay, Ahmet Muhip Dıranas, Kerime Nadir, Samet Ağaoğlu, Salih Zeki Aktay’dır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Kitapta Yaşar Nabi Nayır hakkındaki yazıda bir portre örneğine rastlanmaz. Ancak yazarın lisede Fransızca öğretmeni olan Vedat Günyol hakkında şunlar aktarılmıştır:

“Hocamız derse giriyor ve o güne kadar tanıdığım bütün insanlardan farklı bir kişiyle... alçakgönüllü, aydın, gençlere sonsuz hoşgörülü, yaşamı güzel, anlamlı kılmak isteyen bir öğretmenle karşılaşıyorum. Hem de hiç sinirli, bezgin, üstten bakan, anlayışsız hocalara benzemiyor. Delikanlı gibi. Ya da, çocuksuluğunu yitirmemiş. Ya da, öncesiz sonrasız gençliğin sırrına ermiş.”⁴⁶³

Yazar bu anlatımında, lisedeki öğretmeni Vedat Günyol’dan bahsetmiştir. Burada onun ruhsal portresi dile getirilmiştir. Vedat Günyol’un kibirsiz ve hoşgörülü biri olduğu söylenmiştir. Ayrıca sinirli bir insan olmadığından ve oldukça anlayışlı bir yapıya sahip olduğundan söz edilmiştir. Bunun dışında yaşına rağmen gençlik

⁴⁶³ Kar Yağıyor Hayatıma, 2010, s. 81.

enerjisinden hiçbir şey kaybetmediği belirtilmiştir. Burada Vedat Günyol'un fiziksel portresine rastlanmamıştır.

Sevim Burak ile yazarın tanışması bir soruşturmanın cevaplarını almak için evine gitmek mecburiyetinde kalmasıyla olmuştur. Yazar, onunla ilk karşılaşmasını şu şekilde dile getirmiştir:

“... Öykülerinden farksız, ayraksız, cin gibi bir kadın. Her şeyden önce yeşil-çakır gözleriyle etkiliyor sizi. Gözleri hem çekik hem iri. Saçları uzun, dalgalı; çok da özenilerek taranmamış bu saçlar. Burnu yukarıya kalkık. Endamlı duruşu ve o manken havası hemen etkilemişti. Yıkık yıprak bir güzellikti.

‘Kimsiniz?’ diye sordu.

Sesi boğuk ve kalındı. Şimdi çekik gözleri daha irileşmiş. Her haliyle bir korku havasına bürünmüş. Fakat korkuyu oynuyor mu, belli değil.

Daha sonra anlatacağım gibi, Sevim Burak gizli bir aktristi. Hele, sarakaya alınacak şeyler yakalamışsa...”⁴⁶⁴

Yazar burada, Sevim Burak'ın zeki olduğunu söylemiştir. Bunun yanı sıra güzelliğini ortaya çıkaran; çekik, iri, yeşil gözleri, uzun dalgalı saçları ve düzgün şekilli bir burnu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca onun endamlı bir duruşu ve manken gibi bir havaya sahip olduğu belirtilmiştir. Şakaya alınacak bir şeyler bulunca hünelerlerini sergilediği ifade edilmiştir. Bu anlatımda Sevim Burak'ın fiziksel ve ruhsal portresi bir arada aktarılmıştır.

Haldun Taner'i ilk defa Kemal Tahir'in evinde gören yazar, daha sonra onunla birçok defa daha karşılaşmış ve ondan edebiyat üzerine birçok tavsiye almıştır. Yazarın ödül aldığı bir törende Haldun Taner, yazarın bozulan moralini iyileştirmiştir. Bunun üzerine yazar, onunla ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

⁴⁶⁴ a.g.e., s. 179.

“Öylesine geniş bir hoşgörünün insanıydı ki Haldun Taner, öylesine geniş bir perspektiften hayatı, dünyayı alımlıyordu ki, düzeysizliğe ne yazısında çizisinde, ne yaşayışında yer verebilirdi.”⁴⁶⁵

Yazar bu anlatımında, Haldun Taner’in geniş bir bakış açısı ile insanlara karşı büyük bir hoşgörü ile davrandığını dile getirmiştir. Bunun yanında Haldun Taner’in kendine ait oluşturduğu düzeyli yaşamının çizgisinde eserlerini ve hayatını devam ettirdiği belirtilmiştir. Burada genel bir ruhsal betimleme yapılmıştır fakat fiziksel bir betimleyeme rastlanmamıştır.

İlk olarak İlhan Berk’in evinde tanıdığı Sevgi Soysal ile dostluğu uzun süre devam eden yazar, onu şu şekilde dile getirmiştir:

“Ne kadar zor Sevgi’den söz açmak. Nasıl bir insandı? Alaycı, mağrur, hattâ züppe... yoksa delişmen, sevgicil, alabildiğine sıcak, dost... Karar veremediniz. Hiçbir şeyi umursamayan / her şeyi ciddiye alan... Dış dünyaya uçsuz bucaksız açık / kimselere belli etmeyecek kadar içe kapanık...”

Bir davranışı ötekini tutmayan insanlardan değildi. Hayır, bugün ak dediğine yarın kara demezdi. Tam tersine tutarlı, ilkelerine bağlı bir genç kadındı. Genç ve güzel bir kadın.”⁴⁶⁶

Yazar bu anlatımında, Sevgi Soysal hakkında alaycı, gururlu hatta züppe ama bir yandan da hareketli sağlam karakterli, sevgisini esirgemeyen sıcak bir dost olduğunu söylemiştir. Buna ek olarak onun, umursamaz olduğu kadar hayatı ciddiye aldığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte onun açık görüşlü ama aynı zamanda içine kapanık biri olduğu belirtilmiştir. Sevgi Soysal’ın dünya üzerindeki insanların uç nokta sayılan özelliklerini hazmederek yaşayabilen tutarlı bir kadın olduğu aktarılmıştır. Burada ruhsal portresi anlatılan Sevgi Soysal’ın fiziksel portresi tespit edilmemiştir.

⁴⁶⁵ a.g.e., s. 241.

⁴⁶⁶ a.g.e., s. 245.

Türkan Şoray'ın Ahmet Muhip Dıranas'ın "Fahriye Abla" şiirini film yapmak istemesi üzerine Türkan Şoray ile bir araya gelen yazar, bu sayede Türkan Şoray'ın evinde Ahmet Muhip Dıranas ile tanışmış ve onu şu şekilde aktarmıştır:

"... 'Fahriye Abla' şairini bir hüznün, usanç, boğunç insanı düşlemişken karşımdaki insan bambaşkaydı. Bana öyle gelmişti ki, yakışıklı, mağrur, şık bir salon adamı..."

Onda, Baudelaire'in çarpaşık kişiliğine özdeş bir tavır bulacağımı sanmıştım. Oysa hayata enikonu bağlı, çapkınca, kaygısız, huzur içinde görünüyordu. Hani neredeydi 'Her Şeyin Uzaklaştığı Saat?!'

...

Tam tersine hayatın nimetlerinden söz açıp duruyordu..."⁴⁶⁷

Yazar bu anlatımında, Ahmet Muhip Dıranas'ın hayalinde yarattığı kişiden farklı olduğunu söylemiştir. Yazar, onun hüznün ve usanç içinde hayattan bağımsız bir karaktere sahip olduğunu düşündüğü fakat onun tamamen hayata bağlı bir karaktere sahip olduğunu fark ettiğini belirtmiştir. Ahmet Muhip Dıranas'ın gündelik hayata bağlı, çapkın, kaygısız bir adam olduğu dile getirilmiştir. Burada Ahmet Muhip Dıranas'ın ruhsal portre örneği aktarılmıştır fakat onun fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Bu kitap, yazarın anılarından oluşmuştur. Bu nedenle de çok fazla portre örneğine rastlanmamıştır. Daha çok, anıların içerisine serpiştirilmiş portre örnekleri tespit edilmiştir. Bu örnekler, bazen ruhsal portrelerden bazen fiziksel portrelerden oluştuğu gibi bazen de her ikisinin de iç içe geçmesiyle oluştuğu gözlemlenmiştir. Yazarın üslubu, açık ve anlaşılırdır. Kitap, öznel bir anlatımla oluşturulmuştur. Kitaptaki anılar okuyucudaki merak unsurunu üst seviyeye taşımaktadır. Ayrıca kitapta öyküleyici anlatıma başvurulmuştur. Kitapta Yaşar Nabi'nin, Kerime Nadir'in ve Samet Ağaoğlu'nun yazar tarafından portreleri verilmemiştir. Çünkü

⁴⁶⁷ a.g.e., s. 299-300.

yazar, bu kişilerle yüz yüze tanışma fırsatı bulamamıştır. Yazar, Yaşar Nabi'yi tanıma fırsatı bulamamış ama onu Refia Hanım'dan dinlemiştir. Kerime Nadir ve Samet Ağaoğlu ile de telefonda konuşma fırsatı bulabilmiştir. Bu nedenle de bu kişilerin kitapta portre örnekleri tespit edilememiştir. Kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitaplarına alınmıştır. Ayrıca kitapta anılar aktarıldığı için kitap, anı-portre kitaplarında yer almıştır. Bunun dışında kitapta yazar tarafından tanınmış kişiler anlatıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına dahil edilmiştir.

2.62. Hilmi Yavuz, **Yüzler ve İzler**⁴⁶⁸

Yazardan portre kitabı yazması istendiği için bu kitabı yazmaya karar vermiştir. Yazacağı kişilerin isimlerini açık bir şekilde dile getirmesi istenmiştir. Bu nedenle yazar, nasıl yazması gerektiği konusunda uzun bir süre düşündüğünü kitabında belirtmiştir. Kitabın ön sözünde birçok portre yazarından ve onların eserlerinde kullandıkları tarzları anlatan yazar da kendine bir portre anlatım yolu oluşturmaya çalıştığını aktarmıştır. Böylece tanıdığı kişileri kırmadan ama gerektiğinde acımasız olmaya ve sadece doğruları yazmaya karar vermiştir. Bu nedenle kitapta olumlu eleştirinin yanında olumsuz eleştiriler de dile getirilmiştir. Kitapta bazı kişilerin karikatür portreleri yapılmıştır. Bu karikatürleri yapan kişi Musa Kart'tır. Yazar, tanıdığı insanlarla beraber tanımadığı ama hakkında çok okuduğu ve iyi bilgi sahibi olduğu kişileri de kitabında aktarmıştır. Kitapta edebiyatçılar dışında siyasetçiler, karikatüristler, gazeteciler, dergiciler, ressamalar, fotoğrafçılar, gurmeler, akademisyenler, bürokratlar ve hukukçular gibi kişilerden bahsedilmiştir. Yazar, birçok kişiyi yakından tanıdığı için onlardan bahsederken anılarını da aktarmıştır. Özellikle bazı kişileri anlatırken vurgulamak istediği ya da üzerinde durmak istediği konular olmuştur ve bu konuları olabildiğince detaylı anlattığı gözlemlenmiştir. Yazar, kitapta sevdiği kişilerden basettiği gibi bir zamanlar çok sevdiği ve bir süre sonra kızmaya başladığı ya da hiç anlaşılamadığı kişileri de

⁴⁶⁸ Hilmi Yavuz, **Yüzler ve İzler**, Ankara, Aşina Kitabevi, 2006, 203 sayfa.

dile getirmiştir. Buna ek olarak yazar, kitapta sevmediği kişileri yazarken onları neden sevmediğini söylemekten de çekinmemiştir. Kitapta bahsi geçen kişilerin önemli sözlerine ya da varsa şiirleriyle birkaç mısraya da yer verilmiştir. Bazı kişiler için birden fazla bölüm oluşturulmuştur. Bu bölümler, bazı kişilerin sanatçı kişiliğinden ve eserlerinden özellikle söz etmek için yapılmıştır ya da yakından uzun süre tanınmış bu kişilerle ilgili haklarında daha fazla söz söylenmek istenmiştir. Yazar, bu kitabında babası içinde bölüm ayırmıştır. Bunu ön sözden sonraki ilk bölümde ve kitabın son bölümünde olmak üzere iki bölüm halinde yapmayı tercih etmiştir. Bununla birlikte kitapta iki kişi de bir bölüm içinde verilmiştir. Bu kişiler Tezer Özlü ve Hayalet Oğuz olarak bilinen Oğuz Alplaçın'dır. Yazar, bu kitapta toplam kırk sekiz kişiden bahsetmiştir. Bu kişiler: Yahya Hikmet Yavuz, Fazıl Hüsnü Dağlarca, III. Selim, Zeyyad Selimoğlu, Hasan Âli Yücel, Cahit Külebi, Attila İlhan, Behçet Necatigil 1-2-3, Oktay Akbal, Kemal Tahir, Fakir Baykurt, Orhan Pamuk 1-2, Abdülkadir Bulut, Adnan Veli Kanık, Cahit Kayra, Alaeddin Asna, Alaettin Eser 1-2, Doğan Hızlan, Asaf Çiyiltepe, Berna Moran, Edip Cansever, Cemal Süreya, Cemil Meriç, Emre Kongar, Cinuçen Tanrıkorur, Çelik Gülersoy, İlhan Selçuk, Ercan Arıklı, Ferruh Doğan, Mümtaz Soysal, Fethi Gemuhluoğlu, İbnül Emin Mahmut Kemal İnal, İlhan Şevket, Nurettin Sözen, Mehmet Günsür, Necla Tümay, Nuri İyem, Mete Tunçay, Hayalet Oğuz ve Tezer Özlü, Tuğrul Şavkay, Azra Erhat, Emil Galip Sandalcı, Selahattin Hilav, Hikmet Sami Türk, Sezer Tansuğ, Şakir Eczacıbaşı, Yağmur Atsız ve Yaşar Nuri Öztürk'tür. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem de portre örneği bulunan kişiler: Fazıl Hüsnü Dağlarca, Zeyyad Selimoğlu, Cahit Külebi, Attila İlhan, Behçet Necatigil, Oktay Akbal, Kemal Tahir, Fakir Baykurt, Orhan Pamuk, Abdülkadir Bulut, Adnan Veli Kanık, Cahit Kayra, Alaeddin Asna, Doğan Hızlan, Asaf Çiyiltepe, Berna Moran, Edip Cansever, Cemal Süreya, Cemil Meriç, Emre Kongar, Çelik Gülersoy, İlhan Selçuk, Fethi Gemuhluoğlu, İlhan Şevket, Mehmet Günsür, Hayalet Oğuz ve Tezer Özlü, Azra Erhat ve Yağmur Atsız'dır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Attila İlhan için şunları aktarmıştır:

“Baylan’da ilk kez bu kadar yakından gördüğüm Attila İlhan’ın bendeki ilk etkisi, yüzüne dudaklarını hafifçe sola doğru çarpıtarak verdiği o müstehzi ve narsistik ifadedir...

Müstehzi ve narsisist! Ama hiç şüphesiz, onun bu narsisizmini tamamlayan belagatinden de söz etmem gerekiyor. Attila İlhan, çok iyi konuşan, ağzının içine baktıran, ama sözünün etkisini biraz da tumturaklı üslubundan alan biriydi. Dahası, onu TRT 2’deki programında izleyenler herhalde fark etmişlerdir, İlhan, konuşurken ellerini de, sözünün gücünü yoğunlaştıracak jestlerle kullanırdı. Gençlik yıllarında uzun kaşkolunu boynundan omzuna atarken , ortayaşlılık yıllarında da, her zaman kullandığı tel çerçeveli gözlüklerini düzeltirken, karizmatik bir imaj inşa etmenin bütün inceliklerini parmaklarına yüklemesini bilirdi...

Attila İlhan, narsisizmini, dolaylı yollardan tatmin etmenin de ustaca üstesinden gelmeyi de bilirdi...”⁴⁶⁹

Yazar bu anlatımında, Attila İlhan’ın genel ifadesini besleyen, karizmatik görünme arzusu ile kendini beğenmiş bir hale büründüğünü aktarmıştır. Bunun sonucunda da insanları kendinden aşağı gören alaycı bir tutum sergilediğini belirtilmiştir. Konuşma sanatında başarılı olduğu söylenen Attila İlhan’ın bunu özellikle jest ve mimikleriyle çok iyi sağladığı belirtilmiştir. Burada Attila İlhan’ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, Alâeddin Asna’yı şu şekilde dile getirmiştir:

“... Alaeddin ile dostluğumuz telefonda, o uzun gece söyleşileri ile başlamıştır. Cin gibi akıllı, taşı gediğine koyan, şakacı ve yaşamın canlılığını dolu dolu çoğaltan bir genç adam...

...

Alaeddin’in de bir 'Halkla İlişkiler' yetisiyle doğduğu kesin. Birincisi, sevimliliğinin sınırsızlığı; onun kadar sevimli olabilen az insan tanımışımıdır! ikincisi, eskilerin 'hulûl kaabiliyeti' dedikleri şey: Canayakınlık, belki!

⁴⁶⁹ Yüzler ve İzler, 2006, s. 29

Gülüşünün dolu dolu içtenliği... Yine bilinen bir şey; her sevimli insan canayakın değildir; sevimli, ama mesafeli olunabilir çünkü. Alaeddin'de 'mesafe' yoktur, hani insana; 'yahu, görür görmez kanım kaynadı...' dedirten tiplerden.”⁴⁷⁰

Yazar burada, Alâeddin Asna'dan övgü dolu sözlerle bahsetmiştir. Alâeddin Asna'nın akıl sahibi ve yeri yeldiğinde lafını esirgemeyen biri olduğu söylenmiştir. Ayrıca onun latifesi bol, içten, samimi ve hayat dolu olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte her insanın kanının kolayca kaynayabileceği birisi olduğu ifade edilmiştir. Burada Alâeddin Asna'nın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Doğan Hızlan için şunları aktarmıştır:

“... Valdeçeşme'deki evimde, bize konuk olduğu gecelerde, onun sadece bir edebiyat insanı değil, ama en az o kimliği kadar güçlü, erbab bir ehli sohbet olduğunu yaşamının hazzı da, cabası.

“Şimdi düşünüyorum da, Doğan Hızlan'ı bir insan kimliğiyle 'nevi şahsına münhasır' kılanın, gitgide bayağılaşan, sıradanlaşan bir dünyada insanın düşünürken, beğenirken ve yaşarken alabildiğine tekdüze ve birörnek format'lara dönüşmesine karşı, tekil ve benzersiz olmayı seçme cesaretini göstermek olduğuna karar veriyorum. Bunun bir 'cesaret' işi olduğunu herkesin kolay kolay anlayamayacağını da biliyorum elbet...”⁴⁷¹

Yazar bu anlatımında, Doğan Hızlan'dan iyi bir edebiyat insanı olmasının yanı sıra tekdüzeliğe doğru giden toplumun genelinden uzak olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte onun benzersiz olabilmeyi başardığı söylenmiştir. Bunu başardığı için de yazar tarafından takdir edilen Doğan Hızlan'ın cesur bir insan olduğundan bahsedilmiştir. Burada Doğan Hızlan'ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

⁴⁷⁰ a.g.e., s. 73.

⁴⁷¹ a.g.e., s. 87.

Yazar, Fethi Gemuhloğlu'nu şu şekilde dile getirmiştir:

“Rahmetli Fethi Ağabey'in benim üzerimde bıraktığı ilk izlenim, onun inanılmaz coşkusu olmuştur. Gemuhloğlu bir düşünce adamı olmaktan çok (hiç kuşkusuz, onun münevver yanını gözardı etmek anlamına gelmiyor bu), bir coşku adamı, bir kâlb insanı idi. Kimi kez, onun, bizden, söylediklerini dinlemekten çok, coşkusuna katılmamızı daha çok istediği (sanki) zehâbına kapılmışımdır. Bir coşkuya, belki de tasavvufî anlamda bir vecde, bir esrimeye, kendinden geçmeye varmayan herhangi bir fikrin, Fethi Ağabey tarafından onaylanmadığını da düşünmüşümdür...”⁴⁷²

Yazar burada, Fethi Gemuhloğlu'nun en önemli özelliğinin coşkusu olduğunu söylemiştir. Onun coşkusunun yanında bir sevgi insanı olduğu da dile getirilmiştir. Ayrıca onun coşkusunu ne olursa olsun doyasya yaşabilmesinden, herkesin de bu coşkuya ortak olmasını arzulamasından bahsedilmiştir. Burada Fethi Gemuhloğlu'nun tek yönlü ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Kitapta anlatılan kişilerin portreleri verilirken daha çok anılardan yararlanılmıştır. Bu sebeple de kitapta öyküleyici anlatıma başvurulmuştur. Kitapta kişilerin hem ruhsal hem de fiziksel portreleri aktarılmıştır. Ancak ruhsal portre özelliklerinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu portre örneklerinin de derin bir gözlem gücüyle yazıldığı saptanmıştır. Yazarın dili açık, akıcı ve anlaşılırdır. Kitabın anı anlatımı ağır bastığı için merak unsurunun da daha ön planda olduğu gözlemlenmiştir. Yazar, oldukça öznel bir tutum içinde bu yazıları kaleme almıştır. Yazar, bir kişi hakkında olumlu düşüncelerini aktardığı kadar olumsuz düşüncelerini de aktarmıştır. Fakat yazarın olumsuz düşüncelerini aktarırken biraz daha bunları yumuşatarak anlattığı gözlemlenmiştir. Yazar, kitabın ön sözünde birçok portre kitabı niteliğindeki kitaplardan bahsetmiştir. Bu bilgilere bakılarak onun portre tarzı hakkında bilgi sahibi olduğu ve portre tarzında yazacağı düşünülse de yazarın da anılarını aktarmaktan geri duramadığı tespit edilmiştir. Bunların dışında kitapta hem

⁴⁷² a.g.e., s. 136.

edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitapları grubuna hem de siyasetçilerden bahsedildiği için kitap, siyasî portre kitaplarına ve bunun yanı sıra farklı meslekteki kişilerden de bahsedildiği için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Bunun dışında kitapta anı anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları grubuna alınmıştır. Ayrıca kitaptaki bazı kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları grubunda ve bazı kişiler de araştırılarak yazıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubunda yer almıştır.

2.63. Sıddık Akbayır, Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler⁴⁷³

Sıddık Akbayır'ın bu kitabı, yedi ciltlik portre serisinin ilk kitabıdır. Bu kitap, ilk defa 2006 yılında “Edebiyat Karın Doyurmaz Çay İçirir” adıyla yayımlanmıştır. Bu kitap üzerine çok eleştiri yazıldığı için yazar, kitabı tekrar inceleyerek kitapta bazı değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler yapıldıktan sonra kitap yeniden yayımlanmıştır. Kitabı yayımlarken de adı değiştirilerek “Bir Fotoğrafınızda Bende Kalmıştır: Portreler” olmuştur. Kitabın yazılma amacı anlatılan kişiler üzerine, okuyanlarda o kişilere karşı merak duygusu uyandırmak ve o kişilerin eserlerinin okunmasını sağlamaktır. Kitapta yer alan kişilerin bir kısmı ile görüşülmüştür. Görüşülmeyen ya da hayatta olmayan kişilerle ilgili de detaylı bir araştırma yapılmıştır. Yazılar hazırlanırken edebiyat sevdalılarına değil merak edip okumak isteyen herkese hitap etmesi düşünülerek ele alınmıştır. Anlatılan kişilerin birer fotoğrafı verilmiştir sonra ise o kişilerin özellikleri numaralandırılıp maddeler halinde aktarılmıştır. Bu anlatım içinde o kişilerin hayat kesitlerinden bir iki fotoğrafa daha yer verilmiştir. Ayrıca bazı kişilerle ilgili bazı gazete ilanları da koyulmuştur. Bunun yanı sıra bu kitabın arşiv niteliğinde sayılabileceği düşünülmektedir çünkü kişiler hakkında ciddi bir araştırma yapıldığı tespit edilmiştir.

⁴⁷³ Sıddık Akbayır, **Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler**, İstanbul, Akçağ Yayıncılık, 2010, 408 sayfa, (1. bs. 2006-Yolcu Dergisi Yayınları). Bu tezde kitabın 2010 baskısı kullanılmıştır.

Toplamda yirmi iki edebiyatçı anlatılmıştır. Bu kişiler: Behçet Necatigil, Cahit Zarifoğlu, Cemal Süreya, Ece Ayhan, Edip Cansever, Erdem Bayazıt, Fethi Naci, Gülten Akın, Hasan Ali Toptaş, İlhan Berk, İsmet Özel, Lale Müldür, Nilgün Marmara, Nuri Pakdil, Oğuz Atay, Rasim Özdenören, Selim İleri, Sevim Burak, Sezai Karakoç ve Turgut Uyar’dır. Kitabın son bölümünde Orhan Pamuk ve Yaşar Kemal kıyaslaması yapılmıştır. İki bir sayfada yan yana yazılarak karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada da portre örnekleri saptanmıştır. Bununla birlikte bu kitapta anlatılan diğer yirmi kişi edebiyatçıdır ve yazar tarafından onların portrelerinin aktarıldığı tespit edilmiştir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir ve tahlil etmiştir:

Yazar, Behçet Necatigil için şunları dile getirmiştir:

“Yaşamı boyunca aşırı çekingen bir insan olarak bilinir. Herhangi bir yerde kendisiyle ilgi en ufak övgü duyduğunda yüzü kızarır.

...

Uyumlu, uzlaşmacı ve barışçı bir kişiliğe sahiptir. Kimseyle takışmaz, çekişmez. Öfkelerini, tedirginliğini, kaygısını ve şaşkınlığını hep içine atar. Her şeyi hoşgörüyle karşılamaya çalışır.

İnsanlara karşı son derece olumlu, uyumlu, hoşgörülü ve mütevazı bir tutum içindedir. Kimseyi küçümsemek, kimsenin dedikodusunu yapmak istemez.

Başkaldıran değil, kabullenen bir insandır Açık tartışma ve yazılı polemik gibi durumlardan elinden geldiği kadar uzak kalır. Çaresiz kaldığı zamanlarda hafiften bir parlayacağı tutar, fakat sonunda kimseyle dargın ayrılmaz, tartışmadan zararlı çıkan kendisi olsa bile uzlaşma yolunu önce o arar bulur. Kavga adamı değildir. Çatışacağını anladığı anda bırakır, çekilir.”⁴⁷⁴

Yazar bu anlatımında, Behçet Necatigil’in ruhsal portresini aktarmıştır. Onun aşırı çekingen, utangaç, uyumlu, mütevazı ve hoşgörülü olduğu belirtilmiştir.

⁴⁷⁴ Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler, 2010, s. 14.

Bununla beraber öfke, tedirginlik, kaygı ve şaşkınlık gibi tüm olumsuz duygularını kendi içinde yaşayan biri olduğundan söz edilmiştir. Bunun yanı sıra kavgalardan tartışmalardan geri duran, dedikoduyu sevmeyen, kimseyi küçümsemeyen ve olumsuz durumlardan hiç hoşlanmadığı için böyle durumların oluşmasına müsaade etmemeye çalışan bir yapısı olduğundan bahsedilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Cemal Süreya'yı şu şekilde aktarmıştır:

“Orta boylu, zayıf, kumral saçları dalgalı, geniş alınlı, iri kahverengi gözlü, uzun ve derin kirpikli, kar beyazı dişleri olan oval yüzlü bir adam... Yüz çizgileri serttir; fotoğraflarında takındığı düşünür, gülümser, hayal kurar gibi pozlarda bile bu sertlik kaybolmaz.”⁴⁷⁵

ve;

“Alınganlık, kırıcı yapar onu. Aniden parlar. Çok rahat arkadaş olur, ancak çok kolay dost olmaz. Arkadaşlarına çok fazla bağlanır. Çoğu zaman arkadaş yerine mürit arar. Sesinde hep uykusuz bir Türkçe vardır. Konuşurken gözlerini hep kısar. Her zaman Bir Tereddütün Romanı gibi konuşur. Hoşgörünün en somut simgesidir. Bağışlayıcıdır. İnsanları iyi olan yanlarıyla sever. 'Hayır!' demeyi bilmediği için başına gelmeyen kalmaz. En yakın çevresinin içinde dağ başları kadar yalnızdır.”⁴⁷⁶

Yazar bu anlatımda, Cemal Süreya'nın öncelikle fiziksel portresini dile getirmiştir. Onun orta boylu olduğunu ve vücut yapısı bakımından zayıf durduğunu söylemiştir. Bununla birlikte oval yüzünün detayları ise geniş alınlı, iri kahverengi gözlü, uzun ve derin kirpikli, kar beyazı dişli, yüz çizgileri sert olarak belirtilmiştir. Daha sonra ruhsal portresini aktarılan Cemal Süreya'nın alıngan, kırıcı, aniden parlayan, bağışlayıcı ve hoşgörünün en somut simgesi olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca 'Hayır' demeyi bilmeyen, arkadaşlarına çok fazla bağlanan ve aslında kendine arkadaş değil öğrenci arayan birisi olduğundan söz edilmiştir.

⁴⁷⁵ a.g.e., s. 30.

⁴⁷⁶ a.g.e., s. 33.

Yazar, İlhan Berk için şunları dile getirmiştir:

“ ‘Uzun Bir Adam’ bir yaşantı kitabıdır. İlhan Berk, o kitapta kendi yaşamından ayrıntılar aktarır. Kitabın adı, birçok okuru yanıltır. İlhan Berk, pek uzun boylu biri değildir. 1.70 boylarındadır. İnce yüzlü, esmer tenlidir; ‘anı artığı eski bir yüz’ ü olduğundan söz eder. Boyuna göre küçük sayılabilecek bir kafası vardır. Kulaklarının başına göre büyük olduğunu söyler. Bilekleri ince, parmakları uzundur. Kirpikli sayılmaz, kaşlı da. Yarıdan sonra seyrek, neredeyse yok gibi. Gözkapakları şiş, göz altları çukur, kat kat, yorgun, ezik... Kısa onun sözlüğünün dışladığı bir sözcüktür. Canlıları ve nesneleri hep 'uzun' olarak algılar. Yaşından (90 yaşında ölür.) şiir serüvenine dek yaşamında her şey uzundur. Uzun Bir Adam adlandırması daha çok bunlarla ilgilidir.”⁴⁷⁷

Yazar bu anlatımında, İlhan Berk’in fiziksel portresini aktarmıştır. Onun teninin esmer, bileklerinin ve parmaklarının ince olduğu söylenmiştir. Bununla beraber onun çok uzun boylu olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca ince yüzlü, kulakları başına göre büyük, kirpiği ve kaşları az, göz kapakları şiş, göz altlarının çukur ve yorgun görünümlü olduğu ifade edilmiştir. Burada ruhsal portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, Sevim Burak’ı şu şekilde aktarmıştır:

“Uzun boylu beyaz tenli, zehir yeşiliyle ela arası iri gözlü, kestane rengi saçlı, ürkütücü güzellikte bir kadındır. 1.60’ın kadın için uzun boy sayıldığı dönemlerde, 1.70’lik boyuyla hemen fark edilir.

Daha çocukluğunda bile tekinsiz bir bakışla, fotoğrafı çekenin asla göremeyeceği bir karanlığa bakar gibidir. Daha o zamandan bilinmez şeylerin gölgesinin dökümünü çıkarmayı bilircesine bakar.

Aynı zehir yeşili elâ arası iri gözlerle kitabevi tezgâhtarlığı, terzilik, mankenlik, eşlik (iki kez), annelik (iki kez) ve yazarlık yapar.

Bu birbirini takip etmeyen, birbirini sanki hiç tanımayan birçok soluk sureti bırakır ardında.

⁴⁷⁷ a.g.e., s. 161.

Sevim Burak'ı tanımış olanlar; onun muzipliğini, kabına sığmayan davranışlarını, iri gözleri ve çıkık elmacık kemikleriyle çok ifadeli yüzünü ve gösterişli fiziksel yapısını hayranlıkla karışık bir sevgiyle anlatır.⁴⁷⁸

Yazar bu anlatımında, Sevim Burak'ın ilk önce fiziksel portresini dile getirmiştir. Onun gösterişli ve ürkütücü güzellikte olduğu düşünülen fiziksel yapısının uzun boylu ve beyaz tenli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca yüzü için zehir yeşiliyle ela arası iri gözleri, kestane renginde saçları, çıkık elmacık kemiği olduğundan söz edilmiştir. Bununla birlikte onun bilinmez şeylerin gölgesinin dökümünü çıkarmayı bilircesine bakan, muzip ve kabına sığmayan bir kadın olduğu söylenerek ruhsal portresi hakkında da bilgi verilmiştir.

Yazar, Yaşar Kemal'i şu şekilde dile getirmiştir:

“Beden dili; yürekli, duygulu, sevecen, berrak bir insan olduğunu söyler. Tam da ‘bizim oraların adamı’ dedirtecek kadar içtendir.

Yaslanılacak bir çınar imgesidir. Anadolu'nun dolu insanıdır. Sözün mührünü çözer gibi konuşur. ‘Doğu kapısına oturmuş düşlerin sultanı’ gibi bakar çevresine.

Toplantıların ve kalabalıkların insanıdır. Dinleyen değil, anlatandır. Her ortamda, her insanla konuşabilecek zengin bir dünyası vardır. Kendisini hemen ele veren bir duruşu vardır. Dobra tezcanlıdır.

Bu koca cüsseli adamın fotoğraflarına dikkatlice bakıldığında içinde hep incinmiş bir çocuk ağıtı olduğu görülür.”⁴⁷⁹

Yazar bu anlatımında, Yaşar Kemal'in ruhsal portresini aktarmıştır. Onun beden dilinin yürekli, duygulu, sevecen, berrak bir insan izlenimi verdiğini söylemiştir. Ayrıca yalnızlıktan öte kalabalıkları ve dinlemeyi değil anlatmayı sevdiği belirtilmiştir. Buna ek olarak dobra ve tezcanlı olduğundan söz edilmiştir.

⁴⁷⁸ a.g.e., s. 324.

⁴⁷⁹ a.g.e., s. 383.

Bunların dışında fiziksel portresi olarak sadece Yaşar Kemal'in koca cüssesi olduğundan bahsedilmiştir.

Bu kitapta kişilerin genellikle hem fiziksel hem de ruhsal portreleri bir arada aktarılmıştır. Bazen kişiler hakkında genel bilgiler anlatıldığı da gözlemlenmiştir. Genellikle anlatım kişilerin çocukluk döneminden başlamıştır. Yazar tarafından kişilerin çocukluk döneminde nasıl olduğu da bazen kişilerin anlatmasından yola çıkılarak öğrenilmiş, bazen de araştırmalar sonucunda edinilmiş bilgiler olmuştur. Yapılan inceleme sonucunda bu araştırmaların derinlemesine yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kişi analizleri de genellikle detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Farklı sıfatlar ve farklı benzetmeler ile betimlemeler çeşitlendirilmiştir. Kitaptaki portrelerde sadece kişileri bire bir anlatmak yerine onların detaylı ve derinlemesine betimlemeleri olduğu fark edilmiştir. Kitaptaki bilgiler daha çok öğretme amaçlı olduğu için resmî bir dil kullanıldığı saptanmıştır. Bununla beraber kitapta açıklayıcı anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak kitaptaki yazılar bilgilendirme amaçlı yazılmış olmasına rağmen yazar, portre anlatımında nesnel olmaya çalışmışsa da portrelerin öznel bir dille aktarıldığı gözlemlenmiştir. Böylece bazı kişiler araştırılıp yazılmasına rağmen sanki yazarın kendi gözündenmiş gibi aktarıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yazar, her kişiyi anlattıktan sonra o kişi hakkında hangi kaynaklardan yararlandığı özellikle belirtip bu kaynakları o bölümün sonuna eklemiştir. Ayrıca yazarın anlattığı kişilerle ilgili olumsuz bir eleştiri yapmadığı sadece onlarla ilgili düşüncelerini ya da bilgilerini aktardığı saptanmıştır. Kitap maddeler halinde yazıldığı halde dili akıcı ve açıktır. O kişilerin özelliklerini madde madde aktararak farklı bir tarz denendiği gözlemlenmiştir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitapları grubunda yer almıştır. Bunun yanı sıra kitapta kişilerin biyografileri hakkında bilgi verildiği için kitap biyografi-portre kitapları içinde alınmıştır. Bunların dışında kitaptaki bazı kişilerle tanışıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına ve bazı kişilerle de tanışılmadan araştırılarak yazıldığı için kitap kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarına dahil edilmiştir. Ayrıca kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasında kabul edilmiştir.

2.64. Zeynep Oral, O Güzel İnsanlar ⁴⁸⁰

Yazar, bu kitabında Türk dünyasında unutulmaması gerektiğini düşündüğü insanları anlatmak istemiştir. Bu kitapta anlatılan kişilerin hepsi sanatçıdır. Bu kişiler ressam, müzisyen, oyuncu, yazar veya şairdir. Yazar, buradaki kişilerin birçoğuyla tanışmıştır. Tanışmadığı kişiler hakkında da çok araştırma yapmıştır ya da eseri varsa o eserleri okumuştur. Yazar, ülke genelinde sanatçılara verilen değerin çok az olduğunu, sanatın her geçen gün daha da çok değerini yitirdiğini ve gelip geçici bir hale dönüştüğünü söylemektedir. Bununla birlikte bilime, kültüre, bilgiye çok fazla değer verilmediğini de belirtmektedir. Yazar, bu sebeple bu kitaptaki kişileri yazma ihtiyacı duymuştur. Onların yaptıklarını anlatmak, neden bilinmesi gerektiğini dile getirmek istemiştir. Böylece bu kişilerin gelecek nesillere örnek olacağını düşünmüştür. Kitapta bahsedilen kişileri yazar, hislerine göre seçmiştir. Bunun yanı sıra daha fazla insandan bahsetmek istemiştir fakat bu kitabı için daha fazlasını yazamamıştır. Bu nedenle de bu kitabın ikincisi olan “O Büyülü İnsanları” yazmıştır. Yazar, kişilerden bahsetmeden önceki sayfaya onların siyah beyaz fotoğraflarını koymuştur. Kitabın kapağına da anlatılacak kişilerin küçük küçük fotoğrafları koyulmuştur. Bu fotoğraflar kitabın içindeki fotoğraflar gibi siyah beyazdır. Bunların çoğu da kitabın içinde kullanılan portre fotoğraflarla aynıdır. Yazar, bu kitaba kişilerle yaptığı röportajları koymuştur. Böylece bu kitap bir röportaj-portre kitabı olarak kabul edilebilir. Fakat Nazım Hikmet’le hiç tanışma fırsatı bulamayan yazar, onu okumalarından tanıdığı kadarıyla anlatmıştır. Bu bölümde röportaj saptanmamıştır. Ancak kitabın genelinde röportaj tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu kitaptaki röportajlar, soru cevap tekniğinden biraz daha farklı bir anlatımla aktarıldığı gözlemlenmiştir. Yazar, anlattığı kişiyi tanıtırken araya kişilere yeri geldikçe konuyla ilgili sorduğu soruları ve cevapları yerleştirmiştir. Bu sorular, direkt kişiye sorulduğu gibi değil; yorumlanarak aktarılmıştır. Yazar, kitaba o kişilerle yaşadığı anıları, onların hayatına nasıl etki ettiğini, neden çok önemli olduğunu düşündüğü gibi birçok konuyu ele aldığı yazılar

⁴⁸⁰ Zeynep Oral, **O Güzel İnsanlar**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2007, 415 sayfa.

yazmıştır. Kitapta aynı zamanda yeri geldikçe kişilerin yaşadığı olaylardan, çektikleri sıkıntılardan, yaşadıkları mutluluklardan hatta çocukluk ve gençlik yıllarından da bahsedilmiştir. Bu sayede bahsedilen kişinin nasıl değiştiğini, nasıl bir hayat yaşadığını ve sanat dalında bir yere gelmesine vesile olan olayların neler olduğu gözler önüne serilmiştir. Bunlara ek olarak kitaba şairlerin birkaç dizesi de koyulmuş veya bir eseri varsa o eserin isimlerinde de bahsedilmiştir. Kitapta bazen kişilerle ilgili küçük anekdotlar aktarılmıştır. Kitaptaki kişilerin başlığı önce anlatılacak kişinin adı ve daha sonra da yazarın onun için seçtiği sözcükler ya da cümleler şeklinde olmuştur. Bu sözcükler ya da cümleler yazarın o kişiyi hatırlamak ya da tanıtmak için kullandığı tanımlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Kitapta toplam otuz kişiden bahsedilmiştir. Ayrıca otuz başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar: Abidin Dino - Kültürün Engin Sularında; Ahmed Arif - Eskimeyen Hasret, Eskimeyen Prangalar; Aliye Berger - Yaşama Sevinci; Aziz Nesin - Kalbiyle Görüyordu, Herkesten Önce; Azra Erhat - Anadolu'nun "Mavi" Gelini; Bedri Rahmi Eyüpoğlu - Sevmeye Adanmış Bir Yaşam; Can Yücel - Kahkaha Çiçekleri - Kahkaha Dirençleri; Eren Eyüpoğlu - Sevme Sanatından Resim Sanatına; Fazıl Hüsni Dağlarca - Dağlarda Açmış Bir Çocuk - Çiçek; Fazıl Say - Müzikle Özgürleşmek; Füreyâ - Öncü... Çağdaş... Cömert; Genco Erkal - Gelecek Güzel Günlere; Gülten Akın - Şüre Dönüşen Yaşam Bilgisi; Haldun Taner - "Ölürse Ten Ölür, Canlar Ölesi Değil"; İdil Biret - Yürekle Mantığın Uyum; İsmet Ay - Farklılığı Sanatında Gizli; Leyla Gencer - Yeryüzünün Tüm Renkleri O Seste; Melih Cevdet Anday - Dar Saatlere Sığmayan Düşünce; Münir Özkul - Duyarlılığın İçsel Gizleri; Nahit Hanım - Şairlerin, Şiirin Can Yoldaşı; Nâzım Hikmet - Benim Nazım Hikmet'im, Onat Kutlar - Bahar Hâlâ İsyanı; Ruhi Su - Onca Zulüm Varken Bile; Sıdika Su - "Ölürüm Ölürüm Aklım Sendedir"; Salâh Bırsel - Sözcüklerin Sihirbazı; Semiha Berksoy - Yaratmanın Sınırı Yok!; Sezen Aksu - Gülümsedi, Akdeniz Oldu; Yaşar Kemal - Sevgi ve Doğa Büyücüsünün Gücü; Yıldız Kenter - Tiyatro İçin Milyonlarca Yıldız ve Zeynep Tanbay - Duyguya ve Düşünceye Dönüşen Beden'dir. Bu kitapta hem edebiyat dünyasından olup hem de eser veren on üç kişi tespit edilmiştir. Bu kişiler: Ahmed Arif, Aziz Nesin, Azra Erhat, Bedri Rahmi Eyüpoğlu, Can Yücel, Fazıl Hüsni Dağlarca, Gülten Akın, Haldun Taner, Melih Cevdet Anday, Nâzım Hikmet,

Onat Kutlar, Salâh Birsell ve Yaşar Kemal'dir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar; yakından tanıdığı, yazıları için daima tavsiyeler aldığı, çok sevdiği ve saygı duyduğu Aziz Nesin'i şu şekilde aktarmıştır:

“Belki şaşacaksınız ama utangaçtı... “Utangaçlığı” çevresine duyduğu müthiş saygıdan kaynaklanıyordu. Kimseye herhangi bir saygısızlık etmemek için özen gösterirdi.

Tanımadıklarından, aşına olmadıklarından gelen iltifatlar karşısında saklanacak yer arar, “Bu insanlar beni niye bunca seviyor,” diye şaşar dururdu...

Çok duygusaldı. Yüreğine yakın konular açıldı mı gözleri dolardı... Çocuklar için, kendi çocukları, Vakıf'taki çocuklar, başkalarının çocukları, yoksul ve yoksun çocuklar için içi titrerdi...⁴⁸¹

Yazar burada, Aziz Nesin'in dış görünüşünün ve yazılarının aksine utangaç olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca kimseye saygısızlık etmemek için büyük bir çaba içinde olduğu söylenmiştir. Bu durumun da onun çok duygusal olmasından ve vicdanının gelişmiş olmasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Bunların dışında yoksul ve yoksun çocuklara merhamet eden, her zaman onları düşünen ve onlara karşılıksız büyük bir sevgi duyan bir insan olduğundan söz edilmiştir. Bu anlatımda Aziz Nesin'in ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nu gazeteciliğe başladığı ilk yıllarda tanıyan yazar, onu şöyle dile getirmiştir:

“Kocamandı! Dev gibi bir cüssesi vardı. Başı kocamandı, elleri ayakları kocamandı, kahkahası kocamandı, gülümsemesi kocamandı, öfkesi kocamandı, konuşurken, nereye koyacağını bilemediği elleri kollarıyla yaptığı hareketler

⁴⁸¹ O Güzel İnsanlar, 2007, s. 60.

kocamandı... Bedenine birkaç boy büyük gelen bir pantolon; dizlerine kadar inen kocaman renkli bir gömlek giymişti!”⁴⁸²

Yazar bu anlatımında, Bedri Rahmi Eyüpoğlu’nun normalin üzerinde gördüğü fiziksel halinden söz etmiştir. Onun boyunun, ellerinin, ayaklarının çok büyük olduğu ifade edilmiştir. Buna paralel olarak vücudunun iri olmasının sonucu da tepkilerinin büyük olduğu söylenmiştir. Onun öfkesinin ve kahkahasının da vücudu gibi büyük olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Burada Bedri Rahmi Eyüpoğlu’nun fiziksel ve ruhsal portresi iç içe aktarılmıştır.

Haldun Taner ile aynı yerde çalışan yazar, onu şu şekilde aktarmıştır:

“Ona her gün rastlasanız bile, o sanki sizi ilk kez görüyormuş, sizde yepyeni bir şey keşfediyormuş gibi davranır. Sizi kanıksamaz. Size söyleyeceği, sizden dinleyeceği şeyler mutlak vardır. Benimsediği bu duyarlı ve incelikli davranış son gününe dek onu terk etmedi.”⁴⁸³

Yazar burada, Haldun Taner’in her güne, her ilişkiye, her karşılaşmaya heyecanla yeniden başladığı söylenmiştir. Onun karşısındaki insanı keşfetmeye, öğrenmeye, öğretmeye ne kadar açık olduğundan söz edilmiştir. Bunun yanında duyarlı kişiliğinin onunla özdeşleştiği dile getirilmiştir. Bu anlatımda Haldun Taner’in ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Kitaptaki örnekler, genellikle tek bir özellik üzerinden aktarılmıştır. Bunun ya ruhsal portre ya da fiziksel portre olduğu gözlemlenmiştir. İkisinin bir arada aktarıldığı örneklerin bu kitapta çok az olduğu tespit edilmiştir. Bu kitapta ağırlıklı olarak ruhsal portre örnekleri görülmüştür. Bu durumun yazarın kişileri yakından tanınması ve onlarla arasında yakın bir bağ kurması ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu portre örnekleri, yazar tarafından öznel bir dille aktarılmıştır. Bunların dışında

⁴⁸² a.g.e., s. 95.

⁴⁸³ a.g.e., s. 202.

kitapta Yaşar Kemal ve Ahmed Arif de anlatılmıştır ama bu bölümlerde portre örneği tespit edilememiştir. Yazar, Ahmed Arif ile röportaj yapmıştır ve bu röportajı konuşma havası şeklinde aktarmıştır. Yaşar Kemal'i yakından tanıyan ve onunla çok vakit geçirme fırsatı olan yazar, bu bölümde sadece onunla ilgili anılarını anlatmıştır. Bunlara ek olarak kitabın dili akıcı ve açıktır. Aynı zamanda anlatım içinde kişilerle yaşanan anılar da verildiği için kitap sürükleyicidir. Bu sebeple de kitapta öyküleyici anlatıma başvurulduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra kitapta bazen kısa kısa bilgi aktarımı da olduğu saptanmıştır. Kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitapları grubuna ve bunun yanı sıra farklı meslek gruplarındaki kişiler de anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Bunun dışında kitapta anı anlatıldığı için kitap, anı-portre kitaplarına ve bununla birlikte kitapta bazı kişilerle röportaj da yapıldığı için kitap, röportaj-portre kitapları grubuna alınmıştır. Ayrıca kitaptaki birçok kişi yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları grubunda ve bazı kişiler de tanışılmadan araştırılarak yazıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubunda yer almıştır.

2.65. Naci Bostancı, **Portreler**⁴⁸⁴

Bu kitapta farklı kesimden birçok insana yer verilmiştir. Siyasetçiler, edebiyatçılar, öğretmenler, tarihten önemli kişiler ve bunların yanı sıra sıradan insanlar hatta Afrika'da yaşayan bir çocuktan da bahsedilmiştir. Afrika'da yaşayan çocuk için ayrılan bölümde Somali'de fotoğrafçılık yapan Kevin Carter'in Pulitzer ödülü aldığı akbaba ve açlıktan ölmek üzere olan çocuk fotoğrafı üzerinedir. Yazarın, bu yazıyı yazma sebebi yazarın bu fotoğraftan etkilenmesi ve fotoğrafçının bu fotoğrafı çektikten kısa bir süre sonra vefat etmesi yüzündendir. Kitapta bahsedilen kişilerin kitaba alınma sebepleri yazarın ya bu kişileri tanınması ya da tanımıyorsa bu kişileri merak edip onlara ait birçok eseri okumuş olmasıdır. Yazar, bu kişilerin

⁴⁸⁴ Naci Bostancı, **Portreler**, İstanbul, Ufuk Kitapları, 2008, 143 sayfa.

hayatında bir şekilde yer edindiğini veya onların kendi hayatının bir yerine dokunduğunu düşünmektedir. Bu nedenle bu kişiler üzerine yazı yazmıştır. Kitapta her bir konu ya da kişi için ayrı bir bölüm açılmıştır. Yazarın tanıdığı kişilerin dışında tanımadığı kişiler de vardır. Bununla birlikte yazar bazı bölümlerde anılarını da anlatır. Anıların anlatıldığı bölümde yakından tanınan kişiler olduğu için bol miktarda anekdotlara da rastlanmaktadır. Kitapta on beş ana başlık vardır. Bu başlıklar: Hayat Hikâyeleri Dinleyerek Büyüdüm, İki Siyah Leke ve Mea Culpa, Bütün Çiçekleri Kucaklamak, Tefekkürün Hasbi Kalemi Meriç (Cemil Meriç), Ölür İse Ten Ölür; Meriç Ölesi Değil (Cemil Meriç), Benim Necip Fazıl'ım (Necip Fazıl Kısakürek), Düşünce Dünyamızın Yıldızı: Erol Güngör, Âdem ki Bozkıra Düşen Yıldızdır (Adem Tatlı), Sürgün; Marjinal Ve Yabancı Entellektüelin Ölümü (Edward Said), Orhan Pamuk: Kar; Hatıralar ve İstanbul (Orhan Pamuk), Çirkin Kral (Yılmaz Güney), Ölümün Hayatı ve Tarih Güncelleniyor (Bülent Ecevit), Özal'ın Siyaset Anlayışı ve Özal Sonrası Türkiye (Turgut Özal), Mehmet Akif Ersoy'un Fikir Dünyası ve Duşanbe'deki Mevlana (Mevlana)'dır. Yazar bazı başlıklarda kimlerden bahsettiğini yazmamıştır ama yazısında kimden bahsettiğini söylemiştir. Parantez içindeki isimler okumalar sonucundaki tespitler neticesinde yazılmıştır. Her ana başlığın altında birkaç küçük başlık daha yapılmıştır. Kitabın ön sözünde her ne kadar kitapta portre örnekleri olduğu söylene de kitapta portre niteliğinde sayılabilecek bir örnek vardır: Mehmet Akif Ersoy'un Fikir Dünyası başlıklı yazıdır. Cemil Meriç, Cemil Meriç, Necip Fazıl Kısakürek ve Orhan Pamuk tezimize dâhil edilmesi gerekir fakat bu yazılarda portre örneklerine rastlanmaz. Cemil Meriç ile bir kere tanışmak için evine giden ve onunla sohbet etme olanağı bulan yazar, onun kısa bir anlatımını yapmış, daha çok o günü anlatmıştır. Ayrıca Cemil Meriç'in bütün eserlerin okuyan yazar, Cemil Meriç'in eserlerini değerlendirmeyi tercih etmiştir. Necip Fazıl'da da onun şiirlerinden bahsedilmiş, bu şiirlerde şairin neler anlatmak istediği üzerinde durulmuş ve şairin herhangi bir tasviri yapılmamıştır. Benzer bir durum Orhan Pamuk yazısı içinde geçerlidir. Yazar, Orhan Pamuk ile tanışmamış ama eserlerini okumuştur. Hatta bu bölümde Cemil Meriç bölümünden farklı olarak Orhan Pamuk'un eserlerinden örnekler de yazıya eklenmiştir. Ancak burada da Orhan Pamuk ile ilgili bir portre örneği tespit edilmemiştir. Bu kitaptan sadece Mehmet Akif Ersoy'u örneklendirilmiştir. Yazar, Mehmet Akif Ersoy'u yakından

tanımasa da okumaları sayesinde onunla ilgili geniş bir bilgi edinmiştir. Onun, Osmanlı Devleti Dönemi'nden Cumhuriyet'e geçişte yazıları, konuşmaları, vaazları ve şiirleriyle döneme damgasını vurmuş bir kişi olduğu düşünülmektedir ve yazar, Mehmet Akif ile ilgili bu görüşünü şu şekilde aktarmıştır:

“Onun, İstiklâl Marşı'nın şairi olması kadar, yüksek ahlakı, etkileyici kişiliği, toplumsal sorunları yürekten anlatışı, her zaman toplumun ortak bir değeri olmasını sağlamış olmakla birlikte, bazı toplumsal ve politik çevreler onun fikirlerini -diğerlerinden farklı olarak - kendi kimliklerinin temel bir karakteristiği olarak takdim etmişlerdir.”⁴⁸⁵

ve;

“Ersoy'un farklı fikirlere karşı son derece müsamahakâr bir tavrı (Günümüz diliyle söyleyecek olursak demokrat tavrı) vardır. Hatta bu müsamahakârlık dini konularda ki bilgisizliğin eseri olan tuhaf yorumları kapsayacak ölçüde de geniştir.”⁴⁸⁶

Yazar, okumalarından faydalandığı bu anlatımında Mehmet Akif Ersoy'un toplumun her kesiminin sorununu anlayıp diğerlerine yürekten anlattığından, bu sebeple de topluma ortak bir değer sunabildiğinden bahsetmiştir. Toplumun bir kesiminin onun çizgisini takip etmekle kalmayıp kendi kişisel değerlerini de Mehmet Akif Ersoy'a göre inşa ettikleri söylenmiştir. Ayrıca herkesin fikrine değer veren ve anlayış gösteren yapısı ile onun için en hassas olabilecek hususlarda bile aksi düşüncüleri de dinlediği ifade edilmiştir. Buradaki anlatım okumalardan aktarıldığı için burada fiziksel portre örneği tespit edilememiştir.

Örneklerde de görüldüğü üzere kitapta portre niteliğinde sayılabilecek iki tasvir saptanmıştır. Bu cümleler de tam anlamıyla portre olarak değerlendirilememişlerdir. Bu cümleler, daha çok yazarın kişi hakkındaki genellemeleri olarak düşünülebilir. Kitabın ismi “Portreler” olmasına rağmen kitapta bu başlığa uygun tam bir örnek tespit edilememiştir. Yazarın dili açık, akıcı ve

⁴⁸⁵ **Portreler**, 2008, s. 120.

⁴⁸⁶ **a.g.e.**, s. 132.

anlaşıldır. Kitapta öznel bir anlatım kullanılmıştır. Bazen kitapta bir anı anlatılmıştır. Burada öyküleyici anlatım tarzı kullanılmıştır. Bazen kitapta deneme tarzında yazılıp bir konu hakkında fikir aktarılmıştır. Bunlara ek olarak kitapta genellikle sohbet havasında bir anlatım yapılmıştır. Ayrıca kendi hayatına bir şekilde dokunan bu insanları anlatmak isteyen yazar, genellikle onlarla ilgili bilgiler aktarmakla sınırlı kalabilmiştir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitapları arasında; siyasetçilerden bahsedildiği için kitap, siyasî portre kitapları arasında ve bu iki grup dışındaki kişilerden de bahsedildiği için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları arasında yer almıştır. Kitapta bazen anılar aktarıldığı için kitap, anı-portre kitaplarına ve bazen kişilerin hayatları da aktarıldığı için kitap, biyografi-portre kitaplarına dahil edilmiştir. Kitapta yazar tarafından tanınan kişilerden bahsedildiği için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına ve tanışılmadan araştırılarak yazılmış kişiler de olduğu için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarına alınmıştır. Ayrıca kitabın ismi portre olduğu için de kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasına koyulmuştur.

2.66. Avni Özgürel, Portreler Galerisi: Küllenen İzler, C.I ⁴⁸⁷; Avni Özgürel, Portreler Galerisi: Küllenen İzler, C.II ⁴⁸⁸

Yazar, bu iki ciltlik kitabı özellikle yazmaya karar vermiştir. Bunun nedeni yazarın, tanınması ve bilinmesi gerektiğini düşündüğü birçok kişinin, insanlar tarafından tanınmıyor ve bilinmiyor olmasıdır. Buna ek olarak birçok ülkede önemli olan insanların eşyalarının çok kıymetli bulunması ve evlerinin müze haline getirilmesi fakat bu durumun Türkiye’de bulunmaması yazarı üzen ve bu kitabı yazmaya yönlendiren sebepler arasında gösterilebilir. Bunun yanı sıra bu iki ciltlik

⁴⁸⁷ Avni Özgürel, **Portreler Galerisi: Küllenen İzler**, C:I, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2009, 256 sayfa.

⁴⁸⁸ Avni Özgürel, **Portreler Galerisi: Küllenen İzler**, C.:II, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2009, 255 sayfa.

kitap ile gençlerin ilgi ve merakını arttırmak ve gelecek nesillere katkıda bulunulmak istenilmiştir. Buna ek olarak yazarın amaçlarından biri de bahsi geçen kişilerin merak edilerek haklarında daha detaylı bir araştırma yapılmasına yönlendirmektir. Bununla birlikte bu araştırmalar sonucunda bir çalışmaya yönlendirecek metinler yazılmasını sağlamaktır. Ayrıca yazar bu kişileri anlatarak onlara vefa borcunu ödemek istediğini belirtmiştir. Bu iki kitaptaki kişiler, yazar tarafından tanınmamaktadır. Yazar, bu kişiler hakkında bilgi sahibi olabilmek için detaylı bir çalışma yapmıştır. Yazar, bu kişileri onların etrafına bir şeyler anlatma çabası içinde olmalarından dolayı seçmiştir. Sadece yazar tarafından araştırılması gerektiği düşünülen ve Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan kişiler kitaba alınmaya çalışılmıştır. Bu kişiler yazılırken de bir sıra ya da ölçüt seçilmemiştir. Sadece kişiler hakkında yeterli bilgi toplandığı düşünüldükten ve hazır olduğuna inanıldıktan sonra kitaba alınmıştır. Yazar, bu kişileri kitabında anlatırken onların biyografilerini aktardığı tespit edilmiştir. Araştırmalar sayesinde kişiler hakkında edinilen bilgiler, bu biyografilerin içinde dile getirilmiştir. Bu iki kitaptaki biyografi anlatımının detaylı olduğu ve anlatımın hikâyeleştirildiği gözlemlenmiştir. Bu hikâyeleştirme içinde anlatılan kişilerin yaşadıkları döneme ait ayrıntılı bilgiye de sahip olunmuştur. Yazar da bu araştırmaların sonucunda anlattığı kişileri yakından tanıdığını ve onlarla uzun süreli vakit geçirdiğini hissettiğini belirtmiştir. İki kitapta da anlatılan kişilerin hepsi edebiyatçı değildir. Edebiyatçıları dışında bilim adamı, hukukçu, siyasetçi, din adamı, milletvekili, sosyolog, diplomat, tarihçi, gazeteci, iktisatçı, ressam, mimar, besteci gibi meslek sahibi kişiler anlatılmıştır. Bunun dışında kitapta her kişiye yedi sekiz sayfa ayrılmıştır. Kitapta kişilerin isimleri başlık olarak kullanılmıştır. Her kişinin anlatımına başlanmadan önce kişilerin siyah beyaz küçük portre fotoğrafları koyulmuştur. Her iki kitabın aynı özellik de olmasına dikkat edildiği düşünülmektedir. Yazar, birinci kitapta toplam yirmi sekiz kişiyi anlatmıştır. Bu kişiler: Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Cevdet Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ali Fuad Başgil, Elmalılı Hamdi Yazır, Erol Güngör, Fethi Gemuhluoğlu, Fethi Okyar, Fuzuli, Hikmet Kıvılcımlı, Hüseyin Avni Ulaş, İsmail Hami Danişmend, Mehmet Akif, Mir Said Sultan Galiyev, Mustafa Suphi, Nihat Sami Banarlı, Niyazi Berkes, Nurettin Topçu, Ömer Lütfi Barkan, Pertev Naili Boratav, Prens Sabahattin, Sabri Ülgener, Seyyid Ahmed Arvasi, Süheyl Ünver, Şerif Muhittin Targan, Şevket

Rado, Şevket Süreyya Aydemir ve Yahya Kemal Beyatlı'dır. İkinci kitapta ise toplam otuz iki kişi anlatılmıştır. Bu kişiler: Abdülhak Şinasi Hisar, Aka Gündüz, Ali Ekrem Bolayır, Ali Ulvi, Asaf Haled Çelebi, Bekir Sıtkı Baykal, Ali Suavi, Cevdet Kudret, Galip Erdem, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Kaya Bilgegil, Kemal Bilbaşar, Kemal Tahir, Kemalettin Kamu, Malik Aksel, Mehmet Ali Aybar, Mehmet Çavuşoğlu, Mehmet Halit Bayrı, Mehmet Kaplan, Mimar Kemalettin, Mustafa Akdağ, Mustafa Şekip Tunç, Mümtaz Turhan, Nurettin Artam, Nurullah Ataç, Osman Turan, Osman Zeki Üngör, Sabahattin Ali, Sabahattin Eyüboğlu, Sevim Burak, Süreyya Duru ve Şair Nigar Hanım'dır. Birinci kitapta Fuzuli, Hikmet Kıvılcımlı, Şevket Süreyya Aydemir'in ve ikinci kitapta Abdülhak Şinasi Hisar, Asaf Haled Çelebi, Kemal Bilbaşar, Mehmet Halit Bayrı, Mehmet Kaplan, Sabahattin Ali ve Sabahattin Eyüboğlu'nun portresi tespit edilememiştir. Buna ek olarak birinci kitapta Ali Fuad Başgil, Elmalılı Hamdi Yazır, Erol Güngör, Fethi Okyar, Hüseyin Avni Ulaş, Mir Said Sultan Galiyev, Mustafa Suphi, Niyazi Berkes, Ömer Lütfi Barkan, Prens Sabahattin, Sabri Ülgener, Şerif Muhittin Targan'ın ve ikinci kitapta ise Bekir Sıtkı Baykal, Mehmet Ali Aybar, Mimar Kemalettin, Mustafa Akdağ, Mustafa Şekip Tunç, Mümtaz Turhan, Osman Turan, Osman Zeki Üngör, Süreyya Duru'nun edebiyatçı olmadığı tespit edilmiştir. Birinci kitapta hem edebiyatçı olup hem portresi aktarılan on üç kişi, ikinci kitapta da on altı kişi saptanmıştır. Yazar, birinci kitaptaki kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Mehmet Akif Ersoy'u şu şekilde dile getirmiştir:

“Akif, belki de bütün özelliklerinden önce, aydın kimliğiyle, fikir namusuyla ve tutarlılığıyla örnekti. İnandıklarından hiçbir şart altında taviz vermeyen, sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek diyen bir kişidir o. Tutarlılığını muhafaza uğruna çok sevdiği vatanından ayrı düşmeyi bile göze alabilmiştir.

...

İnandığı doğruları hiçbir şeyden korkmadan, hiç kimseden çekinmeden ve karşılık beklemeden haykırabilmekse aydın olmanın ayırt edici vasfı, Akif'in hayatı boyunca bundan başka bir tavrı olmadı.”⁴⁸⁹

⁴⁸⁹ Portreler Galerisi- Küllenen İzler, C:I, 2009, s. 123.

Yazar burada, Mehmet Akif Ersoy'un fikirlerinden kolay kolay vazgeçmeyen kararlı bir kişi olduğunu söylemiştir. Onun inandığı doğrulardan asla vazgeçmediği ve bu uğurda bir olumsuzlukla karşılaşsa bile düşüncesini söylemekten geri durmayacağı ifade edilmiştir. Onun her zaman dürüst, kuralcı ve gerçekçi olduğundan söz edilmiştir. Bu anlatımda Mehmet Akif Ersoy'un ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Nihad Sami Banarlı için şunları ifade etmiştir:

“Çalışkan, dikkatli, disiplinli bir öğrenciydi. Güçlü hafızası vardı ama belleğine güvenmeyip sürekli not tutuyor, konuşmaktan ziyade dinlemeyi sevdiği hissi veriyordu. Konuşmaya mecbur kaldığında ise nezaket ve tevazuyla perdelemeye ne kadar çalışırsa çalışsın bilgisinin derinliğini seziyordu.”⁴⁹⁰

Yazar bu anlatımda, Nihad Sami Banarlı'nın çalışkan biri olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte onun disiplinli olduğu da belirtilmiştir. Onun hafızasının çok güçlü olduğu fakat yine de çok temkinli bir insan olduğu için daima not tutmayı tercih ettiği dile getirilmiştir. Ayrıca onun mütevazı bir karakteri olduğu da ifade edilmiştir ve genellikle dinlemeyi seven biri olmasına rağmen konuşması gerektiğinde de konuşmasını ağırbaşlılıkla gerçekleştirdiğinden söz edilmiştir. Burada Nihad Sami Banarlı'nın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Seyyid Ahmet Arvasi için şunları aktarmıştır:

“İnanç adamıydı. Hayatı, inandığım her zorluğa, eziyete katlanarak ve her ne pahasına olursa olsun savunmanın, farklı düşüncelere sahip olsa da düşüncesini inanarak savunan insana saygı duymanın timsali olarak geçti. İster ailesinden biri, ister arkadaşı, dostu, öğrencisi, okuru ya da sokaktaki herhangi bir insan karşısında olsun; ağzından çıkacak her kelimeyi ölçen, tartan; başkalarının

⁴⁹⁰ a.g.e., s. 152.

adalet terazisinden önce kendi vicdanında hesabını veremeyeceği söz söylememe hassasiyetiyle konuşan bir bilgeydi Seyyid Ahmet Arvasi.”⁴⁹¹

Yazar burada, Seyyid Ahmed Arvasi’nin çok hassas olduğundan söz etmiştir. Onun özellikle insanlara karşı her zaman saygılı ve anlayışlı davrandığı belirtilmiştir. Ayrıca onun çok vicdanlı olduğu ve bu sebeple her şeyi ölçüp biçtiği söylenmiştir. Bu anlatımda Seyyid Ahmed Arvasi’nin ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

İkinci kitaptaki kişiler de sırasıyla şu şekilde tasvir edilmiştir:

Yazar, Ali Ulvi için şunları dile getirmiştir:

“Kimine göre inatçı, kimine göre huysuz, geçimsiz, ehlikeyf, obur biriydi Ali Ulvi. Kendisini hicvetmekten çekinmeyen; Şirretim, bundan dolayı tartışmalarda baskın gelirim, diyebilen, tansiyon hastası, ancak bilime olan olanca saygısına rağmen doktorun verdiği dengeleyici ilaçları beğenmeyip; Herkes kendini başkalarından daha iyi bilir, benim sıkıntım tansiyonumun yüksek olması, dolayısıyla tansiyon düşürücü ilaç almam lazım, diyerek hastalığına iyi geleceği zannıyla ama çoğu zaman aksi tesir yapan ilaçlara yönelen, gıdasına dikkat etmesi ısrarla söylendiği halde buna aldırmayan ve damak zevkinden hiçbir şartta fedakarlık etmeyen; ama bütün bunların yanı sıra, aydın, çalışkan, tutarlı, başı her zaman dik, hayatı boyunca kimseye özenmemiş, taklit etmemiş, kendisi ekol olmuş gerçek bir sanatkârdır”⁴⁹²

Yazar bu anlatımında, Ali Ulvi’nin herkesten farklı biri olduğu söylenmiştir. Onun daima başının dik olduğundan, kimseye özenmediğinden, çalışkan ve bilgili olduğundan söz edilmiştir. Ayrıca onun huysuz, inatçı, geçimsiz, keyfine ve midesine düşkün biri olduğu ifade edilmiştir. Bunların dışında kendi sağlığı ile ilgili sıkıntılarını kendisinin daha iyi bileceğini söyleyip doktorun verdiği değil kendi

⁴⁹¹ a.g.e., s. 209.

⁴⁹² Portreler Galerisi: Küllenen İzler, C:II, 2009, s. 39.

istediği ilaçları kullanan biri olduğu belirtilmiştir. Burada Ali Ulvi'nin hem olumlu hem de olumsuz ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Cevdet Kudret'ten şu şekilde söz etmiştir:

“Kimsenin karşısında eğilip bükülmedi. Hayatı boyunca sadece inandığı doğruların işaret ettiği yönde yürüdü. Hırpalandı, dışlandı, eziyet gördü, yoksulluk çekti, anlaşılmadı ama hiçbir zaman kendisi için daha iyi şartlar sağlama arzusuyla taviz vermeyi düşünmedi. Düzgün, mütevazı, çalışkan, sevgi dolu ve yetkin. Böyle tarif edilebilirdi o. Nesli tükenen arifler kuşağından bir bilgeydi Cevdet Kudret.”⁴⁹³

Yazar burada, Cevdet Kudret'in sağlam bir kişiliği olduğunu dile getirmiştir. Onun kimse için kendinden taviz vermediği ve her zaman tutarlı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca onun çalışkan, arif ve düzgün biri olduğu söylenmiştir. Bununla birlikte onun sevgi dolu bir kişiliğe sahip olduğu da ifade edilmiştir. Bu anlatımda Cevdet Kudret'in ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Galip Erdem için şunları aktarmıştır:

“Bir düşünceye, inanca karşılıksız, gönülden bağlılık yani hasbilik tarifinin timsaliydi o. Yanlışı, eğri gidişi, vefasızlığı gördüğünde de sevgiye muhatap olduğunda da tavrı değişmedi. Düz yolda, inişte unutuldu çoğu zaman. Ama zor günlerde akla ilk gelen kişiydi. Yokuşta işaret beklemeksizin öne çıkıp, ben varım diyen insandı. Hiçbir sebep gönülden bağlı olduğu ülküden koparmadı onu. İdeal sözcüğünün ete kemiğe bürünüp canlanmış hali olarak yaşadı Galip Erdem”⁴⁹⁴

⁴⁹³ a.g.e., s. 63.

⁴⁹⁴ a.g.e., s. 71.

Yazar burada, Galip Erdem'in idealist bir kişi olduğından söz etmiştir. Onun bir düşünceye inandığı zaman ona gönülden bağlanıp bu düşünceden asla kopmadığı söylenmiştir. Bununla birlikte onun sağlam bir karakteri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca zor anlarda hep ön safhalarda yer alan ve böyle zor anlarda akla ilk gelen kişi olduğu da dile getirilmiştir. Bu anlatımda Galip Erdem'in ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Kaya Bilgegil için şunları dile getirmiştir:

“Bilgegil. Sessiz, gösterişsiz, merasimsiz... Hayatı öğrenci ve öğretmen olarak yaşadı. Bilgiye aç, gecesi gündüzü öğrenmeye ve öğretmeye tahsis edilmiş ender insanlardan biriydi. Zerafet ve nezaket abidesiydi adeta. Saftı, temizdi. Ama bir o kadar da hassas ve kırılgan. Kendinden başka herkes için yaşadı. Vefasızlığı; Mihneti kendine zevk etmedir alemde hüner/ Gafn-u Şadi-i felek, böyle gelmiş böyle gider, diyerek yüreğinde eritmeye çalışan, sonradan üzülmemek için başkalarının meselelerini kendi ihtiyaçlarının önüne almaktan vazgeçmesi söylendiğinde; Beni bana vermediler ki, diyebilen bir insandı Kaya Bilgegil.”⁴⁹⁵

Yazar bu anlatımında, Kaya Bilgegil'in her zaman öğrenmeye açık olduğunu söylemiştir. Bu sebeple onun durmadan okuyup araştırdığı dile getirilmiştir. Bunun dışında onun nazik, kibar, hassas ve temiz kalpli biri olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca onun gösterişi sevmeyen ve daima başkaları için yaşayan biri olduğu belirtilmiştir. Burada Kaya Bilgegil'in ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Bu iki kitapta örneklendirilen kişilerin hepsi tanışılmadan araştırılarak yazılmasına rağmen kişilerin çoğı ile tanışılmış gibi betimlemeler yapıldığı gözlemlenmiştir. Ancak tanışılarak yazılan portre kitaplarıyla kıyaslandığında buradaki kişilerin betimlemelerinin biraz daha genel olduğu söylenebilir. Yazar, aktarılan kişilerle ilgili detaylı bir çalışma ve okuma yaptığı için onun bu kişiler hakkında birçok bilgiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum sayesinde kişileri

⁴⁹⁵ a.g.e., s. 87.

tanıtmak için yazılan birçok kitapta da bahsi geçen kişilerin ruhsal tasvirlerinin ağırlıkta olduğu görülmektedir denebilir. Çünkü yazar da yaptığı araştırmaların sonucunda buradaki örneklerini ruhsal portreler üzerinden aktarmıştır. Bununla birlikte burada fiziksel portre örneklerinin de çok az olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca bazı betimlemeler genel de olsa bazılarında daha detaylı bir anlatım söz konusudur denebilir. Buna ek olarak kitaptaki kişiler yakından tanınmamasına rağmen kitabın adında portre sözcüğünün kullanılması dikkat çekmiştir. Bu sayede bu ismin yakından tanınmadan yazılan kişiler için de kullanılabildiği ve hatta portre örnekleri dahi aktarılabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yazar, bu kitapta anlatımına bazen kişileri tasvir ederek bazen de dönemin içinde bulunduğu durumu anlatarak başlamıştır. Hikâyeleştirerek verilen biyografiler, okumayı daha da kolay hale getirmiş ve biyografinin sadece bilgiye odaklı üslubunu ortadan kaldırmıştır. Bu durum kitabın dilini daha akıcı ve anlaşılır yapmıştır. Bunlara ek olarak bu kitaplardaki kişiler araştırılarak yazıldığı için yazarın kişi aktarımında daha saydam olması beklenirken onun bu kişileri yakından tanıyor gibi oldukça öznel bir yaklaşımla kişileri anlattığı saptanmıştır. Ayrıca arada kişilerle ilgili bilgiler de aktarıldığı için bazen bu gibi bölümlerde açıklayıcı anlatıma başvurulduğu gözlemlenmiştir. İki kitapta da anlatılan kişilerin bir kısmı edebiyatçı olduğu için kitaplar, edebî portreler grubunda ve birkaç siyasetçi de anlatıldığı için kitaplar, siyasî portre grubunda ve bunun yanı sıra kitapta bu iki grup dışında farklı alanlardaki mesleklerden de kişiler anlatıldığı için kitaplar, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları grubuna alınmıştır. Bununla birlikte kitaplarda kişilerin biyografisiyle beraber portreleri de aktarıldığı için iki kitap da biyografi-portre kitapları içinde yer almıştır. Ayrıca kitaptaki kişilerle tanışılmadan araştırılarak anlatıldığı için kitaplar, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubuna koyulmuştur. Bunlara ek olarak kitapların adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitaplar, adında portre sözcüğü geçen kitaplar grubuna dahil edilmiştir.

2.67. Hikmet Feridun Es, Tanımadığımız Meşhurlar⁴⁹⁶

Bu kitaptaki yazılar, Hikmet Feridun Es tarafından 1944 Aralık ayından 1946 Şubat ayına kadar “Akşam” gazetesinde “Tanımadığımız Meşhurlar” adıyla yayımlanmıştır. Daha sonradan bu yazılar Selçuk Karakılıç tarafından gazeteden alınarak kitap haline getirilmiştir. Bu yazılar, kitaba koyulurken başlıklardaki alfabetik sıraya değil yazıların gazetede çıkma tarihlerine bakılarak kitaba yerleştirilmiştir. Kitaptaki kişilerin bir kısmı yakından tanınmaktadır fakat bir kısmı da yakinen tanınan kişiler değildir. Yakından tanınmayan kişilerle ilgili yazıların hepsi, bu kişileri en yakından tanıyanlarla yani birinci derecedeki yakınlarıyla görüşüldükten sonra kaleme alınmıştır. Kitapta bir bölüm için bir kişi ile görüşülmüşse ve bu yazar tarafından belirtilmişse, o bölümden örnek aktarıldığında yazarın kiminle görüştüğü bizim tarafımızdan özellikle ifade edilmiştir. Yazar, Türk edebiyatında ve tarihinde önemli sayılan kişilerin yeteri kadar tanınmadığını düşünmektedir. Bu sebeple bu kitabın yazılma amacı bu kişilerin, bu kitapta tanıtılmak istenmesidir. Ama burada iletilmek istenenin o kişilerin biyografisi ya da eserleri hakkındaki bilgiler olmadığı tespit edilmiştir. Bunların sadece birer bilgiden ibaret olduğu ve bu bilgilerin kuru bir üslupla aktarıldığı yazar tarafından dile getirilmiştir. Yazar, bu bilgilere her daim ulaşmanın mümkün olduğunu söylemiştir. Yazar, önemli kişilerin özel hayatlarında nasıl olduklarının bilinmediğini ve onlara karşı hep bilinenden ya da söylenenden öteye geçilmediğini belirtmiştir. Mesela Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın neden daima eldiven giydiği veya neden hiç evlenmemiş olduğunun bilinmediği dile getirilmiş ve bunun gibi birçok özellik, nedenleriyle açıklanmıştır. Yazar, bu bilgilerin de zamanla kaybolup gitmesinden korktuğu için bu kitabı yazmak istediğini ve hemen harekete geçtiğini belirtmiştir. Yazara göre önemli olduğunu düşündüğümüz kişilerin de normal insanlar olduğu ve onların da insanî özellikleri olduğu dile getirilmiştir. Buna ek olarak yazar, bazı yazarların yazılarının çok coşkulu olabildiğini ama özel hayatlarında da bir o kadar yalnız olabildiklerini belirtmiştir. Bu yazılarla o kişilerin özel hayatlarında nasıl insanlar

⁴⁹⁶ Hikmet Feridun Es, **Tanımadığımız Meşhurlar**, Yayına Hazırlayan: Selçuk Karakılıç, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2013, 587 sayfa, (1. bs. 2009). Bu tezde kitabın 2013 baskısı kullanılmıştır.

oldukları da anlatılmak istenmiştir. Kitapta ana başlıkların dışında her konunun özelliğine göre ayrı ayrı yan başlıklar oluşturulmuştur. Gerek görülen yerlerde bir iki fotoğraf da yazılara eklenmiştir. Ancak portre niteliğinde fotoğraflar kullanma çabası içine girilmemiştir. Bu kitapta yirmi iki kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Şemseddin Sami, Muallim Naci, Tevfik Fikret, Besim Ömer Paşa, Ubeydullah Efendi, Midhat Paşa, Recaizade Mahmut Ekrem, Sami Paşazade Sezai, Nigar Hanım, Teodor Kasap, Kemal Paşazade, Osman Hamdi Bey, Hacı Arif Bey, Süleyman Numan, Talat Paşa, Mizancı ve Tarihçi Murat Bey, Resneli Niyazi, Leyla Hanım, Marko Paşa, Ahmet Vefik Paşa ve Aktör Şadi'dir. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem portresi aktarılanlar: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Şemseddin Sami, Muallim Naci, Tevfik Fikret, Recaizade Mahmut Ekrem, Sami Paşazade Sezai, Nigar Hanım, Teodor Kasap, Mizancı ve Tarihçi Murat Bey, Leyla Hanım ve Ahmet Vefik Paşa'dır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Hüseyin Rahmi Gürpınar ile ilgili bilgileri onunla uzun süre vakit geçiren akrabası Bayan Muzaffer'den ve elli yıllık dostu Hilmi Bey'den öğrenmiştir. Bu bilgiler, şu şekilde aktarılmıştır:

“Hüseyin Rahmi'nin son derecede dikkate değer taraflarından biri de şu idi: Edebî hüviyeti de dâhil olmak üzere hiçbir cephesinden methedilmeyi istemezdi. Hatta sağlığında, hayatına dair kitaplar yazılmasını bile arzu etmezdi. Yalnız son senelerinde bir şeyden pek hoşlanır olmuştu. Sıhhatinin ve vücut sağlığının methedilmesi bayağı kendisini memnun ederdi.

...

Romancının -uykusundan başka- gayet muntazam bir hayatı vardı. Sıhhi yaşamasını pek severdi. Meselâ sofrada kat'iyen kendisi su içmediği gibi, kimseye de içirmezdi.

...

Temiz havaya bayılırdı. Kânûn-ı sâni ayı içinde dahi, evindeki meşhur balkonuna çıkar, hava alırdı. Hayatında en sevdiği şey inziva idi. Sert kışlarda bazen yedi gün evinden dışarı çıkmadığı olur; penceresinden lâpa lâpa yağan karı seyrederdi.”⁴⁹⁷

⁴⁹⁷ Tanımadığımız Meşhurlar, 2013, s. 35-36.

Burada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın akrabası Bayan Muzaffer ve elli yıllık dostu Hilmi Bey, onun övülmeyi hiç sevmediğini ifade etmiştir. Fakat onun yaşı ilerledikçe sağlıklı olduğunun söylenmesinden hoşlandığı belirtilmiştir. Temiz havayı sevdiği, düzgün ve sakin bir hayatı tercih ettiği dile getirilmiştir. Bu anlatımda Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Şemseddin Sami'yi şu şekilde aktarmıştır:

“Kalabalık arasından Şemseddin Sami'yi derhal fark etmek kabildi. Çünkü boyu 1.84'tü. Yolcular içinde beyaz sakalını birçok başların üstünden fark etmek kabildi. Boyuna mukabil şaşılacak derecede zayıf, daracık omuzlu idi. Vücudunun sıhhsizliğini çalışma tarzı ve yaşama tarzı büsbütün artırıyor. Bazen onu günlerce kapalı kaldığı odasından türlü manevralarla güneşe çıkarıyorlardı.”⁴⁹⁸

Yazar, burada Şemseddin Sami'nin oldukça uzun olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanında onun çok zayıf olduğu da belirtilmiştir. Ayrıca omuzlarının da çok dar olduğu ifade edilmiştir. Dışarıdan bakıldığında vücudunun çok sağlıklı görüldüğü söylenmiştir. Bu anlatımda Şemseddin Sami'nin çok kısa fiziksel portresi aktarılmıştır. Burada ruhsal portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Recaizade Mahmut Ekrem için şunları dile getirmiştir:

“Ekrem Bey'de temizliğin bir hastalık haline geldiğini söylemiştik. Her gün sakalını altı yedi kere foşur foşur köpürtür, her tarafını ona göre yıkar, temizlenirdi. Hele kendisinde kalp hastalığı olduğunu anladıktan sonra bu temizlik büsbütün fazlalaşmıştı. Sokakta ölmekten korkuyordu. Titizliği o dereceye gelmişti ki, sabahleyin kalkınca kendi yatağını, yine kendi eliyle yapar veya zevcesine ricâ ederdi. Başka kimseye yatağına el sürdürmezdi. İşte bu tertemiz Ekrem Bey'in en büyük zevki torununu yatağına alıp onunla saatlerce oynamaktı. Küçük yavru bazen küçük bir kabahat de yapardı. O zaman bütün ev halkı sonsuz bir telaşla koşarlarken Ekrem Bey:

⁴⁹⁸ a.g.e., s. 54.

— Gül suyudur o, zarar yok! sözleriyle onları teskin ederdi.”⁴⁹⁹

Yazar burada, Recaizade Mahmut Ekrem’in fazlasıyla titiz olduğunu söylemiştir. Bu titizliliğinin aşırıya kaçtığı ve evdeki herkesi de bu konuda tedirgin ettiği ifade edilmiştir. Sadece torununa karşı birçok konuda müsemma gösterdiğinden söz edilmiştir. Bunun dışında onun dışarıda ölmekten de çok korktuğu belirtilmiştir. Bu anlatımda çok kısa ve tek yönlü olarak Recaizade Mahmut Ekrem’in ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, Mizancı ve Târihçi Murat Bey için şunları aktarmıştır:

“Murad Bey’in ev hayatının karakteristik bir tarafı vardır. Dışarıda son derecede ateşli, hatta afacan, çatıcı olan Murad Bey, evinin kapısından içeri girerken Bâbîâlî hüviyetini tamamıyla dışarıda bırakırdı. Murad Bey yalıda, Mizancı Murad değildi. Bâbîâlî’deki hareketli ve atak Murad Bey evinin salonlarında bir gölge sessizliğiyle dolaşırdı. Melek gibiydi. Onun hayatından bahseden kızı diyor ki:

— Evde hâkim olan annemdi. Ve birçok mes’eleler hakkında babam daima onun fikrini sorardı.

Babîâlî’de sayılı zekalardan olarak gösterilen ve kafasına haklı olarak güvenen Murad Bey, kadın sözünde daima hakikat gizli olduğuna emindi.”⁵⁰⁰

Yazar burada, Murat Bey’in evin içinde ve dışında farklı olduğunu söylemiştir. Dışarıda hareketli, hararetli ve asi ruhlu olan Murat Bey’in evde tam tersine melek gibi sessiz ve sakin olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca onun zeki bir insan olduğu ifade edilmiştir. Bu anlatımda Murat Bey’in evin içindeki ve dışındaki ruhsal portresi kısaca aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Ahmed Vefik Paşa’yı şu şekilde dile getirmiştir:

“Ahmed Vefik, devrinde memleketin en orijinal adamı... Ve hangi cepheden alınsa hepsinde de enteresan ve şahsiyet sahibi insan... Bazıları onu aşırı

⁴⁹⁹ a.g.e., s. 242.

⁵⁰⁰ a.g.e., s. 458.

derecede garip bulurlar. Hattâ belki de içlerinden ‘acaba deli mi?’ diyenler de bulunmuştur. Lâkin bunlar Ahmed Vefik’i hiç anlamayanlardı. Ahmed Vefik Paşa’nın yazıda olduğu gibi hayatta da bir ‘yaşama üslûbu’ vardı. Üslûp sahibi olmak san’atkârlık vasfıdır. Ahmed Vefik yaşayışında da artistti. Ve bunun için kimseye benzemiyordu. Esasen Ahmed Vefik Paşa’nın en güzel tarafı da budur. Onu alelade insan olarak göremezdik. Orijinalite daha ev kıyafetinden başlıyor.”⁵⁰¹

Yazar bu anlatımda, Ahmet Vefik Paşa’nın çok farklı bir insan olduğunu söylemiştir. İnsanların onu deli sanabildiği fakat onun sadece nevi şahsına münhasır bir kişi olduğu ifade edilmiştir. Onun hayatının bir dili ve şekli olduğu dile getirilmiştir. Burada Ahmet Vefik Paşa’nın ruhsal portresinin bir yönü üzerinde durulmuştur. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Örneklerde kişilerin hem fiziksel hem de ruhsal portreleri de aktarıldığı tespit edilmiştir. Ancak birçok kitapta olduğu gibi bu kitapta da kişilerin ruhsal portrelerinden daha çok bahsedildiği tespit edilmiştir. Kitabın yazarların ruhsal ve fiziksel özelliklerini anlatması bakımından portre niteliği taşıyan bir kitap olduğu söylenebilir. Bu kitapta önemli kişilerin farklı karakterlerinin öğrenildiği saptanmıştır. Bunlar, kişilerin genel özelliklerinin dışında kişileri yakından tanıyanların bilebileceği özellikler olduğu tespit edilmiştir. Ancak her kişi için anlatılanların yakınlarıyla görüşülmemesinden dolayı bazılarında aynı detaylı anlatıma ulaşılmamıştır. Hatta bazı kişilerin anlatımda çok daha genel bir tasvir olduğu da söylenebilir. Yazarın kitabında resmî bir dil kullanmamıştır. Ancak yazılar gazete için yazılmış olması dolayısıyla yazılarda bu türün getirmiş olduğu resmiyet saptanmaktadır. Bu sebeple de genellikle açıklayıcı anlatıma başvurulmuştur. Fakat kişi aktarımları yapıldığı için öznenin de ön planda olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum açıklayıcı anlatımla beraber betimleyici anlatıma da başvurulduğunu göstermiştir. Bunun dışında kitabın dili, açık ve anlaşılırdır. Kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitapları grubunda; siyasetçileri anlattığı için de siyasî portre kitapları grubunda ve ayrıca farklı meslek gruplarındaki kişilerde anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre

⁵⁰¹ a.g.e., s. 520.

kitapları grubuna dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitapta anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitaplarında yer almıştır. Ayrıca kitaptaki bazı kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına ve bazı kişiler de tanışılmadan araştırılarak yazıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarına alınmıştır.

2.68. Fahri Tuna, *Akşamın Aydınlığında Portreler*⁵⁰²

Bu kitap, yazarın portre kitabı yazmaya tavsiye üzerine başlamasıyla oluşmuştur. Yazar, mizah yazarlığı yapmayı denerken onun yakınında değer verdiği M. Selahettin Şimşek, onun portre yazarlığı yapmasını istemiş ve böylelikle portre üzerine yazmaya 1991 senesinde Cemil Meriç'i anlatarak başlamıştır. Kitabın yazılma amacı yazarın yakından tanıdığı ya da okumaları sayesinde tanımaya çalıştığı her kesimden insanı anlatmak istemesidir. Mesela, yakından tanımadığı Mehmet Akif Ersoy'u okumalarından yola çıkarak yazmıştır ve bunun için özellikle Mithat Cemal Kuntay'ın "Mehmet Akif" kitabından yararlanmıştır. Bunu da yazının içinde dipnot ile alıntı yaparak belirtmiştir. Buna ek olarak bu şekilde dipnotlu alıntılama, kitabın birçok bölümünde kullanılmıştır. Bahsedilen her cümle için yeni bir satır oluşturulmuştur. Bu sebeple de kitapta satır başı yapılmamıştır. Bu özellik her bir yazının düzyazı gibi değil, şiir gibi bir şekle sahip olmasına sebep olmuştur. Yazılardan önce anlatılacak kişilerin sulu boya ya da guaj boya ile portreleri yapılmış ve kitaba eklenmiştir. Ayrıca her kişi için yazar, onlarla ilgili kısa bir başlık oluşturmuştur. Bu başlıkların, yazarın kişilerle ilgili düşündüğü genel özellikler olduğu tespit edilmiştir. Kitapta her kişi için üç ya da dört sayfa ayrılmıştır. Ayrıca kitapta, bazen kişileri aktarmadan önce kısa olarak bazen de kişileri aktarırken anlatımın geneline yayarak onların biyografileri de dile getirilmiştir. Bu kitaba Hilmi Yavuz, bir "Sunuş" yazmıştır. Bununla birlikte kitapta Hilmi Yavuz'da anlatılmıştır. Kitapta yazar, şair, futbolcu, teknik direktör, oyuncu, yönetmen müzisyen, fotoğrafçı, komedyen, karikatürist, gazeteci ve siyasetçi vb. kişiler aktarılmıştır. Kitapta kırk kişi anlatılmıştır ve kırk başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar: Ahmet Kot, Ayaklı

⁵⁰² Fahri Tuna, *Akşamın Aydınlığında Portreler*, İstanbul, Değişim Yayınları, 2010, 160 sayfa.

Bilgi Bankası; Ahmet Turan Alkan, Türkçenin Yüzakı; Arda Turan, Yükselen Kasırga; Aykut Kocaman, Bilge Kral; Barış Manço, Ailemizin Sarı Çizmeli Müzisyeni; Bülent Uygun, Türk Futbolunun Mehmetçiği; Cem Yılmaz, Dijital Gençliğin Hergele Komedyeni; Cemil Meriç, Türk Düşüncesinin Everest'i; Cihat Zafer, Güzel Konuşan... Güzel Yazan... Güzel Adam!; Ekrem Karaberber, Futbolcu Fabrikatörü; Emre Belözoğlu, Türk Malı Hagi; Faik Baysal, Hep İnsanı, Daima İnsanı Yazan Yazar; Faruk Şişman, Babasının Soyadını Unutan Adam; Hakan Şükür, Çok Şükür Hakan'ımız Var; Halit Refiğ, Dünyalı Yorgun Bir Savaşçı; Hamza Tekin, Bilgi ve Düşünce Zengini Adam; Hasan Duruer, Yaşayan Efsane Vali; Hatice Bilen Buğra, Ayışığında Beliren Siluet; Hilmi Yavuz, Gülün Büyük Ustası; Hüsnü Gürsel, Daima Güzellikleri Çeken Bir Güzel Adam; İbrahim Tatlıses, Her Şeyi Var Ama Gözü Doymamış; İbrahim Zaman, Işıkla Şiir Yazan Adam; Kemal Sunal, Çağdaş Keloğlanımız; Köfteci Yavuz, Köfteyle Hayat Bulan Adam...; Mehmet Akif Ersoy, "Sessiz Yaşadım Kim Nereden Bilecektir!...", Neşet Ertaş, Özüyle Sözüyle Sazıyla Anadolu; Osman Suroğlu, Çizgileriyle Şiir Yazan Adam; Peyami Safa, Bir Tereddütün Hayatı; Ramazan Usta, Çalışmak İçin Yaratılan Adam; Sadık Canlı, Modern Tıbbın Beyaz Lekesi; Ş. (Mehmet Selahaddin Şimşek), Tek Kişilik Çoğunluk; Şenol Demiröz, Türk Dünyasının Kültür Bakanı; Tacettin Özkahraman, Taraklı'nın Nasrettin Hocası; Tarık Pekerken, Eşraf, Marka, İşadamı; Tuncay Şanlı, Kırmızı Fırtına; Türkan Şoray, Türk Kadınının Ortak Yüzü; Yalvaç Ural, Yalvaçlı Zıpır Bilge; Yılmaz Erdoğan, Hakkarili Esmer Becerikli Komik Yazar Yönetmen Çocuk; Yılmaz Güney, 20. Yüzyılda Bir Dostluk Âbidesi ve Yüksel Çakmaklı, Türk Sinemasının Milli Yüzü'dür. Kitapta hem edebiyat dünyasında olup hem portresi tespit edilen on iki kişi vardır. Bu kişiler: Ahmet Turan Alkan, Cemil Meriç, Cihat Zafer, Faik Baysal, Hatice Bilen Buğra, Hilmi Yavuz, Mehmet Akif Ersoy, Neşet Ertaş, Peyami Safa, Yalvaç Ural, Yılmaz Erdoğan ve Yılmaz Güney'dir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Faik Baysal için şunları aktarmıştır:

"İnce, ipince sırma gibi bir vücut, oval bir baş, geniş açık bir alın, kuyunun içinden bakıyor gibi bir çift göz, yay gibi gerili kaşlar, belirgin bir burun, hafif sivri bir çene. Elbette bıyıksız.

Kısık, kesik, boğuk bir ses. Pırıl pırıl, tertemiz bir Türkçe. Samimi, kibar, asil tavırlar.

Tevazusu karizmasını ikiye katlıyordu.”⁵⁰³

Yazar burada ilk olarak Faik Baysal’ın fiziksel portresini dile getirmiştir. Onun uzun ve zayıf olduğu belirtilmiştir. Daha sonra ise yüzü betimlenmiştir. Gözlerinin çukur olduğu, kaşlarının gergin ve muntazam olduğu, burnunun biraz kendini belli ettiği ve çenesinin sivri olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca onun alçak gönüllü, samimi, kibar ve düzgün tavırlı biri olduğu söylenerek ruhsal portresinden de kısaca bahsedilmiştir.

Yazar, Hatice Bilen Buğra’yı şu şekilde dile getirmiştir:

“Ortanın az altında bir boy, minyon bir vücut yapısı, oval yüzünü çevreleyen seyrek-sepek sarı saçlar, hafif kavisli kaşlar, belirgin elmacık kemiklerinin ardında, ufak ve canlı bir çift göz, iri elmacık kemikleriyle uyumlu köprülü ve yayvan bir burun, geniş bir ağızda kaybolan ince dudaklar, burunla kafiye hafif kıvrık bir çene; her gün yüzlercesini görüp de dikkatinizi çekmeyen bir yüz, yüz binlercesi arasından bile hemencecik seçilebilecek ince, hassas ve derin bir bakış; işte size Hatice Bilen!”⁵⁰⁴

Yazar bu anlatımında Hatice Bilen Buğra’nın fiziksel portresini aktarmıştır. Onun orta boya yakın, ufak tefek bir vücudu olduğu söylenmiştir. Daha sonra yüzünü betimlemiştir. Onun yüzünün herkeste olabilecek sıradan bir yüz olduğu belirtilse de yine de yazar tarafından Hatice Bilen Buğra’nın yüzü tasvir edilmiştir. Yüzünün oval, kaşlarının az kavisli, burnunun basık ve geniş, ağzının geniş ama dudaklarının ince, elmacık kemiklerinin çıkık, çenesinin kıvrık olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte bakışlarının derin ve anlamlı olduğu ifade edilmiştir. Burada ruhsal portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Hilmi Yavuz için şunları aktarmıştır:

⁵⁰³ Akşamın Aydınlığında Portreler, 2010, s. 57.

⁵⁰⁴ a.g.e., s. 81.

“Saçları bakışlarına şemsiye gibi duruyor; üstelik alnıyla, iki kaşıyla, ağzıyla kafiye olarak. Daima mütebessim bir çehre, geniş taraça bir alın, yay gibi keskin gerili kaşlar, derinden gerilerden bakıyor izlenimi veren gözler, dar çıkık bir çene; ona hafif tepeden bakan bir hava veren ince bir burun ve ağız. Sağ elini ve elinden düşürmediği gözlüklerini yüzünden bir parça gibi kullanıyor; ‘elini yüzüne alan’lardandır.

O konuşurken sanırsın ki, ‘zaman ve mekândan müstağni bir dünyalı’ konuşuyor; ‘bin yılları, bin bir ülkeleri harmanlıyor’da öyle anlatıyor.”⁵⁰⁵

Yazar burada, Hilmi Yavuz’un fiziksel portresini dile getirmiştir. Fiziksel portre olarak da onun sadece yüzü betimlenmiştir. Onun saçlarının ön kısmının biraz dışarıya doğru çıkık olduğu ve böylece saçlarının yüzüyle uyumlu bir hal aldığı belirtilmiştir. Ayrıca kaşlarının yay gibi, alnının geniş, çenesinin çıkık, burnunun ve ağzının ince olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte bakışlarının derin ve anlamlı olduğundan söz edilmiştir. Sağ elinin sürekli yüzünde olduğu söylenmiştir. Bunların dışında o, konuşunca zamandan ve mekandan bağımsız bilgi dolu konuştuğundan bahsedilmiştir. Bu anlatımda ruhsal portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, Yalvaç Ural’ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Tepkileri net, biraz da abartılıdır.

Ellerini yüzüne alan adam; bir şey anlatırken ellerini etkili kullanır.

Orta bir boy, yumuşak ve düşük omuzlar, oval bir yüz, açık oval bir alın, sivri tilki kulaklar, biraz patlıcanımsı etli bir burun, uzun kalın keçi kılı bıyıklar, sivri etli bir çene, seyrelmiş tek tük siyah saçlar; işte altmışlık delikanlı. Kalın yay gibi kaşları, kalın fırça bıyıkları, düşük yumuşak omuzları ve sık kullandığı kalın küt elleri simetriler arz eder.

Karikatür bir yüzü, pesimist bir duruşu, ama neşeli bir sohbeti vardır.”⁵⁰⁶

Yazar bu anlatımda, Yalvaç Ural’ın ellerini çok sık ve etkili kullandığından bahsetmiştir. Ayrıca burada onun fiziksel portresi betimlenmiştir. Onun orta boylu, düşük omuzlu ve kalın elleri olduğu dile getirilmiştir. Bunun dışında yüzünün oval, alnının açık, kulaklarının sivri, kaşlarının yay gibi, bıyıklarının kalın ve saçlarının

⁵⁰⁵ a.g.e., s. 85-86.

⁵⁰⁶ a.g.e., s. 158.

seyrek olduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak olumsuz düşünceleri olan bir insan gibi görünse de aslında eğlenceli ve hoşsohbet biri olduğu ifade edilerek çok kısa ruhsal portresi de aktarılmıştır.

Yazar, Yılmaz Güney için şunları aktarmıştır:

“1.70 civarında bir boy, dikdörtgen bir yüz, geniş kalın çizgili bir alın, merkezde gür git gide dağılan kaşlar, balmumu gözler, dengeli hafif irice ve sivrice bir burun, artık tek tük saçın kaldığı sarışın bir baş... İşte Yılmaz Güney Şairliğinden utanan ve sıkılan adam: Akif’e benziyor; birileri söylemese şair olduğunu hatırlamaz.”⁵⁰⁷

Yazar burada, Yılmaz Güney’in uzun boylu olduğunu rakam söyleyerek belirtmiştir. Daha sonra onun yüzünü anlatmıştır. Onun yüzünün dikdörtgen şeklinde, alnının geniş, burnunun iri ve sivri, saçlarının az ve açık renkte olduğu bunun yanı sıra kaşlarının ortada çok ama kenarlara doğru azalıp dağıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca kendisinin sanatçı kimliğini dile getirmediği ve bu konuda oldukça utangaç olduğu söylenmiştir. Bu anlatımda Yılmaz Güney’in fiziksel portresi aktarılmıştır. Buna ek olarak onun tek bir cümleyle ruhsal portresinden de bahsedilmiştir.

Kitaptaki betimlemelerin portrenin anlamına uygun örnekler olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple kitabın portre kitabı olarak nitelendirilebileceğine kanaat getirilmiştir. Çünkü aktarılan portrelerin çoğunda kişileri zihinde canlandırmanın mümkün olduğu tespit edilmiştir. Kitapta hem ruhsal hem de fiziksel portre örnekleri dile getirilmiştir. Fakat bazı kişilerin sadece fiziksel portreleri aktarılırken, bazı kişilerin sadece ruhsal portreleri, bazı kişilerinse aynı anda iki portre özelliğinin de aktarıldığı saptanmıştır. Kitapta kişi aktarımlarında oldukça öznel bir dil kullanılmıştır. Özellikle sıfatlara, benzetmelere çokça yer verildiği tespit edilmiştir. Kitapta kişiler anlatılırken şiirsel bir dil kullanıldığı gözlemlenmiştir.

⁵⁰⁷ a.g.e., s. 166.

Bununla birlikte kafiyeyle söylemlerin daha çok olduğu saptanmıştır. Bu sebeple de kitapta tam anlamıyla olmasa da lirik bir anlatıma başvurulduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda anlatılan kişilerin bilinilmesinin sağlanmaya çalışıldığı da tespit edilmiştir. Bu da aktarımda öğretici anlatıma da başvurulduğunu gözler önüne sermiştir. Kitabın dili akıcı, açık ve anlaşılırdır. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitapları grubuna ve siyasetçiler de anlatıldığı için kitap, siyasî portre kitapları grubuna, bunun yanı sıra farklı meslek grubundan da kişiler anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Bununla birlikte kişilerin hayatları da anlatımın içinde veya kişileri aktarırken anlatım öncesinde dile getirildiği için kitap, biyografi-portre kitapları grubuna alınmıştır. Ayrıca kitaptaki birçok kişi yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında ve kitaptaki bazı kişiler tanışılmadan araştırılarak anlatıldığı için kitap, kişileri tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarında yer almıştır. Bunlara ek olarak kitabın adında portre sözcüğu kullanıldığı için kitap adında portre sözcüğu geçen kitaplar arasına koyulmuştur.

2.69. Sıddık Akbayır, Bütün Hatıralar Islaktır⁵⁰⁸

Sıddık Akbayır, bu kitabı yedinci cildin ilk kitabı olan “Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler”den sonra yayımlamıştır. Bu kitabın hemen hazır olmasının sebebi ilk kitapta otuz iki portre yazılması düşünölürken bu sayı yirmi ikide kalmış ve kalan diğer on kişi de bu kitaba aktarılmıştır. Bu kitapta da ilk kitaptan kalan on edebiyatçı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Kitabın yazılma amacı ilk kitapta olduğu gibi anlatılan kişilerin okuyanda merak uyandırması ve o kişilerin eserlerinin okunmasının, incelenmesinin istenmesidir. Yazarın bu kitabında, ilk kitabında olduğu gibi tanışma fırsatı bulduğu kişilerin yanı sıra tanışmadan araştırmalar yaparak yazdığı kişiler de saptanmıştır. Yazarın, ciddi bir araştırma ve okuma yaptığı gözlemlenmiştir. Bu durum, kitabının her kişi için ayrılan kaynakça bölümünden anlaşılmalıdır. Ayrıca yazar, bu kitabın tez gibi olmasını istenmediği için bu

⁵⁰⁸ Sıddık Akbayır, **Bütün Hatıralar Islaktır**, İstanbul, Ferfir Yayınları, 2010, 336 sayfa.

kaynakçaları dipnot olarak değil kaynakçalar bölümünde iletmeyi tercih ettiğini kitabın ön sözünde belirtmiştir. Yazar, kitabının adını “Hong Konglu yönetmen Wong Kar - Wai’in, In The Mood For Love” filmindeki bir sözden almıştır. Kitapta her kişi anlatılmadan önce birkaç fotoğrafına yer verilmiştir. Daha sonra kişiler anlatılmıştır. Her kişi için ana başlıklar haricinde birden fazla yan başlık yapılmıştır. Bu yan başlıkların bazılarının kişilerin hayatından kesitler sunmak için bazılarının da o kişilerin bazı özelliklerini aktarmak için oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca birkaç kişinin biyografisi de dile getirilmiştir. Bunun yanında kitapta kişiler anlatırken kişilerin birçok fotoğrafı kullanılmıştır. Bunlar; çocukluk, gençlik, olgunluk yılları fotoğrafları ya da kişilere ait evlilik cüzdanı, nüfus cüzdanı gibi fotoğraflardır. Buna ek olarak kişilerle ilgili gazete veya dergilerden toplanan haberler ya da yazılar da kitapta aktarılmıştır. Kitapta içindekiler bölümünde kimlerden bahsedildiği söylenmiştir. Kitapta bahsedilen on edebiyatçı: Cemil Meriç, Hilmi Yavuz, Vüs’at O.Bener, Yusuf Atılgan, Can Yücel, Ülkü Tamer, Şükrü Erbaş, Cezmi Ersöz, Murathan Mungan, Hüseyin Alemdar’dır. Bu kişiler hem edebiyatçıdır hem de portreleri aktarılmıştır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Cemil Meriç için şunları aktarmıştır:

“...Yani sahnede tek başına tırat yapan büyük bir aktör gibi konuşur. Sesi iner çıkar, bütün vücuduyla konuşmaya katılır, özellikle ellerini çok kullanır. Zaman zaman söyledikleriyle kendi bile o kadar heyecanlanır ki, bu ateşle yerinde duramaz, ayağa fırlar ve durduğu yerde dinleyenleri daha da heyecanlandırarak konuşmasına ayakta devam eder. O konuşurken, kimse başka hiçbir şeyle meşgul olamaz, sadece ve sadece onu dinler ve ona bakar. Derslerinde öğrencilerin dikkatini bu kadar üzerine toplamayı başaran başka bir hoca yok gibidir. Vurguları, sesini kullanışı, kelimelere duygularının elbisesini geçişi mükemmeldir! Sadece Rumeli kökenli bir aileden geldiğini ifşa eden iki defosu vardır: ‘Her’ kelimesini belli belirsiz ‘hir’ gibi telaffuz eder. Bir de ‘ta oraya kadar’ değil ‘te oraya kadar’ der.

Türkçenin en büyük hatiplerindendir. Çok uzun cümlelerle konuşur; fakat cümle içinde asla durmaz. Yazıyormuş gibi düşünür bütün cümleleri. Yarım saat konuştuktan sonra, derslerinde veya konferanslarında, bazen bir dakika susar. Dudakları oynar. Düşünür.

Çünkü, zekâsıyla yalnızdır.

Bir sayfayı Osmanlıca olsun Fransızca olsun bir kerede okur. Onda düşüncenin hızı, ışık hızıyla yarışır... Büyük bir zekâ, büyük bir dikkat sahibidir. Zekâ, onda dikkatten ibarettir. Sinema ekranına nasıl sahneler bir bütün olarak yansiyorsa, onun müteyakkız zekâsı da bir anda bir sayfasının bütünün satırlarını hafızaya alabilir.

... Espriyle zekânın doğru orantılı olduğunu gösterir gibi, her zaman her durumda anlatılabilecek bir fıkrası, duruma göre ortamı yumuşatacak, zihinlerden uzun süre silinmeyecek Fransızca esprileri vardır.”⁵⁰⁹

Yazar bu anlatımında, Cemil Meriç’in daima kendini kontrol etmeyi başaran bir kişiliği olduğunu söylemiştir. Onun her hareketine ve sözüne hakim olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte anlatımlarının ateşli ve heyecanlı olduğundan söz edilmiştir. Bununla birlikte konuşmalarında elini ve sesini çok iyi kullandığından bahsedilmiştir. Konuşurken birkaç kelimedede Rumeli kökenli olduğunu gözler önüne serdiği söylenmiştir. Onun saat gibi çalışan zihni ile kendine her zaman hayran bırakan zekası olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca hoşsohbet ve şakacı bir adam olduğundan bahsedilmiştir. Burada Cemil Meriç’in ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Yusuf Atılgan için şunları dile getirmiştir:

“Çok konuşmaz, tartışmayı sevmez, köyünde yalnız yaşayan bir insandır...”

... Eşyayı önemsemez. Bir koltuk, bir masa, bir yatak ona yeter. Giyim kuşam konusunda da öyledir: Düz, yalın, pratik giysiler seçer, işi büyütmez. Aksesuar kullandığını kimse görmez.

Yusuf Atılgan, hep yalnız bir adamdır. Bu yalnızlık, hem hayatında hem sanatında vardır.”⁵¹⁰

ve:

“... Sıcak, yakınlık kurmakta kararlı, çünkü güdülerinin sağlamlığına inanan biri. Akla pek güvenmezdi zaten, yuları duygularına hemen hep kaptırırdı. Direndiğinde de devreye giren akıl değildi bana kalırsa, inadı güçlüydü: Öyle olmasına karar verdiği ikna edebilirdi karşısındakini, oysa ağır basan öyle

⁵⁰⁹ **Bütün Hatıralar Islaktır**, 2010, s. 15

⁵¹⁰ **a.g.e.**, s. 123.

olması gerektiğine ilişkin duygusuydu. İçinde sağlam, derece ayrıntılı bir ısıölçer vardı sanki, gecikmeden teşhis koyardı insanlar konusunda. Pek yanılmazdı; yanıldığındaysa, anlamazlıktan gelmeyi yeğlerdi. Aklını devreye sokmazdı dememe bakmayın, bugüne dek tanıdığım en zeki insanlardan biriydi.”⁵¹¹

Yazar bu anlatımında, Yusuf Atılgan’ın için çok konuşmayan ve tartışmayı sevmeyen mülayim biri olduğundan söz etmiştir. Onun yalnızlığı tercih ettiği ve eşyaya, kıyafete önem vermediği dile getirilmiştir. Aslında onun çok zeki olduğu fakat aklına güvenmediği ama insan ilişkilerinde sezgilerine güvendiği ve bu konuda da başarılı biri olduğu söylenmiştir. Bununla birlikte onun, karşısındaki kişiye karşı olumlu duygular beslediğinde de her ne kadar yalnız olmayı tercih etse bile bu insana karşı sıcak ve samimi davranışlar sergilediği ifade edilmiştir. Burada Yusuf Atılgan’ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, burada Can Yücel’i şu şekilde aktarmıştır:

“Ne kadar devrimci ise o kadar romantik bir şairdir. Yaşamını, en güzel şiiri olarak niteler. İnsana yabancı olmayı arar. Hiçbir zaman umudunu kaybetmez. Ona göre insanla ilgili bütün gerçekler içinde bir mucize vardır. Bu mucize umudu getirir. Bütün karmaşasına rağmen hayatı en yalın bir dille söyler, ama çok farklı anlam katmanları yükleyerek. Şiirin onu bulmasını beklemez, o şiirini bulur, hayat onu yeterince esinler. Esin kaynağını yoğun yaşamak ister, bu nedenle ‘gün’e bağlıdır. Gün, yoğun yaşanmalıdır. Bu yoğunluk zaman kavramını da anlamlı kılar Can Yücel şiirinde.

...

Çocukluk düşlerini bütün bir ömre yayar. Çocuğun dokunarak öğrenmesi gibi hayata sürekli dokunmaktan kendini alamaz. Çocukça bir cesareti yüreğinde taşır.

Şair olup da şiir dışında okurun bu kadar yakından tanıdığı ender insanlardan biridir. Hiçbir zaman sahnedeki adam olmaz. Yeni kitabı için promosyon başlatmaz, gazetelere ‘özel fotoğraflar’ vermez. İnsana, insanca bir hayata,

⁵¹¹ a.g.e., s. 126.

eşitliğe, özgürlüğe inanır. A takımı'nda, Siyaset Meydanı'nda cirit atmaz. Yazar, okur, içer.”⁵¹²

Yazar burada, Can Yücel'in asi görüldüğü kadar duygusal olduğunu söylemiştir. Ayrıca onun çocuk ruhunu yitirmediği, daima içinde küçük bir çocuk olduğu ifade edilmiştir. Onun insanla ilgili her şeye bir inancı ve ilgisi olduğu belirtilmiştir. İnsanlarla her zaman iç içe olduğundan, ünlü olmak gibi ya da çok para kazanmak gibi bir kaygısının olmadığından bahsedilmiştir. Onun daima doğallıktan, eşitlikten ve özgürlükten yana olduğundan söz edilmiştir. Bunun yanında Can Yücel'in hayranlık uyandıran zekasından ve umuduna sıkı sıkı sarılıp vazgeçemeyişinden bahsedilmiştir. Burada Can Yücel'in ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Bu kitapta aktarılan örnekler, kişileri tanıtmak amacıyla yazılmıştır. Örnekler, oldukça detaylı tasvirlerden oluşmaktadır. Ancak bu tasvirlerin daha çok kişilerin ruhsal portrelerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte kitapta, fiziksel portre örneğinin çok az olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra yazarın, portre aktarımında oldukça öznel bir üslup kullandığı tespit edilmiştir. Kitapta kişileri anlatırken yapılan betimlemelerin klasik portre çizimlerinden farklı olduğu gözlemlenmiştir. Kişiler için kullanılan sıfatlar da olağanın dışındadır. Ayrıca anlatımda kullanılan tamlamaların da farklı olduğu düşünülmektedir. Yazar, kişilerin karakterlerini direkt veren sıfatlar yerine uzun benzetmeler, tanımlar ve tamlamalar yapmıştır. Kişilerin karakterleri ve sanatları hakkında uzun açıklamalar yapıldığı tahlil edilmiştir. Yazarın bunları anlatırken hikâyeleştirmeyi tercih ettiği anlaşılmıştır. Bu sebeple bu kitapta öyküleyici anlatıma başvurulduğu gözlemlenmiştir. Böylece bu durumun okuyucuda merak unsurunu arttırdığı söylenebilmektedir. Bu anlatım sayesinde kitabın dili daha akıcı olmuştur. Bu kitabın bilimsel araştırma yöntemleri kullanılarak yazıldığı yazar tarafından belirtilmiştir. Ancak yazar, bilimsel bir çalışma izlenimi de vermek istemediği için basit bir dille, samimi bir üslup kullanarak yazmıştır. Kitabın bir portre kitabı niteliğinde olduğu söylenebilir. Bu

⁵¹² a.g.e., s. 175.

nedenle de kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre grubu içine alınmıştır. Ayrıca kitapta biyografi örnekleri de vardır. Bu da kitabın biyografi-portre grubuna da dahil edilmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte kitaptaki bazı kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları grubunda ve bunun yanı sıra bazı kişiler de yazar tarafından tanınmadan araştırılarak yazıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplar grubunda yer almıştır.

2.70. İlber Ortaylı, Defterimden Portreler, Tarihimizden ve Günümüzden⁵¹³

Yazar, tarih portreleri kaleme almayı sevdiğinden bu kitabı da yazmak istemiştir. Kitapta bazı kişiler daha önceden, bazı kişiler de kitap için kaleme alınmıştır. Günümüzde tarihçilerin büyük tarihi portreleri çizemediğini dile getiren yazar, bunu yapmak için edebiyatçı olmak gerektiğini böylelikle ayrıntılı portreler çizilebileceğini söylemiştir. Bu kitapta yazılan herkesi yazar tanımamaktadır. Bazılarını uzun süreli okumalar ve araştırmalar sonucunda tanımıştır. Yazarın bu kişileri seçme sebebi bu kişilerin gelecek nesle örnek olmaları ve bu kişilerin neden önemli olduğunu, neden bilinmesi gerektiğini söylemektir. Kitapta Türk ve yabancı birçok farklı alandan önemli kişiler yer almaktadır. Bu kişiler için üç dört sayfalık yazılar yazılmıştır. Kitapta toplam altmış iki kişiden bahsedilmiştir. Bununla birlikte kitapta iki bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlerin isimleri: “Tarihten Portreler” ve “Çağdaş Türkiye’den Portreler”dir. Bölümlerin başlıkları şöyledir: Birinci bölüm “Tarihten Portreler”de: Julius Caesar (Sezar) - Temmuz Ayının Sahibi, İmparator Augustus - Ağustos Ayının Sahibi, Fatih Sultan Mehmed - İki Kıtanın Hükümdarı, Yavuz Sultan Selim ve V. Karl - 1520’lerin İki Hükümdarı, V. Karl - Kanuni’nin Başağrısı, Kanuni Sultan Süleyman - Bir Cihan Padişahı, Mimar Sinan ve Devri - İmparatorluğun Başmimarı, Evliya Çelebi - Seyyah-ı Alem, Kösem Sultan - Osmanlı’da Bir Kadın Sultan, Prens Eugen - Osmanlı’yı Yenen Tek Avusturyalı, III.

⁵¹³ İlber Ortaylı, **Defterimden Portreler - Tarihimizden ve Günümüzden**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013, 256 sayfa, (1. bs. 2011). Bu tezde kitabın 2013 baskısı kullanılmıştır.

Selim - Reformcu Padişah, Ludwig Van Beethoven - Beethoven'in Dünyası, Çariçe II. Katerina - Büyük Katerina, Kavalalı Mehmet Ali Paşa - Modern Mısır'ı Kuran Diktatör, Şair Puşkin - Düello ve İntihar Sonucu Ölüm, Amadeo Preziosi - Renkli Bir Ressam, Leo Tolstoy - Anarşistlerin Babası, II. Abdülhamid - Taht Uğruna Çatışmaya Girmede, V. Mehmed Reşad - Hazin Sona Doğru, Grigori Rasputin - Rusya'nın Ölümü; İkinci bölüm "Çağdaş Türkiye'den Portreler"de: Kazım Karabekir - Aydın Bir Subay, Parlak Bir Komutan, Mehmet Akif Ersoy - Milli Şairimiz, Osman Ertuğrul Efendi - Prenslik Şahsi Meziyetiydi, Neslişah Sultan - Prenslik Zor Meslek, İhsan Doğramacı - Önemli İşler Yapmıştı, Semiha Berksoy - Kuşağının En Yaratıcı Sanatçılarından Biri, Sevil Yurdakul - Herkesin Özlediği Nadir İnsanlardandı, Bülent Ecevit - Türkiye'nin Özlediği Politikacı, Nejat Göyünç - Tarihçi Hoca, Oktay Aslanapa - Çalışma Heyecanını Bir Gün Bile Kaybetmedi, Halil İnalcık - Türkiye'nin Hocası, Ekrem Akurgal - Arkeolojinin Büyük Hocası, Süreyya Faruki - Örnek Hoca, Latife Uşaklıgil - Bir Sır Perdesi, Kevork Pamukciyan - İstanbul'un Efendi Hemşehrisi, Ayla Erduran - Mütevazı Virtüöz, Recep Yazıcıoğlu - Çalışkan Bir Valiydi, Sevgi Gönül - Özel Müzeciliğin Öncüsüydu, Claude Cahen - Büyük Şarkiyatçı, Yahya Kemal - Şair ve Fikir Adamı, Andreas Tietze - Türkolojinin Kaybı, Filiz Çağman - O Sadece Bir Müze Müdürü Değildi, Salim Şengil - Birçok İlke İmza Attı, Attila İlhan - Aramızdan Bir Aydın Geçti, Hüseyin Hatemi - Renkli Bir Alim, Cemil Meriç - Saygıyla Anıyoruz, Omelyan Pritsak - Ukraynalı Bilgin, Yılmaz Öztuna - Tarihi Kitlelere Sevdendiriyor, Mübahat S.Kütükoğlu - 200 Bin Belgeyi Gözden Geçirdi, İsmail Cem - Tanımakta Geç Kaldım, Mübeccel Belik Kıray - Sosyolojiye Bir Kuşak Yetiştirdi, Irene Melikoff - Gerçek Bir Alime, Sedat Alp - Hititbilimin Babası, Reşad Ekrem Koçu - Bir Devrin Romancısı, Nurhan Atasoy - Osmanlı Sanat Tarihçimiz, Gazne Soysal - Hariciye'nin Sessiz Centilmeni, Sevgi Gönül - Bir Müzecinin Portresi, Ali Aparslan - Hattat Hoca, Özdemir Nutku - Hırstan Uzak Bir Tiyatro Adamı, Nermin Abadan Unat - Türklüğü Seçen Nermin Hoca, Füsun Akatlı - Filozof Arkadaşımız, Nazan Ölçer - Sarayın "Kethüda Hanımı"dır. Bu kişilerden hem edebiyat dünyasından olup hem de eser verenler: Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Attila İlhan, Cemil Meriç, Reşad Ekrem Koçu, Özdemir Nutku'dur. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Cemil Meriç için şunları söylemiştir:

“Besbelli meraklı ve eleştirici kişiliği onu her yeri didik didik etmeye ve tartışmaya sevk etmiştir. Takibata uğradığı için değil, yeni şeyler görmeye başladığı için eski söyleminden vazgeçtiğinde ise dostları karşısına çıktı.”⁵¹⁴

Yazar, bu anlatımında Cemil Meriç’in araştırmacı kişiliğinden bahsetmiştir. Bununla birlikte araştırdığı konular içerisinde edindiği bilgiler ile kendi gerçekliğini değiştirip güncelleyebilmesinden söz etmiştir. Fakat Cemil Meriç’teki bu değişimin, eski bildiklerinden vazgeçemeyen dostları tarafından olumsuzlukla karşılandığını da eklemiştir. Burada çok kısa ve genel bir betimleme yapılmıştır. Bu anlatımda fiziksel bir tasvir tespit edilmemiştir.

Yazar, Özdemir Nutku ‘yu şu şekilde aktarmıştır:

“Katkılarıyla unutmayacağımız, mütevazı, enerji dolu ama kötü hırslardan uzak bir tiyatro adamını selamlamak isterim.”⁵¹⁵

Yazar, Özdemir Nutku’nun sade ve gösterişsiz bir yaşamı seçmiş olmasından bahsetmiştir. Bununla birlikte iç dünyasını ayakta tutabilen coşku ve yüksek enerji taşıdığını fakat bu yüksek enerjisini hiçbir zaman kötü hırslara esir etmediğini ifade etmiştir. Burada da bir önceki örnekte olduğu gibi genel bir betimleme yapılmıştır. Bu anlatımda da fiziksel portre örneği tespit edilememiştir.

Kitapta genellikle fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir. Aktarılan portre örnekleri de çok detaylı değildir. Yazar, kitaptaki portrelerde gözlemlerini ya da izlenimlerini kısaca dile getirmiştir. Yazar, kitabının ön sözünde uzun betimlemenin ve anlatımların edebiyatçıların işi olduğunu ve bu kitapta kısa eskizler yapacağını söylemiştir. Bu nedenle anlatımları kısa olmuştur. Bununla birlikte bu anlatımlar içinde derinlemesine bir anlatım tespit edilememiştir. Bilgi verilen yerlerde

⁵¹⁴ Defterimden Portreler- Tarihimizden ve Günümüzden, 2013, s. 205.

⁵¹⁵ a.g.e., s. 247.

açıklayıcı bir anlatım yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca genellikle kişilerle ilgili genel bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerde betimlemeler bulunmamaktadır ve daha çok o kişinin neler yaptığı anlatılmıştır. Yazarın dili açık ve anlaşılırdır. Bunun yanı sıra öyküleyici bir anlatım yöntemi kullanılmıştır. Yazar, anlatımında öznel bir dili tercih etmiştir. Buna ek olarak yazar, arada eleştirel bir anlatıma da başvurmuştur. Bunların dışında kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitaplarına; siyasetçilerden bahsedildiği için kitap, siyasî portre kitaplarına ve bu gruplar dışındaki kişilerden de bahsedildiği için kitap edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Kitapta yazar tarafından tanınan kişiler anlatıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına ve tanışılmadan araştırılarak yazılmış kişilerden bahsedildiği için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarına alınmıştır. Ayrıca kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar grubunda yer almıştır.

2.71. Zeynep Oral, O Büyülü İnsanlar⁵¹⁶

Bu kitap, yazarın “O Güzel İnsanlar” kitabının ikincisidir. Bu kitap diğer kitabın devamı niteliğindedir. Bu kitapta da anlatılan kişilerin hepsi sanatçıdır. Yazarın ilk kitabında olduğu gibi bu defa hepsi Türk değildir, aynı zamanda yabancı sanatçılar da bulunmaktadır. Yazar, kitabın başlığını anlattığı kişilerin bilgi birikimlerine, yaratıcılıklarına dikkat çekmek için verdiğini belirtmiştir. Ayrıca yazarın bu kitabı diğer kitabıyla aynı amaca sahiptir. Yazar, anlattığı kişilerin unutulmasını istemediğinden ve onların genç nesillere örnek olmasını istediğinden bu kitabı yazmıştır. Bu kitaptaki birçok bilginin ansiklopedilerde ve kaynaklarda bulunamayacağı söylenmiştir. Kitap, ilk kitaptaki gibi aktarılan kişilerle yapılmış röportajları da içermektedir. Ancak röportaj harici sadece anıların paylaşıldığı yazılar da vardır. Yazar, anlattığı kişilerin birçoğu ile mesleğinden dolayı tanışma fırsatı bulmuş ve bu sebeple de rahatlıkla röportaj yapma imkânına sahip olmuştur. Yazar, bu kitabında da önce kişilerin isimlerini vermiş, daha sonra onlarla ilgili

⁵¹⁶ Zeynep Oral, **O Büyülü İnsanlar**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2011, 304 sayfa.

düşüncelerini bir ya da birkaç sözcük ile belirtmiştir. Kitapta kişileri anlatmadan önce yine onların siyah beyaz bir fotoğrafları koyulmuştur. Kitabın kapağında yine o kişilerin küçük fotoğrafları bir arada verilmiştir. Kitapta, yeri geldikçe anlatılan kişilerin eserlerinden küçük örnekler verilmiştir. Bazı kişiler için de başka insanların o kişiyle ilgili söyledikleri koyulmuştur. Kitapta toplam yirmi dört kişiden bahsedilmiştir ve yirmi dört başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar: Alev Ebüziyya - Büyücülükle Tanrıçalık Arasında, Dido Sotiriü - Ege'nin İki Yakasını Kucaklayan Yürek, Eduardo Galeano - Yeryüzünün Vicdanı, Elia Kazan - 'Anadolulu', Güher - Süher Pekinel - Daha Güzel Bir Dünya İçin Müziği Solumak, Gülriz Sururi - Engin Cezzar - Tiyatroya Adanmış Tüm Bir Yaşam, Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) - Denize, Toprağa, Anadolu'ya Adanmışlık, James Baldwin - Arkadaşım: Siyah Öfke, Jean Paul- Sartre - Mösyö Sartre ile Pijamalı Karşılaşma, Joan Banez- Direnişin Sesi... Vicdanın Sesi... Ya da "Gracias A La Vida!", Kudsi Erguner - Dinle Ney'den, Mehmet Aksoy - Bir Işık Yontucusu, Mehmet Ulusoy - Yüreğiyle Koku Alan Sihirbaz, Mengü Ertel - Sanata Adanmış Tüm Bir Yaşam, Mikis Theodorakis - Yürekteki Uyum, Müzikteki Uyum, Mina Urgan - Eşsiz Bir Kır Çiçeği, Pina Bausch- Duyguların ve Kırılğanlığın Sınırında, Salvador Dali - Dehanın Çılgınlığı, Suna Pekuysal - Yaşarmış Gibi Oynamak - Oynarmış Gibi Yaşamak, Tuncel Kurtiz - Biraz Şaman, Biraz Bedrettin... Bilge Oyuncu, Turhan Selçuk- Çizgideki Düşünce, Türkan Saylan - Aydınlığın ve Çağdaşlığın Adı, Yılmaz Güney - Yüreğimdeki Üç Fotoğraf ve Zülfü Livaneli - Koroya Dönüşen Özgürlüğün Sesi'dir. Bu kitapta hem edebiyat dünyasından olup hem de eser veren kişiler: Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı), Mina Urgan, Zülfü Livaneli'dir. Yazar, bu kişilerden Mina Urgan ile Bodrum'da birçok defa vakit geçirme ve dost sohbetleri yapma fırsatı bulmuş ve onu şu şekilde aktarmıştır:

“(Nasıl da merakla, heyecanla sorup soruşturur, çocuk gözleriyle şaşarak, hayretle bakarak, kucaklardı yeryüzünü...)”

Yaşama biçimiyle düşünce biçiminin birbirini bütünlemesinden, kendine ve çevreye duyulan sevgi ve saygının, insan onurunu yüceltmeye varmasından kaynaklanan iç barış ve huzur...”⁵¹⁷

Yazar, Mina Urgan'ın her konu hakkında bilgi edinme isteği olduğunu söylemiştir. Bu isteğin sonunda onun, edindiği bilgiyi hayretle karşılasa da öğrendiği bilgiye sınıksız sarılıp içselleştirerek kabul ettiği dile getirilmiştir. Sonrasında ise bu kabul ediş ışığında sevgi ve saygının sonsuz olduğu iç dünyası ile dış dünyasını uyumlu hale getirdiğini bize aktarmıştır. Burada fiziksel bir portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, bu kitapta daha çok o kişilerle ilgili genel düşüncelerini anlatmıştır. Kitapta genellikle ruhsal portre örneklerine rastlanmaktadır. Hem ruhsal hem de fiziksel portrenin bir arada olduğu örnekler de bulunmaktadır. Kişiler hakkında bilinmeyen farklı özellikleri de anlattığı için kitapta merak unsuru bazen ön plana çıkmaktadır. Ancak tezimizde edebiyatçı çevresinden kişiler aktarıldığı için bu örneklerle burada yer verilememiştir. Bunların dışında kitapta bazı betimlemeler derinlemesine değil daha genel yazılmıştır. Yazar, bazı bölümlerde kişilerle yaşadığı anıları aktarmıştır. Bu bölümlerde öyküleyici anlatıma başvurulmuştur. Kitabın genelinde yazar, öznel bir anlatım kullanmıştır. Yazar, kişilerle ilgili bilgi aktarırken öznel olduğu kadar sevecen bir üslup ile yazmıştır. Kişileri eleştirmek yerine onların okuyucuların gözündeki değerini arttırmaya çalışmıştır. Buna ek olarak ilk kitapta olduğu gibi bu kitabın da dili akıcı ve anlaşılırdır. Kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitaplarına; siyasetçi ve edebiyatçı dışındaki kişilerden bahsedildiği için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Kitapta bazen anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitaplarına ve bazen de bazı kişilerle röportaj yapıldığı için kitap, röportaj-portre kitaplarına alınmıştır. Kitapta yazar tarafından tanınmış kişiler aktarıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları ve bazen de yazar tarafından tanışılmadan araştırılarak yazılmış kişiler olduğu için de kitap, kişileri

⁵¹⁷ O Büyülü İnsanlar, 2011, s. 204-205.

yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarında yer almıştır.

2.72. M. Orhan Okay, **Silik Fotoğraflar - Portreler**⁵¹⁸

Bu kitabın bir portre kitabı olduğu belirtilse de kitap, aynı zamanda bir anı kitabıdır. Kitapta tanıtılan kişilerin birçoğu ya vefat ettikleri için ya ölüm yıl dönümü olduğu için yazılmıştır. Birkaç kişi ise farklı sebeplerden dolayı yazılmıştır. Kitaptaki yazıların çoğu “Zaman” gazetesinin “Pazar Yazıları” bölümünde yayınlanmıştır. Yazar, kitapta anlatılan kişilerin bir kısmı yakından tanınmaktadır, diğer bir kısmı ile birkaç defa karşılaşmıştır. Bir kısmı ile de kişilerin eserleri ya da onlar hakkında anlatılanlar sayesinde bilgi sahibi olmuştur. Yazıların kronolojik özelliklerinin kaybolmaması için yazının sonunda ilk çıktığı yer ve tarih belirtilmiştir. Kitaba kişilerin fotoğrafları da koyulmuştur. Bunu özellikle kitabın editörünün istediği belirtilmiştir. Bunların bazıları portre fotoğrafı bazıları toplu çekilmiş fotoğraflardır. Yazılar, kitap haline getirilirken genişletilmiş ve bazı yazılara yeni fotoğraflar eklenmiştir. Yazar, bazen bahsettiği kişilerin el yazılarından da örnekler koymuştur. Bununla birlikte kitapta bazı kişilerin şiirlerinde de ya da önemli sözlerinde de örnekler eklenmiştir. Ayrıca bazı kişilerle ilgili başkalarından duyulmuş önemli anekdotlara da kitapta yer verilmiştir. Kitap, bir ön sözle başlamaktadır. Sonra kitabın adı da olan “Silik Fotoğraflar” başlığıyla anlatıma başlanmıştır. Bu başlık altında yazarın mezun olduğu Vefa Lisesinden, orada okuduğu dönemde tanıdığı insanlardan ve o dönemki anılarından bahsedilmiştir. Yazar, kitapta anlatacağı kişiler kendisinde nasıl yer edinmişse o özellikleri başlık yapmıştır. Bu başlıklardan sonra da anlatacağı kişilerin gerçek isimlerini parantez içinde belirtmiştir. Kitaptaki son başlık “Kendime Dair” adını almıştır. Yazar burada kendinden bahsetmiştir. Ayrıca Necip Fazıl Kısakürek için “Birka Hatıra... Birkaç İntiba... ve “Sanatkârın Talihi” adıyla iki ayrı başlık oluşturulmuştur. Hünnerli Bir Bakış ve Asabî Bir Ses (Yahya Kemal Beyatlı - Necip Fazıl Kısakürek) ve En Büyük Şair (Yahya Kemal Beyatlı) başlığı altında hem Necip Fazıl Kısakürek’ten hem de Yahya Kemal Beyatlı’dan

⁵¹⁸ M.Orhan Okay, **Silik Fotoğraflar - Portreler**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2013, 309 sayfa.

bahsedilmiştir. Burada ikisinin karşılaştırılması yapılmıştır ve portre örneğine rastlanmamıştır. Böylelikle kitapta üç defa Necip Fazıl Kısakürek için, iki defa da Yahya Kemal Beyatlı için başlık açılmıştır. Kitapta toplam kırk altı başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar: Silik Fotoğraflar (Vefa Lisesi), Bir İdealistin Ölümü (Nurettin Topçu), Bir Meclis, Bir Hatip (Hüseyin Avni Ulaş), Bir Sevgi ve Merhamet Abidesi (Rahmi Eray), Altmış Yıllık Bir Arkadaşlık (Ayhan Yücel), Ezeli Dostluklar (Ezel Erverdi), Kazan Türklerinden Bir Veli (Abdülaziz Bekkine), Osmanlı ve Cumhuriyet Arasında Bir Hoca (Celâlettin Ökten), Medrese Arkadaşım (İlhan Ayverdi), Zarif Bir Mesnevihan (Tahir Olgun), Âlimin Ölümü (Muhammed Hamidullah), Bir Köy Hocasının Hatıraları (Hafız Mehmet Kara), Kalabalıklarda Bir Yalnız Adam (Mehmet Akif), Millî Marş Şairinin Dostu (Hasan Basri Çantay), Şehzâde Hocası (Ali Nihad Tarlan), İki Ölüm Yıldönümünde İki Mizaç (Ahmet Hamdi Tanpınar-Mehmet Kaplan), Büyük Hoca'nın Hatırasına (Mehmet Kaplan), Bir Türk Oryantalisti (Ahmet Ateş), Köprülü Mektebinden Bir Edebiyat Tarihçisi (Nihad Sami Banarlı), Taşralı Bir İstanbul Efendisi (Kaya Bilgegil), Çalışkan Bir Karınca (Fevziye Abdullah Tansel), Köprülü Mektebinin Son Temsilcisi (Ömer Faruk Akün), “Tarihi Teknoloji” Sergisi, İslam Dünyasının Ortaçağını Aydınlatıyor (Fuat Sezgin), Hep Aynı Harputlu Delikanlı (Ahmet Kabaklı), “Hayat Mayat Diyorlar...” (Şinasi Tekin), Divan Şiirinin Mihanikî Şerhi (Haluk İpekten), İstanbul Mektupçusu (Osman Nuri Ergin), Kitap Dostu (Seyfettin Özege), Bir Müze Adam (Süheyl Ünver), Kitaplar... Kütüphaneler (Kilisli Rifat Bilge), Küllüknâme Şâiri (Kesriyeli Sıtkı Akozan), Bir Devr-i Kadîm Efendisi (İbnülemin Mahmut Kemal İnal), Hüsnühatta Bağbozumu (Halim Özyazıcı), Devletliler ve Sanatkârlar (Halife Abdülmecid Efendi), Beykoz'daki Yalı (Nigâr Ulusoy), ‘Sen Gülce Bilirsin, Ne Diyor Dinle Şu Güller...’ (İsmail Hâmi Danişmend), “Küllüğün Tarihini Bir Gün...” (Reşat Ekrem Koçu), “Geniş ve Yüksek Bir Alın...” (Peyami Safa), Edebiyat Müfettişi (Reşat Nuri Güntekin), Hünarlı Bir Bakış ve Asabî Bir Ses (Yahya Kemal-Necip Fazıl), En Büyük Şair (Yahya Kemal), Birkaç Hatıra... Birkaç İntiba... (Necip Fazıl), Sanatkârın Talihi (Necip Fazıl), Han ve Zindan Duvarları Arasında (Faruk Nafiz Çamlıbel), Şiir Dergâhının Çelebisi (Asaf Hâlet Çelebi) ve Kendime Dair'dir. Kitapta edebiyatçı olan ve eser veren on sekiz kişiden bahsedilmiştir. Bu kişiler: Mehmet Akif Ersoy, Ali Nihad Tarlan, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Kaplan,

Nihad Sami Banarlı, Kaya Bilgegil, Ömer Faruk Akün, Ahmet Kabaklı, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Reşat Ekrem Koçu, Peyami Safa, Reşat Nuri Güntekin, Yahya Kemal Beyatlı, Necip Fazıl Kısakürek, Faruk Nafiz Çamlıbel Asaf Hâlet Çelebi'dir. Yazar bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Mehmet Akif Ersoy'un eserlerinden, okumalarından ve edebî çevreden duyan yazar onun için şunları söylemiştir:

“Mehmed Âkif mizaç olarak vefa duygusu olan, verdiği sözü yerine getiren, karşısındakilerden de buna uymasını bekleyen, bu yüzden çabuk kırılan; fakat bu prensiplerinin dışında şakalaşmaktan, arkadaşlarına takılmaktan, nezih eğlencelerden hoşlanan bir insandır. Fakat mesele toplumun dertlerine gelince, birdenbire büyük ve mustarip bir veli olur. O zaman, içinde yaşadığı milletin ve bir parçası olduğu ümmetinin yakasından tutup onu sarsmağa kalkar.”⁵¹⁹

Yazar, burada Mehmet Akif Ersoy'un çok vefalı olduğunu dile getirmiştir. Onun, bir söz verince bunu unutmadığı ve yerine getirdiği ya da yerine getirmek için elinden gelen çabayı gösterdiği belirtilmiştir. Bu sebeple onun, karşısındaki insandan da aynı özveriyi beklediğinden ve bu özveriyi göremediğinde de çabuk kırılan biri olduğundan söz edilmiştir. Bunların dışında onun hoşsohbet olduğundan, şakalaşmayı sevdiğinden ve sakin ortamlardan hoşlandığından bahsedilmiştir. Bu anlatımda Mehmet Akif Ersoy'un ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, üniversiteden hocası olan Mehmet Kaplan içinse şunları dile getirmiştir:

“İlimde, araştırmada disiplini arayan ve yetiştirdiklerine de tavsiye eden Mehmet Kaplan, hususî hayatında eskilerin tabiriyle deryâ-dil, rind-meşrep bir insandı. Kolay kırılmaz ve her zaman affedici mizacıyla, hayatı boyunca etrafında her yaştan ve her çevreden bir dost hâlesi kurmuştu...”⁵²⁰

⁵¹⁹ Silik Fotoğraflar - Portreler, 2013, s. 103.

⁵²⁰ a.g.e., s. 125.

Yazar bu anlatımda, Mehmet Kaplan'ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Onun ilimde disiplinli olduğu ve bunu çevresine de aşıladığı belirtilmiştir. Ayrıca onun özel hayatında da çok sabırlı ve hoşgörülü olduğundan söz edilmiştir. Bununla birlikte onun affedici olduğu ve kolay kolay kırılmadığı bu nedenle de etrafında her yaştan insan olduğu söylenmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Nihad Sami Banarlı için şunları aktarmıştır:

“Nihad Sami Bey ortadan biraz daha kısa boyluydu, irice adımlarla ve biraz yaylanır gibi yürürdü. Bu tiptekilerin ekseriyeti gibi kalın tabanlı ayakkabısı, yaz-kış başından çıkarmadığı ve itina ile sağ kaşının üzerine indirdiği fotr şapkası, daima özel dikildiğini bildiğimiz kaliteli gömleği, muntazam bağlanmış kravatıyla şık olmayı, şık görünmeyi seven bir insandı.”⁵²¹

Yazar, burada Nihad Sami Banarlı'nın boyundan, yürüyüşünden ve görüntüsüne önem verdiğinden bahsetmiştir. Onun biraz kısa boylu olduğu dile getirilmiştir. Bununla beraber onun yürürken yaylanarak yürüdüğü belirtilmiştir. Ayrıca onun kıyafetine, görünümüne de çok dikkat ettiği ve daima şık görünmek istediği ifade edilmiştir. Bu anlatımda Nihad Sami Banarlı için kısa bir fiziksel portre aktarımı yapılmıştır. Burada ruhsal portre örneği saptanmamıştır.

Yazar lisedeyken bir konuşma yapması için Peyami Safa'yı okula çağırarak görevlendirilir. Onu davet etmek için çalıştığı gazeteye giden yazar, onu ilk gördüğü anı şu şekilde aktarmıştır:

“Başını kaldırdığı zaman harikulade denilebilecek bir kafa ve çehreyle karşılaştım. İki kaşının arasından yukarıya doğru kaybolan bir dikey çizgi ve yatay kırışıklıklarıyla geniş bir alın, kalın siyah çerçeveli gözlüklerin arkasından nüfuz edici nazarlar, kararlılık ve iradeyi gösteren ince bir ağız, aşağıya doğru küçülen bir çeneyle bütün olarak armûdî denilebilecek bir yüz.”⁵²²

⁵²¹ a.g.e., s. 145.

⁵²² a.g.e., s. 264.

Yazar, bu anlatımda Peyami Safa'nın fiziksel portresini dile getirmiştir. Onun yüzünün ve başının şeklinin çok düzgün olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte alınının geniş, bakışlarının etkili, dudaklarının ince ve çenesinin de küçük olduğu ifade edilmiştir. Bu yüz şekli armuda benzetilmiştir. Burada ruhsal portre örneğine rastlanmamıştır.

Bu kitapta yazar, lise ve üniversite yıllarında tanıdığı insanları aktarmıştır. Bu insanların bazen ruhsal bazen de fiziksel portreleri dile getirilmiştir. Bu portrelerin özellikle fiziksel portre örnekleri, yazarın kişilerle ilk karşılaştığında edindiği izlenimlerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Ruhsal portre aktarımında ise yazarın yakından tanıdığı ya da daha çok vakit geçirip tanıma fırsatı bulduğu kişileri anlattığı saptanmıştır. Bu portre aktarımlarında yazarın, öznel olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu portre örneklerinde olumsuz bir eleştiriye yer verilmediği gözlemlenmiştir. Bunların dışında kitapta anılar anlatıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulmuştur. Ayrıca bazen bilgilendirme amaçlı örnekler de aktarıldığı için kitapta az da olsa açıklayıcı anlatıma başvurulduğu da tespit edilmiştir. Bununla birlikte kitabın dili açık, anlaşılır ve akıcıdır. Kitabın isminde portre sözcüğü kullanılmasına rağmen kitabın tamamen bir portre kitabı niteliğinde olmadığı söylenebilir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlattığı için kitap, edebî portre kitapları grubuna ve farklı meslek gruplarından kişileri de anlattığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Ayrıca kitapta dipnotlar oluşturulup akademik anlamda ciddi bir çalışma yapıldığı da tespit edildiği için kitap, akademik portre kitapları arasında kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra kitapta anılar anlatıldığı için kitap, anı-portre kitapları grubuna alınmıştır. Buna ek olarak kitaptaki birçok kişi yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları grubunda ve kitapta tanışılmadan araştırılarak yazılmış birkaç kişi olduğu için kitap, kişileri yakından tanıyanlar ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubunda yer almıştır. Bunların dışında kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasına koyulmuştur.

2.73. Ümit Bayazoğlu, Hatırda Kalmaz Satırda Kalır (58 Portre) ⁵²³

Bu kitaptaki yazılar ilk başta birçok dergi ve gazetede yayımlanmıştır. Bunlar: Yeni Harman, Agos, Sanat Dünyamız, Birgün ve vb.'dir. Kendisi gazeteci ve yazar olan Ümit Bayazoğlu'nun sivil ansiklopedi olarak gördüğü bu kitap portrelerle ilgili ikinci kitabıdır. Yazarın portreler galerisi olarak tanımladığı bu kitapların ilk cildi "Uzun, İnce Yolcular" adıyla yayımlanmıştır. "Uzun, İnce Yolcular" kitabında yazar otuz yedi portre yazmıştır. Ancak bu kitap, tezimize dâhil edilememiştir çünkü bu kitapta yazar edebiyatçılardan hiç bahsetmemiştir. Bu nedenle böyle bir kitabın sadece varlığından bahsetmekteyiz. Yazar, "Hatırda Kalmaz Satırda Kalır" kitabına gazeteciliğe nasıl başladığını anlatarak başlamıştır. Daha on üç yaşındayken çırak olarak bir matbaada çalışmaya başladığını ve yazdığı bir haber yüzünden kasabanın karıştığını anlatmıştır. Kitapta daha sonra anlatılmak istenen kişilere yer verilmiştir. Bu kişiler, yazarın tanıdığı değil ama üzerine araştırma ve sıkı bir çalışma yaptığı kişilerdir. Yazar, bu kişileri anlatırken araştırmalarının yanı sıra başka eserlerden de alıntılar yapmıştır. Kitapta bu alıntılar yapılırken farklı yazı karakteri kullanılmıştır. Bu yazılar ele alınırken biyografik bir çalışma yapılmamıştır. Bunun yerine yazarın anlatmak istediği kişilerin önemli özellikleri üzerinde durulmuştur. Yazar, bu kitapta birkaç edebiyatçıdan bahsettiği gibi siyasetçilerden, ressamlardan ve meşhur olmayan kişilerden de bahsetmiştir. Bu meşhur olmayan kişilerden bazıları da önemli kişilerin etrafında bulunanlardır. Yazarın anlattığı kişilerde portre örnekleri de bulunmaktadır. Yazar, bu kitapta elli sekiz portreden bahsettiğini söylese de toplam elli üç portreden bahsetmiştir. Kitapta, kişiler için başlık oluşturulurken bazen anlatılacak kişilerin isimlerinden önce o kişilerle ilgili onları anlatan sözcük ya da kısa bir tamlama yazılmıştır. Kitapta toplam elli üç başlık oluşturulmuştur. Bunlar: Ahmet Rıfat Çalka Diye Bir "Milletvekili", Altınur Kılıç, Atatürk'ün Uşağı: Cemal Granda, "Hain" Rıfkı, Limancı Hamdi, Hasan Amça, İsmet Paşa'nın Abisi: Hasan Rıza Temelli, Muhittin Birgen, General Sami Sabit Karaman, Yenibahçeli Şükrü,

⁵²³ Ümit Bayazoğlu, **Hatırda Kalmaz Satırda Kalır (58 Portre)**, İstanbul, Aras Yayıncılık, 2013, 387 sayfa.

Sarayın ve Cumhuriyetin Dişçisi: Dr. Sami Günzberg, Eğlenceli Bir Cenaze Töreni: Ahmet Refik - Çallı İbrahim, İçki Sorasında Atatürk ve Müzik, Alcantara Kekliği: Arif Dino, Yahya Kemal ve Sülük Ticareti, Kuzgun'un Acıklı Hikâyesi: Nazmi Acar, Necip Fazıl Kısakürek ve Kadın, Dr. Mazhar Osman, Son Mavi Yolcu: Erol Güney, Bella ile Edibe ve Nahit Hanım, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Cihat Burak Bentderesi'nde, Naciye Neyyal Hanım, Ağaç Dostu Fevziye Çamsever, Nefret Girdabından Bir Buket, Müfide Ferit Tek, Halide Edip'in Köpekleri, Vesamet Hanım, Fatma Medeniye Hanım, Çapkın ve de Müsrif: Serfiaz Sultan, Dürrüşehvar Sultan, Lütfiye Hanım ve Büyük Türk Casusu "M. Sıfır", Melek Kobra, Namık Kemal'in Rüyası, Dinsiz Haluk, Vatansız Haluk, Hain Haluk, Yavaş Yavaş Türk Oluyorum: Pierre Loti, Cem, Abdülhamid'in Ananasları, Ebüziyya Tevfik, Külhanbeyi Sami, Devletin Şımarttığı Bir Baş Belası: Çerkez Hasan, Resneli Niyazi'nin Geyiğinin "Geyiği", John Godolphin Bennett, Deryaya Karşı Sucuk - Ekmek: Karekin Deveciyan, Zara'da Bir Sünnet Töreni: Sığı Usta, Eyüplü Halit'ten Sülün Osman'a, Sinemaya Kaçan Çocuk: Naki Turan Tekinsav, Vahan Bey; Eight, Nine, Ten Deli Ayten, Yumurcak, "Amca Sana Baba Diyebilir Miyim?": Ömercik, Arap Cemal, Şen Manav Şerafettin'dir. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem eser veren kişiler: Yahya Kemal, Necip Fazıl Kısakürek, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halide Edip Adıvar ve Tevfik Fikret'tir. Yazar, onlardan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ı şu şekilde tasvir etmiştir

"El ayak temizliğine marazi düşküdü. Kimsenin elini sıkamaz, el öptürmez, daima eldivenle gezerdi..."

Evine çok düşküdü...

... O gerçekten bir 'ev adamı'ydı. Çok güzel reçel, likör ve dondurma yapardı mesela. Ama asıl şöhretini dantel, oya, tentene, kanaviçe, tığ işi gibi el sanatlarında gösterdiği marifetten kazanmıştı. Boş zamanlarında eldiven, takke, kese, yastık kılıfı, sehpa örtüsü, lamba kılıfı yaparak zihnini dinlendirirdi. Eğer keyfi yerindeyse, konuklarına piyanosuyla polka, mazurka resitalleri verirdi. Piyanodan başka gayet güzel keman ve mandolin de çalabiliyordu." ⁵²⁴

⁵²⁴ **Hatırda Kalmaz Satırda Kalır (58 Portre)**, 2013, s. 140-141.

ve:

“Yazarken çok asabiydi. Her gün ortalama beş sayfa doldurur, kağıdın arkasını kullanmazdı. Yorulunca piyano ya da keman çalardı. O çalışırken ses olmasın diye evdeki terlikler abayla kaplanmıştı. Dikkatsiz hizmetçilerin ikide birde düşürdükleri süpürge sopaları şrank-şrank ses yapmasın diye havluyla sarılıydı.

O bir kadına, ancak çerçeve içinde ve duvarda asılıyken katlanabilirdi. Yakınları ve gazeteciler bazen onu evlilik hakkında sıkıştırdıklarında, "Herkesin cemiyete karşı bir görevi var. Kimi eliyle, kimi beliyle, kimi kalemiyle görevini ifa eder. Ben kalemimle hizmet ediyorum" der, işin içinden çıkardı.”⁵²⁵

Yazar, bu anlatımında Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın gündelik hayat içerisindeki tutumlarına yer vermiştir. Onun kendi kendine bir şeyler yapmayı ne kadar sevdiğinden ve yeteneklerinden söz edilmiştir. Onun her konuda ne kadar titiz olduğu ve temizliğe çok önem verdiği dile getirilmiştir. Bunun dışında evliliğe olumsuz bakış açısı gözler önüne serilmiştir. Ayrıca sesler konusundaki hassasiyeti örnek verilerek onun günlük hayat içerisinde gergin bir tavır içinde olduğu aktarılmıştır. Tüm bu örnekler onun ruhsal portresi hakkında bilgi vermektedir. Burada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın fiziksel portre örneği tespit edilememiştir.

Yazar, kitabında kişileri uzun uzun anlatmıştır. Betimlemeler ise genellikle kısa olmuştur. Ayrıca bu betimlemelerde de kişilerin çoğunlukla ruhsal portreleri aktarılmıştır. Bu bilgilere de okumalar sonucunda ulaşılmıştır. Bu nedenle de kitapta kişilerin fiziksel portreleri tespit edilememiştir. Yazar, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın tasvirini diğerlerinden daha uzun tutmuştur. Bu durum, yazarın onda anlatılacak çok şey bulmasından kaynaklanmaktadır. Kitapta Tevfik Fikret bölümünde yazar, Tevfik Fikret'in oğlunu anlatmıştır. Bununla beraber Tevfik Fikret'in çok kısa bir portresi aktarılmıştır. Namık Kemal bölümünde yazar, Namık Kemal'in bir rüyasını anlatmıştır. Bu nedenle de bu bölümde, Namık Kemal'in portre örneği tespit edilememiştir. Ebuzziya Tevfik için de yazar, o dönemde yaşanan olayları anlattığı için Ebuzziya Tevfik'in portresi bulunamamıştır. Yazar bazen, kişilerin eserlerini de ara ara anlattığı için bazı bölümler inceleme yazısı niteliğinde olmuştur. Kitapta bir kişi anlatılırken onlara ait bir konu veya özellik seçilerek bu

⁵²⁵ a.g.e., s. 147.

durum üzerinden o kişiler betimlenmeye çalışılmıştır. Kitapta öznel bir anlatımın dışında eleştirel bir anlatım da kullanılmıştır. Kitapta kişilerle ilgili bilgi verilmek istediğinde açıklayıcı anlatıma, bazen de araştırmalar sonucunda kişilerin aktardığı anılardan söz edilmek istediğinde ise öyküleyici anlatıma başvurulmuştur. Kitapta akıcı ve anlaşılır bir üslup kullanılmıştır. Kitapta edebiyatçılardan ve siyasetçilerden bahsedildiği için kitap hem edebî portreler grubuna hem siyasî portreler grubuna hem de bu iki grup dışındaki kişilerden de bahsedildiği için edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Kitaptaki kişiler yazar tarafından tanınmadan araştırılarak yazıldığı için kitap kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubunda yer almıştır.

2.74. Erdal Altun, Son Dönem Türk Edebiyatından Psikoportreler⁵²⁶

Bu kitapta yazar tanıdığı kişileri değil üzerine derinlemesine araştırma yaptığı kişileri aktarmıştır. Kendisi de edebiyat öğretmeni olan yazar, öğrencilerine ders anlatırken onların şair ve yazarların psikolojisini yansıtan ilginç bilgilere karşı daha meraklı ve dikkatli olduklarını fark etmiştir. Ayrıca öğrencilerin onları bir şair ya da yazar olarak değil, bir insan olarak tanımak istediklerini gözlemlemiştir. Bununla birlikte öğrencilerin kişilik olarak kendilerine yakın buldukları yazar ve şairlerin eserlerini okumayı tercih ettiklerini tespit etmiştir. Fakat Türk edebiyatında şair ve yazarların kişiliklerinin belirli bir düzen içerisinde aktarıldığı bir kitap olmadığını tespit eden yazar bu kitabı yazmaya karar vermiştir. Amacı önemli olduğunu düşündüğü şair ve yazarların psikolojik tahlillerinin de kendi bilgi çerçevesinde anlatıldığı düzenli bir eser yazmaktır. Kitapta birçok alıntı yapılmıştır. Bu alıntılar kitaplardan, dergilerden, gazetelerden ve televizyon kanallarındaki bazı programlardır. Kitaba her kişi için kısa bir özgeçmiş bilgisiyle başlanmıştır. Ancak bu bilgiler de bir biyografi havasında değil daha çok bir hikâye gibi dile

⁵²⁶ Erdal Altun, **Son Dönem Türk Edebiyatından Psikoportreler**, İstanbul, Yakın Plan Yayınları, 2014, 256 sayfa.

getirilmiştir. Anlatılan her kişinin hayatlarında yaşadıkları can alıcı konulara, olaylara değinilmiştir. Her kişinin anlatılan hikâyesine ya da bahsedilen durumuna göre ayrı başlıklar açılmıştır. Kişilerin siyasi, dini, cinsellik üzerine düşüncelerini nesnel bir bakış açısıyla aktarılmıştır. Bu da kişilerin yazdıklarından ya da onlarla başkalarının yaptığı röportajlardan alıntılar yapılarak sağlanmıştır. Her başlıktan önce o kişilerin bir portre fotoğrafı koyulmuştur ve fotoğrafın altına o kişilerin nasıl bir şair ya da yazar olduğuyula ilgili bir iki kelime ya da bir kısa cümle yazılmıştır. Daha sonra da kişi anlatılmaya başlanmıştır. Kitapta on bir kişi anlatılmıştır. Bu kişiler: Ahmet Altan, Ayşe Kulin, Elif Şafak, Hilmi Yavuz, İsmet Özel, Metin Kaçan, Murathan Mungan, Orhan Pamuk, Refik Erduran, Sezai Karakoç, Yaşar Kemal'dir. Bu kitaptaki kişilerin hepsi hem edebiyatçıdır hem de portresi aktarılmıştır. Yazar, araştırmaları sonucunda topladığı portre örneklerinden bazılarını şu şekilde dile getirmiştir:

Yazar, Ayşe Kulin için şunları ifade etmiştir:

“Ayşe Kulin güçlü, alımlı, güzel ve kariyer sahibi bir kadın. Varlıklı ailelerden gelen kişilerle evlenmesine rağmen hep çalıştı.

...

Kulin'in bu kuvvetli yanlarının yanında zayıf yönleri de var. Erkeklerden zeki olanlarına karşı bir ilgisi bulunuyor. Yakışıklılığa o kadar önem vermiyor.

Çok çabuk bezdirilebilir bir kişi. Üzerine fazla gidildiğinde hemen kaçanlardan. Ne hastalıktan ne trafik kazasından ne de ölmekten korkuyor. Onun en tedirgin olduğu şey akıl sağlığını kaybetmek.”⁵²⁷

Yazar burada, Ayşe Kulin'in güçlü bir karakteri olduğundan bahsetmiştir. Onun dış görünüşünde alımlı ve güzel olduğu ifade edilmiştir. Hayatında ise başarılı bir kadın olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında zeki erkeklere olan zaafından, baskılara karşı özgürlüğü seçmesinden ve hayatı korkusuzca yaşadığından söz edilmiştir. Bu anlatımda Ayşe Kulin'in ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

⁵²⁷ Son Dönem Türk Edebiyatından Psikoportreler, 2014, s. 55.

Yazar, Sezai Karakoç için şunları aktarmıştır:

“Sezai Karakoç fiziki olarak orta boya, boyuyla orantılı bir kiloya sahipti. Kıvrık saçları ve iri, hafifçe çekik gözleri vardı. Esmer yüzü oval biçimindeydi. Yüzünde her an düşünen bir adamın ifadesi bulunuyordu. Kafası vücuduna göre iriydi. Bu yapı onun düşünen bir insan olduğunun bir belirtisi gibi duruyordu. Yakın çevresindekilerden bazıları Karakoç’u Çinlilere benzetirdi. Böyle bir fiziki yapıya sahip olan Sezai Karakoç Türkmen kökenliydi.”⁵²⁸

Yazar bu anlatımında, Sezai Karakoç’un fiziksel portresini dile getirmiştir. Onun orta boylu olduğu ve boyu ile kilosunun orantılı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kıvrık saçları, iri ve çekik gözleri olduğundan söz edilmiştir. Ruhsal olarak ise onun etrafına karşı sürekli düşünen bir adam görüntüsü çizdiği çünkü kafasının vücuduna göre iri olduğu söylenmiştir.

Yazar, Yaşar Kemal’i şu şekilde ifade etmiştir:

“Yaşar Kemal çabuk kırılan, küsen, kalabalıkları, canlı ortamları seven bir kişiydi. Köyden sıkılınca tabiatın bağrına koşuyordu. Doğa ve doğadaki canlılarla çok yakından ilgileniyor ve onları gözlemliyordu. Arılar, kelebekler, kuşlar, çiçekler Yaşar Kemal’i tabiri caize büyülüyordu. Saatlerce onların değişik hâllerini seyre dalıyor ve bundan büyük bir mutluluk duyuyordu. Onlarla dost olmuştı.”⁵²⁹

Yazar burada Yaşar Kemal’in, doğayla ve canlılarla tutkulu bir şekilde ilgilenişinden bahsetmiştir. Onun kalabalık ve neşeli ortamları sevmesinin olumlu halleri olduğu söylenmiştir. Ancak olumsuz halleri olarak da kırılma ve alıngan olduğu ifade edilmiştir. Bu sebeple onun kolay küsen bir kişiliğe sahip olduğundan söz edilmiştir. Bu anlatımda Yaşar Kemal’in ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

⁵²⁸ a.g.e., s. 213.

⁵²⁹ a.g.e., s. 239.

Kitapta kişilerin fiziksel tahlillerinin çok az olduğu gözlemlenmiştir. Bunun öncelikli sebebinin kişilerin araştırılarak yazılmış olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra örneklerin çoğunda, kişilerle ilgili yapılan araştırmaların sayesinde elde edilen bilgilerle onların psikolojileri, davranışları ve düşüncelerinin aktarıldığı tespit edilmiştir. Mesela o kişilerin hangi oturma şekliyle kendilerini daha rahat hissettikleri, nasıl giyinmekten hoşlandıkları, nasıl yazdıkları, ağlayıp ağlamadıkları veya kıskanç olup olmadıkları ile ilgili birçok özellikleri anlatılmıştır. Kitapta tanıtılmak istenen kişi kim tarafından anlatılıyorsa yazar, o kişinin anlatımlarını genellikle doğrudan aktarmıştır. Çünkü anlatımlar içinde alıntılar çok fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu alıntılar nerelerden yapıldığı ise dipnotta belirtilmiştir. Bazen de yapılan alıntılar çok az değiştirilerek dolaylı yoldan aktarılmıştır. Buradaki portre örnekleri yazar tarafından araştırılarak yazıldığı için yazarın okumalardan çıkardığı fikirleri doğrultusunda öznel olduğu gözlemlense de aslı olarak oldukça saydam ve tarafsız bir anlatımı tercih ettiği tespit edilmiştir. Kitap, daha çok akademik bir çalışma gibi olmuştur ancak kullanılan dil tez ciddiyetinde değildir. Çünkü bu kitap, öğrencilerin okuması için hazırlandığından dolayı kitabın dilinin daha sade ve anlaşılır olması tercih edilmiştir. Alıntılar ve kişiler hakkında yapılan araştırmalar üzerine edinilen bilgiler, akıcı bir üslupla anlatılmıştır. Kitabın tam bir portre kitabı olduğu söylenememektedir. Çünkü kitap başka yerlerden alınan bilgilerle oluşturulmuştur. Bunlara ek olarak kitap, tanışılmadan da olsa edebiyatçılardan bahsettiği için edebî portreler grubunda yer almıştır. Ayrıca kaynaklardan araştırılarak ve dipnotlarla aktarıldığı için kitap, akademik portre kitapları grubuna koyulmuştur. Bununla birlikte kitaptaki kişilerle tanışılmadığı ve araştırıldığı için de kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubuna alınmıştır. Bunun dışında kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasına dahil edilmiştir.

2.75. Münevver Ayaşlı, İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim⁵³⁰

Yazarın bu kitabı yazma amacı kitabın isminden de anlaşılacağı üzere, işittikleri, gördükleri ve bildikleriyle ilgili hatırlarını sonraki nesillere aktarmaktır. Bu kitapta bahsedilen kişilerin çoğu yazarın tanıdığı insanlardır. Yazar, geçmişte hatırat edebiyatımızın gelişmediğini çünkü insanların hatırat yazmaktan korktukları için yazmaya cesaret edemediklerini söylemiştir. Bunu da kitabının ilk başlığı olan “Hatırat Edebiyatı”nda anlatmıştır. Geçmişte oluşan hatırat yazamama durumunu kapatmak isteği de yazarı, bu kitabı yazmaya yönlendirmiştir. Kitapta tanıdığı insanların dışında Lüsyen Hanım gibi tanımadan ama sanki yakından tanıyor gibi aktarılmış kişiler de mevcuttur. Ayrıca yazar, tanıdığı kişilerle ilgili hatıralarını anlatırken kendi yaşadıklarının dışında başkalarından duyduklarını, yaptığı araştırmalarını ve onlarla ilgili okumalarını da dile getirmiştir. Bunun dışında tanımadığı kişilerle ilgili yazılarında da yaptığı araştırmalar, başkalarından duydukları ve o kişilerle ilgili okumaları olduğu tespit edilmiştir. Tanıdığı kişilerle ilgili anılarını aktardığı için yazar oldukça öznel ve duygularını, o kişilerle ilgili düşüncelerini istediği gibi ortaya koymuştur. Bu kitapta on yedi başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar: Hatırat Edebiyatı, Hatırat Bırakmadan Göçüp Gidenler-Refet Paşa, Sultan Abdülhamid Han-ı Sanî ve Sadullah Paşa, Cennetmekân Şehid Sultan Abdülaziz Han, Cennetmekân Şehid Sultan Abdülaziz Han’ın Şehadeti Hakkında Bazı Mühim Vesikalar ve Deliller, Şair-i Âzam Abdülhak Hâmid Beyefendi, Başlı Başına Lüsyen Hanım, Son Bağlar... , Büyük Şair Yahya Kemal Beyefendi, Halide Edib Hanım, Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver), Büyük Tarihçimiz İsmail Hâmi Bey Merhum, Sayın Mithat Cemal Kuntay, Mehmed Akif ve Muhammed İkbal, Türk ve İslam Kültürünün Meçhul Askerleri, Aziz Dostum Monsieur Massignon, Paris’te Bir Türk Dostu’dur. Bu kitapta hem edebiyatçı olup hem eser veren hem de portre örneği bulunanlar: Abdülhak Hâmid Tarhan, Yahya Kemal Beyatlı, Halide Edib Adivar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Mithat Cemal

⁵³⁰ Münevver Ayaşlı, **İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014, 207 sayfa.

Kuntay ve Mehmed Akif Ersoy'dur. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Yahya Kemal Beyatlı için şunları dile getirmiştir:

“İstanbul'u Yahya Kemal Bey hakikaten çok severdi, riyasız, ivazsız severdi. Riyasız diyorum, çünkü Yahya Kemal Bey'in çok samimî bir riyakârlığı vardı, belki iltifatının ve lütfkârlığının çokluğu, insanda bu hissi uyandırıyor. Mamafih, yüzlerine çok iltifat ettiği bazı kimseleri de, iltifatı nispetinde sevmez ve beğenmezdi. O sevmeyi değil, seilmeyi severdi, naz ehli idi. O sevilmesine müsaade eder ve bunun devamını isterdi. İbzel ettiği bol iltifatın da maksat ve gayesi biraz bu idi.”⁵³¹

Yazar bu anlatımında, Yahya Kemal Beyatlı'nın inanmadığı halde insanlara karşı güzel sözlü olduğundan ve ince davrandığından söz etmiştir. Yahya Kemal Beyatlı'nın gösterdiği bu inceliklerin sebebinin kendisine de bunların gösterilmesini istemesi olarak açıklanmıştır. Yazar; onun seilmeyi seven, naz ehli biri olduğunu söylemiştir. Burada Yahya Kemal Beyatlı'nın ruhsal tasviri yapılmıştır. Ancak bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Hamdullah Suphi Tanrıöver'i şu şekilde aktarmıştır:

“Nitekim, Büyük Şarlo'yu ilk defa sinemada gördüğümde, ‘Muhakkak bu adamı ben bir yerde gördüm veya birine benzetiyorum, acaba kime, kime?’ diye bir hayli düşünmüş ve bulmuştum, Şarlo, Hamdullah Suphi Bey'e benziyordu.

Her ikisinde de aynı mimikler, hiçbir şeye inanmayan ve fütursuzca bütün dünya ile alay eden yüz ifadesi. Bu benzeyiş yaşları ilerledikçe artmıştı.”⁵³²

Yazar burada, Hamdullah Suphi Tanrıöver'i; Charlie Chaplin'in hiçbir şeyi önemsemeyen ve hiçbir şeye inanmayan Şarlo karakterine benzetmiştir. Onun kendi bildiği gibi yaşayan herkesle ve her şeyle alay eden biri olduğu söylenmiştir. Burada

⁵³¹ **İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim**, 2014, s. 68.

⁵³² **a.g.e.**, s. 100.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ruhsal portresi aktarılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, Mithat Cemal Kuntay için şunları ifade etmiştir:

“ Aman Allahım, ben Mithat Cemal Bey gibi titiz, müşkülpesent, merakî ve huysuz bir kimse ömrümde görmedim.

...

Cemal Bey ise bu müşkülpesentliğine bir aşağılık kompleksini örtmek ve bir caka yapmak için başlamıştı, ama bu onda, artık bir itiyat, bir ikinci tabiat halini almış ve imkânı yok bu hallerinden artık vazgeçemezdi.”⁵³³

Yazar bu anlatımında, Mithat Cemal Kuntay'ın vesvese ve kuruntu içinde olduğu söylenmiştir. Ayrıca onun huysuz, titiz, zor beğenen bir adam olduğu dile getirilmiştir. Bunun yanında tüm bu hallerinin aşağılık duygusunu örtme çabasından kaynaklandığı aktarılmıştır. Burada Mithat Cemal Kuntay için olumsuz ruhsal betimleme yapılmıştır. Bu anlatımda fiziksel portre örneğine rastlanılmamıştır.

Kitapta yazarın, hem fiziksel hem de ruhsal betimlemeler yaptığı gözlemlenmiştir. Ancak anılar anlatılırken daha çok ruhsal bazen de fiziksel betimlemelerin yapıldığı tespit edilmiştir. Genellikle bu örnekler iç içe aktarılmıştır. Yazarın, kitapta bir kişiyi anlatırken onu bir karaktere benzeterek aktardığı tespit edilmiştir. Bu örnek ise Hamdullah Suphi Tanrıöver'in yazar tarafından Şarlo'ya (Charlie Chaplin) benzetilmesidir. Yazarın yaptığı tasvirlerin çoğunun, onun derin gözlem gücünün dışa aktarımı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan betimlemelerde kullanılan sözcüklerin yüzeysel bir gözlemin sonuçları olmadığı tahlil edilmiştir. Bunların, anlatılan kişiyi özel ve farklı kılan sözcükler olduğu düşünülmektedir. Ancak bazı kişiler için olumsuz eleştiriler de yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu kişiler için kullanılan sözcüklerin sert ve ağır olduğu dikkat çekmiştir. Kitabın dili açık ve anlaşılırdır. Kitapta anı anlatıldığı için merak unsurunun ön planda olduğu ve kitabın akıcı olduğu söylenebilir. Ayrıca kitapta öyküleyici anlatıma başvurulmuştur.

⁵³³ a.g.e., s. 155.

Betimlemelerde oldukça öznel bir aktarım yapılmıştır. Bunların dışında kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap edebî portre kitaplarına alınmıştır. Bununla birlikte kitapta anı anlatıldığı için kitap, anı-portre kitaplarında yer almıştır. Bunun yanı sıra kitapta, hem yazar tarafından tanınan kişiler hem de araştırılarak aktarılan kişiler olduğu için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları grubuna ve kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubuna dahil edilmiştir.

2.76. Levent Bayraktar, **Türk Düşüncesinden Portreler**⁵³⁴

Akademisyen olan yazarın felsefe bölümünde “Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi” adlı bir dersin kendisine verilmesinin ardından yaptığı araştırmalar sonucunda bu kitabı yazmaya karar vermiştir. Bu kitaptaki yazılar yazarın açılan ders için daha önceden kaleme aldığı ve sunduğu bildirilerdir. Bu veriler, bir araya toplamak istenmiştir. Bu nedenle kitaptaki kişiler, yazarın üzerine detaylı bir çalışma yaptıklarıdır. Yazarın amacı Türk Düşüncesi gibi geniş bir kavramı belirli kavramlar, dönemler, şahıslar ve eserler olarak parça parça aydınlatılmasına yardımcı olmak, böylelikle bu oluşuma katkıda bulunmaktır. Bu amaç doğrultusunda da bu kitap ele alınmıştır. Bu kitabı yazarken sistematik bir çerçeve izlenmek istenmiştir ve birkaç alandan yararlanılmıştır. Bunlar felsefe, kültür tarihçiliği, din, sanat, ahlak, hukuk, siyaset ve bilim gibi alanlar olmuştur. Yazar, hiçbir alanın tek başına yeterli olamayacağını düşündüğü için birçok disiplini bir arada kullanmaya karar vermiştir. Buna ek olarak “Türk Düşünce Tarihi”ne katkıda bulunmak için Türkiye’de sosyal ve felsefe bilimlerinde önemli yerlere sahip kişileri ele almayı tercih etmiştir. Böylelikle edebiyat, felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi alanlardaki etkileşime dikkat çekmek istemiştir. Kitapta Türk düşünce tarihine katkıda bulunmak için on dört başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar: Değerler Buhranı Karşısında Mehmet Âkif Ersoy, Mehmet İzzet Düşüncesinde “İnsaniyet’e Açılan Pencere: Milliyet, Mehmet İzzet’in Ardından, Türkiye’de Felsefe ve Sosyal Bilimlerde Çığır Açan Bir İsim:

⁵³⁴ Levent Bayraktar, **Türk Düşüncesinden Portreler**, Ankara, Aktif Düşünce Yayıncılık, 2014, 352 sayfa.

Mustafa Şekip Tunç, Mustafa Şekip Tunç'ta “Terakki Fikri”, Mustafa Şekip Tunç Düşüncesinde Bilimsel ve Felsefi Bilginin Doğası ve Eleştirisi Üzerine, Mustafa Şekip Tunç Düşüncesinde Model İnsanı Yaratacak Olan Eğitim Anlayışı, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Baltacıoğlu Düşüncesinde Milliyet Din Eğitim ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Bir Deneme, Mehmet Emin Erişirgil, Darülfunun'da Bir Felsefe Hocası: Mehmet Emin Erişirgil, Hüseyin Avni Başman, Bir Düşünür ve Ahlakçı: Nurettin Topçu ve Nurettin Topçu'nun Felsefeci Kimliği'dir. Bu kitapta edebiyatçı olup eser vermesi hem de yazının içeriğinde çok az da olsa ruhsal portre örneği bulunması sebebiyle sadece “Değerler Buhranı Karşısında Mehmet Âkif Ersoy” başlığı altında anlatılan Mehmet Âkif Ersoy'dan örnek verilmiştir. Yazar, onu şu şekilde tasvir etmiştir:

“Âkif'in tefekküründe insanla devletin kaderi buluşmakta ve ancak yüce değerlere bağlanmakla tekâmül ve terakki edilebileceği gerçeği tebarüz etmektedir.”⁵³⁵

ve;

“Mehmet Âkif'te değerler buhranı aynı zamanda bir medeniyet buhranıdır.”⁵³⁶

ve;

“Âkif'in tefekküründe insan, devlet ve millet ortak bir kaderi paylaşmaktadır.”⁵³⁷

Yazar, bu anlatımlarında Mehmet Akif Ersoy'un bireyin ancak devlet ile ortak değerler altında buluşması ve o değerlere sıkıca bağlanması neticesinde gelişim gösterebileceği düşüncesini bize aktarmıştır. Ayrıca Mehmet Akif Ersoy'un aidiyet duygusunun yüksekliğini bize göstermiştir. Burada genel bir betimleme yapılmıştır.

⁵³⁵ **Türk Düşüncesinden Portreler**, 2014, s. 4.

⁵³⁶ **a.g.e.**, s. 8.

⁵³⁷ **a.g.e.**, s. 10.

Bu betimleme ruhsal portre örneği olarak kabul edilebilir. Ancak bu anlatımlarda fiziksel portre örneği tespit edilememiştir.

Görüldüğü üzere buradaki örnekler ruhsal ya da fiziksel bir portreden çok kişinin genel bir değerlendirmesiyle ilgili ve kısadır. Yazarın, kişileri tanımadan yaptığı araştırmalar ve okumalar üzerine bu kitabı yazmış olması bu örneklendirmenin genel bir anlatımla aktarılmasının sebebi olarak gösterilebilir. Bununla birlikte kitaptaki bilgiler akademik araştırmalar ve ders anlatımı için olduğundan yazarın üslubu sade ve resmîdir. Böylece anlatılmak istenenler açık, akıcı ve karşısındakini bilgilendirmeyi amaçlar bir şekilde yazılmıştır. Bu nedenle de kitapta açıklayıcı anlatıma başvurulmuştur. Kitapta yazar, düşüncelerini de aktardığı için öznel bir anlatım yapılmıştır ancak bu yazılar araştırma niteliğinde olduğu için de yansız da olunmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte yazarın, bu aktarımlarında saydam olmaya çalıştığı da saptanmıştır. Bunların dışında kitabın genelinde edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişiler aktarıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Kitap, yazarın üniversitede anlatacağı ders için yaptığı çalışmaların bir araya toplanmasından oluştuğu ve kitapta kullanılan dil de resmî olduğu için kitap, akademik portre kitapları arasına alınmıştır. Bununla birlikte kitapta anlatılan kişiler; yazarın araştırmaları sonucunda yazıldığı için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitapları grubunda yer almıştır. Bunlara ek olarak kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için de kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasına koyulmuştur.

2.77. Hüseyin Yurttaş, **Onları Tanıdım**⁵³⁸

Bu kitaptaki yazıların bir kısmı 1995-2001 yılları arasında “Yeni Asır” gazetesinde “Cumartesi Sohbeti” başlığıyla yayımlanmıştır. Bir kısmının da bu kitap için yazıldığı söylenmiştir. Yazarın bu kişileri anlatmasının sebebi belleğinde bu kişilerin unutulup gitmesini istememesidir. Bu kişileri anlatarak kalıcı olmalarını

⁵³⁸ Hüseyin Yurttaş, **Onları Tanıdım**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2014, 350 sayfa.

sağlamayı amaçlamıştır. Yazar, bu kitapta tanıdığı kişileri anlatmıştır. Bu nedenle de bazı kişileri bu kitabı yazarken aktarmamıştır. Çünkü onları yazarken sevgiden uzak kalacağını düşündüğünü söylemiştir. Yazar, sevgisinden uzak kaldığına inandığı bu kişilerle ilgili bir ithamda bulunması takdirinde onların bu kitapta savunmasız kalacağını düşünüp onları kitabına alma hakkını kendinde görmediğini belirtmiştir. Böylece onları kitabına almamayı daha uygun bulduğunu ifade etmiştir. Kitapta kişilerin sıralanışında doğum sırası ölçü olarak alınmış ve bu sıra ile yazılmıştır. Kitabın iki yerinde çift olanlar bir arada aktarılmıştır. Bunlardan birincisi Turgut Uyar ve Tomris Uyar; diğeri ise Adnan Özyalçın ve Sennur Sezer'dir. Bu iki grupta da kadınların portrelerine rastlanmamıştır. Kitapta bahsi geçen kişilerin neredeyse hepsi edebiyatçıdır ya da başka bir iş ile ilgilenirken edebiyatla da ilgilenmişlerdir. Farklı meslek grubunda olup edebiyatla ilgilenmeyen iki kişi vardır. Bu kişiler de arkeolog ve siyasetçidir. Kitapta, kişiler için genellikle yedi sekiz sayfa ayrılmıştır. Bu kişilerle ilgili anılar anlatılmıştır. Anlatılan kişiler için, ana başlık olarak isimleri seçilmiştir. Ancak birçok kitapta olduğu gibi bu kitapta da ana başlıkların dışında küçük yan başlıklar da oluşturulmuştur. Bu küçük başlıkların sebebi kişilerle ilgili farklı olaylara yer verilmesidir. Kitapta toplam yetmiş iki kişi için başlık oluşturulmuş ama yetmiş dört kişi anlatılmıştır. Bu kişiler: Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı), Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Cevdet Kudret, Hasan İzzettin Dinamo, Ekrem Akurgal, Rıfat Ilgaz, Aziz Nesin, Samim Kocagöz, Cahit Külebi, Nahit Ulvi Akgün, İlhan Berk, Suat Taşer, Besim Akımsar, Necati Cumalı, Aydın Boysan, Adnan Benk, İlhan Selçuk, Atilla İlhan, Cahit Atay, Can Yücel, Talip Apaydın, Mehmet Başaran, Şükran Kurdakul, Hasan Hüseyin, Asım Bezirci, Mustafa Şerif Onaran, Ahmet Arif, Turgut Uyar ve Tomris Uyar, Vecihi Timuroğlu, Berin Taşan, Avni Anıl, Ali Yüce, Selahattin Hilav, Fakir Baykurt, Adalet Ağaoğlu, Mümtaz Soysal, Turgut Özakman, Tarık Dursun K., Özdemir Nutku, Ali Rıza Avni (Tınaz), Talat Sait Halman, Cemal Süreya, Füzün, Muzaffer İzgü, Behiç Duygulu, Gülten Akin, Ahmet Oktay, Demirtaş Ceyhan, Adnan Binyazar, Adnan Özyalçın ve Sennur Sezer, Remzi İnanc, Gülten Dayioğlu, Demir Özlü, Ahmet Say, Erdal Öz, Hilmi Yavuz, Erol Toy, Mustafa Yalçın, Ülkü Tamer, Doğan Hızlan, Ayla Kutlu, Ahmet Uysal, Metin Demirtaş, Metin Altıok, Osman Şahin, Kemal Anadol, Ataol Behramoğlu, Aydın Yalkut, Abdülkadir Bulut, Refik

Durbaş, İnci Aral ve Ali Rıza Ertan'dır. Bu kişilerden Ekrem Akurgal arkeolog ve Kemal Anadol da siyasetçidir, diğer yetmiş iki kişinin yirmi dört tanesinde portre özelliği bulunamamıştır ve bunun yanı sıra çift olan iki grupta da iki kişinin portresi tespit edilmemiştir. Böylece kitapta kırk sekiz kişinin portresi saptanmıştır. Bu kişiler: Hasan İzzettin Dinamo, Aziz Nesin, Samim Kocagöz, İlhan Berk, Suat Taşer, Aydın Boysan, Adnan Benk, İlhan Selçuk, Atilla İlhan, Can Yücel, Talip Apaydın, Mehmet Başaran, Şükran Kurdakul, Asım Bezirci, Mustafa Şerif Onaran, Turgut Uyar, Vecihi Timuroğlu, Berin Taşan, Avni Anıl, Ali Yüce, Selahattin Hilav, Fakir Baykurt, Mümtaz Soysal, Turgut Özakman, Tarık Dursun K., Özdemir Nutku, Ali Rıza Avni (Tınaz), Talat Sait Halman, Füzüzan, Muzaffer İzgü, Behiç Duygulu, Demirtaş Ceyhun, Adnan Binyazar, Adnan Özyalçın, Remzi İnanç, Gülten Dayıoğlu, Demir Özlü, Erdal Öz, Hilmi Yavuz, Doğan Hızlan, Ayla Kutlu, Ahmet Uysal, Osman Şahin, Ataol Behramoğlu, Aydın Yalkut, Refik Durbaş, İnci Aral ve Ali Rıza Ertan'dır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Adnan Benk için şunları aktarmıştır:

“Onu sevmiştim, gerçek bir aydıındı ve gerçekten büyük bir zekâydı. Adnan Benk'in gerçekten şimşek gibi bir zekâsı vardı. Keskin gözlü, sivri dilliydi. Gözünden hiçbir şey kaçmazdı. Gözüne takılan kimi olumsuz ya da çelişik dolaşık şeyleri diline dolar, zekâ ürünü iğnelemeleri, takılmaları ya da dokundurmaları ile durumu akıldan çıkmayacak bir çarpıcılıkta ortaya koyardı.”⁵³⁹

Yazar burada, Adnan Benk'in aydın biri olduğunu söylemiştir. Buna ek olarak onun çok akıllı biri olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte sivri dilli ve çok dikkatli olduğundan söz edilmiştir. Onun olumsuz bir durumu yakaladığı zaman bunu sürekli akıllıca nükteleriyle dile getirdiği ve kişiye asla durumu unutturmadığı belirtilmiştir. Bu anlatımda Adnan Benk'in ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

⁵³⁹ Onları Tanıdım, 2014, s. 90.

Yazar, Mustafa Şerif Onaran'ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Bir söyleşi erbabıydı. Söze, anlatmaya fazlasıyla düşküncüydü. Konuşmayı çok seven biriydi. Bu konudaki ünü bilinirdi. Öfkelenme bilmez, güler yüzlü, şakacı kimliği onu çok sevimli kılıyordu. Çok konuşması, uzun konuşması bile fazla yadırganmıyordu. Onun sevimli kişiliğinin bir parçası olarak görülüyordu.”⁵⁴⁰

Yazar, burada Mustafa Şerif Onaran'ın bir konuşma ustası olduğunu ve bunu çok sevdiğini söylemiştir. Bu konuda da oldukça meşhur olduğu belirtilmiştir. Ayrıca onun sakin ve güler yüzlü olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra şaka yapmayı sevdiği de ifade edilmiştir. Bu anlatımda Mustafa Şerif Onaran'ın ruhsal portresi aktarılmıştır. Burada fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazar, Behiç Duygulu için şunları aktarmıştır :

“Behiç Duygulu, sessiz, sakin bir insandı. İşini öyle patırtı kütürtü çıkarmadan görürdü. Yanındakilerle konuşmaları da usuldü, usulcaydı. Boyu hani hep ‘ortadan uzun’ derler ya, bu tersin ortadan biraz kısaydı. Kilolu değildi. Daha çok dalgın ve biraz uzak bir insandı. Sigarası ağzından düşmezdi. Kendi dünyasında yüzer gibi bir hali vardı.”⁵⁴¹

Yazar bu anlatımda, Behiç Duygulu'nun hem fiziksel hem de ruhsal portresini aktarmıştır. Onun sakin ve pek konuşmayan biri olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte genellikle dalgın, düşünceli olduğu hatta kendi hayal dünyasında yaşadığı belirtilmiştir. Bunun dışında boyunun da kısa olduğu ve kilolu olduğu söylenmiştir.

Yazar, Demirtaş Ceyhun'u şu şekilde dile getirmiştir:

“Konuşurken ateşli bir çocuk gibi, heyecanlı ve telaşlıydı. Sevecenliği ve coşkusu at başı giderdi. Ödünsüzlüğü, durduğu yeri her dem belli eden dobralığı, gerçek bir aydın karşısında olduğunuzu size anımsatır, dururdu.”⁵⁴²

⁵⁴⁰ a.g.e., s. 141.

⁵⁴¹ a.g.e., s. 232.

⁵⁴² a.g.e., s. 224.

Yazar, burada Demirtaş Ceyhun'un ruhsal portresi aktarmıştır. Onun konuşurken kimseden lafını sakınmadığı ve düşüncelerinden ödün vermediği söylenmiştir. Ayrıca konuşurken çok heyecanlı ve kanı deli akan bir genç gibi ateşli olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte onun gerçek bir aydın olduğu da dile getirilmiştir.

Yazar, Gülden Dayıoğlu için şunları aktarmıştır:

“Gülümsemesi yüzünden hiç eksik olmayan, zarif, büyülenmek nedir bilmeyen, incelikli bir insan o. Yazın alanında görülen türlü ayak oyunlarına, sen ben kavgalarına, çekişmelere yüz vermeyen ve edebiyatta yalnızca emekle var olunabileceğini bilen gerçek bir yazın neferi. Köşesinde her daim üreten, okullara, çocuklara ulaşabileceği yerlere yüksünmeden koşan, tertemiz ilişkilerle çocuk edebiyatının gönderine bayraklar diken bir usta Gülden Dayıoğluyla hep dostane bir ilişkimiz olmuştur.”⁵⁴³

Yazar, bu anlatımında Gülden Dayıoğlu'nun ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun daima güler yüzlü olduğu belirtilmiştir. Ayrıca naif ve kibar olduğu, bunun yanı sıra mütevazı bir yapısı olduğu söylenmiştir. Edebiyat dünyasında çalışarak bir yelere gelineceğini düşündüğü, başkalarıyla olmayacak diyaloglara girmediği ifade edilmiştir. Bunu dışında her zaman iyi şeyler yapmaya çalışan, çalışmaktan asla yılmayan, üretken biri olduğundan söz edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Kitaptaki örneklerin çoğu ruhsal portrelerden oluşmaktadır. Yazar, bu kişileri tanıdığı için onların fiziksel portrelerini aktarmaktansa onların ruhsal portrelerini aktararak okuyanların bahsi geçen kişileri daha iyi tanımasını hedeflediği saptanmıştır. Örneklerde anlatılan kişilerin başka kişilerle kıyaslamalarının da çok olduğu gözlemlenmiştir. Bu kıyaslar, özel kişiler arasında değil genelleme yapılarak anlatılmıştır. Ayrıca kitaptaki anlatımlar sayesinde bazı kişilerin ideolojileri hakkında da bilgi sahibi olunmuştur. Yazarın bazen kişilerle ilgili anılarını anlatılırken onlar

⁵⁴³ a.g.e., s. 254.

hakkında detaylı bir betimleme yapmak yerine onlarla ilgili genel bilgiler vermeyi tercih ettiği görölmüştür. Ancak bazen de kişileri tanımlarken yazarın yaptığı betimlemeler de detaylı olmuştur ve bu arada kullanılan sözcükler de daha sanatlı bir anlatımla dile getirilmiştir. Ayrıca bu betimlemeler oldukça öznel bir şekilde ifade edilmiştir. Kitaptaki portrelerde kişilerle ilgili olumsuz eleştiriler saptanmamıştır. Yazar, anlattığı kişiler için olumlu, övgü dolu sözcükler kullanmayı tercih etmiştir. Bunların dışında kitapta anılar anlatıldığı için öyküleyici anlatıma başvurulduğu tespit edilmiştir. Kitabın dili sade, açık ve anlaşılırdır. Kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre kitapları grubuna ve bunun yanı sıra farklı alanlardaki kişiler de anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Kitapta anılardan yola çıkılarak betimlemeler yapıldığı için kitap, anı-portre kitapları içinde kabul edilmiştir. Ayrıca kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitapları grubuna alınmıştır.

2.78. Nedim İnce, *Hayatın İçinden Portreler*⁵⁴⁴

Yazar, kitabın adında da anlaşılacağı üzere hayatında yer eden ve önemli gördüğu birçok insanı bu eserinde anlatmaya çalışmıştır. Daha çok biyografi türüne yakın olan bu anlatımda, yakından tanıdığı kişiler dışında kalanlarla ilgili başkalarından dinledikleri ve haklarında yaptığı araştırmalar etkili olmuştur. Yazılarda, kişiler hakkında daha çok genel bilgiler edinilmesi sağlanmıştır. Ancak daha önce duyulmamış birkaç bilgi de yer almaktadır. Bunlara ek olarak bu yazılar çok uzun değildir. Kitapta kişilerin isimlerinin yanında birer tane de o kişilere ait portre fotoğraflar paylaşılmıştır. Başlık olarak bahsedilecek kişilerin isimleri kullanılmıştır. Bununla birlikte başlıklarda birkaç kişi dışında özel bir sıfat ya da tamlama kullanılmamıştır. Yazar, yalın bir dille sohbet havası içinde kişileri aktarmaktadır. Yazarın anlattığı kişilerin hepsi farklı alanlarda yer almaktadır. Bu kişiler arasında edebiyatçılar, sporcular, ressamalar, siyasetçiler, yönetmenler bulunmaktadır. Ayrıca yazar, ailesinden birinci derecen yakınlarını da kitabına

⁵⁴⁴ Nedim İnce, *Hayatın İçinden Portreler*, İstanbul, Mühür Kitaplığı, 2015, 191 sayfa.

eklemiştir. Bunlara ek olarak kendisi de doktor olan yazar, meslektaşlarından da kitapta bahsetmiştir. Kitapta ilk söz ve ön söz olarak yazar tarafından yazılmamış ama yazara yakın kişilerin yazdığı iki farklı ön söz bulunmaktadır. Yazar toplamda elli bir kişiden bahsetmiştir. Bu kişiler: Mercedes Sosa, Türkan Saylan, Mersin'in Lina Nasif'i, Gandhi ve Tanımladığı Sosyal Günahlar, Muazzez İlmiye Çığ, Erdal İnönü, Adanmışlık ve Hayrettin Karaca, Server Tanilli, Mimar Cengiz Bektaş, Turhan Selçuk, Fikret Oytam, Uğur Mumcu, Melih Cevdet Anday, Nuri Bilge Ceylan, Atıf Yılmaz ve Erdal Öz, Kendi Masalını Boyayan Doğan Akça, Ahmet Yeşil, Celal Soycan, Tefvik Sırrı Gür, İrfan Solmazer, Müjde Okuyaz, Levent Okuyaz, Azat Baykal, Nazlı İmre, Cahit Üren, Nevin Yanıt, Bogdan Tanyeviç, Prof. Dr. Nusret Fişek, Prof. Dr. Füsün Sayek, Süleyman Sözen, Mersin'den Bir "Osman Tuğrul" Geçti, Dr. Fevzi Muharremoglu, Şair Doktor Kenan Karadoğan, Ali Çavuş, Suna Helin, Adnan Erkuş, Zeynel Şahin, Yusuf Kalalı, Ahmet Leventyürü, Dr. Erdal Akalın, Dr. Ferruh Zorlu, Prof. Dr. Haluk Özen, Dr. Mustafa Sütlaş, Dr. Cafer Gürbüz, Şerif İnce, Ali Osman Paş Serpen, Bir Ölümün Düşündürdükleri, Hülya İnce, Ulaş İnce, Çağdaş İnce, Mustafa Kemal İnce'dir. Bu kişilerin hepsinde portre örneği tespit edilmemiştir. Bu kitapta edebiyatçı ya da edebî eser veren kişiler arasında olanlar Muazzez İlmiye Çığ, Server Tanilli, Fikret Oytam, Uğur Mumcu, Melih Cevdet Anday, Erdal Öz, Celal Soycan, Şair Doktor Kenan Karadoğan'dır. Yazar, onlardan bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Bir konferans sırasında tanıştığı Server Tanilli için yazar, şunları söylemiştir:

"Konferans nedeniyle yakından tanıma fırsatı bulduğum Server Tanilli'nin yaşama azmine, mücadeleci özelliğine ve alçak gönüllü kişiliğine bir kez daha hayran oldum."⁵⁴⁵

Yazar, bu anlatımında Server Tanilli'ye olan hayranlığını aktarmıştır. Onun yaşama olan bağlılığına, savaşçı yapısına ve mütevazı kişiliğine vurgu yapılmıştır.

⁵⁴⁵ Hayatın İçinden Portreler, 2015, s. 41.

Server Tanilli'nin ruhsal portresi hakkında bilgi verilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Uğur Mumcu'nun öldürüldüğü günü yıllar sonra tekrar hatırlayan yazar, onun için şunları dile getirmiştir:

“Dürüstlüğünden, ilkelerinden ödün vermeyen, işini objektif olarak yapan ve dost-düşman herkeste büyük bir güven oluşturan kişiliği ile yazdıklarının doğruluğundan kimse kuşku duymuyordu.”⁵⁴⁶

Yazar; bu anlatımında Uğur Mumcu'dan hayatının her sahasında dürüstlüğe, temel kurallara, inanışlara önem veren biri olarak bahsetmiştir. Bunun sonucu olarak Uğur Mumcu'nun işinde göstermiş olduğu özen sayesinde herkesin beğenisini kazanan bir şahsiyet olduğundan söz edilmiştir. Burada da Uğur Mumcu hakkında genel bir betimleme yapılmıştır. Bu anlatımda onun fiziksel portresinden bahsedilmemiştir.

Kitapta birçok edebiyatçı olmasına rağmen çok az kişi örneklendirilmiştir. Bu kişilerle ilgili de tam bir portre örneği tespit edilememiştir. Kişilerin fiziksel özellikleri hakkında bilgi sahibi olunamadığı gibi ruhsal kişilikleri hakkında da detaylı bir bilgi bulunamamıştır. Örneklerden de anlaşıldığı üzere kitapta kişiler hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. Kitabın ismi göz önünde bulundurulduğunda, kitapta hayatın içinden kişilerden bahsedilmiş, birer portre fotoğrafları koyulmuş ancak yazıda tam bir portre anlatımı yapılmamıştır. Kitabın; biyografi, anı ve portre türlerinin bir arada bulunduğu bir nitelikte olduğu söylenebilir. Ayrıca anlatılan kişiler de kısa tutulmuştur. Kitabın üslubu açık, akıcı ve anlaşılırdır. Kitapta bazen anılar anlatılmıştır. Burada öznel bir dil kullanılmıştır ve öyküleyici bir anlatıma başvurulmuştur. Ayrıca bazı bölümlerde de bilgi verilmiştir ya da kişilerin biyografileri aktarılmıştır. Bu bölümlerde ise açıklayıcı bir anlatım yapılmıştır ve

⁵⁴⁶ a.g.e., s. 57.

resmî bir kullanılmıştır. Kitapta hem edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitapları grubuna hem siyasetçilerden bahsedildiği için kitap, siyasî portre kitapları grubuna hem de bu iki grubun dışındaki kişilerden bahsedildiği için de kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Kitapta biyografi anlatımı ağırlıkta olduğu için kitap, biyografi-portre kitaplarında yer almıştır. Ayrıca kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarına ve tanışılmadan araştırılarak yazıldığı için de kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarına alınmıştır. Bunların dışında kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap, adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasına koyulmuştur.

2.79. Fahir Tuna, Yaşa'yan Portreler⁵⁴⁷

Bu kitap, yazarın incelediğimiz ikinci portre kitabıdır. Kitabın yazılma amacı yazarın yakından tanıdığı kişileri kendi gözünden vermek istemesidir. Ayrıca bu kitabın yazarın diğer portre kitabına göre belirli sınırları ve gruplandırması vardır. Burada anlatılan kişilerin hepsi diğer kitabından farklı olarak yazar tarafından tanınmaktadır. Buna ek olarak bu kişilerin hepsi hâlâ yaşamaktadır. Bir diğer önemli ortak özellikleri de anlatılan kişilerin hepsinin altmış yaş kuşağı olmasıdır. Yani bu kişiler belirli bir olgunluğa erişmiş kişiler olması tercih edilmiştir. Kitapta her kişi anlatılmadan önce o kişinin portre fotoğrafı eklenmiştir. Ayrıca bu kişilerin eserlerinden de parçalar dile getirilmiştir. Bu kitapta da yazarın diğer kitabı “Akşamın Aydınlığında Portreler”de olduğu gibi satır başı tespit edilmemiştir. Kişi anlatılırken her farklı özellik ya da farklı bir konu için yeni bir satıra başlanmıştır. Yazar, başlıkta anlattığı her kişinin ismini verdikten sonra kendisi onları nasıl nitelendiriyorsa ya da nasıl hatırlıyorsa onu da yazmıştır. Kitapta her kişi için üç dört sayfa ayrılmıştır. Kitapta toplam otuz üç kişi anlatılmıştır. Bu kişiler: A. Ali Ural, Adem Turan, Adnan Özer, Ahmet Güner Sayar, Ali Günvar, Ali Haydar Haksal, Beşir Ayvazoğlu, Cahit Koytak, D. Mehmet Doğan, Hasan Duruer, Haydar Ergülen, Hicabi Kırlangıç, Hilmi Yavuz, Hüseyin Atlansoy, Hüseyin Su, İbrahim Zaman,

⁵⁴⁷ Fahir Tuna, **Yaşa'yan Portreler**, İstanbul, Meserret Yayınları, 2015, 160 sayfa.

İhsan Deniz, İsmet Yedikardeş, Mehmet Nuri Yardım, Mehmet Şeker, Mustafa Everdi, Mustafa Hatipler, Prof. Dr. Mustafa İsen, Mustafa Kutlu, Mustafa Özçelik, Necip Tosun, Nurullah Genç, Rasim Özdenören, Sadık Yalsızuçanlar, Şakir Kurtulmuş, Şeref Akbaba, Zeynel Beksaç ve Zihni Göktaş'dır. Bu kişilerden Hasan Duruer vali, İbrahim Zaman fotoğrafçı, İsmet Yedikardeş ressam ve Zihni Göktaş tiyatroçudur. Diğer yirmi dokuz kişi edebiyat çevresinde yer almaktadır. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, “Şiirimizin Dedebabası” dediği Haydar Ergülen için şunları aktarmıştır:

“Şiir gibi adam; naif, imgesel, sevecen, sıcak, kuşatıcı, sempatik, dost, içten.

Elif be te se, hı; sonra Haydar.

Duruşu lamelif, bakışları sin, kalbi şın. Yani şiir. Şiirle ilişkisi buradan geliyor, yani şından.

Toprak gibi mütevazı, su gibi dost, şiir gibi içten, rüzgâr gibi serinletici, ateş gibi yakan ve yapan bir adamdır o.”⁵⁴⁸

Yazar burada, Haydar Ergülen'in ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun, cana yakın, sevgi dolu, kibar ve sıcakkanlı olduğu söylenmiştir. Bununla beraber mütevazı, içten ve dost canlısı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yazar, onu bazı yönlerden Arap harflerine benzeterek anlatmıştır. İlk defa bir portre kitabında bu şekilde bir benzetme yapıldığı tespit edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

Yazarın, “Türkiye'nin Aksakalı” dediği Prof. Dr. Mustafa İsen'i şu şekilde dile getirmiştir:

“Sağlamcıdır; çünkü hem memur, hem muhacir, hem akademisyendir; kırk kere ölçüp tartmadan hareket etmez.

Sağlamcılığı, çoğu kes yavaşlığı olarak eleştirilmektedir.

⁵⁴⁸ Yaş'yan Portreler, 2015, s. 59.

Tevazu ehlidir; afra tafrası hiç yoktur; gönül adamıdır; sözlüğü edep ve vefa kelimeleriyle başlar.”⁵⁴⁹

Yazar bu anlatımda, Mustafa İsen’in ruhsal portresini aktarmıştır. Onun işini ciddiyetle yaptığından, her zaman işini dikkatle ve düzgün bir şekilde yerine getirdiğinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda alçak gönüllü, kibar, vefalı, saygılı olduğundan ve huysuzluğunun hiç olmadığından söz edilmiştir. Burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Yazar, “Türk Hikâyeciliğinin Beyaz Lekesi” diye adlandırdığı Mustafa Kutlu için şunları aktarmıştır:

“Telefonsuzluğu, protokolsüzlüğü, ortaksızlığı hep bundandır, bunadır, buncadır; o hep altında bisikleti, elinde sapanı, gönlünde sevgisi bir ömür içindeki dünyaya kaçan sekiz yaşındaki çocuktur da ondan!

Sade sapsade; duru dupduru; yalın yapıyalın; saka kuşuyla ve küpe çiçeğiyle hemhâl, hemdem, hemgün bir hayattır onunkisi.

Dağıtan adam; hiçbir şey biriktirmez; kitap, para, konfor, şöhret, ödül... hepsini dağıtır; o kendinde kaybolan; kaybolmak için de veren, dağıtan adamdır.

...

Ne röportaj verir ne imza gününe gider; ne ödüller alır ne plaket kabul eder; aldığını verir, getirileni dağıtır. Ona göre bunların hepsi tribündür, tribünedir, sahnedir; o hep uzlette ve uzviyettedir; işi olmaz böyle şeylerle.”⁵⁵⁰

Yazar, burada Mustafa Kutlu’nun ruhsal portresini dile getirmiştir. Dünya malından, dünyevi şeylerden uzak olmayı ve yalnızlığı tercih ettiği söylenmiştir. Onun ruhunda bir çocuk olduğu ve sevgi dolu bir yapıya sahip olduğu ifade edilmiştir. Onun hayatının basit, yalın ve eşya biriktirmeden yaşadığı dile getirilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneği saptanmamıştır.

⁵⁴⁹ a.g.e., s. 111.

⁵⁵⁰ a.g.e., s. 116.

Yazar, “Edebiyatımızın Modern Dervişı” diye adlandırdığı Sadık Yalsızuçanlar’ı şu şekilde dile getirmiştir:

“Esmerliği Anadoluğundan gelir, alnının aklığı Rumeli sevdasından.”

...

O bir edep, saygı, sevgi abidesidir adeta.

Mütebessim bir çehreyle bakar, mütevazı bir yürüyüşle yürür, mütekâmil bir edayla konuşur daima.

Yoksulların, yoksunların, yoklukların safında yer tutmuştur her zaman.

Makam mansıp, para pul, şan şöhretle hiç alakası olmamıştır; bu kadar meşruluğuna rağmen.

Kırklar sofrasının müdavimlerindendir.”⁵⁵¹

Yazar, bu anlatımında Sadık Yalsızuçanlar’ın ruhsal portresini aktarmıştır. Onun sevgi dolu, edepli, mütevazı, güler yüzlü olduğu söylenmiştir. Şöhrete, paraya değer vermediği, insanlığa önem verdiği ve azla yetinmeyi tercih ettiği dile getirilmiştir. Bununla beraber onun her zaman yoksulların yanında olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca onun esmer olduğu söylenerek sadece bir kelimeyle fiziksel portresinden söz edildiği saptanmıştır.

Yazar, “Kalabalıkların Yapayalnız Şairi” dediği Şakir Kurtulmuş için şunları aktarmıştır:

“Susan, hep susan, daima susan adamdır o. Seyrek, çok seyrek, çok lüzumunda konuşur. Kılı kırk yarararak konuşur.

Şiirden söz açılınca üç gün gece konuşabilir. Cahit Zarifoğlu’ndan söz açılınca dolu dolu yirmi dört saat.

Ölçü, vezin, denge adamdır; hiçbir hareketinde hiçbir sözünde hiçbir fikrinde ölçüyü aşan bir şey bulamazsınız.

Zerafet, nezaket, suhulet; Şakir Kurtulmuş’un karakterinin ilk üç özelliğidir.

⁵⁵¹ a.g.e., s. 138-139.

Rikkat, dikkat ve hilkat adamıdır.

Azdan, özden, izden yanadır.

Hesaptan kitaptan hiç anlamaz; zira veren, çoğaltan, büyüten adamdır o; hesabî değil hasbî adamdır.”⁵⁵²

Yazar burada, Şakir Kurtulmuş’un ruhsal portresini dile getirmiştir. Onun şiir dışında neredeyse hiç konuşmadığı, az ve öz konuştuğu belirtilmiştir. Ayrıca onun her hareketinde ve her konuşmasında oldukça kararlı olduğu, her zaman dengeyi sağladığı, kibar ve zarif biri olduğu söylenmiştir. Azla yetinmeyi bilen, etrafına her zaman faydalı olmaya çalışan biri olduğundan söz edilmiştir. Bu anlatımda fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Bu kitaptaki betimlemelerde hem fiziksel portre hem de ruhsal portre aktarımı yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak bazı kişilerin sadece fiziksel portreleri aktarılırken, bazı kişilerin sadece ruhsal portreleri, bazı kişilerinse aynı anda iki portre özelliğinin de aktarıldığı saptanmıştır. Kitaptaki kişilerin her biri için kullanılan sıfatlar, tamlamalar, benzetmeler ve tanımlar, o kişilerin sağlam bir gözlem ile yazıldığını göstermektedir. Bu gözlemler sayesinde yapılan betimlemeler kişilerin zihinde canlandırılmasını kolaylaştırmıştır. Bu sebeple de kitabın portre kitabı olarak nitelendirilebileceğine kanaat getirilmiştir. Ayrıca kitaptaki betimlemelerin portrenin anlamına uygun örnekler olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte kitapta kişi aktarımlarında oldukça öznel bir dil kullanılmıştır. Kitabın üslubu sade, akıcı ve anlaşılırdır. Bunların dışında her bir bölümün şiirsel bir dil kullanılarak yazıldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca cümleler arasında ses uyumu olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte kafiyeli söylemlerin çok olduğu saptanmıştır. Bu sebeple de kitapta tam anlamıyla olmasa da lirik bir anlatıma başvurulduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun, kitabı okuyan kişilerde sanki bir şiir okunuyor izlenimi yarattığı saptanmıştır. Aynı zamanda anlatılan kişilerin bilinilmesinin sağlanmaya çalışıldığı da tespit edilmiştir. Bu da aktarımda az da olsa öğretici anlatıma da başvurulduğunu gözler önüne sermiştir. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap,

⁵⁵² a.g.e., s. 142.

edebî portre kitapları grubuna ve bunun yanı sıra farklı meslek grubundan da kişiler anlatıldığı için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahseden portre kitapları grubuna dahil edilmiştir. Ayrıca kitaptaki kişilerin hepsi yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer almıştır. Bunlara ek olarak kitabın adında portre sözcüğü kullanıldığı için kitap adında portre sözcüğü geçen kitaplar grubuna alınmıştır.

2.80. Ayhan İnal, Sanat ve Siyasetten Portreler, Unutulmayan Anılar⁵⁵³

Bu kitaptaki kişilerin çoğu yazarın yakından tanıdıklarıdır. Yakından tanınmayan kişiler ise ya tanınan birinden dinlenmiştir ya da iyi bir araştırma yapılarak yazılmıştır. Tanınan kişilerden bahsedildiğinde kitabın anı porte tarzını yansıttığı gözlemlenmiştir. Kitapta ağırlıklı olarak edebiyatçılardan bahsedilmiştir. Ancak birkaç siyasetçi ve oyuncu da anlatılmıştır. Yazar, memur olması sebebiyle daha çok Ankara'da bulunmuş ve başka bir şehirde çalışması gerektiği zamanlarda bile hafta sonları Ankara'daki kişilerle vakit geçirebilmek için Ankara'ya gittiği ve vaktinin çoğunu orada geçirdiği dile getirilmiştir. Ankara'da geçirilen vakitler sonucunda yazar, bunları anı olarak toplamış ve yazmıştır çünkü etrafındaki saygı duyduğu birçok edebiyatçı; onun yazmasını, yaşanan önemli anları kaleme almasını istemiştir. Mesela Ahmet Kutsi Tecer, Ayhan İnal'ın yazmasını isteyen yazarın yakın tanıdıklarındandır. Kitapta her başlıkla beraber anlatılacak kişinin portre fotoğrafı da eklenmiştir. Bununla birlikte kişilerin doğum ve ölüm yıllarıyla beraber doğdukları ve yaşamlarını yitirdikleri şehirler de verilmiştir. Daha sonra kişilerin kısa bir bibliyografyası yapılmıştır. Anlatılan kişilerin eserleriyle ilgili bir anı aktarılıyorsa eserlerinden de çok kısa söz edildiği yerler olmuştur. Bunlara ek olarak kendisi de şiir yazıp okuyan yazarın etrafında daha çok şairler olmuştur. Bu nedenle o kişilerden bahsedilirken onlara ait önemli görülen şiirlerden de bazen birkaç satır bazen de daha fazla satır kitaba alınmıştır. Bunun yanında yazar, tanıdığı kişilerin portresini şiir

⁵⁵³ Ayhan İnal, **Sanat ve Siyasetten Portreler - Unutulmayan Anılar**, İstanbul, Akıl Fikir Yayınları, 2016, 138 sayfa.

olarak bir başka kitabında yazmıştır ve bu şiirleri yazdıktan sonra portresi yapılan bazı kişilere göstermiştir. Kitapta birçok kişiden bahsedilmiş ancak birçoğunda portre örneğine rastlanmamıştır. Daha çok, yazılan kişilerle ilgili anılar anlatılıp o kişilerle ilgili genel bilgi aktarımı tercih edilmiştir. Kitapta toplam on dokuz başlık vardır. Fakat yirmi kişi anlatılmıştır. Bunlar: Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Kutsi Tecer, Veysel Şatıroğlu, Alparslan Türkeş, Arif Nihat Asya, Ayhan Işık, Behçet Kemal Çağlar, Cahit Öztelli, Halide Nusret Zorlutuna, Hüseyin Namık Orkun, Nurullah Ataç, Orhan Şaik Gökyay, Remzi Oğuz Arık, Ahmet Muhip Dıranas, Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Basri İmece, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Türkocağı Anıları, Kaya Özdemir, Osman Bölükbaşı ve son olarak da KBB Mühassısı Dr. Osman Yılmaz ve S Şiiri'dir. Bu kişilerin hepsinde portre örneği tespit edilmemiştir. Bu kitapta edebiyatçı ya da edebî eser veren kişiler arasında olanlar Cahit Öztelli, Halide Nusret Zorlutuna, Nurullah Ataç, Orhan Şaik Gökyay, Ahmet Muhip Dıranas ve Kaya Özdemir'dir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, yakından tanıdığı Cahit Öztelli'yi şu şekilde aktarmıştır:

“İkramdan hoşlanan, gani gönüllü, sevgi yüklü bir insandı. Coşkulu, güzelliklere meftun bir yüreği vardı. Yurt ve insan sevgisiyle dolu oluşu; birleştirici, yapıcı olmasını sağlıyordu, hayat doluydu, temiz-titiz sık giyinirdi. Bildiklerini öğretmekten, yardımcı olmaktan büyük bir haz duyardı.

...

Uzun boylu, temiz, aydınlık yüzlü, içi dışı pırıl-pırıldı. Renkli kişiliği, dürüst ve açık sözlülüğü, candanlığı, bilgili ve kültürlü oluşu nedeniyle herkesin aradığı, saygı duyduğu, bağrına bastığı bir hocaydı.”⁵⁵⁴

Yazar, burada Cahit Öztelli'nin insan ve vatan sevgisiyle dolu gönlünün genişliğinden bahsetmiştir. Onun, hayata neşeyle baktığı ve etrafına karşı her zaman yapıcı olduğu dile getirilmiştir. Bununla birlikte onun dürüst, sözünü sakınmayan ve herkesin saygı duyduğu bilgili ve kültürlü bir öğretmen olduğu ifade edilmiştir. Bu

⁵⁵⁴ Sanat ve Siyasetten Portreler - Unutulmayan Anılar, 2016, s. 60-61.

ruhsal betimleme dışında paragrafta onun uzun boylu ve temiz bir yüzü olduğu söylenerek de çok kısa fiziksel betimlemesi yapılmıştır.

Kaya Özdemir'i de yakından tanıyan ve onunla dost olan yazar, onu şu şekilde dile getirmiştir:

“Kaya, inançlarından zerrece taviz vermeksizin nerede nasıl hitap edebileceğini isabetle tayin eden basiretli bir liderdir. Barıştan yana, heyecanlı ve fakat itidalli, memleketsever kişiliği, önyargılı olmaması, samimiyeti ve meselelerin özünü gayet iyi kavraması gibi özellikleri dolayısıyla dinleyenleri beyinlerinden ve gönüllerinden etkileyen bir hatipti. Milli ve manevi değerlerimize son derece bağlı olmakla beraber, asla tutucu bir insan değildi. Özü-sözü sağlam, güven verici, vefakar bir karakteri vardı. İnanıklarını veciz ve kendine özgü bir üslupla dile getirdiği için inandırıcı idi.”⁵⁵⁵

Yazar bu anlatımında, Kaya Özdemir'in kendi doğrularından emin, gerçekleri yanılmaksızın görebilen bir lider olduğundan söz etmiştir. Bunun dışında onun; barışçıl, önyargsız, heyecanlı, dikkatli, güven verici ve vefakar olduğu aktarılmıştır. Ayrıca onun; samimi konuşmaları ile kendisini dinleten önemli bir insan olduğundan bahsedilmiştir. Burada fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Kitabın adında portreler sözcüğü kullanılmasına rağmen kitapta daha çok tanınan kişilerle yaşanan anılar aktarılmıştır. Bununla birlikte kitapta çok az portre örneği tespit edilmiştir ve bu portre örneklerinin de daha çok ruhsal portre olduğu tahlil edilmiştir. Buna ek olarak kitapta dikkati çeken bir diğer özellik ise portre örneği bulunanlar, yazarın çok yakından tanıdığı ve dost olduğu kişilerdir. Bu kitapta anı anlatılırken öyküleyici anlatıma başvurulmuştur. Bu anlatımda öznel bir dil kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bunun dışında kitapta bilgi vermek amaçlı açıklayıcı bir anlatıma da başvurulmuştur. Bu anlatımda da resmî bir dil kullanıldığı göze çarpmıştır. Yazar, aktardığı kişiler için olumsuz bir tutum içine girmemiştir. Bu kişilerle ilgili yapıcı ve olumlu betimlemeler yapılmıştır. Kitabın dili akıcı, açık ve anlaşılırdır. Bunların dışında kitapta edebiyatçılar anlatıldığı için kitap, edebî portre

⁵⁵⁵ a.g.e., s. 124.

kitaplarına ve bunun yanı sıra farklı alanlardaki kişilerden de bahsedildiği için kitap, edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden bahseden portre kitaplarına dahil edilmiştir. Bununla birlikte kitapta anı anlatıldığı için kitap, anı-portre kitaplarına alınmıştır. Buna ek olarak kitaptaki kişiler yazar tarafından tanındığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer almıştır. Fakat kitapta tanışılmadan araştırılarak yazılmış kişiler de olduğu için kitap, kişileri yakından tanıyanlardan ya da kitaplardan öğrenilerek yazılmış portre kitaplarına koyulmuştur. Ayrıca kitabın adında portreler sözcüğü kullanıldığı için kitap adında portre sözcüğü geçen kitaplar arasına dahil edilmiştir.

2.81. Gavsi Ozansoy, 40 Yıl Sonra Diyorlar Ki ⁵⁵⁶

14 Kasım 1962 tarihinde Tercüman gazetesi için “Edebiyatımızda Dünküler mi Bugünküler mi Daha Kuvvetli?” diye anket yapmak istenmiştir. Yazar, bu anket için edebiyat çevresinde önemli olan kişilerle röportaj yapmıştır. Bu kişilere ilk olarak anketin ana sorusu olan “Edebiyatımızda Dünküler mi Bugünküler mi Daha Kuvvetli?” diye sorulmuştur ve daha sonra diğer edebiyatla ilgili sorular sorulmuştur. Kitaptaki kişilerin hepsi ile röportaj gerçekleştirilememiştir. Bazı edebiyatçılara sorular yazılı olarak verilmiş ve daha sonra cevaplar yazılı olarak alınmıştır. Bazı edebiyatçılarla ise Ankara’da olduğu için yazarın yerine bir arkadaşı o kişiyle röportaj yapmıştır. Yazar, kişiler ne söylediyse hiçbir yorum katmadan söylenenleri aynı şekilde aktarmıştır. Kişilere sorulan soruların sayısı yaklaşık yedi sekiz tanedir. Soruların az olmasının nedeni yazıların gazetede yayımlanacak olmasıdır. Bu nedenle kitapta da her kişiye iki üç sayfa yer ayrılmıştır. Bununla birlikte kişilerden bahsedilirken yazının yanında kişilere ait küçük portre fotoğrafları da koyulmuştur. Buna ek olarak röportaj sorularına başlamadan önce kişiler hakkında çok kısa açıklamalar aktarılmıştır. Bu kısa açıklamalar da kişilere ait birkaç portre örneği tespit edilmiştir. Ancak bu örnekler genel olarak çok kısadır ve her kişide portre örneği saptanmamıştır. Bu yazılar daha sonra Prof. Dr. Ali İhsan Kolcu tarafından

⁵⁵⁶ Gavsi Ozansoy, **40 Yıl Sonra Diyorlar Ki**, hazırlayan: Prof. Dr. Ali İhsan KOLCU, Konya, Salkımsöğüt Yayınevi, 2016, 139 sayfa.

derlenip kitap haline getirilmiştir. Kitaba kırk yıl ismi kırk kişi ile röportaj yapıldığı için koyulmuştur. Burada anlatılan kişilerin her biri edebiyat çevresindendir. Bu kişiler: Ümit Yaşar Oğuzcan, Yusuf Ziya Ortaç, Refik Halit Karay, Orhan Hançerlioğlu, Faruk Nafiz Çamlıbel, Attila İlhan, Necip Fazıl Kısakürek, Necati Cumalı, Nizamettin Nazif, Selami İzzet Sedes, Özdemir Asaf, Sabahattin Kudret Aksal, Refi Cevat Ulunay, Orhan Kemal, Etem İzzet Benice, Celal Sılay, Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Kabaklı, Faruk Gürtunca, Baki Süha Edipoğlu, Orhan Seyfi Orhon, Haldun Taner, Vâlâ Nurettin, Behçet Necatigil, Reşat Enis Aygen, Samim Kocagöz, İlhan Berk, Ahmet Muhip Dıranas, Turgut Uyar, İbrahim Minnetoğlu, Kemal Tahir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Leylâ Erbil, Adnan Özyalçiner, Demir Özlü, Doğan Hızlan, Arif Damar, İlhan Tarus, Mümtaz Zeki Taşkın ve Orhan Duru'dur. Bu kişiler içinde portre örnekleri tespit edilenler: Ümit Yaşar Oğuzcan, Refik Halit Karay, Faruk Nafiz Çamlıbel, Necati Cumalı, Özdemir Asaf, Orhan Kemal, Abdülhak Şinasi Hisar, Faruk Gürtunca, Haldun Taner, Behçet Necatigil, İlhan Berk, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Adnan Özyalçiner'dir. Yazar, bu kişilerden bazılarını şu şekilde tasvir etmiştir:

Yazar, Faruk Nafiz Çamlıbel için şunları aktarmıştır:

“Merhum Reşat Nuri'den sonra edebiyatımızın en kibar en nazik adamı Faruk Nafiz... Gözlerinde tevazu ışıltıyor... Son derece samimi, candan, iyi yürekli.. Mülakatımız hep bu nezaket havası içinde geçti. Üstelik sıkıcıda olmadı.”⁵⁵⁷

Yazar bu anlatımında, Faruk Nafiz Çamlıbel ile olan iletişiminin hep nezaket içerisinde geçtiğinden bahsetmiştir. Onun kibar, nazik, alçakgönüllü, samimi, candan ve temiz kalpli olduğu dile getirilmiştir. Burada Faruk Nafiz Çamlıbel'in çok kısa ruhsal betimlemesi yapılmıştır. Ancak burada fiziksel portre örneğine rastlanmamıştır.

Yazar, Haldun Taner'i ise şu şekilde dile getirmiştir:

⁵⁵⁷ 40 Yıl Sonra Diyorlar Ki, 2016, s. 21.

“Hikâyeci, tiyatro yazarı ve entelektüel olarak edebiyatımızın, devrimizin mühim siması... Sadece ismiyle değil hâli tavrı, konuşması, insana o insanca, samimi bakışı konuşurken anlatırken ayakta dolaşması ama adımlarını pek hesapla adeta ağzından dökülen kelimelerin ve fikirlerin ritmine uydurarak atışı, hülâsa, her cephesiyle muhatabına hürmet telkin ediyor.”⁵⁵⁸

Yazar burada, Haldun Taner’ e duyduğu saygısını anlatmıştır. Onun tavrının, konuşmasının, insanlara yaklaşımının farklı olduğu ifade edilmiştir. Bir şeyleri anlatışındaki kontrollününse kendinden emin halinden kaynaklandığı söylenmiştir. Bu anlatımda Haldun Taner’in ruhsal portresi aktarılmıştır ve bu portrenin oldukça genel olduğu gözlemlenmiştir. Ancak burada fiziksel portre örneği tespit edilmemiştir.

Kitapta portre örnekleri çoğunlukla kısa da olsa hem ruhsal hem de fiziksel portre örneklerine rastlanmıştır. Bu örnekler sayesinde röportaj yapılacak kişiler hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Fakat her kişi hakkında portre örneği olmaması bu durumu olumsuz etkilemiştir. Ancak kitaptaki röportaj sorularına verilen cevaplar sayesinde bahsi geçen kişilerin edebiyat hakkında görüşlerine, hangi yazarları yakından takip ettiklerine ve sevdiklerine dair bilgilere rahatlıkla ulaşılmaktadır. Röportaj-portre niteliğinde sayılabilecek bu kitap bu genel bilgileri sağlaması bakımında önemli sayılabilir. Bunlara ek olarak kitapta yazarın dili açık ve anlaşılırdır. Kitap bir röportaj kitabı olduğu için sohbet havasında yazılmıştır ve yazar öznel bir anlatıma başvurmuştur. Bu kitapta da birçok kitapta olduğu gibi olumsuz bir eleştiri tespit edilmemiştir. Anlatılan kişiler için genellikle yapıcı betimlemeler kullanılmıştır. Bunların dışında kitapta edebiyatçılardan bahsedildiği için kitap, edebî portre kitaplarına alınmıştır. Bununla birlikte kitapta kişilerle hem röportaj yapıp hem de portreleri de aktarıldığı için kitap, röportaj-portre kitaplarına dahil edilmiştir. Ayrıca kitaptaki kişilerle yazar tarafından tanışıldığı için kitap, tanışıklıklara dayanan portre kitaplarında yer almıştır.

⁵⁵⁸ a.g.e., s. 76.

Sonuç olarak, kitapların hepsi değerlendirildiğinde genellikle bütün kitaplarda ruhsal portre örnekleri bulunmaktadır. Bu kitapların birçoğunun yazarı, kitabının portre kitabı niteliğinde olduğunu söylemesine rağmen bazen hiçbir portreye rastlanmadığı gibi bazen de bir iki cümle ile kişi hakkında tasvir yapıldığı gözlemlenmiştir. Yakından tanınan kişilerle ilgili portrelerde ise yazarın amacı sadece portre yazmak olduğunda genellikle bu tarz kitaplarda kişilere ayrılan sayfaların çok az olduğu tespit edilmiştir. Ancak yazar, kişi hakkında daha uzun yazmaya başladığında ise bu yazının içerisine anıların, biyografilerin bazen de röportajların bile dahil edildiği saptanmıştır. Özellikle kişilerle vakit geçirilerek yazılmış kitaplarda, yazarın kişi hakkında daha detaylı bilgi verdiği de gözlemlenmiştir. Bazı yazarlar, anlatmak istedikleri kişilerin ruhsal tasvirlerini anılarıyla bütünleştirerek aktarmışlardır. Bu durumun, anlatılan kişilerin bazı durumlar karşısında nasıl tepkilere sahip olduklarını öğrenmek için de iyi birer örnek olduğu düşünülmektedir. Başka kitaplardan araştırılarak yazılmış kitaplarda ise kişilere ait bilgiler çok yüzeysel ifade edilmiştir. Hatta bu kitapların birçoğunda portre örneklerinden çok, kişilerin bazı özelliklerinden genel olarak söz edilmiş veya kişilerin eselerinden örneklerle kişi tahlili yapılmaya çalışılmıştır. Söz konusu durum yakından tanınan kişilerin anlatımında da olmuştur. Bunlara ek olarak yazarlar, kişi tasvirlerinde çoğunlukla öznel olmuşlardır. Kitapların türlerine ya da kitabın ismine portre denmesine rağmen birçok kitapta portre örneğinin çok az olması ya da hiç olmaması bu türün hâlâ diğer türlerden tam olarak ayrılamadığını ve tek başına bir tür olarak ele alınıp incelenemediğini göstermektedir. Bu sebeple de kitaplar için daha detaylı bir gruplandırılmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu gruplandırmaya tezin üçüncü bölümünde yer verilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ TÜRK EDEBİYATINDA PORTRÉ KİTAPLARININ GRUPLANDIRILMASI

Bu bölümde incelenen seksen bir kitabı farklı kategoriler altında gruplandırılması amaçlanmıştır. Cilt halinde olan kitaplar örneklerde olduğu gibi bir arada verilecektir. Bu gruplandırmada kitaplar, sadece bir grubun içinde değil sahip olduğu özelliğe göre her biri birden fazla kategorinin içinde yer alabilmektedir. Çünkü bir kitap, anılardan oluşturulduğu için “Anı-Portre” kitapları içinde yer alırken içinde edebiyatçılardan bahsettiği için “Edebî Portreler”de ve bu kişiler onun tanıdığı kişiler olduğu için de “Tanışıklıklara Dayanan Portre Kitapları” içine dahil edilmiştir. Ayrıca anılardan bahsedilirken kişilerin biyografileri de aktarılabilmektedir. Böylece kitap dört farklı grubun içinde yer almış olabilmektedir. Seda Özbek, müstakil edebî portreleri anı portre, söyleşi portre, biyografi portre gibi alt başlıklara ayrılabilceğini belirtmiştir.⁵⁵⁹ Ancak bu çalışmada kategorilendirme on iki başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar: Edebî Portre Kitapları; Siyasî Portre Kitapları; Akademik Portre Kitapları; Edebiyatçı, Siyasetçi ve Akademisyen Dışındaki Kişilerden de Bahseden Portre Kitapları; İçinde Portre Örnekleri Bulunan Anı Kitapları (Anı-Portre); İçinde Portre Örnekleri Bulunan Biyografi Kitapları (Biyografi-Portre); İçinde Portre Örnekleri Bulunan Röportaj Kitapları (Röportaj-Portre); Tanışıklıklara Dayanan Portre Kitapları; Tanışmadan Araştırılarak Yazılmış Portre Kitapları (Okumalara Dayanan Portreler); Portre Kitabı Niteliğinde Olmasına Rağmen İçinde Kimlerden Bahsedildiği Yazar Tarafından Gizlenmiş Portre Kitapları; Portre Kitabı Niteliğinde Olmasına Rağmen Kişilerin Karışık Olarak Verildiği Portre Kitapları ve Adında Portre Sözcüğü Geçen Kitaplar’dır. Bu gruplandırmanın amacı portre kitaplarının niteliklerini tespit emektedir. Bu

⁵⁵⁹ Seda Özbek, “Kelimelerle Resim Yapanlar - Yeni Türk Edebiyatında Edebî Portre Türüne Bir Bakış”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, S:7, Ocak-Haziran 2012, s. 245-260.

gruplandırmalar, yazarların adlarına göre alfabetik sırayla oluşturulmuştur. Gruplandırmalar ve kitaplar şu şekilde yapılmıştır:

3.1. Edebî Portre Kitapları

Bu grupta kitabın yer alabilmesi için edebiyatçılardan bahsedilmesi yeterli olmuştur. Ancak bu kitapların hepsinde yazarlar sadece edebiyatçılardan bahsetmemiştir. Ele alınan kitaplarda edebiyat haricindeki meslek grubunda yer alan kişiler de bulunmaktadır. Kitabın bu grupta yer alabilmesi için en az iki edebiyatçıdan bahsetmiş olması gerekmektedir. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şöyledir:

1. Abdülhak Şinasi Hisar, **Geçmiş Zaman Edipleri**, 2005.
2. Adile Ayda, **Böyle İdiler Yaşarken**, 1984.
3. Ahmed Güner Sayar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri**, 2000.
4. Avni Özgürel, **Portreler Galerisi - Küllenen İzler**, C.I, 2009.
Avni Özgürel, **Portreler Galerisi - Küllenen İzler**, C.II, 2009.
5. Ayhan İnal, **Sanat ve Siyasetten Portreler - Unutulmayan Anılar**, 2016.
6. Baki Süha Edipoğlu, **Bizim Kuşak ve Ötekiler**, 1968.
7. Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.I, 2001. ;
Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.II, 2001. ;
Bedii Faik AKIN, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.III, 2002. ;
Bedii Faik AKIN, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.IV, 2003. ;
8. Beşir Ayvazoğlu, **Altın Kapı**, 2001.
9. Beşir Ayvazoğlu, **Defterimde 40 Suret**, 1996

10. Beşir Ayvazoğlu, **Siretler ve Suretler- Portre**, 1999.
11. Cemal Süreya, **99 Yüz**, 1992.
12. Çerkes Karadağ, **Öteki Yüz**, 2004.
13. Enis Batur, **Kurşunkalem Portreler**, 1999.
14. Erdal Altun, **Son Dönem Türk Edebiyatından Psikoportreler**, 2014.
15. Ergun Göze, **Gözümle Gönlümle Tanıdıklarım**, 1989.
16. Fahri Tuna, **Yaşa'yan Portreler**, 2015.
17. Fahri Tuna, **Akşamın Aydınlığında Portreler**, 2010.
18. Gavsi Ozansoy, **40 Yıl Sonra Diyorlar Ki**, 2016.
19. Güneş Karabuda, **Zaman Bahçesinden Portreler**, 2001.
20. Hafi Kadri Alpman, **Portreler**, 1972.
21. Hakkı Süha Gezgin, **Edebî Portreler**, 1997.
22. Haldun Taner, **Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil (Portreler)**, 1979.
23. Halil Soyuer, **Şair Dostlarım**, 2004.
24. Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Çevremde**, 1969.
25. Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Geçiyor**, 1939.
26. Hikmet Feridun Es, **Tanımadığımız Meşhurlar**, 2009.
27. Hilmi Yavuz, **Yüzler ve İzler**, 2006.
28. Hüseyin Cahit Yalçın, **Edebî Hatıralar**, 1935.
29. Hüseyin Cahit Yalçın, **Tanıdıklarım**, 2001.
30. Hüseyin Yurttaş, **Onları Tanıdım**, 2014.
31. İlber Ortaylı, **Defterimden Portreler - Tarihimizden ve Günümüzden**, 2011.

32. İsmet Kemal Karadayı, **Düşün Sanat Dostlarım (Anı Portreler)**, C.I, 1997.
33. Kurtuluş Kayalı, **Türk Kültür Dünyasından Portreler**, 2002.
34. Mehmet Çınarlı, **Sanatçı Dostlarım**, 1979.
35. Mehmet H. Doğan, **Şimdi Uzaklardasın**, 1998.
36. Mehmet Nuri Yardım, **Türk Şiirinden Portreler**, 2001.
37. M. Orhan Okay, **Silik Fotoğraflar - Portreler**, 2013.
38. Münevver Ayaşlı, **İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim**, 2014.
39. Naci Bostancı, **Portreler**, 2008.
40. Necip Fazıl Kısakürek, **Babıâli**, 1975.
41. Nedim İnce, **Hayatın İçinden Portreler**, 2015.
42. Nihad Sami Banarlı, **Kitaplar ve Portreler**, 1985.
43. Oktay Akbal, **Şair Dostlarım**, 1963.
44. Oral Çalışlar, **Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler**, 1996.
45. Rıfat Ilgaz, **Yokuş Yukarı**, 1982.
46. Ruşen Eşref Ünaydın, **Diyorlar ki**, 1918.
47. Saadettin Acar, **Sıkı Adamlar- Edebî Portreler**, 2002.
48. Salim Şengil, **Anılarda Kalan Portreler**, 1991.
49. Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, 1958.
50. Samet Ağaoğlu, **İlk Köşe - Edebiyat Hatıraları**, 1978.
51. Selim İleri, **Kar Yağıyor Hayatıma**, 2005.
52. Servet Sami Uysal, **Eşlerine Göre Ediplerimiz**, 2004.

53. Sıddık Akbayır, **Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler**, 2006.
54. Sıddık Akbayır, **Bütün Hatıralar Islaktır**, 2010.
55. Şinasi Özdenoğlu, **Anılar ve Portreler**, 2000.
56. Taha Toros, **Mâzi Cenneti**, 1992.
57. Taha Toros, **O Güzel İnsanlar**, 2000.
58. Taha Toros, **Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre**, 1998.
59. Tahsin Yıldırım, **Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız**, 2003.
60. Ümit Bayazoğlu, **Hatırda Kalmaz Satırda Kalır (58 Portre)**, 2013.
61. Vecihi Timuroğlu, **Yazınımızdan Portreler**, 1991.
62. Vedat Günyol, **Gölgeden Işığa: Eleştiriler, Denemeler, Portreler**, 1988.
63. Yahya Kemal Beyatlı, **Siyasî ve Edebî Portreler**, 1968.
64. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Gençlik ve Edebiyat Hatırları**, 1961.
65. Yılmaz Öztuna, **Türk Tarihinden Portreler**, 1998.
66. Yusuf Ziya Ortaç, **Bir Varmış Bir Yokmuş - Portreler**, 1960.
67. Yusuf Ziya Ortaç, **Bizim Yokuş**, 1966.
68. Zeynep Oral, **O Büyülü İnsanlar**, 2011.
69. Zeynep Oral, **O Güzel İnsanlar**, 2007.

3.2. Siyasî Portre Kitapları

Bu grupta kitabın yer alabilmesi için siyasetçilerden bahsedilmesi yeterli olmuştur. Ancak konumuz edebî portrelerle ilgili olduğu için bu kitapların hepsinde yazarlar sadece siyasetçilerden bahsetmemiştir. Ele alınan kitaplarda edebiyat ve siyaset haricindeki meslek grubundan insanlar da yer almıştır. Kitabın bu grupta yer

alabilmesi için en az bir siyasetçiden bahsetmiş olması gerekmektedir. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şöyledir:

1. Avni Özgürel, **Portreler Galerisi- Küllenen İzler**, C.I, 2009.

Avni Özgürel, **Portreler Galerisi- Küllenen İzler**, C.II, 2009.

2. Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.I, 2001. ;

Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.II, 2001. ;

Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.III, 2002. ;

Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.IV, 2003.

3. Beşir Ayvazoğlu, **Defterimde 40 Suret**, 1996.

4. Beşir Ayvazoğlu, **Siretler ve Suretler - Portre**, 1999.

5. Cemal Süreya, **99 Yüz**, 1992.

6. Cihad Baban, **Politika Galerisi**, 1970.

7. Ergun Göze, **Gözümle Gönlümle Tanıdıklarım**, 1989.

8. Fahri Tuna, **Akşamın Aydınlığında Portreler**, 2010.

9. Güneş Karabuda, **Zaman Bahçesinden Portreler**, 2001.

10. Hikmet Feridun Es, **Tanımadığımız Meşhurlar**, 2009

11. Hüseyin Cahit Yalçın, **Tanıdıklarım**, 2001.

12. Hilmi Yavuz, **Yüzler ve İzler**, 2006.

13. İlber Ortaylı, **Defterimden Portreler - Tarihimizden ve Günümüzden**, 2011.

14. İsmet Kemal Karadayı, **Düşün Sanat Dostlarım (Anı Portreler)**, C.I, 1997.

15. Kurtuluş Kayalı, **Türk Kültür Dünyasından Portreler**, 2002.

16. Naci Bostancı, **Portreler**, 2008.
17. Necip Fazıl Kısakürek, **Babîâli**, 1975.
18. Nedim İnce, **Hayatın İçinden Portreler**, 2015.
19. Nimet Arzık, **Çetin Altan'dan Demirel'e Eş Kişiler Zinciri**, 1969.
20. Oral Çalışlar, **Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler**, 1996.
21. Samet Ağaoğlu, **Âşina Yüzler**, 1965.
22. Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, 1958.
23. Taha Toros, **O Güzel İnsanlar**, 2000.
24. Ümit Bayazoğlu, **Hatırda Kalmaz Satırda Kalır (58 Portre)**, 2013.
25. Yahya Kemal Beyatlı, **Siyasî ve Edebî Portreler**, 1968.
26. Yılmaz Öztuna, **Türk Tarihinden Portreler**, 1998.
27. Yusuf Ziya Ortaç, **Bizim Yokuş**, 1966.

3.3. Edebiyatçı ve Siyasetçi Dışındaki Kişilerden Bahseden Portre Kitapları

Bu grupta kitabın yer alabilmesi için edebiyatçıdan bahsetmesi şartının dışında başka meslek grubundan kişilerden de bahsediyor olması gerekmektedir. Birçok kitapta edebiyatçıdan bahsederken siyasetçilerden de bahsedildiği gözlemlenmiştir. Ancak incelenen kitaplarda bu iki meslek grubu haricinde farklı mesleklere mensup insanlardan da bahseden kitaplar olduğu fark edilmiştir. Bu meslek grupları ressam, gazeteci, fotoğrafçı, müzisyen, doktor, ilahiyatçı, akademisyen, asker gibidir. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şöyledir:

1. Ahmet Güner Sayar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri**, 2000.
2. Ayhan İnal, **Sanat ve Siyasetten Portreler - Unutulmayan Anılar**, 2016.

3. Atilla Özkırmı, **Tarihe Not Düşmek**, 1989.
4. Avni Özgürel, **Portreler Galerisi - Küllenen İzler**, C.I, 2009. ;
Avni Özgürel, **Portreler Galerisi - Küllenen İzler**, C.II, 2009.
5. Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.I, 2001. ;
Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.II, 2001. ;
Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.III, 2002. ;
Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.IV, 2003.
6. Beşir Ayvazoğlu, **Altın Kapı**, 2001.
7. Cemal Süreya, **99 Yüz**, 1992.
8. Çerkes Karadağ, **Öteki Yüz**, 2004.
9. Çetin Altan, **Gölgelerin Gölgesi (Portreler)**, 1997.
10. Enis Batur, **Kurşunkalem Portreler**, 1999.
11. Ergun Göze, **Gözümle Gönlümle Tanıdıklarım**, 1989.
12. Fahri Tuna, **Akşamın Aydınlığında Portreler**, 2010.
13. Fahri Tuna, **Yaşa'yan Portreler**, 2015.
14. Güneş Karabuda, **Zaman Bahçesinden Portreler**, 2001.
15. Hafi Kadri Alpman, **Portreler**, 1972.
16. Hakkı Süha Gezgin, **Edebi Portreler**, 1997.
17. Haldun Taner, **Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil (Portreler)**, 1979.
18. Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Geçiyor**, 1939.
19. Hikmet Feridun Es, **Tanımadığımız Meşhurlar**, 2009.

20. Hilmi Yavuz, **Yüzler ve İzler**, 2006.
21. Hüseyin Yurttaş, **Onları Tanıdım**, 2014.
22. İlber Ortaylı, **Defterimden Portreler- Tarihimizden ve Günümüzden**, 2011.
23. İsmet Kemal Karadayı, **Düşün Sanat Dostlarım (Anı Portreler)**, C.I, 1997.
24. Kurtuluş Kayalı, **Türk Kültür Dünyasından Portreler**, 2002.
25. Levent Bayraktar, **Türk Düşüncesinden Portreler**, 2014.
26. Mehmet Nuri Yardım, **Türk Şiirinden Portreler**, 2001.
27. M. Orhan Okay, **Silik Fotoğraflar - Portreler**, 2013.
28. Naci Bostancı, **Portreler**, 2008.
29. Necip Fazıl Kısakürek, **Babîâli**, 1975.
30. Nedim İnce, **Hayatın İçinden Portreler**, 2015.
31. Refik Halid Karay, **Tanıdıklarım**, 1922.
32. Rıfat Ilgaz, **Yokuş Yukarı**, 1982.
33. Salim Şengil, **Anılarda Kalan Portreler**, 1991.
34. Şinasi Özdenoğlu, **Anılar ve Portreler**, 2000.
35. Taha Toros, **Mâzi Cenneti**, 1992.
36. Taha Toros, **O Güzel İnsanlar**, 2000.
37. Ümit Bayazoğlu, **Hatırda Kalmaz Satırda Kalır (58 Portre)**, 2013.
38. Vedat Günyol, **Gölgeden Işığa: Eleştiriler, Denemeler, Portreler**, 1988.
39. Yılmaz Öztuna, **Türk Tarihinden Portreler**, 1998.
40. Yusuf Ziya Ortaç, **Bizim Yokuş**, 1966.

41. Zeynep Oral, **O Büyülü İnsanlar**, 2011.

42. Zeynep Oral, **O Güzel İnsanlar**, 2007.

3.4. Akademik Portre Kitapları

Bu grupta kitabın yer alabilmesi için bir akademik çalışma gibi yazılmış olması yeterli olmuştur. Buradaki kitaplar genellikle bir araştırma sonucu yazılmıştır. Bu araştırmalar kapsamlı ve titiz araştırmalar sonucunda yazılmış kitaplardır. Buradaki kitaplarda diğer kitaplardan farklı olarak dipnotlar bulunmaktadır. Bu gruptaki kitaplarda edebiyatçılardan bahsetme şartının dışında akademik alan çalışması amacıyla yazılmış olması da önemli bir husus oluşturmıştır. Ele alınan kitaplarda edebiyat dışında meslek grubundan insanlar da yer almıştır. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şöyledir:

1. Ahmed Güner Sayar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri**, 2000.
2. Ahmed Yüksel Özemre, **Portreler, Hatıralar**, 2001.
3. Beşir Ayvazoğlu, **Altın Kapı**, 2001.
4. Erdal Altun, **Son Dönem Türk Edebiyatından Psikoportreler**, 2014.
5. Hakkı Süha Gezgin, **Edebî Portreler**, 1997.
6. Kurtuluş Kayalı, **Türk Kültür Dünyasından Portreler**, 2002.
7. Levent Bayraktar, **Türk Düşüncesinden Portreler**, 2014.
8. M. Orhan Okay, **Silik Fotoğraflar - Portreler**, 2013.
9. Nihad Sami Banarlı, **Kitaplar ve Portreler**, 1985.
10. Şinasi Özdenoğlu, **Anılar ve Portreler**, 2000.
11. Tahsin Yıldırım, **Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız**, 2003.

3.5. İçinde Portre Örnekleri Bulunan Anı Kitapları: Anı-Portre Kitapları

Bu grupta kitabın yer alabilmesi için anlatan kişinin anılarından oluşması ve bu anıları yazarken birden fazla edebiyatçıyı anlatıp onların portrelerini de çizmeleri yeterli kabul edilmiştir. Buradaki kitaplar genellikle yazarın anılarını paylaşmak istemesi ya da etrafındaki kişilerin bunu yazardan talep etmesi sonucu yazılmıştır. Bununla birlikte bazı yazarlar, anılarını unutmaktan korktukları için yazdıkları gibi bazıları ise anlattıkları kişileri tekrar hatırlamak ya da onlara karşı vefa borçlarını ödemek için bu kitabı yazmışlardır. Bu gruptaki kitaplarda en az iki edebiyatçıdan bahsetme şartı aranmıştır. Ele alınan kitapların bazılarında edebiyat dışında meslek grubundan insanlar da yer almıştır. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şöyledir:

1. Abdülhak Şinasi Hisar, **Geçmiş Zaman Edipleri**, 2005.
2. Adile Ayda, **Böyle İdiler Yaşarken**, 1984.
3. Ahmed Güner Sayar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri**, 2000.
4. Ahmed Yüksel Özemre, **Portreler, Hatıralar**, 2001.
5. Ayhan İnal, **Sanat ve Siyasetten Portreler - Unutulmayan Anılar**, 2016.
6. Baki Süha Edipoğlu, **Bizim Kuşak ve Ötekiler**, 1968.
7. Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.I, 2001. ;
Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.II, 2001. ;
Bedii Faik AKIN, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.III, 2002. ;
Bedii Faik AKIN, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.IV, 2003. ;
8. Cihad Baban, **Politika Galerisi**, 1970.
9. Çerkes Karadağ, **Öteki Yüz**, 2004.

10. Çetin Altan, **Bir Yumak İnsan**, 1977.
11. Çetin Altan, **Gölgelerin Gölgesi (Portreler)**, 1997.
12. Güneş Karabuda, **Zaman Bahçesinden Portreler**, 2001.
13. Hafi Kadri Alpman, **Portreler**, 1972.
14. Haldun Taner, **Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil (Portreler)**, 1979.
15. Halil Soyuer, **Şair Dostlarım**, 2004.
16. Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Çevremde**, 1969.
17. Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Geçiyor**, 1939.
18. Hikmet Feridun Es, **Tanımadığımız Meşhurlar**, 2009.
19. Hilmi Yavuz, **Yüzler ve İzler**, 2006.
20. Hüseyin Cahit Yalçın, **Edebî Hatıralar**, 1935.
21. Hüseyin Cahit Yalçın, **Tanıdıklarım**, 2001.
22. Hüseyin Yurttaş, **Onları Tanıdım**, 2014.
23. İsmet Kemal Karadayı, **Düşün Sanat Dostlarım (Anı Portreler)**, C.I, 1997.
24. Mehmet Çınarlı, **Sanatçı Dostlarım**, 1979.
25. Mehmet H. Doğan, **Şimdi Uzaklardasın**, 1998.
26. M. Orhan Okay, **Silik Fotoğraflar- Portreler**, 2013.
27. Münevver Ayaşlı, **İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim**, 2014.
28. Naci Bostancı, **Portreler**, 2008.
29. Necip Fazıl Kısakürek, **Babıâli**, 1975.
30. Oktay Akbal, **Şair Dostlarım**, 1963.
31. Refik Halid Karay, **Tanıdıklarım**, 1922.

32. Rıfat Ilgaz, **Yokuş Yukarı**, 1982.
33. Salah Bırsel, **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, 1976.
34. Salim Şengil, **Anılarda Kalan Portreler**, 1991.
35. Samet Ağaoğlu, **Âşina Yüzler**, 1965.
36. Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, 1958.
37. Samet Ağaoğlu, **İlk Köşe - Edebiyat Hatıraları**, 1978.
38. Selim İleri, **Kar Yağıyor Hayatıma**, 2005.
39. Servet Sami Uysal, **Eşlerine Göre Ediplerimiz**, 2004.
40. Şinasi Özdenoğlu, **Anılar ve Portreler**, 2000.
41. Taha Toros, **Mâzi Cenneti**, 1992.
42. Taha Toros, **O Güzel İnsanlar**, 2000.
43. Taha Toros, **Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre**, 1998.
44. Vecihi Timuroğlu, **Yazınımızdan Portreler**, 1991.
45. Yahya Kemal Beyatlı, **Siyasî ve Edebî Portreler**, 1968.
46. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**, 1961.
47. Yılmaz Öztuna, **Türk Tarihinden Portreler**, 1998.
48. Yusuf Ziya Ortaç, **Bir Varmış Bir Yokmuş - Portreler**, 1960.
49. Yusuf Ziya Ortaç, **Bizim Yokuş**, 1966.
50. Zeynep Oral, **O Büyülü İnsanlar**, 2011.
51. Zeynep Oral, **O Güzel İnsanlar**, 2007.

3.6. İçinde Portre rnekleri Bulunan Biyografi Kitapları:

Biyografi-Portre Kitapları

Bu grupta kitabın yer alabilmesi için anlatılan kişilerin biyografilerinden oluşması ve bu biyografiler oluşturulurken birden fazla edebiyatçıyı anlatıp onların portrelerini de çizmeleri yeterli kabul edilmiştir. Buradaki kitaplar genellikle yazarın tanınmış kişilerin biyografilerini vermek istemesi ya da etrafındaki kişilerin bunu yazardan talep etmesi sonucu yazılmıştır. Bununla birlikte bazı yazarlar, anılarını anlatırken bahsi geçen kişilerin hem biyografilerini hem de kişilerle olan anılarını yazmışlardır. Ayrıca bazı yazarlar biyografi ve portreyi bir arada aldığı ve portreyi ayrı bir tür içinde görmemesi de bu kitapların oluşmasına sebep olmuştur. Bu gruptaki kitaplarda en az iki edebiyatçıdan bahsetme şartı aranmıştır. Ele alınan kitapların bazılarında edebiyat dışında meslek grubundan insanlar da yer almıştır. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şoyledir:

1. Abdülhak şinasi Hisar, **Geçmiş Zaman Edipleri**, 2005.
2. Ahmed Güner Sayar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri**, 2000.
3. Atilla zkırmılı, **Tarihe Not Düşmek**, 1989.
4. Avni zgrel, **Portreler Galerisi - Küllenen İzler**, C.I, 2009.
Avni zgrel, **Portreler Galerisi - Küllenen İzler**, C.II, 2009.
5. Baki Süha Edipoğlu, **Bizim Kuşak ve tekiler**, 1968.
6. Beşir Ayvazoğlu, **Altın Kapı**, 2001.
7. Beşir Ayvazoğlu, **Defterimde 40 Suret**, 1996
8. Beşir Ayvazoğlu, **Siretler ve Suretler- Portre**, 1999.
9. Ergun Göze, **Gözümle Gönlümle Tanıdıklarım**, 1989.
10. Fahri Tuna, **Akşamın Aydınlığında Portreler**, 2010.

11. Hafi Kadri Alpman, **Portreler**, 1972.
12. Halil Soyuer, **Şair Dostlarım**, 2004.
13. Naci Bostancı, **Portreler**, 2008.
14. Nedim İnce, **Hayatın İçinden Portreler**, 2015.
15. Saadettin Acar, **Sıkı Adamlar- Edebî Portreler**, 2002.
16. Servet Sami Uysal, **Eşlerine Göre Ediplerimiz**, 2004.
17. Sıddık Akbayır, **Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler**, 2006.
18. Sıddık Akbayır, **Bütün Hatıralar Islaktır**, 2010.
19. Taha Toros, **Mâzi Cenneti**, 1992.
20. Taha Toros, **O Güzel İnsanlar**, 2000.
21. Taha Toros, **Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre**, 1998.
22. Tahsin Yıldırım, **Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız**, 2003.
23. Vecihi Timuroğlu, **Yazınımızdan Portreler**, 1991.
24. Vedat Günyol, **Gölgeden Işığa: Eleştiriler, Denemeler, Portreler**, 1988.
25. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Gençlik ve Edebiyat Hatırları**, 1961.
26. Yılmaz Öztuna, **Türk Tarihinden Portreler**, 1998.

3.7. İçinde Portre Örnekleri Bulunan Röportaj Kitapları: Röportaj-Portre Kitapları

Bu grupta kitabın yer alabilmesi için anlatılan kişilerle ya da onları tanıyanlar ile yapılmış röportajlardan oluşması gerekmektedir. Bununla birlikte bu röportajlar oluşturulurken birden fazla edebiyatçıyla ya da onları yakından tanıyanlarla görüşüldükten sonra yapılan anlatımda röportaj yapılan kişi şahsın kendisi ise yazar tarafından şahsın ama değilse de o röportaj sırasında anlatılan kişiyi yakından

tanıyanın o kişinin portresini de çizmesi yeterli kabul edilmiştir. Buradaki kitaplar genellikle yazarın tanınmış kişilerle ya da tanınmış kişileri yakından tanıyanlarla görüşüp kişiler hakkında bilgi toplamak istemesi ya da etrafındaki kişilerin bunu yazardan talep etmesi sonucu yazılmıştır. Genellikle bu kitaplardaki yazılar, dergiler ya da gazeteler için yazılmış ve daha sonradan röportaj yapanların kendisi ya da başka yazarlar tarafından derlenerek kitap haline getirilmiştir. Bu gruptaki kitaplarda en az iki edebiyatçıdan bahsetme şartı aranmıştır. Ele alınan kitapların bazılarında edebiyat dışında meslek grubundan insanlar da yer almıştır. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şöyledir:

1. Atilla Özkırımlı, **Tarihe Not Düşmek**, 1989.
2. Gavsi Ozansoy, **40 Yıl Sonra Diyorlar Ki**, 2016.
3. Mehmet Nuri Yardım, **Türk Şiirinden Portreler**, 2001.
4. Oral Çalışlar, **Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler**, 1996.
5. Ruşen Eşref Ünaydın, **Diyorlar ki**, 1918.
6. Servet Sami Uysal, **Eşlerine Göre Ediplerimiz**, 2004.
7. Tahsin Yıldırım, **Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız**, 2003.
8. Uğur İlyas Canpolat, **Portreler**, 2004.
9. Zeynep Oral, **O Büyülü İnsanlar**, 2011.
10. Zeynep Oral, **O Güzel İnsanlar**, 2007.

3.8. Yazar Tarafından Daha Önceden Tanınan ya da Yeni

Tanışılan Kişilerin Anlatıldığı Portre Kitapları:

Tanışıklıklara Dayanan Portre Kitapları

Bu grupta kitabın yer alabilmesi için anlatılan kişilerle ya daha önce tanışılmış olması ya da kişi ile ilgili yazı yazmak için kısa süreli de olsa tanışılmış olması gerekmektedir. Diğer gruplarda bulunan bütün kitaplardaki yazılar eğer

anlatılan kişilerle tanışılarak yazılmışsa ve içinde portre örnekleri de varsa bu grupta yer verilmiştir. Bu gruptaki kitaplarda en az iki edebiyatçıdan bahsedip tanışılmış olması ve içinde portre örneği barındırması şartı aranmıştır. Bu kitaplardan bazılarında tanışılmadan anlatılmış kişilerden de bahsedilmiştir. Ele alınan kitapların bazılarında edebiyat dışında meslek grubundan insanlar da yer almıştır. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şöyledir:

1. Abdülhak Şinasi Hisar, **Geçmiş Zaman Edipleri**, 2005.
2. Adile Ayda, **Böyle İdiler Yaşarken**, 1984.
3. Ahmed Güner Sayar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri**, 2000.
4. Ahmed Yüksel Özemre, **Portreler, Hatıralar**, 2001.
5. Atilla Özkırımlı, **Tarihe Not Düşmek**, 1989.
6. Ayhan İnal, **Sanat ve Siyasetten Portreler - Unutulmayan Anılar**, 2016.
7. Baki Süha Edipoğlu, **Bizim Kuşak ve Ötekiler**, 1968.
8. Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.I, 2001. ;
Bedii Faik Akın, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.II, 2001. ;
Bedii Faik AKIN, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.III, 2002. ;
Bedii Faik AKIN, **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.IV, 2003. ;
9. Beşir Ayvazoğlu, **Altın Kapı**, 2001.
10. Beşir Ayvazoğlu, **Defterimde 40 Suret**, 1996.
11. Beşir Ayvazoğlu, **Siretler ve Suretler- Portre**, 1999.
12. Cemal Süreya, **99 Yüz**, 1992.
13. Cihad Baban, **Politika Galerisi**, 1970.

14. Çerkes Karadağ, **Öteki Yüz**, 2004.
15. Çetin Altan, **Bir Yumak İnsan**, 1977.
16. Çetin Altan, **Gölgelerin Gölgesi (Portreler)**, 1997.
17. Enis Batur, **Kurşunkalem Portreler**, 1999.
18. Ergun Göze, **Gözümle Gönlümle Tanıdıklarım**, 1989.
19. Fahri Tuna, **Yaşa'yan Portreler**, 2015.
20. Fahri Tuna, **Akşamın Aydınlığında Portreler**, 2010.
21. Gavsî Ozansoy, **40 Yıl Sonra Diyorlar Ki**, 2016.
22. Güneş Karabuda, **Zaman Bahçesinden Portreler**, 2001.
23. Hafi Kadri Alpman, **Portreler**, 1972.
24. Hakkı Süha Gezgin, **Edebî Portreler**, 1997.
25. Haldun Taner, **Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil (Portreler)**, 1979.
26. Halil Soyuer, **Şair Dostlarım**, 2004.
27. Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Çevremde**, 1969.
28. Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Geçiyor**, 1939.
29. Hikmet Feridun Es, **Tanımadığımız Meşhurlar**, 2009.
30. Hilmi Yavuz, **Yüzler ve İzler**, 2006.
31. Hüseyin Cahit Yalçın, **Edebî Hatıralar**, 1935.
32. Hüseyin Cahit Yalçın, **Tanıdıklarım**, 2001.
33. Hüseyin Yurttaş, **Onları Tanıdım**, 2014.
34. İlber Ortaylı, **Defterimden Portreler - Tarihimizden ve Günümüzden**, 2011.
35. İsmet Kemal Karadayı, **Düşün Sanat Dostlarım (Anı Portreler)**, C.I, 1997.

36. Kurtuluş Kayalı, **Türk Kültür Dünyasından Portreler**, 2002.
37. Mehmet Çınarlı, **Sanatçı Dostlarım**, 1979.
38. Mehmet H. Doğan, **Şimdi Uzaklardasın**, 1998.
39. Mehmet Nuri Yardım, **Türk Şiirinden Portreler**, 2001.
40. M. Orhan Okay, **Silik Fotoğraflar - Portreler**, 2013.
41. Münevver Ayaşlı, **İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim**, 2014.
42. Naci Bostancı, **Portreler**, 2008.
43. Necip Fazıl Kısakürek, **Babıâli**, 1975.
44. Nedim İnce, **Hayatın İçinden Portreler**, 2015.
45. Nihad Sami Banarlı, **Kitaplar ve Portreler**, 1985.
46. Nimet Arzık, **Çetin Altan'dan Demirel'e Eş Kişiler Zinciri**, 1969.
47. Oktay Akbal, **Şair Dostlarım**, 1963.
48. Oral Çalışlar, **Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler**, 1996.
49. Refik Halid Karay, **Tanıdıklarım**, 1922.
50. Rıfat Ilgaz, **Yokuş Yukarı**, 1982.
51. Ruşen Eşref Üneydin, **Diyorlar ki**, 1918.
52. Salah Bırsel, **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, 1976.
53. Salim Şengil, **Anılarda Kalan Portreler**, 1991.
54. Samet Ağaoğlu, **Âşına Yüzler**, 1965.
55. Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, 1958.
56. Samet Ağaoğlu, **İlk Köşe - Edebiyat Hatıraları**, 1978.

57. Selim İleri, **Kar Yağıyor Hayatıma**, 2005.
58. Servet Sami Uysal, **Eşlerine Göre Ediplerimiz**, 2004.
59. Sıddık Akbayır, **Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler**, 2006.
60. Sıddık Akbayır, **Bütün Hatıralar Islaktır**, 2010.
61. Şinasi Özdenoğlu, **Anılar ve Portreler**, 2000.
62. Taha Toros, **Mâzi Cenneti**, 1992.
63. Taha Toros, **O Güzel İnsanlar**, 2000.
64. Taha Toros, **Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre**, 1998.
65. Vecihi Timuroğlu, **Yazınımızdan Portreler**, 1991.
66. Vedat Günyol, **Gölgeden Işığa: Eleştiriler, Denemeler, Portreler**, 1988.
67. Yahya Kemal Beyatlı, **Siyasî ve Edebî Portreler**, 1968.
68. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Gençlik ve Edebiyat Hatırları**, 1961.
69. Yılmaz Öztuna, **Türk Tarihinden Portreler**, 1998.
70. Yusuf Ziya Ortaç, **Bir Varmış Bir Yokmuş - Portreler**, 1960.
71. Yusuf Ziya Ortaç, **Bizim Yokuş**, 1966.
72. Zeynep Oral, **O Büyülü İnsanlar**, 2011.
73. Zeynep Oral, **O Güzel İnsanlar**, 2007.

3.9. Yazar Tarafından Tanışılmadan Araştırılarak Yazılmış Portre Kitapları: Kişileri Yakından Tanıyanlardan ya da Kitaplardan Öğrenilerek Yazılmış Portre Kitapları

Bu grupta kitabın yer alabilmesi için anlatılan kişilerle bir şekilde tanışılmış olması gerekmemektedir. Bu gruptaki kitapların detaylı bir araştırma ve inceleme

sonucunda yazılmış olması, edebiyatçılardan bahsetmesi ve de onların genel de olsa portrelerinden örnekler vermesi gerekmektedir. Ayrıca bazı kitaplarda araştırma dışında anlatılacak kişilerin yakınlarında da dinlerek yazılmış olması kitabın bu grupta yer almasına sebep olmuştur. Diğer gruplarda bulunan bütün kitaplardaki yazılar eğer anlatılan kişilerle tanışılmadan yazılmışsa ve içinde portre örnekleri de varsa bu grupta yer verilmiştir. Bu gruptaki kitaplarda en az iki edebiyatçıdan bahsetmesi ve içinde portre örneği barındırması şartı aranmıştır. Kitapların içinde tanışılmış kişiler de olabilir. Ele alınan kitapların bazılarında edebiyat dışında meslek grubundan insanlar da yer almıştır. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şöyledir:

1. Ahmed Güner Sayar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri**, 2000.
2. Avni Özgürel, **Portreler Galerisi - Küllenen İzler**, C.I, 2009.
Avni Özgürel, **Portreler Galerisi - Küllenen İzler**, C.II, 2009.
3. Ayhan İnal, **Sanat ve Siyasetten Portreler - Unutulmayan Anılar**, 2016.
4. Beşir Ayvazoğlu, **Altın Kapı**, 2001.
5. Beşir Ayvazoğlu, **Siretler ve Suretler- Portre**, 1999.
6. Cemal Süreya, **99 Yüz**, 1992.
7. Enis Batur, **Kurşunkalem Portreler**, 1999.
8. Erdal Altun, **Son Dönem Türk Edebiyatından Psikoportreler**, 2014.
9. Ergun Göze, **Gözümle Gönümle Tanıdıklarım**, 1989.
10. Fahri Tuna, **Akşamın Aydınlığında Portreler**, 2010.
11. Hakkı Süha Gezgin, **Edebî Portreler**, 1997.
12. Hikmet Feridun Es, **Tanımadığımız Meşhurlar**, 2009.
13. Hilmi Yavuz, **Yüzler ve İzler**, 2006.

14. İlber Ortaylı, **Defterimden Portreler - Tarihimizden ve Günümüzden**, 2011
15. Kurtuluş Kayalı, **Türk Kültür Dünyasından Portreler**, 2002.
16. Levent Bayraktar, **Türk Düşüncesinden Portreler**, 2014.
17. M. Orhan Okay, **Silik Fotoğraflar - Portreler**, 2013.
18. Münevver Ayaşlı, **İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim**, 2014.
19. Naci Bostancı, **Portreler**, 2008.
20. Nedim İnce, **Hayatın İçinden Portreler**, 2015.
21. Oral Çalışlar, **Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler**, 1996.
22. Saadettin Acar, **Sıkı Adamlar - Edebî Portreler**, 2002.
23. Salim Şengil, **Anılarda Kalan Portreler**, 1991.
24. Sıddık Akbayır, **Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler**, 2006.
25. Sıddık Akbayır, **Bütün Hatıralar Islaktır**, 2010.
26. Taha Toros, **O Güzel İnsanlar**, 2000.
27. Taha Toros, **Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre**, 1998.
28. Tahsin Yıldırım, **Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız**, 2003.
29. Uğur İlyas Canpolat, **Portreler**, 2004.
30. Ümit Bayazoğlu, **Hatırda Kalmaz Satırda Kalır (58 Portre)**, 2013.
31. Vecihi Timuroğlu, **Yazınımızdan Portreler**, 1991.
32. Vedat Günyol, **Gölgeden Işığa: Eleştiriler, Denemeler, Portreler**, 1988.
33. Yılmaz Öztuna, **Türk Tarihinden Portreler**, 1998.
34. Zeynep Oral, **O Büyülü İnsanlar**, 2011.

35. Zeynep Oral, **O Güzel İnsanlar**, 2007.

3.10. Portre Kitabı Niteliğinde Olmasına Rağmen İçinde Kimlerden Bahsedildiği Yazar Tarafından Gizlenmiş Portre Kitapları

Bu grupta kitabın yer alabilmesi için portre örneği barındırması ve birden fazla kişiden bahsetmesi ve bir edebiyatçı tarafından anlatılmış olması gerekmemektedir. Kitaplarda kimlerden bahsedildiğinin saklanması sebebi yazarın bahsi geçen kişilerle arasının bozulmasını istememesi ya da kendini riske atmak istememesidir denebilir. Bazı yazarlar da genelleme yaparak anlatmayı tercih etmişlerdir. Bazıları ise kişi anlatırken takma isimler ya da sıfatlar kullanmayı tercih etmişlerdir. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şöyledir:

1. Çetin Altan, **Bir Yumak İnsan**, 1977.
2. İsmet Kemal Karadayı, **Politika ve Edebiyatımızda Aykırı Tipler**, 2003.
3. Refik Halid Karay, **Tanıdıklarım**, 1922.

3.11. Portre Kitabı Niteliğinde Olmasına Rağmen Kişilerin Karışık Olarak Verildiği Portre Kitapları

Bu grupta kitabın yer alabilmesi için portre örneği barındırması ve birden fazla kişiden bahsetmesi ve bir edebiyatçı tarafından anlatılmış olması gerekmemektedir. Kitaplarda kimlerden bahsedildiği bilinmektedir. Ancak burada kişiler için ayrı bölümler oluşturulmamıştır. Genellikle kişiler, karışık olarak bulunmaktadır. Ayrıca bu gruptaki kitapların çoğu anı kitabıdır ve anı kitabının içinde edebiyatçılardan bahsedilmiştir. Buradaki kitapların yazarlar tarafından yazılmasındaki ortak amaç genellikle bulundukları edebiyat çevresini anlatmaktır. Bu kitaptaki kişilerin isimlerine okumalar sonucunda ulaşılmıştır. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şöyledir:

1. Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Geçiyor**, 1939.

2. Hüseyin Cahit Yalçın, **Edebî Hatıralar**, 1935.
3. Necip Fazıl Kısakürek, **Babîâli**, 1985.
4. Rıfat Ilgaz, **Yokuş Yukarı**, 1982.
5. Salah Bırsel, **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, 1976.

3.12. Adında Portre Sözcüğü Geçen Kitaplar

Bu grupta kitabın yer alabilmesi öncelikle adında portre sözcüğünün geçmesi şartı aranmaktadır. Daha sonra ise içinde portre örneği barındırması ve birden fazla kişiden bahsetmesi gerekmektedir. Bu gruptaki kitapların ya bir edebiyatçı tarafından ya da birden fazla edebiyatçıdan bahsederken portrelerini de vermesi beklenmiştir. Bu kitapların adında portre örneği geçmesine rağmen bazıları portre kitabı niteliğinde değildir. Kitaplarda edebiyatçı ve siyasetçi dışında diğer meslek grubundan da insanlar mevcuttur. İncelenen kitaplar içinden bu grup için seçilen kitaplar sırasıyla şöyledir:

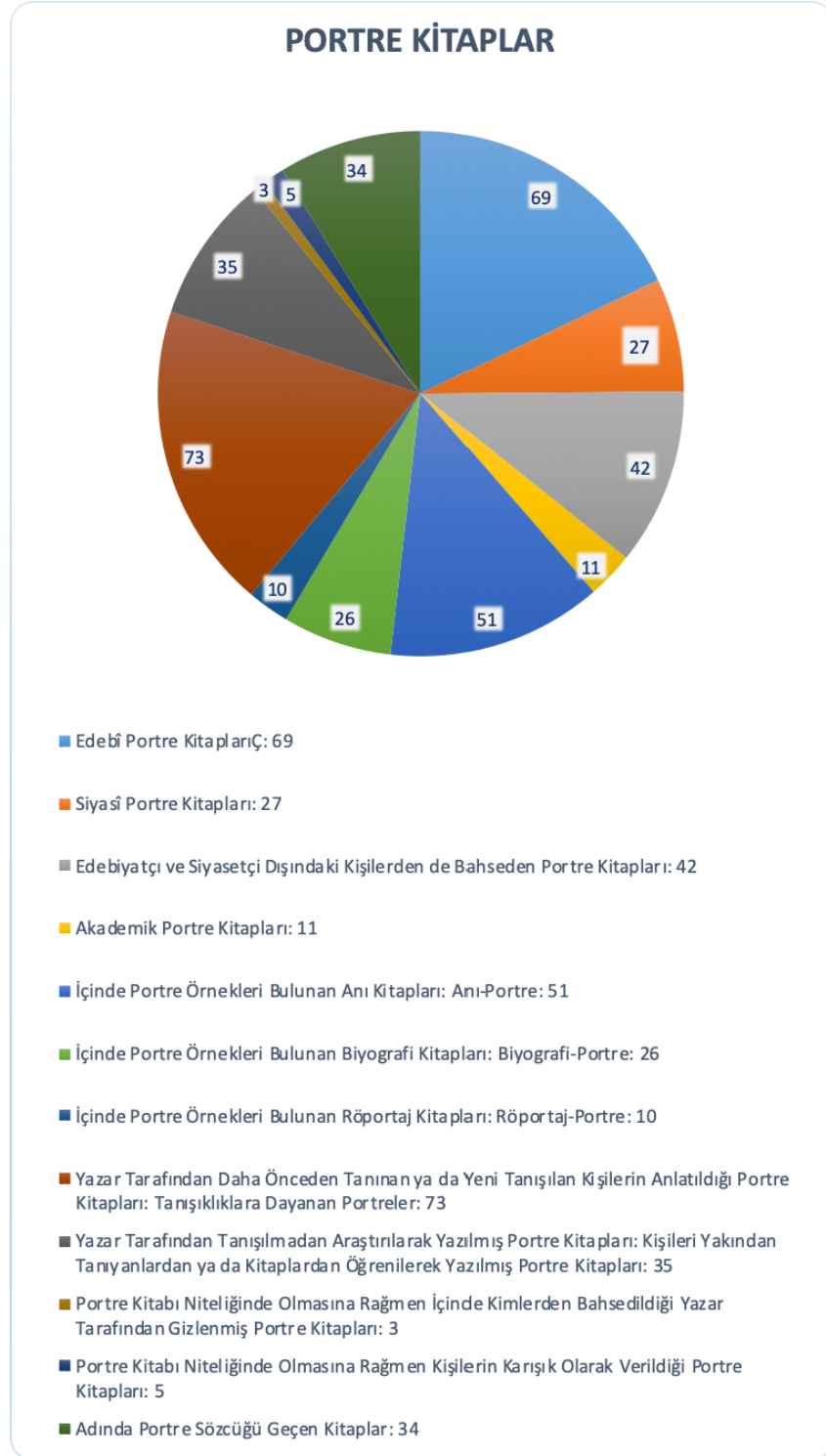
1. Ahmed Güner Sayar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri**, 2000.
2. Ahmed Yüksel Özemre, **Portreler, Hatıralar**, 2001.
3. Avni Özgürel, **Portreler Galerisi - Küllenen İzler**, C.I, 2009.
Avni Özgürel, **Portreler Galerisi - Küllenen İzler**, C.II, 2009.
4. Ayhan İnal, **Sanat ve Siyasetten Portreler - Unutulmayan Anılar**, 2016.
5. Çetin Altan, **Gölgelerin Gölgesi (Portreler)**, 1997.
6. Enis Batur, **Kurşunkalem Portreler**, 1999.
7. Erdal Altun, **Son Dönem Türk Edebiyatından Psikoportreler**, 2014.
8. Fahri Tuna, **Yaşa'yan Portreler**, 2015.
9. Fahri Tuna, **Akşamın Aydınlığında Portreler**, 2010.

10. Güneş Karabuda, **Zaman Bahçesinden Portreler**, 2001.
11. Hafi Kadri Alpman, **Portreler**, 1972.
12. Hakkı Süha Gezgin, **Edebî Portreler**, 1997
13. Haldun Taner, **Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil (Portreler)**, 1979.
14. İlber Ortaylı, **Defterimden Portreler - Tarihimizden ve Günümüzden**, 2011
15. İsmet Kemal Karadayı, **Düşün Sanat Dostlarım (Anı Portreler)**, C.I, 1997.
16. Kurtuluş Kayalı, **Türk Kültür Dünyasından Portreler**, 2002.
17. Levent Bayraktar, **Türk Düşüncesinden Portreler**, 2014.
18. Mehmet Nuri Yardım, **Türk Şiirinden Portreler**, 2001.
19. M. Orhan Okay, **Silik Fotoğraflar - Portreler**, 2013.
20. Naci Bostancı, **Portreler**, 2008.
21. Nedim İnce, **Hayatın İçinden Portreler**, 2015.
22. Nihad Sami Banarlı, **Kitaplar ve Portreler**, 1985.
23. Oral Çalışlar, **Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler**, 1996.
24. Saadettin Acar, **Sıkı Adamlar - Edebî Portreler**, 2002.
25. Salim Şengil, **Anılarda Kalan Portreler**, 1991.
26. Sıddık Akbayır, **Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler**, 2006.
27. Şinasi Özdenoğlu, **Anılar ve Portreler**, 2000.
28. Taha Toros, **Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre**, 1998.
29. Uğur İlyas Canpolat, **Portreler**, 2004.
30. Vecihi Timuroğlu, **Yazınımızdan Portreler**, 1991.

31. Vedat Günyol, **Gölgeden Işığa: Eleştiriler, Denemeler, Portreler**, 1988.
32. Yahya Kemal Beyatlı, **Siyasî ve Edebî Portreler**, 1968.
33. Yılmaz Öztuna, **Türk Tarihinden Portreler**, 1998.
34. Yusuf Ziya Ortaç, **Bir Varmış Bir Yokmuş - Portreler**, 1960.

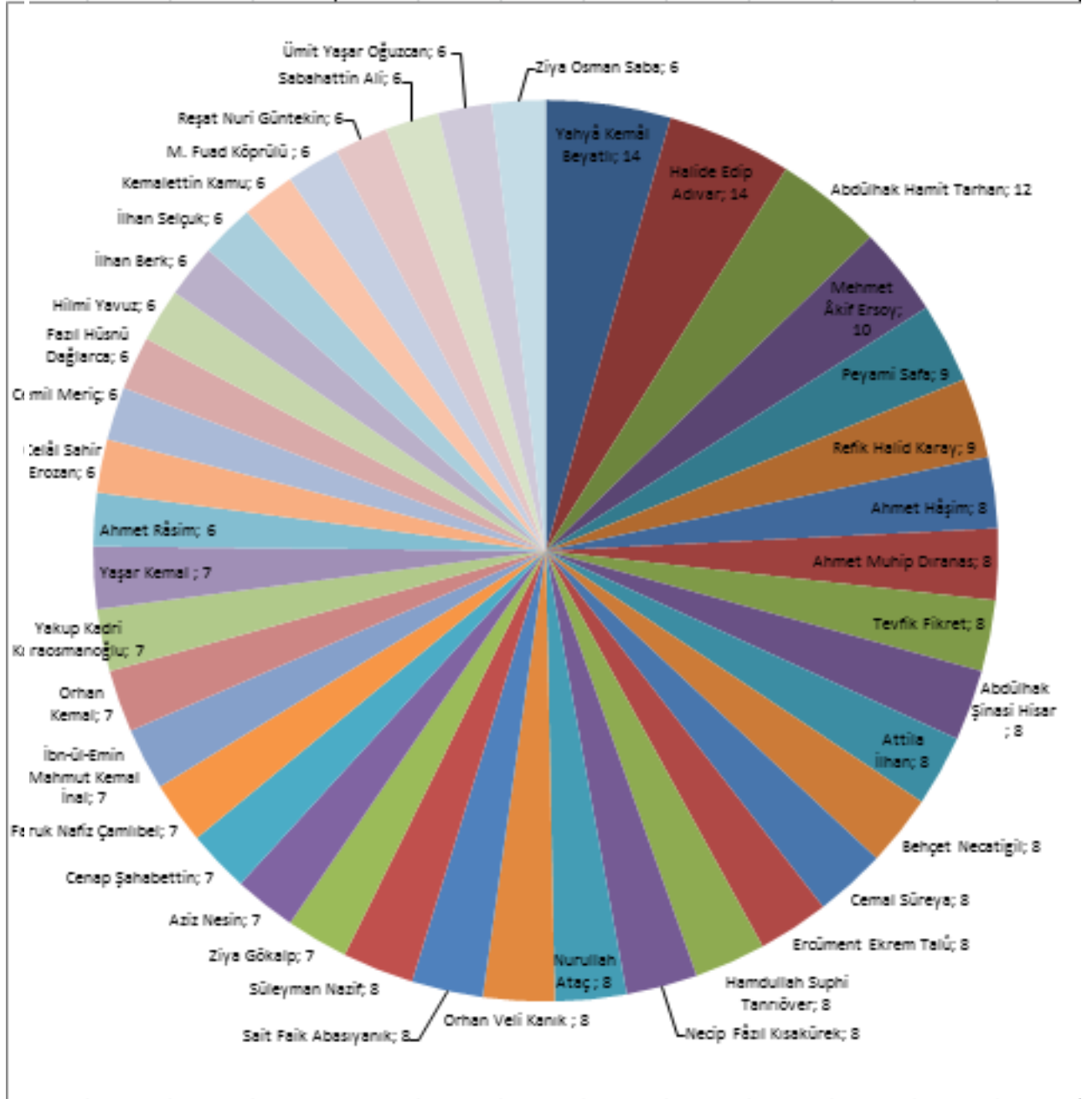
Bu gruplandırma sonucuna göre her kitap sahip olduğu özellikler bakımından birden fazla grubun içinde yer almıştır. Bu nedenle de kitapların yer aldıkları grupları sayı olarak daha net görebilmek için bir grafik oluşturulmuştur. Bu grafik şu şekildedir:

Grafik 1: Gruplandırılan Portre Kitapların Sayısal Verilerle Gösterimi

Burada incelenen seksen bir portre kitabı, on iki gruba ayrılıp her grupta kaç kitap olduğunun gösterimi pasta grafiği olarak aktarılmıştır. Bu grafiğe göre baktığımızda grafikteki dağılım kitapların taşıdıkları özelliklere göre farklılaşmaktadır. Edebî portre kitaplarının sayısı konunun edebiyatla ilgili olmasından dolayı fazladır. Ayrıca tanışılarak yazılmış portre kitabı niteliğinde olan kitapların sayı da oldukça fazladır. Ayrıca portre türünün özellikle anı kitapları içinde çokça yer aldığı gözlemlenmiştir. Portrenin geçmişi biyografiyle iç içe olduğu için ve genellikle hep bu tür ile birlikte değerlendirildiği için biyografi-portrelerinin sayısının daha fazlası olması beklenirken anı-portreler daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Röportaj-portrelerin az olmasının sebebi ise bu kitaplarda genellikle yazarlar tarafından sadece yapılan röportaj yazılmıştır. Bazı yazarlar bu tür kitaplara yorumlarını dahi aktarmamıştır. Araştırılarak yazılan ya da anlatılan kişileri yakından tanıyanlar tarafından yazılan portre kitapları da azımsanamayacak kadar çoktur. Bazı yazarlar okumlarında da kişileri tanıyor gibi yazabilmiştir ya da portre sayılabilecek örnekler vermişlerdir. Bunların dışında bu kitaplarda edebiyatçı ve siyasetçi dışındaki kişilerden de bahsetmek için portre kitapları yazıldığı fark edilmiştir. Ayrıca adında portre kitabı geçen kitaplarda bulunmaktadır. Ancak bu kitapların hepsinin de portre kitabı niteliğinde olduğu söylenemez.

Grafik 2: İncelenen Portre Kitapların İçinde En Çok Hangi Edebiyatçılardan Bahsedildiğinin Sayısal Verilerle Gösterimi

Bu grafikte, incelenen seksen bir kitapta fiziksel ve / veya ruhsal portresi olduğunu değerlendirdiğimiz kişiler ele alınmıştır. Seksen bir kitabın içinde fiziksel ve / veya ruhsal portresi olup toplamda altı veya daha fazla defa adı geçenler bu grafiğe alınmıştır. Pasta grafiği ile hangi edebiyatçıdan kaç defa bahsedildiği sayısal verilerle gösterilmiştir. Bu listenin ilk beş kişisi şu şekildedir: Bu listeye göre en çok portresi çizilen ilk iki kişi Yahya Kemal Beyatlı ve Halide Edip Adıvar’dır. Seksen bir kitapta Yahya Kemal Beyatlı ve Halide Edip Adıvar’ın on dört defa portresi aktarılmıştır. nc sırada Abdülhak Hamid Tarhan yer almaktadır. Seksen bir kitapta Abdülhak Hamid Tarhan’ın on iki defa portresi aktarılmıştır. Dördüncü sırada Mehmet Akif Ersoy bulunmaktadır. Seksen bir kitapta Mehmet Akif Ersoy’un on defa portresi aktarılmıştır. Beşinci sırada da iki kişi bulunmaktadır. Bu kişiler: Peyami Safa ve Refik Halid Karay’dır. Seksen bir kitapta Peyami Safa ve Refik Halid Karay’ın dokuz defa portresi aktarılmıştır. Diğer kişilerden seksen bir kitapta sekiz veya sekiz defadan daha az bahsedilmiştir.

Grafik 3: Portre Kitapları İçinde Fotoğraf, Resim ve / veya Karikatür Olan Eserlerin Gösterimi

	ESER ADI	KİTAPIN SIRASI	FOTAĞRAF	RESİM	KARİKATÜR
1	Ahmed Yüksel Özemre, Portreler - Hatıralar	2.46	1	1	
2	Avni Özgürel, Portreler Galerisi: Küllenlen İzler, C.1-2	2.66	1		
3	Ayhan İnal, Sanat ve Siyasetten Portreler, Unutulmayan Anılar	2.80	1	1	
4	Baki Süha Edipoğlu, Bizim Kuşak ve Ötekiler	2.11	1		
5	Beşir Ayvazoğlu, Defterimde 40 Suret	2.33	1		
6	Beşir Ayvazoğlu, Siretler ve Suretler - Portre	2.41	1		
7	Çerkes Karadağ, Öteki Yüz	2.56	1		
8	Cihad Baban, Politika Galerisi	2.15	1	1	
9	Erdal Altun, Son Dönem Türk Edebiyatından Psikoportreler	2.74	1		
10	Fahir Tuna, Yaşa'yan Portreler	2.79	1		
11	Fahri Tuna, Akşamın Aydınlığında Portreler	2.68		1	
12	Gavsi Ozansoy, 40 Yıl Sonra Diyorlar Ki	2.81	1		
13	Güneş Karabuda, Zaman Bahçesinden Portreler	2.49	1	1	
14	Hafi Kadri Alpman, Portreler	2.16	1		
15	Haldun Taner, Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil, Portreler	2.21	1		
16	Halit Fahri Ozansoy, Edebiyatçılar Geçiyor	2.4		1	
17	Hikmet Feridun Es, Tanımadığımız Meşhurlar	2.67	1		
18	Hilmi Yavuz, Yüzler ve İzler	2.62		1	
19	Hüseyin Cahit Yalçın, Tanıdıklarım	2.50	1	1	1
20	M. Orhan Okay, Silik Fotoğraflar - Portreler	2.72	1		
21	Mehmet H. Doğan, Şimdi Uzaklardasın	2.38	1		
22	Mehmet Nuri Yardım, Türk Şiirinden Portreler	2.51	1		
23	Münevver Ayaşlı, İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim	2.75	1	1	
24	Nedim İnce, Hayatın İçinden Portreler	2.78	1		
25	Oktay Akbal, Şair Dostlarım	2.8	1		
26	Rıfat Ilgaz, Yokuş Yukarı	2.23			1
27	Selim İleri, Kar Yağıyor Hayatıma	2.61	1		1
28	Servet Sami Uysal, Eşlerine Göre Ediplerimiz	2.59	1		
29	Siddik Akbayır, Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler	2.63	1		
30	Siddik Akbayır, Bütün Hatıralar Islaktır	2.69	1		
31	Şinasi Özdenoğlu, Anılar ve Portreler	2.44		1	
32	Taha Toros, Mâzi Cenneti	2.32	1		
33	Taha Toros, O Güzel İnsanlar	2.45	1	1	1
34	Taha Toros, Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre	2.39	1	1	1

35	Tahsin Yıldırım, Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız	2.55	1		
36	Uğur İlyas Canpolat, Portreler	2.58	1		
37	Ümit Bayazoğlu, Hatırda Kalmaz Satırda Kalır (58 Portre)	2.73	1		
38	Yusuf Ziya Ortaç, Bizim Yokuş	2.10		1	
39	Zeynep Oral, O Büyülü İnsanlar	2.71	1		
40	Zeynep Oral, O Güzel İnsanlar	2.64	1		

Excel tablosunda gösterilen bu listede hangi kitapta fotoğraf, resim ve karikatür bulunduğu görülmektedir. Toplam seksen bir kitap incelenerek elde edilen bu verilerden içinde fotoğraf, resim ve karikatür olmayanlar listeye dahil edilmemiştir. Böylece seksen bir kitaptan içinde fotoğraf, resim ve/ veya karikatür bulunan kırk kitap tespit edilmiştir. Bunlardan Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Tanıdıklarım"ında, Taha Toros'un "O Güzel İnsanlar"ında ve yine Taha Toros'un "Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre"sinde hem fotoğraf hem resim hem de karikatürler saptanmıştır. Bunun dışında, Ahmed Yüksel Özemre'in "Portreler – Hatıralar"ında, Ayhan İnal'ın "Sanat ve Siyasetten Portreler - Unutulmayan Anılar"ında, Cihad Baban'ın "Politika Galerisi"inde, Güneş Karabuda'nın "Zaman Bahçesinden Portreler"inde, Münevver Ayaşlı'nın "İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim"inde ve Selim İleri'nin "Kar Yağıyor Hayatıma" kitabında hem fotoğraf hem de resimler tespit edilmiştir. Sonuç olarak kırk kitaptan üç tanesinde fotoğraf, resim ve karikatür bulunmaktadır. Bununla birlikte altı kitapta da fotoğraf ve resim bulunmaktadır. Geriye kalan otuz bir kitabın içinde de ya fotoğraf ya resim ya da karikatür bulunmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma için 1839'dan sonra yayınlanmış iki yüz on dört kitap incelenmiştir. Bu kitapların incelenmesine adı portre olan ya da adında portre sözcüğü geçen kitaplardan başlanmıştır. Ardından yazar ya da yayınevi tarafından türü portre olarak kabul edilmiş kitaplar ele alınmıştır. Daha sonra bu niteliklere sahip olmasa da okumalar ve araştırmalar esnasında portre kitabı niteliğinde olduğu düşünülen kitaplar incelenmiştir. Böylece bir edebiyatçı tarafından birden fazla edebiyatçının tasvir edildiği kitaplar veya bir edebiyatçı tarafından anlatılmasa da içinde birden fazla edebiyatçının tasvir edildiği mensur olarak yazılmış seksen bir kitap seçilmiştir. Bu kitaplar içinde çok ciltli olanlar da bir kitap olarak kabul edilmiştir.

İncelemelerin sonucunda portrenin bir tür adı olarak Türk edebiyatında kesin bir yere sahip olamadığı görülmüştür. Portre kitaplarında kişiden kişiye anlatım farklılıkları görüldüğü gibi kitaplar arasında da bir bütünlük olmadığı tespit edilmiştir. İncelenen kitapların çok azının portre niteliğinde kitap olduğu söylenebilir. Bununla birlikte ele alınan kitapların birçoğu portre dışında farklı türün özelliklerini de içinde barındırmaktadır. Bunun en önemli nedeni Türk edebiyatında portrenin kesin bir çerçeve ile çizilmiş bir anlam bütünlüğünün olmamasıdır. Buna ek olarak bir kişinin portresini çizmek için o kişiyle ilgili detaylı bilgi sahibi de olunmalıdır. Eğer bir portre anlatıcısı aktaracağı kişiyle ilgili çok bilgiye sahip olamadıysa portre türünü diğer türlerle birleştirmeyi tercih ettiği gözlemlenmiştir. Ayrıca yayınevleri ve yazarlar bu türün isimlendirilmesinde ortak bir karara sahip olamadığı da gözlemlenmiştir. Bu türün diğer türlerle iç içe geçmiş olması portrenin ayrı bir tür adı olarak var olmasını ve yayınevleri tarafından portre türü ismiyle yayımlanmasına müsaade etmemiştir. Böylece bu tür; anı, biyografi, röportaj ve deneme türü kitaplarının içinde sıkışmıştır. Günümüzde yavaş yavaş portrenin bir tür olarak varlığı kabul edilmeye başlanmıştır. Ancak hâlâ tek başına müstakil bir tür olduğundan bahsedilememektedir.

Portrenin yazılmasının sebeplerinden biri bahsedilen kişilerin unutulmasının istenmemesidir. Bir diğer sebebi de insanların ölümün varlığından haberdar olması ve kalıcılığı yakalama çabası içinde olmasıdır denebilir. Anlatılan kişilerle yazarken tekrar birlikte vakit geçirileceğine dair bir inanç da portre kitabı yazılmasına vesile olmuştur. Ayrıca anlatılan kişilerin gelecek nesillere örnek olması düşüncesi portrenin yazılması için önemli sebepler arasında sayılabilir. Kişilere duyulan vefa borcu ödenmek isteği de portre kitaplarının yazılma sebepleri arasında sayılabilir. Mesela, Avni Özgürel'in "Portreler Galerisi - Küllenen İzler"i, Hafi Kadri Alpman'ın "Portreler"i ve Haldun Taner'in "Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil, Portreler"i anlattıkları kişileri yad etmek için yazılmışlardır. Böylelikle yazarlar, bu kitapları sayesinde sevdikleri kişilere karşı vefa borçlarını ödediklerini düşündüklerini dile getirmişlerdir.

Bazı kitaplara portre isminin verilmesi ya da portre sözcüğünün kullanılmasının sebeplerinden biri kitapta kişilerin portre fotoğraflarının koyulması ya da resimlerinin çizilmesidir. Bazı kitaplarda kişilerle tanışılmadığı halde ciddi araştırmalar sonucunda yazıldığı için anlatılan kişilerle ilgili genel ruhsal tasvirler yapılabilir duruma gelinmiştir. Bu araştırmalar sayesinde kişilerle ilgili detaylı portre örneklerine rastlanmıştır. Bu durum için bazen sadece okumalar sayesinde toplanılan bilgilerle kişiler hakkında kişilik analizi yapılabileceği söylenebilir. Ancak bunun için de o kişiyle ilgili her türden yazının okunması gerektiği unutulmamalıdır. Çünkü bu tarz durumlarda anlatan kişilerin yanlış olması mümkün olacağından birçok kitaba bakılması gerekmektedir. Böylece anlatılacak kişi hakkında daha çok bilgiye ulaşılmış olunabileceği düşünülmektedir. Böylece portre niteliğini tam karşılamış sayılmasa bile kitap, araştırılan kişinin iyi analiz edilmesi sonucunda portre kitaplar arasında yer alabildiği söylenebilmektedir. Bu tezimizde de seksen bir kitaptan otuz beşinin içinde araştırılarak ya da başkasından öğrenilerek yazılmış kişiler bulunmaktadır.

Kitaplardaki portrelerde, genellikle tanınan kişilerin ruhsal portresi çizilmiştir. Bunun sebebi anlatılan kişilerin fiziksel portre özelliklerinin herkes tarafından görülebilmesi ve genellikle herkeste aynı intibayı uyandırdığı düşüncesidir. Ancak yazarlar ruhsal portreyi, herkes tarafından görülemeyen ya da

merak edilen yönleri anlattığı için daha önemli görmektedirler. Bu nedenle de yazarlar, ruhsal portre izlenimlerini yazmayı daha önemli bulmuştur. Fakat kişilerin fiziksel portrelerinin de merak edildiği ve bir kişiye ait fiziksel bir tasvirde dahi anlatıcıdan anlatıcıya birçok farklılıklar görüldüğü tespit edilmiştir.

Portre türü kitaplarda genellikle öznel bir anlatım tercih edilmiştir. Öznel olmasının en önemli sebebi kişileri anlatanların bakış açısını ve dünya görüşünü yansıtmasıdır. Çünkü yazarlar, kişilerin kendilerindeki yansımaları dile getirmişlerdir. Bu sebeple de portrelerde nesnel bir anlatıma rastlanmamıştır. Fakat bazı kitaplarda gazete ya da dergilerde portre olarak geçen ya da bu amaçla yazılmış yazıları direkt aktardıkları için burada yazarın saydam olduğu, sadece olanı aktardığı tespit edilmiştir. Mesela; Tahsin Yıldırım, “Eşlerinin Gözünden Edebiyatçılarımız” kitabında sadece araştırmaları sonucunda elde ettiği yazıları aktarmıştır. Yazar, kişi anlatımlarına müdahale etmemiş ve yorum da yapmamıştır.

Portre kitaplarında kullanılan dile bakıldığında ise kitapların dilinin ağır olmadığı gözlemlenmiştir. Genellikle bu tür kitaplarda kullanılan dil açık ve anlaşılırdır. Hatta insanlarda merak unsurunu canlı tuttuğu için de sürükleyicidir. Ayrıca sohbet havasında yazıldığı için samimi bir anlatıma sahip olduğu söylenebilir.

Portre kitaplarında dikkati çeken bir başka unsur, birçok kitapta kişilerin hayat hikâyelerinin anlatılıyor olmasıdır. Portrelerde hayat hikâyelerinin anlatılması gerekmemektedir. Bunun aksine, kişilerin belli başlı karakteristik özelliklerinin aktarılması gerekmektedir. Ancak birçok kitapta buna uyulmamıştır. Portrenin özellikle biyografi ile bir arada aktarıldığı kitapların çok olduğu söylenebilir. İncelenen seksen bir kitaptan yirmi altısında kişilerin biyografilerinin de aktarıldığı tespit edilmiştir.

Röportaj kitapları içinde de porte örneklerine rastlanmıştır. Bu tür kitapların içinde tasvir örneklerinin bulunması röportaj kitaplarını daha da ilgi çekici yapmıştır. Bu durum röportaj yapılan kişinin ya da bir kişi hakkında başkasıyla yapılan röportajın daha somut olmasını sağlamıştır denebilir. Çünkü bahsi geçen kişinin zihinde daha iyi canlandırılması bakımından olumlu bir durum olduğu tespit edilmiştir. Ele alınan bazı kitaplarda kişilerin eşleriyle sohbet edilmiştir. Kişilerin

eşleri anlattıkları kişileri daha çok ev halleri, yazma halleri ve genel durumlarıyla ilgili bilgi vermiştir. Burada röportaj yapan kişinin yönlendirmesi ön plandadır. Buna ek olarak bu tarz kitaplarda eşlerin edebiyatçılarla ilgili olumsuz bir durumdan bahsetmediği de fark edilmiştir. Bunun dışında bazı kitaplar da alıntılama şeklindedir. Yani bu röportajlar başka yerlerden alınmıştır. Bu tarz kitapların içinde portre örnekleri vardır, ama bu örneklerin kitabın sahibine değil, röportajı yapan şahsa ait olduğu fark edilmiştir. Ama yine de bazıları önemli portre örnekleri sunmaktadır. Örneğin, Tahsin Yıldırım'ın “Eşlerinin Gözünden Edebiyatçılarımız” kitabında gazetede, dergide ya da kitaplarda toplanmış ve edebiyatçılar hakkında onları yakından tanıyan kişilerle yapılmış röportajları bir araya toplamıştır.

Genellikle yazarlar portre yazacaklarını söylese de ya anıların içinde ya da kendi görüşlerini verme çabası içinde kaybolmuşlardır. Bazen yazarlar, tanıdıkları kişileri anlatırken tasvir yapmayı unutup sadece anılarını anlatmaya yoğunlaşmışlardır. Ancak ön sözde özellikle bahsi geçen kişileri tasvir edeceklerini söylemişlerdir fakat bu isteklerini de genellikle gerçekleştirmemişlerdir. Her ne kadar yazarlar objektif olacaklarını belirtse de kişilerle ilgili kendi gözlemlerini aktardıkları için bu durum anlatımı yapılmak istenilenden uzaklaştırmıştır. Çünkü portre kitapları nesnellikten uzak oluşturulmuştur. Ayrıca yazarlar, tanıdıkları kişiyi sevmiyorlarsa genellikle kitaplarına almamayı tercih etmişlerdir. Böylece bazı kişiler yanlı olmaktan kurtulmuşlardır. Kitabının ön sözünde bu durumu dile getiren yazarlar da olmuştur. Mesela, Hüseyin Yurttaş'ın “Onları Tanıdım” kitabının ön sözünde yazar, tanıdığı herkesi anlatmadığını çünkü herkesi çok sevmediğini ve bu sebeple de onlarla ilgili kırıncı bir cümle dile getirmek istemediğini söylemiştir. Böylece yazar, olumsuz bir eleştiri yapmaktan kaçındığını açıklamıştır.

Bazı yazarların gözlemlerinin çok güçlü olduğu da anlatımlarından tespit edilmiştir. Örneğin, Hakkı Süha Gezgin'in “Edebî Portreler”inde, Fahri Tuna'nın “Akşamın Aydınlığında Portrelerinde” ve “Yaşa'yan Portreler”inde bu güçlü gözlemin portre örneklerine yansıdığı tahlil edilmiştir. Bununla birlikte kitaplarda yazarların gözlemlerinin güçlü olması anlatılan kişilerin daha detaylı incelenmesini sağlamıştır. Ayrıca bu özelliğe yazarın kuvvetli üslubu da dahil olunca o zaman bahsi

geçen kişiyi hiç tanımadan bile anlatılanlara göre zihinde canlandırılmasının daha kolay olduğu söylenebilir. Bu özelliğe birçok kitapta rastlanmamıştır.

Kitapların baskı tarihlerine göre bakıldığında bu dönem içinde ilk portre kitabı niteliğinde kabul edilebilecek kitap 1922 tarihinde yazılmış Refik Halit'in "Tanıdıklarım" adlı kitabıdır. Ancak bu kitapta kimlerden bahsedildiği söylenmemiştir. 1935 tarihinde Hüseyin Cahit Yalçın tarafından yazılmış "Edebî Hatıralar" ilk anı-portre kitabı sayılabilir. 1939'da ilk baskısı yapılan Halit Fahri Ozansoy'un "Edebiyatçılar Çevremde" ikinci anı-portre kitabı kabul edilebilir. 1968'de Baki Süha Edipoğlu tarafından yazılmış "Bizim Kuşak ve Ötekiler" de ilk biyografi-portre olarak nitelendirilebilir. 1918'de ise Ruşen Eşref'in "Diyorlar ki" adlı kitabı ise röportaj-portre alanında ilk kitap olarak kabul edilebilir. Ayrıca 1960 tarihinde basılmış olan Yusuf Ziya Ortaç'ın "Bir Varmış Bir Yokmuş - Portreler", kitabın adında "portre" sözcüğünün kullanıldığı ve içinde portre örnekleri barındıran ilk eser niteliğindedir. Yahya Kemal Beyatlı'nın 1968 yılında basılan "Siyasî ve Edebî Portreler" ise kitabın adında "portre" sözcüğü kullanılan ve içinde portre örnekleri barındıran ikinci kitap olma özelliğine sahiptir. Beşir Ayvazoğlu'nun yayına hazırlamış olduğu Hakkı Süha Gezgin'in "Edebî Portreler"i edebî portre kitabı niteliklerine uyan bir eserdir. Buna ek olarak Fahri Tuna'nın "Akşamın Aydınlığında Portrelerinde" ve "Yaşa'yan Portreler"i ve de Sıddık Akbayır'ın "Bir Fotoğrafınızda Bende Kalmış" adlı kitapları da edebî portre niteliklerine uyan kitaplar arasında sayılabilir.

Sonuç olarak, edebiyat tarihimize bakıldığında yazar ve şairlerin portre geleneğini sürdürdüğü ve bu geleneğin varlığını koruduğu görülmüştür. Fakat bu tür, varlığını portre adı altında değil, farklı adlarla devam ettirdiği tespit edilmiştir. Böylece bu türün, geçmişten günümüze kadar uzun soluklu bir gelişim gösterdiği ve bu gelişimin devam ettiği gözlemlenmiştir. Çünkü müstakil bir tür olarak portreden bahsetmenin günümüzde hâlâ mümkün olmadığı görülmüştür. Bununla beraber Türk edebiyatına portre, bir edebî tür adı olarak çok geç girmiş ve portrenin tanımına uygun bir çerçeve çizilemediğinden özgün nitelikte portre eserlerinin sayısı az olmuştur. Ele alınan kitaplarda portrenin tanıma tam uyulmadığı yapılan araştırmalar sonucunda fark edilmiştir. Genelde bu kitaplar anı-portre, biyografi-portre, röportaj-

portre şeklinde oluşmuştur. Portre türünün, bir edebî tür olarak kullanılmaya başlaması ve yazarların sadece ele aldıkları kişi yi ruhsal ve de fiziksel yönleriyle tasvir edebilmesi için belirli bir sürenin daha geçmesi gerektiği düşünülmektedir. Ancak yine de günümüzde portre yazmak amacıyla oluşturulmuş kitaplar sayesinde birçok kişi hakkında bilgi sahibi olunduğu, unutulmuş kişilerin hatırlandığı ve genel olarak anlatılan kişi hakkında fikir sahibi olunduğu g r lm ştur.

KAYNAKÇA

- Acar, Saadettin: **Sıkı Adamlar - Edebî Portreler**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2002.
- Ağaoğlu, Samet: **Âşina Yüzler**, İstanbul, Ağaoğlu Yayınevi, 1965.
- : **Babamın Arkadaşları**, İstanbul, Baha Matbaası, 1969.
- : **İlk Köşe - Edebiyat Hatırları**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Ahmet Mithat Efendi: **Beşir Fuat**, Yayına Hazırlayan: Bahar Dervişcemaloğlu, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014.
- Akar, Gül Ayşe: “Tanzimattan II. Meşrutiyete Türk Edebiyatında Biyografi”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi, 2013.
- Akbal, Oktay: **Şair Dostlarım**, İstanbul, Elif Yayınları, 1964.
- Akbayır, Sıddık: **Bir Fotoğrafınız da Bende Kalmış: Portreler**, İstanbul, Akçağ Yayıncılık, 2010.

-----: **Bütün Hatıralar Islaktır**, İstanbul, Ferfir Yayınları, 2010.

Akerson Erkman, Fatma: **Edebiyat ve Kuramlar**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2015.

Akın, Bedii Faik: **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.I, İstanbul, Doğan Kitap, 2001.

-----: **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.II, İstanbul, Doğan Kitap, 2001.

-----: **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.III, İstanbul, Doğan Kitap, 2002.

-----: **Matbuat Basın Derkeen... Medya**, C.IV, İstanbul, Doğan Kitap, 2003.

Alpman, Hafi Kadri: **Portreler**, İstanbul, Sile Matbaası, 1972.

Altan, Çetin: **Bir Yumak İnsan**, İstanbul, Milliyet Gazetesi, 1977.

-----: **Gölgelerin Gölgesi (Portreler)**, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2001.

Altun, Erdal: **Son Dönem Türk Edebiyatından Psikoportreler**, İstanbul, Yakın Plan Yayınları, 2014.

Amedee, Beaujean: “Portrait”, **Petit Dictionnaire Universel Ou Abrégé Du Dictionnaire Français**, Paris, Hachette Et Cie, 1889.

Andı, M. Fatih:

İnsan Toplum Edebiyat, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1995.

Aristoteles:

Poetika, Çeviren: İsmail Tunalı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006.

Arzık, Nimet:

Çetin Altan'dan Demirel'e Eş Kişiler Zinciri, Ankara, Güven Matbaası, 1969.

Ayaşlı, Münevver:

İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014.

Ayda, Adile:

Böyle İdiler Yaşarken, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1984.

Ayvazoğlu, Beşir:

Altın Kapı, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2001.

-----:

Defterimde 40 Suret, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1997.

-----:

Siretler ve Suretler- Portre, İstanbul, Kapı Yayınları, 2013.

Baban, Cihad:

Politika Galerisi, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.

Babür Şah:

Baburnâme - Babur'un Hâtıratı, Çeviren: Reşit Rahmeti Arat, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

Banarlı, Nihat Sami:

Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983.

-----:

Kitaplar ve Portreler, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2009.

Bang, W., R. R. Rahmeti:

Oğuz Kağan Destanı, İstanbul, Burhaneddin Basımevi, 1936.

Bayazoğlu, Ümit:

Hatırda Kalmaz Satırda Kalır (58 Portre), Yayına Hazırlayan: Ararat Şekeryan, İstanbul, Aras Yayıncılık, 2013.

Bayraktar, Levent:

Türk Düşüncesinden Portreler, Ankara, Aktif Düşünce Yayıncılık, 2014.

Bazylova, B.K, Zh. D. Suleimenova:

“The Model of the Genre Literary Portrait in Modern Literary Criticism”, **World Academy of Science, Engineering and Technology**, Vol. 6, 2012.

Batur, Enis:

Başkalaşım I - X, İstanbul, YKY, 2000.

-----:

Kurşun Kalem Portreler, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2000.

Berger, John:

Portreler, Çeviren: Beril Eyüboğlu, İstanbul, Metis Yayınları, 2015.

Beyatlı, Yahya Kemal:

Siyasî ve Edebî Portreler, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 2010.

Beyazıt, Yasemin:

Evliya Çelebi'nin Sunduğu Önemli Bir Portre: Bitlis Hanı Abdal Han, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S: 10, Ağustos, 2011, s. 67-68.

Birsel, Salah:

Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2009.

-----:

“Biyografi”, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyat ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, C. I, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2001.

Bostancı, Naci:

Portreler, İstanbul, Ufuk Kitapları, 2008.

Bulunmaz, Ali:

“John Berger’den ‘Portreler’”, **Cumhuriyet Gazetesi**, Mayıs 7, 2018. (Çevrimiçi) www.cumhuriyet.com.tr, 17 Mart 2019.

Burdorf, Dieter, Christoph Fasbender,
Burkhard Moenninghoff:

Metzler Lexikon Literatur, Stuttgart, J.B.Metzler, 2007.

Bülbül, Müberra:

“Portre ve Öz-Portrenin Görsel Sanat Tarihi Açısından Önemi”, **Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. I, No:1, 2017, s. 95-111.

Canpolat, Uğur İlyas:

Portreler, İstanbul, Nesil Yayınları, 2004.

Çalışlar, Oral:

Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1996.

Çelebi, Evliya:

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 4. Kitap, C. I, Yayına Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Çelebioğlu, Âmil:

Kıyâfe(T) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın Kıyâfetnâmeleri, Fasikül: II/s. 11'den ayrı basım, 1979.

Çelebioğlu, Sinem:

“Türk Edebiyatında Modern Biyografinin Doğuşu”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 2007.

Çetişli, İsmail:

Batı Edebiyatında Edebî Akımlar, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006.

Çınarlı, Mehmet:

Sanatçı Dostlarım, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1979.

Çoruk, Ali Şükrü:

“II. Mahmud ve Bir İktidar Sembolü Olarak Resim”, Editör: Mükerrerem Mete, **Mostar Dergisi**, S:71, Ocak 2011, (Çevrimiçi) <http://www.mostar.com.tr/koseDetaylar.aspx?id=687>, 12 Şubat 2014.

- Demirel, Özcan: **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara, Pegem A Yayıncılık, 2007.
- Dıranas, Ahmet Muhip: **Şiirler**, İstanbul, Everest Yayınları, 2015.
- Doğan, Mehmet H. : **Şimdi Uzaklardasın**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Edipoğlu, Baki Süha: **Bizim Kuşak ve Ötekiler**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1968.
- Ekici, Metin: “Destan”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I, İstanbul, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007.
- Elmalı, Hüseyin: “Tasvir”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. XL, İstanbul 2011.
- Ercilasun, Ahmet Bican: **Türk Dili Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006.
- Ergin, Muharrem: **Dede Korkut Kitabı**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2009.
- Ergüven, Mehmet: Portre Üzerine Çeşitlemeler, **Kitap-lık Dergisi**, S. 58, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Ertaş, Mehmet Yaşar: “Evliya Çelebi’nin Seyahatnâmesi’nde Gazâ”, **Tarih incelemeleri Dergisi**, C. XXVII, S: 1, Temmuz 2012, s. 79-100.

Es, Hikmet Feridun:

Tanımadığımız Meşhurlar, Yayına Hazırlayan: Selçuk Karakılıç, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2013.

Ferrari, Nicole Kançal:

“Hristiyan ve İslam Dünyasındaki Peygamber Tasvirleri: Bir Değerlendirme”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S: 30, Y: 2014, s. 63-100.

Fikret, Tefvik:

Rübâb-ı Şikeste, Yayına Hazırlayanlar: Abdullah Uçman, Hasan Akay, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2005.

Gezgin, Hakkı Süha:

Edebî Portreler, Yayına Hazırlayan: Beşir Ayvazoğlu, İstanbul, Kapı Yayınları, 2013.

Göze, Ergun:

Gözümle Gönümle Tanıdıklarım, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1993.

Günyol, Vedat:

Gölgeden Işığa: Eleştiriler, Denemeler, Portreler, İstanbul, Cem Yayınevi, 1988.

Hâcip, Yusuf Has:

Kutadgu Bilig, Çeviren: Reşit Rahmeti Arat, Ankara, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 1974.

Hall, Joseph:

Characters of Virtues and Vices, London, Anno, 1608.

-----:

“Hal Tercümesi”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler, İsimler, Eserler**,

Terimler, C. IV, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1981.

-----:

“Hâtıra”, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı- Türk Dünyası Edebiyat ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, C. III, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.

Heier, E.:

“The Literary Portrait As A Device Of Characterization”, **Neophilologus**, Vol:LX, No:3, July 1976. s. 321-333.

-----:

“Hilye”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler**, Yayına Hazırlayan: Ezel Erverdi, C. IV, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1981.

Hisar, Abdülhak Şinasi:

Geçmiş Zaman Edipleri, Yayına Hazırlayan: Necmettin Turinay, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Ilgaz, Rıfat:

Yokuş Yukarı, İstanbul, Çınar Yayınları, 2017.

İleri, Selim:

Kar Yağıyor Hayatıma, İstanbul, Everest Yayınları, 2010.

İnal, Ayhan:

Sanat ve Siyasetten Portreler - Unutulmayan Anılar, İstanbul, Akıl Fikir Yayınları, 2016.

- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal: **Son Asır Türk Şairleri A - H**, C. I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- İnce, Nedim: **Hayatın İçinden Portreler**, İstanbul, Mühür Kitaplığı, 2015.
- İsen, Mustafa: **Tezkireden Biyografiye**, Yayına Hazırlayan: Mustafa Çevikdoğan, İstanbul, Kapı Yayınları, 2010.
- İskender, K.: “Portre”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul, Yapı - Endüstri Merkezi Yayınları, 1997.
- James, Henry: **Partial Portraits**, London, Macmillan and Co., 1894.
- Kahraman, Hasan Bülent: **Biyografi, Portre ve Sonrası, Sanat Olayı Dergisi**, Y.1985.
- Karabuda, Güneş: **Zaman Bahçesinden Portreler**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Karadağ, Çerkes: **Öteki Yüz**, Ankara, Doruk Yayınları, 2004.
- Karadayı, İsmet Kemal: **Düşün Sanat Dostlarım (Anı Portreler)**, C.I, İstanbul, Yön Yayıncılık, 1997.
- : **Politika ve Edebiyatımızda Aykırı Tipler**, İstanbul, Pencere Yayınları, 2003.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri:

Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.

Karataş, Turan:

Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

Karay, Refik Halid:

Tanıdıklarım, Yayına Hazırlayan: Aslıhan Karay Özdaş, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2009.

Kayalı, Kurtuluş:

Türk Kültür Dünyasından Portreler, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Kefeli, Emel:

Metinlerle Batı Edebiyatı Akımı, İstanbul, Akademik Kitaplar, 2009.

-----:

“Kıyafetnâme”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler**, C. V, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1982.

Kısakürek, Necip Fazıl:

Babîâli, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1985.

Köprülü, M. Fuad:

Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, Akçağ Yayınları, 2009.

Kumsuz Nurkal:

Edebî Terimler Sözlüğü, Kayseri, Laçın Yayınları, 2003.

La Bruyere:

Karakteler, Çeviren: Bedia Kösemihal, İstanbul, Sosyal Yayınlar, t. y.

Mengi, Mine:

“Kıyafetnâme”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. XXV, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

-----:

“Monografi”, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyat ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, C. IV, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.

Okay, M. Orhan:

Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2013.

-----:

Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014.

-----:

Silik Fotoğraflar - Portreler, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2013.

Oral, Zeynep,

O Büyülü İnsanlar, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2011.

-----:

O Güzel İnsanlar, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2007.

Ortaç, Yusuf Ziya:

Bir Varmış Bir Yokmuş - Portreler, İstanbul, Akbaba Yayınları, 1960.

-----:

Bizim Yokuş, İstanbul, Akbaba Yayınları, 1966.

Ortaylı, İlber:

**Defterimden Portreler- Tarihimizden ve
Günümüzden**, İstanbul, Timaş Yayınları,
2013.

Ozansoy, Gavsi:

40 Yıl Sonra Diyorlar Ki, Yayına
Hazırlayan: Ali İhsan Kolcu, Konya,
Salkımsöğüt Yayınevi, 2016.

Ozansoy, Halit Fahri:

Edebiyatçılar Çevremde, İstanbul, Dergâh
Yayınları, 2015.

-----:

Edebiyatçılar Geçiyor, İstanbul, Türkiye
Yayınevi, 1967.

Öz, Yusuf:

“Tezkire”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm
Ansiklopedisi**, C. XLI, İstanbul, Türkiye
Diyanet Vakfı, 2012.

Özdenoğlu, Şinasi:

Anılar ve Portreler, İstanbul, Cumhuriyet
Kitapları, 2000.

Özemre, Ahmed Yüksel:

Portreler, Hatıralar, İstanbul, Kubbealtı
Neşriyatı, 2001.

Özgürel, Avni,

Portreler Galerisi - Küllenen İzler, C.I,
İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2009.

-----:

Portreler Galerisi - Küllenen İzler, C.II,
İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2009.

Özkanlı, Ümit:

“Sanat ve Sanatçı Bağlamında Otoportre ve Portre”, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2006.

Özkırımlı, Atilla:

Tarihe Not Düşmek, İstanbul, Cem Yayınevi, 1989.

Özmen, Kemal:

“Edebiyatta Etkilenme”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. III, İstanbul, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007.

Öztuna, Yılmaz:

Türk Tarihinden Portreler, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013.

-----:

“Portrait”, **Dictionnaire De L’academie Française**, Paris, Institut de France, 1835.

Peçe, Zaliha:

“Nakkaş Osman Ve Levnî’ye Ait Padişah Portrelerinin Kompozisyon ve Teknik Açından Karşılaştırılması”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı**, T. C. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

-----:

“Portre”, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı- Türk Dünyası Edebiyat ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, C. V,

Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
Yayınları, 2006.

-----:

“Portre”, **Büyük Larousse-Sözlük ve
Ansiklopedisi**, C. XVIII, İstanbul Interpress
Basın ve Yayıncılık, 1986.

-----:

“Portre”, **Gelişim Hachette-Alfabetik Genel
Kültür Ansiklopedisi**, C. IX, İstanbul,
Sabah Gazetesi, 1993.

-----:

“Portre”, **Meydan Larousse: Büyük Lugat
ve Ansiklopedi**, C. XVI, İstanbul, Meydan
Yayınevi 1969.

Sayar, Ahmed Güner:

**Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Portre
Denemeleri**, İstanbul, Ötüken Yayınları,
2000.

Soyuer, Halil:

şair Dostlarım, İstanbul, Türk Edebiyatı
Vakfı Yayınları, 2004.

-----:

“Seyahatname”, **Türk Dil Kurumu
Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu
Yayınları, 2005.

şengil, Salim:

Anılarda Kalan Portreler, İstanbul, Cem
Yayınevi, 1991.

-----:

“Suret”, **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**,
Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

- Süreya, Cemal: **99 Yüz**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Talas, Mustafa, Aksoy
Numan Durak: “Osmanlı Süsleme Sanatlarının Türk Kültür Tarihi Ekseninde Değerlendirilmesi”, **TÜBAR**, S: XIX, Y: 2016, s. 457-470.
- Taner, Haldun: **Ölür ise Ten Ölür Canlar Ölesi Değil (Portreler)**, İstanbul, Özal Basımevi, 1979.
- Theophrastos: **Karakterler**, Çeviren: Candan Şentuna, Ankara, Dost Kitabevi, 1998.
- Timuroğlu, Vecihi: **Yazınımızdan Portreler**, Ankara, Başak Yayınları, 1991.
- Toros, Taha: **Mâzi Cenneti**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992.
- : **O Güzel İnsanlar**, İstanbul, Aksoy Yayıncılık, 2000.
- : **Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre**, İstanbul, İsis Yayıncılık, 1998.
- Tuna, Fahri: **Akşamın Aydınlığında Portreler**, İstanbul, Değişim Yayınları, 2010.
- : **Yaşa'yan Portreler**, İstanbul, Meserret Yayınları, 2015.

Turan, Fikret:

“Sultanlar İçinde Bir Valide Sultan: Manchester Münyatür Albümünde Osmanlı Sultanları”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ölümünün 50. Yılında Uluslararası M. Fuad Köprülü Türkoloji ve Beşeri Bilimler Sempozyumu (21-22 Kasım 2016) Bildirileri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2017.

Urgan, Mina:

İngiliz Edebiyatı Tarihi, C. I, İstanbul, YKY, 2010.

Uslu, Mustafa:

“Biyografi”, **Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Yağmur Yayınları, 2007.

Uysal, Arzu:

“Yüzün Ötesi – Portre Kurmak Üzerine...” **Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi**, S.4, 2009.

Uysal, Servet Sami:

Eşlerine Göre Ediplerimiz, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

Uzun, Mustafa:

“Hilye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. XVIII, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.

Ünaydın, Ruşen Eşref:

Diyorlar ki, Yayına Hazırlayan: Şemsettin Kutlu, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, 1972.

Yalçın, Hüseyin Cahit:

Edebî Hatıralar, İstanbul, Akşam Kitaphanesi, 1935.

-----:

Tanıdıklarım, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Yaman, Ahmet:

“Siyer”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. XXXVII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

Yardım, Mehmet Nuri:

Türk Şiirinden Portreler, İstanbul, Burak Yayınları, 2001

Yasav, Oya:

“Hilyetü'l Envâr”, **T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, İstanbul, 1995.

Yavuz, Hilmi:

Yüzler ve İzler, Ankara, Aşina Kitabevi, 2006.

Yıldırım, Tahsin:

Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız, İstanbul, Selis Kitaplar, 2003.

Yılmaz, Ayşe:

“Kıyafet İlmiyle Oluşturulan Eserler ve Bu Eserlerden Seçilmiş Örnekler”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. X, S. 1, 2012.

Yurttaş, Hüseyin:

Onları Tanıdım, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2014.

Yücel, Can:

Portreler, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2009.

Zengin, Bekir:

“Alman ve Türk Edebiyatlarında Biyografi ve Stefan Zweig’in Nietzsche, Hölderlin, Kleist Biyografileriyle; Abdülhak Şinasi Hisar’ın Ahmet Haşim Biyografisi”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı**, TC. Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara, 1994.

Zweig, Stefan:

Kendileriyle Savaşanlar (Hölderlin, Kleist, Nietzsche), Çeviren: Nafer Ermiş, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2019.

Wehmeier, Sally:

Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English, Newyork, Oxford University Press, 2000.

Wilde, Oscar:

Dorian Gray’in Portresi, Çeviren: Nihal Yeğinobalı, İstanbul, Can Yayınları, 2011.